

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1911.

TARTALOM.

	Lap
KARA FERENCZ: Északi-osztják határozók (I.)	1
BEKE ÖDÖN: Cseremisiz nyelvten (VI.)	44

Ismertetések és bírálatok.

E. A. Tunkelo: Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apugloosana.	
Ism. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN	103
Sachmatov, A. A.: Mordovszkij etnografcieszkij szbornik. Ism.	
KEMENES PÁL	106
Kustavi Grotenfelt: Über die alten Kvänen und Kvänland. Ism.	
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN	108

Kisebb közlemények.

SZINNYEI JÓZSEF: Adalékok a magyar nyelv szífejtő szótárához:	
22. Izé	110
23. Igen	111
24. Hat	112
Irodalom	112

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

Északi-osztják határozók.

(Első közlemény.)

A vogul határozókról szólóban BEKE ÖDÖN helyesen jegyezte meg, hogy viszonyragok tekintetében a vogul az osztjákkal együtt a legszegényebb, hogy úgy mondjam, a legkopottabb az egész finnugorságban. Belviszonyragnak például nyoma sincs sem a vogulban, sem az osztjákban, s a belviszony kifejezésére kénytelen mind a két obi-ugor nyelv általános helyet jelölő helyhatározói ragokat alkalmazni. Tudvalevő dolog, hogy a magyar belviszonyrag is voltaképpen locativusi eredetű. A vogul e tekintetben aránylag fejlettebbnek mondható az osztjáknál, mert hiszen hat, illetőleg a tavdai nyelvjárás szűkebb körre szorítkozó *-nät* ragját is beleszámítva, hét (*-t*, *-n*, *-l*, *-i'*, *i'*, *-s*, összetett ragok *-nél*, *-nät*) élő határozói ragot mutathat fel, míg az osztjákban — értve alatta különösen az osztjÉ. nyelvjárást — a ragok nagyobb része (*-l*, *-t*, *-s*) már csak mint holt rag fordul elő egyes névutókban és egyes megcsontosodott kifejezésekben s igazi élő ragja csak kettő van: *-na* (*-ni*) és *-a* (*-ä*, *-i*).

E két rag, különösen a *-na*, lassanként háttérbe szorította a többieket és a két főirány (locativus, lativus) majdnem egész területét lefoglalta maga számára, akár csak az *ewält* (*ewält*, *eult*, CASTRÉN: *ívet*) névutó, a mely az ablativusi területen vált majdnem kizárólagos egyeduralkodóvá. A bibliafordító VOLOGODSZKI általánosan használt osztják határozói ragnak csak a *-na* és *-a* ragot ismerte el. WINKLER az ő véleményét fejti ki, midőn az ural-altaji nyelvcsoporthról szóló könyvében *) e két

*) Das Uralaltaische und seine Gruppen. Berlin. 1885. 94—95. old.

rag functiójáról így ír: «Das ostjakische ist, wie erwähnt, an casus weit ärmer als das wogulische; bezeichnend ist die tatsache, dass die bearbeiter bezüglich der zahl und des wertes der casus durchaus nicht übereinstimmen; es zeigt das, abgesehen von dialectischen verschiedenheiten, wie wenig fest diese elemente grossenteils sind; hiernach möchte man fast VOLOGODSZKI recht geben und nur die zwei ostjakischen universalcasus *a* und *na* anerkennen, einen indifferenten ortscasus, illativ, allativ, dativ, factiv . . . vertretend, *a*, und einen ruhecasus *na*, der allen beziehungen der örtlichen ruhe, dem instrumentalverhältnisse, dem essiv-factiv, nach CASTRÉN auch dem adessivartigen possessiv = bei, d. h. in jemandes besitze dient; im obdorsischen dialecte überwuchert dieses suffix derart auch seinen nebenbuhler, dass es in ganz unfinnischer weise sogar die sonst festgehaltene scheidung von ruhe und richtung völlig missachtet, also als inessiv (adessiv), illativ, allativ, instrumental, comitativ, casus agentis im passivsinne . . . auftritt, und neben ihm *a* kaum noch in halb erstarrten adverbialformen oder postpositionem fortvegetirt. Mir ist es nicht zweifelhaft, dass *a* das allgemein finnische indifferent örtliche *a* (*ga*, *ka*) darstellt, *na* das noch weit häufigere, der idee der ruhe mehr zuneigende *n* enthält.»

WINKLER helyesen mutat rá a *-na* ragnak az osztyákbán, különösen az obdorszki dialektusban kifejtett rendkívüli fontos szerepére és páratlanul széleskörű elterjedésére, azonban túloz, midőn azt állítja, hogy a lativusi *-a* (*-i*) csak megcsontosodott határozós szerkezetekben és névutókban «vegetál». Annyi bizonyos, hogy korántsem lehet ez utóbbi rag használatának gyakoriságát az előbbivel összevetni, azonban így is elég fontos szerepet tölt be. Így például egyéb lativusi és locativusi jelentésén kívül a translativusi jelentés kizárólag az ő dominiuma, és korántsem lehet a valóban csak a névutókban és egyes határozószókban előforduló ablativusi *-l*-lel vagy az *-s* (*-is*, *-as*) raggal összehasonlítani. Az ugor nyelvközösség korában kifejtett locativusi *-t* rag az osztyá. nyelvjárásnak ama területéről, a melyről a jelen értekezésben feldolgozott szövegeink valók, nyomtalanul elveszett, s használata a magyarban is meglehetősen szűk körre szorult, ellenben annál nagyobb tért hódított magá-

nak a vogul határozói rendszerben, a hol nemcsak a névutók és az általános helyet jelentő határozók (*χot?* 'hol?' *tit*, 'itt') végén fordul elő, hanem határozottabb helyi, idői és egyéb határozói viszonyok kifejezésére is sűrűn használatos; így, mint helyhatározó, előfordul superessivusi, adessivusi, inessivusi, lativusi, sőt néhány, egy kissé kétesebb értékű példában, ablativusi jelentésben is, nem is említve a helyi jelentésből kifejelett idő-, mód- és állapothatározói funkcióját.¹⁾ Az osztjÉ.-ban, akár csak a magyarban az *-n* ragos (az osztjÉ.-ban *-na*, *-n*, a magyarban *-ban*, *-ben*, *-n*) határozók szorították háttérbe. A magyarban SIMONYI szerint azért vált használata olyan szűkkörűvé, mert igen sok esetben egybeesett az accusativusi *t*-vel.²⁾

Az obi-ugor nyelvközösség korában kifejlődött lativusi jelentésű *-s* (*-s*) azért nem válhatott általánossá, mert már akkor a lativusi irányt egyrészt az *-a* (*-i*), másrészt pedig a lativusi jelentésben is sűrűn előforduló *-na* (*-ni*) foglalta le.

A mi az ablativusi irányt illeti, az *-l* rag szerepéről az *ewilt* (*ewilt*) névutó úgyszólván kisajátította magának. Ez a névutó a *-na* raggal együtt valóságos Jánusa az osztjÉ. nyelvjárásnak.

A határozói ragok sorrendjére³⁾ vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy a *-na* rag mindig a szó végén, a személyrag után áll. Ezen általános értékű szabály alól még a névutók sem képeznek kivételt: *nov* *iugàn-nə-ni* helyetted 37:174, *iubə-m-na* utánam 37:172, *iube-u-na* utánunk 37:174. Az *-a* (*-i*) ragos határozókban a határozói rag szintén a szó végén, a személyrag után áll, azonban a névutókban ez a sorrend megváltozik és a személyrag kerül a szó végére: *mà pèləm* (*pèlà*) felém 37:274, *χózeu* (*χóžà*) hozzánk 38:146. Kétszer van kitéve a *-na* rag: *mojatna māzəy pustlajən mà iugàn-nə-m-na!* mert még talán helyettem benned tesznek kárt 37:173.

Ugyanez áll a vogul határozói ragok sorrendjére is (*-n*, *-i* ragos határozók). A mi a *-t* ragot illeti, a névutókban analo-

¹⁾ NyK. 35., 72. s köv. ll.

²⁾ SIMONYI, M. Hat. I. 347.

³⁾ Vö. SZINNYEI, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft 119—120. old.

giás hatásnak betudható rendellenességeket találunk: *am jorémt* én helyettem (*gor hely*) MUNK. Vog. Nyj. 18. (v. ö. *paltén, paltém* I. 129., 139.); *éli-pälémt* előttem, u. o. 20. Kondai nyelv-járásban: *ām eltém-poälémt, eltén-poälént* stb. előttem, előttem stb. u. o. 200; *ām peltém khōrém aw ál* nekem három leányom van T. IV. 370.

Végül megemlíthetjük, hogy az ablativusi -l mindig a nyomatékosító -ta, -t elemmel van ellátva (*tolta, selta, kāmelta, ęuolt*). Mintha pleonazmus rejlenék a következő alakokban: *ila-pèlāñ iis* este felé jött (az idő) 37:1641. | *ātūiā* éjjel 37:361.

* * *

Feldolgozott szövegek: ZICHY JENŐ gróf harmadik ázsiai utazása V. kötet. Osztják népköltési gyűjtemény. Az osztják nép hitvilágára vonatkozó hősi énekek, istenidéző igék és medvé-énekek. REGULY ANTAL hagyatéka és saját gyűjtése alapján közléteszi PÁPAY JÓZSEF. Budapest-Leipzig 1905. — Északi osztják nyelvtanulmányok: NyK. 36., 37., 38. k. — Über die sprache der nord-ostjaken. Sprachtexte, wörterammlung und grammatik von Dr. AUGUST AHLQVIST. Helsingfors. 1880. — A fősúlyt természetesen a REGULY- és a PÁPAY-féle szövegekre fektettem, a mennyiben AHLQVIST szövegei pontosság és osztjá-kosság szempontjából nem eléggé megbízhatók.*)

A mi a hangjelölést illeti, a Népköltési Gyűjtemény hangjelzését a következő, a lényeget egyáltalában nem érintő változtatásokkal igyekeztem a NyK.-ben megjelent osztják szövegek hangjelzéséhez közelebb hozni: *q* h. *ā*, *q̄* h. *ā̄* (a vogul idézetekben is), *ę* h. *ε*, *ę̄* h. *ē*, *đ* h. *ḍ*, *j'* h. *ī*, *v^u* h. *u*. — AHLQVIST szövegeiben a következő változtatásokat tettem: a baloldali kis vonással ellátott *l* h. *ł*, *g* h. *γ*, *n* h. *η*, *x* h. *χ*, *š* h. *š*.

*) Rövidítések. A hol két szám van, ott az első a NyK. megfelelő kötetét, a második pedig a lapszámot jelenti. Egy szám a Népköltési, egy szám és A. az AHLQVIST-féle gyűjtemény megfelelő lapszámát jelzi. — SUS. Aik.: Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, a római szám a kötetre, az arab a lapszámmra vonatkozik. A magyar példákat túlnyomó részben SIMONYI Magyar Határozók című művéből vettem.

I. A *-na* (*-ni*, *-n'*, *-nn*, *-n*) ragos határozók.

Az *-n* rag a finnugorság legősibb eredetű és ma is legáltalánosabban elterjedt határozóragjai közé tartozik. A rag egyes nyelvekben véghangzóval van ellátva.*) Az osztjÉ.-ban is ez a véghangzós alak az uralkodó (*-na*, *-ni*), s a pusztá *-n* raggal járó határozók aránylag ritkán fordulnak elő. E rag locativusi és lativusi jelentésben egyaránt és egyenlő mértékben fordul elő. Ez a körülmény, továbbá a véghangzó minősége is kétségtelenné teszi, hogy a véghangzó azonos a lativusi *-a*, *-i* (*-i*, *-ì*) raggal. A vogul *-né* rag véghangzójában kétségtelen, hogy a lativusi *-i'* lappang. Az alsólozvai nyelvjárásban a rag alakja *-na*, *-nä*, a translativusé *-a*, *-ä*. (MUNK. Vog. Nyj. 157.) — Az *-n* rag különben megvan a szamojéd nyelvekben is: *pae* 'kö', *pahe-na* 'kövön' (Hunfalvy-Album 89—98).

A) Locativus.

1. Helyhatározók.

a) Általános helyet jelölő határozók.

Közel, távol: *tàdà uànnà sèbàn-nèŋŋoì andàm!* Itt közelben samán ember nincsen 36:369. | *jüwəl ǰāt muj taťa vānən ulmal* az apja háza ide milyen közel volt 24. | *õxsät-pitiberlos kašsèn -gi, ǰoŋən ǰundi ol* ha a rézhüvelyes Tyiberloszt keresed, hogyan volna messze? 37:55. V. ö. *ǰoŋ mouna uel'sèm, kurəŋ uaiəm noŋàiel si si ǰvisèm* messzi földön öltem meg, a jávorszarvas húsát im ott hagytam 38:315. | A vogulban szintén loc. *-n* raggal, de azért a *-t* is gyakori: *akw'-mat-ért matér élén ti kuriténè sujtì* egyszer csak a távolban valami csattogás hallik I. 13. | *sät tārēm ǰalät* hét ég közelében II. 10. || A magyarban és a mordvinban

*) WESKE ma már egy kissé elavult, de még mindig haszonnal forgatható művének (Untersuchungen zur vergleichenden grammatik des finnischen sprachstammes. Leipzig, 1873.) nagyobb részében ezzel a raggal foglalkozik. Több táblázatot is közöl, l. 69., 75., 82., 87., 95. old.

inessivussal: Zekeus feyerwarhoz leen w kezelben RMK. I. 9. | Megnyílt a jövődő távolban, közelben Ar.: «Ráchel sír». | mdM. *malasa*, E. *malaso* közelében, mellett BUD. Mordv. Nyt. 37. | *tejsä* M. in der nähe, neben, bei PAASONEN Mordw. Chrest. 140. | Azon votják példák, a melyeket FOKOS *) idéz, szintén csak egyszerű loc. -n raggal vannak ellátva. BUDENZ föltevése, mely szerint a votják -i-n az eredetibb *-i-sn alakra menne vissza (Ugrische Sprachstudien II. 44.), nagyon is gyöngye alapokra van építve.

Fönt, lent: *tüüzät lätsät, löndät nōmən süüät* a libucok leszálltak, a ludak fönn keringenek 36:394. | *çvläiäl nvrəm elti isñi pułay noç-ämətsəl, paldən şık at ol, əm'βətna əl lila* a halottjukat egy állványra az ablakkal szemközt fölültették, kissé magasan hadd legyen, az ebek meg ne egyék 36:374. | Érdekes jelentése van a *nōmən*-nak a következő példában: *pastər-iaç rətnäiäl nōmən ol* a pasztér nép eredeti nemzetsége a felső vidéken van 38:313. | *iln çoidi pəm ar!* a lenn fekvő fű sok! 36:359. | *iln-gi əməsləlen, mnyti uəlläiən* ha alant ülsz, rögtön megölnek 36:391. | A vogulban szintén -n ragot találunk ilyen esetekben: *numən jəlimät nāmsi* a mint a magasban repül, így gondolkozik II. 74. | *Jolən vāse'it* alant időznek I. 111.

Kint, bent: *kāmən mur moy-lökki uandūs; nēməzu la' andəm künn* a nép a föld minden irányában (tkp. köröskörül) tekingetett: semmiféle ellenség sincs 36:372. | *sitəlna mur kāmən ar somilət* erre a nép künn nagy zajt csap 37:172. | *lābət luç olmal əuəlt i çatlna mərəm iorəl uərdi i vlna olmal* hét nyár elmulta után egy napon törött íjját csinálni benn volt (a szobában) 37:317. | *imi-çili i vlnn olliül* az Asszonyunokája mindig csak benn van a házban 36:363. | Vogul példák: *noçor suj tu-çun* micsoda zaj van odabenn? T. 272. | *Tu-kun ajuw-šišť tōńši* ott künn áll az ajtó mögött T. IV. 355. A finnben szintén locativusi ragot találunk: *ulkona* kint; *sisällä* (* < *sisälnä*) bent; de ez utóbbi inessivusi raggal is előfordul: *sisässä* (* < *sisäsä*).

*) FOKOS DÁVID: A locativus-féle határozók a votjokban NyK. 36:219.

A lappban hasonlóképpen: *olókülēn* v. *olókülesnē* künt, *olókülest* kívülről (tkp. kívülből). HALÁSZ Svéd-lapp ny. VI. 85. | Inessivust találunk a mordvinban is: *íell(e) ušoso, uřakaj, pokš pakšaso* ausserhalb des dorfes, schwägerin, auf einem grossen ackerfelde. SUS. Aik. IX. 17. V. ö. *usisa*, E. *ušoso* -n kívül; künt. BUD. Mordv. Nyt. 36.

Egyéb határozószók: *siməs kormàs kutna lnyšənen ʒolna nəŋʒo sòsta an' uèritl* olyan füzesbe léptek bele, hol az ember nem tud lépni 36:393. Itt a -na rag voltaképpen csak nyomatékosító járulék, mert a *ʒol* szónak már magában is megvan a helyhatározói értelme. [V. ö. *ʒol* (*kol, koll, kul*) 'hol? hova?' BEKE Ö.: Északi-osztják szójegyzék. Keleti Szemle VIII—IX. 19.]

b) Superessivus.

Ég, föld, forrásvidék stb.: *Xuñll ʒorladı ʒubina tōrəməna kaləm lābet ʒòs siʒələlən* az esti szürkület kialvása után az égen föltetszett hét csillagot látsz majd 37:179. | *nvyən tām moyna olda ādām* neked (itt) ezen a földön nem jó (tk. rossz) lenned 38:327. | *moyna ʒəil* a földön pihen 38:149. | *nem-ʒundi simiš piš an vantim us Israil mūna* illet sohasem láttak Izraelben (tkp. Izrael földjén) A. 56. | *malai mai mūvemna velpaslalten?* warum jaget ihr auf meinem lande? A. 6. | *a voijate tam jirin īsat* bleibt in diesem ganzen lande nicht stehen A. 32. | *mōlʒa tam lont-sōli mēy ʒorən taje mna pārt-pēlvk ār arl taimem* egykoron ezen lúdbél módjára kacsaringós folyóm forrásvidéken léczből csinált sok csapdám van 18. | *luʒən-ki mār-təs, tām tvʒ-àna tādà àt uèlləjən!* az eveződ ha eltörött, ezen a helyen ám ölessél meg!*) 38:121. | *ʒarəy vās ʒarəməna tōrən-ūāl jem jontvəy ma ʒun' jontmem* a teres városom terén fűszár-nyíl jeles játékot biz' én nem játszom. 18. | A hasonló vogul példákban inkább a -t, mint az -n rag használatos: *Joli-t-ārəmt jātəl mir akwāi' sam-pālēt, sup-pālēt* a földön (tkp. az alsó égen) a kedves nép mind felszemű, görbeszájú I. 25. | *ēlēm-ʒələs alēm mat vōr-uj kelpiy kan t simēn lēstəlān a*

*) Időhatározónak is lehet magyarázni.

hol az ember valami erdei állatot ölt, azon a véres téren csillapítsd éhedet I. 3. | *akw' man sassämtäst* egy földön letelepedtek II. 97. | A mordvinban ilyen esetekben nagyon közönséges az inessivus: *nej pokš pakšaso Dubrova* auf dem grossen felde liegt Dubrova. SUS. Aik. IX. 55. | A magyarban is gyakori: budosnak kyetlenben, es tauol ualo helyekben EhrC. 114. | Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten. BALASSI. | Nagy Rákóczi jár a gyönyörű mezőben. «Ének Esztergom megv.» | A finnben is találunk analógiákat: *maassa maata* földön (tkp. földben) feküdni.

Magasság, fok, hágó: *pal šanži noxlatna āmsämtlem* magas háti magasságon ülök 39. | *ādel loŋ'k'-iäx āuetna, ādel kalt-iäx āuetna xōlām xui ollat* a magánosan (álló) bálvány-nép folyófokán, a magánosan álló kalt-nép folyófokán három ember van 37:52. | *i āupi lābat lār xaŋ-ŋeuna sārīŋ kurpi kurŋ (?) uš Num-Tōrēm āšāmna mul-mem* egy torkolatú hét tavunk hágóján aranyos lábú lábas (?) várost ígezett nekem Num-Tōrēm atyám 74.

Valaminek a háta, teteje: *xār nōŋolla pāsŋ unt ša šlna vitn' šōšlem* a rénbika futotta fényes erdő hátán járok 27. | *karta sēmpi xot vižli kārī naŋk-kār punapi laj šanžēlna sidi āmvstel* vasszemű hat vichli kérges vörösfenyű kérge (színű) szőrű alvilági sókor-hal hátán ülnek im 38. | *si iux-tvina āmesti xāt xoža isū ilbina svŋen nirna lāiŋl* ennek a fa tetején a háznak ablaka alatt a subád egy rúdon áll 37:169. | *karta muxti suŋŋit tiŋs, suŋŋit tiŋ kurik tiŋžl* durch das eisen wuchs eine birke, auf dem gipfel der birke ist ein adlernest A. 18. | A vogul -t és -n ragot használ ilyen esetekben; megjegyzendő azonban, hogy BEKE kimutatása szerint az előbbi sokkal gyakoribb az utóbbinál: *Ās-vātat ŋultāŋ minimatā ŋultāŋ punkēt xūrēm xapŋū luli* az Ob partján egy meredek hegyfalon való jártában (látja, hogy) a hegyfal ormán három nyírfa áll I. 6. | *xāpŋŋ-tāwnē āināspinēl tai-matēm* állánál fogva fönn volt akadva egy nyárfaágon I. 15. | Érdekes, hogy a finn és a mordvin itt is inessivust használ: *miksi minun täytyy ikäni tässä puussa istua* minnek kell nekem egész életemben e fán (tk. e fában) ülni. (HUNFALVY: Chrestomathia Fennica 74.) *Siinä jättiläinen istui*

hongan latvassa vielä az óriás még mindig ott ült a fenyű sudarában. U. o. 88. | De már az ág szónál locativusi ragot találunk: *lintu istuu oksalla* a madár az ágon ül. Bud. F. Ny. 100. || Mordvin példák: *Tumat präsä tif neškä* du chène sur le haut est faite une ruche SUS. Aik. I. 62. | *kopparts panda präsä eräst Mokšeñ akša otsuzar lemets Tuštan* sur la crête de la hauteur de la colline vivait de la Mokcha le blanc grand tzar du nom Tuchtjan. U. o. 61. || Külömben a magyarban is nagyon közönséges: Hej, kalocsai torony tetejében ül egy holló gyászos feketében. Népd.

Part, oldal: *matta loy Ās-kudəβ-pōrər panəlna muru i-sidi nəl'səlì* egykor ő az Obközépi sziget fővenypartján a mi népünket megölte 38:130. | *sāt qār qōxləm lantəy Ās puŋgləmən nikli mantı qāpəy qo qāpəy Vanqəm multimən!* ezen a száz rénbika futotta táplálékos Ob-folyóm oldalán lefelé haladó csónakos ember csónakos *Vanqəm* te vagy igézve 270. | *qunqəläl ləbəy-vu kət pələkna āməsləŋən* az emberei az előház ajtajának a két oldalán ülnek 37:56. | *si svrən pələ mandən svrəjt iux kət pələkna ām'βət iərman ollət* a subád felé való menésed irányában a fa két oldalán ebek vannak megkötte 37:169. | *rət-siü kət pələkna qōləm mən'k'-əyi āməslət* a tűzhely két oldalán három erdei manó-leány ül 37:62. E példák azonban már közel járnak az adessivus fogalmához. A hasonló vogul példákban hol -t, hol -n ragot találunk: *akw'-mat-ert jāmēs-paal la'ül pāalät matər qarttaxtili* egyszer csak a jobb oldali féllábán valami vonszolódik I. 121. (*pāl ~ m. fél = oldal*.) | *jelpiy sirejrišən . . . nürin tumpən kwoni pälən ness voss susseltənülən* szent kardocskádat szentséges szigeted külfelén bárcsak megpillantani engednéd II. 134.

Az «oldal, fél» önállóan is előfordul: *si tombina riavrəm-ləm mà kət pəlgəmna ollət* azonkívül a gyermekeim az én oldalamon vannak 37:177.

Valaminek a széle, vége: *Ās siłna, qārəs siłna* mur *sviβuñlät* az Ob szélén a tenger szélén a nép vonóhálóval halászik 37:170. | *āsni sōziliñidal svrət iəŋ'k'-siłna svrt siñäls* a medve lépegetése közben a víz szélén csukát pillantott meg 36:351. | *šəgər siłna talən qatl manəs* a legelő szélén egész nap ment 37:195. | *təm tələy pōrəl əlqənnə tādä*

ipndà! sàrəm moy taxtənnə tādà ipndà! ezen teli falud végén (tk. faluvégeden) itt játsszál! száraz földed darabján itt játsszál! 38:115. | *owos-χōr paṭəlna nim-χor paṭəlna χāpənχō χāp-pēlkəl χūlatəl* az alvilági folyóvonal végén az alvidéki folyóvonal végén csónakos ember csónakdarahja merül föl 181. A vogulban hol -t, hol -n ragot találunk: *Kāt-tulä-a ult moššäkwē kwoss-kēr χults* a kézujj hegyén maradt még egy keveske köröm I. 164. | *ūs-äolnē ēlē tē tuitkhäts* a város végén elrejtőzött K. II. 238. (IV. 21.) A magyarban gyakori eset, hogy locativus helyett inessivus áll: Úgy van, megszólamlék a lócának végébenn egy öreg. ORCZY: Költ. Sz. 169.

Út: *saṛə patlam iošna sōslu* ezután sötét úton lépünk 36:394. | A finnben: *tiellä* és *tiessä*. Ezek pontosan megfelelnek a magyar úton és útban-nak.)* | V. ö.: socak kedeg teretic vala ő ruhaiocat az utban. Münch. C. 94.

Tenger, víz, tó: *sārəšəŋ'kna sidi manləŋən* a tenger vizén így mennek 36:360. | *tut öləm twəə lāri iuŋmal, si lār χoəa aṭ lōn't iorātmal, lārna inŋ'al* a tűz helyén tó keletkezett, a tóra egy kis lúd érkezett, a tavon jár 38:326. A vogulban -t, -n raggal: *voikēn vitēp tēpiŋ Ās vitēt Ajās-Tārēm ājkū lāwēltawē* fehér vizű táplálékos Ob vizén A-isten öreget emlegetnek II. 138. | *jelpiŋ vitēn χulilālim tāsimei'* a szent vízen lebegvén szárazra jutottak I. 47. | Mordvin: *śisēm vēd laŋkso vēd mel'iičanok in sieben gewässern haben wir wassermühlen* SUS. Aik. IX. 26.

Ajtó, padló, szánkó, pad, párna: *χāt χarna ī soṛəmmi kāt soṛəmmi χerilχisəl, ouəlna nŋχman ētsət* a szoba padlón egy-két lépést tettek, az ajtón nevetve mentek ki 38:136. | *muŋ-ki ligāslu, nŋχən iərsəllu, pā am'β-ōylənnə talta iorə-kitlu* ha mi megharagszunk, megkötozünk téged és az ebszánodon innen visszaküldünk 38:370. | *nvrina iməŋən-igəŋən āməsləŋən* a padkán (egy) asszony és (egy) öreg ember

*) «Úton rendszerint a. m. in via | innen úton-álló, úton-járó, úton-útfélen; útban inkább a. m. in itinere, auf der reise | innen útba esik; v.-nek útjában van az akadály, t. i. éppen a merre mennie kell; útba igazít. Csakhogy a különbségre nem mindig ügyeltek íróink.» M. Hat. I. 59.

ül 38:322. | *kāt norina āmaslagen kat eri, xorāsiyat auf*
zwei pritschen sitzen zwei mädchen, sie sind schön A. 7. |
si iux-tvina āmesti xāt xoza isñ ilbina svæn nirna lail
 ennek a fa tetején a háznak az ablaka alatt a subád egy
 rúdon áll 37:169. | *nvrəma ī švrəm ox-pōzəx tviləm a*
 (halszáritó) állványon egy megromlott fejem (é. halfej) van
 37:185. | *iōrləl vəmna tviləl, ləṛərl vəmna tviləl* az íjját a
 vánkoston tartja, a pánczéjját a vánkoston tartja 38:140. |
 A mordvinban inessivus: *Lavca laṅkso valon šulo* auf dem
 wandbrette ist eine wurst SUS. Aik. IX. 235.—*Pašk baña*
polok laṅkso, ašo piljet kožovt laṅkso beständig auf der
 schwitzbank der badstube, die füsse auf den badstufenofen
 (gelegt). U. o. 148. Az idevágó vogul példák majdnem kivétel
 nélkül -t raggal vannak ellátva.

Testrészek: *tomī oṛəlna nir nox-uortsəlli* amaz fejé-
 vel a gerendát felnyomta (tkp. fején fölemelte) 37:180. |
mēwəlna-ki tōlən s mellel elhordod 229. | *ī xuiəl tōṛəlna*
manl, pələman manl, kurənləl mouna ant xaiṭəṇən, ī xuiəl
kurna sōsl, ī xuiəl kurna sōsl-kəba, toxləṇ uai mvr'na manl az
 egyik ember szárnyon megy, röpülve megy, a lábai a földre
 nem érnek, a másik gyalog lép, ez ámbár gyalog lépdél,
 (mégis) szárnyas állat módjára megy 38:313. | *nāwərmal svāt*
ielta-kurna tuṅ'k-sox pəlget iəṅ'kna ālēm'səiət ugrása közben a
 hátsó lábával (tkp. lábán) egész mohrakást emelt a vízbe 36:
 351. | *šaš-pel' olla jixi-rāj šašna tōleu, mēwəl-pəla olti jixi-rāj*
mēwəlna tōleu hát felé való jixi-állat módjára háttal hord-
 juk el, mell felé való jixi-állat módjára mellel hordjuk el
 237) | *oxsətpi-tiberlos iəm-pələk iaslna tvijəm ox-lōidəl uəlna*
nisl a rézhüvelyes Tyiberlosz a jobb kezén levő rézgyűrűjét
 a szájába vette 37:58. | *Xui uəṅṅəlna sarñi-ox lōiət tvimal* az
 embernek a kis ujján arany gyűrű volt 36:361. | A vogul-
 ban hol -t, hol -n-et találunk; az előbbi gyakoribb: *nolāt*
mān mā-tawrikwē orrán egy kis földmorzsácska van I. 1. |
 A felületen való helyviszony kifejezésére több rokon nyelvben
 megint inessivust találunk, így a finnben nagyon közönségesek
 az ilyen szerkezetek: *minulla on sormukset sormissa* nekem
 gyűrűk vannak az ujjaimon (tkp. ujjaimban) Bud. F. Ny.
 95. | *lakki on päässä, huivi kaulassa* kalap van a fejben,

kendő a nyakon uo. | *Vaski oli hattu hartioilla, vaski saappahat jaloissa vaskikintahat käässä* réz süvege vállán (villog), rézsizmája lábán (csillog), réz a keztyűje kezének. KALEVALA II. RUNO 117—9. | Az észt is: *pe'ab kã'ed alati peas* kezét folyvást fejében (e h. hajában) tartja. M. Hat. I. 57. | A mordvinban szintén: *pižē čapka p̄rasonzo* sie hat einen grünen hut auf dem kopf SUS. Aik. IX. 233. | *gajgi ruži jazo lavtomonzo laŋksa* sein lautschallendes gewehr liegt auf seiner schulter U. o. 91. | *liši čī pas, urakaj, koŋasonzo* der aufgehende sonnengott, schwägerin, ist auf ihrer stirn U. o. 19. | Magyar példák: Kerályi korona fejében. ÉrdyC. 511b. | es ev feye ben kel lenny tyzen keet shylllogv coronának HorvC. 47. | Foltos czipellést vonának lábokban Pázm.: Kal. 140. | az pypşoky gyrew nychen wy yaban ÉrdyC. 443. | Arany perecz avagy karban öltő Com: Jan. 101.

Névmási töből: *χì! χì! àzi pà nny χàp ant tnilen, molana manlèn?* hi, hi, atyus, neked csónakod síncs, min mégy? 38:114.

Ragtalan határozók: *oxsūtpeŋ kèzəl lōrāŋstəsli, sūær kàt pvləl èuəlt kātllsəlì, mola tvγà ošl, kèzi'-sənsa χorləlì* a rézhüvelyes kését elővette, a nyulat két fülénél fogva megragadta, amely helyen találja, a kés hátával nyúzza 37:57. | *noxləm χār kašəŋ p ant jēl'-nōrəltel* az úzótt rénbika vígasságos útján tovább futnak 43. | *laŋəl kàrèmmal svγət pà χuì āməsla ŋàrsi moŋ, pà χuì āməsla pāmi moŋ lōdijūdəs* miközben a lova megfordult, idegen ember lakta vesszős földön, idegen ember lakta füves földön termett (?) 37:62. Különösen gyakoriak az ilyen ragtalan alakok a hősénekekben, a melyeknek nyelve tudvalevőleg eltér a prózai mesék és a mindennapi társalgás nyelvétől és sok ősrégi sajtáságot őrzött meg. Vogul példa: *akw' pāl ālnē sērmatā ŋuŋitakātā* a mint az egyik oldalon levő gyepflőszárát megmozgatja I. 60.

Névu tók.

Χarina: -n (*χar tér*): *ilta moŋ χarina isi χādāim imi* ős lenn a földön szintén volt egy nénémasszonyom 36:362. | Ez azonban még inkább csak ragos főnév, mint igazi névu tó.

Valódi névutó már az AHLQVIST nyújtotta szövegekben oly gyakran előforduló *uxtina*, a mely a REGULY-PÁPAY-féle énekekben *oxtina* alakban és leginkább időhatározói jelentésben szerepel. (Lásd időhat.) Jelentése ennek is «-n». Alapszava *uz*, *ox* és *taï*, *taj*, *tī-* (*tijəŋ*, *tīəŋ* quellenreich KARJ. 199.) hegy, tető, vég, forrás, forrásvidék:*) *keši-vei uxtina voš ōmašil auf der mitte eines messers liegt eine stadt* A. 20. | *miv uxtin us jerjay söt xumajay taï* er hatte neunhundertdreissig winter auf der erde gelebt A. 31. | *i si juxt uxtina tiysat ar-sir eplyj rixt* und auf diesen bäumen wuchsen vielerlei süsse beeren A. 27.

Mordvin névutók inessivusi raggal: *parmišcañt p'ra so iné guj*, *kolì guj*, *parmišcañt laŋkso iné guj*, *lietti guj* auf dem gipfel des dicken baumes ist eine grosse schlange, eine verderbliche schlange, auf dem dicken baume eine grosse schlange, eine fliegende schlange. SUS. Aik. IX. 39.

c) Adessivus.

A -na ragos adessivus — nem számítva a névutóval képzett határozókat — meglehetősen ritka. Ugyanezt lehet elmondani a -t és -n ragos vogul határozókról is.

Torkolat: *jidēmən svʒət tām ioyàn vuna svrāmna si pitsəmən* jövésünk közben e folyó torkolatánál halálba estünk im 36:374. | *novi jijnəp santəy Poləm āwēmən xos xātpi xātəy kort kutpēmən Tōrām vōn āšem ēsəəm sarui šurəp šurəy xāt āmvsəəm* a fehér vizű táplálékos Poləm-folyóm tor-

*) Ez a névutó -t raggal is előfordul az osztjakságban, már t. i. azon nyelvterületen, a hol az ugor loc. -t nem vezett ki teljesen: *ox* «fej», *oxt* «-n, fölött»; szakasztott ilyen a tavdai vogul *pəŋt* «-n, fölött» (*pəŋ* fej). — SIMONYI a -na ragos névutót így magyarázza: «BUDENZ NyK. III: 305. a votyák *otin*: ott, *tatin* itt stb. -t-jét az osztják *taga* hely szóból magyarázta, s nem lehetetlen, hogy ebből lett a mi -tt ragunk is. Akkor az osztj. *oxtena* «rajt» *oxteja* «reá» ezekből volnának rövidülve: **og-tag-a-na* «fő-helyen», **og-tag-a-ja* «fő-helyre» M. Hat. I. 346. — Ez a feltevés ma már természetesen tarthatatlan. A névutó második eleme feltétlenül a «tető, csúcs» stb. jelentéssel bíró *taï*, *tī-* (AHLQVIST: *tī*; szövegeiben: *uxtina*). Tehát e szerint *oxtina* a. m. «fejtetön».

kolatánál húsz házú házas falum közepén Ég, az én felséges atyám alábocsátotta arany tetőrúdú tetőrúdas házban ülök 248. | A magyarban inessivusi raggal is: Rákóczi tábort üt a Garam-torokban. «Ének Esztergom megv.»

Tűzhely, kéménynyílás: *mà vllijəm tut-χarəmnə kət pəlgiš si āməsməl* a magam gyújtotta tűzhelyemnél kétfelől ott ültek 38 : 127. | *oysātpi-tibarlos pūlēβ-ušsna χōləntil* a rézhüvelyes Tyiberlosz a kéménynyílásnál hallgatózik 37 : 62.

Tál: *oysātpi-tibarlos iaiəl pilna i anna āməsləgən* a rézhüvelyes Tyiberlosz a bátyjával együtt ketten egy tálnál ülnek 36 : 66.

A test vékonya: *āšən iəŋ'g ilb(i) əwəltmand al tv-āina ioutsəm, māsti noχāiəl əwəlt, si iāləgənə χaisa* az apád a víz alatt ment, a mikor (rá)löttem, (mégis) a kellő helyen (tkp. a húsánál), a vékonyánál lett eltalálva 38 : 147.

Férfi, nő: *tom χuina olda litsa (olda pidəs)* annál (tkp. azon embernél) akart lakni (kezdtett lenni) 38 : 325. | *amp oxpi aj nənə sam ilpi māsti lant i pul tota letal* az ebfejű kis fejedelemléánynál a szívnek tetsző étel egy falatja evődik meg 111. | Névutói szerepe van a -na ragnak a következő példában: *num-tōrəm untaŋ-χo āšəlnə sewəŋ ox nūrməŋ uol lāltel alətla* azt mondják, a felső égben lakó férfi atya előtt fürtös fejüket lecsüggesztve állnak 41.

Névutók.

χōzəŋnə: mellett. — *sūiunəl āngəl χōzəŋnə noχāmdijəl* a borjú az anyja mellett futkos 36 : 383. | *ou χōzəŋnə sēdā i χvl'səŋən* az ajtó mellett meg is haltak azok 38 : 143.

**sorena*: mellett. — *Manzəm-χānsi-lovat-ort akəm naŋk juři lūməŋ tut sorələnə šašl tarma jilen pā mewəl kērəttal*. Mellesztett-felelőrucza-magasságú-fejedelemlhős bácsikám vörös fenyűből (rakott) lángos tűz mellett, ha a háta megkeményedik, a mellét fordítja (oda) 15.

vndəsna: mellett. (*āntəs*- föltápászkodik, *vndəs* segítség, vog. *āntəs* segítség). — *pudi rouā vndəsna ailtəi noχ-χuləda pidəs* a fekete meredek part mellett lassanként kezdett felbukni 38 : 143.

āləŋna: -nál, -nél (*āləŋ*, *āləŋ*, *āləŋ* valaminek a vége, eleje). — *nəŋen* (*ma*) *nəŋen juŋ āləŋemna pā kätlem*, *ma urəŋ juŋ āləŋemna pā kätlem* téged (is) az én bűnhődéshozó fámnál kaplak im, az én veszedelmes fámnál kaplak im 84.

Néhány rokon nyelvben inessivust találunk. Finn: *ohessa*, *ohella* mellett (*ohē*-, n. *ohi* mellék, oldal) Bud. Finn Nyelvtan 37. | *vieressä*, *vierellä* mellett (*viere*-, n. *vieri* oldal, part) uo. | Mordvin: *malasa*, E. *malaso*, közelében, mellett | *širesa* szélén, mellett (v. ö. *širä*, *šir* «szél, oldal») Bud. Mordvin Nyelvtan 37. | A vogulban leginkább a -t ragos *pāxt* (*pāx* oldal) és *pält* (*pāl* oldal, fél) járja: *akit-ās an nē-pāxté tot xujrēlāl* hát öreg bácsija ama nő mellett, ottan heverdegél II. 129. | *uj alnē xumim-pält us-ta ālmējāsem* jávort ölü férjemnél akkor immár végleg letelepedtem IV. 27.

**šašna*: mögött (*šaš*, *sess*, *säss* hát, mög). — *tam vorŋanöl xanžvpi alvŋ keu šašlna mārŋi-mū-xo imeŋen-ikēŋen āmvsti sārŋəŋ jenkpi jēməŋ sārəs alətla* ezen varjuorr rajzos ragyogó szikla mögött a délvidéki nép asszonya s öreg embere lakta aranyos vizű szentséges tenger van, azt mondják. 153. | *itta saslna lāim xui il-kōrəŋtiŋil* a háta mögött álló (tkp. állt) ember leesik (é. leguggol) 38 : 131.

**saina*: mögött (*saj*, *sai* mög, hinterraum). — *muwəl šeykləm kul juŋ sa ilna lālēmtem*, *lēpsəl šeykləm kul juŋ sa ilna lālēmtem* ága megnőtt vastag fa mögéné l megállapodom, gallia megnőtt vastag fa mögéné l megállapodom 43.

E két utóbbi névutónak megvan a pontos megfelelője a vogulban is, csak hogy itt, mint általában a vogul helyhatározói névutók nagyobb része, -t raggal van ellátva: *sajit* mögött (*saj* mög) *taw tūli nīr sajit ti lakvasanā* ő rejtő bokor mögött lopózkodik most hozzájuk I. 95. | *sist* mögött (*sis* hát) *ti sisij kwol sisēm t akw sāsŋəl tēlēm sāt nāŋk tūli* ezen mögös házam mögében (tkp. házmögömben) egy tőből fakadt hét vörösfenyő áll II. 166.

iubina (*jupina*): mögött (*iubi*, *jupi* utána levő). — *toxləŋ pastər xuiəl kurəŋ uai iubina manəs* a szárnyas paszter-ember a jávorszarvas mögött ment 38 : 313.

libina: mögött, -nál (*libi*, *lipi* belseje valaminek, das innere). — *iðxməl iətsəm iubina xvžəŋ libina eui si xəl'ləl*

miután tánczukat elvégezték, a leány a kárpit mögött (tkp. a kárpit belsejében) sír 37 : 176. | *pàm-χorbi-χoḯ kardāy libina lau-snsna lēlas* a Fűforma-ember a kapu aljánál lóhátra ült 37 : 275. | V. ö. a kapu aljában: a kapu alatt Ny. VIII. 300 stb. | Votjákban *kapka-kuspin mon koli* a kapuban háltam én MUNKÁCSI, Votj. Népk. Gyűjt. 99.

ilbina: alatt (*ilbi*, *ilpi* alsó). — *iəŋk ilbina vu iəzəlt* *ilīs tālda pitsa* a víz alatt a folyással szemben lefelé kezdi húzni 36 : 353. | *un χoil imi pilna pa loysejen χatna, ittam χolna ollagen mu ilpina* der ältere mann samt der frau gingen in die stube zurück, jetzt noch sind sie unter der erde A. 6. | *kāmən lau twimal twbāri-paḯ ilbina* künn egy lovat tartott a szemétdomb alatt 37 : 259. | *tom χoḯəl keḯ noχ-ālam'səli, si keḯ ilbina sārən on'gi put* amaz a követ fölemelte, ez alatt a kő alatt egy nagy (tkp. zürjén) szurkos fazék (van) 36 : 360. | *sis nūbīt tīm juχ ilpina olpas ma vantsem* unter einem in früheren zeiten aufgewachsenen baume sah ich einen schatz A. 4. | *si juχ-twina āməstī χāt χoḯa isḯ ilbina svəŋən nirna lūḡl* ennek a fa tetején levő háznak az ablaka alatt subád egy rüdon áll 37 : 169. | Néha olyan jelentése van, mint a magyar előtt-nek: *uəzəŋ or't igi χāt ilbina lauləl si lūətsələl* a város-fejedelem-öreg háza előtt lovaikat im megállitották 37 : 63.

A vogul adessivusi névutókban leginkább -t ragot találunk: *kwonī-pəlt* kívül, *ēli-pəlt* előtt, *jui-pəlt* mögött, *lapət* közelben, *am lapəmt ālən* közelemben légy II. 116. | De előfordul -n raggal is: *Rus ātər eli-pālən mən voss pēlχati* hadd fúródjek az orosz fejedelemlő elött a földbe II : 71.

d) Inessivus.

Az osztjákban és a vogulban nincs külön inessivusi rag, hanem a belviszony kifejezésére általános locativusi jelentésű ragok használatosak.

Épület, ház: *nūluəlt'sam χoḯ, nən iəxtəm χādənn nənχo uantta litlēm?* Nyilforgácsférfi, a te érkezted házbán akarsz látni embert? 36 : 357. | *nin χoḯātən iḡlḡna χātna* ti fekszedek le benn a házbán 37 : 54. | *patlam χotin līm nūr-pēlek* in einer finstern jurte wälzt sich ein verfaulter schuh (Rätsel:

der mondschein) A. 21. | *lvbasna mola-kēm tpyār òs*, azát lètsälèlèt a mi portéka csak volt a kamrában, mind fölrakták 38 : 144. | *i sidi, xun ney jim ver verlen, aa simasta ney sit òliy-pèla, xodi verset rōgin-vespa jax poikkata-xōtāana* mikor pedig alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, mint a képmutatók tesznek a zsinagógákban A. 48. | A vogulban -t és -n: *kwolāt kēriy aulēp jelpiy sirejrišem tot jun ta xūltēs házában* vasvégű szent kardocskám im ott maradt benn II. 197. | *añ kēnt añ kwolnē lāyā xuji ama* sapkának ama házban fekszik az útja (házba vezet) II. 125.

A ház egyes részei: *xāt-suy na xōlēm mēy'k'-ēui top sēmlāl al-lārilet* a házzszögletben a három manó-leánynak csak a szemei forognak 37 : 63. | *mul xāti šuyemna šōšilalem, mol xāti lōyēmna šōšilalem* a vendég szobarekeszében föl s alá járok, a vendég szobazugomban föl s alá járok 24. | *tom xēlēm-suy na šādēm*: «*nālyāltšam xoi!*» a nők részére fönntartott szögletben hallszik: «Nylforgácsférfi!» 36 : 357. | *šoyāl-oy'k na iux azāt andām* a tűzhely mellett levő gödörben semmi fa nincs 37 : 186.

Valamiben megkapaszkodik: *šerēy āu šerēlna šōkēn kāt-ləstal šerēy āu šerēlna šōkēn vujvnttal* sarkos ajtó sarkában nagy nehezen megkapaszkodik, sarkos ajtó sarkában nagy nehezen megfogódzik 158.

Hajó, háló: *ālnāy xāβēmna elti mantsalam* összetett ladikommal (tkp. ladikomban) rájok mentem 38 : 119 | *ney sar! lēlēm xāp lōlena uey āmsa! āmsēm xāp sorena ney āmsa!* te csak maradj a csónakban, ülj veszteg a helyeden! 27. | *xāləβna xul ār* a hálóban sok a hal 38 : 323. | Vogul példa: *ātrānl xāptē xuji* fejedelmük a bárkában fekszik II. 83.

Erdő: *ser unt, mor untna mui-ištāyij xo šušil in dem wüsten, in dem öden walde wandert ein mann in tuchhosen* (Rätsel: der bär, der alte) A. 18. | *mor unti šuyəlma noxlēm xāj kašēy pant jolta lāiltel* a sötét vadon zugában üzött vad vigasságos útjára állnak 42. | *ser uut, mor unt suy in vurtioxšamij nē xōlāāā* in einer ecke des wüsten, des öden waldes weint eine mit rotem kopftuch versehene frau A. 21. | Vogul példák -t és -n raggal: *pał jiwpä jiwēy vōrtē jāyūwnē sātūwē-*

sāuw sűrű fájú fás erdőben (élnünk) rendelt bennünket igézetével atyánk II. 205. | *ser vōr sa m ā n jāme'im* a sötét erdő zugában járdalok III. 173.

Vár, város, falu, rév: *nūil čorvvs xoipi v ā s l e n k e m n a* num-torēm untaŋ *xo āsem xālāp-zul* vellajen mōŋol *jiw-pox manem ant partmal* nyolczezer férfiás vára cskámban felső égben lakó férfi atyám hálóval halászó több testvért adott nekem 151. | *mā zul xuiəl uāzəŋ ər't-igi u a s n a xār-svχ-punət kutna sv-à si lilēm* én az öregebbik férfiút a városi fejedelem-öreg városában rénbikabőr szőre között eszem majd meg 37:67. | *xandī pūŋolna osyen kat xoī* in einem ostjakischen dorfe waren zwei männer A. 3. | *lōxəŋ pōŋəl lōŋəl n a zul keŋ xoza ioxtas* a réves falu révében levő nagy sziklához érkezett 38:319. | Vogul példák -t és -n raggal: *Tunrā-sayl-ūs āt xāsā ālēs* Tundra-halmi várában soká élt I. 21. | *Mañ Jūtim-sās paulkēm t mañ voikēn xūrēm xāptēm minunkwē xāsē'it* az én kis «Vásárolt-patak» falucskámban az én három kis fehér rénőkröm ügyesen mendegél (tud menni) IV. 11. | *tatēm p ā ŋ l n ā jilsem* atyám falujában jártam T. IV. 322.

Fészek: *ma āmvti noj vosnəŋ jōŋol t ə x ā ē m ə n* a magam ülte, posztó vánkösű kedves fészkemben 251. | Vogulban: *noxs-pitit, u j pitit jānmēltawēm* nyusztbőr-fészekben, vadbőr-fészekben növekedem III. 59. | A magyarban: a tyúk a fészkén ül, a tojások a fészekben vannak.

Fazék: *uās-əŋnəβ uunizməŋ i pēlgəl putna mollēmən* a keskenyállú lazaczunk egyik felét a fazékban főzzük meg 38:123.

Nyom: *na igi, oxsar lauəl, mā x ā l' m ə m n a i l ə n ?* no öreg, mondja a róka, jössz-e a nyomomban? 37:187 | Vogulban: *am la'il-jorēm n ē lūlnē pīŋēn ti pasən voipi xurēm nār-kēm ... akw' tox voss ər gawē* a lábam nyomában lépő (álló) fiú, ezen asztal alakú három bérczecske-met éppúgy énekelje meg (mint én) IV. 2. | A magyarban sokszor minden árnyalati különbség nélkül váltakozik az in- és a superessivus: Egy nyomban járnak. Kovács: Közm. 153. = egy nyomon | nyomában a cseh rabló; sarkamba a bikák Gvad. *) (v. ö. még a finn

*) Érdekesen magyarázzák ezt a jelenséget Kúnos és Mun-

jälki nyom, lábnyom: *jäljessä v. jälessä* után SZINNYEI, Finn-magyar Szót. 108.).

Tenger, folyó: *sittēlna šāräs-jeŋ'kna χōil* ettől fogva a tenger vizében fekszik (nyugszik) 37:73. | *āsñi sōzilijūdal svγāt i oγ'anna svrt χūlas* a medve lépegetése közben a folyóban a csuka fölvetődött 36:350. | *i au eltea pernaja-aongiatiset Ordan joγ'anna* és megkereszteltetnek vala tőle a Jordánban A. 42. | Vogul példa: *ti jelpin jār i šēmt sirejim zot lou-tūln* ezen szent folyócskában mosd meg a kardomat II. 175.

Tűz, hó: *uātli-igi smæl manəs, loyēl tutna lābēlēli* Vatlí öreg (annyira) megijedt, (hogy) magát a tűzben elégeti 38:124 | *mandal-χoyūt lāšna i toχlāl ilta surēmēlli* mentében (tkp. menése hosszatt) egyik szárnyát a hóban húzta (barázdát vont a hóban) 38:314. | Vogul példa: *vittē voss sēpe'im, ulān voss jāse'im* füljak meg a vízben, éjjelek el a tűzben IV. 413.

Ruha, takaró: *i svχna χōida!* egy subában aludni 38:142. | *poχlən χori poχlatna šēŋkaltəm ort šašijem χōlenta!* öblös subám öblében fölserdült fejedelemlős magzatocskám óh hallgass meg! 76. | *mā tām svγəm'hi rəmna, lauēl, mur kutna tādā āmēsta an' uēritlēm* én ebben az öltözőruhában itt a nép között nem tudok ülni 37:273. | *i lomna χōi-səŋən* egy takaró alatt feküdtek ketten (tkp. takaróban feküdtek) 38:142. A hasonló vogul példák leginkább névutós szerkezetek: *iēn vōsēt-kīt pērmēnē vāmēlāt oātīm* benn a ruhában nincs mód, hogy kiállja. K. 225. De hasonló esetekben gyakran használja az eszközhatározó rendes ragját, az ablativusi -l-et is: *jāk-tim s āχil jāmite'im, jarmak tārēl jāmite'im* mégis börmetszésekkel ékesített subában járdalok, selyemkendővel járdalok IV. 70.

Testrészek: *au undre ana taiA jemin lēl-elta* úgy talál-taték, hogy méhében fogant Szentlélektől A. 40. | *sarni-ox*

KÁCSI: «Ez t. i. abban áll, hogy a viszonyítási objectum volta-képen nem maga a testrészt, melyen ama viszonyítás jelezve van, hanem a működése által létre jövő eredmény (minő pl. a sarkak-nak a nyoma).» A belviszonyragok használata 25.

lojēt lōgāḡtāslī, uḡəlna uḡslī uḡəlna si tvisəlī az aranygyűrűt elővette, szájába vette, a szájában így tartotta 36 : 362. | *ī xo ḡar-ḡomīlta, jermasīa pōḡolīn* ein nackter mann, ohne kleider, sein hemd in seiner brust (Rätsel: ein licht) A. 18. | *ī ḡāsəlna aī nāḡk, kimət ḡāsəlna aī ḡōl* az egyik kezében vörösfenyő van, a másik kezében kis feketefenyő 37 : 179. | *ma ḡodī verlem-mo, mo tōrom jasna ollat-to?* wie (was) soll ich tun, ich, die in gottes hand seiende? A. 23. | *pa mui neḡ vantaem ḡampa-ḡojen sēmna uata ḡuḡk oḡtija, a neḡ sēmenna uata paīrt an ḡuḡaen?* mit nézed pedig a szálkát atyádfia szemében, és a gerendát tenseszemében nem látod (tkp. hallod, érzed) A. 51. | A vogulban úgy látszik, hogy majdnem kizárólag a -t rag az uralkodó: *saḡimēn ḡot sūpēnt āśnē ma kōpd* ki azt a szádban levő földet I. 162. | *jāmēs poāl koātētāt ḡāor-vuj* jobb kezében idei csikó. K. II. 229. | De azért akad -n-ragos példa is, habár az ilyen példák legtöbbszörre lativusi jelentésűek: *voss māḡ ḡumiānālne tāḡ-a snē lajwēs* erre legkisebb férfiujuk a torka nyílásában meglötte őt III. 462.

Elvont fogalmak: *ī ḡvtl manēm tvḡāḡl nvməsna an' nōmla* egy napig ment útjokat (tkp. helyüket) nem tartják emlékezetben 36 : 390. | *kuš-ḡoi ankīrmaḡ imi oḡtija krek verta nōmīsna, si ḡo, si nē pīana lu sāmēana krek vers...* mind az, ki asszonyra néz, őt megkívánván, már paráználkodott (tkp. bűnt tett) szívében A. 47.

Névmási tövekből: *tāmətna, laḡsl, an' patlāḡem?* ezekben, úgymond, nem fázom? 37 : 187. | *moḡətna māzəḡ pustalāḡan mā ḡuḡānnəmna!* mert még talán helyettem benned tesznek kárt 37 : 173.

Névutók.

libina: -ban, -ben (*libi, lipi* vminek a belseje).

Ház, koporsó: *si-kēmna vbəl ḡāt-libina noḡ-kilēmdəs* ugyanakkor a nénye a ház belsejében fölkelt 36 : 382. | *ḡvm iuḡ libina ḡondžā ḡōḡl* a koporsóban hanyatt fekszik 37 : 73.

Víz, pokol: *jīḡk ḡipina kalaś* eine semmel im wasser A. 17. | *pa vanta, tutiḡ-sāris ḡipin lu us šukatīlman*

und siehe, in dem feuermeere (in der hölle) befand er sich A. 35. | Vö.: A mérhetetlen oczeánnak beljén lakatlan szigeten. Vajda J. találk. 51. = az oczeánban.

Szív: *sirtin* Kain sameλ *lipin* moštasle kant da empfand Kain in seinem herzen hass. A. 30.

Háló: *pon lipina* it uns, it soχ in der reuse(waren) ein nelma, (und) ein stór A. 9.

ilbina: -ban, -ben (*ilbi*, *ilpi* alsó). — *lant lewman lantəy lōχ ilpəlna χandi-χo luj-pat' lovat noři pul sidi taital* ételevő táplálékos gyomrában osztják ember (értsd közön-séges halandó) ujjbegy nagyságú hús falatja van im 87.

īubina: -ban, -ben (*īubi*, *jupi* utána levő). — *sidi, si noχlasl kurəy uai kəldəm īubina* ígyyen fut a jávorszarvas nyomában 38 : 314.

oχtina (*uχtina*): -ban, -ben. Ez a már előbb tárgyalt névutó tulajdonképpen superessivusi jelentésű, de azért előfordul inessivusi jelentésben is: *χolmen moχ'pi vārs təγnl oχtijən sewəy ori jem-təxtel sārūi pānar lābət mongol neyen mōlyə moχklisa* a tisztátalan (?) vesszős fészekben fűrtös jeles darabját aranyos kötélű hét csomóval egykor neked bogozták 270. | *āmtitāt i kašyja uat; neyīana ūn justam uλ turmet oχtina* örüljetek és vigadjatok, mert a ti jutalmatok bőséges mennyekben A. 45.

kutna (*kutni*, *kudəβna*, *kutin*; *kut*: köz) között, -ban, -ben.

mə ul χuīəl uəzəy ər't-igi uasna χār-svχ-punət kutna svγà si līlēm én az öregebbik férfiút a városi fejedelem-öreg városában rénbikabőrös szőre között eszem majd meg 37 : 67. | *χōtyən kūtin kašyγ noři-pua āataa* zwischen zwei häusern wird ein blutiger fleischbissen getragen A. 19. | *i si juχt kūtin ātel tīvsəyən kat juχ* unter diesen bäumen wuchsen (für sich) zwei bäume A. 27. | *tōrəm kudəβna ī aī χōs ol* az ég közepén egy kis csillag van 37 : 76. | A vogulban -t és -n raggal: *kwotliγ kwotlāt Tek-ātər taw ūnlənāt nāγki* a közepes hajó közepén T. hős, ő ül ottan, látható II. 11. | *kwotliγ jā kwotlən jolā lūlēmāsēm* közepes folyóm közepén megállottam III. 277. (II. 130.). | *māχmanā Ās-simtē nalēm χūlt-χintēit* népe az Ob közepén lenn (a naszádban) himbálódzik

II. 213. | *χāt nielmēp tēren-naj si m ān kēnsilēm* hat lángú vészes tűzben ébredek föl III. 519.

Érdekes jelentése van e névutónak a következő példában: *sidi mandal ēuelt ī orna sidi lnyēs, si or kutni sidi sōzilīūt* a mint így megy, egy erdőbe ment be, az erdőben (tkp. az erdő között) ilyen lépdél 37 : 259. | Hasonló esetre — az igaz, hogy lativusi raggal — a magyarban is van példa: midőn az erdő köz é ért, emberi beszéd hatotta meg fülét. BAJZA II. 124. = az erdőbe. (Egészen szokatlan, illetőleg németes: «kisüték az álgyúkat a törökökbe» e. h. a törökök közé. HELT: Krón. 107.) (SIMONYI: M. Hat. I. 52.)

Önállóan is előfordul: *kūtlapin pup, kat pēlakin sir-samgen* ein priester in der mitte, an je beiden seiten ein mōnch. A. 19. | *kōžānīnmen kudəβna āt ol!* az úrnők kö-z é p e n hadd legyen! 36 : 358. | Magyar példa belviszonyraggal: Köz é p b e n m e n n e k a szűzek M. A. 68. zsolt.

2. Időhatározók.

Az időhatározók mint általában minden nyelvben, úgy az osztjákban is helyi jelentésű határozókból fejlődtek ki. Mint jellemző esetet felemlítem, hogy még az oly széleskörű használatnak örvendő *tvrāina* időhatározó névutó is, mint az alapszava is mutatja (*tvrā* hely), eredetileg helyviszonyt fejezett ki. Pl. *pāmpai xoža liyman tvrāina uylēm uassa* a fűrakásnál evésem alkalmával (tkp. helyén) a nyelvem megsértődött 36 : 349. Külömben a többi helyhatározó névutók is egészen közönségesek időhatározó jelentésben.

a) Határozószók.

‘A *χu-* töből eredő határozószók:

mā uērēmna χun tūlēm! az én dolgomban mikor vinném! 36 : 370. | *olmēmən ēuelt nnyēn χund ant āradīssēm* mióta csak vagyunk, mikor nem becsültelek meg téged? 38 : 126. | *χontī, χandi-χo jisəy tōrēm tiwtī irtn’ āābət sārpi sārəy ū ī-tamidi at ūlāin* egykoron, az osztják ember korabeli világ támadtakor a héttagú kiáltó kurjantást éppen így kurjantsák el előtted 255. | *pādəm χul-idi pātsāiēm, χundi iūlβālālən?* fagyott hal módjára megfagyta, mikor támadsz föl? 36 : 352.

Tagadó igével kapcsolatban: *χunds i uulbäsleŋ iäx xoža siməs ior nëŋxoi and a tiuäl* a nagy folyósági népnél ilyen erős ember sohasem születik 38 : 144. Ez a szerkezet szakasztott olyan, mint a francia *ne—jamais*.

Előfordul összetételekben is: *χundi-kèba mur òs, uasl portəm, nëŋxoi-kàldəm andəm* valamikor csak volt (itt) nép, a város hóval van borítva, embernym nincs 37 : 53. | *χunds i-χarti an' iilbälälən* sohasem támadsz fel 36 : 351. (v. ö.: *mà χunds i-χarti ioxta an' χäsləm* én semerre sem tudok menni 36 : 359.).

Vogul példák: *χūñ* *) mikor, tagadó igével: *at-χūñ soha*, *kwoss-χūñ* bármikor; *-t* raggal: *χūñté, χūñt* a mikor, valamikor | *Numi-Türəm äsəm χulax-nól solit xol χūñt pünsem* a midőn N. T. atyám holló orrát derező reggelt nyitott az égen MUNK. Vog. Nyelvj. 20. A vogÉ. -*n* kétségkívül *-n*-ből fejlődött, erre egészen világos bizonyítékot szolgáltat a vogT. nyelvjárás: *khōn* mikor pl. *khōn tū jū* mikor jön ő? *äχ-khōn* semmikor, soha. U. o. 280.

Egyéb határozószók: *mà mattəl na lausem, sorməm-gi andəm, lida an' uerəntlən* a multkor megmondtam, hogy ha nincs itt a halálom ideje, nem tudsz megenni 36 : 353. | *in mattin' tom-pəlvk-χo sewrmat i narəŋ vos ilpela ant-ki pitlem* vagy valamikor, ha a túlsó-féli ember vágta szablyaél alá nem jutok (tkp. esem) 175. | *i-mosa i na i pòdäli òzs* egyszer csak egy csontdarabot talált 36 : 365. | *si-kè m na äsnü ēsləm'sa* ekkor a medvét eleresztették 36 : 353. | *üaurəmat, àləŋ na mà-ki xolləm, uèlis χäl'lədi!* gyerekek, ha én halok meg előbb, akkor sírjatok 38 : 328. | *əŋgüè, mà ät tàlläim àləŋ na!* anyácskám, engemet hadd húzzanak ki először 37 : 174. | A helyhatározó szóknál tárgyalt *χouən* «messze» időhatározóként is gyakran szerepel: *mà χouən lèžädiiman olləm* én már régóta készen vagyok 38 : 138. | *uəŋol χouən-kèba χaləs* a veje bizony már régen meghalt 38 : 136.

Ragtalan határozószók: *sormən χou* *ös lölən!* halálod so-ká következék be! 38 : 112. Ezt a mondatot azonban így

*) BEKE ÖDÖN ezt az alakot ragtalanak veszi, v. ö. Ragtalan határozók a vogulban NyK. 37 : 117. stb.

is lehet értelmezni: halálod hosszú legyen! *tàmi èuèyən iəna' ɣoʊ šitləyən* ezek a lányok ugyan soká végeznek 36:367. | *uàn manləyən, ɣoʊ manləyən, törəm-tut ɣoʊa iɔɣətsəyən* rövid ideig mennek, hosszú ideig mennek, az isten-tüzehez (= északi fény) érkeztek 36:361. | A vogulban: *ɣäsä minäsi'*, *man vāti minäsi'*, *akw' māt ɣarä män nēiləsi'* hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, egyszer csak egy tágas vidékre érkeztek II. 109.

b) Főnevek.

Éj, nap: *ɣətləna tusa, atləna tusa, muɣ and oʊlu* nappal vitték vagy éjjel vitték, mi nem tudjuk 37:75. | *atna kūdərməşən* ezen éjen át birkóztak 37:58. | *ila pələ iummal, ɣətl-səβna kurna səsman ɣol iɔɣətlə?* már beesteledett (tkp. este jött), a rövid ideig tartó napon gyalog járván hova jutunk? 37:61. | *Sodom pa Gomor voşeta torim sud-verta-ɣətləna əiea si voş kinša natsigaşik* tűrhetőbb sorsa lesz Sodoma és Gomorra földének ítélet napján, mint annak a városnak A. 58. || A vogul példák túlnyomó részben -t raggal vannak ellátva: *ət ɣujəs, ɣolit kwāləs, tak-kāt minəs* éjjel (ott) feküdt, reggel felkelt, s egymaga element I. 24. | *saw pīɣänəm akw'-mat ɣātəlt am-nūpələm ta iɔɣtəlmət* sok legényem egy napon én hozzám jön im el II. 190. | -n raggal: *nilt khātələn šerkəs kun-kəşkəts* negyed napon a sas kikérezkedett T. IV. 361. | *ilən uɣ inə* eredj egy éjjel T. IV. 356. (353.) || A magyarban az -n ragos időhatározók mellett szintén találunk, habár elvétele, -t ragos időhatározókat is: «Éjt v. éjjet v. éjjel; éjtnapot v. éjjel nappal» (Háromszék) M. Nyszet VI:323. «Mikor éjjelt nyargalt vala». Népdal. SIM. M. Hat. I. 350. | -n raggal: Tegnapon hatod időben hága meg ötöt a hideglélet Münch. C. 176. Csak ez minapon is ezeket vittunk Ilosv. N. S. 8. Minden napon vrnac testet, veret veñi sem olčarlom sem dičerem Vitk. C. 43. (Ny. K. 37:118.)

Évszakok: *sidi-ki ollən, tàm ɣol'təy tolna, tàm lələy iisna ləwəltiɣdən toɣəna lələn ətləşən-ki, al-əlləşən* ha így lesz, ebben a vészes esztendőben (tkp. télen), ebben a háborús világban evezgetésed alkalmával ha ellenség támad

reád, csak megöletel. 38:111. | *tàm xol't xüləm xou luy na mozanèm lilemən!* ezen az inséges hosszú nyáron miért ne ennénk meg! 38:122. || A vogulban a rendes használattól eltérőleg az *-n* rag az uralkodó: *tujiän sālī āntānl puniyāi' jēmtē'it, tēliän xot sarte'it* nyáron a rén szarvai szőröseké válnak, télen lekopnak IV. 389.

Idő: *katra paràietna sèbàn xèrdi xàssən* hajdanában varázsolni tudtál 36:370. | *xou pvràietna nēgxoina tviša tnyğà, ràtl-xiśl andəm* réges régen (hosszú idővel ez-előtt) ember lakta talán, hamuja nincs 37:53. | *molça aj xuj jisəy törəm āmnsmal porāna* valamikor (még) a fiatalember korabeli világot ültekor 15. | *mosa pvràina līdēt and oślēm, si paràina mā nağən lilem* majd ha ennivalót nem talállok, akkor megeszlek 36:352. || Vogul példa: *nāj ūntēm porāt paulēmne joxtāsēm* a nap leszállta idején megérkeztem falumba IV. 25. || A magyarban *-ban, -ben, -n* és különösen a régi nyelvben *-t (-tt)* raggal: Hogy rövid időben támadna az prédikátor szerzet DomC. 182. | Szt. Ágoston idétt a holtakért nem imádkoztak. Pázm. V. 40. A megállapodott régi kifejezésekben *-n* ragot találunk: az idén = ez évben, midőn = mi időn v. mely időben Sm. M. Hat. I. 121. | Az egykor önálló szóként szereplő *-kor* rag végén is ugyanezen ragokat találjuk a régiségben: Mikoron vacsorán néki hozták Szilágyi levelét HELT: Kr. 115. | Mykorth az tewb sororok aloznak VirgC. 132.

Óra: *i lu levea ī-si sōsna tun-tāka jis* és meggyógyula a szolga azon órában A. 53. (*sos stunde, weile, augenblick* A. 136.)

Ragtalan határozók: *xāzəy ər't igi, xolīəy xoien xiśl-ki xou iis, nōštəl-ki xou nōbət āl lailīlā!* városi fejedelems-öreg, a harmincz emberedet ideje hosszú időn, kora hosszú koron át ne várd! 36:376. | *tāus tām tvl āl lailālən!* a tunguzt ebben az esztendőben (tkp. e télen) ne várjátok! 36:397. | *tami āl tiwəm* csak nemrég (tkp. ez évben) született 37. | *tvl pidəm iski lānś lalda pitl* a télen esett hideg hó olvadni kezd 38:112. | *tam luy xoijemna xaisajem* in diesem sommer wurde ich von meinem manne verlassen A. 24. | *āt l pitl* éjjel esik 36:393. | *āt xoisəyən, āləy svğāt kilsəyən* éjjel nyugodtak, reggel felébredtek 36:379. | *sāğər silna talən*

zatl manəs a legelő szélén egész nap ment 37:195. | Hasonló ragtalan határozókat szép számmal találunk a vogulban is: *kwälən ton-rān ménəsümən* éppen azon időben mentünk el K. 207. | *kwäsä rān tət at ōlsēm* hosszú ideig nem voltam itt K. 207. | V. ö. *ton rānt* abban az időben, akkor K. 207. | *ti-pār šāu lām kālš* ez idén sok bogyó nőtt T. 281. | (*uχ pār t* egyszer T. 281.) | *kitit χātēl kwālmēnt mā nāḡknē pasné ta joxtēm* a második napon, a mint fölkeltek, a föld a látóhatárig jutott már I. 2. | *mot khotēl kwālēs* másnap fölkelte T. IV. 372. | A magyarban különösen a *nap*, *táj* és *kor* szokott ragtalanul előfordulni: Ez leuel költ Senderő warosaba wosarnap RMNy. III. 28. | Hamar való nap kijő az ispán LevT. II. 53. | Tizenhét évű lehetett már, a mi akkor táj az alsóbb oskolákban sem volt ritkaság. JÓSIKA: Ut. Báth. 1881. I. 8. (V. ö. NyK. 37:117—123.)

NÉVUTÓK.

taḡāna (*tvḡāina*, *tvḡāietna* — *taḡā* hely): alkalmával, -kor, óta. — *tām läləḡ jisna lāuəltriḡdən tvḡāna lālna ētlāien-ki*, *al-uēllāien* ebben a háborús világban evezgetéssel alkalmával ha ellenség támad reád, csak megöletel 38:111. | *vbi*, *lauəl*, *ḡaurēmən pāri lida tvḡāina muḡ ḡoḡeu āt ol* néénk, úgymond, a gyermeked ételáldozatod alkalmával (tkp. helyén) hadd legyen velünk (tkp. hozzánk) 38:146. | *šalkewi pitrap uas ḡoša manmal tvḡāna taləl-ki labta si jūmal* kavicsos párkányú városhoz menése óta a tele hétté jött im (egymásután) 119.

**sisna* (*sis*, *sīs* bizonyos idő). — *tām χātna mā ī iḡḡ'em sisəmna ḡoidət iḡōtłət?* ebbe a házba, a míg én egyet jártam, kicsodák érkeztek? 37:62.

isna, *isna*: -kor (*jis* kor, idő). — *muḡ iḡōtḡteu isna uēl-βasłada-gi χāšl*, *ḡonəl lillī* a mi megérkezésünkkor ha vadászni tud, a gyomra éhes 36:395. | *muḡ si-kut-isna ḡvzəχ-kurdī*, *ḡazəχ-lōmēldī ḡoḡlḡiḡlu* mi néha szintén mezítláb és levetközve szoktunk aludni 36:375.

kutna, *kūtpəlna* (*kut* köz): közben. — *tām pōdər'dəm iazəḡlām χāl'łədən kutna nōman tvḡlā!* e mondott szavaimat sirásod közben is emlékezetben tartsd 37:172. | *tōrən-nāl*

jem jontvɔ jontɛu kutna miközben a fűszár-nyíl jeles játékunkat játsszunk 14. | *lonɣ-sēm patlam sari āt kūtpeɫna* (mint a) bálvány szeme (oly) sötét igazi éj közepén '8.

untlna:*) közben. — *ši-kēmi untlna ālēm zo ālēm pat* *zōlētlnēm* ezen közben álmos férfi álmos füllel hallgatózom 20.

-kēmna (*kēm* mód, mennyiség): közben, -kor. — *si-kēmna kimis̄ zōlən'let* ezenközben kifelé figyelnek 36:371. | *lābetmēt xatl patlēm -kēmna tōrem-āzəl ilīs̄ quantl* mikor a hetedik nap is beesteledett, az isten-atya lefelé tekint 38:329. | *lōɣɔr siāləmal -kēmna on'gəlna lɔɣəs* az egér a mint meglátta, bement a lyukba 36:350. | *āt-kudəβ -kēmna uai-pēlək pɔɣəs* úgy éjfél tájban a Félbotosú összeszarta magát (tkp. szart) 37:190. | *naji xalas, ɔrti xalas jem āɣa tam -kēmən xōn šo-məɫsəm?* női temető, férfi temető jó végére ez idő szerint hogyan vittem volna 269.

ilbina (*ilbi, iipi* alsó): előtt. — *tozɫəy pastər manda pidəs, mandal ilbina laɣəl* a szárnyas paszter menni kezdett, indulása (tkp. menése) előtt (így) szól 38:315. — *muɣ ilbi-təlɫna taməs svuən an uandɣisu* mi ezelőtt ilyen nyírhéj-edényt nem láttunk 37:173.

**sajna* (*saj* mög): mögén. — *ši neɣen neɣ jelpēna taləlki tal lābet saɣəlɫna palēm-ki xas-nōr mu kuš zōlmēm* erről az asszonyodról te előtted (már) hét tél mögén a fülem szétágazó porczogójával hallottam bár 168.

jubina, jupina, jupiin (*jubi, jupi* utána levő): után, miután. — *ioɣo-lɔɣmal jubina put kāuərl* miután bement, a fazék forr 36:371. | *nvɣèn lādi jubina iəɣ'k iēšlēm* miután megettelek, vizet iszom 36:352. | *vuli velmal jupina lēlet* a rénborjú megölése után esznek 271. | *kat xori vušla pitmēm jupiin xōlom xori vušla pitmēm jupiin punžəm šompši kat sēm juwəm jōš ālēm pēli xoti vantlēm* két folyóhajlásba jutásom után három folyóhajlásba jutásom után érett ribiszke

*) *untī* (*untä* 31, *uta* 117) -ig | *bis*: *zolta u.* meddig | *wie lange* 31. *joɣottan u.* *bis zu eurer ankunft* 117. || *untlnä* (*untlnä* 34, *untl nā* 20, *untlpä* 157.) *vuntlnä* (*untlnä*) 173. *pārɣ-jol u.* *bis zu dem rumpfe* (sich hereinbiegend) 157. *jela-suj u.* *bis zum abend* 123. *ši-kēmi u.* *unterdessen* 20, 34. — BEKE Ö.: Északi-osztják szójegyzék. KSz. IX:80. (melléklet).

két szememmel a már megjárt utam (é. a honnét jöttem) vége felé miképpen látom 250.

Önállóan: *mà i ubə mna lily ti xažadi!* én utánam maradjatok ti itt életben 37:172.

oxtina, uxtina (ox fej, taj, tvi tető, csúcs): -n. — *tam verti uaj ləyli xarəs sus oxtina at jitel!* ezen az állat lába (nyoma látható) gyöngé havú ősz beálltával ám jöjjenek! 30. | *lojx-səm patlam sari at oxtina kalt-səm patlam usi at oxtina...* *səpəl-ewitla usi ələm il-ənoğolləm* (mint) a bálvány szeme, (oly) sötét igazi éjjel, (mint) a kalt szeme (oly) sötét erős éjjel... nyakat leüthető erős álmod alszom 77. | *tam nōməs pitiəpa sārui sem xoimay naj oxtina* ezen az észnek tetsző aranyos szemét lehunyó (mai) napon 41. | Vö. vog. T. *toj-pəy* tavasz (tkp. nyárfő), *toj-pəyət* tavasszal MUNKÁCSI Vog. Nyvj. 281. Az osztják *uxtina* eredeti értelme is ilyen lehetett: *sus oxtina* ősz beálltával (= ősz fején, kezdetén).

3. Állapothatározók.

Állapot: *atəm nē atəm-tēlna alt lēla! tili nē tili-tēl pā alt jēšla!* tisztátalan nő tisztátalan állapotában ne egye! szülő nő tisztátalan állapotában ne ihassa! (t. i. a zsirodát) 238. | *xarəy uəs xaremna ələm-xo ələm-tēlna kāmən ētlem, xarəy kort xaremna lipes-xo lipes-tēlna kāmən ētlem* a teres városom terére álmos ember álmos ésszel kimegyek, a teres falum terére*) meztelen ember meztelenül kilépek 18. | *tāklji nār elna mantsati* meztelenül mentetek csupasz testtel 43. | *mà iiləstēlna uoi kəuərlem.* Én azon frissiben a faggyút kifőzöm 36:364.

Dühösség, harag, szégyen: *kant-oyi kantatna kušmasləm lik-oyi likatna kušmasləm* dühös fejbéli dühösséggel megragadom, haragos fejbéli haraggal megragadom 33. | *sitəmna amp-əni jəlmvtna jēlemlajem, kul-əni jəlmvtna jēlemlajem* erre én kutya nagy szégyenben szégyenkezem, fene nagy szégyenben szégyenkezem 173.

Betegség: *zolna jelli ol, tam kažən ant xələl* még tovább él, ebben a betegségben nem hal meg 271. | *seta*

*) PÁPAY tévedésből: 'városom terére'.

ādim vir-manipsana katχōsjaŋ ta šukasim imi és ime egy asszony, ki vérfolyásban szenved tizenhét év óta A. 56.

Egészség: *si kiŋza tola tumdagan iuwendismən egyébiránt onnét egészségesen indultak el 36:374. | sitalna si ollilət, naurēm azāt i ēnməl, tumdagan ēnməl* aztán így éldegélnek, a gyermek egészen felnő, egészségesen felnő 38:146. (*tumtak, tumdak* egészséges).

Inség: *lilli, lant-χol'tna qintsaiem!* étlenül, inségben elpusztul 37:70.

Sötétség: *turmanna omista χanineχojet ūn novj türum kašaaaset* a nép, mely nagy sötétségben ül vala, nagy világosságot látá A. 44.

Élet, világ: *mà āngəm olmalna iandəm svrəm tabəs, sidəm tobəs* az anyám életében varrott subám elveszett, az veszett el 37:165. | *tām läləŋ iisna lāuəltiūdən tvrəna l'alna ētlāien-ki, al-uełlāien* ebben a háborús világban evezgetésed alkalmával ha ellenség támad reád, csak megöletel 38:111.

Egymagában: *ādəl ort lovatna adel χo lovatna āmp-oxpi ūil čorsen χōša pa muj jorl jorottal?* magános fejedelemhősnek egymagában (tkp. nagyságában) magános embernek egymagában az ebfejű gyalogezredhez micsoda ereje volna? 113. | *lou sirəlna buəs i χāl'les* egymagában (tkp. a maga módján) ordított és sirt 36:365.

Név, kép: *tormije, tormije! muj neŋ nemenna jelaŋ ver an jastasu-mui? pa neŋ nemenna kulet χanneχojat elta kim an vošatsu-mui? pa neŋ nemenna ār piš an versu mui?* Uram, Uram! nem a te nevedben jövendöltünk-e? nem a te nevedben üztünk-e ördögöket az emberekből? nem a te nevedben tettünk-e sok csodát? A. 52. | *si manl, lun-làng-χòràsna manl* így megy (tovább), nyári evet képében megy 37:170. | *χōlāχ-χòràsna χōlāχ ūil, saŋ-χòràsna saŋ ūil* holló alakban holló jön, szarka alakban szarka jön 38:318. || vö. Imádkozó fráternek képében jelenék ő neki ördeg Dom. C. 49. | Szóla Eleázár mind az zsidók képében RMK. II:322. Kegyed meglehet csak a maga képében beszél. Gondol: Twist Ol. 243.

Vmivel meglenni, tele lenni: *šiməs-molti āwəŋ χāt āwəlna neŋ χotē ollən, šiməs-molti χōnəŋ χāt χōnəlna neŋ*

χoti ollən? ilyenféle ajtós ház ajtajával te hogyan is vagy meg, ilyenféle tetőnyilasos ház tetőnyilasával te hogyan (is) vagy meg? 159. | *χāt tēhū murna* a ház tele van néppel 36:358.

Fokhatározók: *ēuēnən sūmlən manmal* a két leány egészen odalett 36:374. | *noyāien ārātēlna nīgktəsāiet ioin, soən tēlna lōln ləis* a húsod egészen megnyüvesedett volna, a bőröd is egészen elrothadt volna 36:354. | *χāt χarəl loūātēlna uēri iis* a szobapadló egész nagyságában véres lett 37:66.

Érdekes jelentése van a *-na* ragnak a következő példában: *nəy isi χānna olādi, nəy isi sutna olādi!* ti is király alatt legyetek, ti is bíró alatt legyetek 37:79.

Ragtalanul: *tīli nē tīli-tēl pā alt jēsla!* szülő nő tisztátalan állapotában ne ihassa! (t. i. a zsírodat) 238.

Névutók.

pilna (*pil* társ, vö. vog. *jurt* társ, *jurilēm* «velem»): -val, -vel. — *lōn-puget pilna manlēt* a lúdfalkával mennek 36:390. | *imel pilna jemas ollagen* sie leben gut, er mit seiner frau A. 26. | *mā nvy pilēnna olda an' uēritlēm* én veled nem maradhatok 37:194. | *uās āri ajəy χo ār poəm piletna tā' sāpəl iura juχ mōlza juutlēm* a városi sok apród férfi szolgálommal együtt medvenyak módjára görbülő fát kedvemre lődözök 14.

panna: -val, -vel. — *i nem auea pōnna Emanuila, mui uA: muγ panna torim* és neve Emánuelnek fog hivatni, mi azt jelenti: velünk Isten A. 40.

Érdekes jelentése van a *pilna* és *panna* névutóknak a következő példában: *ma joγotsem χannēχo au jil piāna ortta, pa evi ankeA panna, pa meñ au untpeA-imi panna* mert elváltasztani jöttem az embert az atyjától, a leányzót anyjától, a menyet napától A. 59.

kūtīn (*kut* köz): között. — *nəy uχtena kitlēm ār kašmūš, pa lairt kāsī kūtīn ev-poχ taiāen* auf dich sende ich viel elend, und unter schwerer krankheit wirst du kinder gebären A. 29.

iāpina (*ilbi, ilpi* alsó): alatt. — *ma kuš vei iāpina uAaem* mert én is hatalom alatt levő ember vagyok A. 53.

tombina (tom amaz): *lābetmēt xōs sit mē, si tombina naurēmām mē kāt pēlgamna ollat* a hetedik csillag én vagyok, azonkívül a gyermekeim az én két oldalamon vannak 37:177. || Magyarban: Azonkívül az levélnek értelméből is egyebet annál nem colligálhatni (MonOkm. XV. 104.). Három háza vala Kassa városába azon kívül sok pénze és egyéb jószága (Thaly: Adal. II. 365.)

4. Comitativus.

Kizárólag csak a *tēl**) (*tēl, tal*) «tele» szóval kapcsolatban fordul elő:

imi nōyēlas, ōy lētēlna òmlēß-uōs xouāt il-lōyēs az asszony megmozdult, szánostul együtt a lék nyílása hosszában lement 36:367. | *ī mosajna āzēl-igi imi uyal-uōs ēuāt i xālēß kimiš tāl'sēli, xālēßna xul ār, xulitēlna tāl'sēli* egyszer(csak) az öreg atya az asszony száján kifelé egy hálót húzott, a hálóban sok hal, halastul együtt húzta 38:323. | *layal svs elti nox-lēlēs i layitēlna ī-izēāt īšyēn* a lova hátára fölült és lovastul együtt szembe jönnek egymással 37:266. | *tom xui ēuāt nīm litēlna ī kural xāsmal* ama férfinak az egyik lába hótalpastul együtt elmaradt 38:320. | *ī tpyājna ī òx litēlna ī-βēlāk iūsl seda i xāzēs* egy helyen ama férfinak a félkeze ijastul együtt ott maradt 38:320.

Érdekesek a következő szerkezetek: *lōn' toyēllāl ārātēlna xos-lōgēn'sēt* lúdtollai mindvalamennyi levált 36:396. | *sāyūrel uōrlāl-tēlna ētsēt* a nyúlnek minden vére kifolyott (tkp. kiment) 37:57. | *kojdi imi sēm lāl-tēlna kāyēram iay'kna* azāt liymēt a varázsló asszony szemeit a forró víz egészen kiette 36:372.

5. Módhatórózók.

Xu- töből eredő módhatórózók:

xōn, xun, xund', xundsī: hogyan. *āzēn tniēm xul loy'kna xun uilāyēn?* az atyád birtokában volt öreg bálvány

*) Vogul megfelelője: *ta'il B., ta'il, täl KL., tā'il P.* 'tele'. Előfordul *tīl* alakban is. SZILASI, Vog. Szójegyzék 131. és 138. Használatukra nézve is több tekintetben megegyeznek. Vö. SZINNYEI, NyH.⁴ 129.

hogyan venne oltalmába? 38:119. | *purəş nəyxoī ār numəs χun twil?* öreg embernek való sok esze hogyan volna? 38:112. | *naji kalas, orti χalas jem ālja tam-kēmən χōn šomaltsem?* női temető, férfi temető jó végére ez idő szerint hogyan vittem volna? 269. | *ōχsātpi-tiberlos χouən χund' ol, tādā tām osəm!* a rézhüvelyes Tyiberlosz hogyan volna messze, én itt vagyok la! 37:58. || Vogulban: *χūh, χunté.**) *Nan nēn am χū n āsēm* én hogyan volnék a te nőd? I. 11. | *ālnē ēlēm-χālēs akw'-mat mən χū n joxti* hát hogyan kerül élő ember vmely vidékre? I. 22. | *χunté χāntnē joxtimēt v* hogyan had érkezett rájuk II. 83. Ez a *χunté* talán pontos megfelelője a magyar *hogy-nak*. (Vö. SETÄLÄ: Zur finn.-ugr. lautlehre FUF. II: 229.)

šōkən (*šok* inség) nehezen, alig. — *vāši ālyem pā sōkən jaymem i korti ālyem pā šokən jaymem* az egyik város-végemet is csak nehezen jártam meg, az egyik faluvégemet is csak nehezen jártam meg 157. | *nūlməy ēlpi χos iki šōkən χaišmal, nūlməy ēlpi jay iki šōkən χaišmal* sebes testű hús öreg ember (csak) nehezen maradt, sebes testű tíz öreg ember alig maradt 14.

kultən (*kul* vastag, sűrű, *kulat* vastagságú) vastagon. — *lanķi pun kul kiart kultən kättlem evetször vastag jégcsapot vastagon fogok* 18.

uràina (*vurat-*, *urāt-* akar, erőlködik) nehezen. — *χolōy χoīna am'β-ōγəl noχ-āmetsa, am'p-ōγəl ēuəlt loy* (*imi-χili*) *uràina noχ-kilēs* a harmincz ember a szánt felemelte, az ebszán alól ő (az Asszonyunokája) csak nehezen kelt föl 36:374. | *imi-χili uràina kim-uayχta uèridēs* az Asszonyunokája csak nehezen tudott kimászni 36:365.

sirna (*sir*, vog. *sir*, magy. *szer*; fajta, mód): módon. — *nèmeza sirna ant raγəl tada twida!* sehogy se lehet itt tartani 36:372. | *imi-χili si sirəlna ādəl uas āmdēs* az Asszony-unokája ily módon külön várost alapított 36:377.

kēmna (*kēm* mód, mennyiség, vog. *kēm* u. a.) módon. —

*) BEKE ÖDÖN (NyK. 37:119.) a *χūn* alakot ragtalannak tartja, a mely a teljesebb *χunté* alakból kopás útján keletkezett. Én az -n elemet határozó ragnak tartom. A *χunté* pleonasztikus alak.

laul postəsli i paləŋ-kəmna manl a lovát megsarkantyúzta (tkp. hajtotta), úgy megy, mint a felhő 37:265. | *i-kəmna nvy kožə òlà! i mà kožə olləm!* egyformán te is légy a gazda, én is leszek a gazda 36:388. | *ǰəltə kət kural i-kəmna kətllsaŋən* a két hátulsó lába egyformán meg van fogva 36:353.

ǰugànnə (ǰugàn osztalék, rész) gyanánt, -ként. — *nvyən ǰǰ ǰugànnə nòmda pītłəm* téged fiam gyanánt foglak tartani 36:373. | *tōrəm-əŋri ǰugànnə ol* istenanya gyanánt van 36:362. | *ǰaǰǰəlləlnə kožə ǰugànnə nòmla* a bátyjai gazda gyanánt tekintik 37:52.

volvləna (vol hely) módjára. — *kāortǰ put volvləna kaortal moləm put volvləna moləstal* forró üst módjára forr, gőzölő üst módjára gőzölög 163. | *mortəŋ ʒul volvləna ʒəǰəltłəm* mérték (ütő) hal gyanánt (magamra) vetem 35.

Xōrāsna (ǰōr alak). — *Isus Xristos tǰpsa si ǰōrāsna* us J. Krisztus fogantatása így történt A. 40.

mvr'na (mort mass; si mort dermassen A. 104.) — *i ʒuǰəl kurna sōsl, i ʒuǰəl kurna sōsl-kəba, toxləŋ ʒaǰ mvr'na manl* a másik gyalog lép, ez ámbár gyalog lépdél (mégis) szárnyas állat módjára megy 38:313.

Ragtalan határozók: *isi-mvr't ləl, isi-mvr't ʒəltəl* a mennyire eszik, annyira sír 37:167. | *or-kvləŋ azət si-mvr't ʒoǰəŋ, sorlǰ ʒoǰ!* az erdei rénszarvas olyananyira zsíros, tiszta! 36:364. | *mort mass; si mort dermassen A. 104.* | *tewinlatǰ uətəŋ ǰōr tewinlatəm* csendesedő szél módjára lecsendesedem 26. | *ittam ǰuəŋən ǰoǰo-mandǰ isi-lo ʒəlt šokkǰ ol, paldəməŋən* a leányoknak visszamenni egyformán nehéz volt, megijedtek 36:367. | *Vogulban: taw ās ta-kēm pōsi* ő is oly sebesen hajt IV. 5. | *Ta-kēm ta ǰāni-məm* annyira megnagyobbodott I. 2. | A magyarban is gyakori a ragtalan módhatározó: mód ~ módon, -kép ~ -képen. — Azom mód tett, min ténnap; ezem mód járt a harmadik nap is (NyF. 17:16.).

6. Eszközhatározók.

Az osztják eszközhatározók a locativusból fejlődtek ki. A fejlődés folyamatát elég szemléltetően érzékeltetik a követ-

kező példák:*) *tomi o r ə l n a n i r n o x - u o r t s ə l l i* amaz fejével a gerendát felnyomta (tkp. fején fölemelte) 37:180. | *i x u i ə l t ö - r ə l n a m a n l , p ə l ə m a n m a n l , k u r ə n l ə l m o u n a a n t x a i l ə n ə n , i x u i ə l k u r n a s ə s l* az egyik ember szárnyon megy, röpülve megy, a lábai a földre nem érnek, a másik gyalog lép 38:313. | *n ə u ə r m a l s v r ə t j e l t a - k u r n a t u y ' k - s o x p ə l g ə t i ə n ' k n a ə l ə m ' s ə i ə t* ugrása közben a hátsó lábával (tkp. lábán) egész mohrakást emelt a vízbe 36:351. | *s ə s ' p e l ' o l l a j i x i - v ə j s ə s n a t ə l e u , m ə w e l - p ə l a o l t i j i x i - v ə j m ə w ə l n a t ə l e u* hát felé való jixi-állat módjára háttal hordjuk el, mell felé való jixi-állat módjára mellel hordjuk el 237. | *m e y k s ə s n a v a n y m a n m a n d l* der teufel begiebt sich auf den knieen kriechend weg A. 12. | *u ə z ə n d r ' t - i g i x ə t n a i t t a m i ə s n a ə l ə m t i - i d i i o r o - l o n g a l t s a (i ə s n a ə l ə m ' s a i o r o)* a városi fejedelem-öreg házába az asszonyt bevitték (kézen fogva emelték be) 36:370. | *n v y i ə s n a i t t a m m a n ə m u ə l l i !* most hát kezedd el ölj meg! 38:326. | *i t t a m k ə t x u i i ə s l n a k ə t i s x a t t ə s l i* im a két embert két kezével kétfelé ütötte 38:143. | *x u r i p o z i n a u ə r ə s k ə l ə m* a teknőt farkammal megcsapokodom 36:351. | *p o z ə l n a m ə n y x t a p i t s e l l i* a farkával kezdte azt letörülni 37:190. | *i u x t ə s (p ə n ' k n a - l i , k u s n a - l i t ə s l i , x o i u a n d ə s ?* fát hozott (a fogával hozta-e vagy a karmával hozta-e, ki látta?) 37:184. | *t ə r ə m - i i x n a a l i x i n - i i x n a i n t s ə i ə m , s e m n ə a n ' u a n t s ə m , p v l n a a n t x ə l ' s ə m* az isten fiától vagy az alvilági fejedelem fiától menttettem meg, szemmel nem láttam, füllel nem hallottam 37:268. Az első példák még nagyon közel állanak a helyhatározókhoz, míg az utóbbiak már valódi eszközhatározók.

A magyar is sűrűn használja a locativusi -n, sőt még az inessivusi -ban, -ben ragot is eszközhatározó értelemben: Valamely állat négy lábon vagy többen jár, tisztátalan KÁR.: Bibl. I:98. | Mintha szárnyon járna ÉrdyC. 570. | Pálczán járna CornC. 400. | Ha vki vasárnap ökrön dolgozik, ha lovon vagy egyéb szerszámon is, meg ruháját is elveszik VER.: Werb. 5. | Milyen ekin szántottak elsőbe? Nyr. II. 178. | Kik a pápa zsoldján élnek, pártját tartják RMK. II. 182. || Sok derék vitézem mult ki már kezében AR.:

*) Testrészek.

Toldi 8:7. | Sok nyavalyákban gyötrettetet KÁR.: Bibl. I. 392. | Kürtben énekelni: tuba canere JordC. 369. | Mely igékben megjelöntetik DebrC. 9. | Mordvin példák: *čanžaviń kocket, avakaj, selvéd pačaso mardasa!* das spinnengewebe, mütterchen, will ich mit meinem thränentuche abwaschen SUS. Aik. IX. 202. | *Ańćak ramaiń pakśaso pranoi tratanok, ańćak pakśaso skotinai tratak* nur mit gekauften felde werden wir uns ernähren, nur mit gekauften felde werden wir unser vieh ernähren Uo. IX. E. 37.

Adessivusból fejlődtek ki a következő eszközhatározók: *oxsar tuam noyájel tutna lolta pitsellä* a róka a hozott húst a tűznél olvasztani kezdte 37:187. | *lėti lant ruwəlna enməltəm juən ma juən ewirmem* az ennivaló étel gőzénél növelt fádat vágtam tán le 84. | *lu lėti žulel-taxti lu žāp-juž-sukelna jētšvptatēl* az ő ennivaló halukat csónakfajuk darabjainál készítik el 110. | Magyarban: Tűznél meglágyított viasz. SÁR.: Tromb. 258. | E miatt nem szabad az oltár fényinél a lámpát s erről azt manap meggyújtani SZARVAS: Phædrus 39. || Üstökénél jó azt mindjárt megmarkolni KISF. S. Gyula 3:26.

Pénz: *itam xodj oxna kalajat lötlem-mo? ar xapti vet tsolkovina lötlem-mo?* wie soll ich jetzt mit dem gelde rennthiere kaufen? viel rennthiere werde ich für fünf silberrubel kaufen A. 22. | Vogulban -i és -n raggal: *il-per-täslēm poluškat* eladtam három poluskáért KL. IV. 245. | *molēm el-pērtilēm, ton tēnt lo joutam* árum eladom, azon az áron lovat veszek K. 192. | *kat-tinnē joutēm, linnē joutēm* készpénzen vásárlók, evetbőrön vásárlók KL. 106. || Votják: *mon egiren azveš vošti* én szénen ezüstöt cseréltem MUNKÁCSI, Votj. nyelvmut. 4. | *egirzū azvešen voštīlī* cseréljétek be a szenet ezüstön Uo. || Finn: *Ostin hevosen sadalla markalla* vettem lovat száz márkán. | *Ruis-tynnyri saadaan viidellä ruplalla* egy tonna rizst kapni öt rubelen BUP. Finn Nyelvtan 104. || Magyar: Nem váltottalak meg aranyon, se drága köveken, hanem az én testemből kifolyt véremen Cantionale ed. BOGISICH. 45. | Add én nekem az te szőlődet pénzén: da mihi vineam tuam accepta pecunia KÁR.: Bibl. I. 328.

Állapothatározóból fejlődött: *ješasa evi! ney evi psajenna nox-visajin* bízzál leányom! a te hited meggyógyított

téged. A. 56. | Magyarban: Sok nyavalyákban gyötrettetel
KÁR.: Bibl. I. 392.

Tűz, víz, hó: *uázəy ər't-igi yasl azət tutna lābətəu*
a városi fejedelem-öreg városát tűzzel pusztítjuk el 36:370. |
liləy iəy'kna səsəl'ta pitsa az életvízzel öntözni kezdték
37:78. | *au neyizan pernaja-əngiatata pitl jemiy aīana pa*
jemiy tutna ő titeket szentlélekkel és tűzzel fog
keresztelni A. 43. | *kāməltə loy lāšna xər'ta an' qeridas* kívülről
ő nem győzte hóval oltani 36:365.

Eszközök, fegyver: *kördi sàkna (kāuərna) səy'-*
ləl vaskalapácsal kovácsolja 38:321. | *aykil əjəm-muy xīn*
səyxta pitsaə fing an den stamm mit dem axthammer
zu schlagen A. 16. | *ī lājemna serti* egy fejszével vará-
zsol 271. | *ittam xər-ox lāiəməna səuərtə pitsəli* a rén (szarvas)
bikafejet fejszével vágni kezdte 36:365. | *kēžina nōyorla,*
kēži ant pēltal késsel faragjuk, a kés nem fogja 189. | *ittam*
xvm-ix xāt əlyəl kōr' luy'kna lwp-xətsəsa most a koporsó két
végét vasszőggel levertek 37:73. | *noy-tūdi kōrdi luβ tvəitna*
al-səygyūlləm a főlhúzott vasevező hegyével csak lecsapko-
dom (azokat) 38:125. | *xōlem laul xāmžina vāraskəsli* a há-
rom lovát ostorral megveregette 37:72. | *iōxəlna ioutsəli*
i xoləs ijjal lőtte meg és megdöglött (tkp. meghalt) 38:314. |
put-kōrdi nālna ioutləien seda i xollən vasnyíllal lő rád
és itt halsz meg 36:350.

Valamivel táplál, ellát, felszerel: *xādəizəl imi*
xulili xai nōyāina lābətəli a nénikéjét tiszta vadhússal táp-
lálja 36:355. | *labətətna lābətə* ennivalóval megetette 37:
166. | *imelna masi xirin* von seiner grossmutter wurde mit
einem sack versehen A. 16.

Valamivel megköt: *ittam xōrəy nijnə oxəl kuša i seysa*
uərdi sir'koletna erre a *xōrəy* (-falvi) nő a fejét megfésülte
és keskeny vörös szalagokkal befonta 38:141. | *ittam kvləy*
kolna iərsəllən a rénszarvast kötéllal megkötötték 36:383. |
svərl sōmətsəlli, vndəβna iərsəlli a subát fölvette, övvel meg-
kötötte 37:187. | *pəmətna iərsəli* füvekkel körülkötözte 37:187.

Valamivel letakar, megtölt: *əm'β ox pozəxna*
duəl lwp-tōyərlem a lyuk száját (tkp. ajtaját) ebfejjel zárom
le 36:350. | *kurəy xai nōyāizəl sārəlna lwp-ləngsəli* a jávor-

szarvas húsát deszkával letakarta 38:314. | *kurlàl pà m n a i p u ã r t s a l l i* a lábait füvel becsavarta 37:187. | *ã m a s t a l t v r à t a x t i n a l è r a m ' s a , s v z n a p o n ' s a* az ülőhelyét rénszarvasbőrrel leterítik, subát tettek oda 37:189.

Valamivel megtölt: *ñ o y à - p a l a t n a u y a l l à l t è u a l s a t* húsfalatokkal teletömték a szájukat 37:185.

Erő: *ì o r - x u i u e i e m n a i è l - l a u a l m a l a m* erős ember erőmmel elevezem onnét 38:125. | *o x s a r i g i n a u a i - p e l a k i o r n a i o r o - t a l l a* a róka-öreg a Félbotosú-öreget erővel húzza be (a házba) 37:189. | *i o r o - x a z a m l i l n a n o x - a m ' s a s* a visszamaradt erejével (tkp. lelkével) fölült 37:185. | *s o r - a m p u n a l u i s l i , m o l a k e m i o r t v i s , s i k e m i o r a l n a i o u t s a l i* a czérnagombolyagját vette, a milyen ereje csak volt, olyan erővel dobta el 36:357.

Fortély, jóakarát: *m à m u t r à i e m n a u v n t l a y a n o r a n n u m b i e u a l t l o s k e d à !* az én fortélyommal ezeket a forgácsokat (dual.) a fejed fölött hajtsd el 37:193. | *j a m n o m s i n p o i k s a s e a e n t i a t x o s t a a u x o s a y e a* bat sie mit wohlwollen bei ihm die nacht zuzubringen 32.

Beszéd, ige, név: *i g e t n a s e l t t a p o d a r n a x u s t a p i t s a* az öreg emberek aztán beszéddel így biztatgatni kezdtek 38:133. | *i e u e m t i n l i u i s l i , a l i n a l a m n a ?* a nőtestvéremet díj nélkül vette vagy csak szóval? (tkp. nyelvvél) 36:369. | *x a n n e x o i n a n a e v i m a n a n v o a , n o i - s a y a t - u s t a t o r i m u n g i l - e l t a e t t a j a s i g e t n a* nemcsak kenyérrel él az ember, hanem minden igével, a mely Isten szájából származik A. 43. | *M e y k - i g i l a v o l : « a s i n a » a l e v l i p t a* der alte teufel spricht: trüge nicht mit dem «Vater» A. 11. | *p a x u n K a i n o m s a e v o s , i n u r u m - s a e J e n o x a , s i p o y e a n e m i l i n* und als Kain eine stadt gründete, nannte sie Enoch, mit dem namen dieses sohnes A. 31. || Ősödnek nevén László lön neved PeerC. 311. | Nevezik ötet atyja nevén Zakariásnak ÉrdyC. 345.

Név mási többől: *x u n s o a a u v e i j e a u s t a a , s i r s n a m u i n a a u e a v e r a e n s o a n a ?* hoghya a só megromlik, mivel sóznak? A. 45.

Névutó csak egy van: *p i l n a (p i l t á r s) : t à s p i l n a e u a l l e z a t s a l i* a leányát vagyonnal (marhával) fölkészítette (az útra) 36:377.

Ragtalan határozók: *ã l a m x o a l a m p a l x o l a n t l a m* álmos férfi álmos füllel hallgatózom 20. | *k a l t - s a p a l t a y a l a w a t -*

lənķem xo-porī ār xašpi kat sēm xoṭi ūantlem a kalt nyaka (magasságú) fészkes hegyfokocskámat, emberfia sokat látó két szemmel miképpen látom 14. | *mola lābətlem nvyən?* mivel etesselek meg? 36:380. Vö. *uaj nōṛ àṛna lābətlem* vadhússal táplálja 36:355.

Szenvedő igékkel járó eszközhatározók:

BEKE ÖDÖN az ilyen *-n* raggal járó vogul szerkezeteket, mint *ēkwatān tārmatawē* az asszony elbocsátja I. 137; *ruš ātérnē ta alwēs* így ölte meg az orosz fejedelemhős II. 61. stb. ablativusi jelentésre visz vissza és az eredethatározók csoportjába sorolja őket. Szerintem ezen alakok egyszerűen eszközhatározók, a melyeknek látszólagos ablativusi jelentését abból magyarázhatjuk, hogy szenvedő igékkel járnak. Tehát *ruš ātérnē ta alwēs* így ölte meg az orosz fejedelemhős, helyesebben, illetőleg szó szerint így hangzana: az orosz fejedelemhőssel, fejedelemhős által ím megöletett. Magyarban is gyakori — különösen a régi nyelvben — hogy az ilyen szerkezetekben a ma szokásos *-tól* helyett eszközhatározói *-vel*-t találunk: Késértetekkel háborgattatol VitkC. 68. | Kinek kezével megáldatonk. DomC. 190. | Külső formájával nem kell csalatatni ORCZY: Költ. H. 34. A szoba a kemenczével melegedik meg. Com.: Jan. 108. Érdekes használatát találjuk a *-vel* ragnak HELTAI meséiben is: Azonközben el érközéc a tēl, és a nyauallyás iuh mezitelen léuén hideggel meghala RMK. 30. Vö. osztják: *lou iskina pàtsa* ő igen fázott (tkp. a hideggel megfagyott) 37:184.

A vogulban az *-n*, *-nē* rag esetleg kopás útján is keletkezhetett a teljesebb *-nēl* alakokból, azonban az osztják példák, a melyekben ilyen kopási folyamat (*-nal*, *-nēl* alak nem fordul elő az osztjákban, de van *-nat*) még fel sem tétélezhető, a mellett bizonyítanak, hogy mind a két nyelv párhuzamos példáiban egyszerűen az *-n* rag eszközhatározói funkciójával állunk szemben. A fentebb idézett magyar példák tehát a rokon nyelvek tanubizonyossága szerint az ősgor idiotizmusban lelik magyarázatukat, mint ezt már az osztják példák alapján SIMONYI (M. Hat. I. 378.) is megsejtette, s ily módon magától elesik SIMONYI másik feltevése, mely szerint ez a szerkezet a magyarban a latin ablativus instrumenti hatása alatt is keletkezhetett.

naurémolna juŕal sèurla i iŕŕ'gal tòtlŕila a gyermeke fát vág és vizet hoz 36:355. | *matti iàŕna ioro àt tula!* valamely emberek hadd vigyék vissza! 36:372. | *kulna xps kàtlŕau!* az ördög majdnem megfogott bennünket 36:396. | *vbàlna mòsltsa i manas* a nénye megcsókolta és ment (tovább) 37:167. | *ŕoŕna oŕla* ki tudja? 36:351. | *uàtli-igina uàŕsàŕn* Vatli öreg hív tégedet 38:137. | *svrt àsnina àl'm'sa* a csukát a medve fölemelte 36:352. | *min àm'β-ōŕðlmənnə ŕèl'saŕmən* mi ketten az ebszántól megölettünk 36:374. | *tàus ŕàt uàtnə vridəm* a tunguz házát a szél szétszaggatta 36:396. | *törəm partəm kul pèlŕŕan kur-àperli sidi tūwəm* az isten adta szűnyograjtól lábügyetlenné lettem én 31. | *tauŕi-uàtnə sèmləm kurisàŕet* a tavaszi szél szemeimet megrontotta 37:166. | *i-mosajna ŕàt iskina pàtsa* egyszer a háza hideg lett (tkp. hideggel v. hidegben megfagyott) 37:171. | *matta èŕtəm iŕŕ'kna seda tūsàŕet* régebben az ár (tkp. víz) oda vitte őket 37:68.

Vogul példák: *àpŕis nàlŕn ta'il àŕin pūwəs* a leány a fiúcskát nyilastul megfogja II. 20. | *naurématnè kàsəlawəm* a gyermekek észrevesznek engem III. 67. | *an-maŕ luwàn ti nòlèntawè* hát íme a lova nyomkodja III. 47. || *ajəm kitém la'ilŕn nàjnè saka pilawè* apró-cseprő lábas istennőkék rettenetesen félik őt II. 136. | *ti mē ŕānŕān àlawè* ki fog élni ezen a földön? I. 143.

7. Különösebb eszközhatározói szerkezetek.

Az eszközhatározói -*na* rag az ilyen igékkel kapcsolatban: valamivel megajándékoz, ad, tesz stb. nem annyira a cselekvés eszközt, mint inkább a tárgyat fejezi ki. Ezen különös szerkezetek, a melyek a finnugorságban főképpen az obi-ugor nyelveket jellemzik, javarészt valószínűleg analógiás alakulások, a melyek eredetileg csak ilyen igékkel kapcsolatban fordultak elő, mint pl. megajándékoz, ellát, felszerel stb. Ezen igék a magyarban is eszközhatározói raggal járnak, azonban, a mint a következő példákból látni fogjuk, a vogulban és osztjában nagy számmal vannak az olyan igék, a melyek szintén eszközhatározói ragot vonzanak, de a melyeket a nyelvérzék érzékeny sérelme nélkül csakis tárgyas szerkezetben lehet magyarrá lefor-

dítani. Ezek az igék éppúgy előfordulnak cselekvő, mint szenvedő szerkezetben.

Ad, helyez, felkészít stb.: *ḡeṣon luṣ-sās-sa ḡna miṣ!* a hugodnak nyári-menyétbőrt adj 37:167. | *ḡvṣ'am rōbātāḡn ḡḡān ḡṣina ḡodī sītšālām lōlān!* járt munkátok gyanánt (é. azért, hogy oda jártatok) hogyan adhatnék nektek leányt 38:136. | *ḡmī ḡilī ḡoṣālāna masa, ḡālāna masa* az Asszony-unokájának íjat adott, nyilat adott 36:363. | *svṣ elti oḡs am na pon'sālī* a suba fölé fejkendőt tett 36:366. | *tōromnā nōmīsna masajem* von gott wurde ich mit verstand begabt (tkp. istentől észszel adattam) A. 25. | *nīṣna lēḡātām* asszonyt készíték föl 36:368.

Csinál, befog, dob, hoz stb.: *sēl-oḡ ḡvṣ-ḡuṣna ṡērlān* ezüst koporsót csináljatok neki 38:132. | *ḡḡṣ am-ḡna kīrsa* tíz ebet befogtak 36:369. | *mṣḡsēṣna, ṡḡna lōskēsli* mukszun halat és lazacot dobott neki 37:69. | *kṡ-lāṣna ḡḡtḡḡtša* rénszarvast hoztak oda neki 36:396. | *ḡḡn seṡna seṡi* az uradnak a haját fond be 38:140. | *sītālāna lōṣ ḡvḡāḡna ḡr'sa* aztán neki (t. i. a leánynak) kárpitot kötöttek 37:175.

Vet, lő, öl stb.: *tudām ḡās-ḡuṣ ḡm sōḡna ḡaṡlēm* a tüzemre (egy) jó darab fűzfát vetek 38:124. | *mā nṡḡēn matti ṡāsna ḡṡtlām* hátha valami réczét lövök neked 38:146. | *manēm lī dāt na ṡēl'sēm?* hát öltél nekem ennivalót? 38:147. | *ḡubām ḡṡlt soga-toḡlēs ār ḡālāna ḡsllāḡm* a hátam mögül fogolytollas sok nyilat eresztenek rám 38:125.

Érdekesek a következő szerkezetek: ül, jön stb.: *ṡas-tēl mūrālāna āmātsa, lēḡātsa* az egész város népe (ott) ült mellette és gondot viselt reá 38:388. | *nēḡḡoḡna ḡḡṡtsāḡm* ember jön felém 38:149. | *ittam pil na ḡḡṡtsāḡm* íme most társam érkezett 37:181. | *ḡōntōṣ-mōṡ ār ort'na seltta-ki ḡḡṡtlāḡu, ṡasu ṡēlla i mṡṡ ṡēllāḡu* a konđavidéki sok fededlem ha ránk támad, a városunk megöletik, mi is megöletünk 38:133. | *oṣl ḡṡlt pōzēṣna ḡl* a feje csak úgy gőzölög (tkp. a fejről gőzzel száll) 38:131. | *mūrna sitna palla* a nép azért félt tőle 38:144.

Szakasztott ilyen példákat találunk a vogulban is: *vāt tal kēr-tīnsāṣ sēr mātēl aḡ ḡaurem-sip-lut pūntmaurē* harmincz

öles vas pányvakötélből álló kötőféket dobtak most a gyermek nyakába II. 143. | *atpēn χāp-ta'īl χulēl tatāwē* ötven hajóval teli hoznak halat II. 57. | *tāulūn uŷ χansāy χāpēl vārawēm* szárnyas állat rajzával ékesített hajót készítenek nekem II. 184. | *oānēm suriñ ōštērēl oāt mīlēm* engemet nem aján-dékoznál-e meg egy arany ostorral K. II. 230. | *χansāy na'irēl tot vāxtāln* hímes nyerget vess ott rá II. 327. | *am manir nāmēl pinilēm* én micsoda nevet adjak neki I. 4. | *māñ pīrēm nēpēl vīlēm* nőt veszek kis fiamnak IV. 324. | *vitēl isēltāln* vizet forralj II. 260. | *sāt jirēl tārā ti alilēm* hét áldozat-állatom tehát egyszeribe itt leölöm II. 260. | *jüntēp-sam-nālēl listā* páncélszem nyilát rálötte I. 13.

SIMONYI szerint ez a szerkezet előfordul a görög, latin, szláv, germán nyelvekben is, úgyhogy ősrégi indogermán szerkezetnek tartják. A magyarban is előfordul, bár SIMONYI hajlandó feltételezni, hogy e szerkezetek szláv hatás alatt keletkeztek. Idéz egy déli észti példát is: *ta viskas mulle kiviga* 'dobott rám kövel' (WIED. Gramm. 635.), a melyre azonban rögtön megjegyzi, hogy kérdés, hogy nem indogermán hatással állunk-e szemben. A fentebb idézett osztják és vogul példák azonban kétségtelenné teszik, hogy e szerkezetek őszugor eredetűek, annál is inkább, mert hasonló szerkezetek a magyarban is előfordulnak:

Láttanak engemet és fővel ráztanak: *moverunt capita sua* Kesztc. 306. | A mit ott lelsz, áldozzál énnekem vele VirgC. 44. | A zsidók az önnön fiokkal áldoznak vala. Ozor: Christ. 357. | Hogy kövekkel és ganajjal ki nem hajigálnának az városból Mon. Kép. T. 488. | Hozzájok hatni nem nehéz, mint nyíllal a merengő holdba lőni: *als in den mond mit einem pfeil zu schiessen* Szenv: Mess. 172. | Hagyjon fel azzal a haraggal Pet: Ján. V.

8. Okhatározók.

Leginkább névutós szerkezetekben fordulnak elő, azonban van példa csupán raggal képzett okhatározóra is: *ney lēlenna aa šuksimati* ne aggódjatok éltetekről (tkp. éltetek miatt) A. 50. | *poiksatanna moatas jāsiyet aa pōtartat, χodi veraset pernaaa jaj; ai nōmīsaet, ai ār potreaana χuuaajit* imádkozván pedig ne

sokat beszéljeteK, mint a pogányok; mert azt vélik, hogy sok beszédökért hallgattatnak meg A. 49.

Névmási többől: *mà, laùl, laùm uèl'sèm i imàm uèl'sèm, mà sitna orna i xontsəm én, úgymond, lovamat megöltem, feleségemet is megöltem, azért (aztán) az erdőbe menekültem 37 : 259. | uulβàsəŋ-igi hóγà-saməl numb(i) èuəlt nəuə keu-səm twimal, murna sitna si palla a nagyfolyóági öregnek a hússzíve fölött fehér-kőszíve volt, a nép azért félt tőle 37 : 144. V. ö. a vogul tōnā azért, a miatt, a végett MUNK. Vog. Ny. 34. -t raggal: pīris šišzi, tōnt xumitān at xōlawē a fiúcska sikoltoz, azért nem hallja a férje II. 60.*

Névu tók.

urna, urəŋna, orəŋna: miatt (*ur ok*; *urna, urəŋna ~ xožə, xožəŋna*) — *jəlma kaltməm kali-xo ultəm urna* mennybe föltetszett csodaember voltom miatt 223. | *ma ūrjəmna tišəŋ untər jem āləŋ muja āmvslaten én* miattam gyászoló szív jó véggel miért ülnétek (ti ültök ketten) 36. | *mola òrəŋna mənij xəttəl nēmī jil?* miért Manying háza a neve? 37 : 177. | *katra parəiətna sèbən uèrdi zəssən, naurəməm uŋəlli pidəs, nŋŋ xođas lèžətsən ləln, sit orəŋna mà nŋŋən uəzsem* hajdanában varázsolni tudtál, a gyermekem megnémult, ezért hivatalak téged 36 : 371. | *təus tōrəm xoža šəŋk məzəs, tōrəmna sit orəŋna sidi i pərtsa keuə žida* a tunguz az istennek igen kellett, az istentől ezért rendeltetett úgy, hogy kővé váljék 36 : 398.

vndasna: miatt (*vndəs segítség*). *si ādəm nəŋxo vndasna mà uèrna pitləm* ezen rossz ember miatt én bajba kerülök 36 : 377.

padina: miatt (*padī fenék*). *lou vtšəməl padina uèl'sa* ő (a maga) balgatagsága miatt öletett meg 38 : 183.

9. Célhatározók.

*òrəŋna**) (*ur ok*): *végett, -ra, -re. mandəm òrəŋna*

*) Érdekes jelentése van az *òrəŋna* névutónak a köv. példában: *lyu-uai oldal òrəŋna lilli šəgəs* jóllehet erős állat, étlenül roskadt össze 37 : 70.

χun'ti üsən? csak nem azért jöttél, hogy elmenj? 37 : 177. | *iaiem üeldi òrəyna ləramdəm χanžəy χār-səyən* az én bátyám megölésére lett a tarka rénszarvasbőr kiterítve 37 : 64. | *mi-nəmən üelda òrəyna put kāuərman* a mi megölésünkre van ez az üst főzve 37 : 66.

10. Határozó igenevek.

A *-ta, -da, -ti, -di* (Népk. Gyűjt. *-ta, -ta, -ti, -ti*) képzőkkel alkotott igenevek mindig a teljesebb *-na, -ni (-ni)* ragot veszik fel, míg a *-ma* képzővel képzett igenevek kizárólag a *-n* alakkal vannak ellátva.

Időhatározó: *iski ívbi ívləy uət pondina ont-χəri uoiəy nóyà tələy put-təl sírtna tulləm* a hideg orrú orros szél támadtakor erdei rénbika zsíros húásával teli egész fazekat majd akkor hozok 36 : 126. | *pəm-χorbi-χoi kimatti üdəmna χiš-üəzəy, soχta-üəzəy mola kəməl χašl, si kəməl tutna vlləm* Fűforma-ember, (h a) még egyszer (tkp. másodszor) jö v ö k a fővenyvárosból, az agyagvárosból a mennyi (csak) marad, annyiját felégetem 37 : 267.

Eszközhatározó: *nyy χà'l'ə dənna χundi χvıl nay χoəaiən ioyətl* sírással (bizony) sohasem jut hozzád 37 : 166. *-ma* képzős igenevek.

Állapot- és módhatározók: *χəy'tal svyət àn'βət iux kət pəlgiš azət iərman χoiət* a merre így kúszik, az ebek a fa mindkét oldalán valamennyien megkötve fekszenek 37 : 170. | *χōrəy iəχna uulβəsləy-igi uantman tvila* a χōrəy-falvi nép a nagyfolyóági öreget figyeli (tkp. figyelve van) 38 : 139. | *luγ-χət-oy tō γərman ōs* a nyári ház ajtaja be volt zárva 38 : 142. | *lār-χaləy rəχməy ívχ náχman mandəl gətl* a tavi csüllő-madár rikoltó nevetését nevetve mennek 38 : 112. | *sittəlna vbəl pələ χà'l'ə man sòsl* aztán sírva lépdél a nénje felé 36 : 381. | *isi-mvər't vbəl šidaman χà'l'ləl* a nénje mindegyre hallgatagon sirdogál 36 : 379. | *kət evi nó γəl-man man'səyən* a két lány futva ment 36 : 367.

KARA FERENCZ.

Cseremiszi nyelvtan.

(Hatodik közlemény.)

A számnevek.

342. A tőszámnevek.

1. kP. *ik* GEN. 2. kCar. *ik* PORK. 24. kUr. *ik* WICHM. 213. nyK. *i, ik* RAM. 24.

2. kP. *kok* GEN. 35. kCar. *kok* PORK. 26. kUr. *kok* WICHM. 214. nyK. *ko* RAM. 13. *kok* RAM. 52.

3. kP. kUfa *kum* GEN. 4. PAAS. KSz. II. 206. kCar. *kum* PORK. 35. kUr. *kum* WICHM. 219. nyK. *kām* RAM. 61.

4. kP. *nəl* GEN. 7. kCar. *nəl* PORK. 24. kUr. *nəl* WICHM. 214. nyK. *nəl* RAM. 87.

5. kP. *βič* GEN. 7. kCar. *βič* PORK. 41. kUr. *βitš* WICHM. 227. nyK. *βəts* RAM. 19.

6. kP. *kut* GEN. 7. kCar. *kut* PORK. 27. kUr. *kut* WICHM. 227. nyK. *kut* RAM. 59.

7. kP. *šəm* GEN. 27. kCar. *šəm* PORK. 47. kUr. *šəm* WICHM. 234. nyK. *šəm* RAM. 140. — Elavult alakja: kP. *šəšəm* GEN. 40. kM. *šiši'm* WICHM. FUF. VI. 20.

8. kP. *kandaše* GEN. 49. *kandaš* SZIL. 142. kE. *kandakše*, *kandakš* BUD. CsT. III. 436. kCar. *kandaš* PORK. 26. 50. kUr. *kandaš* WICHM. 223. nyK. *kändä'kxšə* RAM. 42.

9. *indeše* GEN. 58. *indeš* GEN. 57. kE. *indikše*, *indikš* BUD. CsT. III. 436. kCar. *indeš* PORK. 18. 26. kUr. *indeš* WICHM. 230. nyK. *nde'kxšə* RAM. 21.

10. kP. *lu* GEN. 73. kE. *lu*, *luo* BUD. CsT. III. 436. nyK. *lu* RAM. 71.

11. kP. *latik*; kE. *luatik* BUD. CsT. III. 437. nyK. *luatik* (CASTR. 17.¹⁾)

12. kP. *latkok* GEN. 66. kCar. *luat-kok* (U.) PORK. 36. *latko'k* (N.) PORK. 4. kUr. *lat-kok* WICHM. 219. nyK. *luat kok* RAM. 205.

15. kP. *lu'ko* GEN. 59. nyK. *lu'skə* (= *lu-βəts-ke*²) RAM. 71. (*luat vic* CASTR. 18.)

20. kP. *kolo* SZIL. 86. kCar. *ko'la* PORK. 2. kUr. *kòlə* WICHM. 214. nyK. *kolə* RAM. 52.³⁾ (*koklu* WIED. 90. *kokla* CASTR. 18.)

21. kP. *kolik*; kE. *kol ik* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kolik* RAM. 52.

22. kP. *kolkok*; kE. *kol kok* BUD. CsT. III. 437.

24. kP. *kolnəl*; nyK. *kolənəl* RAM. 52.

25. kP. *kolβi'ć*; nyK. *koləβəts* RAM. 2.

28. kP. *kolkandaše*; kE. *kolo kandakše* BUD. CsT. III. 437. nyK. *koləγändä'kəšə* RAM. 52.

29. kP. *kolindese*; kE. *kol indikše*, BUD. CsT. III. 437.

30. kP. *kumlo* GEN. 75. kCar. *ku'mlə* PORK. 39. *kumlu* 3. nyK. *kəmlə* RAM. 62.

33. kP. *kumlo kum*; kCar. *ku'mlu* (!) *kum* PORK. 3.

35. kP. *kumlo βi'ć*; kCar. *kumlə-βi'ć* PORK. 39. nyK. *kə'm-ləβi:z-ùr* «10 kopéka» (tkp. «35 mókus») RAM. 62.

36. kP. *kumlo rut* GEN. 75.

40. kP. *nəlle* GEN. 48. kCar. *nəllə* PORK. 28. *nəlnə* (!) 30. nyK. *nəllə* RAM. 47.

41. kP. *nəll-ik* GEN. 44. kCar. *nəllə-ik* PORK. 28. kUr. *nəll-ik* WICHM. 234. nyK. *nəllik* RAM. 209. *nəllə-ik* RAM. 126.

50. kP. *βislə* GEN. 16. 51. kCar. *βitlə* PORK. (M.) 7. (U.) 40. *βitlə* PORK. (U.) 39. kUr. *βidlə* WICHM. 227. *wi'č-lə*, *wi'š-lə* (Uf. 64.) SZIL. 117. kE. *visle* BUD. CsT. III. 436. nyK. *wislu* WIED. 90, *vizle*, *vizlu* CASTR. 18.

60. kP. *kutlo*; kCar. *kutlə* PORK. 6. nyK. *kutlu* RAM. 59.

70. kP. *šəmle* GEN. 51. kCar. *šə'mlə* PORK. 17. nyK. *šə'mlə* RAM. 140. *šə'mlu* RAM. 146. 209.

¹⁾ Tkp. «tíz és egy» stb.

²⁾ Tkp. «tíz öttel».

³⁾ Tkp. «két tíz».

75. nyK. *šəmlu-βəts* RAM. 209.
 80. kP. *kandasle* (Ocs. 79.) SZIL. 268. kE. *kandakšlu* BUD.
 CsT. III. 466. nyK. *kändäxšlu* CASTR. 18.
 90. kP. *indešle* GEN. 51. kE. *indikšlu* BUD. CsT. III. 436.
 nyK. *indekšlu* WIED. 90. *endeγšlu* CASTR. 18.
 100. kP. *šüðə* GEN. 48. kM. *šü·ðə* WICHM. FUF. VI. 21.
 kCar. *šü·ðə* PORK. 24. kUr. *šüðē* WICHM. 212. nyK. *šüðə* RAM. 72.
 120. kUr. *šüðē kələ* WICHM. 214.
 140. nyK. *šüðə-nəllə* RAM. 138.
 200. kUr. *kok šüðē* WICHM. 228. nyK. *kok šü·ðə* RAM. 174.
 300. kE. *kum šüðə* BUD. CsT. III. 436.
 400. nyK. *nəl-šüðə* RAM. 179.
 600. kUr. *kut šüðē* WICHM. 227.
 1000. kP. *tümen* GEN. 58. kCar. *tüme'n* PORK. 20. *tümem*
 PORK. 26. (vö. 6-tör. *tümän* «tízezer» THOMSEN, 109, 114. ujj.
tümän id. RADL. 3:1062. stb. I. GOMBOCZ, Tör. Jövsz. 310. sz.) ||
 kCar. *tüze'm* (!) PORK. 20. kE. *tüžem* BUD. CserSz. 59. nyK.
tā·žəm RAM. 156. (vö. md. M. *tožən*, f. *tuhāt*, litv. *tukstantis*,
tuksztantis PAAS. MChr. 1142. sz.)
 1,000.000. kCar. *amia'n* PORK. 17. || nyK. *məli'on* RAM. 78.

343. Főnévi alakok.

1. kP. *ikte* GEN. 49. kCar. *iktə* PORK. 10. nyK. *ikte* RAM.
 25. | kP. *iktət*, kCar. *iktət* PORK. 40. nyK. *iktət* RAM. 25.
 2. kP. *kokto*, kCar. *koktə* PORK. 36. nyK. *koktə* RAM. 52. |
 kP. *koktət* GEN. 16. kCar. *koktət* PORK. 40. nyK. *koktət* RAM. 25.
 3. kP. *kumat* GEN. 49. kCar. *ku'mət* PORK. 25. kUr. *kumāt*
 WICHM. 233. nyK. *kə'māt* RAM. 62.
 4. kP. *nəlat* GEN. 49. kCar. *nə'lat* PORK. 26. nyK. *nəlat* RAM. 87.
 5. kP. *βizət* GEN. 60. kE. *vizit* (ə: *βizət*) BUD. CsT. 436.
 nyK. *βə·zəət* RAM. 19.
 6. kP. *kudət* SZIL. 95. kE. *kudot* (ə: *kudət*) BUD. CsT. 436.
 nyK. *ku·dət* RAM. 58.
 7. kP. *šəmət* GEN. 60. kCar. *šəmət* PORK. 10. nyK. *šəməət*
 RAM. 141.

A 8—10-re már nincsenek külön főnévi alakok; pl. kP.
tünö kandaše, *pörteštö nəlat* «künt nyolcz, a szobában négy»
 GEN. 49. — A tízes számokban az egyes helyén álló szám azon-

ban már ismét használatos főnévi alakjában: nyK. *luat iktəžəəm tokəžə kolta* «tizenegyet közülük (tkp. 'tizenegyét') hazaküld» RAM. 194. | *luat kəktə* «12» RAM. 71.

Példák: kP. *pörtəštəžö ikt-at uke* «a szobában nincs senki» GEN. 26. || kP. *βujem kəktət-mo* «két fejem van nekem? (tkp. fejem kettő-e?)» GEN. 16. | kP. *mənən čonem kəktət-mo* «két életem van-e?» GEN. 13. | nyK. *ik edem aʒəl, kəktət ələn* «nem egy ember volt, [hanem] kettő» RAM. 24.*)

Ezekben az alakokban a számnevek fölvehetik mind a birtokos személyragokat, mind a határozóragokat; pl. kP. *erredəlan iktəžəm puštən kodat* «az egyiket agyonrugdossák s ott hagyják» GEN. 7. | kCarM. *iktəžəmət om parlə* «egyiküket sem ismerem» PORK. 25. | nyK. *iktəžələn* «egyikének» RAM. 85. | nyK. *iktələn* «egynek» RAM. 174. | nyK. *ikənək iktəštəđonə* (plur. 3. pers. + *donə*) *šaʒštət* «mulatnak egymással» RAM. 24. || kP. *kəktəšö* «kettejük» GEN. 40. *kəktəšəlan* «kettejüknek» GEN. 14. | kCarU. *kəktən* «ketten» PORK. 36. || kP. *nəlatše kušta, iktəže soβa* «négy tánczol, egy tapsol [hozzá]» GEN. 49. || kP. *βižətəške, šəmatəške, indešəške* (illat.) GEN. 60. | *šəmatəštə* (iness.) PORK. 10. | kCar. *šəmatən* «heten» PORK. 10. (L. 265.)

A főnévi alakok végén levő *-t* elem BUDENZ (CsT. III. 437. szerint a pluralis jele, de ez éppen nem valószínű, mivel az «egy» és «kettő» *e* *-t* nélkül is előfordul, s ha az *iktət* («egy») alakot az *iktə* mellett analogiás alakulásnak is tekintjük, a *kəktət*-tal együtt levő *kəktə* érthetetlen lenne.

344. A sorszámnevek.

1. kP. *perβoj* GEN. 6.***) kUr. *pörβəi* WICHM. 208. (< or. первый) | kE. *pervojso* BUD. CsT. III. 437. nyK. *perβišə* RAM. 100. || nyK. *pəətärlišə* (< *pəərtärli*, *pəətärli* «kezdetben») RAM.

*) Ezek a «főnévi alakok» azonban előfordulnak jelzőként is. Pl. nyK. *perβi iktət pört βələ ələn* «előbb csak egy szoba volt» RAM. 25. | kCarU. *iktət, kəktət kuežə* «egy nyírfa vagy kettő» PORK. 40. | nyK. *luat-kəktət tsəšəəm oksam nələn-miem* «12 órákor jövök s hozom a pénzt» RAM. 174.

**) Vö. kP. *iktəže šəy, βəšəže kia, kuməšəžə kaja* «az egyik áll, a második fekszik, a harmadik megy» GEN. 49.

111. | *pertäri*, *pertäriše* CASTR. 19. (Km. 24.) SZIL. 162. || kE. *ikteše* BUD. CsT. III. 437.

2. kP. *βeś* GEN. 2. *βeše* GEN. 3. kCar. *βes* PORK. 41. nyK. *βes*, *βe'sə* RAM. 13. || kE. *koktoso* BUD. CsT. III. 437.

3. kP. *kuməšo* GEN. 42. kCar. *ku'məsə* (s!) PORK. 10. kE. *kumuso*, *kumušo*, *kumutuso* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kə'mšə** RAM. 62.

4. kP. *nələməše* GEN. 3. kE. *nilemise*, *-miše*, *niletise* BUD. CsT. III. 437. nyK. *nələməšə* RAM. 87.

5. kP. *βizəməše* GEN. 28. kE. *vizemise*, *-miše*, *vizitise* BUD. CsT. III. 437. nyK. *βəzəmšə* RAM. 19.

6. kP. *kuðəməšo* GEN. 28. kE. *kudumuso*, *kudotoso* BUD. CsT. III. 437. nyK. *ku'ðəmšə* RAM. 58.

7. kP. *šəməše*; kE. *šememese*, *šemetese* BUD. CsT. III. 437. nyK. *šəməšə* RAM. 141. *šimutša* WIED. 91.

8. kP. *kandəše*; kE. *kandakšemese*, *kandakšese* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kändə'kšə* (vö. WIED. 91.)

9. kP. *indeše* SZIL. 40. kE. *indikšemese*, *indikšese* BUD. CsT. III. 438. nyK. *ənde'kšə* (vö. WIED. 91.)

10. kE. *lumuso*, *luso* BUD. CsT. III. 438. nyK. *luša* WIED. 91.

11. kE. *luat-ikteše* BUD. CsT. III. 438. nyK. *luat iktatša* WIED. 91.

12. kE. *luat-koktotšo* BUD. CsT. III. 438.

13. kE. *luat-kumutšo* BUD. CsT. III. 438.

345. A sokszorozó számnevek képzői: α) K. *-kana*, nyK. *-känä* (*känäk*): kCarM. *ikana* PORK. 57. (kUr. *ikanaštə*

*) A képzőt vö. a helyhez és időhöz tartozást jelentő szók képzőjével (136.). Már BUDENZ is ezzel azonosította (UA. 255.). Vö. a md. *-tše*, *-tšē* képzőt: E. *kolmotše*, M. *kolmotšē* «harmadik» PAAS. MChr. 267. sz. | E. *niletše*, M. *niletšē* «negyedik» 517. sz. — Az *-m* elem talán a *kuməšo*, *kuməsə*, *kə'mšə* «harmadik» alakból terjedt el a többiben. (Vö. az osztj. *χəlmət* «harmadik» analógiájára É. *lābətmet* «hetedik». L. SCHÜTZ, Az ész. osztj. szóképzés 47. || D. *riətmət* «negyedik» PAAS. s-laute 67. | *uātmət* «ötödik» KARJ. OL. 158. | *χūdāmet*, *χōdāmet* «hatodik»; *tābətmet* «hetedik»; *nīdāmet* «nyolcadik»; *ār-jōymet* «kilenczedik»; *jōymet*, *jaymet* «tizedik»; *χūsmet* «huszadik»; *sōtmet*, *sōtmet* «századik»; *tārāsmet* «ezredik» PATK.-FUCHS, KSz. X. 317.)

«egyszerre» WICHM. 206.), nyK. *ikänü, ikänäk* «egyszer» (*ikänü štə, ikänüšt-o-k* «egyszerre») RAM. 24. | kCarM. *ko-kana* PORK. 12. nyK. *kokänü* RAM. 52. «kétszer» | kUr. *kum-γana* WICHM. 219. nyK. *kämⁿ-gänäk* «háromszor» RAM. 208. | kUr. *kandaš-kana* «nyolczszor» WICHM. 232. | nyK. *ndekš-känäk* «kilenczszor» RAM. 208. | nyK. *lu-γä:näk* «tízszor» RAM. 42. | nyK. *šukä-γänäk* «sokszor» RAM. 208.

Sorszámnevek után is: kE. *ves-kana* «másodszor» BUD. CsT. III. 466. | kP. *kuməšo-γana* GEN. 2. nyK. *kämšä känäk* RAM. 198. «harmadszor».

β) kUr. *ik pa,tšāš* «egyszer» WICHM. 207. | nyK. *kok-pa,tšāš* «kétszer» RAM. 97. | kUr. *šüdš pa,tšāš* «százszor» WICHM. 213. — nyK. *βes βatšāš* «másodszor» RAM. 97. (*pa,tšāš* «réteg»).

γ) kCar. *kum d'ər* «háromszor» PORK. 19. (*čər, d'ər* «körül»).

346. A kollektív számnevek képzője *-nek*, a mely tkp. az *-n* locativusi rag és *-ok* nyomósító szócska összetétele. Használatos más névszó után is essivusi jelentésben (l. 265. jegyz.). Bizonyítja az is, hogy *ikte* «egy» is előfordul vele, pl. kP. *ik iγəžəm iktənek kočkən kaja* «fölfalja az egyetlen kölyköt s eltávozik» GEN. 26. || kCar. *möngə koγənekəkt ko'ndəšəm* «mindkettőt hazahoztam» PORK. 11. | nyK. *ko'γənek i'känüštök pü* «add oda mindakettőt egyszerre» RAM. 52. || nyK. *kə'mənek* «mindahárom» RAM. 62. (acc. RAM. 192.) || nyK. *nəlnək* «mind a négy» RAM. 87. || nyK. *βə'o:z'nək, βə'o:z'nək* «mind az öt» RAM. 19. || nyK. *ku'də'nək* «mind a hat» RAM. 58. | kP. *kumlo ku'dənek-at čəšt šime* «fekete mind a harminczhat» GEN. 75.*)

347. A kollektív számnevek fölvehetnek birtokos személyragokat és határozó ragokat, de ilyenkor csak az *-n* rag van rajta. Pl. nyK. *mänmən kəγə'nənən* (plur. 1. pers. + gen.) *ik kə'nü'γä* «kettőnknek egy könyve van» (tk. «kettőnké egy könyv») RAM. 52. | nyK. *koγəndaγitsən* «mind a kettőtök közül» RAM. 52. || nyK. *mänmən kə'mə'nən* «mind a hármunké» RAM. 62. | nyK. *kə'mə'nüštən* «mind a hármuké» RAM. 62. | kP. *kumə'nlanəšt* (dat. + plur. 3. pers.) «mind a hármuknak» GEN. 11. | kP. *puštəden kəška*

*) A jelentésfejlődésre nézve vö. kCar. *kečənat* «minden-nap» PORK. 48. (L. 266.)

kuməniəštəm «mind a hármunkat agyondobta» GEN. 13. | nyK. *βəzʰinän* «mind az ötünké» RAM. 19. | nyK. *βəzʰinʰstəlän* «mind az ötüknek RAM. 19. | nyK. *kudənnan* «mind a hatunké» RAM. 58. | nyK. *kudəndaɣitsən* «mind a hatotok közül» RAM. 58.

Megjegyzendők még a 2. személy ilyen dativusi alakjai: nyK. *koɣʰla'nnə* «mindkettőnknek» RAM. 52. | nyK. *koɣʰlanʰstə* «mindkettőjüknek» RAM. 52.

348. Még egyféleképen kifejezhetők a kollektív számnevek, és pedig úgy, hogy a számnévi határozó után -at «is» szócska járul; pl. kUr. *kumətən-at iktak ulnə* «mind a hárman egyenlők vagyunk» WICHM. 233. | nyK. *ninə kə'mətən-ət kenət* «mind a hárman mentek» RAM. 62. | kE. *kokton-at* «mind a ketten», *niliten-at* «mind a négyen», *luun-at* «mind a tízen» Bud. CsT. III. 440.

II. Az ige.

Az ígéről általában.

349. Már CASTRÉN és BUDENZ észrevette, hogy a cseremiszből kétféle igeragozás van; szerintük azonban csak az imperfectumban s a praeteritumban, s a imperfectumnak is csak az egyes számában. Pedig nemcsak ezekben, hanem úgyszólván az összes időkben és módokban megvan a kétféleség, sőt a tagadó ragozásban és több esetben a szóképzésben is.

Az egyik csoportban a jelen idő ragja: *=em* (*=əm*), *=et* (*=et*), *=a* (*=ä*), *=ena* (*=enä*), *=eda* (*=edä*), *=at* (*=ät*). A másikban *=am* (*=äm*), *=at* (*=ät*), *=eš* (*=eš*), *=əna* (*=ənä*), *=əda* (*=ədä*), *=ət* (*=ət*). Praeteritum három van a cseremiszből. Az I. jele -š; ezzel alakul az *=em*-végű igék múlt ideje. A II.-é jésítés, illetve a tövégi magánhangzó redukáltra válása; ez az *=am*-végű igék képzője. A III. praeteritumjel -n; ez előtt az *=em*-végű igéknél *e* hangzó van, az *=am*-végűeknél redukált hang, a mely folyékony hang és magánhangzó után kieshetik. — Az imperativusban az *=em*-végűeknél redukált hangzós töhöz járulnak a személyragok, az *=am*-végűeknél mássalhangzós töhöz. Éppígy van a desiderativusban, conditionalisban s a tagadó ragozásban is az előbbi cso-

portban redukált hangzós, az utóbbiban mássalhangzós tőalak áll a ragozott tagadó ige után.

Az igenevek is föltüntetik ezt a különbséget; pl. *kođen* «hagyva» és *kođēn* «maradva»; *kođām* «hagyott» és *kođmā* «maradt»; *kođāmaš* «hagyás» és *kođmaš* «maradás»; *kođāte* «hagyás nélkül» és *kotte* «maradás nélkül», *kođātām* «hagyatlan» és *kottām* «maradatlan».

Az elmondottakból világos, hogy itt kétféle tövű igecsoporthal állunk szemben. Az *-em*-végű igeik jellemző tövéghangzója az *e*-vel váltakozó redukált hang, az *-am*-végűeké pedig bizonyos esetekben eltűnő redukált hang. És pedig, a mely esetben az *-em*-végű igeik ragját *e* hang előzi meg, az *-am*-végűeké előtt akkor redukált hang van. Mikor ellenben az *-em*-végű igeik tövé végződik redukált hangra, az *-am*-végűek ugyanakkor mássalhangzós tövűek (illetve a magánhangzóra végződő tövekhez közvetlen járul a személyrag).

350. Ha most jelentésüket is megvizsgáljuk a két csoportba tartozó igeiknek, az az érdekes jelenség merül föl, hogy vannak oly igeik, melyek mindkét csoportba tartoznak, de az *-em*-végű alakjukban tárgyasak, míg az *-am*-végűben bennható, sőt gyakran visszaható és szenvedő jelentésük van. Ilyen igeik a következők: nyK. *šilem* RAM. 14. kP. *šelem* SZIL. 279. «fällen» és nyK. *šilām* RAM. 14. kP. *šelam* SZIL. 279. «fallen» | kP. *jōrem* «gördít» és *jōram* «eldöl» SZIL. 57. | K. Ny. *kođem* «hagy» és *kođam* «marad» SZIL. 83. RAM. 51. | nyK. *lültem* RAM. 72. kP. *löltem* SZIL. 114. «fölemel» és nyK. *lültām* RAM. 72. kP. *löltām* SZIL. 114. «fölemelkedik» | kP. *pörtem* «fordít» és *pörtām* «megfordul» SZIL. 174. | nyK. kP. *temem* RAM. 144. SZIL. 245. «megtölt» és nyK. *temām* RAM. 144. kP. *temam* SZIL. 245. «megtelik».*)

Vannak azután *-lt* képzős igeik, melyek *-em* raggal szintén áthatók, míg *-am* véggel szenvedő jelentésűek. (L. 376. és 378—9.)

*) Érdekes a kétféle jelentése ennek az igeinek: nyK. *šindzem*, *šindzem* (RAM. 133.), *šinzēm*, nyJar. *šindžēm*, kUr. *šindžēm*, kCar. kM. *šinžēm* (WICHM. FUF. VI. 24.), kP. *šinžem* SZIL. 218. «sitzen, geliebt sein» és nyK. *šindžām*, *šindžām* RAM. 133. kCar. *šinžam*, kP. *šinžam* SZIL. 218. «sich setzen, bleiben».

Ha még tekintetbe vesszük, hogy a *-t* és *-kt*-végű műveltető igék az *-em*-végűek közé tartoznak s az *-em* és *-an(g)* képzős denominális visszaható igék (356. 358.) meg *-am*-végűek, világos lesz előttünk, hogy itt eredetileg az *-em*-végű igék cselekvő igék voltak, az *-am*-végűek pedig reflexivumok, s a többhangzóbéli különbséget nyilván a visszaható képző okozhatta.

A legközelebbi rokon nyelvek közül a mordvinban a reflexiv képző *-v*; pl. *kadoms* «hagy»: *kadovoms* «marad» | *ńejems* «lát»: *ńejewems* «látszik». Ez a képző megvan még a lapp, finn és vogul nyelvben, nyoma a magyarban is (l. UA. 92—109. FUSpr. 131. és MNyh.⁴ 68—69.), tehát meg kellett lenni az egész finnugorságban, s valószínűleg ez lappang az *-am*-végű igékben, a mint már BUDENZ is gondolta (CsT. IV. 62—66.).*)

Ez az eredete a kétféle igeragozásnak, éppúgy mint a magyarban az ikes és iktelen igék csoportjának. S a mint a magyarban már meglehetősen összekeveredett a kétféle igeracsoport, úgy történt a cseremiszen is. Egész sereg átható ige van, melyeket az *-am*-végű igék szerint ragozunk, s bennható ige, mely ma az *-em*-végűek csoportjába tartozik.

351. Sőt vannak igék, melyeknek egyes alakjai az egyik csoportba tartoznak, mások pedig a másikba. Így pl. *puem* «ad» igének az I. és II. praeteritumhoz tartozó alakjai is vannak (l. 391.). — kP. *kajem*, nyK. *kem* és *miem* «megy» igéknek van a II. praeteritum szerint való többes 3. személyű alakja is: nyK. *keβə*, RAM. 44. K. *mieve* BUD. CsT. IV. 69. (l. 394.). — kE. *šonem* «gondol» igének *šonet* (GEN. 72.) és *šonena* (PORK. 54.) alakjai mellett *šoneš* (CserPr. NyK. IV. 66.) 3. személye van; s nyK. *popem* «beszél» ige pedig *popenä* (RAM. 10.), *popedä* (68.), *popat* (189.) többesszámú alakjai mellett az egyes 2. sz.-ben *popat-nak* (RAM. 76.), a 3. sz.-ben pedig *popeš*, de *popa-nak* is hangzik (WIED. 133.).

Igeképzés.

A) Névszóból ige.

352. *-t*, *-d*. Jelentése: vmivel ellát. Pl. nyK. *əməəl* «árnyék»: *əməəl* «beárnyékol, elsötétít» RAM. 165. | nyK. *įuk*

*) A *β* hang kiesésére l. néhány példát 114. c).

«hang»: *ɟuktaš* «hív» RAM. 34. | nyK. *komdāš* «födél»: *ko'm-dāštaš* «beföd, födelet tesz rá» RAM. 54. | kP. *lüm* «név»: *lüm-dem* «nevez» GEN. 70. nyK. *lōmdāš*, -en id. RAM. 74. | kP. *örtner* «nyereg»: *örtñerta* «nyergel» GEN. 2. | kP. *pāškem* «csomó»: *pāškemdaš*, -en «csomóba köt» GEN. 52. | kP. *šorāk* «sírás»: *šorāktes* «sír» GEN. 34. | kUr. *šündžal* «só»: *šündžaltenā* «beszünk» WICHM. 217. — Vö. UA. 123. FUSpr. 133. MNyh.⁴ 72—3.

353. -št, =e št. Vmit tevést jelentő igéket képez: pl. nyK. *βəot* «viz»: *βəoβəō:štāš* «durstig, dampfig machen» RAM. 18. | nyK. *ɟa(k)la'ka* «sima»: *ɟakle'štām* «glitschen, herausglitschen» RAM. 26. | nyK. *kà'tšē* «keserű»: *kà'tšē:štāš* «bitter schmecken» RAM. 41. | nyK. *kāβāl* «vízhólyag» (elav.): *kāβale'štaš*, -eš «vízhólyagot csinál» (elav.) RAM. 61. | nyK. *kō* «hullám»: *koestā'tlāš* «hullámot kelt» RAM. 51. | nyK. *ko'rmāž* «ököl, tenyér»: *korme'štāš* «ökölbe szorítja (kezét)» RAM. 54. | kP. *lap* «alacsony, sekély»: *βujəm lapəšta* «fejet hajt» GEN. 63. | nyK. *pa'ð^{ra}* «spröde, hart, unbiegsam»: *pa'ð^{re}:štāš* «krümmeln, zerkrümmeln, bröckeln, kleinschneiden (brot)» RAM. 94. | nyK. *šolā* «tolvaj»: *šol'stam* «lop».

Azonos az -št gyakorító képzővel. (L. 369.)

354. -t. Jelentése: vmivé tesz. Pl. nyK. *ɟakšarγā* «piros»: *ɟakšartaš* «kipirosít, pirosra fest, elpirít» (vö. *ɟakšar-ləpə* «der rote schmetterling») RAM. 27. kUr. *joškartaleš* (frequ.) «pirosít» WICHM. 218. | nyK. *ɟərγe'ska* «rund, zylindrisch»: *ɟərγeštem* «rund machen» RAM. 30. | nyK. *kaša'rrā* «hegyes»: *kaša'rtas* «kihegyez, élesít, fen» (vö. *kaša'r-βandaš* «spitzbärtig») RAM. 40. | nyK. *kuštā'lyā* «könnyű»: *kuštā'tlāš* «könnyűvé tesz, megkönnyít» RAM. 59. | nyK. *kākā'rrā*, -rrā «blaubleich, weisslich»: *kākā'rtāš*, -en «kékít, szürkít» RAM. 41. | nyK. *kā'sar* «rückwärts gebogen, krumm»: *kā'sartāš* «den rücken biegen, krumm machen» RAM. 43. | nyK. *pa'ð^{ra}* «spröde, hart, unbiegsam»: *pa'ðartaš* «spröde machen» RAM. 94.

Nyilván azonos a -t műveltető képzővel. (L. 380.)

355. -kt. Jelentése: vmivé tesz. Pl. nyK. *kà'tšē* «keserű»: *kà'tšēktaš* «keserűvé tesz» RAM. 41. | nyK. *li'βəo* «meleg»: *li'βəok-tāš* «melegít» RAM. 68. | nyK. *šapā* «savanyú»: *šapāktaš* «savanyít» RAM. 127.

Azonos a -kt műveltető képzővel. (L. 381.)

356. *-m, =em.* Jelentése: vmivé lesz. Pl. nyK. *a'là* «tarka»: *alajemäs* «tarkává lesz» RAM. 2. | nyK. *βa'də* «este»: *βadēmäs*, *-es* «esteledik» RAM. 9. | nyK. *βaž* «gyökér, elágazás»: *βažmaš* «sich gabelförmig teilen» (ritka) RAM. 11. | nyK. *βiškəðə* «híg, hajlékony»: *βiškəðemäs* «meghigul» RAM. 14. | nyK. *ərβe'zə* «fiatal»: *ərβe'zēmäs* «megifjul» RAM. 21. | nyK. *χudə* «rossz»: *χudə'emäs* «rosszá lesz» RAM. 23. | nyK. *i're* «tisztá»: *ire'emäs* «megtisztul» RAM. 25. | nyK. *ia'žə* «jó»: *iažoe'mäs* «megjavul» RAM. 29. | nyK. *kà'tšə* «keserű»: *katše'mäs* «megkeseredik» RAM. 41. | nyK. *kelyə* «mély»: *kelye'mäs* «mély lesz» RAM. 44. | nyK. *kəžyə* «vastag»: *kəžye'mäs* «megvastagszik» RAM. 48. | nyK. *koɣə* «nagy»: *koɣoe'mäs* «nagy lesz, megnő» RAM. 52. | nyK. *kuk'šə* «száraz»: *kuk'šemäs* «megszárad» RAM. 58. | nyK. *ku'žə* «hosszú»: *kužemäs* «meghosszabbodik» RAM. 60. | nyK. *kük'šə* «magas»: *kük'še'mäs* «magassá lesz» RAM. 60. | nyK. *ma'rə* «férfi»: *mare'mäs* «megférriasodik» RAM. 77. | kCar. *nelə* «nehéz»: *nele'məžə* «legyen nehéz!» PORK. 30. | kUr. *ošə* «fehér»: *ošeməš* «fehéredik» WICHM. 206. kP. *ošemeš* GEN. 68. kCar. *ošemən* (præt.) PORK. 30. | kCar. *šeme* «fekete»: *šeme'mən* «megfeketedett» PORK. 1. | kCar. *šue* «ritka, gyér»: *šueme's* «ritkul» PORK. Aik. III. 122.

BUDENZ szerint eredetileg valószínűleg mozzanatos képző volt; a cseremiszen azonban deverbális képzőként nem fordul már elő (UA. 145. MNyh.⁴ 76.).

357. *-alt, -ält.* Jelentése szintén: valamivé lesz. Pl. nyK. *par* «gőz, pára»: *paraltam* «gőzzé válik, elpárolog»: *βə't pa-raltes* *tsäškə'γitsən* «a víz elpárolog a tányérből» RAM. 95. | nyK. *pə'otške'məš* «sötét, -ség»: *pə'otške'məšə'ltäš* «besötétül» RAM. 112. kCar. *pəčkeməšəldəš* PORK. 10.

Azonos a megfelelő deverbális képzővel (379.).

358. K. *=aŋ*, nyK. *=aŋg, -äŋg.* Szintén vmivé válást jelentő igéket alkot; pl. nyK. *βaž* «gyökér»: *βažangäš* «meggyökeredzik» RAM. 11. | nyK. *βə't* «víz»: *βə'odäŋgäš* «vizes lesz» RAM. 18. | kCar. *βür* «vér»: *βürəŋe's* «véres lesz» PORK. 23. | nyK. *ər'də* «mark, kern (des baumes)»: *ər'däŋgäš* «verrosten, rostig werden» RAM. 21. | nyK. *i* «jég»: *iäŋgäš* «jéggel bevonódik» RAM. 24. | nyK. *ip* «funke»: *ipä'ŋgäš* «funken sprühen» RAM. 21. | nyK.

kart «jégkéreg a havon»: *kartä'ngäš* «jégkéreggel van fődve (a hó)» RAM. 47. | nyK. *kom* «kruste (des brotes)»: *koma'ngäš* «gewölbt werden» RAM. 54. | nyK. *kör'ra* «belső»: *kör'ä'ngäš* «hohl werden» RAM. 56. | nyK. *kü* «kö»: *kü'ä'ngäš* «megkövesedik, megkeményül» RAM. 60. | kP. *lomäz* «hamu»: *lomäz'angäš*, -en (-*ä* műveltető képzővel) «hamuvá változtat» GEN. 51. | kUr. *lopka* «széles»: *lopka'ngäš* «széles lesz» WICHM. 212. | kUfa *od'ra'ngän* «dicht machend» (caus.) PAAS. KSz. II. 201. | kP. *šü* «szén»: *šü'angäš*, -en (-*ä* műveltető képzővel) «szénné változtat» GEN. 51. | kUr. *ü* «vaj»: *ü'angäš* WICHM. 212. kCar. *ü'aye's* PORK. 23. «vajás lesz».

Kétségtelen, hogy ezek az igék összefüggésben vannak az *=an*, *=än*-végű denominalis melléknevekkel (l. 124.), mint ezt már BUDENZ is észrevette (CsT. IV. 57. UA. 153. 154.). A nyK.-beli *-ang* azt sejtetné, hogy ehhez a képzőhöz valami *g* ige-képző járult, azonban a képzőbeli K. *-ŋ* ~ nyK. *-ng* hangtörvényszerinti megfelelés. Pl. nyK. *βingä* RAM. 14. ~ kP. *βeye* SZIL 180. kCar. *βe'ngä* PORK. 14. «vő» (több példa 116. alatt). Véleményem szerint itt a fgr. *-ŋ* denominalis képző maradt meg eredetibb alakban; másképp nem igen lehetne megmagyarázni, hogy felel meg a cser. *-n* képző a többi finnugor nyelvek *-ŋ*-jének. Igeképző pedig tkpen nincs is ezekben az igékben, s csak később elemezte azután a nyelvérzék a képző *-ŋ(g)*-jét *-n* (névszóképző) + *g* (igeképző)-nek. Igaz ugyan, hogy van néhány ige, a melyben úgy látszik, mintha ilyen szerepű *γ* képző lenne (pl. nyK. *kä'sar* «rückwärts gebogen, krumm»: *kä'sar'γäš* «einen gebogenen rücken bekommen (mensch, pferd)» RAM. 43. | nyK. *kä'är* «haarlocke»: *kä'är'γäš* «sich kräuseln» RAM. 40. | nyK. *ko'γ'er* «das sengen»: *ko'γ'er'γäš*, -ä «brennen, sengen» RAM. 52. | nyK. *ma'γ'ra* «bucklig, krumm»: *ma'γ'ra'γäš* «sich buckeln» RAM. 76. | nyK. *pa'ä'ra* «spröde, hart, unbiegsam»: *pa'ä'ra'γäš* «spröde werden» RAM. 94.), de valószínűleg ezek oly igék mintájára alakultak, melyek *-ka*, *-ra*-végű melléknevekből vannak képezve, mint pl. nyK. *ia'k'sar'γä* «vörös»: *ia'k'sa'γäš* «elpirul, megvörösödik» RAM. 27. | nyK. *iä'rye'skä* «rund»: *iä'rye'skäš* «rund (geschliffen) werden» RAM. 30. | nyK. *kä'kä'rrä*, *kä'kä'rrä* «blaubleich, weisslich»: *kä'kä'rräš*, -en «grau, blaugrau, weisslich werden» RAM. 41. | nyK. *kaškä* «faul (getränken)»: *kaškäš* «verfaulen,

schlecht werden» RAM. 40. | nyK. *kustāl̥yā* «könnyű, gyöngye»: *kustāl̥yāš*, -en «leichter werden, gelinde werden» RAM. 59. | nyK. *rəməlyā* «dämmerig, dämmerung»: *rəməlyēš* «es dämmert» RAM. 115. — Ezek u. i. képző nélkül alakulnak bennható igévé. A fejlődést elősegítette az ellentétben alapuló analógia, t. i. a megfelelő műveltető igék, melyekben ezek a melléknévek is γ nélküli alakjukban veszik föl a -t képzőt. (L. 354.)*

359. nyK. *d̥z*, kUr. *d̥z* ebben az egy szóban: nyK. *mānā*, kUr. *munā* «tojás»: nyK. *mānāzaš* RAM. 82. kUr. *muñd̥zā* WICHM. 207. «tojik».

Idegen eredetű képzők.

360. -n. Vmivé levést jelentő igéket alkot. Pl. nyK. *βusā* «sovány»: *βusnāš*, -en «éhezik, megsoványodik (az éhségtől)» RAM. 16. | kCar. *βūt* «víz»: *šinža-d'erna βūdnales* (frequ.) «unsere augenwinkel füllen sich mit tränen» PORK. 50. | nyK. *iaχā*

*) A cseremiszbén elég gyakori eset, hogy minden képző nélkül alakul bennható ige névszóból; pl. nyK. *āmāl* «list, pöfffigkeit»: *āmālāš* «pöfffig sein, leicht mitteln finden» RAM. 6. | nyK. *iön* «szerencse, tanács»: *iönāš*, -en «jóvá lesz, kitünteti magát» RAM. 34. | nyK. *iur iurēš* «esik az eső» RAM. 34. | nyK. *kālsā* «keserű»: *kālsāš*, -en «megkeseredik» RAM. 40. | nyK. *kālmā*, «erfrozen, eisbedeckt», kP. *kālme* «fagyott, fagy»: *kālmāš* «megfagy» RAM. 46. *kālmēm* «fázik» SZIL. 80. | nyK. *kāzart* «sehr langsam, sehr wenig stockend»: *kāzartāš* «langsam sein, schwer zu machen sein» RAM. 48. | nyK. *liβā*, «meleg»: *liβāš*, -ā «langyos lesz» RAM. 68. | kP. *lum lumeš* «hó esik» GEN. 49. nyK. *lām lāmēš* RAM. 73. | kP. *šū* «genyedség»: *šūam*, *šūjam* «genyed, rothad» SZIL. 231. | nyK. *ūpš* «szag, illat»: *ūpšēm* «szaga van» RAM. 161. | nyK. *ūštā* «hideg, fagyos»: *ūštāš* «sich erkühlen, gefrieren lassen» RAM. 161.

Néhány ilyen ige átható, de eredetileg bennható is lehetett: nyK. *āḡgar* «horog»: *āḡgārāš* «horgászik» RAM. 7. | nyK. *lāpš* «ostor, korbács»: *lāpšāš* «ostorral csapkod» RAM. 74. | nyK. *māškāndā* «ököl»: *māškāndaš* «ökölrel üt, bokszol» RAM. 83. | nyK. *püā* «damm»: *püāš* «einen damm machen» RAM. 107. | nyK. *rəpš* «bölcső»: *rəpšēm* «elringat» RAM. 115. | nyK. *šakte* «szita»: *šaktem* «szítál» RAM. 125.

«piszok»: *ia'ɣnaš* «piszkos lesz, bepiszkul» RAM. 26. | nyK. *kakla'ka* «görbe, meghajlott»: *kukla'naš* «meghajlik, meggörbül» RAM. 37.

L. a deverbális igéknél (383.).

361. -*lan*. Szintén vmivé válást jelentő igeképző. Pl. nyK. *βoĩār* «scheu, wild»: *βoĩār'lanāš* «scheu, nüchtern werden» RAM. 15. | nyK. *ɣw'da* «rossz»: *ɣw'dala'naš* «rosszabbodik» RAM. 23. | nyK. *iažo* «jó»: *iažola'naš* «megjavul» RAM. 29. | nyK. *iuk* «hang»: *iuk(k)lanaš* «summen, stimme haben, pfeifen» RAM. 34. | nyK. *kaβār* «büszke»: *kaβār'lanāš* «büszkélkedik» RAM. 35. | nyK. *kažēš* «unart, unbändigkei»: *kaišla'naš* «sich auszeichnen wollen, stolzieren, sich brüsten, spielen» RAM. 36. kP. *kojēšlanem* «mulat» SZIL. 84.

Továbbképezve műveltető igévé: kP. *kojēšlandarem* «fölvit» GEN. 58. | kP. *šaška* «virág»: *šaškalandaraš*, -*en* «fölvirágoztat» GEN. 58.

Vö. csu v. *anzār* «keskeny, szűk»: *anzār'lan-* «keskenyedik, szűkül» PAAS. CSUVSZ. 5. | *kał'pža* «csíra»: *kał'pžalan-* «csírázik», *kał'pžalandār-* «csíráztat» PAAS. CSUVSZ. 56. | *ki'pžem* «szemérem, szégyen»: *ki'pžemlen-* «szégyenkezik», *ki'pžemlenver-* «megszégyenít» PAAS. CSUVSZ. 73.

362. -*l*. Vmivel tevést jelentő igéket képez. Pl. nyK. *äp'šāt* «kovács»: *äp'šätläš* «kovácsol» RAM. 7. | nyK. *a'rà* «rakás»: *ara'laš* «fölhány (rakást)» RAM. 4. | nyK. *βi'nda* «csavar»: *βi'ndäläš*, -*en* «csavarni» RAM. 14. | nyK. *βitšə* «weidenband, rute»: *βitšäläš* «mit ruten binden» RAM. 15. | nyK. *βəor* «vér»: *βəor'läš* «elájul» RAM. 18. | kP. *éakma* «rács»: *éakmalaš*, -*at* (plur. 3. pers.) «rácsot csinál vmire» GEN. 17. | kP. *éok* «áldozat»: *éoklaš*, -*et* (2. pers.) «áldoz» GEN. 28. | nyK. *i'ɣə* «kölyök»: *i'ɣläläš* «kölykezik» RAM. 24. | nyK. *i'skə* «ék»: *i'skə'läläš* «ékkal hasít, éket ver bele» RAM. 25. | kP. *jamde* «kész»: *jamdäläš*, -*at* (plur. 3. pers.) «elkészít» RAM. 28. nyK. *iä'm'ndäläš* RAM. 29. | nyK. *kər* «hársfakéreg»: *kər'rläš* «hársfakéreggel bevon» RAM. 47. | kCar. *küβarəm* *küβarlem* «hidat építek» PORK. 40. 55. | kP. *kürtüö* «vas»: *kürtüöläš*, -*at* (plur. 3. pers.) GEN. 43. nyK. *kərtüi'läš* RAM. 48. «megbilinesel» | kCar. *upšəm upša'lən* «kalapot tett föl» PORK.

28. | kCar. *üstə* «öv»: *üstələn* «övezte» PORK. 25. nyK. *əštā'ləš* RAM. 22.

Vö. csuv. *kanaš* «megegyezés, alku»: *kanašla-* «megegyezik, megállapodik vmiben, egyezményt köt» PAAS. CSUVSZ. 57. | *kəbək* «hab»: *kəbəkla-* «habossá válik» PAAS. CSUVSZ. 69. — tat. *sij* «vendégség»: *sijla-* «vendégel» BÁL. NYELVT. 82. | *jir* «dal»: *jirla-* «dalol» BÁL. NYELVT. 82. | *joko* «alvás»: *jokla-* «alszik» BÁL. NYELVT. 82.

B) Igéből ige.

363. -l, gyakorító képző, pl. nyK. *kəldəš* «megköt [lovat]»: *kəldələš* «odakötözget» RAM. 46. | nyK. *kərrəštas* «futtat, gördít»: *kərrəštəlam* «ide-, odahengerget, mángorol» RAM. 63. | nyK. *kəzərtəš* «lassú lenni»: *kəzərtələš* id., «lassan dolgozik» RAM. 48. | kP. *korðem* «beim opfern den tisch mit einem brennenden kienspan umkreisen, ohne selbst herumzugehen»: *korðəlam* SZIL. 89. | nyK. *koššərtə'ltaš* «csikorog, ropog»: *koššərtə'l-tələš* «folytonosan csikorog, ropog» RAM. 56. | nyK. *kužem* «däš» «meghosszabbít»: *kužem* «däləš» «meghosszabbítgat» RAM. 60. | kP. *loktəm* «megront bűvöléssel»: *loktəlam* SZIL. 114. | nyK. *məre* «däš» «fölforgat»: *məre* «döləš» «egymásra dobál» RAM. 81. | kP. *nojem* «elfárad»: *nojəlam* SZIL. 137. | kP. *törštem* «ugrik»: *töštaləš* id. GEN. 13. «tánczol» 48.

Vö. UA. 13—19. FUSpr. 121. MNyh.⁴ 55.

364. K. *al*; nyK. *al*, *äl*, gyakorító képző; pl. kUr. *βoləm* «leszáll, leereszkedik, lenyugszik»: *βolələš* id. WICHM. 218. | kCar. *əštem* «tesz»: *əštalam* «[házat] épít» PORK. 40. | kP. *jojem* «folyik» SZIL. 54: kCar. *d'orələš* id. PORK. 43. | kP. *jülem* «ég»: *jülələš* id. GEN. 76. | kUr. *kaiem* «megy»: *kaiəlam* «mendedél» WICHM. 228. | nyK. *kərrəštas* «laufen lassen, rollen lassen, rollen, wälzen»: *kərrəštə'ləš* «ide-oda futkos» RAM. 63. | nyK. *kəškem* «dob, vet»: *kəškə'ləš* «önt [vizet stb.]» RAM. 48. | nyK. *kütšem* «kér, kérdez»: *kütšäləm* «keres» RAM. 50. | kP. *kon-dem* «hoz»: *kondələš* id. GEN. 36. | kUr. *koštem* «szárít»: *koštaləš* WICHM. 218. | kUr. *kuem* «sző»: *kualam* WICHM. 236. | kCar. *kučem* «fog, tart»: *kučəlat* «bírsz» PORK. 44. kUr. *kučšələš* «fogdosni» WICHM. 237. | kP. *kuržem* «fut»: *kuržələš* id. GEN. 76. |

kUr. *küzem* «mászik»: *küzaleš* «[a nap] emelkedik» WICHM. 218. | kUr. *lāštem* «csinál»: *lāštalām* id. WICHM. 224. | kP. *miem* «megy»: *mialeš* «mendegél» GEN. 76. | kCar. *nöltem* «emel»: *nöltalat* «emelsz» PORK. 28. | kP. *onžem* «tekint»: *onžaleš* «néz» GEN. 2. | kP. *pāštem* «helyez»: *pāštalām* id. GEN. 28. | kP. *puem* «fú»: *pualeš* «fujdogál» GEN. 1. | kCar. *puem* «ad»: *pualām* id. PORK. 38. | kP. *puna* «fon»: *punaleš* id. GEN. 75. | kCar. *temem* «megtölt»: *temalna* id. (plur. 1. pers.) PORK. 52. | kUr. *tšiem* «fölvész, fölhúz (ruhát)»: *tšialtā* «fölhúzta» WICHM. 233. *tšialaš* «förlöteni» 218.

Hogy az utóbbi képzőben a nyílt magánhangzó jelentős elem, az nem valószínű. (A névutókon előforduló -l képző előtt is így váltakozik az *a* redukált hanggal; pl. nyK. *andzal* RAM. 3. kP. *onžal* SZIL. 148. kUr. *ondžāl* WICHM. 228. kCar. *onžal* PORK. 55. «eleje vminek, elül levő», kUfa *onž'olan* «elé» PAAS. KSz. II. 131. [282.] stb. — Vö. továbbá az *-an*, *-än* és *-n* denom. képzőt [124—5.], a kicsinyítő képzős *pālāš* «fül» szót s a képzőnek rendes *-aš*, *-äš* alakját [126.].)

365. *se* *o*, gyakorító képző;*) pl. nyK. *βārsem* «szid»: *βārse'dāš* «gyakran szid» RAM. 17. | kP. *keram* «szúr»: *kere'da* «szurkál» GEN. 39. | nyK. *koštem* «szárit, aszal»: *košte'dāš* id. RAM. 55. | kCar. *leβedena* «betakarunk» (vö. *leβaš* «takaró») PORK. 48. nyK. RAM. 68. | nyK. *lāp^ošaš* «korbácsol»: *lāp^oše'dāš* «sokszor megkorbácsol» RAM. 74. | kCar. *luktam* «kihúz»: *lukte'dem* id. PORK. 8. | kP. *nojem* «elfárad»: *noje'dem* SZIL. 137. | nyK. *patšaš* «kinyit»: *patše'dāš* «nyitogat» RAM. 98. | nyK. *pāčšikām* «vág»: *pāčšikē'dāš* «(darabokra) vagdal» RAM. 113. | nyK. *rāp^ošem* «ringat»: *rāp^oše'dāš* «elringat» RAM. 115. | nyK. *šāoβem* «köp»: *šāoβe'deš* «köpdös; közben-közben esik az eső» RAM. 140. kUfa, kP. *šūβe'dem* PAAS. s-laute 33. SZIL. 239. | nyK. *šekāš* «lök, taszít»: *šeke'dāš* «kidob» RAM. 130. | nyK. *šāp^ošam* «húz»: *šāp^oše'dāš* «kihúz,

*) Ezekben a példákban — úgy látszik — mozzanatos jelentése van: nyK. *pānem* «fon»: *pāne'dāš* «[ein wenig] zwirnen» (ritkán fordul elő) RAM. 109. | nyK. *pižām* «ragad»: *piže'dāš* «sich zusammenhaken, zu ringen anfangen» RAM. 101. | nyK. *šaktem* «[hangszeren] játszik, hangzik»: *šakte'dāš* «[ein wenig, dann und wann] spielen» RAM. 125.

huzigál» RAM. 139. | nyK. *šiäm* «üt»: *šidäš* «üt(?)», kovácsol»; *äp^{rs}ät šidä* «a kovács kalapál»; *öksam šidäš* «pénzt ver» RAM. 132. | nyK. *tš^gem* «csíp, szúr»: *tš^ginge-däš* «csipked, szurkál» RAM. 158. | kP. *čumem* «megrüg»: *čumedem* «rugdos» SZIL. 28. Vö. UA. 19—27. FUSpr. 122. MNyh.⁴ 55—56.

366. *-däl* (= *δ + l*) gyakorító képző; pl. kP. *er^gem* «öklel»: *er^gedalän* «öklelődzve» GEN. 7. | nyK. *läp^gšaš* «korbácsol»: *läp^gše-däläš* id. RAM. 74.*)

367. *-däl* (= *δ + al*) gyakorító képző, kölcsönös cselekvést is jelent; pl. kCar. *šursem* «szid»: *šuršedä-läšt* (imp.) «veszekedjenek» PORK. 33. | kUr. *d'ük^mädäl^š* »hangot adott» (alapszó: *d'ük* «hang» + ? *m* denom. igeképző) WICHM. 240. | kUr. *d'ür^gš* «esik»: *d'ürdäl^š* «esett» WICHM. 242. | kP. *er^gem* «öklel»: *er^gedäläš* «öklelődzik» GEN. 40. kCar. *ör^gedä-läšt* «öklelődzzenek» PORK. 33. | kCar. *kärem* «üt, ver»: *käredä-läšt* «verekedjenek» PORK. 33. | kUr. *kuržem* «fut»: *kurštaläš* «szaladgál» WICHM. 217. kCar. *kuržä-däläm* «szaladgáltam» PORK. 39. | kCar. *naläm* «vesz»: *nalädäläm* «vásárol» PORK. 35. | kCar. *puräm* «harap»: *pure-dä-läšt* «harapják egymást» PORK. 33. | nyK. *šiäm* «üt»: *šidä-läš* «verekszik» RAM. 132. | kP. *toläm* «jön»: *töldäl köl^šäc jöy dene* «jézt kommst du her zur freien zeit» GEN. 69. | kCar. *tükem* «taszit»: *tükedä-läšt* «taszigálják egymást» PORK. 33. | nyK. *tš^gmaš* «rüg»: *tš^gmedä-läš* «rugdos» RAM. 159. kCar. *čumedä-läšt* (imp.) «rugdalódzzanak» PORK. 33. | kUr. *ulam* «van»: *ulädalnä* «vagyunk» WICHM. 243. kP. *uläläš* GEN. 64. kCar. *ulädäläš* PORK. 44.

368. *-kš*. Ebben az egy szóban: K. Ny. *puem* «ad»: *pukšem* «etet, enni ad» (tkp. «adogat»; vö. md. *andäms*, *andoms* «enni ad, etet»).

Finnugor megfelelői: UA. 27—34, FUSpr. 123—4. és MNyh.⁴ 57.

369. *-št*, gyakorító képző. Elemei valószínűleg az előbbi

*) Némileg mozzanatos jelentés van ebben: nyK. *patšäm* «kinyit»: *patšē-däläš* «beständig ein wenig öffnen» RAM. 98.

-kš és a -ð képző.*) Pl. nyK. *ia'dam* «kérdez»: *ia'dōštam* «kérdezösködik» RAM. 26. | nyK. *ka'ndaš* «hoz»: *ka'ndōštam* «ide-oda'visz» RAM. 38. | nyK. *kerūm* «befűz»: *ke'r'ōštāš* «fölfűz» RAM. 45. | kP. *kolam* «hall»: *kolāšteš* «hallgatózik, engedelmeskedik» GEN. 5. nyK. *kolšteš* RAM. 194. | kUr. *kudalam* «fut»: *kudālōštēš* «szaladgál» WICHM. 214. | kCar. *kurštalam* «futkároz» (< *kuršam* «fut»): *kurštālōšteš* id. PORK. 27. | kP. *kūam* «megérik, megsül, megfő»: *kūe'steš* GEN. 26. nyK. *kūe'stāš* «főz, süt» RAM. 60. | nyK. *nama'laš* «visz»: *nama'lōtaš* «ide-oda visz» RAM. 85. | nyK. *optem* «helyez»: *optōštaš* «helyezget» RAM. 92. | nyK. *roem* «vág»: *roēštām* «kivág, kiszab» RAM. 114. | nyK. *šelām* «szúr, megszúr; széttép, szétvág»: *šelōštām* «szúr, megszúr»; *še'lōštām* «hasad» RAM. 129. | kP. *šulam* «metsz, szel, szab» SZIL. 234: *šulōštām* «földarabol» GEN. 51. | nyK. *törrem* «ugrik»: *törre'stāš* «ugrál» RAM. 149. kP. *törštem* (< **törštem*) GEN. 3.

370. kP. -ld, kUr. kCar. -ld, nyK. -lt. Valószínűleg az -l és a -ð képző összetétele. Gyakorító képző (sokszor elhomályosodott jelentéssel). Pl. kCar. *βozam* «esik»: *βozalden* (præt.) id. PORK. 40. | kP. *jomam* «elveszik»: *jomaldōš* (præt.) id. GEN. 77. | nyK. *kā'skem* «dob, szór»: *kāškalōtāš* «dobál, odaszór» RAM. 48. | nyK. *kātšēm* «fog, tart»: *kātšō'ltaš* «festhalten an etw.» RAM. 65. | kUr. *kodām* «maradt»: *kōdōldōš* (præt.) id. WICHM. 229. | kUr. *koīam* «látzik»: *kōīōldōš* (præt.) id. WICHM. 242. | kP. *kočkam* «eszik»: *βujžam šujžo kočkalōden* «fejét egy fajdkakas megette» GEN. 66. | kCar. *kuškam* «nő»: *kuškalōden* (præt.) id. PORK. 87. kUr. *kuškalōden* WICHM. 227. | kP. *lekiam* «kimegy»: *pört onžalket ležaldem* (< **lektaldem*) «kunyhód udvarára kimegyek» GEN. 79. | kP. *modam* «játszik»: *ūžāβer iye ran-ak moōdaldem* «úgy akarok ugrálni, mint egy kis pintyőke» GEN. 67. kCar. *modōlda* «játszik» PORK. 43. | kCar. *püčkam* «vág»: *püčkalōden* (præt.) id. PORK. 43. | nyK. *šāp'sam* «húz»: *šāp'sōltem* «huzogat, ráncigál; dohányoz, fej» RAM. 140. | kP. *šinžem* «ül»: *šinžalden* «üldögélve» GEN. 42. | kCar. *šočam* «születik»: *anjan*

*) Vö. mdM. *mujāms* «talál»: *mušēndāms*, *mukšēndāms*, mdE. *mukšnoms* (frequ.) | mdM. *nujāms* «arat»: *nušēndāms*, *nukšēndāms*, mdE. *nukšnoms* (frequ.) PAAS. ML. 60.

Bujesəzə tumə soçaldən «a szántóföld végén egy tölgy nőtt» PORK. 35. kUr. *om šə.tšəldə ilə* «nem születtem volna» WICHM. 226. | kP. *tuɾem* «tör»: *kuɾəzan tortəze tuɾəldən kaja* «az öreg rúdja eltörik» GEN. 10. | kUr. *tu.tšəš* «látszik»: *tə.tšəldəš* (præt.) id. WICHM. 240. | kCar. *əβəm* «csepeg»: *əβəldəna* «megöntözünk» PORK. 3. | kUr. *užam* «lát»: *ūžəldənə* «tapasztaljuk» WICHM. 220.

371. kP. *əalt*, *əald*, kCar. *əald*, nyK. *əalt*, *əəlt*, gyakorító képző (elhomályosult). Pl. nyK. *andəš* «néz, tekint»: *andəzəltəm* «ide-oda néz, nézeget» RAM. 3. | kP. *ašem* «üget»: *əšəltəm* id. GEN. 32. | nyK. *βəktəš*, *-a* «csepeg»: *βəktəltəš* «csepeg, csepereg» RAM. 9. | kP. *βəlam* «leszáll»: *upšəzə βələldən βəj-žəš* «sapkája leesik» (tkp. «szállva esik») GEN. 44. | kP. *kürləm* «kettétör»: *jələš kandraže kürləldən kaja* «nadrágtartója elszakad» (tkp. «kettészakadva megy») GEN. 4. | kCar. *luktam* «kivisz»: *luktəldən* (præt.) PORK. 35. | kP. *optəm* «ugat»: *optəltə* id. GEN. 32. | kP. *ružem* «ráz»: *ružəltə* «rázogató» GEN. 32. | kP. *seřəm* «ír», *seřəltəm* «belekarcol» GEN. 74. | nyK. *šəmem* «élesít, köszörül, fen»: *šəməltəm* «köszörülget» RAM. 139. | kP. *šüdərem* «fon; húz, vonszol»: *üdəřžəm šüdərəltən kəltə* «leányát megragadják» (tkp. «vonszolva küldik») GEN. 6. | kP. *taβəm* «kapar»: *taβəltə* id. (vö. *taβəlam* SZIL. 244.) GEN. 13. | nyK. *təšləš* «pontosan megnéz, kikutat, kikémlel»: *təšləltəm* «kémkedik, leselkedik» RAM. 146. | nyK. *ušem* «egyesít»: *ušəltəm* «hozzátold» RAM. 160.

372. kP. *-lədal*, kUr. kCar. *-lədal*, gyakorító képző. Elemei: *-lə*, *-lə* + *əal*. Pl. kUr. *d'üam* «iszik»: *og d'üldə* «nem iszik» WICHM. 224. kCar. *d'üldəzə* «igytatok» PORK. 36. | kP. *kočkam* «eszik»: *kočkəldəš* «eddegél» GEN. 36. | kCar. *kojam* «látszik»: *kojəldəš* id. PORK. 34. | kUr. *küam* «megérlik»: *tšüməřən šüde küldəldən* «nem érvén rá, hogy gyümölcsescsé váljon, már érett» WICHM. 227. | kP. *lektam* «kimegy»: *lektəldəš* «üget» GEN. 62. | kP. *liam* «lesz»: *liəldəna* «lettünk» GEN. 72. kCar. *liəldəna* PORK. 37. | kP. *manam* «mond»: *manəldəš* id. GEN. 76. kCar. *maləldəš* PORK. 36. | kCar. *mođam* «játszik»: *mođəldəš* id. PORK. 37. *mođəldəna* (plur. 1. sz.) PORK. 34. | kP. *tolam* «jön»: *toləldə* *kajem* «elmegeyek» GEN. 70.

373. -l, mozzanatos képző; pl. nyK. *andzēktaš* «mutat»: *andzēktōlaš* «kissé megmutat» RAM. 4. | nyK. *βandžaš* «vízen átkel»: *βandžēlaš* (mom.) RAM. 10. | nyK. *žōram* «eldül»: *žō^rlāš* id. RAM. 34. *ǰ'ōrlam* PORK. 22. | kP. *ke^{ra}m*, *keram* «szúr»: *kerlēt* «szúrnak» GEN. 22. | nyK. *kē^{ra}š* «reiben, stossen, ritzen, zerspringen»: *kē^{ra}lāš* «ein wenig abnehmen, vermindern» RAM. 47. | kP. *pōrtam* «fordul, körüljár»: kE. *pōrtōlam* BUD. CserSz. 74. *pōrtal-* «visszatér» (Uf. Car. 17.) SZIL. 174. | kCar. *puram* «harap»: *purle^š* «megharap» PORK. 23. | nyK. *šē^pšam* «húz»: *šē^pšlām* «kihúz, csak egy kissé húz» RAM. 139. | nyK. *taraš* «kiterjeszt»: *tarlaš* «kiterjed, kinyílik» RAM. 142.

Vö. UA. 76—78. FUSpr. 127. és MNyh.⁴ 62—63.

374. K. =a l, nyK. =a l, =ä l, mozzanatos képző; pl. nyK. *βa^št^llaš* «kinevet»: *βaštāla^llaš* «egyet nevet» RAM. 10. | nyK. *βa^zam* «esik, lefekszik»: *βaza^lam* «leülekszik, süllyed» RAM. 11. | nyK. *βa^olāš* «begöngyöl, föltekер»: *βa^olā^llāš* «kissé begöngyöl» RAM. 18. | nyK. *ə^{ng}ə^rāš* «nyög (gyermek), bög, ordít (állat)»: *ə^{ng}ə^rlāš* «elbődül, egyet ordít» RAM. 21. | nyK. *ə^rzāš* «ráz»: *ə^rzā^lleš* «magát rázza» RAM. 22. | nyK. *kelām* «kell»: *kelālāš* «kicsit kell» RAM. 44. | nyK. *kē^ržāš* «fut»: *kē^ržālaš* «egyet fut» RAM. 63. | nyK. *ko^lštaš* «hall, engedelmeskedik»: *ko^lšta^lam* «kissé hallgatózik» RAM. 53. | nyK. *lūtem* «emel, fölemel»: *lūtlāš* «kissé fölemel» RAM. 72. | nyK. *mā^rərem* «sír»: *mā^rə^rlāš* «kicsit sír» RAM. 77. | kP. *optem* «önt»: *optaleš* «beleönt» GEN. 14. | kP. *ruem*, nyK. *roam* «vág»: kP. *rualam* GEN. 48. nyK. *roa^llaš* RAM. 114. «egyet vág» | nyK. *ša^oβem* «köp»: *ša^oβā^llaš* «egyet köp» RAM. 140. kUfa *šūβalam* PAAS. s-laute 33. | kCar. *šorēm* «áll»: *šoralam* «megáll» PORK. 44. | nyK. *tala^šas* «siet»: *talaša^llaš* «kissé gyorsabban mozog» RAM. 142. | nyK. *ūdem* «vet»: *ūdā^llaš* «csak keveset vet» RAM. 161.

Lehetséges, hogy mindkettő azonos a megfelelő gyakorító képzővel. (Vö. az =e^d gyakorító képzőt 365.)*

*) Más fgr. nyelvben is van példa arra, hogy ugyanaz a képző gyakorító és mozzanatos jelentésű (vö. a vogul és osztják -t és -s képzőt: SZABÓ D., A vogul szóképzés 11. 12. és 23. 24. SCHÜTZ J., Az északi-osztják szóképzés 6. 7. és 16. 17.)

375. K. *-lal, =alal*, nyK. *-lal, -läl, =alal, =äläl* (= *-l, =al + =al, =äl*), mozzanatos képző;*) *βandʒas* «folyón átkel»: *βandʒa-la-las* RAM. 10. | nyK. *ialštem* «köt»: *ialštala-las* «rövid időre megköt» RAM. 27. | nyK. *kä-tem* «egy kicsit leüt, leszakít»: *kätäl-lä-las* «nagyon kicsit leüt» RAM. 43. | nyK. *këäs* (~ kP. *kajem*) «megy»: *keläläs, keäläläs* «egy kicsit megy» RAM. 44. | nyK. *käl'das* «lovat odaköt»: *käl'däl-lä-las* «rövid időre megbéklyóz» RAM. 46. | nyK. *kärmem* «kiegyenesít»: *kärmala-las* «kissé kiegyenesít» RAM. 63. | nyK. *kätšas* «tart, bír; fog»: *kätšala-las* «egy kissé fog, tart» RAM. 65. | nyK. *koškam* «szárad»: *koškala-las* «kissé szárazabb lesz» RAM. 55. | nyK. *kuštem* «tánczol»: *kuštala-las* «kicsit tánczol» RAM. 59. | nyK. *mäʒərəš* «sír»: *mäʒräl-lä-las* «kissé sír» RAM. 77. | nyK. *mondem* «elfelejt»: *mondala-las* «kissé elfelejt» RAM. 79. | nyK. *müdem* «beburkol»: *müdäl-lä-las* «kissé beburkol» RAM. 81. | kP. *ruem* «vág»: *mən rualalam* «ich will hauen» GEN. 3. | nyK. *sə-lem* «kiold, kiszabadít»: *sälala-las* «rövid időre fölold» RAM. 124. | nyK. *sirem* «ír»: *siräl-lä-las* «csak egy keveset ír» RAM. 121. | nyK. *ü-dem* «vet»: *üdäl-lä-las* «csak keveset vet» RAM. 161.

376. kP. *=alt, =ald*, nyK. *=alt, =ält*, mozzanatos képző;**) *=em*-végű igék származnak velük. Pl. nyK. *äräs* «útban van, akadályoz, megfog»: *ärä-ltem* «meglep, megfog, megragad, hálót húz» RAM. 7. | nyK. *βəoð-läs* «begöngyöl, fölteker»: *βəoð-lä-ltem* «kissé begöngyöl» RAM. 18. | nyK. *βärsas* «szid»: *βärsa-ltem* «kissé megszid» RAM. 17. | nyK. *ərzäs* «ráz»: *ərzä-ltem* «kissé ráz» RAM. 22. | nyK. *jä-m'döläs* «elkészít»: *jä-m'dälältem* «dann und wann ein wenig fertiger machen» RAM. 29. | nyK. *kuktas* «összekuszál»: *kuktaltem* «kissé összekuszál» RAM. 58. | kP. *mu-rem* «énekel»: *muraltem* GEN. 43. *muraldem* «egy keveset énekel» GEN. 43. | nyK. *mändzas* «tojik»: *mändzaltem* «hirtelen tojik» RAM. 82. | nyK. *pəerzäs* «föcskend»: *pəerzältem* «kissé föcsken-

Az *-l* képző is majdnem az összes rokon nyelvekben megvan e kétféle jelentéssel.

*) Ezekben talán gyakorító: kCar. *d'oyem* «folyik»: *d'oyalaleš* id. PORK. 37. | nyK. *koðem* «hagy»: *kodalalam* id. RAM. 51.

**) BUDENZ szerint a képző második eleme azonos a fgr. *-t műveltető képzővel (UA. 61.).

dez» RAM. 111. | kP. *pižam* «ragad, megfog»: *pižalalda* «megragad» GEN. 15. | kP. *ruaš*, nyK. *roaš* «vág»: kP. *rualtem* «kap vmi után» SZIL. 190. *pondašəžəm rualten kuča* «megragadja szakállát» GEN. 2. kCar. *rualden* PORK. 2. nyK. *roaltaš* «ergreifen, anfassen, mit einem schlag nehmen» RAM. 114. | nyK. *sa'laš* «kaszál»: *sala'tem* «lekaszál» RAM. 116. | nyK. *seβüš* «üt»: *seβältem* «egyet üt» RAM. 118. | nyK. *šərem* «döf, szúr»: *šəraltem* «klopfen, schlagen» RAM. 140. kUfa *šuraltem* «einmal stossen, stupfen» PAAS. s-laute 135.

377. kCar. kUr. *-lɔal*, nyK. *-lɔal*, *-lɔäl*, mozzanatos képző; *-am*-végű igék. Pl. nyK. *ɟa'dam* «kérdez»: *ɟa'dɔlda'laš* «egy csöppet kérdez» RAM. 26. | nyK. *ɟu'raš* «esik»: *ɟu'rɔlda'laš* «egy kicsit csöpörög» RAM. 34. | nyK. *keäš* «megy»: *keldüläš* «egy kicsit megy» RAM. 44. | nyK. *koðəm* «hagy»: *koðɔlda'laš* «kissé elhagy» RAM. 51. | nyK. *kolam* «hall»: *kolɔlda'laš* (-lɔ præt.) «csak keveset hall; valamit fölfog» RAM. 53. | kCar. *kuržam* «fut»: *kuržɔdaləm* (præt.) «futottam egy kissé» PORK. 34. | nyK. *ku'skam* «nő»: *ku'skɔlda'laš* «egy kissé nő» RAM. 59. | nyK. *lāmeš* «havazik»: *lāmešɔdalaš* «kissé havazik» RAM. 73. | nyK. *lūdām* «fél»: *lūdɔ'ldä'läš* «kissé fél, remeg» RAM. 72. | nyK. *lüläš* «gyapjat tisztít, üt»: *lülɔldä'läš* «kissé gyapjat puhít» RAM. 72. | nyK. *māškaš* «mos»: *māškalda'laš* «kissé mos» RAM. 83. | nyK. *nälām* «vesz»: *nälɔldä'läš* «csak egy keveset vesz, vásárol» RAM. 86. | nyK. *neläš* «nyel»: *nelɔldä'läš* «egyet nyel» RAM. 86. | nyK. *šəškäš* «betol, benyom»: *šəškɔldä'läš* «kissé szúr» RAM. 132. | kCar. *šinžaš* «ül»: *šinžɔdaləm* «oda ültem» PORK. 35. | kCar. *šuum* «odaér»: *šulɔdalat* «megérkezel» PORK. 39. kUr. *šulɔdaləš* (3. pers.) WICHM. 236.

378. K. nyK. *-lt*; *-am*-végű igék, visszaható vagy szenvedő jelentéssel. Pl. nyK. *βa'ktām* «lehéjaz, lehánt»: *βa'ɟltes** (< *βakltes < *βakt-ltes) «lehull, kergét elveszti [fa.]» RAM. 9. | nyK. *ɟörem* «ledob, ledönt»: *ɟöreltāš* «fölfordul, eldől, esik» RAM. 34. | nyK. *keram* «befűz, bedug»: *ke'ɟltāš* (-ən) «befűződik, belemegy» RAM. 45. | nyK. *māškam* «mos»: *māškal'taš* «mo-

*) L. az *-alt* képzőnél: *βakta'ltāš* id. 379. (vö. még 115_s. b).

sakodik» RAM. 83. kÜr. *muškältēnam* «mosdottam» WICHM. 224. | nyK. *nyktūs* «abhäuten, schinden»: *nyγältās** «geschabt werden (von der haut)»: *kit nyγält-ken* «ich habe mir die hand geschurft» RAM. 89. | nyK. *pašsam* «kinyit»: *pa'tšältās* «kinyilik» RAM. 98. kCar. *počältən* «kinyilott» PORK. 40. (továbbképezve: kP. *tumo počaltal* «tölgy, nyilj meg!» GEN. 28. kÜr. *ok po'tšältalt* «nem nyilik meg» WICHM. 222.) | nyK. *šəp'sam* «húz»: *šəp'sältam* «gezogen werden, sein» RAM. 140.

379. K. *-alt*, nyK. *-alt*, *-ält*. Jelentése mint az előbbié. Pl. nyK. *and'zaš* «néz, tekint»: *and'zaltam* «nézetik» RAM. 3. | nyK. *äräs* (pl. 2. sz. *ärəðä*) «útba áll, akadályoz, megfog»: *ärältäm* «meglepetik, elfogatik» RAM. 7. | nyK. *βaktām* «lehánt, lehéjaz»: *βakta'tās* «lehámlik [kéreg a fáról]» RAM. 9. | nyK. *βašta'tam* «változik, elcserélődik»: *äβä'žə ama'lmə-γodəm ärzä tšort-tonə βašta'ltäm ə'lən* «als die mutter schlief, wurde das kind vom teufel vertauscht» (vö. *βašta'ltəm* «cserél, föl-vált») RAM. 10. | nyK. *βažmaš* «sich gabelförmig teilen» (ritka): *βažma'tās* «sich gabelförmig spalten» RAM. 11. | nyK. *βəð'äläs* «göngyöl, fölteker»: *βəð'ältäm* «begöngyölődik, föltekerődzik» RAM. 18. | kP. *βolγaltam* SZIL. 284. kÜr. *βolγaltēs* WICHM. 231. «fénylik, ragyog» (vö. kP. *βolγədo* «világos») | nyK. *ər'zäs* «ráz»: *ərzä'ltäm* «megrázkódik» RAM. 22. | nyK. *žalštem* «köt»: *žalšta'tam* «köttetik» RAM. 27. | kP. *jörem* «gördít»: *jörältes* «ledül» GEN. 1. | kÜr. *keržalteš* «függ» (vö. kP. *keram* «szúr, bedug, befűz») WICHM. 207. | nyK. *ketšəm* «függ»: *ketšä'tās* «függ, függesztetik» RAM. 45. | nyK. *kətšəm* «fog, tart»: *kətša'tam* «belekapaszkodik vmibe, vmi tartja» RAM. 65. | nyK. *ko'mdāštaš* «beföd»: *komdāšta'tās* «befedetik» RAM. 54. | kP. *küzem* «fölmászik»: *küžaltəm* «fölmásztam» PORK. 72. | nyK. *liäm* «lesz, lehetséges»: *liältās (-tən)* «sein, geschehen» RAM. 68. | nyK. *lōggäs* «ráz»: *lōggä'ltās* «schütteln, rütteln (intr.)» RAM. 71. | kP. *lupšəm* «ostorral megüt»: *ši lupšəze lupšalteš* «die silberne peitsche schwingt sich» GEN. 32. kCar. *lupsältən* (præt.) PORK. 41. | nyK. *päläs* «tud, ismer»: *pälältās* «ismert lenni» RAM. 98. | nyK. *pānem* «fon»: *pāna'tam* «fonódik» RAM. 108. | kP. *pujərem* «rendel»: *pujəraltən* (præt.) «rendeltetett» GEN. 72. | nyK. *rəp'šəm* «ingat, ringat»: *rəp'šä'ltās* «elringattatik» RAM. 115. | kP. *ruem*

«vág»: *šim tušmanem rualtən* «fekete ellenségem le van vágva» GEN. 16. | nyK. *šəpʷšəlam* «ausziehen, [ein wenig nur] ziehen, [eine kuh] melken»: *šəpʷšəlaʹltas* «ausgezogen werden», *šəpʷšəlaʹlt-šindzš* «gemolken sein» RAM. 140. | nyK. *šərem* «szúr»: *šəraʹltam* «beleszúródik»: *šindzärüškə kašarʷə šəraʹltən* «ein stäubchen ist in das auge gedrunken» RAM. 140. | nyK. *tšüktš* «meggyújt»: *tšüktäʹltäm* «meggyulad» RAM. 158.

380. -t, orrhang után -d, műveltető képző; pl. nyK. *amaʹlas* «alszik»: *amaʹltas* «elaltat» RAM. 3. | nyK. *βalem* «leszáll, leereszkedik»: *βaltem* «lebocsát, leejt» RAM. 19. | nyK. *βandzas* «folyón átkel»: *βastas* «folyón átvisz» RAM. 10. | nyK. *əðərem* «ás»: *əðərʷtas* «ásat» RAM. 164. | nyK. *əngəm* «megfakul, elsápad, elég»: *əndəs* «füstöl» RAM. 21. kP. *enda* «megtüzesít, [a nap] süt» GEN. 32. | nyK. *iamam* «elvész»: *iamʷdas* «elveszít» RAM. 28. | nyK. *iəngəzas* «rág, kérődzik»: *iəngəstas* «öröl» RAM. 23. | nyK. *iʷlʷzš* «fénylik, ragyog»: *iʷlʷstš* «fénylővé tesz, ragyogtat» RAM. 32. | nyK. *iörem* «elalszik»: *iörtš* «elolt» RAM. 34. kE. *jörtem* BUD. CserSz. 36. | nyK. *kədaʹles* «fut»: *kədaʹltas* «futtat» RAM. 61. kCar. *kudaldəm* «dob» POR. 24. kP. *kudalta* id. GEN. 22. | nyK. *kərgəzas* «fut»: *kərgəstas* «futtat, gördít» RAM. 63. kE. *kurguštəm* BUD. CserSz. 29. | nyK. *künəʹlš* «fölelbred»: *künəʹltəm* «fölkelt, fölemel» RAM. 50. | nyK. *mäʷərə* «sir»: *mäʷərtš* «sirva fakaszt» RAM. 77. | nyK. *namalam* «visz, hord»: *namaltas* «vitet» RAM. 85. | kP. *nörem* «ázik» SZIL. 138: kE. *nörtem* «áztat» BUD. CserSz. 66. | nyK. *pəngəs* «füstölög, gőzölög»: *pəngdəs* «mit rauch aufbrennen, rauch verursachen» RAM. 98. | nyK. *peʹlš* «izzik»: *peʹltš* «meggyújt» RAM. 99. | kP. *purem* «bemegy, befér»: *purtem* «bevezet» GEN. 42. | nyK. *šəngem* «befér, bemegy»: *šəngdəs* «bevezet, beleilleszt» RAM. 134. | kCar. *šəyalam* «megáll»: *šəyaldəm* «állít» POR. 26.

A *k* és *γ*-végű igetöveknél a képző előtt kiesik a *k* és *γ* hang, ha előttük mássalhangzó van; pl. nyK. *βəldəʷras* «hohl, blasig werden»: *βəldəʷrtas* «hohl, blasig machen, verpfutschen» RAM. 17. | nyK. *iəʷəʹlras* «simává lenni»: *iəʷəʹltas* «kisimít» RAM. 26. | nyK. *kaβəʷras* «szárad»: *kaβəʷrtas* «szárit» RAM. 35. | nyK. *kaʷəʷras* «megkeményedik»: *kaʷəʷrtas* «keménynyé és szárazzá tesz» RAM. 36. || nyK. *koškem* «szárad»: *koštš* «szárit»

RAM. 55. | kP. *kuškam* «nö»: *kuštem* «növeszt, fölnevel» SZIL. 102. | nyK. *lőškaš* «gyöngül»: *lőštaš* «gyöngít» RAM. 74.

Denominalis igékből; pl. nyK. *βäre^mdäs* «helyet csinál» (vö. *βār* «hely») RAM. 12. | nyK. *βiškäðemäs* «folyékony lesz» (*βiškäðə*): *βiškäðemⁿdäs* «folyékonynyá tesz» RAM. 14. | nyK. *kašemas* «keserű lesz» (*kašē*): *kašē^mdäs* «keserűvé tesz» RAM. 41. | nyK. *kel^remäs* «mély lesz» (*kel^rə*): *kel^remⁿdäs* «kimélyít» RAM. 44. | nyK. *kəž^remäs* «megvastagszik» (*kəž^rə*): *kəž^remⁿdäs* «megvastagit» RAM. 48. | nyK. *ko^ooe^mäs* «nagy lesz, nő» (*ko^oo*): *ko^ooe^mdäs* «megnövel» RAM. 52. | nyK. *kör^räⁿg^uäs* «megodvasodik» (*kör^rän*): *kör^räⁿgⁿdäs* «kiváj» RAM. 56. | nyK. *kužemäs* «meghosszabbul» (*ku^žə*): *kužemⁿdäs* «meghosszabbít» RAM. 60. | kP. *poremeš* «gyógyul» (*poro* «jó»): *poremdem* «meggyógyít» GEN. 4. || kCar. *üstalam* «övez» PORK. 25: kP. *üstam* *üštaltem* «övet adok rá» GEN. 48.

Vö. UA. 80—87. FUSpr. 129. MNyh⁴. 65—66.

381. *-kt*, műveltető képző. A *-k* elem BUDENZ szerint gyakorító képző. (UA. 81. Vö. még FUSpr. 130. MNyh⁴ 67.) Pl. nyK. *and^ašaš* «néz, tekint»: *aⁿdž^əhtaš* «mutat» RAM. 4. | kP. *βakšam* «kiterít, kipadlóz»: *βakšaktem* «padlóztat» GEN. 68. | nyK. *βētšaš* «vár»: *βētš^əhtaš* «föltartóztat [az útjában], várat» RAM. 17. kCar. *βutšuktēmē* «odottaminen» HÄM. 4. | nyK. *ə^lem* «él»: *ə^lə^lktäs* «éltet, fölelevenít, fölvidámit» RAM. 21. | kP. *jörām* «gördül, eldől»: *jörəktem* «hineinwerfen» GEN. 44. | nyK. *iur^ašaš* «regnen»: *ižmē iur^aēkta* «gott giebt regen» RAM. 34. | kP. *jüām* «iszik»: *jükta* «itat, inni ad» GEN. 23. | nyK. *kaⁱšaš* «lát-szik»: *kaⁱš^əhtaš* «mutat» RAM. 36. | nyK. *kaštam* «jár»: *kaⁱštaktaš* «járat» RAM. 40. | nyK. *kaškam* «eszik»: *kaškāktaš* «etet»*) RAM. 41. | nyK. *kerdäs* «bír, -hat»: *ke^rdəktäš* «vkinek erőt, hatalmat adni» RAM. 45. | nyK. *kə^lmäs* «fagy»: *kə^lmə^əktäs* «fagylal» RAM. 46. | nyK. *kiem* «fekszik»: *ki^əktäs* «lefektet» RAM. 49. | nyK. *koaš* «szó»: *koktaš* «szövet» RAM. 52. | nyK. *küām* «fő»: *küktem* «főz» RAM. 60. | kP. *küžem* «fölmászik»: *küžakta* «segít fölmászni, felvisz» GEN. 7. | kP. *leβem* «olvad»: *leβakta* «olvaszt»

*) Ritka; rendszeren: *pukš^əem* «enni ad» (< *puem* «ad») RAM. 106.

GEN. 23. | kP. *löltam* «emelkedik»: *löltaktem* «épít» GEN. 68. | nyK. *lödäm* «fél»: *lödöktäs* «megijeszt» RAM. 72. | kP. *oltēm* «befűt, begyűjt»: *oltakta* «befűttet» GEN. 28. | kE. *miēm* «megy»: *miktem* «magával engedi menni» BUD. CserSz. 84. | kP. *šinžam* «leül»: *šinžaktem* «leültet, marasztal» GEN. 58. | kP. *šoçam* «születik»: *šočaktem* «szül» GEN. 58. kCar. *šo,ťšöktō* (imp.) HÄM. 6. | kUfa *šuum* «megérkezik, kinyújt (kezet), érik»: *šuktem* «eine sache zu etwas führen, zu ende führen, beendigen; zum reifen bringen» PAAS. *s*-laute 16. | nyK. *šuum* «erjed»: *šuktäs* «erjeszt» RAM. 137. | kP. *čiem* «föölöttözik»: *čikta žbatam* «ruhát fölvesz» GEN. 38.*)

382. kP. *-n ž* (≈ *č*), kCar. *-n ž* (≈ *č*), nyK. *-n dz* (≈ *ts*).
Néhány példában visszaható igék képzője. Ezek: nyK. *kātšēm* «fog, tart»: *kātšōn dzas*, *-en* «sich halten, sich zusammenhalten, sammeln, bleiben» RAM. 65. K. *kučēnzaš* «in sich fassen» (ТРОИКИЈ) SZIL. 93. | nyK. *pə,ťškām* «vág»: *pə,ťškəndzäs* «zerschnitten werden, sich schneiden, hauen» RAM. 113. | nyK. *püktäs* «megfojt»: *püktən dzäs* «erwürgt werden, sich erwürgen» RAM. 107. | kP. *kojam*, nyK. *kaiam* «mutatkozik, látszik, megjelenik»: kP. *konžēm* GEN. 69. kCar. *konžēm* POR. 14. kE. *končēm* (REG.), *kojzēm* (a régi cser. prédikációból) BUD. CserSz. 22. nyK. *kaižas* RAM. 36. «mutatkozik, megjelenik». Teljesebb alakja: *kojonžēm* CserGr. 195. — Valószínűleg ugyanez a képzőjük a következő, részben hangutánzó igéknek: nyK. *ji,γəndzām* RAM. 31. kP. *jü,γənžam* SZIL. 52. ТРОИКИЈ *jəgənžam* SZIL. 52. «csuklik» | nyK. *lo,ksšən dzas* RAM. 70. kP. *loksšənžam* SZIL. 114. kE. *loksšinž* BUD. CserSz. 90. *loksšənžam* (ТРОИКИЈ) SZIL. 114. «megfarag, megbárdol» (vö. nyK. *loksšüčmo* «bevágás» BUD. CserSz.

*) Érdekes jelentésű műveltető igék vannak a következő példákban: kE. *meñ tunam toloktenem el'e tudom* «én akkor akartam, hogy ő eljöne» REG, CsM. 687. | *tudo meñēm olaš kaekteneže* «ő akarja, hogy Kazánba menjek (tkp. eugem a városba menesztene)» 690. | *tudo ške-deneže kočkokteneže* «ő szeretné, hogy ő vele enném» 688. | *tudo ömežēm mulanem jüktükteneneže* «ő akarja velem a lovat itatni» 689. — Az utolsó példában kétszer is előfordul a műveltető képző.

90. | kP. *nerəŋgem*, -a «beken agyaggal» GEN. 23. | nyK. *təβəⁿdžüs* RAM. 145. kP. *türβəŋzam* SZIL. 264. K. *türwünčam* (TROICKIJ) SZIL. 264. «prüsszög» | nyK. *w^kššēⁿdžam* RAM. 159. kP. *ukšəŋzam*, *u^yšəŋzam* SZIL. 268. kE. *ukšinjām* BUD. CserSz. 13. *okšəncām* (TROICKIJ) SZIL. 268. «okád» (vö. nyK. *ukššətsmaš*, *ukššətsmā* «hányás» RAM. 159. kP. *ukšəc kolta* «kiköp [tkp. hányva küld]» GEN. 3.). Vö. votj. U G. *eskīnī*, MU. *ösini*, M. S. *eskini*, IslJ. *öskini* «okád» WICHM. VVok. 17; zürj. Sav. I. *vosni*, P. *ösni* id. WICHM. VVok. 68. f. *oksentaa* WICHM. VChr. 56.

Vö. még: nyK. *ü^pšēm* «szaglik»: *ü^pšīⁿdžüs* «schnüffeln, einrichten» RAM. 161. kE. *ü^pšinžam* «szagol vmit» BUD. CserSz. 16. (vö. nyK. *ü^pššts* [imp. sing. 2. sz.] RAM. 161. *ü^pššts-särnəš* «szimatolva megfordult» RAM. 187.)

A képző eredete homályos.

Idegen eredetű képzők.

383. -n. Visszaható igéket alkot. Pl. nyK. *əφə^olās* «fúj (a szél)»: *əφə^oläⁿās* «fölfúvódik» RAM. 20. | nyK. *əlās* «él»: *əlāⁿās* «zu leben anfangen, sich bilden» RAM. 21. | nyK. *kārās* «kinyit, kiterjeszt»: *kārⁿās*, -en «kinyújtózkodik» RAM. 43. | nyK. *paša^araš* «összenyom, elkábit»: *paša^arnaš* «összenyomódik, elkábul» RAM. 96. | nyK. *po^oreš* «gyűjt»: *pə^oγ^əna^aš*, -nat (plur. 3. pers.) «összegyűlik» RAM. 77. | nyK. *sārās* «fordít, fúr»: *sārⁿās* «fordul» RAM. 118. | nyK. *saβərem* «fordít»: *saβərnem* «fordul» GEN. 69. | nyK. *taraš* «kiterjeszt»: *tarnaš* «kiterjed» RAM. 142. | nyK. *takās* «tapint»: *tə^aknās*, *tə^anās* «érintkezik» RAM. 145. | kP. *ətə^arem* «reszket»: *ətə^arnem* «megrendül (a föld)» GEN. 64.

Vö. csuv. *sirβən*- «locsecsan, freccsen» (vö. *sirβət*- «locsol, locsecsant, freccsent») PAAS. CsuvSz. 123. | *šak*- «akaszt, függeszt»: *šacən*- «függ» PAAS. CsuvSz. 129. — tat. *jū*- «mos»: *jūwen*- «mosdik» PRÖHLE 77. | *kur*- «lát»: *kurən*-, *kurun*- «lát-szik, látható» PRÖHLE 77. || *āl* «vesz»: *ālen*- «vétetni» PRÖHLE 77.

384. -tar, -tär, műveltető képző. Pl. nyK. *βə^osās* «nagyon gyorsan mozog»: *βə^ostārās* «elröpültet» RAM. 18. | nyK. *əlānās* «zu leben anfangen, sich bilden»: *əländārās* «den ersten keim des lebens geben» RAM. 21. | nyK. *io^orem* «folyik»: *io^oktaraš*, -at (plur. 3. pers.) «folyat, úsztat» RAM. 33. | nyK. *io^olγāš* «csillog,

látszik»: *joľāšta'raš* «csillogtat» RAM. 33. | kP. *jomam* «elveszik»: *jomdara* «elveszt» GEN. 76. | nyK. *känäš* «nyugszik, pihen»: *kändä'räš* «pihentet» RAM. 42. | kCar. *šerġaldarena* «hallatjuk (dalainkat)» PORK. 56.

A -t-végű igékbe beleolvad a képző; pl. nyK. *βi'ktäš* «ki-egyenesít»: *βiktärem* id. RAM. 14. | kP. *βoľaltam* «világít»: *βoľġaltarem* «megvilágít» GEN. 60. nyK. *βaľalta'raš* RAM. 9. | nyK. *koeštärem* «hullámot kelt» (vö. *koeštä'ltäš* id.) RAM. 51. | nyK. *ko'ľštaš* «hall, hallgatódzik»: *ko'ľšta'raš* «hallgatóztat» RAM. 53. | kP. *sitem* «elég»: *sitarem* «kielégít» GEN. 7.

Vö. csuv. *as-* «megromlik, kicsapong; őrzöng»: *astar-* «elesábit» PAAS. CSUVSZ. 7. | *kšštärdat-* «susog, recseg (pl. a szalma)»: *kšštärdattar-* caus. PAAS. CSUVSZ. 70. | *kün-* «feldől, felborul (szán, csónak)»: *kündər-* «feldönt» PAAS. CSUVSZ. 79. — *tat. tü* «születik»: *tüder-* «szül» PRÖHLE 78. | *us-* «nő»: *ustər-, ustur-* «növeszt» PRÖHLE 78.

385. *-kal, -käl*, gyakorító képző. Pl. nyK. *β'ža'lem* «elad»: *β'žalka'laš* «(ein wenig) verkaufen» RAM. 18. | nyK. *əngə'räš* «nyöszörög»: *əngərkä'läš, -en* «folytonosan nyöszörög; dadog» RAM. 21. | kP. *kurkala* «fut» (vö. *kurzam* id.) GEN. 13. | nyK. *näläm* «vesz»: *nälkä'läš* «folytonosan vásárol» RAM. 86. | kUfa *šurem* «(im mörser) stossen, stampfen»: *šurkalem* «wiederholt stossen, stechen» PAAS. *s-laute* 125.

Vö. *tat. üter-* «ül»: *üterġala-* «üldögél» PRÖHLE 78. | *éč-* «iszik»: *éčkälä-* «iddogál» PRÖHLE 78.

Igeragozás.

Mint fönnebb említettük, az igék kétféle tövűek, s e szerint kétféle a ragozásuk is. Az imperfectumban, az -n-es praeteritumban, imperativusban, desiderativusban, conditionalisban a rag előtt levő magánhangzó más a két igecsoporthban, a másik két praeteritum közül azonban az *š*-es csak az *-əm*-végű igéknél, a jésítő pedig az *-am*-végű igéknél használatos.

386. A személyragok. Az igei személyragok — eredetileg azonosak is lévén — legnagyobbbrészt megegyeznek a birtokos személyragokkal. Az egyes 1. sz. ragja valamennyi idő-

ben és módban: *-m*. — A 2. sz. ragja *-t* az imperfectumban, *n*-es *präteritumban*, *desiderativusban* és *conditionalisban*; kP. *-tš*, kUfa, kUr. kCar. *-tš*, nyK. *-ts* az I. és II. *präteritumban*.¹⁾ Az *imperativusban* a tiszta *tő* a 2. sz.; SETÄLÄ szerint lekopott róla a *-k* *imperativusi* jel, mely a mordvinban megvan. (TuM. 139.) A nyK.-ban *-ma*, *-mä* alakú különös 2. sz. rag is előfordul, mely inkább képző, mivel a többesben még személyrag járul hozzá.

A többes számi 1. személy ragja *-na* (*-nà*), *-nä*; a 2. sz.-é *-da* (*-dà*), *-dä* (*-ta*, *-tä*, *-da*, *-dä*), mely az *imperativus -ma*, *-mä*-képzős alakjához is járul. Az *imperativusban* a keleti nyelvjárásokban *-za* (*-ža*, *-sa*, *-ša*) a rag, a nyK.-ban pedig *-da* (*-ta*, *-da*), *-dä* (*-tä*, *-dä*), a mely szerint a keleti nyjbeli alakok *-z*-je, illetőleg *-s*-sze *ð*-ből fejlődött. (Vö. SET. TuM. 139.)

A harmadik személyű alakok nyilván igenevek. Személyrag csak az *imperativusban* és *desiderativusban* fordul elő: nyK. *-žə*, *-žə* (*-šə*, *-šə*); kUr. kCar. *-žə*, *-žə* (*-šə*, *-šə*); kP. *-žə* (*-šo*), *-že* (*-še*), *-žö* (*-šö*); kUfa *-žə* (*-šə*), *-že* (*-še*), *-žö* (*-šö*).

Az *n*-es *präteritumban* ragtalan alak az egyes 3. sz., mely egyúttal határozói igenév is. Az I. és II. *präteritumban* és a *conditionalisban* a ragtalan *präteritumi*, illetve *conditionalisbeli* tőalak az egyes 3. sz.²⁾

A jelen időben az *-em*-végű igék ragja a 3. sz.-ben *-a* (*-q*), *-ä*. Hogy ez is eredetileg igenév volt, a többes 3. sz. mutatja, melyben csak a *-t* pluralis-jel járul hozzá. Az *-am* (*-äm*)-végű igék ragja *-eš* (*-eš*). Egy szóban nyoma van, hogy ez is névszóképző volt eredetileg: kP. *küleš*, nyK. *ke'leš* 1. «kell, szükséges»; 2. «a mi kell, szükséges». (Példákat l. SZIL. 96.) A plur. 3. sz.-ben azonban ezeknél az igéknél már ismét a tőalakhoz járul a többesi *-t* jel, pl. *manēt* «mondanak». Egy ige van csak, a mely az egyes 3. sz.-ben ezt a tőalakot mutatja: nyK. *ulə*, kUr. kCar. *ulə*, kP. *ulo*, kUfa *ulə* «van», de az nyK.-ban *əleš* alak is előfordul.³⁾

¹⁾ Néhány esetben a birtokos személyragokban is (l. 185.). A *t > tš*, *ts*, *tš* hangváltozást l. Hangtan, 83.

²⁾ WICHMANN nyugati nyelvjárási példái szerint azonban a *conditionalisban* is előfordulhat a fentebbi személyrag.

³⁾ Igenévi használatát mutatják a következő példák: kP.

Más időkben és módokban is a plur. 3. sz. legnagyobb-részt az egyes 3. sz.-ból alakul a -t többes jel segítségével. Így az I. (š-es) és III. (n-es) präteritumban, továbbá az imperativusban és desiderativusban. A conditionalisban az utóbbi két mód analógiájára szintén -št a többes 3. sz. ragja, noha az egyes 3. sz.-nek nincs -žə, -žə stb. ragja (kivéve a nyugati nyelvjárásokat). — A II. (jésítő) präteritumban a keleti nyelvjárásokban (kP.) -tš, (kUr. kCar.) -tš alakban járult a többes jel az egyes 3. személyű alakhoz (l. Hangtan 83.). A nyK.-ban -βə alakú rag van, mely valószínűleg nem egyéb, mint igenévképző, s azonos a finn -va, -pa, -pi igenévképzővel. Föltűnő, hogy a cser.-ben többesi jelentést vett föl. A kE.-ben is előfordul, REGULY följegyzése szerint -ve alakban (CsT. IV. 69.), mely analogikusan több -em-végű ige ragja is lehet.*) — Ez az igenévképző a nyK.-ban az imperfectum plur. 3. sz.-ében is előfordul -ebeš alakban (mindkét csoporthoz tartozó igéknél), melyben az -eš nyilván az egyes 3. sz. ragja.**)

oš kuř'žanam, ulo kaləkšo dene, ulo armiaž dene ilašəže-kašašəže kuž(o) ūmarəm...puen «fehér csárunknak, minden (tk. ,levő') népével, minden seregével együtt hosszú életkort adván» GEN. 60. | kCar. mari ulə βižə de'nə maiškam βu-ž-gəc ruales «az ember minden (tkp. ,levő') erejéből fejbe vágja a medvét» PORK. 9. (L. még SZIL. 268.) — Vö. a votják van «van» hasonló szerepét: van kilām dišə-pašə, van miz žec «minden [itthon] hagyott ruhám, subám, minden jó» MUNK. 285. (d. 193. α) | van kižəm jumä naīmä kamiž-kurojo bod-dor-kad udaltiti inmarä! «összes elvetett gabonámat-életemet természet [olyanná, mint] egy nádszálból álló fal (tkp. nádszálú falként), inmarom!» 147. | vijām pilän atajez van kalėkəz ženə lukasa, otsə popəz-no ütənə kosū «a megölt fiúnak az apja az egész népséget gyűlésbe gyűjti s oda hivatja a papot is» 88. | so mileskəm nəl-pijosmäs van žə-ik vijoz «ő megöli a mi gyermekeinket mind» 89. | lukam-berä van korkaš murtjos tištijän-puiujän vož vėlə žuk püštəsa vüšəškənə mēno «miután össze van gyűjtve, az emberek minden házból csészével, kanállal a rétre mennek kását főzven imádkozni» 171.

*) Vö. SET. TuM. 25—26. BUD. CsT. IV. 68. CASTR. 43.

**) WIED. 134.

387. Imperfectum.

74

I.

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
1. sz. <i>kajem</i> GEN. 1.	<i>kajem</i>	<i>kaje'm</i> PORK. 5.	<i>ke'iem</i> RAM. 172. <i>kem</i> 184. «megy»
2. sz. <i>kajet</i> GEN. 1.	<i>kajet</i>	<i>kaje't</i> PORK. 22.	<i>ket</i> RAM. 64. 10.
3. sz. <i>kaja</i> GEN. 11.	<i>kajä</i> WICHM. 206.	<i>kaja'</i> PORK. 26.	<i>keä</i> RAM. 4.

Többszám.

1. sz. <i>kajena</i> GEN. 11. <i>kajna</i> GEN. 27.	<i>kajnä</i> WICHM. 233.	<i>kajna'</i> PORK. 41. [kE. <i>kaena</i> BUD. CsT.IV. 66.]	<i>kejena</i> WIED. 132. <i>ke'nä</i> RAM. 6.
2. sz. <i>kajeda</i> GEN. 11.	<i>kajdä</i>	<i>kajda'</i>	<i>kedä</i> RAM. 174. 189.
3. sz. <i>kajat</i> GEN. 6.	<i>kajät</i> WICHM. 215.	<i>kajät</i>	<i>keät</i> RAM. 174.

Egyes szám.

1. sz. <i>ilem</i>	<i>ilem</i>	<i>ile'm</i> PORK. 10,	<i>alem</i> RAM. 188. «él»
2. sz. <i>ilet</i>	<i>ilet</i>	<i>ilet</i> (REG. CsM. 853.)	<i>alet</i> RAM. 194.
3. sz. <i>ila</i> GEN. 2.	<i>ilä</i> (!) WICHM. 207.	<i>ila'</i> PORK. 25.	<i>älä</i> RAM. 118. <i>älä</i> 53.

BEKE ÖDÖN.

Többszám.

1. sz. <i>ilena</i> GEN. 62.	<i>ilenà</i>	<i>ilena</i> (ll) PORK. 36.	<i>olenä</i> RAM. 175.
2. sz. <i>ileda</i>	<i>iledà</i>	<i>ileda</i>	<i>oledä</i>
3. sz. <i>ilat</i>	<i>ilat</i> WICHM. 211.	<i>ilat</i> PORK. 22. <i>ilat</i> 14.	<i>olat</i> RAM. 79.

Egyszám.

1. sz. <i>šinžem</i> SZIL. 218.	<i>šindžem</i> WICHM. FUF. VI. 24.	<i>šinžem</i> (<i>šinžém</i> WICHM. FUF. VI. 24.)	<i>šinžem</i> , <i>šinžem</i> RAM. 133. <i>šinžem</i> WICHM. FUF. VI. 24. «ül»
2. sz. <i>šinžet</i> GEN. 3.	<i>šindžet</i>	<i>šinžet</i>	<i>šinžet</i> RAM. 134. <i>šinžet</i> 121.
3. sz. <i>šinža</i> GEN. 31.	<i>šindža</i>	<i>šinža</i> PORK. 24.	<i>šinžä</i> RAM. 132. <i>šinžä</i> 192.

Többszám.

1. sz. <i>šinžena</i>	<i>šindžena</i>	<i>šinžena</i>	<i>šinžena</i> , <i>šinžena</i>
2. sz. <i>šinžeda</i>	<i>šindžeda</i>	<i>šinžeda</i>	<i>šinžeda</i> , <i>šinžeda</i>
3. sz. <i>šinžat</i>	<i>šindžat</i>	<i>šinžat</i> PORK. 27.	<i>šinžat</i> RAM. 64. <i>šinžat</i>

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
1. sz. <i>onžem</i> SZIL. 148.	<i>onžem</i>	<i>onžem</i>	<i>anžem</i> «tekint»
2. sz. <i>onžet</i> GEN. 2.	<i>onžet</i>	<i>onžet</i> PORK. 22.	<i>anžet</i>
3. sz. <i>onža</i> GEN. 1.	<i>onžā</i>	<i>onža</i>	<i>anža</i>

Többes szám.

1. sz. <i>onžena</i>	<i>onženā</i>	<i>anženā</i>
2. sz. <i>onžeda</i> GEN. 17.	<i>onžedā</i>	<i>anžedā</i> RAM. 4.
3. sz. <i>onžat</i> GEN. 33.	<i>onžat</i> WICHM. 216.	<i>anžat</i> RAM. 177.

Egyes szám.

1. sz. <i>puem</i> SZIL. 178.	<i>puem</i> (PORK.) SET. TuM. 85.	<i>puem</i> RAM. 189.	«ad»
2. sz. <i>puet</i>	<i>puet</i> PORK. 3.	<i>puet</i> RAM. 27.	
3. sz. <i>pua</i> GEN. 3.	<i>pua</i> PORK. 9.	<i>pua</i> RAM. 206.	34.

Többes szám.

1. sz. <i>puena</i> [kUfa <i>puena</i> PAAS. K Sz. II. 202.]	<i>puenā</i>	<i>puena</i> (o: <i>puenā</i>) WIED. 132.
2. sz. <i>pueda</i> [kUfa <i>pueda</i>]	<i>puedā</i>	<i>puda</i> (o: <i>pu(e)dā</i>) WIED. 132.
3. sz. <i>puat</i> GEN. 33.	<i>puat</i>	<i>puat</i>

388. Példák.

Egyes szám. 1. személy: kP. *bolem* GEN. 3. kUr. *bolem* WICHM. 216. nyK. *bolem* RAM. 9. «leszáll» | kP. *βüdem* «vet» SZIL. 287. | K. *āstem*, *štem* SZIL. 45. PORK. 43. nyK. *āstem*, *āstem* RAM. 22. «tesz, csinál» | kUr. *kārem* «ver» WICHM. 216. | *kođem* «hagy» SZIL. 83. RAM. 51. | *kolem* «meghal» SZIL. 86. RAM. 53. | *koltem* «küld» SZIL. 87. PORK. 40. WIED. 133. | kP. *kondem* GEN. 22. kUr. *kondem* WICHM. 239. nyK. *kandem* BUD. CserSz. 24. «hoz» | kP. *kučem* GEN. 46. «fog» | kP. *küzem* GEN. 47. kCar. *küzem* PORK. 46. «fölmászik» | kP. *pukšem* «etet» SZIL. 180. | kP. *punem* SZIL. 182. nyK. *pānem* RAM. 108. «fon» | kP. *purem* SZIL. 183. nyK. *pārem* RAM. 109. «bemegey, befér» | kP. *šāndem* SZIL. 221. nyK. *šāndem* RAM. 133. «helyez» | kP. *šāngem* GEN. 3. kUr. *šāndžēm*, kM. kCar. *šāndžēm*, nyJar. *šāndžēm*, nyK. *šānzēm* WICHM. FUF. VI. 23. «tud» | kP. *šōrem* SZIL. 224. kCar. *šōrem* PORK. 11. «áll» | kM. kUr. kCar. nyK. *taptēm* «hämmern, schmieden (bes. äxte, sensen); nieten» WICHM. FUF. VII. 44. | kM. *tšīβštem*, nyK. *tšāβštem* «kneifen, klemmen, zwicken» WICHM. FUF. VII. 39. | kP. *čiktem* «öltöztet» SZIL. 20. | kM. *tsongēm*, kUr. kCar. *tšongēm*, nyJar. *tsāngēm*, nyK. *tsāngēm* «ácsol» WICHM. FUF. VI. 31. | kM. *tšumēm*, kUr. kCar. *tšumēm*, nyJar. *tšāmēm*, nyK. *tšāmēm* «rüg» WICHM. FUF. VI. 32. || kCar. *kieēm* «fekszem» PORK. 11. | kP. *miem* «megyek» GEN. 1. | kP. *ciem* SZIL. 20. kM. *tšiem*, kUr. kCar. *tšiem*, nyK. *tšiem*, nyJar. *tšiem* WICHM. FUF. VI. 29. «felöltözik» | kE. *lüem* BUD. CserSz. 91. nyK. *lüem*, *lűjem* CASTR. 66. «ló» | kP. *ruem* «vág» GEN. 3. | nyK. *šuem* «dob» RAM. 136.

2. sz. nyK. *ālet* («él») RAM. 194. | kP. *jōret* (*jōrem* «vmire való») GEN. 35. | kCar. *d'ōrateť* (*d'ōratem* «szeret») PORK. 25. | nyK. *kandet* (*kandem* «hoz») RAM. 178. | kUr. *ku tšēt* (*ku tšēm* «fog») WICHM. 211. | nyK. *mašanet* (*mašanem* «hisz») RAM. 185. | kP. *mūjret* (*mūjrem* «sír») GEN. 13. | kCar. *mureť* (*murem* «énekel») PORK. 6. | nyK. *māštet* (*māštem* «tud, ért») RAM. 185. | kP. *ojjret* (*ojjrem* «szomorkodik») GEN. 2. | kUr. *onđžēt* (*onđžēm* «tekint») WICHM. 210. | kP. *optet* (*optem* «ugat») GEN. 1. | nyK. *pālet* (*pālem* «ismer») RAM. 98. | nyK. *palšet* (*palšem* «segít») RAM. 136. | kUr. *pukxšēt* (*pukxšēm* «etet») WICHM. 212. | kUr. *šonēt* (*šonem* «gondol») WICHM. 211. | kP. *umalet*, *malet* (*umalem* «alszik») GEN. 13. || kCar. *puet* RAM. 27.

3. sz. nyK. *βālša* (*βālšem* «vár») RAM. 180. | kUr. *βolà* (*βolēm* «leszáll») WICHM. 208. | kCar. *əšta* PORK. 25. kUr. *əštā* WICHM. 213. nyK. *štā* RAM. 15. *əštā* 22. (*əstem* «tesz») | kUr. *ilā* WICHM. 207. kP. *ila* GEN. 2. nyK. *älä* RAM. 118. *älä* 53. (*ilem*, *ilem*, *alem* «él») | nyK. nyJar. *jə-lā*, kM. *jü-lā*, kUr. kCar. *d'ülā* «ég» WICHM. FUF. VII. 53. | nyK. *ioṛā* (*ioṛem* «folyik») RAM. 7. | nyK. *kātša* (*kātšem* «fog») RAM. 178. | K. Ny. *koda* (*kodem* «hagy») GEN. 3. RAM. 176. | kUr. *kolā* (*kolēm* «meghal») WICHM. 208. | K. Ny. *kolta* (*koltem* «küld») GEN. 4. WIED. 133. | kP. *konda* (*kodem* «hoz») GEN. 27. | kP. *küza* GEN. 44. kUr. *küzā* WICHM. 208. kCar. *küza* PORK. 24. nyK. *kuza* RAM. 59. (*küzem*, *kuzem* «fölmászik») | nyK. *mäṛrā* (*mäṛrem* «sír») RAM. 77. | kUr. *muñdžā* (*muñdžem* «tojik») WICHM. 207. | kUr. *murā* (*murēm* «énekel») WICHM. 208. | kP. *ojla* GEN. 8. *ojlu* GEN. 64. kCar. *ola* PORK. 4. (*ojlem* «beszél») | kUr. *pəštā* (*pəstem* «helyez») WICHM. 209. | kUr. *poṛā* (*poṛem* «gyűjt») WICHM. 215. | kP. *puna* (*punem* «fon») GEN. 75. | kUr. *purā* WICHM. 214. nyK. *pāra* RAM. 202. (*purem*, *pārem* «bemegey, belefér») | kUr. *šoṛā* (*šoṛem* «áll») WICHM. 215. | kCar. *mala* (kP. *umalem* «alszik») PORK. || kP. *kia* GEN. 4. kCar. *kia* PORK. 23. kUr. *kiā* WICHM. 212. (*kiem*, *küem* «fekszik») | kP. *mia* GEN. 3. kUr. *miā* WICHM. 215. nyK. *miā* RAM. 201. (*miem* «megy») | kUr. *tšiā* WICHM. 209. nyK. *tšiā* RAM. 214. (*tšiem* «förlöltözik») | kP. *liā* GEN. 11. *lija* 18. (*liem*, *lujem*) | kP. *rua* (*ruem* «vág») GEN. 3. | kCar. *šua* (*šuem* «dob») PORK. 22.

Többszám. 1. sz. kCar. *üdena**) (kP. *βüdem* «vet») PORK. 8. | kP. *əštena* GEN. 80. kCar. *əštena* PORK. 21. *štena* 23. nyK. *əštenä* RAM. 2. *štenä* 141. (*əstem* «tesz») | kUr. *joṛenā* WICHM. 238. kCar. *d'oṛena* PORK. 56. (*joṛem*, *d'oṛem*) | kUr. *nangaiṇā* (*nangaiṇem* «vezet») WICHM. 233. | kE. *kalasena* BUD. CsT. IV. 66. nyK. *kelesenä* (WIED. 134.) [*kalasem*, *kelesem* «elbeszél») | kP. *kičkēna* (*kičkem* «befog») GEN. 33. | kUr. *kodenā* WICHM. 230. kCar. *kodenā* PORK. 20. (*kodem* «hagy») | kP. *koltena* GEN. 72. kCar. *koltēna* PORK. 15. *koldēna* 48. kUr. *koltenā* WICHM. 219. (*koltem* «küld») | kP. *kučēna* (*kučem* «fog») GEN. 80. | kCar. *kudaldēna* (*kudaldem* «odadob») PORK. 20. | kCar. *kūzena* (*kūzem* «fölmegy») PORK. 52. | kCar. *optēna* (*optem* «fölrak») PORK. 21. | nyK. *palšenā* (*palšem* «segít») RAM. 24. | kP. *purena*

*) A szövegben: *üdena*.

(*purem* «bemegy, belefér») GEN. 32. | kP. *purtena* (*purtem* «bevisz») GEN. 43. | nyK. *roβotaienä* (*roβotaiem* «dolgozik») RAM. 189. | kUr. *šāndenā* (*šāndem* «helyez») WICHM. 230. kCar. *šāndena* PORK. 21. | kUr. *šorēnā* (*šorēm* «áll») WICHM. 233. | kP. *šoktena* (*šoktem* «hangszeren játszik, hangzik») GEN. 30. | kCar. *šonena* (*šonem* «gondol») PORK. 54. | kP. *šuktēna* (*šuktem* «megérkezik») GEN. 67. | kCar. *čāβaldēna* (*čāβaldem* «megöntöz») PORK. 3. || kP. *liēna*, *liūjena* (*liēm*, *liūjem* «lő») GEN. 11. | kCar. kP. *miena* (*miem* «megy») PORK. 21. GEN. 7. | kUfa *puenā* (*puem* «ad») PAAS. KSz. II. 202. | kE. *ruena* (*ruem* «vág») BUD. CsT. IV. 66.

2. sz. kCar. *d'ōrateda* (*d'ōratem* «szeret») PORK. 36. | kCar. *d'ūktēda* (*d'ūktem* «itat») PORK. 54. | nyK. *išteda* (ɔ: *əstedā*) WIED. 134. | nyK. *keleseda* (ɔ: *kelesedā*; *kelesem* «mond, elbeszél») WIED. 134. | nyK. *mašane-dā* (*mašanem* «gondol») RAM. 77. | kP. *onžeda* GEN. 17. nyK. *andžedā* RAM. 4. (*onžem*, *andžem* «tekint») | kCar. *pukšeda* (*pukšem* «etet») PORK. 54. | nyK. *pureda* (ɔ: *pā-redā*; *pārem* «bemegy, befér») WIED. 134. | kP. *purtda* (*purtem* «bevisz») GEN. 43. | kCar. *šinžeda* (*šinžem* «tud») PORK. 2.

3. sz. kUr. *βolat* (*βolēm* «leszáll») WICHM. 207. | kP. *βūdat* (*βūdem* «vet») GEN. 38. | kP. *əstat* (*əstem* «tesz») GEN. 44. | kUr. *kaiāt* (*kaiēm* «megy») WICHM. 215. | kP. *kalašat* (*kalašem* «elbeszél») GEN. 12. | nyK. *kətskāt* (*kətskem* «befog») RAM. 174. | kP. *kəldat* (*kəldem* «köt») GEN. 6. | *kođat* (*kođem* «hagy») GEN. 7. | kP. *koltat* (*koltem* «küld») GEN. 5. | nyK. *kandat* (*kandam* «hoz») RAM. 177. kE. *kondat* (*kondem*) BUD. CsT. IV. 67. | nyK. *kətsšat* (*kətsšem* «fog») RAM. 177. kE. *kučat* (*kučem*) BUD. CsT. IV. 67. | kP. *kūžat* (*kūžem* «fölmegy») GEN. 13. nyK. *kuzat* (*kuzem*) RAM. 178. | kP. *luγat* (*luγem* «kever») GEN. 36. | nyK. *maša'nāt* (*mašanem* «hisz») RAM. 77. | kE. *ołat* (*ołem* «beszél») BUD. CsT. IV. 67. | kP. *pəstat* (*pəstem* «helyez») GEN. 41. | kP. *punat* (*punem* «fon») GEN. 13. | kUr. *purat* (*purem* «bemegy») WICHM. 208. *pərat* (*pārem*) RAM. 200. | nyK. *raβotaiāt* (*raβotaiem* «dolgozik») RAM. 29. | nyK. *šindāt* (*šindem* «helyez») RAM. 175. kP. *šāndat* (*šāndem*) GEN. 6. | kP. *šinžat* (*šinžem* «tud») GEN. 3. | kP. *šorāt* (*šorēm* «áll») GEN. 46. | kP. *tōčāt* (*tōčem* «akar») GEN. 22. || nyK. *miāt* (*miem* «megy») RAM. 179. | kP. *čiat* (*čiem* «felölt») GEN. 22. | nyK. kP. *puat* (*puem* «ad») RAM. 179. GEN. 33. — nyK. *ištebeš* (*əstem* «tész») WIED. 134. | nyK. *keles'ebeš* (*kelesem* «elbeszél») WIED. 134. | nyK. *pogebeš* (*poγem* «gyűjt») WIED. 134. | nyK. *purebeš* (*pārem* «bemegy») WIED. 134. | nyK. *šinzebeš* (*šinžem* «tud» és «ül») WIED. 134.

389. Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
1. sz. <i>manam</i> SZIL. 120.	<i>manam</i>	<i>mana'm</i> PORK. 45.	<i>manam</i> RAM. «mond»
2. sz. <i>manat</i> GEN. 41.	<i>manat</i>	<i>mana't</i> PORK. 54.	<i>manat</i>
3. sz. <i>maneš</i> GEN. 13.	<i>maneš</i>	<i>mane's</i> PORK. 37.	<i>maneš</i> , <i>ma'neš</i> RAM. 77. <i>manš</i> (!) RAM. 171. <i>manš</i> (!)

Többes szám.

1. sz. <i>manəna</i>	<i>manəna</i>	<i>manəna'</i>	<i>manəna</i>
2. sz. <i>manəda</i>	<i>manəda</i>	<i>manəda'</i> PORK. 35.	<i>manəda</i>
3. sz. <i>manət</i> GEN. 42.	<i>manət</i>	<i>manət</i>	<i>manət</i> RAM. 53.

Egyes szám.

1. sz. <i>nam</i> SZIL. 132.	<i>nam</i>	<i>na'm</i> PORK. 2.	<i>näläm</i> RAM. 193. «vesz»
2. sz. <i>nalat</i>	<i>nalat</i>	<i>na't</i> PORK. 4.	<i>nä-lät</i> RAM. 1.
3. sz. <i>nales</i> GEN. 2.	<i>nales</i>	<i>na'les</i> PORK. 25.	<i>näles</i> RAM. 111.

Többes szám.

1. sz. <i>naləna</i>	<i>naləna</i>	<i>nalna'</i> PORK. 21.	<i>nälnä</i>
2. sz. <i>naləda</i>	<i>naləda</i>	<i>nalda'</i> (PORK.) SET. TuM.	<i>näläda</i>
3. sz. <i>nalət</i> GEN. 44.	<i>nalət</i>	<i>nalət</i>	[86. <i>nälət</i> RAM. 176.

Egyes szám.

1. sz. <i>kočkam</i> GEN. 16.	<i>kočkam</i>	<i>kočkam</i> PORK. 8.	<i>kačškam</i> RAM. 41. «eszik»
2. sz. <i>kočkat</i> GEN. 16.	<i>kočkat</i>	<i>kočkat</i> PORK. 8.	<i>kačškat</i> RAM. 178.
3. sz. <i>kočekš</i> GEN. 37.	<i>kočekš</i>	<i>kočekš</i> PORK. 23.	<i>kačškeš</i> RAM. 157.

Többes szám.

1. sz. <i>kočkana</i>	<i>kočkânâ</i>	<i>kočkana</i>	<i>kačškâna</i>
2. sz. <i>kočkada</i>	<i>kočškâdâ</i>	<i>kočkada</i>	<i>kačškâda</i> RAM. 143.
3. sz. <i>kočkat</i> GEN. 8.	<i>kočkat</i>	<i>kočkat</i>	<i>kačškât</i> RAM. 206.

Egyes szám.

1. sz. <i>šuum</i> SZIL. 231.	<i>šuum</i>	<i>šuum</i> PORK. 41.	<i>šoam</i> «érkezik»
2. sz. <i>šuat</i>	<i>šuat</i>	<i>šuat</i> PORK. 41.	<i>šo'ât</i> RAM. 32.
3. sz. <i>šueš</i> GEN. 62.	<i>šueš</i>	<i>šueš</i> PORK. 22.	<i>šoeš</i> RAM. 39.

Többes szám.

1. sz. <i>šuna</i> GEN. 6.	<i>šunâ</i>	<i>šuna</i> PORK. 21.	<i>šona</i>
2. sz. <i>šuda</i>	<i>šudâ</i>	<i>šuda</i>	<i>šoda</i>
3. sz. <i>šuat</i> GEN. 22. <i>šunt</i> GEN. 5.	<i>šut</i>	<i>šut</i>	<i>šot</i> RAM. 171.

Egyes szám.

kP.
1. sz. *jüam* GEN. 51.

kUr.
d'üam

kCar.
d'üam

nyK.
jüäm RAM. 35. (CASTR. 38.)

«iszik»

2. sz. *jüat*

d'üat

d'üat PORK. 25.

jüät (CASTR. 38.)

3. sz. *jües*

d'ües

d'ües PORK. 28.

jües RAM. 139.

Többes szám.

1. sz. *jüna*

d'üna

d'üna PORK. 52.

jünä RAM. 10.

2. sz. *jüda*

d'üda

d'üda

jüda RAM. 143.

3. sz. *jüet*

d'üet

d'üet

jüet RAM. 175.

Egyes szám.

1. sz. *liam* GEN. 69.

liam

liam PORK. 44.

liäm RAM. 68. «lesz»

2. sz. *liat*

liat

liat PORK. 1.

liät CASTR. 44.

3. sz. *lies* GEN. 12.

lies WICHM. 206.

lies PORK. 23.

lies RAM. 170.

Többes szám.

1. sz. *lina*

lina

lina PORK. 36.

linä CASTR. 44.

2. sz. *liða*

liða

liða

liða (CASTR. 44.)

3. sz. *liet* GEN. 11.

liet

liet [lijut CserPr.] BUD.

liet RAM. 179.

CsT. IV. 67.

ulam, *alam* «vagyok» ige ragozása a 3. személyben nem szabályszerű; a nyK.-ban azonban -*es*-végű alakja is megvan.

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>ulam</i> GEN. 6.	<i>ulam</i>	<i>ula'm</i> PORK. 1.	<i>alam</i> RAM. 90.
<i>ulat</i> GEN. 1.	<i>ulat</i>	<i>ula't</i> PORK. 1.	<i>alat</i> RAM. 27.
<i>ulo</i> GEN. 13. *)	<i>ülä</i> WICHM. 207.	<i>u'la</i> PORK. 25.	<i>ulä</i> RAM. 160. <i>äleš</i> RAM. 164.

Többes szám.

<i>uläna</i>	<i>ulnä</i> WICHM. 221.	<i>uläna</i> PORK. 38.	<i>älna</i> RAM. 17. <i>ulna</i> 18. 46.
<i>uläda</i>	<i>uläda</i>	<i>uläda</i> PORK. 38.	<i>äläda</i> <i>uläda</i> 58.
<i>ulat</i>	<i>ülät</i>	<i>u'lat</i> PORK. 7.	<i>älät</i> RAM. 68.

390. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *božam*, *božam* SZIL. 286. nyK. *ba'zam* RAM. 11. «esik, lefekszik» | kP. *jodam* SZIL. 54. nyK. *ja'dam* RAM. 26. «kérdez» | kUr. *kaičlam* «megyek» WICHM. 228. | nyK. *keläm* «kell» RAM. 44. | nyK. *kerdäm* RAM. 179. kP. *kertam* SZIL. 74. «bír, -hat» | nyK. *ko'däm* «marad» RAM. 51. | K. Ny. *kolam* «hal» RAM. 53. SZIL. 85. | kCar. *košta'm* «járok» PORK. 24. | nyK. *ku'skam* «nő» RAM. 59. | kM. kUr. kCar. *leβeda'm*, nyJar. nyK. *leβë'däm* «beföd» WICHM. FUF. VII. 46. | kCar. *lehta'm* PORK. 13. nyK. *läktäm* RAM. 67. «kimegy» | kCar. *lukta'm* «kivesz» PORK. 13. | kP. *nelam* «nyel» GEN. 5. | kP. *pižam* SZIL. 166. nyK. *pižäm* RAM. 101. «hozzáragad» | kP. *puram* «harap» SZIL. 183. | kP. *puštam* «megöl» SZIL. 186. | kCar. *šinža'm* PORK. 11. nyK. *šv'ndžäm*, *sindžäm* RAM. 133. «leül» | kUfa *šočas* PAAS. KSz. II. 35. kM. *šo,tšä'm*, kUr. kCar. *šo,tšä'm*, nyK. *šä,tšäm*, nyJar. *šä,tšam* WICHM. FUF. VI. 33. «születik» | kUr. *šup'sam* «húz» WICHM. 212. | kP. *tolam* «jön» SZIL. 251. | nyK. *tŋgä'läm* «kezd» RAM. 147. | kM. *tsu,tšäm*,

*) kUfa *ulo* PAAS. KSz. II. 130.

kUr. *tšü.tšám*, *tu.tšám*, kCar. *tu.tšám* «megüt», nyK. *tšü.tšam*, nyJar. *tü.tšam* «czélba talál» WICHM. FUF. VI. 32. | kM. *tšü.tšám*, nyK. *tšü.tšám* «bezár» WICHM. FUF. VI. 28. | nyK. *užam* «lát» RAM. 23. || kCar. *muam* PORK. 8. nyK. *moam* RAM. 79. «talál» | nyK. *šúam* «vág» RAM. 136. | nyK. *šiäm* «üt» RAM. 132. | kP. *šüam*, *šüjam* «genyed, rothad» SZIL. 231.

2. sz. nyK. *jadat* (o: *ia'dat*; *ia'dam* «kérdez») WIED. 133. | kP. *jülatat* (*jülam* «ég») GEN. 69. | nyK. *kerdät* (*kerdäm* «tud, -hat») RAM. 179. | kP. *ko'dat* (*ko'dam* «marad») GEN. 22. | kUr. nyK. *kolat* (*kolam* «hall») WICHM. 210. RAM. 22. | kUr. *lektat* (*lektam* «kimegy») WICHM. 208. | kCar. *po'delat* (*po'dalam* «szörpent») PORK. 43. | kCar. *purlat* (*purlam* «harap») PORK. 43. | kCar. *šinža't* (*šinžam* «leül») PORK. 6. | nyK. *šarat* (*šaram* «szarik») RAM. 9. | nyK. *tolat* (*tolam* «jön») RAM. 20. | kCar. *užat* (*užem* «lát») PORK. 22. || nyK. *moat* (*moam* «talál») WIED. 133. | nyK. *šiät* (*šiäm* «üt») RAM. 197.

3. sz. kP. *βojžes* GEN. 3. kCar. *βoze's* PORK. 25. nyK. *βazes* RAM. 177. (*βojžam* stb. «esik, lefekszik») | nyK. *ia'des* (*ia'dam* «kérdez») RAM. 169. | nyK. *kel's* RAM. 44. kP. *küles* GEN. 4. «kell» | kCar. *kete's* PORK. 30. nyK. *kerdes* (*ketam*, *kerdäm* «bír, -hat») RAM. 193. | kUr. *ko'des* (*ko'dam* «marad») WICHM. 208. | kP. *kojes* GEN. 22. kE. *kojes*, *koes* BUD. CsT. IV. 66. (*kojam* «látszik») | kUr. *kol's* (*kolam* «hall») WICHM. 207. | kP. *koštes* GEN. 17. kCar. *košte's* PORK. 27. nyK. *kaštes* RAM. 182. (*koštam*, *kaštam* «jár») | kUr. *kumale's* WICHM. 213. kUfa *kumales* (*kumalam* «meghajol, áldoz, imádkozik») PAAS. KSz. II. 129. | kUr. *kuržes* (*kuržam* «szalad») WICHM. 215. | kCar. *kuške's* (*kuškam* «nő») PORK. 32. | kUr. *lekte's* (*lektam* «kimegy») WICHM. 210. | kUr. *lukte's* (*luktam* «kivesz») WICHM. 208. | nyK. *mades* (*madam* «játszik») RAM. 82. | kUr. *numale's* (*numalam* «visz») WICHM. 213. | kUr. *pid'es* (*pidam* «köt») WICHM. 217. | nyK. *pižes* (*pižam* «hozzáragad») RAM. 101. | kP. *počes* (*počam* «kinyit») GEN. 26. | kP. *poreme's* (*poremas* «fölgögyul») GEN. 28. | kP. *šinžes* GEN. 2. kCar. *šinže's* PORK. 32. nyK. *šin'dzes* RAM. 60. (*šinžam*, *šin'dzam* «leül») | kUr. *šo.tšes* (*šo.tšam* «születik») WICHM. 207. | kUr. *tol'es* (*tolam* «jön») WICHM. 206. | kUr. *tüřale's* (*tüřalam*, *tüřalam* «kezd») WICHM. 207. | kP. *užes* (*užam* «lát») GEN. 37. || kP. *mues* (*muam*) GEN. 13. nyK. *moes* (*moam* «talál») RAM. 79.

Többszám. 1. sz.: kP. *jodəna* GEN. 56. *jotna* GEN. 61. kCar. *dʹodəna* PORK. 16. nyK. *jadena* (o: *jadəna*) WIED. 133. (*jodam*, *jadam* «kér») | nyK. *kerdena* (o: *kerdənə*; *kerdəm* «bír, -hat») WIED. 134. | nyK. *kolena* (o: *koləna*; *kolam* «hall») WIED. 134. | kP. *koštəna* (*koštam* «jár») GEN. 11. | kCar. *kudašəna* (*kudašam* «leház») PORK. 3. | kP. *kumaləna* GEN. 55. kUfa *kumalna* PAAS. KSz. II. 125. (*kumalam* «lehajol, imádkozik») | kP. *lektəna* (*lektam* «kimegy») GEN. 75. | kCar. *modəldəna* (*modəldəlam* «játsszadózik») PORK. 34. | kCar. *onžalna* (*onžalam* «nézeget») PORK. 21. | kP. *pižəna* (*pižam* «hozzáragad») GEN. 26. | kCar. *pəštəna* (*pəštəlam* «helyezget») PORK. 38. | kP. *pörtəna* (*pörtam* «forog») GEN. 86. | kP. *šoyəlnəna* (*šoyəlam* «megáll») GEN. 72. | kE. *tolona* (o: *toləna*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 66. | kUr. *tüəalnə* (*tüəalam* «kezd») WICHM. 218. || kCar. *muna* (*muam* «talál») PORK. 21. | kCar. *šina* (*šiam* «üt») PORK. 21.

2. sz. nyK. *kaʹtškəda* (*kaʹtškam* «eszik») RAM. 143. | nyK. *keʹnəldə* (*keʹnəldəm* «fölkél») RAM. 26. | kUr. *kəddəda* (*kodam* «marad») WICHM. 238. | nyK. *koleda* (o: *koləda*; *kolam* «hall») WIED. 134. | nyK. *kaštəda* (o: *kaštəda*; *kaštam* «jár») WIED. 134. | nyK. *läktəda* (o: *läktəda*; *läktəm* «kimegy») CASTR. 38. | kCar. *manəda* (*manam* «mond») PORK. 35. | kCar. *nalda* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 86. | kUr. *šindžəda* (*šindžəm* «leül») WICHM. 238. | kE. *toloda* (o: *toləda*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 66. | kCar. *užəda* (*užam* «lát») PORK. 13. || nyK. *žüdə* (*žüəm* «iszik») RAM. 143. | nyK. *moda* (o: *moda*; *moam* «talál») WIED. 132.

3. sz. nyK. *βilət* (*βiləm* «esik») RAM. 14. | kP. *βojəət* GEN. 5. kCar. *βozət* PORK. 12. (*βojəm*, *βozam* «esik, lefekszik») | kP. *jodət* (*jodam* «kérdez») GEN. 12. | kP. *kiələt* (*kiələlam* «fölkél») GEN. 12. | kCar. *kerət* PORK. 33. nyK. *kerət* RAM. 209. (*ketam*, *kerdəm* «bír, -hat») | kP. *koštət* (*koštam* «jár») GEN. 12. | kCar. *kudaʹlət* (*kudəlam* «fut») PORK. 10. | kP. *kudašət* (*kudašam* «levet») GEN. 32. | kUr. *kürət* (*küram* «kitép») WICHM. 208. | nyK. *kuʹškət* (*kuškam* «nő») RAM. 59. | nyK. *läktət* (*läktəm* «kimegy») RAM. 176. | kP. *luktət* (*luktam* «kivezet») GEN. 6. | nyK. *madət* (*madam* «játsszik») RAM. 36. | kP. *pižət* (*pižam* «hozzáragad») GEN. 17. | nyK. *patšət* (*patšam* «kinyit») RAM. 177. | kP. *puštət* (*puštam* «megöl») GEN. 7. | kP. *šupšət* (*šupšam* «ház») GEN. 15. | kP. *temət* (*temam* «megtelik, jóllakik») GEN. 5. | nyK. *toʹlət* (*tolam*

«jön») RAM. 3. | nyK. *tyggälät* (*tyggäläm* «kezd») RAM. 200. | nyK. *užät* (*užam* «lát») RAM. 177. || nyK. *žüt* (*žüäm* «iszik») RAM. 175. | kP. *liät* GEN. 11. kE. *lit* (*liam*) BUD. CsT. IV. 67. nyK. *lit* (*liäm* «lesz») RAM. 179. | kP. *muät* (*muam*) GEN. 13. nyK. *mot* (*moam* «talál») WIED. 132. | kP. *šuat* GEN. 22. *šuuät* (*šuum*) GEN. 5. nyK. *šot* (*šoam* «megérkezik») RAM. 171. — nyK. *wazebeš* (*βazam* «esik, lefekszik») WIED. 134. | nyK. *juebeš* (*žüäm* «iszik») WIED. 134. | nyK. *kaštebeš* (*kaštam* «jár») WIED. 134. | nyK. *libeš* (*liäm* «lesz») WIED. 134. | nyK. *luktebeš* (*luktam* «kivezet») WIED. 134. | nyK. *puštebeš* (*puštam* «megöl») WIED. 134. | nyK. *tolebeš* (*tolam* «jön») WIED. 163.

I. vagy *š*-es präteritum.

391. Csak *zem*-végű igéknél fordul elő. A präteritum képzője nyilván azonos a nyK. *-šə*, *-šə*, kUr. kCar. *-šə*, *-šə*, kP. *-šo*, *-šo*, *-še*, kUfa *-šə*, *-šə*, *-še* nomen agentist jelentő képzővel. (L. 144—5.)* A hangsúly soha sincs a személyrag előtt levő magánhangzón, s azért ez redukált hang.

K. *kajem*, nyK. *kem* (*keiem*) «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kajəšem</i>	<i>kajšəm</i>	<i>kajšəm</i> PORK. 11.**)	<i>kešəom</i> RAM. 20.
<i>kajəšəč</i>	<i>kajšəč</i>	<i>kašəč</i>	<i>kešəts</i>
<i>kajəš</i> GEN. 25.	<i>kajš</i>	<i>kajš</i> PORK. 46.	<i>keš</i> RAM. 81.

Többes szám.

<i>kajəšna</i> GEN. 6.	<i>kajšnə</i>	<i>kašna</i>	<i>kešnä</i> (WIED.
<i>kajəšta</i>	<i>kajštə</i>	<i>kašta</i>	<i>keštə</i> [137.]
<i>kajəšt</i>	<i>kajšt</i>	<i>kajšt</i>	<i>kešt</i>

*) SET. TuM. 170.

**) kE. *kəšem* BUD. CsT. IV. 69.

K. *ilem*, nyK. *alem* «él»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCPr.	nyK.
<i>ilešəm</i>	<i>ilššəm</i>	<i>i'lašəm</i>	<i>ələšəm</i>
<i>ilešəc</i> GEN. 69.	<i>ilššətš</i>	<i>i'lašəc</i>	<i>ələšəts</i>
<i>ileš</i>	<i>ilšš</i>	<i>i'laš</i> (BUD. CsT. IV. 69.)	<i>ələš</i>

Többes szám.

<i>ilešna</i>	<i>ilššnà</i>	<i>i'lašna</i> (BUD. CsT. IV. 70.)	<i>ələšnà</i>
<i>ilešta</i>	<i>ilšštà</i>	<i>i'lašta</i>	<i>ələštà</i>
<i>ilešt</i>	<i>ilššt</i>	<i>i'lašt</i>	<i>ələšt</i>

kodem «hagy»:

Egyes szám.

<i>kodəšəm</i>	<i>kòdššəm</i>	<i>ko'dəšəm</i> PORK. 48.	<i>kodəšəm</i> RAM. 51.
<i>kodəšəc</i>	<i>kòdššətš</i>	<i>ko'dəšəc</i> (BUD. CsT. IV. 69.)	<i>kodəšəts</i> (WIED. 137.)
<i>kodəš</i>	<i>kòdšš</i>	<i>ko'dəš</i> PORK. 11.	<i>kodəš</i>

Többes szám.

<i>kodəšna</i>	<i>kòdššnà</i>	<i>ko'dəšna</i> PORK. 46.	<i>kodəšna</i> (WIED. [137.]
<i>kodəšta</i>	<i>kòdšštà</i>	<i>ko'dəšta</i>	<i>kodəšta</i>
<i>kodəšt</i>	<i>kòdššt</i>	<i>ko'dəšt</i>	<i>kodəšt</i>

pue m «ad»:

Egyes szám.

<i>pušəm</i>	<i>pùššəm</i>	<i>pu'šəm</i> (PORK.) SET. TuM. 105.*)	<i>pušəm</i>
<i>pušəc</i>	<i>pùššətš</i>	<i>pu'šəc</i> PORK. 8.	<i>pušəts</i>
<i>puš</i>	<i>puš</i>	<i>puš</i> PORK. 11. 35.**)	<i>puš</i> (WIED. 135.)

Többes szám.

<i>pušna</i>	<i>pušnà</i>	<i>pu'šna</i>	(PORK.) SET. TuM. 105.	<i>pušna</i>
<i>pušta</i>	<i>puštà</i>	<i>pu'šta</i>		<i>pušta</i>
<i>pušt</i>	<i>pušt</i>	<i>pu'st</i>		<i>pušt</i>

*) Az *-am*-végűek szerint is: *pum*, *puč*, *pū*; *puna'*, *puda'* (PORK.) SET. TuM. 97. *pueve* BUD. CsT. IV. 69.**) kE. *pueš* (o: *puoš*) BUD. CsT. IV. 69.

392. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kCar. *βašta'ldəšəm* (*βaštaldem* «cserél») PORK. 14. | kP. *βüdəšəm* (*βüdem* «vet») GEN. 48. | kUr. *erγəšəm* (*erγem* «öklel») WICHM. 227. | kCar. *əštəšəm* (*əstem* «csinál») PORK. 49. | kCar. *kə'skəšəm* (*kəškem* «kidob») PORK. 11. | kUr. nyK. *koltəšəm* (*koltem* «küld») WICHM. 217. RAM. 186. | kUr. *kondəšəm* (*kondem*) WICHM. 232. nyK. *ka'ndəšəm* (*kandaš* «hoz») RAM. 172. | kCar. *ku'čəšəm* (*kučem* «fog») PORK. 11. | kP. *kudaltəšəm* (*kudaltem* «dob») GEN. 36. | kUr. *küžəšəm* (*küžem* «föhlág») WICHM. 241. | kP. *lüngəšəm* (*lüngem* «inog») GEN. 65. | kP. *mužedəktəšəm* (*mužedəktem* «jósoltat») GEN. 28. | kP. *onžəšəm* (*onžem* «tekint») PORK. 78. | kP. *parəšəm* (*parem* «üt») GEN. 36. | kCar. *pərnəšəm* (*pernem* «visszaütődik») PORK. 11. | kUr. *pəštəšəm* (*pəštəm* «helyez») WICHM. 217. | kCar. *pata-rəšəm* (*patarem* «bevégez») PORK. 29. | kCar. *purəšəm* PORK. 39. *pu'rəšəm* PORK. 2. kP. *purəšəm* GEN. 27. nyK. *pə'rəšəm* (*purem*, *pərem* «bemegy, belefér») RAM. 187. | kP. *purtəšəm* (*purtem* «bevisz») GEN. 65. | nyK. *šindəšəm* (*šindem* «helyez») RAM. 186. | nyK. *šindzəšəm* (*šindzem* «ül») RAM. 188. | kP. *šorəšəm* (*šorem* «áll») GEN. 38. | nyK. *šoktəšəm* (*šoktem* «bevégez») RAM. 187. | kP. *šoltəšəm* (*šoltaš* «főz») GEN. 69. | kCar. *šüdərəšəm* (*šüdərem* «feszít») PORK. 41. | kP. *šütəšəm* (*šütem* «átfűr») GEN. 27. | kCar. *čəkəšəm* (*čəkem* «bedug») PORK. 11. | kE. *malešəm* (o: (u)maləšəm; (u)malem «alszik») BUD. CsT. IV. 69. | kP. *urγəšəm* (*urγem* «varr») GEN. 42. | kCar. *üšta'ldəšəm* (*üštaldem* «övez») PORK. 25. | kCar. *užaləšəm* (*užalem* «elad») PORK. 45. || kE. *kišim* CserGr. NyK. VI. 209. *kišəm* (o: *kišəm*; *kiem* «fekszik») BUD. CsT. IV. 74. | kP. *mišəm* GEN. 24. kCar. *mi'šəm* PORK. 3. kUr. *müšəm* WICHM. 232. (*miem* «megy») | kCar. *namišəm* (*namiem* «vezet») PORK. 45. | kP. *čičəšəm* GEN. 6. kCar. *čičəšəm* PORK. 39. 48. (*čiem* «öltözik») | kCar. *lüšəm* PORK. 38. 45. *lišəm* PORK. 45. (*lüem* «lő») | kCar. *kušəm* (*kuem* «sző») PORK. 41. | kCar. *rušəm* (*ruem* «vág») PORK. 49. | kCar. *šu'šəm* PORK. 11. nyK. *šušəm* (*šuem* «dob») RAM. 187.

2. sz.: *iləšəč* (*ilem* «él») GEN. 69. | kP. *kaləšəšəč* (*kalašəm*) GEN. 35. kCar. *kala'səšəč* (*kalasem*) PORK. 13. nyK. *kelesəšəts* (o: *kelesəšəts*; *kelesem* «elbeszél») WIED. 137. | kE. *kodošoč* (o: *kodəšəšəč*; *kođem* «hagy») BUD. CsT. IV. 69. nyK. *kodəšəts* (o:

kodásás) WIED. 137. | kP. *koltásác* (*koltem* «küld») GEN. 69. | kP. *kučasác* (*kučem* «fog») GEN. 27. | kCar. *kudar'łasác* (*kudaldem* «dob») PORK. 13. | kP. *mužedaktásác* (*mužedaktem* «jósoltat») GEN. 28. | kCar. *ondalasác* (*ondalem* «becsap») PORK. 8. | nyK. *pištasits* (*pištem* «helyez») RAM. 64. | kCar. *pu'kšásác* (*pukšem* «etet») PORK. 10. | kCar. *temásác* (*temem* «megtölt») PORK. 10. | kCar. *torđa'jasác* (*torďajem* «eltalál») PORK. 13. || kCar. *mi'sác* PORK. 3. kE. *mišet'* BUD. CsT. IV. 69. (*miem* «megy») | kP. *časác* GEN. 6. *časác* GEN. 32. | kCar. *pu'sác* (*puem* «ad») PORK. 8. | nyK. *šusás* (*šuem* «dob») RAM. 196.

3. sz.: kE. *ešteš* (o: *əštəš*; *əštem* «tesz») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *jořš* (*jořem* «folyik») RAM. 195. | kP. *kajš* GEN. 25. kCar. *kajš* PORK. 46. nyK. *keš* RAM. 81. (*kajem*, *kem* «jön») | nyK. *kaštarš* (*kaštaras* «megsebez») RAM. 40. | nyK. *kātšš* (*kātšem* «fog») RAM. 187. | kCar. *ko'dš* (*kođem* «hagy») PORK. 11. | kUr. *kòđəldəš* (*kòđəldəš* «marad») WICHM. 229. | kUr. *kòđəldəš* (*kòđəldəš* «látszik») WICHM. 242. | kCar. *ko'laš* (*kolem* «meghal») PORK. 25. | kCar. *ko'ldəš* PORK. 2. nyK. *koltš* RAM. 187. (*koltem* «küld») | kCar. *ko'nžš* (*konžem* «mutatkozik») PORK. 14. | kP. *küštš* (*küštem* «hív») GEN. 44. | kUr. *küzšš* (*küzem* «fölhág») WICHM. 242. | kP. *luškš* (*luškem* «meglazul») GEN. 22. | kP. *pətš* (*pətem* «végződik, elfogy») GEN. 1. | kCar. *po'řš* (*pořem* «gyűjt») PORK. 11. | kP. *polšš* (*polšem* «segít») GEN. 40. | nyK. *särnəš* (*šärnəš* «forong») RAM. 187. | nyK. *sepənš* (*se'pnəš* «visszaütődik») RAM. 187. | nyK. *šəndəš* (*šəndem* «helyez») RAM. 187. | nyK. *sörəš* (*sörem* «akar») RAM. 172. | kUr. *tù,ťšəldəš* (*tù,ťšəldəš* «látszik») WICHM. 240. || kP. *čidš* (*čiem* «föölött») GEN. 6. | kCar. *puš* (*puem* «ad») PORK. 11. 35. kE. *pueš* (o: *pušš*) BUD. CsT. IV. 69. nyK. *puš* (WIED. 135.)

Többes szám. 1. sz.: nyK. *ärəltəšnə* (*ärə'ltem* «fog») RAM. 7. | kCar. *βeləšna* (*βelem* «elejt, elönt») PORK. 15. | kE. *eštešna* (o: *əštəšna*; *əštem* «csinál») BUD. CsT. IV. 70. | kP. *jomdarəšna* (*jomdarem* «elveszt») GEN. 29. | kP. *kajəšna* GEN. 6. nyK. *kešnə* WIED. 137. (*kajem*, *kem* «megy») | kUfa *kalasəšna* PAAS. KSz. II. 131. kCar. *kalasəšna* (*kalasem* «mond») PORK. 18. | kCar. *kodəšna* (*kođem* «hagy») PORK. 46. | nyK. *kolešna* (o: *koləšna*; *kolem* «meghal») WIED. 137. | kUr. *koltəšnə* (*koltem* «küld») WICHM. 243. | kE. *kondušna* (o: *kondəšna*; *kondem*

«hoz») BUD. CsT. 70. | kCar. *kučāšna* (*kučem* «fog») PORK. 15. | kCar. *kuštāšna* (*kuštem* «nevel») PORK. 14. | kUr. *kūžāšnā* (*kūžem* «föhlág») WICHM. 240. | kUr. *lāštāšnā* (*lāštem* «csinál») WICHM. 243. | kUfa *ojlāšna* (*ojlem* «beszél») PAAS. KSz. II. 130. | nyK. *pālešna* (o: *pālēšnā*; *pālem* «ismer») WIED. 137. | nyK. *po'm^š-k^ššna* (*pom^šiem* «emlékszik») RAM. 190. | kCar. *purtašna* (*purtem* «bevisz») PORK. 15. | kCar. *sakāšna* (*sakem* «fölakaszt») PORK. 15. | kUr. *tēmāšnā* (*temem* «megtölt») WICHM. 235. | kCar. *ūdāšna* (*ūdem* «vet») PORK. 16. | kCar. *malāšna* ([u] *malem* «alszik») PORK. 12. || kCar. *kišna* (*kiem* «fekszik») PORK. 12. | kE. *mišna* (*miem* «megy») BUD. CsT. IV. 70. | kCar. *pušna* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 105. | nyK. *šušna* (*šuem* «dob») RAM. 181.

2. sz.: nyK. *əštāštā* (*əštem* «tesz») RAM. 172. | kP. *šonašta* (*šonem* «gondol») GEN. 6. || kCar. *pušta* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 105.

3. sz.: kCar. *əštāšt* (*əštem* «tesz») PORK. 7. | kCar. *čiktašt* (*čiktem* «ráad») PORK. 13. || kCar. *mišt* (*miem* «megy») PORK. 7. | kCar. *pušt* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 105.

II. vagy jésítő präteritum.

393. Az *-am* (*-äm*)-végű igék präterituma. Jésítés csak az *-l* és *-n*-végű igéken megy végbe; más tövűeké csak annyiban különbözik az imperfectumtól, hogy a személyrag előtt levő magánhangzó redukált, mivel a hangsúly nem a szótagjára esik. A plur. 1. és 2. sz.-ben az *-l* és *-n* sincs jésítve.*)

tolam «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUfa**)	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tolām</i> GEN. 33.	<i>tolām</i>	<i>tōlām</i>	<i>tolām</i> PORK. 45.	<i>to- tolām</i>
			<i>tām</i> HÄM. 5.	
<i>tolāc</i>	<i>tolātš</i>	<i>tōlātš</i>	<i>to'lāc</i> (B.CsT. IV. 68.)	<i>tolātš</i>
<i>tolo</i> GEN. 71.	<i>tolq</i>	<i>tōlā</i>	<i>to'lā</i> PORK. 11.	<i>tolā</i> RAM. 187.

*) Fgr. megfelelőit l. SET. TuM. 89—104. UA. 354—355. MNyh⁴. 101. FUSpr. 142.

**) PAASONEN levélbeli szíves közlése szerint.

Többszám.

kP.	kUfa	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tolna</i>	<i>tolna</i>	<i>tolnà</i>	<i>to'lna</i> PORK. 15.	<i>tolna</i>
<i>tolða</i>	<i>tolda</i>	<i>toldà</i>	<i>to'lda</i> (B. CsT. IV. 68.)	<i>tolda</i>
<i>toléc</i>	<i>tolētš</i>	<i>tolētš</i>	<i>to'lec</i>	—
			kE. <i>to'leve</i> Bud. CsT. IV. 68.	<i>toleβə</i> (WIED. 138.)

K. *nalām*, nyK. *nälām* «vesz»:

Egyszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>nalām</i> GEN. 9.	<i>nālēm</i>	<i>na'lēm</i> PORK. 3.	<i>nälēm</i> RAM. 187.
<i>naléc</i> GEN. 6.	<i>nālētš</i>	<i>na'lec</i> PORK. 3.	<i>näləts</i>
<i>nale</i>	<i>nālē</i>	<i>na'le</i> PORK. 11.	<i>nälə</i>

Többszám.

<i>nalna</i>	<i>nalnà</i>	<i>na'lna</i>	} (PORK.) SET. TuM. 97.	<i>nälñä</i>
<i>nalða</i>	<i>nalðà</i>	<i>na'lda</i>		<i>nälðä</i>
<i>naléc</i>	<i>nālētš</i>	<i>na'lec</i>		—
			kE. <i>naleve</i> Bud. CsT. IV. 69.	<i>näleβə</i>

ma nam «mond»:

Egyszám.

<i>mañēm</i> GEN. 74.	<i>māñēm</i>	<i>mañēm</i> PORK. 11.	<i>majēm</i>	<i>mañēm</i>
		WICHM. 228.	PORK. 46.	
<i>mañéc</i>	<i>māñētš</i>	<i>mañéc</i>		<i>mañəts</i>
<i>mañe</i> GEN. 6.	<i>māñē</i>	<i>ma'ñe</i> PORK. 11.		<i>ma'ñə</i> RAM. 76.

Többszám.

<i>manna</i>	<i>mannà</i>	<i>ma'nnà</i>	<i>manna</i>
<i>manda</i>	<i>mandà</i>	<i>ma'nda</i>	<i>manda</i>
<i>mañéc</i>	<i>māñētš</i>	<i>mañéc</i>	—
		kE. <i>maneve</i>	<i>maneβə</i>

u ž a m «lát»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>užam</i> GEN. 40.	<i>ùždm</i>	<i>u'žam</i>	<i>uždm</i>
<i>užac</i> GEN. 12.	<i>ùždts</i>	<i>u'žac</i>	<i>uždts</i>
<i>užo</i>	<i>ùžd</i>	<i>u'žo</i> PORK. 11.	<i>užd</i>

Többes szám.

<i>užna</i>	<i>užnà</i>	<i>u'žna</i> B. CsT. IV. 69.	<i>užna</i>
<i>ušta</i>	<i>uštà</i>	<i>u'sta</i>	<i>ušta</i>
<i>užac</i>	<i>ùždts</i>	<i>užac</i>	—
		kE. uževe	<i>užeβo</i>

K. *lektam*, nyK. *läktäm* «kimegy»:

Egyes szám.

kP.	kUfa*)	kUr.	kCar.	nyK.
<i>lektam</i> GEN. 6.	<i>lektām</i>	<i>lektām</i>	<i>le'ktam</i> PORK. 11.	<i>läktām</i> RAM. 187.
<i>lektac</i>	<i>lektāts</i>	<i>lektāts</i>	<i>le'ktac</i>	<i>läktats</i>
<i>lekte</i> GEN. 6.	<i>lekte</i>	<i>lektō</i>	<i>le'kta</i> PORK. 11.	<i>läkta</i>

Többes szám.

<i>lekna</i>	<i>leknā</i>	<i>leknà</i>	<i>le'kna</i> PORK. 10.	<i>läknä</i>
<i>lekta</i>	<i>lektā</i>	<i>lektà</i>	<i>le'kta</i>	<i>läktä</i>
<i>lektac</i>	<i>lektāts</i>	<i>lektāts</i>	<i>le'ktac</i>	—
			kE. lekteve	<i>läkteβo</i>

K. *š u a m*, nyK. *šoam* «megérkezik»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>šum</i> GEN. 6.	<i>šum</i>	<i>šum</i> PORK. 51.**)	<i>šom</i>
<i>šuc</i>	<i>šutš</i>	<i>šuc</i>	<i>šots</i>
<i>šuo</i> GEN. 67.	<i>šu</i>	<i>šu</i> PORK. 11.	<i>šo</i>

*) PAASONEN szíves közlése.

**) kE. *šuum*, *šum* Bud. CsT. IV. 68.

Többszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>šuna</i>	<i>šunà</i>	<i>šuna</i> (BUD. CsT. IV. 69.)	<i>šona</i>
<i>šuda</i>	<i>šudà</i>	<i>šuda</i>	<i>šoda</i>
<i>šuč</i>	<i>šutš</i>	<i>šuč</i>	—
		kE. <i>šueve</i>	<i>šoeβa</i>

K. *liam*, nyK. *liäm* «lesz»:

Egyszám.

<i>liəm</i> GEN. 2.33.	<i>lim</i>	<i>lim</i> PORK. 51.	<i>lim</i>
<i>liéc</i>	<i>litš</i>	<i>lič</i>	<i>lits</i>
<i>lie</i> GEN. 3.	<i>li</i>	<i>li</i> PORK. 51.	<i>li</i>

Többszám.

<i>lina</i>	<i>linà</i>	<i>lina</i>	<i>lina</i>
<i>liða</i>	<i>liðà</i>	<i>liða</i>	<i>liða</i>
<i>liéc</i>	<i>litš</i>	<i>lič</i>	—
		kE. <i>lieve</i> BUD. CsT. IV. 69.	<i>lieβa</i>

K. *ulam*, nyK. *šlam* «vagyok»:

Egyszám.

<i>iləm</i> SZIL. 39.	<i>šlēm</i>	<i>šlēm</i> PORK. 57.	<i>šlēm</i>
<i>iléc</i> SZIL. 39.	<i>šlētš</i>	<i>šlēc</i> (PORK.) SET. TuM. 97.	<i>šlētš</i> RAM. 76.
<i>ile</i> GEN. 36.	<i>šlē</i>	<i>šlē</i> PORK. 11.	<i>šlē</i> RAM. 203.

Többszám.

<i>ilna</i>	<i>šlnà</i>	<i>šlna</i>	} (PORK.) SET. TuM. 77.	<i>šlna</i>
<i>ilða</i>	<i>šlðà</i>	<i>šlda</i>		<i>šlda</i>
<i>iléc</i> SZIL. 39.	<i>šlētš</i>	<i>šlēt (!)</i>		<i>šlētš</i>
		kE. <i>el'ëve</i> BUD. CsT. IV. 69.		<i>ylebe</i> WIED. 138.

394. Példák.

Egyszám. 1. sz.: kP. *šučaləm* (*šučalam* «várakozik») GEN. 73. | kCar. *eltaləm* (*eltalam* «ölel») PORK. 43. | kUr. *eyetālēm* (*eyetalam* «támaszkodik») WICHM. 243. | kUr. *ertālēm* (*ertalam* «jár») WICHM. 239. | kCar. *əštaləm* (*əštalam* «csinál») PORK. 43. | kP. *ilaləm* (*ilalam* «éldegél») GEN. 71. | kCar. *kaja-*

lēm (kajalam «mendegél») PORK. 46. | nyK. kaša'lēm (kaša'lam «merít») RAM. 40. | kP. kepšəltalēm (kepšəltalam «békóz») GEN. 70. | kP. kinēlēm (kinēlam «fölkel») GEN. 65. | kCar. kičkalēm (kičkalam «befog») PORK. 37. | kCar. ko'lēm PORK. 14. nyK. kolēm RAM. 53. (kolam «hall») | kP. koltalēm (koltalam «küld») GEN. 78. | kCar. kuržədalēm PORK. 39. kuržəldalēm (kuržədalam, kuržəldalam «futkos») PORK. 34. | kCar. kuštalēm (kuštalam «tánczol») PORK. 42. | kP. kučalēm (kučalam «bír») GEN. 62. kUr. kuššəlēm WICHM. 239. | kCar. küzalēm (küzalam «fölmászik») PORK. 51. | nyK. ləðəldalēm (ləðəldalam «kissé olvas») RAM. 73. | kP. lildalēm (lildalam «lesz») GEN. 72. | kCar. lüalēm (lüalam «lövöldöz») PORK. 38. | kP. lüŋgalēm (lüŋgalam «lebeg») GEN. 65. | kCar. mialalēm (mialalam «mendegél») PORK. 37. | kCar. na'lēm PORK. 3. nyK. nālēm RAM. 187. (nalam, näläm «vesz») | kP. numalēm (numalam «hoz») GEN. 23. | kUr. oúðžəlēm (oúðžəlam «nézeget») WICHM. 242. nyK. andžəlēm RAM. 186. | kP. purlēm (purlam «harap») GEN. 24. | kCar. šinžulēm (šinžalam «üldögél») PORK. 51. | kCar. šoʒa'lēm (šoʒalam «megáll») PORK. 11. | kCar. šuldalēm (šuldalam «megérkezik») PORK. 51. | nyK. táršənālēm (táršənālām «megmozdul egy kissé») RAM. 158. | kUr. taiŋəlēm (taiŋəlam «botorkál») WICHM. 243. | nyK. tıŋgālēm (tıŋgālām «kezd») RAM. 186. | kUfa tolēm (tolam «jön») PAAS. (levélbeli közlés), kCar. tolēm HĀM. 5. | kUr. toškəlēm (toškalam «lépdel») WICHM. 242. | kCar. čialēm (čialam «fölölt») PORK. 43. GEN. 74. | kCar. čumalēm (čumalam «rugdos») PORK. 43. | kUr. tüləlēm (tüləlam «megfizet») WICHM. 229. || kP. maŋəm GEN. 74. kCar. maŋəm PORK. 11. majəm PORK. 46. kUr. məžəm WICHM. 228. (manam «mond») || nyK. aškeðəm (aškeðām «megy, lép») RAM. 187. | kP. βojžəm GEN. 67. kCar. βozəm PORK. 41. nyK. βəzəm RAM. 186. (βojžəm, βəzəm «esik, lefekszik») | kCar. joðəm (joðam «kér») PORK. 10. | kP. kočkəm GEN. 37. nyK. kaššəkəm RAM. 195. (kočkam kaššəkam «eszik») | kUr. kòðəm (koðam «marad») WICHM. 215. nyK. RAM. 51. | kUr. koštəm (koštam «megy») WICHM. 239. | kCar. kuržəm (kuržam «fut») PORK. 11. | kCar. leβedəm (leβedam «takar») PORK. 41. | kUfa lektəm PAAS. (levél), nyK. läktəm RAM. 187. (lektəm, läktəm «kimegy») | kCar. lüðəm (lüdam «fél») PORK. 11. | kCar. lu'ktəm (luktam «kivesz») PORK. 25. | kCar. pidəm (pidam «köt») PORK. 39. | kP. počəm (počam

«nyit») GEN. 65. | kCar. *ši'nžəm* PORK. 11. nyK. *šindžəm* RAM. 187. *šindžəm* 188. (*šinžam*, *šindžäm* «leül») | kP. *užəm* (*užam* «lát») GEN. 40. | kP. *üžəm* (*üžam* «hi») GEN. 69. || nyK. *žüm* (*žüäm* «iszik») RAM. 195. kE. *jüm* BUD. CsT. IV. 74. | kP. *liəm* GEN. 2. 33. kCar. *lim* PORK. 51. (*liam* «lesz») | kE. *mum* (*muam* «talál») BUD. CsT. IV. 68. | kP. kCar. *šum* (*šuum* «megérkezik») GEN. 6. PORK. 51. kE. *šum* BUD. CsT. IV. 74. *šuum* 68.

2. sz.: kP. *koləc* (*kolam* «hall») GEN. 7. | kCar. *na'ləc* PORK. 3. kP. *na'ləc* GEN. 6. (*nałam* «vesz») | kCar. *onžaləc* (*onžalam* «kinéz») PORK. 43. | kUfa *tol'těš* (*tolam* «jön») PAAS. (levél) || kE. *voč* (*bozam* «esik, lefekszik») REG. CsM. 727. | kP. *kočkəc* (*kočkam* «eszik») GEN. 1. | kP. *koštəc* GEN. 29. nyK. *kaštəts* RAM. 76. (*koštam*, *kaštam* «megy») | kUfa *lektěš* (*lektam* «kimegy») PAAS. (lev.) | kP. *püčkəc* (*püčkam* «vág, metsz») GEN. 1. | kP. *šideštəc* (*šideštam* «megharagszik») GEN. 21. | kP. *užəc* (*užam* «lát») GEN. 12. | kE. *üžoč* (o: *üžotš*; *üžem* «hi») BUD. CsT. IV. 69. || nyK. *mots* (*moam* «megérkezik») WIED. 137.

3. sz.: kCar. *d'örlə* (*d'örlam* «eldül») PORK. 22. | kUr. *d'ür-dəltə* WICHM. 242. nyK. *žurəldəltə* RAM. 34. (*d'ürdəlam*, *žurəldəlam* «esik») | kP. *kajalə* (*kajalam* «mendegél») GEN. 70. | nyK. *kədalə* (*kədalam* «szalad») RAM. 187. | nyK. *ko'ləldəltə* (*koləldəlaš* «kissé hall») RAM. 53. | kUr. *pətalə* (*pətalam* «elkopik») WICHM. 231. | nyK. *tiŋgəltə* (*tiŋgəläm* «kezd») RAM. 187. | kP. *toło* GEN. 71. kUfa *tolə* PAAS. (levél), nyK. *tolə* RAM. 187. (*tolam* «jön») | nyK. *mañə* RAM. 76. kP. *mañe* GEN. 6. (*manam* «mond») || kCar. *bo'zə* (*bozam* «esik, lefekszik») PORK. 28. | kE. *kočko* (o: *kočškə*; *kočkam* «eszik») BUD. CsT. IV. 69. | kP. *kodo* (*kodam* «marad») GEN. 43. | kP. *kojə* (*kojam* «látszik») PORK. 46. kUr. *kəzə* WICHM. 240. | kP. *kolte* (*koltam* «küld») GEN. 7. | kUr. *koltəltə* (*koltalam* «küld») WICHM. 233. | kP. *kučo* (*kučam* «fog») GEN. 32. | kCar. *le'ktə* PORK. 11. kP. kUfa *lekte* GEN. 6. PAAS. (levél) (*lektam* «kimegy») | kCar. *lü'də* (*lüdam* «megijed») PORK. 11. | kCar. *lu'ktə* (*luktam* «kivezet») PORK. 2. | kCar. *po'če* (*počam* «kinyit») PORK. 11. | kUfa *püčkəlte* (*püčkəltam* «befecskenedez») PAAS. KSz. II. 130. | kCar. *pu'kšə* (*pukšam* «etet») PORK. 23. | kUfa *šəžalte* (*šəžaltam* «folyik») PAAS. KSz. II. 130. | kCar. *šo'čə* (*šočam* «nő») PORK. 48. | kCar. *temə* (*temam* «megtelik») PORK. 51. | kCar. *užə* (*užam* «lát») PORK. 11. || kP. *lie* GEN. 3. kCar. *li* PORK. 51. (*liam*

«lesz») | kE. *muo* (o: *muð*; *muam* «talál») BUD. CsT. IV. 69. | kP. *šuo* GEN. 67. | kCar. *šu* PORK. 11. (*šuum* «megérkezik»).

Többes szám. 1. sz.: kP. *lildalna* (*lildalam* [frequ.] «lesz») GEN. 73. | kCar. *na'lna* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 97. | kUr. *nöralnà* (*nöralam* «megázik») WICHM. 243. | kUfa, kCar. *tolna* (*tolam* «jön») PAAS. (levél), PORK. 15. || nyK. *ker'nä* (*kerðäm* «tud, -hat») RAM. 45. | kUfa *kočna* (*kočkam* «eszik») PAAS. KSz. II. 131. kE. *kotna* REG. CsM. 859. | nyK. *kašna* (*kaštam* «jár») RAM. 40. | nyK. *kušna* (*kuškam* «nő») RAM. 59. | kUfa *lekng* PAAS. (levél), kCar. *le'kna* (*lektam* «kimegy») PORK. 10. | kCar. *lukna* (*luktam* «hoz») PORK. 14. | nyK. *māšna* (*māškam* «mos») RAM. 83. | kUr. *šitšnà* (*šindžam* «leül») WICHM. 240. | nyK. *šatšna* (*šatšam* «születik») RAM. 127. | kUr. *šoyalnà* (*šoyalam* «megáll») WICHM. 240. | kE. *užna* (*užam* «lát») BUD. CsT. IV. 69. || kE. *jüna* (*jüam* «iszik») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *šuna* (*šuum* «megérkezik») BUD. CsT. IV. 69.

2. sz.: kCar. *na'lda* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 97. | kUfa *tolda* (*tolam* «jön») PAAS. (levél) || nyK. *kašta* (*kaštam* «jár») RAM. 40. | nyK. *kertä* (*kerðäm* «bír, -hat») RAM. 45. | nyK. *kušta* (*kuštam* «nő») RAM. 59. | kUfa *lektg* (*lektam* «kimegy») PAAS. (levél) | nyK. *māšta* (*māškam* «mos») RAM. 83. | nyK. *šatšta* (*šatšam* «születik») RAM. 127. | nyK. *šitštä* (*šindžam* «leül») RAM. 183.

3. sz.: kCar. *na'läč* (*nalam* «vesz») PORK. (SET.) TuM. 97. | kUfa *tol'tiš* (*tolam* «jön») PAAS. (levél) | kCar. *tüŋa'läč* (*tüŋalam* «kezd») PORK. 11. || kUfa *lekt'tiš* (*lektam* «kimegy») PAAS. (levél) | kP. *luktäč* (*luktam* «kihoz») GEN. 6. — kE. *el'eve* (o: *äleβe*; *ulam* «van») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *jüebe* (o: *jüeβə*; *jüäm* «iszik») CASTR. 43. | kE. *kodeve* (o: *kodeβə*; *kodam* «marad») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *kolteβə* (*koltam* «küld») RAM. 188. | kE. *lieve* (o: *lieβə*; *liam* «lesz») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *mueve* (o: *mueβə*; *muam* «talál») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *naleve* (o: *naleβə*; *nalam* «vesz») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *nal'ebe* (o: *näleβə*; *näläm*) WIED. 138. | kE. *pukševe* (o: *pukšəβə*; *pukšam* «etet») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *pāreβə* (*pāram* «bemege, belefér») RAM. 188. | nyK. *šəleβə* (*šəlam* «elrejtőzik») RAM. 188. | nyK. *šindeβə* (*šindäm* «helyez») RAM. 188. | nyK. *tyngalebe* (o: *tyngäleβə*; *tyngäläm* «kezd») WIED. 138. | kE. *tol'eve* (*toleβə*; *tolam*) «jön» BUD. CsT. IV. 68. | nyK. *tolebe* (*toleβə*) WIED.

138. | nyK. *užebe* (*užeβə*; *užam* «lát») CASTR. 43. | kE. *ūževe* (ə: *ūžeβə*; *ūžam* «hív, meghív») BUD. CsT. IV. 69.★)

III. vagy *n*-es *præteritum*.

Mindkét tövű igéknél használatos, különösen az nyK.-ban gyakran. Jele azonos az *-n* határozói igenév képzőjével. (L. 169.)

I.

395. K. *kajem*, nyK. (*kejem*) *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>kajenam</i>	<i>kajena'm</i>	<i>ke'näm</i> RAM. 186.
<i>kajenat</i>	<i>kajena't</i>	<i>ke'nät</i> RAM. 61.
<i>kajen</i> GEN. 8.	<i>kaje'n</i>	<i>ke'ien</i> RAM. 203. <i>ken</i> 26.

Többszám.

<i>kajenna</i>	<i>kajenna</i>	<i>ke'nnä</i>
<i>kajenda</i>	<i>kajenda</i>	<i>ke'ndä</i> RAM. 192.
<i>kajenat</i> GEN. 4.	<i>kajenät</i>	<i>ke'nät</i> RAM. 62.

(ə)štem «tesz»:

Egyes szám.

<i>štenam</i>	<i>šte'näm</i> RAM. 68.
<i>štenat</i>	<i>šte'nät</i> (WIED. 137.)
<i>šten</i>	<i>š'ten</i> RAM. 111.

Többszám.

<i>štenna</i>	<i>šte'nnä</i> (WIED. 163.)
<i>štenda</i>	<i>šte'nda</i> RAM. 173.
<i>štenat</i>	<i>šte'nät</i> RAM. 209.

K. *čiem*, nyK. *tšiem* «öltözik»:

Egyes szám.

<i>čienam</i> GEN. 6.	<i>čiena'm</i>	<i>tšie'näm</i>
<i>čienat</i>	<i>čiena't</i>	<i>tšie'nät</i>
<i>čien</i> GEN. 48.	<i>čie'n</i> PORK. 25.	<i>tšie'n</i> RAM. 73.

*) Noha *-em*-végű igék, mégis van hasonló alakjuk: kE. *kaeve* BUD. CsT. IV. 69. nyK. *keβə* RAM. 44. (*kajem*, *kem* «megy») | kE. *mieve* (ə: *mieβə*; *miem* «megy») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *pueve* (ə: *pueβə*; *puem* «ad») BUD. CsT. IV. 69.

Többszám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>cienna</i>	<i>cienna</i>	<i>tsiennä</i>
<i>cienda</i>	<i>cienda</i>	<i>tsiendä</i>
<i>cijenat</i> GEN. 45.	<i>cienat</i>	<i>tsienat</i>

p u e m «ad»:

Egyszám.

<i>puenam</i>	<i>puena'm</i>	<i>puenäm</i> RAM. 52.
<i>puenat</i>	<i>puena't</i>	<i>puenät</i> (WIED. 166.)
<i>puen</i>	<i>puen</i>	<i>pu'en</i> RAM. 69.

Többszám.

<i>puenna</i>	<i>puenna</i>	<i>puennä</i> (WIED. 166.)
<i>puenda</i>	<i>puenda</i>	<i>puendä</i> (WIED. 166.)
<i>puenat</i>	<i>puenat</i>	<i>puenät</i> (WIED. 166.)

396. Példák.

Egyszám. 1. sz.: kCar. *βüdenam* (*βüdem* «vezet») PORK. 45. | nyK. *ʔšte'näm* (*ʔštem* «tesz») RAM. 68. | nyK. *štle'näm* (*štlaš* «megszabadul») RAM. 165. | nyK. *ĩtšškältärenäm* (*ĩtšškältäräs* «kificz amit») RAM. 32. | nyK. *iořenäm* (*iořem* «folyik») RAM. 187. | nyK. *kenäm* (*kem* «megy») RAM. 186. | nyK. *keles'enam* (o: *kelesenäm*; *kelesem* «beszél») WIED. 136. | nyK. *kängäše'näm* (*kängäšäs* «tanácskozik») RAM. 42. | nyK. *kapajenäm* (*kapajem* «ás») RAM. 187. | nyK. *kaštarenäm* (*kaštaras* «megsebesít») RAM. 40. | nyK. *koltenäm* (*koltem* «küld») WIED. 136. | kP. *krenam* (*kørem* «üt») GEN. 46. | kCar. *küzenam* (*küzem* «fölmászik») PORK. 46. | kCar. *menžajenam* (*menžajem* «esket») PORK. 2. | nyK. *päl'enam* (o: *pälenäm*; *pälem* «tud») WIED. 136. | nyK. *poluťšajenäm* (*poluťšajem* «kap») RAM. 27. | nyK. *popenäm* (*popem* «beszél») RAM. 49. | nyK. *popazenäm* (*popazaš* «esik») RAM. 103. | kCar. *poslenam* (*poslem* «kezd») PORK. 46. | kCar. *sakenam* (*sakem* «fölfüggeszt») PORK. 45. | nyK. *šušārtenäm* (*šušārtaš* «megsebez») RAM. 137. | nyK. *tsatsenäm* (*tsatsem* «akar») RAM. 196. | kP. *malenam* ([u] *malem* «alszik») GEN. 13. || kP. *čienam* (*čiem* «föllött») GEN. 6. | nyK. *puenäm* (*puem* «ad») RAM. 52. | nyK. *šuenäm* (*šuem* «dob») RAM. 127.

2. sz.: kCar. *ašnenat* (*ašnem* «tart, táplál») PORK. 2. | nyK. *βālđārte'nāt* (*βālđārtaš* «verpfuschen») RAM. 17. | nyK. *ištenat* (o: *əštenāt*; *əstem* «tesz») WIED. 137. | kP. *kalašenat* (*kalašem* «elmond») GEN. 14. | nyK. *kenāt* (*kem* «megy») RAM. 61. | nyK. *kodenāt* (*kodem* «hagy») RAM. 51. | nyK. *koltenāt* (*koltem* «küld») WIED. 137. | kP. *moštenat* (*moštem* «tud, ért») GEN. 12. | nyK. *māndenāt* (*māndem* «elhagy») RAM. 64. | kP. *nojenat* (*nojem* «el-fárad») GEN. 3. | nyK. *pukʼšenāt* (*pukʼšem* «etet») RAM. 174. | nyK. *šalʼe'nāt* (*šalʼem* «megáll») RAM. 53. || nyK. *puenat* (o: *puenāt*; *puem* «ad») WIED. 166.

3. sz.: nyK. *βalen* (*βalem* «esik, lefekszik») RAM. 9. | nyK. *βārsen* (*βārsaš* «szid») RAM. 17. | nyK. *alen* RAM. 150. kCar. *ile'n* PORK. 3. (*alem*, *ilem* «él») PORK. 3. | nyK. *əšten* (*əstem* «tesz») RAM. 111. | nyK. *ioʼen* (*ioʼem* «folyik») RAM. 182. | kP. *kajen* GEN. 8. kCar. *kaje'n* (*kajam* «megy») PORK. 2. nyK. *ken* (*ken*) RAM. 26. [és *nāŋ-geien* (*nāŋ-keiem* «visz») RAM. 203.] | nyK. *kāten* (*kātāš* «elszakít») RAM. 43. | kE. *keten* (*ketem* «bír, -hat») BUD. CsT. IV. 76. | kCar. *kəcke'n* (*kəckem* «befog») PORK. 5. | kCar. *kode'n* (*kodem* «hagy») PORK. 2. nyK. RAM. 51. | kCar. *kole'n* (*kolem* «meghal») PORK. 4. kP. GEN. 9. nyK. RAM. 90. | kP. kUr. *kolten* (*koltem* «küld») GEN. 2. WICHM. 234. kCar. *kol-de'n* PORK. 1. | kCar. *konde'n* (*kodem* «hoz») PORK. 2. | kCar. *košte'n* (*koštem* «fáj») PORK. 1. | kCar. *kuče'n* (*kučem* «fog») PORK. 2. kP. *kučen* GEN. 27. nyK. *kātsen* RAM. 173. | kP. *küžen* (*küžem* «fölmászik») GEN. 1. | nyK. *ləmden* (*ləmdem* «nevez») RAM. 74. | kCar. *pəšte'n* (*pəštem* «helyez») PORK. 2. | kCar. *punen* (*punem* «fon») PORK. 6. | kCar. *pure'n* (*purem* «bemegey, belefér») PORK. 3. nyK. *pāren* RAM. 192. | kCar. *šənde'n* PORK. 6. nyK. *šinden* (*šindem* «helyez») RAM. 6. | nyK. *šindʒèn* (*šindzem* «ül») RAM. 61. | kCar. *šoʼen* (*šoʼem* «áll») PORK. 2. | kCar. *šüden* (*šüdem* «parancsol») PORK. 2. | kP. *šužen* (*šužem* «megéhezik») GEN. 37. | kP. *töc'en* (*töc'em* «akar») GEN. 3. || kE. *kien* (*kiem* «fekszik») BUD. CsT. IV. 76. | kCar. *mien* (*miem* «megy») PORK. 6. | kP. *čien* (*čiem* «fölkölt») GEN. 48. nyK. *tšien* RAM. 73. | kCar. *puen* (*puem* «ad») PORK. 3. nyK. RAM. 69. | kP. *ruen* (*ruem* «vág») GEN. 27. | nyK. *šu'en* (*šuem* «dob») RAM. 34. | kP. *tüjen* (*tüem*, *tüjem* «szét-darabol») GEN. 2.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *ištenna* (o: *əštennä*; *əstem*

«tesz») WIED. 163. | nyK. *l_omdennä* (*l_omdem* «nevez») RAM. 74. | nyK. *pa_iennä* (*pa_iem* «meggazdagszik») RAM. 183. | nyK. *päl'enna* (o: *pälennä*; *pälem* «tud») WIED. 137.

2. sz.: nyK. *əšte'ndä* (*əštem* «tesz») RAM. 173. | nyK. *χudalanenda* (*χudala'naš* «rosszabbul lesz») RAM. 23. | nyK. *kandendä* (*kandem* «hoz») RAM. 192. | nyK. *nängendä* (*näŋ-ke_iem* «elvesz») RAM. 192. | nyK. *sinzenda* (o: *šindzendä*; *šindzem*, *šindzem* «ül») WIED. 138. || nyK. *puenda* (o: *puendä*; *puem* «ad») WIED. 166.

3. sz.: nyK. *əlenət* RAM. 147. kP. *ilenət* GEN. 4. (*əlem*, *i_lem* «él») | nyK. *əštenət* (*əštem* «tesz») RAM. 209. | kP. *kajenət* (*kajem* «megy») GEN. 4. nyK. *kenət* (*kem*) RAM. 62. | nyK. *koltenət* (*koltem* «küld») RAM. 173. | nyK. *ong^əre'nət* (*ong^əraš* «mit stangen wälzen») RAM. 92. | nyK. *öpkälenət* (*öpkälem* «morog») RAM. 92. nyK. *päl'enet* (o: *pälenət*; *pälem* «ismer») WIED. 138. | nyK. *pāne'n^{ət}* (*pānem* «fon») RAM. 108. | nyK. *pə_ote'nət* (*pə_otäs* «végez») RAM. 53. | kP. *pukšenət* (*pukšem* «etet») GEN. 6. | nyK. *šinde'nət* (*šindem* «helyez») RAM. 28. 70. | nyK. *šindzenət* (*šindzem* «ül») RAM. 97. | kP. *šuženət* (*šüžem* «éhezik») GEN. 21. | nyK. *tsatsenət* (*tsatsem* «akar») RAM. 176. || nyK. *kic'nət* (*kiem* «fekszik») RAM. 57. | kP. *čijenət* (*čiem* «föölött») GEN. 45. | nyK. *puenet* (o: *pue-nət*; *puem* «ad») WIED. 166. | kP. *ruenət* (*ruem* «vág») GEN. 27. | nyK. *šue'nət* (*šuem* «dob») RAM. 107. 180.

II.

397. *u ž a m* «lát»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>užənam</i>	<i>užənam</i>	<i>užəna'm</i>	<i>užənam</i> RAM. 123.
<i>užənat</i>	<i>užənat</i>	<i>užəna't</i>	<i>užənat</i> (WIED. 137.)
<i>užən</i>	<i>užən</i>	<i>u'žən</i>	<i>užən</i> RAM. 173.

Többszám.

<i>užənna</i>	<i>užənna</i>	<i>u'žənna</i>	<i>užənna</i> (WIED. 137.)
<i>užənda</i>	<i>užənda</i>	<i>u'žənda</i>	<i>užənda</i> (WIED. 138.)
<i>užənət</i>	<i>užənət</i>	<i>u'žənət</i>	<i>užənət</i> RAM. 180.

tolam «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tolenam</i>	<i>tolnam</i>	<i>tolna'm</i> PORK. 45.	<i>tol^hnam</i> RAM. 17. <i>tolnam</i>
<i>tolenat</i> GEN. 12.	<i>tolnat</i>	<i>tolna't</i>	<i>tol^hnat</i> [5.]
<i>tolen</i> GEN. 3.	<i>tòlèn</i>	<i>to'lèn</i> PORK. 2.	<i>tolèn</i> RAM. 10.

Többszám.

<i>tolænna</i>	<i>tolænna</i>	<i>tolnena'</i>	<i>tolænna</i> (WIED. 163.)
<i>tolænnda</i>	<i>tolænnda</i>	<i>tolneda'</i>	<i>tolænnda</i> RAM. 13.
<i>tolænæt</i>	<i>tolnæt</i>	<i>tolnæt</i>	<i>tolænæt</i> (WIED. 163.)

K. *nalam*, nyK. *näläm* «vesz»:

Egyes szám.

<i>nalenam</i>	<i>nalnam</i>	<i>nalna'm</i> PORK. 22.	<i>nälänäm</i> RAM. 27.
<i>nalenat</i>	<i>nalnat</i>	<i>nalna't</i> PORK. 11.	<i>nälänät</i>
<i>nalèn</i> GEN. 4.	<i>nälèn</i>	<i>na'lèn</i> PORK. 2.	<i>nälèn</i> RAM. 173.

Többszám.

<i>nalænna</i>	<i>nalænna</i>	<i>nalnena'</i> PORK. 14.	<i>nälännä</i>
<i>nalænnda</i>	<i>nalænnda</i>	<i>nalneda'</i>	<i>näländä</i>
<i>nalænæt</i>	<i>nalnæt</i>	<i>na'lnæt</i>	<i>nälænæt</i>

K. *šuam*, nyK. *šoam* «megérkezik»:

Egyes szám.

<i>šuenam</i>	<i>šunam</i>	<i>šuna'm</i>	<i>šonam</i> RAM. 134.
<i>šuenat</i>	<i>šunat</i>	<i>šuna't</i>	<i>šonat</i>
<i>šuun</i> (< <i>šuen</i>) GEN. 28. 29.	<i>šun</i>	<i>šuen</i> PORK. 40.	<i>šon</i> RAM. 35.
		<i>šun</i> 25.	

Többszám.

<i>šænna</i> GEN. 17.	<i>šunna</i>	<i>šunna'</i>	<i>šonna</i>
<i>šænnda</i>	<i>šunda</i>	<i>šunda'</i>	<i>šonda</i>
<i>šænæt</i>	<i>šunæt</i>	<i>šu'næt</i>	<i>šonæt</i>

kP. *jü a m*, kCar. *d'ü a m*, nyK. *zü ä m* «szik»:

Egyes szám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>jüenam</i>	<i>d'üna'm</i>	<i>zünnäm</i> CASTR. 38.
<i>jüenat</i>	<i>d'üna't</i>	<i>zünnät</i> CASTN. 38.
<i>jüen</i> GEN. 79.	<i>d'ün</i>	<i>zünn</i> CASTR. 38.

Többes szám.

<i>jüenna</i>	<i>d'ünna</i>	<i>zünnä</i> (és <i>jynänä</i>) CASTR. 38. WIED. 137.
<i>jüenda</i>	<i>d'ünda</i>	<i>zündä</i> (és <i>jynädä</i>) CASTR. 38.
<i>jüenät</i>	<i>d'ünät</i>	<i>zünnät</i> (WIED. 138. CASTR. 38.)

K. *li a m*, nyK. *li ä m* «lesz»:

Egyes szám.

<i>lienam</i>	<i>lina'm</i> PORK. 44.	<i>linäm</i> RAM. 99. 12. <i>linäm</i> 89.
<i>lienat</i>	<i>lina't</i>	<i>linät</i> CASTR. 44.
<i>lien</i> GEN. 16.	<i>lin</i> PORK. 11. 56. <i>lin</i> RAM. 16.	

Többes szám.

<i>lien na</i>	<i>linna</i>	<i>linnä</i> (WIED. 166.), <i>linänä</i> CASTR. 44.
<i>lienda</i>	<i>linda</i>	<i>lindä</i> (WIED. 166.), <i>linädä</i> CASTR. 44.
<i>lienät</i>	<i>linät</i>	<i>linät</i> RAM. 82.

K. *u l a m*, nyK. *äl a m* «van»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>ulnam</i>	<i>ulnam</i>	<i>ulna'm</i>	<i>äl'nam</i> RAM. 164.
<i>ulnat</i>	<i>ulnat</i>	<i>ulna't</i>	<i>äl'nat</i>
<i>uln</i>	<i>ülön</i>	<i>ulön</i>	<i>äl'ön</i> RAM. 3.

Többes szám.

<i>ülenna</i>	<i>ülönnä</i>	<i>ülönna</i>	<i>älönna</i>
<i>ülenda</i>	<i>ülöndä</i>	<i>ülönda</i>	<i>älönda</i>
<i>ülönät</i>	<i>ülönät</i>	<i>ülönät</i>	<i>älönät</i> RAM. 61.

BEKE ÖDÖN.

Ismertetések és bírálatok.

E. A. Tunkelo: Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apu-gloosana. Semologinen tutkimuskoe. [Alkusuomen genitiivin funktioista. I, 1.] Helsingissä 1908. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. 120. osa. (A finn alapnyelvi genitivus mint a relativ névnek segédglosszája. Jelentéstani tanulmány-kísérlet. [A finn alapnyelvi genitivus functióiról. I, 1.]) A Finn Irodalmi Társaság kiadványai. 120. k. 8-r. 278 l.

Minthogy a finn genitivus functióinak e munkában olvasható fejtegetése olyan nyelvtani rendszer alapján történik, a mely nálunk nem igen ismeretes, könnyebb megérthetés céljából szükségesnek látszik e rendszernek rövid ismertetése. A műszavak, kategóriák, ezeknek magyarázata, a munkának egész beosztása NOREENNAK «Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning» című munkájának rendszeréből van átvéve. Olvasói kényelmére szerzőnk a bevezetésben röviden megmagyarázza azokat a terminus technicusokat, melyek a genitivus functióinak vizsgálata közben előfordulnak.

Azon szempontok szerint, melyek szerint az artikulált beszédet — szót, ragot, képzőt, mondatot — vizsgálni szoktuk, az összes nyelvjelenségeket nevezhetjük és tekinthetjük *phonemáknak*, *morphemáknak* és *sememáknak*.

Phonemák az artikulált beszédnek magánosan álló vagy egymásután következő hangalakjai, hosszabb-rövidebb hangsorok, pl. *h, e, l, he, hel, hl, lhe, ehl, si, in, ks, sk, ksi, Helsinki; Helsingfors tengerparton épült*. A phonemákkal a hangtan (phonologia) foglalkozik, a mely a nyelvjelenségeket tisztán fizikai szempontból tárgyalja. *Morphema* minden phonema, a mely valami jelentésnek megnyilvánulási eszköze. Tehát: *Helsingfors, tenger, parton, tengerparton, épült, Helsingfors tengerparton épült* stb. morphemák, de *Hels, hls, sk, prtng, frmv* nem morphemák. A morphemákkal az alaktan és a mondattan foglalkozik. Ha a morphema tudományos vizsgálatában tisztán a lélektani folyamatra, a tartalomra, jelentésre vagyunk tekin-

tettel, megkülömböztetésül a morphemát sem emá-nak nevezzük. A semema tehát olyan fogalmi tartalom, mely a nyelvnek bizonyos phonemája segítségével nyilvánul meg, pl. *Helsingfors, tenger, parton, -on, -épült, -t*, morphemák, de egyúttal lélektani szempontból sememák is. Ugyanaz a morphema tartalmazhat több sememát, pl. a *Sampo* összetört jelentheti azt, hogy Finnország legnagyobb jégtörő hajója összetört, s hogy az Ilmarinen kovácsolta csodamalom tört össze. A hallgató vagy az olvasó azonban rendszerint tudja, melyik sememát kell érteni. A sememákat a jelentéstan tárgyalja.

A szólam (kifejezés, finn *lausuma*, svéd *yttrande*) önálló semema, egy bizonyos teljes gondolatnak vagy gondolatsornak megnyilvánulási eszköze. A szólam lehet egyszerű mondat, azaz olyan semema, a mely egy ítéletet tartalmaz, lehet hosszabb-rövidebb mondat-sor, mely ítéletösszességet fejez ki. Ugyanazon mondatsememát nagyon sok morphema fejezheti ki, pl. *Jó napot! Jó napot kívánok! Adjon Isten jó napot!* Morphologiai szempontból ezek mondat-morphemák. — A glossza nem önálló semema; ellenkezőleg gondolatrés-idea (ajatuksenaines-idea). Tartalma észlelés, megfigyelés. Voltaképpen az önálló sememának elemzése útján nyert fogalom. Ha pl. azt mondom: *a papiros fehér*, vagy *végý fehér papirost*, a *fehér* glosszát csak azért használom, mert használtam a *papiros* glosszát is, mikor is *papiros* alap-glossza (prinsipáli-gloosa, alus; svédül: den grundläggande, grundlaget), *fehér* járulék-glossza (aksessori-gloosa, lisägloosa, svédül: tilläggsglosan, tilläget), a közöttük levő viszony *connexio*, mégpedig *A papiros [van] fehér* *prædicativ-connexio*, [*Végý*] *fehér papirost* *adiunctiv-connexio*, vagy röviden *adiunctio*. Az *adiunctio* alap-glosszáját főglosszának (päägloosa), járulék-glosszáját (*fehér*) segédglosszának (apugloosa) nevezzük. A segédglossza sokféleképpen módosíthatja a főglossza jelentését, s azt a viszonyt, a melyben a segédglossza van a főglosszához, *status*-nak nevezzük. *Status* nagyon sokféle van, s azon morphologiai eszközök is sokfélék, melyekkel kifejezhetők. De egy morphema azért több *statust* is kifejezhet, pl. ha azt mondom: *Phidiasnak szobra*, ez a következő *status*okat jelentheti: 1. *Phidias faragta szobor*, 2. *Phidias birtokában levő szobor*, 3. *Phidias ábrázoló szobor*. A fő- és a segédglossza önálló jelentése mindig ugyanaz, világos tehát, hogy a hármas tartalmúság a *status* háromféleségéből származik. A *status* kifejezésére van a nyelvben a *casus* (eset), mely lehet *adnominalis* (*a földnek gazdája*), *adverbális* (*A-nak indulnia kell*). Ha még megemlíjtük a *substantialis-glosszát* (a melynek önálló létezése van) és az *accidentias-glosszát* (a melynek önmagában nincs

létezése), körülbelül elmondottuk mindazt, a mi a finn alapnyelvi genitivus functióit tárgyaló rész megértéséhez szükséges.

A több kötetre tervezett munka beosztása a következő volna:

I. Az adnominalis genitivus mint a substantialis glossza segéd-glosszája.

II. Az adnominalis genitivus mint az adjunctiv-glossza segéd-glosszája.

III. Adverbialis genitivus (és dativus).

Genitivus + segédmorphema.

Összefoglaló áttekintés.

Ebben a kötetben az I. rész első felét kapjuk, a melyben a főglossza expressiv substantialis-glossza (röviden: névszó). A finn alapnyelvi genitivus functióinak vizsgálata itt a következő szempontok szerint történik:

1. A főglossza relativ név*) (glosa substantialis relative expressiva).

A) «üres» név;

B) partialis név:

a) accidentiás név:

a) tulajdonságnév,

β) állapotnév;

b) résznév;

C) Viszonynév.

2. A főglossza abszolút név.

Minthogy az itt eddig felsorolt meghatározásokat és fölosztásokat a tárgyalás menetén számtalan újabb meghatározás és fölosztás követi, nem terjeszkedünk ki valamennyi osztály ismertetésére, csak néhány példát hozunk föl, hogy fogalmat nyújtsunk arról, mi hát a tulajdonképpeni tárgya ennek az óriási készültséggel és alapossággal frott munkának. Előre bocsátjuk, hogy eredménye sem a speciális finn, sem a finnugor nyelvészet szempontjából nem tekinthető nagy fontosságúnak, bár a szerzőnek abbeli érdemét egy pillanatig sem

*) Oly név, a mely csak egy más semema segítségével képes érzékelteni a substantialis idea tartalmát. Relativ nevek: a) az üres, tartalmatlan név (glosa substantialis relative expressiva inanis), pl. a számnév; b) a partialis név (gl. s. rel. expressiva partialis), pl. a tulajdonság-név (gl. s. rel. expressiva qualitatis), állapot-név (glosa subst. rel. expressiva status), mely két utóbbinak közös neve accidens-név (gl. subst. rel. expressivæ accidentiæ), rész-nevek (gl. subst. rel. expressivæ partis); c) viszony-név (gl. subst. rel. expressiva relationis).

tagadhatjuk, hogy bizonyos tekintetben úttörő munkát végzett, elkészítvén a tudományos leíró finn nyelvtannak egy túlaprólékos és szétfolyó, bár a legapróbb részletekig pontos fejezetét.

Az I. részben tárgyalja a tartalom-nélküli neveket vagyis a számneveket, a hol megkülönböztet status metiendi, numerandi, addendi, additi, multiplicandi, multiplicatoris, radicandi, dividendi (pl. *a*-nak, *b*-nek, *c*-nek és *d*-nek összege $a + b + c + d$ stb. stb.). — A részneveknél: status partitionis, st. partitivus totius (v. totalis), st. partitivus separativus. Itt a status totiusnál a következő alosztályok vannak: I. a segédglossza konkrét név: 1. a segédglossza valami állati vagy organikus egész: *a*) a segédglossza embernek, állatnak, tehát valami lénynék (nem növénynek) vagy községi szervezetenek neve; *b*) a segédglossza növényi organizmusnak neve (pl. fának ága, gyökere), — s még sok más alosztály. Hogy mennyire túlságba megy ezekkel az alosztályokkal, legszembetűnőbben mutatja a status divergentiæ rectangularis (pl. ennek a síknak merőlegese) s a status generis, st. generatoris v. generatricis, st. generati v. generativus-descendentis, st. originis,*) st. producti; st. concordiæ et discordiæ, st. æquativus, st. similitativus, st. analogiæ, st. vicis, st. (discordiæ) oppositivus léte.

A tárgyalat 41 status közül összehasonlító és nyelvtörténeti módszerrel 32-t finn alapnyelvi statusnak állapít meg, nem tekintvén alapnyelveinek a st. divergentiæ rectangularis, a st. producti, st. termini, st. instrumenti etc. genitivussal kifejezett statusokat.

Az egész munkának inkább csak a módszere és jelentéstani fejtegetései méltók figyelemre, — mely utóbbiért különben méltán illeti elismerés. Tudomásom szerint ugyanis szerzőnk az első, ki finn nyelven nyelvfilozófiai s jelentéstani fejtegetésekbe mert bocsátkozni.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Sachmatov, A. A.: Mordovszkij etnograficeszkij szbornik.

St.-Peterburg, 1910. 8-r. IX, 848 l. (= Mordvin etnografiai gyűjtemény).

A szarátovi kerületben két mordvin lakosságú falu van, mind a kettő az erzä-nyelvjárást beszéli. Az egyiknek *Szuchoj-Karbulak* a neve (mordvinul *Arčiloŭčele*, Arcsil grúz királyfi nevéből, a kié egykor a falu volt), s 3000 mordvin lakik benne; a másiké *Orkino* (*Orka* nevű első mordvin telepesről, más orosz neve *Kucsugury*), s lakosai

*) Tehát külön fejezet: a «fiúnak apja», «apának fia», «egy szónak származéka», mert más-más statust fejeznek ki.

száma 6000. A szarátovi területben valamikor több mordvin falu is volt, a mint a helynevek bizonyítják, ma azonban csak ez a kettő van. E két falunak néprajzi, népköltészeti, népnyelvi leírását foglalja magában a címűl irt kötet, a mely legnagyobb részében SACHMATOV ALEXEJ, a nagytudományú orosz szlavista munkája.

A kötet bevezetésében a szerző elmondja, hogy az anyagot 1905 és 1906 folyamán gyűjtötte. Munkájában többen segédkeztek. Legkiválóbb munkatársa UCSÁJEV ROMÁN tanító volt, a ki szuchoj-karbaluki születésű mordvin s a ki maga is elsőrendű gyűjtő. UCSÁJEV népnyelvi gyűjtése a kötetben cirill betűkkel van nyomtatva, míg SACHMATOVÉ latin betűkkel. Orkino faluban CZYBIN JÓZSEF bodnärmestertől jegyzett fel SACHMATOV legtöbbet, sőt CZYBIN orosz betűkkel maga is feljegyzett szövegeket, de ez neki nem nagyon sikerült. Egy másik férfiú, a kitől SACHMATOV sokat feljegyzett, SZAJUSKIN VÁSZOJY községi irnok volt.

Ezután a kötet egyes fejezeteiről és a hangjelölésről számol be a szerkesztő. A kötet egyes fejezetei ezek: 1. Szájhagyomány (a két község eredete, a régi vallásra, a kereszténységre való térésre vonatkozó dolgok), 2. Népszokások (varázslás, multságok, régi szokások stb.), 3. Lakodalom, 4. Népmesék, 5. Példabeszédek, közmondások, szólások, 6. Népdalok (dallamokkal), 7. Különféle történetek, írott történeti elbeszélések stb. 8. Mellékletek: a) CZYBIN JÓZSEF feljegyezte népdalok, b) Orkino község történet-földrajzi leírása MINCH A.tól, c) A két község nyelvének hangtani és alaktani leírása a szerkesztőtől.

Megjegyzései közül csak egyet emelek ki. PAASONEN (vö. Mordw. Lautl. VII.) azt tanítja, hogy a mordvinban a *k, t, p, s, š, f, χ* intervokális helyzetben, továbbá olyankor, mikor vokális + *l* re (vagy *r-, n-, m-, v-, j-*) re következnek, valójában gemináták (pl. *kotta* 'hat' s nem *kota*, *kossa* 'hol' s nem *kosa* stb.). SACHMATOV szerint ilyen helyzetben is igen sokszor hallani rövid s nem hosszú vagy félhosszú más-salhangzót (pl. *buka* s nem *bukka* stb.).*)

Ennyiből is látható, hogy SACHMATOV műve igen értékes, s alkalomadtán a nyelvről szóló részét bővebben fogjuk ismertetni.

KEMENES PÁL.

*) PAASONEN néhány évvel ezelőtt szíves volt velem levélben közölni, hogy azok a hangok mégsem gemináták, hanem félhosszúak, és Mordwinische Chrestomathie-jában (1909) ilyeneknek is jelölte őket (pl. *koťä* *košä* stb.). A szerk.

Kustavi Grotenfelt: Über die alten Kvänen und Kvänland.

Helsinki, 1909.

Izland történeti mondáiban és régi történeti forrásokban gyakran előfordul egy népnév: *Kvæn* s egy régi ország neve: Kvänland. Először 875 táján történik róluk említés, mégpedig két egymástól teljesen független, de megbízható forrásban: Nagy ALFRÉD angol király OROSZUS-átdolgozásában és az Egil-mondában. Ettől kezdve egész a középkor végéig többször találkozni velük.

Hogy melyik népcsaládhoz tartoztak, hol volt lakóhelyük, az a kérdés régi idő óta foglalkoztatja a svéd és a finn tudósokat. Egy részük azt a nézetet vallotta, hogy a finnekkel rokon néptörzs voltak, s lakóhelyük a finnországi Pohjanmaa-ban (a Botteni öböl északi részén) keresendő, mások meg svédeknek tartották őket s lakóhelyükül a svéd Norrland-ot tekintették. CASTRÉN, AHLQVIST karjalaiaknak, YRJÖ-KOSKINEN egy később kihalt népnek, J. R. ASPELIN a mai pohjanmaa-i lakosok őseinek, PORTHAN, WIKLUND svédeknek tartotta őket.

GROTENFELT az eddigi kutatók adatait újakkal bővíti ki s rámutat arra a nagyon fontos tényre, hogy a kvänek a mondák tanúsága szerint a Botteni öböl északi partvidékein laktak, mégpedig finnországi partvidékeken is. Az a körülmény, hogy nemcsak finn, hanem svéd partvidéken is laktak, nem bizonyít semmit svéd voltak mellett, sőt figyelembe véve, hogy jelenleg is találni svéd területen egész Piteå-ig finn helyneveket, a melyek már a Wasa Gusztáv korából való törzskönyvekben megvannak (jóllehet ott a lakosság az ő korában már svéd volt), azt kell feltennünk, hogy a svédek előtt ott egy finn néptörzs lakott, s a helynevek annak az emlékét őrzik. A források ide helyezik Kvänlandot, s a helynevek tőlük maradtak a svédekre.

Az izlandi mondák Finnország lakosait általában *kväneknek* nevezik; a finnek neve Norvégiában ma is *kvæn*, s ez természetes, mert az északon lakó *kvæn*-törzs lakott a norvégekhez a finnek közül legközelebb. Hogyan juthattak volna a finnek a *kvæn* névhez, ha az ősi *kvänek* svédek lettek volna? Az izlandi mondák idegen, tőlük távol álló népnek tartják őket; hírneves varázslók, már pedig a varázslás a skandináv népek szemében s általában északon, a finneknek volt legjellemzőbb tulajdonságuk.

A *kvæn* szót GROTENFELT összefüggésbe hozza a régi *Kainuunmaa* (Kainuföld), *kainulainen* (kainubeli) szókkal. E nevek ugyanis ugyanarra a vidékre vonatkoznak, mely a régi *kväneknek* szolgált lakóhelyül, a Botteni öböl északi részére. A *Kainu*, *Kainulaiset* neveket

ma is használják a Botteni öböl északi partvidékének s lakóinak nevéül. Hogy régebben is hívták így őket, bizonyítja a Wasa Gusztáv korából való *Kainos* = Pohjanmaa elnevezés. Nevét e vidék a lapos, sík (*kainuu*) talajképződésről kapta.

A lappban *kainolač* a Botteni öböl északi vidékén lakókat jelenti, úgy a svédek, mint a finneket; egyúttal földművest is, a mely természetesen későbbi fejlődés, mert a vidék kapta a *kainu* nevet, s a *kainulaiset* *kainun* lakókat jelentett, a kik földműveléssel foglalkoztak. Orosz feljegyzésekben is van nyoma e szónak. Egy 1431-ből való feljegyzésben: *кайани, каяанская земля* = a tíz (vagy hét) folyó vidéke, a mely szintén megfelel az északi Pohjanmaa-nak. A göteborgi békekötés szövegében *Каяно море* = Botteni öböl, a mi az Alfréd király említette *Kvæn-tengernek* felel meg.

Ez adatok egyezése kétségtelenül bizonyítja, hogy a *kvæn*, *kainu* nevek egy és ugyanazon népre vonatkoznak.

Az ADAM BREMENSIS említette *terra feminarum*, mely úgy állott elő, hogy a *kvæn* szót tévesen fölcserélték a skand. *kvinna* 'asszony' szóval, ugyanott van, a hol az izlandiak és a norvégek Kvænlandja. Ennek egyik szomszédja Svédország, a másik oldalon meg laknak a «Wizzi, Mirri, Lami, Scuti et Turci... usque in Ruzziam».

Fejtegetéseit GROTEFELT a következő három pontban összegezi:

1. A norvég és az izlandi feljegyzések *kvæn*, *Kvænland* szavai Finnország északi és Svédország legészakibb részére s lakosaira vonatkoznak, olykor azonban egész Finnországra s az összes finnekre általában.

2. A régi *kvænek* finnek, valószínűleg karjalaiak voltak, s nevük a finn *Kainuu* és *kainulainen* szavakkal összefügg.

3. Az ADAM BREMENSIS említette *terra feminarum* = Kvænland s a mondákban az «asszonyok földjén» folyt háború Svédországnak Finnország ellen folytatott, tényleg megtörtént hadjáratára vonatkozik.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szöfejtő szótárához.

22. Izé. — Ez a szó, helyesebben mondva: *iz-* előrésze, mint már M. Nyelvhasznításom 4. kiadásában (152. l.) jeleztem, a következő lapp szavakkal egyezik: lpS. (Lule) *āta* (gen. *ūta*) 'sache, ding (wird anstatt jedes nomens gebraucht, dessen man sich nicht gleich erinnert oder das man nicht gebrauchen will)' | *āta-* (inf. *ātat*, præs. 1. *ātau*) 'machen (wird anstatt jedes verbs benutzt, dessen man sich nicht gleich erinnert oder das man nicht gebrauchen will)' (SUS. Toim. I. és WIKLUND K. B. közlése) || lpN. *ātta*, *ādu* 'res, Ting, Tingest, Noget'; *im diēde mi ādaid læžža* 'jeg ved ikke, hvad det kan være'; *ātago læ dudnji? ucca ādaš* 'du har noget at bestille? lidt'; *valde ādaidad miēdad!* 'tag tingesterne med dig!' | *āttat*, *ādam* 'versari in re, occupatum esse aliqua re, stelle, haandtere, sysle med (Betydningen er ubestemt og maa nærmere fremgaa af Sammanhængen)'; *i mikkege ādaid must læ āttat* 'jeg har ikke noget at sysle med'; *go ādam nibin, de vuolam, go ādam ovsoin, de čuopam* 'naar jeg sysler med Kniv, da tæljer jeg, naar jeg sysler med Oxe. da hugger jeg' (FRIIS, Lex. Lapp.) | *ātdā* (acc. *ādā*) 'izé'; *ātdāt* (præs. 1. *ādan*) 'izél' (NIELSEN K. közlése).

De az *iz(-é)*-nek nemcsak a lappban, hanem az urali ugor nyelvekben is van megfelelője, ú. m.

vog. *ut* 'holmi, valami, valaki', pl. *am utēm* 'az enyém', *naŋ utēn* 'a tied', *taw utā* 'az övé' (NyK. XXI. 334); *tēn'-ut* 'ennivaló' (tkp. 'evő-holmi, evő-valami'), *ajŋ'-ut* 'innivaló' (tkp. 'ívó-holmi, ívó-valami') (MUNKÁCSI, VogNGy. III. 75, IV. 325; vö. *tēnē matēr* 'valami ennivaló', tkp. 'evő valami' I. 11); *totn'-ut* 'hozó valami', *ālentēn'-ut* 'hordó valami' (uo. I. 22); *sēlēn'-ut*, *sēlēm'-ut* 'szerzemény', tkp. 'szerzett holmi', *atēn'-ut* 'gyűjtött holmi' (uo. IV. 324, 325); *uti* 'két micsoda, két izé' (uo. I. 26; két verekedő emberről van szó); *jāŋŋ'-ut*: *nē vinē žum jāŋŋ'-ut jot toti* 'a nőt vivő ember idősebbet (tkp. idősebb valakit) szokott magával vinni' (uo. II. 127); *žultēm'-ut*: *žultēm-kēm žum, mālŋ-pālt žultēm-utēt* 'a megmaradt emberek, [t. i.] a maguk

földjén megmaradottak (tkp. megmaradt valakik) (uo. I. 72); *t̃s̃sim-ut̃et* 'a szárazra jutottak' (tkp. 'a szárazra jutott valakik') (uo.) (vö. *ālnē ɣatpā* 'ember', tkp. 'levő v. élő valaki', uo. I. 21; *pēnɣelt̃enē ɣatpā* 'bűvöltető valaki', uo. IV. 411; *t̃ulm̃ent̃enē ɣatpā* 'valamely lopni szándékozó', tkp. 'lopó valaki', uo. IV. 342).

osztj. O. pt, Kaz. *õĩ* stb. (összetételekben) 'sache, ding' (KARJ. OL. 59) | osztjĕ. *ot* 'holmi, valami, valaki': *m̃a ot̃m* 'az enyém', *ñəy ot̃n* 'a tied' (PÁPAY J. közlése). Ezzel azonos az az *ot*, a mely mint főnevesítő elem szerepel. éppúgy mint a vog. *ut* is, pl. *jastim-ot* 'das gesagte', *nalimla-ot* 'der stumme', *ɣaniatim-ot* 'verborgenes', *ɣani-ot* 'geheimes', *jit'-ot* 'der kommande', *ɣust'-ot* 'der versucher' stb. (VOLOGODSZKI). — BUDENZ az Ugrische Sprachstudien-ben (1870. II. f. 60. s. köv. l.) a *jastimot*, *nalimlaot*, *ɣaniatimot*-féle alakok -t jét tévesen névmási determináló elemnek magyarázta, a megelőző o-t pedig tövégi magánhangzó-nak tartotta és hangszinét az egykori tárgyrag (-m) beleolvadásának tulajdonította. Ezt a tévedését érthetővé teszi az osztják és a vogul nyelvi anyagnak akkori csekély és fogyatékos volta. cser. -at, -āt (tőszámnevek főnévi alakjának végzete), pl. *ikt̃at* 'egy', *kokt̃at*, *kokt̃āt* 'kettő', *ku'm̃at*, *k̃m̃āt* 'három' (melléknévi alak: *ik̃, kok, kum. k̃m̃*) (PORKKA, RAMSTEDT).

Hogy az *izé* szó végén levő -é valami képző-e vagy csak pusztá szönyújtó toldalék vagy mi, arról egyelőre nem mondhatok véleményt.

23. Igen. — SZILASI MÓRICZ e szóról szóló cikkét (Nyr. XXIV. 97) így kezdi: «Minthogy az *igen* alapjelentése valde, nimis, tehát nagyon, egész biztosan állíthatjuk, hogy tőszava *ig-* a. m. nagy s a ragja a határozó -n rag». Az *ig-* tőszót a vog. *jāni* (*jānɣ-*) 'nagy' szóval egyezteteti. Ezt az egyeztetést talán el lehetne fogadni, ha pusztán *jānɣ-* alak volna a vogulban (vö. vog. *ɣānɣ-* ~ m. *hág*), csak hogy ez a *jānɣ-* csupán változata a teljesebb *jāni* azaz -*ij̣* alaknak, ennek pedig a magyarban nem felelhet meg *ig-*. (Vö. vog. *āñij̣*, *āñij̣^um* ~ m. *ángy*, *ángyom*; vog. *tār̃ij̣* ~ m. *daru*; vog. transl. -*ij̣* ~ m. -*á*, -*é* NyH.⁴ 127). A vog. *jāni* kétségtelenül összetartozik a következő szavakkal: osztjKond. *ēne* 'nagy' (SUS. Aik. XXI. 12) | mdE. *ine*, M. *iñe* 'gross' (PAASONEN, Mordw. Chrest. 65) | f. *enā-*: *ei enā* 'többé nem'; *enempi* 'nagyobb, több'; *enin* 'legnagyobb, legtöbb', stb. | lpS. (Lule) *āt̃na*, *āna* 'viel, viele' (SUS. Toim. I.) (vö. MUSz. 883), és ezek szintén a SZILASI-féle egyeztetés tarthatatlanságát bizonyítják.

Még azt sem kell okvetlenül föltennünk, hogy az *igen* szó eredeti jelentése 'nagyon', tehát *ig-* = 'nagy'. Hiszen lehetett az alapjelentése akár 'erősen' is (vö. *erössen* 'nagyon' MTsz.), lehetett akár 'jól' (vö. f. *hyvin* 'igen, nagyon': *hyvā* 'jó') vagy

'keményen' (vö. f. *kovasti*, *kovin* 'igen, nagyon': *kova* 'kemény') avagy 'élesen' (vö. vogT. *ilmiš* 'szerfölött, nagyon': vogÉ. *elmi* 'él' MUNKÁCSI, VogNyjár. 283) stb.

Az én nézetem szerint az *igen* csakugyan -n-ragos határozószó, s az *ig-* töszó megfelelőit a következő finnugor határozószókbán találhatjuk meg:

vogT. *tāniš* 'erősen' (a végzetre nézve vö. vogT. *tālkiš* 'alacsonyán', *mānšigis* 'vogulul', *tōnšigis* 'magasan', *jānukiš* 'nagyon' stb.) (MUNKÁCSI, VogNyjár. 283, 284) || cser. *šəŋ* 'dicht, fest'; *šəŋ* 'sehr' (FUF. VI. 33) || f. *sangen* 'igen, nagyon'. (A szókezdetre nézve vö. pl. vog. *tāl*, cser. *šəl*, f. *syli* ~ m. *öl* | vog. *tān*, cser. *šün*, f. *suoni* ~ m. *in*, stb. NyH.⁴ 25, 26). — Kezdőhangja miatt aligha tartozik ide az osztjÉ. *šəŋk* 'igen, sehr' (BEKE, Északi-osztj. Szój.), a melyet BUDENZ a m. *igen*-nel egyeztet.

24. Hat '1. penetro MA. [progredivor] . . . ' NySz. ~ osztjÉ. *zat-*: *ant zattal* 'nem megy előre' (*žəpəŋ ʒo žəpəl ant zattal* 'a csónakos ember csónakja nem megy előre', PÁPAJ J. Osztják Népk. Gyűjt. = ZICHY JENŐ gr. harm. ázs. ut. V. 188); *zatasem* 'sich bewegen, vorwärts gehen' (AHLQVIST, Spr. d. Nord-Östj.) || osztjÉrt. *zatasem* 'mozogni, előre menni': *tavet ei kurəm itpeja čoken zataset* 'das pferd bewegte sich kaum schrittweise vorwärts' (PATKANOV, Irtisi-osztj. Szój.). SZINNYEI JÓZSEF.

Irodalom.

BEKE ÖDÖN. Cseremisiz nyelvtan. (Különnyomat a NyK.-ból = Finnugor Füzetek. 16. sz.) Budapest, 1911.

BUDENZ JÓZSEF. Finn nyelvtan. Átdolgozta SZINNYEI JÓZSEF. Hetedik kiadás. Budapest, 1911.

FUCHS D. R. Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte. Auf Grund der Sammlungen und grammatischen Aufzeichnungen von S. PATKANOW. Budapest, 1911. (Különnyomat a KSz.-ból.)

Keleti Szemle. XII. 1—2. Budapest, 1911. (WINKLER, HEINRICH: Die Zugehörigkeit der finnischen Sprachen zum uralaltaischen Sprachstamm. — PATKANOW, S. u. FUCHS, D. R. Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte. — NÉMETH GYULA: Kumük és balkár szójegyzék. — BEKE ÖDÖN: A votják locativusi ragról. — Irodalom. — Kisebb közlések.)

LEWY, ERNST. Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung. Göttingen, 1911.

SIMONVI ZSIGMOND. Emlékbeszéd Misteli Ferencz külső tagról. (Akad. emlékbeszédek. XV. k. 7. sz.) Budapest, 1911.

TUTTLE, EDWIN H. Finnic and Dravidian. New Haven, Connecticut 1911.

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben.....	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálmik dana hangjegye	—40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfeljődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr	—40
— Baronyai Deesi János és Kis-Viczay Péter közmondásai	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése.....	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat.....	—60
— A mondat dualismusa	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatírának magyarázóit után	—80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra	—80
— Szórend és accentus	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czímű II. értekezésére	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Ujtestamentum cseremiszt fordításából 1.— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugri- comparate.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet	2.—
— Moksá- és erza-mordvin nyelvtan	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasználtása	—20
Fábian István. Finn nyelvtan	1.—
Finály Henrik. A beszerczei szószeret. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. — Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes szömutatókat készített hozzá	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metzenzéfi német nyelvjárás hangtana	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhismus hatása az iszlámra	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szó-jegyzékkel	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok	—60
— A M. T. Akadémia és a szuómi irodalmi társaság	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai	—40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve	1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez	—60
— Ertük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében)	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész	—60
— Ugyanaz	—80
— Ugyanaz	II. rész
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. kötet	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal	—90
— Tanulmányok az ujabbkori perzsa irodalom történetéből	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék	2.—
— Kis-Azsia török dialektusairól	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	40.—
— A sémi magánhangzókról	75.—
— Adatok Krim történetéhez	40.—
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás	90.—
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	20.—
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	20.—
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	120.—
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-törödéek. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	120.—
— A brassói latin-magyar szótár-törödéek	60.—
Molnár Albert. (Szenezi-) naplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	120.—
— Vogul népköltési gyűjtemény I. kötet: Regék és énekek a világ teremteséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medvénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medvéünnepi színjátékok, állatnénekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-törödéek szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulcsár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-törödéek	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1912

TARTALOM.

	Lap
HORGER ANTAL: A szláv <i>o</i> magyar <i>a</i> kérdése	113
KARA FERENCZ: Északi-osztják határozók (II.)	145
BEKE ÖDÖN: Cseremisiz nyelvtan (VII.)	182

Ismertetések és bírálatok.

Ernst Lewy: Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung.

Ism. KERTÉSZ MANÓ	231
-------------------	-----

Kisebb közlemények.

KARA FERENCZ: Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához:

25. Kemény	234
26. Ver	234
27. Ellik	234
28. Szij	235
29. Kozmás	236
30. Szak	236
Irodalom	236

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

A szláv *o* ~ magyar *a* kérdése.

I. Bevezetés.

Szláv jövevényszavaink hangtani tanulságait tudvalevőleg MIKLOSICH próbálta először összeállítani «Die slavischen Elemente im Magyarischen» című munkájának bevezetésében. E tanulságok során a szláv *o*-ról csak annyit mond, hogy «im allgemeinen» *a* lett belőle a magyarban. MIKLOSICHnak ezen tanítása csakhamar átment a magyar nyelvészeti irodalomba is. Minden magyar nyelvész elfogadta és újra meg újra hirdette minden alkalommal, hogy szláv *o*-nak a magyarban *a* szokott megfelelni. De hogy milyen hangtani vagy korbéli föltételek között lett belőle *a* és milyenek között nem lett belőle *a*, azt máig sem vizsgálta meg senki sem. Ma is csak annyit tudunk tehát e hangmegfelelésről, a mennyit MIKLOSICH éppen 40 évvel ezelőtt állapított meg róla. Sőt talán még ennél is kevesebbet tudunk róla, mióta SZINNYEI megtartotta «Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában?» cz. híres fölolvasását, a melyben egyebek közt azt is bizonyítani próbálta, hogy abban a szláv nyelvjárásban, melyből régi szláv jövevényszavaink java része való, az *o* (legalább részben) más szláv nyelvek megfelelő hangjánál nyiltabb, azaz magyar *a*-féle (= *ä*) hang volt (Nyr. XXIV. 199—201).

Nyilvánvaló, hogy a szláv *o* ~ magyar *a* megfelelésének kérdése e föltevessel még jóval bonyolultabbá vált. Mert azelőtt csak az volt az eldöntendő kérdés, hogy milyen föltételek alatt lett szláv *o*-ból a magyarban *a*, és milyenek alatt maradt meg *o*-nak, de ha SZINNYEI föltevése helyes, akkor először is azt a kétségbeejtően nehéz kérdést kellene eldönteni, hogy mely esetekben hangzott az *o*-val írott szláv szóban csakugyan *o*, és

mely esetekben *ä*, s csak ennek eldöntése után következhetnék sorra azon, most már kettős kérdés, hogy mely föltételek alatt felel meg egyrészt szl. *o*-nak m. *a* vagy *o*, és másrészt szl. **ä*-nak m. *a* vagy *o*. Olyan roppant nehezé vált tehát ezzel a kérdéseknek ez egész csoportja, hogy valóban nem lehet rajta csodálkoznunk, hogy bár az utóbbi 16 esztendő folyamán (SZINNYEI fölolvadásának megjelenése óta) igen sokat foglalkoztak, különösen ASBÓTH és MELICH, szláv jövevényszavainkkal s e téren több nehéz kérdést részint megoldottak, részint legalább közel vittek megoldásához, a szl. *o* ~ m. *a* viszonyának kérdése egyetlen egy lépéssel sem haladt előbbre. SZINNYEI maga megkísérlette ugyan egy idetartozó részletkérdésnek megoldását, mikor a NyK.-ben megjelent második értekezése keretében (XXVII. 369—70) a megelőző vagy követő mássalhangzók hatásának próbálta tulajdonítani, s e szerint a magyarban végbe ment *a* > *o* változásnak magyarázni azon eseteket, melyekben (szláv írott *o*-val szemben) ma *o* hang van régi szláv jövevényszavainkban (pl. *pogácsa*, *pokrócz*, *oltár*, *olaj*, *morva*, *kovács* stb.), de ASBÓTH azóta, s az én véleményem szerint teljesen meggyőző módon, bebizonyította e magyarázat tarthatatlanságát (u. o. XXXIII. 114—15). ASBÓTH maga erre vonatkozólag azt a véleményét fejezte ki, hogy az *o* > *a* hangváltozás talán a bolgár eredet kritériuma lehetne, de vele szemben viszont MELICH bizonyította be, hogy ez a változás olyan szláv jövevényszavainkban is megtörtént, a melyek semmi esetre sem lehetnek bolgár eredetűek (u. o. XXXIX. 27—30).*)

A kérdés tehát még ma is éppen olyan bonyolult, a mi

*) Negativ úton czáfolja ASBÓTH föltevését még az a körülmény is, hogy a *donga*, *konkoly*, *korong*, *gomba*, *tompa*, *szombat*-féle, ASBÓTH elmélete szerint bolgár eredetű szavakban az *o* nem változott *a*-vá. Ezekre SZINNYEI (NyK. XXII. 370) joggal mondhatta azt, hogy nem tartoznak ugyanarra a lapra, mint a *bab*, *szabad*, *ablak* és *pogácsa*, *pokrócz*, *oltár*-félék, mert a szl. *g*-ban orrhangú *o* volt (erre vonatkozólag különben vö. MELICH, MNyV VI. 400), de ASBÓTH, a ki nem fogadja el SZINNYEI magyarázatát a szl. *o* fonetikai értékére vonatkozó föltevését, már nem hivatkozhatik erre, mert a magyarban (nem lévén orrhangú *o*-ja) ezek is kezdettől fogva mindig csak tiszta *o*-val hangozhattak, s mégsem lett belőlük *danga*, *kan-koly*, *szombat* stb., holott az ő elmélete szerint bolgár-szláv eredetűek.

lyennek az imént bemutattam. S ha ilyen körülmények között mégis hozzá akarunk végre valahára fogni e fontos kérdés behatódó vizsgálatához, akkor véleményem szerint legelőször is el kellene távolítanunk azt a súlyos követ, melyet SZINNYEI a vizsgálat útjába gördített akkor, mikor az óbolgár-féle szláv *o*-nak *ā* hangzást tulajdonított.

Őszintén megvallom, hogy az én gyöngye erőm nem volna elegendő e nehéz kö eltávolításához, de azt hiszem, hogy ma már jogunk van e kö — elkerülésére. Jogunk van rá nemcsak azért, mert olyan szakértő, mint ASBÓTH (NyK. XXV. 468, XXVI. 357, Nyr. XXIX. 68, Nytud. III. 204), mindjárt akkor s azóta is többször e föltevés ellen nyilatkozott, hanem főleg azért, mert ez a SZINNYEI-féle föltevés mindeddig, 16 éven át, terméketlenné bizonyult. Már pedig a tapasztalat azt bizonyítja, hogy minden tudományos föltevés, a mely bár csak részben is eltalálja a valót, csakhamar megtermi gyümölcsét azzal, hogy újabb igazságok fölfedezésére vagy legalább föltevésére vezet. Valószínűnek tartom különben, hogy SZINNYEI ma már maga sem ragaszkodik e föltevéséhez. Hiszen nincs is rá elkerülhetetlen szüksége, mert középkori nyelvemlékeink olvasására vonatkozó elmélete nem tagadja azt, hogy sok szavunkban csakugyan nyiltabbra változtak a felső és középső nyelvállású magánhangzók (csak e nyiltabbra válásnak általános érvényét tagadja), elméletének minden sérelme nélkül engedhetné meg tehát azt is, hogy azon esetek, melyekben szláv *o*-val szemben ma *a* hang van a magyarban, szintén e nyiltabbra válás esetei közé tartoznak. Annál is inkább, mert — mint ezt alább még látni fogjuk — ez esetek száma nem is oly igen nagy azokéhoz képest, melyekben az *o* megmaradt.

Ha tehát SZINNYEINEK az egykori szláv *o* fonétikai értékéről föllállított föltevését, a nélkül, hogy meg tudnók czáfolni, a fennebb jelzett okokból egyszerűen mellőzzük, akkor a szl. *o* ~ m. *a* viszonyának kérdésében ismét ott vagyunk, a hol SZINNYEI előtt voltunk. Vagyis tudjuk azt, a mit nyelvészeink 40 év óta különféle változatokban számtalanszor ismételnék, hogy régi szláv jövevényszavainkban szláv *o*-nak «általában», «rendesen» *a* «szokott» megfelelni, de arról, hogy miért történt meg e hangváltozás csak sok esetben s miért nem minden esetben, s hogy

mi volt minden egyes esetben az *o* megváltozásának vagy megőrződésének oka, minderről még csak sejtelmünk sincsen. S ha én most az idetartozó jelenségekben rejlő törvényszerűségnek kiderítését bátorodom megkísérteni, noha szláv nyelvészeti ismereteim jóformán egyenlők a semmivel, s noha ez nálamnál sokkal kiválóbb nyelvészeknek 40 év leforgása alatt sem sikerült, akkor engem e kísérletre egyrészt azon kétségtelen meggyőződésem bátorít, hogy a szláv *o*-nak részben *a*-vá való változása már a magyar nyelvtörténetben végbement tény, s hogy e szerint csakis magyar hangtani kérdéssel állunk itt szemben, melynek megoldására különösebb szláv nyelvészeti ismeretekre egyáltalán nincs szükségünk, másrészt pedig azon meggyőződésem, hogy nem a tudásnak, hanem csakis a kutatás módszerének fogyatékosága akadályozta meg eddig a magyar nyelvészet művelőit az e jelenségekben okvetetlenül rejlő törvényszerűség folismerésében. Minthogy tehát az én véleményem szerint tulajdonképpen a kutatás módszerén fordul meg a kérdés megoldása, legyen szabad, mielőtt hozzáfognánk az eddig ismeretlen hangtörvény megállapításához, előre bocsátanom egynémely megjegyzésemet a magyar hangtörténeti kutatás módszereire vonatkozólag.

II. Módszertani kérdések.

Hogyan jutunk a hangtörvények birtokába? Kétségkívül csakis úgy, hogy elvonjuk őket az etimológiákból. És hogyan jutunk az etimológiák birtokába? Nehezebb részének kétségkívül csakis a hangtörvények segítségével. Itt tehát jó részben circulus vitiosussal van dolgunk. Mert minél több etimológiát ismerünk, annál pontosabban állapíthatjuk meg a hangtörvényeket, s minél jobban ismerjük a hangtörvényeket, annál több új etimológiát állíthatunk föl s annál pontosabban állapíthatjuk meg a nagyjában már ismerteket.

Hogy etimológiákban szegények volnánk, azt egyáltalán nem lehetne mondani. Hiszen a legutóbb lefolyt húsz esztendő legelénkebb nyelvészeti munkássága éppen a szófejtésnek érdekes mezején folyt le, s ezen buzgó munkásság eredményeként — ha sokszor hiányosan és homályosan is — ma már fölismertük

nyelvünk szóképzésének török, szláv, latin, olasz, német és oláh elemeit szinte-szinte teljes számmal. Honnan van tehát mégis az, hogy a szavaink hangalakját szabályozó hangtörvények ismeretében olyan hihetetlenül szegények vagyunk?

Az én véleményem szerint onnan, hogy (a mennyiben ugyan kutatták is e hangtörvényeket) hibás módon kutatták őket. A mássalhangzókra vonatkozó hangtörténeti kutatások módszerével most nem szándékozom foglalkozni, nézzük tehát csak azt, hogy milyen módszert követtek nyelvészeink a magánhangzók hangtörvényeinek nyomozásában? A TMNy. óta szinte kivétel nélkül azt, hogy vizsgálták az illető hang történetét először az első szótagban, másodszor a szó belsejének többi szótagjaiban, s néha harmadszor még külön a szó végén. Hogy a szóvégi magánhangzók történetét a többiekétől különválasztva próbálták megfejteni, azt teljesen értem. Mert — bár máig sincsenek pontosan megállapítva és szabályba foglalva — a napnál is világosabb, hogy külön szóvégi hangtörvényeink igenis vannak.*) De mire való a szó első és további szóbelsei szótagjainak szétválasztása? A szinte nyelvészeti közvéleménynek mondható általános fölfogás szerint azért van rá szükség, mert az első szótag hangsúlyos, a többiek pedig hangsúlytalanok. Hogy hangsúlyos helyzetben néha megnyúlik egy rövid magánhangzó, az kétségtelenül bizonyos, de hogy hangsúlyos helyzetben általában is másképpen történne a magyar hangfejlődés, mint hangsúlytalan helyzetben, ez az állítás az úntig való ismétlés daczára sem válik igazzá mindaddig, a míg be nem bizonyítja valaki. Már pedig ennek komoly bizonyítását még csak meg sem kísérelte eddig senki. Sőt az eddigi hangtörténeti vizsgálódások — a mennyiben ugyan valamely használható tanulsággal jártak — éppen azt bizonyítják, hogy a hangfejlődés hangsúlyos és hangsúlytalan szótagban egy úton járt. Én legalább nem ismerek egyetlen egy magyar hangtörvényt sem, vagy bár hangtörvényfélét sem, a mely csakis az első szótagban, vagy csakis a többi szótagokban volna érvényes. Érdemes-e tehát a

*) Az idetartozó kérdéseknek egy nevezetes csoportját MELICH legutóbb ú. l. véglegesen tisztázta «A tövégi magánhangzókról» című tanulmányában (MNy. VII. 14. s köv. ll.).

magyar hangtörténeti kutatásokban szétválasztani a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok magánhangzóinak vizsgálatát csakis azért, mert — a germán és román nyelvészetben jó okoknál fogva szokásos? Én azt hiszem, hogy nem érdemes.

A szóvégi magánhangzóknak a többiektől való különválasztását a kutatás módszerében az imént már helyesletem. De ebben a tekintetben én még tovább is mennék egy jókor lépéssel. Azt hiszem u. i., hogy nemcsak a szóvégi, hanem sok esetben a szó utolsó szótagjában álló magánhangzókat is ki kell rekesztenünk a vizsgálat anyagából, ha eredményre akarunk jutni. Még abban az esetben is, ha az egész szó csak egy szótagú. Sőt nemcsak az utolsó szótag magánhangzóját, hanem hangzóvesztő tövek esetében még azon szótagét is, a mely a kieshető magánhangzó szótagját közvetlenül megelőzi. Sőt még más szavakban is ki kell rekesztenünk a tárgyalásból minden szótagét, a mely az utóbbi századok folyamán bármilyen oknál fogva nyiltból zárttá, vagy zártból nyilttá változott. Mind ezen szótagoknak mai hangállapotát t. i. teljesen alkalmatlannak tartom a hangtörvények megállapítására, sőt azt hiszem, hogy a magánhangzók történetére vonatkozó eddigi kutatások éppen azért voltak olyan eredménytelenek, mert a szavak utolsó, vagy hangzóvesztőt közvetlenül megelőző, vagy a nyelvtörténet folyamán megváltozott minőségű szótagjainak tanulságai minduntalan ellentmondtak azoknak a tanulságoknak, a melyeket a nem ilyen helyzetű szótagok magánhangzóinak hangfejlődéséből esetleg le lehetett volna vonni, s így mindig nehezítették, legtöbbször meg éppen lehetetlenné tették a hangtörvények megállapítását.

Az ilyen természetű szótagok magánhangzóinak a vizsgálat anyagából való kirekesztésére vonatkozó óhajomásom első pillanatra bizonyára megütközést fog kelteni. Hogy azonban ezt az óhajómat kellően megokolhassam, előbb még a hangtörténeti kutatás módszerére vonatkozó egy más megjegyzésemet is elő kell terjesztenem. Azt, hogy sok mindenféle jelből arra a — nem mondhatom egyelőre meggyőződésnek, mondom hát úgy, hogy igen valószínű sejtésekre jutottam, hogy a magyar magánhangzók hangtörténetében nem az a fontos, hogy valamely hang hangsúlyos vagy hangsúlytalan szótagban állott-e, hanem igenis

az, hogy zárt vagy nyílt szótagban állott-e, a mit az eddigi kutatók teljességgel figyelmen kívül hagytak. Már pedig, ha a nyíltságnak vagy zártágnak csakugyan van valami fontossága, a minek lehetősége a priori semmiesetre sem tagadható, akkor az olyan magánhangzó, mely a szónak valamely elsőbb szótagjában akár nyílt, akár zárt helyzetben van, állandóan megtartja ezt a helyzetét, sokszor évszázadokon keresztül is mindaddig, a míg valamely újonnan keletkező hangtörvény ebben a tekintetben változást nem teremt. De egészen mások ám a viszonyok a szó utolsó szótagjának, vagy hangzóvesztőt, vagy pl. végképen eltüntet közvetlenül megelőző szótagjának magánhangzójára nézve. Egy utolsó szótagnak a magánhangzója csak akkor föltétlenül zárt, ha a szó két mássalhangzón végződik, vagy ha hangzóvesztő szóban áll. (Pl. *part*, *par-tot*, *par-ti* stb., vagy *bokor*, *bokor-ban*, *bokor-nak* stb.) Ha ellenben csak egy mássalhangzón végződik a szó, vagy nem hangzóvesztő, akkor az utolsó szótag lehet ugyan pl. zárt — az alanyesetben, de nyílttá válik mindannyiszor, valahányszor beszéd közben kötőhangzós rag vagy képző járul hozzá. (Pl. *fa*, de: *fa-lat*, *fa-lak*, *fa-laz* stb.) És persze megfordítva is az ilyen szónak utolsó tagja lehet ugyan nyílt — az alanyesetben, de zárttá válik mindannyiszor, valahányszor beszéd közben egy puszta mássalhangzóból álló rag vagy képző járul hozzá. (Pl. *fa*, de: *fák*, *fát*, *fám* stb.) S éppen így a hangzóvesztő tövekben is nyílt helyzetben van ugyan a kieshetőt megelőző magánhangzó a szónak mindazon alakjaiban, melyekben az utána következő szótag magánhangzója megvan (pl. *bo-kor*, *bo-korban*, *bo-kornak* stb.), de viszont zárt helyzetben van a szónak mindazon alakjaiban, a melyekben ez a magánhangzó hiányzik (pl. *bok-rot*, *bok-rok*, *bok-ros* stb.). És pl. az ismeretes *malina* > *málna*-féle hangtörténeti típushoz tartozó szavakban is (pl. a **kulucsár* alakból származó mai köznyelvi *kulcsár* s nyelvjárási *kolcsár* alakban) az első szótag bizonyos korig nyílt volt ugyan a magyarban, de később, a második nyílt szótag magánhangzójának kiesése után, már zárt volt.

Föltéve mármost, hogy a nyílt és zárt szótag magánhangzójára nézve csakugyan más-más hangtörvény érvényes — a minek lehetősége, ismétlem, a priori semmiképpen sem

tagadható — melyik hangtörvény fog ilyenkor érvényesülni, mikor ugyanaz a magánhangzó hol nyílt, hol meg zárt helyzetben van? Az-e, a mely a nyílt szótagban álló magánhangzó hangfejlődését szabályozza, vagy az-e, a mely a zártban állót? Ez az egy mássalhangzón végződő s nem hangzóvesztő, utolsó szótagok, valamint a hangzóvesztőt közvetetlenül megelőző szótagok magánhangzóinak esetében nyilván csakis a belső analógiának mindenkor, nagyon is esetleges hatásától függ; vagyis attól, hogy a szónak mely alakjai fordulnak elő az élő beszédben túlnyomó gyakorisággal. A nyelvtörténetünk folyamán véglegesen megváltozott minőségű szótagok magánhangzóinak esetében (pl. **kulucsár* > *kulcsár* ~ *kolcsár*) pedig attól függ, hogy a nyelvtörténetnek melyik időpontjában változott meg a szótag eredeti zártsága vagy nyíltsága.

Egy-egy kedvező esetben, ha nem is föltétlen bizonyossággal, de nagy valószínűséggel meg tudjuk talán mondani, hogy az illető, még ma is változó minőségű szótagnak magánhangzója nyílt vagy zárt helyzetben szerepel-e túlnyomó gyakorisággal, de ki tudná ezt minden egyes esetben eldönteni? Éppígy egy-egy nyelvtörténetileg kedvező esetben meg tudjuk talán mondani, hogy mely korban vált valamely szótag állandóan nyíltból zárttá, vagy állandóan zártból nyílttá, de nyelvtörténeti adataink késő és hiányos volta mellett ki tudná ezt minden ilyen szóra nézve pontosan megállapítani? S így ki merné azt minden egyes alkalommal már előre is eldönteni, hogy egy-egy ilyen nem állandó természetű szótagnak mai hangállapotában miféle hangtörvénynek hatását kell látnunk?

Ha tehát a szótag nyíltságának vagy zártságának csakugyan van valami hangtörténeti jelentősége, akkor a magánhangzók történetét szabályozó hangtörvények kutatásában egyedül csakis az lehet a célhoz vezető eljárás mód, ha a hangfejlődésben okvetetlenül meglevő, de előttünk egyelőre még ismeretlen szabályszerűséget szigorúan csakis azon esetek tanulságaiból próbáljuk elvonni, a melyekben az illető magánhangzó minden nyelvtani alakban és minden korban állandóan nyílt, vagy állandóan zárt szótagban állott, és viszont egyelőre teljesen mellőzzük mindazon eseteket, melyekben az illető magánhangzó hol nyílt, hol meg zárt szótagban volt vagy

van ma is. Ha a szavaknak állandó minőségű tagjai alapján sikerült pontosan megállapítani a hangtörvény teljes tartalmát és érvényesülésének föltételeit, akkor persze majd rákerülhet a sor annak megállapítására is, hogy a változó minőségű szótagok mai hangállapotában mi minden egyes esetben magának a tiszta hangtörvénynek s mi a belső analógiának vagy valamely más, gátló hatású körülménynek az eredménye.

Összefoglalhatom mármost a magánhangzók hangtörténetének kutatásában követendő módszerre vonatkozó fölfogásomat.

Én abban a véleményben vagyok, hogy ha ki akarjuk deríteni valamely magánhangzó történetét a magyarban, akkor legelőször is össze kell gyűjtenünk lehetőleg teljes számmal azon helyeseknek vélhető etimológiákat, melyekben az illető hang előfordul. Ezeknek sorából másodszor vizsgálatlanul kell hagynunk (legalább egyelőre) mindazon eseteket, melyekben az illető hang fölváltva nyílt és zárt szótagban állott, vagy még most is állhat. Harmadszor külön-külön kell csoportosítanunk az így megmaradt állandó minőségű anyagban azon eseteket, melyekben az illető magánhangzó nyílt, s azokat, melyekben zárt szótag állott. Ha mindez megtörtént, és természetesen a tanulságok levonásában is a kellő óvatossággal és körültekintéssel járunk el, akkor már reményünk lehet valamely tényleges eredmény elérésére.

Ezen inkább csak megsejtett vagy elméleti úton megállapított eljárás gyakorlati használhatóságát ki akarom ezúttal próbálni egy részletkérdésnek, a szláv jövevényszavainkbeli o hang történetének kutatásával.

III. Állandóan nyílt szótagban maradó szláv o.

Az e csoportba tartozó, valamilyen oknál fogva (hangtani okokon kívül legtöbbször régi nyelvemlékeinkben való előfordulásuk vagy mai nagy elterjedtségük miatt) régi átvételeknek tekinthető jövevényszavak, a mennyire összegyűjthettem őket, a következők:

szl. *Bogat* > m. *Bogát* (MNyv. IV. 229, NyK. XXXIX. 35,

MEL. SzlJöv. I. 2 : 105, 180), *bojnik* > *bajnok* [olv. *bajnok*],*) *bolin* > *balin* (MUNK. Hal. műny. 20, Nyr. XXXV. 140.), **Brtolom* > *Bertalan* (MEL. SzlJöv. II. 160—61), *čova* > *csáva* (Nyr. XIII. 365), *chohotati* > *hahotál* (Nyr. XXV. 115), *dojka* > *dajka* [olv. *dajka*], **glogynja* > *galagonya* (Nyr. XXXI. 11), *gobino* > *gabona*, *golabъ* > *galamb*, *gomolja* > *gomolya* (NyK. XXX. 212), *gorazda* -o > *garázda* (NyK. XXXIII. 104), *hobotnica* > *habarnica* (Nyr. XXIX. 68, XXXIX. 301, NyK. XXXIX. 28, 68), *hodaja* > *hódály* (Nyr. XXIII. 6, 130), *jitrocel* > *atracél* (MNyv. II. 310), *kanonik* > *kanonok* (NyK. XVIII. 374, MEL. SzlJöv. I. 2 : 306), *kobyła* > *kabola*, *kobylica* > *kabóca*, *kobyliná* > *kabolna*, *kabóna* (Nyr. XXXIX. 291), *kočan* > *kocsány*, *kokošъ* > *kakas*, *kolačъ* > *kalács*, *koliba* > *kalíba*, *kolomaz* > *kulinász*, *Komarino* > *Komárom* (NyK. XXVII. 63), *komenica* > *keménce* (Nyr. XV. 359), *komora* > *kamara*, *kopanja* > *koponya* (Nyr. XXXVI. 232), *kopanjica* > *kopánca* > *kőpénce* (Nyr. XXXIX. 291), *kopati* > *kapál*, *kopytnikъ* > *kapotnyak* (ASB. SzlJöv. I. 55), *korab* > *keréb*, *kerép*, *kosa* > *kasza*, *kosorъ* > *kacor*, **košarъ* > *kosár*, *košarja* > *kasornya*, *kovačъ* > *kovács*, *kozel* > *káزال*, *loboda* > *laboda*, *lokot* > *lakat*, *lopata* > *lapát*, *lopuh* > *lapú*, *lososъ* > *lázac*, *máčoňa* > *mácsonya*, *martoloz* > *martalóc*, *Mikola* > *Mikola* (MEL. SzlJöv. I. 2 : 119), *močar* > *mocsár*, *močilo* > *mocsolya*, *motovilo* > *matóla*, *nevolja* > *nyaralya*, *nosilo* > *nyoszolya*, *obadvojec* > m. **obajdorč* > *abajdác*, *obariti* > *abárol*, *obědъ* > *ebéd*, *obojnost* > *abajnac* [olv. *abajnac*] (Nyr. II. 491), *obora* > *abora* (Nyr. 27 : 344), *ocělъ* > *acél*, *ocět* > *ecét* (MNyv. VI. 444), *ojnica* > m. **ojonica* > *ajonca* (MNyv. II. 302, Nyr. XXXIX. 291, 337), *okov* > *akó*, *olej* > *olaj*, *Olomouc* > *Alamóc* (NyK. XXXIX. 29), *opacina* > *apacsin*, *opat* > *apát* (MEL. SzlJöv. I. 2 : 220), *opatica* > *apáca* (u. o. 222), *oset* > *aszat* (MNyv. II. 309), *Osěk* > *Eszék* (NyK. XXXIX. 41), *ožeg* > *azsag*, *podust* > *paduc* (Nyr. XXXIX. 303), *pogača* > *pogácsa*, **pogonъ* > *pagony*, *pojata* > *pajta* [olv. *pajta*], *polata* > *palota*, *poliska* > *puliszka*, *položnik* (PLET.) > *paložsnak*, *pometъ* > *pemet*, *pomočiti* > *pámacsol*, *ponjava* > *panyó* (MNyv. VI. 68), *ponosъ* > *panasz*, *poráčiti* > *parancsol*, *poseta* > *pszita* (Nyr. XIII. 313, NyK.

*) A mely adatok mellett nincsen utalás, azok MIKLOSICHnak Slav. El. im Magy. cz. munkájából valók.

XXXVIII. 279), **potegъ* > *pating*, *potokъ* > *patak*, *potykъ* > *patok* (NyK. XXXVI. 272), *Radovan* > *Radován* (Nyr. XXXII. 412), *robotа* > *rabota*, *skobа* > *észkába* (Nyr. XXXII. 268), *sokačъ* > *szakács*, *spora*, -o > *szapora* (NyK. XXXIII. 104), *svobodъ* > *szabad*, *tokar* > *tokár* 'észtergályos' (Nyr. XXXVI. 231), *tonia* > *tanya* (MUNK. Hal. műny. 73, NyK. XXV. 157), *topelъ* > *topoly* (-fa), *Topolica* > *Tapolca* (Nyr. XXXIX. 385. s köv. l.), *vojevoda* > *vajvoda* > *vajda* [olv. *váida*] (u. o.), *zaponа* > *zaponа* (Nyr. XXII. 226), **zobalо* > *zabola* (NyK. XXXII. 361), *zobati* > *zabát* (NyK. XXX. 78, Nyr. XXV. 115, XXX. 222).

Próbáljuk most levonni ez adatokból a tanulságokat.

Megállapíthatjuk először is azt, hogy összesen 108 a magyarban is állandóan nyíltnak megmaradt szótagban a szláv o hetvenszer a-vá, hatszor é-vé, kétszer u-vá, egyszer-elegyszer ó, á, i, ö-vé vált, 26 esetben pedig megmaradt o-nak. — Hagyjuk a csak ritkán szereplő hangváltozásokat egyelőre figyelmen kívül s vizsgáljuk meg előbb a nagyobb számú eseteket.

Ha az o > e hangváltozásnak hat esetét (*keměnce*, *kerěb*, *ěbéd*, *ecět*, *Eszék*, *pemet*) is hozzászámítjuk az o > a változásnak 70 esetéhez, az egy o > ö változást (*köpěnce*) pedig azon 26-hoz, melyben az o megmaradt — ezt jogosan tehetjük, mert hiszen ez esetekben csak a szónak a magas hangrendbe való átcsapása okozta a lényegében jelentéktelen eltérést — akkor azt mondhatjuk, hogy összesen 76 esetben nyíltabbra vált, összesen 27 esetben pedig zártsága eredeti fokán áll ma az o. A nyíltabbra válás esetei tehát túlnyomó többségben vannak ugyan, de elég tekintélyes (27) azon esetek száma is, melyekben szláv o-val szemben a magyarban is o (ö) hangot találunk. Mi lehet mármost annak az oka, hogy a szláv o e 27 szótagban nem vált nyíltabbra? Hogy ezt kideríthessük, tekintsük meg e szóbanforgó eseteket kissé közelebről.

Ha figyelmesen végig vizsgáljuk és egymással összehasonlítjuk azon szavakat, melyekben a várt a helyén o (ö) van, akkor okvetetlenül föl kell tűnnie annak a körülménynek, hogy a 27 eset közül 12-szer hosszú á hang van az o után közvetlenül következő szótagban (*Bogát*, *hahotál*, *hodály*, *kocsány*, *Komárom*, *köpěnce* < **kopānce*, *kosár*, *kovács*, *mocsár*, *pogácsa*, *Radován*, *tokár*), nyolcszor pedig az alanyesetben ugyan csak a,

de gyakran használt ragos vagy továbbképzett alakokban szintén *á* (vö. *gomolyát, labodát, mácsonyát, Mikolának, aborába, rabotál, szaporán, zaponát*). Azt hiszem, hogy e 20-szor ismétlődő föltűnő találkozást senki sem fogja pusztá véletlennek tulajdonítani. Ennyi egybehangzó esettel szemben bizonyára jogunk van kimondani azt, hogy a szláv *o* helyén álló mai *o* és a rákövetkező *á* között valamilyen okozati összefüggés van. De hogyan értsük vajjon ezt az okozati összefüggést. Úgy-e, hogy a szláv eredetű *o* a rákövetkező *á* miatt a magyarban is megmaradt *o*-nak, vagy pedig úgy, hogy az *o* ebben a húsz esetben is előbb *a*-vá vált (éppen úgy, mint abban a másik 70-ben), de ez az *a* utóbb, a magyar nyelvtörténetnek valamely későbbi korában az *á* hatása miatt ismét *o*-vá vált?

Úgy látszik, hogy ez utóbbi módon kell magyaráznunk az ilyen *o*-t. Az előbbi föltevés ellen szól t. i. először is az a tény, hogy vannak olyan esetek, melyekben a szláv *o* rákövetkező *á* ellenére is az egész magyar nyelvterületen *a*-vá (*e*-vé) vált. Ilyenek: *garázda, kalács, kerép, lapát, abárol, apát, apáca* és *sza-kács*. Nyilvánvaló ebből, hogy az *á* a megelőző *o* nyiltabbra válásának nem volt föltétlen akadály. *Bogát, csóva* (< **csova*), *kolomáz* (NySz. > *kulimász*), *Komárom, kosár, laboda, mácsonya, mocsár, abora, rabota, szapora* mellett is kimutathatjuk részint a nyelvjárásokból, részint pedig a nyelvtörténetből az *a*-hangú *Bagát* (MEL. i. h.), *csavál* (NySz.), *kalamáz* (MTsz.), '*Kamarum*' (MNYv. IV. 174), *kasár* (MTsz.), *labadás* (OklSz.), *mácsana* (MTsz.), *macsár* (OklSz.), *abara* (u. o.), *rabbata* (NySz.), *zapara* (MTsz.) alakokat. Hogy néhány idetartozó adat (pl. *hahotál, kocsány, kovács, pogácsa*) mellett nem tudunk *a*-hangú alakokat is idézni, az még korántsem bizonyíthatja azt, hogy ilyenek nem is voltak meg soha. S hogy ilyen *á* előtti *o*-kban nem kell okvetetlenül a szláv *o* megőrzését látnunk, azt negatív módon az bizonyítja, hogy sok más, nem szláv, sőt nem is *o*, hanem *á* eredetű esetben is *o* hangot találunk ma várt *a* helyett vagy mellett, a mely esetekben tehát okvetetlenül csakis a magyar hangtörténet folyamán fejlődhetett az *o* korábbi *a*-ból az utána következő *á* hatása alatt. Ilyenek pl. tör. *čapa* > m. *csapa* (MTsz.) és *csopás* (NySz.), tör. *karagan* > m. *karakány* és *kalokány* (MTsz.), szl. *klada* > m. *kalada* (NySz.) és *kaloda*, szl. *polata* > m. *palata*

(OkISz.) és *palota*, lat. *Agatha* > m. *Agata* (MEL. SzJöv. I. 2: 153) és *Ágota*, lat. *organa* > m. *organa* (NySz.) és *orgona*, olasz *cuccagna* > m. *kókanya* és *kókonya* (MEL. SzJöv. I. 2: 337), olasz *pagano* > m. *pagány* és *pogány* (u. o. I. 2: 376), ném. *kramaere* > m. *kalamár* és *kalomár* (NySz.), ném. *lakei* > m. *lakáj* és *lokáj* (NySz.) stb., stb., mert még nagyon sok adattal bizonyíthatnám e hangváltozást. Ilyen körülmények között tehát az az én véleményem, hogy azon esetekben, melyekben állandóan nyílt szótagnak szláv *o*-ja helyén ma nem *a*, hanem *o* hangzik rákövetkező *á* előtt, ez az *o* az *á* hatása alatt keletkezett másodlagos (*a*-ból való) fejlődés eredménye. De ha talán néhány ilyen esetben (*hahotál*, *kocsány*, *kovács*, *pogácsa*) a mai *o* mégis egyenes folytatása volna a szl. *o*-nak (a minek azonban korántsem lehet feltétlen bizonyítéka az, hogy nem tudunk példákat idézni a szabályos *a*-hangú alakokra), akkor is az *o*-nak esetleges megmaradását csakis a rákövetkező *á* hatásának tulajdoníthatjuk.

A további kérdés most már csak az, hogy egyrészt miért történt meg ez az *á* előtti *a* > *o* változás csak a *kosár*, *kovács*, *laboda*, *szapora*-féle esetekben, s miért nem az *apáca*, *garázda*, *kalács*, *szakács*-félékben is, s hogy másrészt miért váltak irodalmi alakokká az ilyen *kosár*, *kovács*, *laboda*, *szapora*-alakúak, s miért nem a szintén meglevő vagy megvolt *kopál* (< *kapál*), *zobál* (< *zabál*), *nyavolya* (< *nyavalya*), *tonya* (< *tanya*)-alakúak is?

Az *á* és a megelőző magánhangzó közötti viszonynak sokáig és nagyfontosságú kérdését itt nem tárgyalhatom részletebben, azért erre vonatkozó megfigyeléseim eredményéből csak annyit közlök itt röviden, hogy ilyen helyzetű *a*-nak *o*-vá való változása nyelvemlékeink tanúsága szerint 1400 körül kezdődött, s hogy ez a hangtani jelenség, bár igen sok szavunkban észlelhető, mégse mondható hangtörvénynek, hanem csak gyakori hangváltozásnak. Az *á* előtti *a* > *o* hangváltozásnak ezen csak szórványos voltában látom én az okát annak, hogy nem történt meg *apáca*, *garázda*, *kalács*, *szakács*-féle szavainkban, valamint sok más idegen és ősi magyar szavunkban sem. Az a második körülmény pedig, hogy a *kosár*, *kovács*, *laboda*, *szapora*-féle alakok köznyelviékké váltak, az ugyanilyen természetű *kopál*, *zobál*, *nyavolya*, *tonya*-félék azonban nem, az összefügg a közmagyar szókészlet nyelvjárási eredetének kérdésével,

a melyről ma, sajnos, még igen-igen keveset tudunk. Csak annyit mondhatunk ma valószínűnek e pontban, hogy a *kosár*, *kovács*-hangalakú és az *apáca*, *garázda*-hangalakú szavak más-más nyelvjárásból jutottak be a köznyelv szókészletébe.

Azon 27 állandóan nyílt szótag közül, melyekben szláv *o*-val szemben a magyarban is *o*-t találtunk, húsznak *o* hangját tehát megértjük a rákövetkező *á* hatásából. De hét esetben nem következik utána *á*. Hogyan magyarázhatnók meg ezekben a várt *a* helyén álló *o*-t?

Itt először is meg kell jegyeznünk, hogy a köznyelvivé vált *kanonok*, *koponya*, *mocsolya*, *nyoszolya* és *olaj* mellett kimutatható a szabályszerű *kananok* (NySz.), *kaponya* (MTsz.), *macsala* (OkISz.), *naszolya* (u. o.) és *alaj* (MTsz.) is. Az eredetibb és hangtörvényszerű *kananok* talán a lat. *canonicus* egyházi hatása következtében lett *kanonok*-ká. Az ugyanilyenek tekintendő másik négy alakról (*koponya*, *mocsolya*, *nyoszolya*, *olaj*) pedig vagy azt kell gondolnunk, hogy az utóbbi évszázadok folyamán vált bennük az *a* valamilyen eddig ismeretlen oknál fogva ismét zártabbá, vagy pedig azt, hogy *o* hangú alakjaik olyan nyelvjárásokból hatoltak be az irodalmi nyelvbe, a melyekben a nyílt szótagbeli *o*-nak nyiltabbra válása nem volt olyan általános és következetes, mint a magyar nyelvterületnek legnagyobb részén. Hiszen sok más esetben is azt találjuk, hogy a köznyelvi *a*-val szemben egyik-másik nyelvjárás megőrizte (esetleg újból is fejleszthette) az *o*-t. Vö. pl. a *balin* ~ *bolén* (MTsz.), *atracél* ~ *atrocél* (OkISz.), *kakas* ~ *kokas* (MTsz.), *kaliba* ~ *koliba* (u. o.), *kapotnyak* ~ *kopotnyak* (ASB. SzlJöv. I. 55), *kacor* ~ *kocor*, *kasornya* ~ *kosornya*, *lakat* ~ *lokat*, *matóla* ~ *motóla*, *paloznak* ~ *poloznak*, *paszita* ~ *pocita*, *rabota* ~ *robota* (MTsz.) alakokat. Lehetséges, hogy a még magyarázatlan *gomolya* és *topoly* első szótagbeli *o* hangjai is ilyen nyelvjárási eredetűek. De tegyük föl, hogy nem ilyenek (mert ennek a kettőnek *a*-hangú mellékalakjait csakugyan nem tudjuk kimutatni); akkor is nagyon meg lehetünk elégedve az eredménnyel, ha 108 eset közül százhatot meg tudunk érteni és csak kettőt nem.

Mert a még hátralevő két *o* ~ *u*, és egy-egy *o* ~ *ó*, *o* ~ *á* és *o* ~ *i* hangmegfelelés magyarázata ugyan nem okoz nagy nehézséget.

A szl. *kolomaz* > m. *kalamász* (MTsz.) > *kolyimáz* (u. o.) > *kulimász*, és szl. *poliska* > m. *paliszka* (MTsz.) > *poliszka* (u. o.) > *puliszka* esetében t. i. az *u* éppen olyan későbbi szórványos zártabbá válásnak eredménye, mint pl. *balin* > *bolén* (MTsz.) > *bulin* (OKlsz.), *kakas* > *kokas* > *kukas* (MTsz.), *kaliba* > *koliba* > *guliba* (u. o.), *kamara* > *kamora* > *kamura* (u. o.), *kacor* > *kocor* > *kueor* (u. o.), *naszolya* > *noszolya* > *nyuszója* (u. o.), *paszita* > *pocita* > *puszita* (u. o.) eseteiben, hogy csak szláv eredetű hasonló eseteket idézzek.

A szl. *čova*-val szembenálló mai *csóva* kétségkívül eredetibb **csova* alakból fejlődött (vö. a szabályos *csavál* alakot, NySz.). Olyan hangsúly következtében való megnyúlás lesz ez a **csova* > *csóva* fejlődés, a milyent pl. a *kokas* ~ *kókis*, a *próbál*, vagy a jókora területen hallható *prótestáns*, *professzor* eseteiben is tapasztalhatunk.

A szl. *skoba* ~ m. *ěszkába* viszonyát már megmagyarázta ASBÓTH (Nyr. XXXII. 269), mégpedig az én véleményem szerint egészen helyesen. Itt is előbb **ěszkaba* lett a szl. *skoba*-ból, aztán az **ěszkabát*, *ěszkabál*-féle ragos vagy képzős alakokból *ěszkábát*, *ěszkábál* fejlődött s ezekből való elvonás a mai *ěszkába*. S éppen így magyarázódik meg végül a szl. *kolomaz* > m. *kalamász* (MTsz.) > *kolomáz* (NySz.) > *kolimáz*, *kulimász* második szótagbeli magánhangzója is a rákövetkező *á* hatásából. Erre nézve legyen elég most ennyi, mert az ilyen *á* előtti *o* > *i* hangváltozásra vonatkozó elég gazdag példagyűjteményemet más alkalommal szándékozom majd közzétenni.

Ezzel elérkeztünk vizsgálatunk e részének végére, s most már könnyű lesz levonni belőle a tanulságot.

Megvizsgáltuk mindazon eseteket, melyekben régi szláv jövevényszavaink *o* hangja állandóan nyílt szótagban állott, s azt tapasztaltuk, hogy 108 ilyen eset közül százhatban vagy *a* áll ma a szláv *o* helyén, vagy olyan hang, mely a magyar hangtörténet folyamán fejlődött korábbi *a*-ból. Két esetben (*gomolya* és *topoly*) az én véleményem szerint talán nincs elegendő jogunk a magyarban ma használatos első szótagbeli *o* hangot megelőző *a*-ból magyarázni, de e két egyelőre magyarázatlan esettel szemben is a többi százhat alapján bátran fölláthatjuk a szabályt, hogy: régi szláv jövevényszavaink

o hangja állandóan nyílt szótagban a-vá változott.

IV. Állandóan zárt szótagban maradó szláv o.

Ilyen o a következő réGINEK tekinthető szláv jövevény-szavainkban fordul elő:

szl. *almožna* > m. *alamizsna* (MEL. SzlJöv. I. 2:213), *apoštol* > *apostol* (u. o. I. 2:224—25), **qtorъ* > *ontora* (ASB. Szláv szók 37),*) *qtkъ* > *ontok*, *blqđъ* > *bolond*, *bodnar* > *bođnár*, *Borča* > *Borcsa* (Nytud. I. 34), *bošňjak* > *bosnyák*, *butorъ*(?) > *bútor* (Nyr. XVI. 18, XXIII. 479), **čqbrъ* > *csombor*, *čolnek* > *csolnak*, *dqga* > *donga*, *dragъ* > *dorong*, *dvorinikъ* > *udvarnok*, *gqba* > *gomba*, **gqžъ* > *gűzs*, *golqбъ* > *galamb*, *grqba* -o > *goromba* (NyK. XXXIII. 104), *hobotnica* > *habarnica* (Nyr. XXIX. 68, XXXIX. 301, NyK. XXXIX. 28, 68), **kqdrъ* > *kondor*, *kqkolъ* > *konkoly*, *kqszъ* > *konc*, **konděrъ* > *kondér*, *korlat* > *korlát* (Nyr. XIII. 365), *kosmata* -o > *köszméte* (Nyr. XXXI. 12—13), *kospert* > *koszperd* (Nyr. V. 207, XXXIV. 26), *kostka* > *kocka*, *kotlina* > *katlan*, *Kozma* > *Kozma* (MEL. SzlJöv. I. 2:184), *kragъ* > *korong*, *lqka* > *lanka*, *ložnikъ* > *lazsnak*, *mqka* > *munka*, *milostъ* > *malaszt*, *Moskva* > *muszka* (MNyV. V. 342, VII. 31), *oblokъ* > *ablak*, *obračъ* > *abroncs*, *obrazъ* > *ábráz*, *ábrázat*, *obrokъ* > *abrák*, *obrusъ* > *abrosz*, *okno* > *akna*, *okol* > *akol*, *oltarъ* > *oltár* (MEL. SzlJöv. I. 2:348), **oplěnъ* > *eplény* (NyK. XXXIX. 37), *ostъnъ* > *ösztön*, **ostrъvъ* > *osztorú*, *ösztorú* (MNyV. VI. 445), *paqkъ* > *pók*, *pakost* > *pákosztos* (Izv. VII. 4, 250), **pinkošti* > *püinközsd* (MNyV. VI. 16), **plosky* > *palack* (MNyV. VI. 61), *ploška* > *poloska* (MNyV. VI. 399), *podkov* > *patkó* (NyK. XXXIX. 28), **podmolъ* > *padmaly* (ASB. Szl. szók 48), *pokrata* > *pokronta* (MNyV. I. 161), *pokrovъсь* > *pokróc*, *položnik* (PLET.) > *palozsnak*, *pondrav* > *pondró*, *poplon* > *paplan*.

*) Azon adatokat, melyeknek szláv etimonjában q volt, az eddigi szokástól eltérően azért veszem föl e sorozatba, mert ezeknek a szlávban orrhangú o-ja, minthogy a magyarban ilyen hang nem volt, már kezdetől fogva csakis tiszta o-nak hangozhatott a mi nyelvünkben, s ez az o a magyar hangtörténetnek további folyamán aztán éppen úgy fejlődött, mint az az o, mely már a szlávban is tiszta o volt (pl. *almožna*, *apoštol* stb.).

poręčiti > *parancsol*, *porkulab* > *porkoláb* (Nyr. VI. 511, NyK. VI. 311), *poszkonьca* > *poszkonca*, *postav* > *posztó*, *potkan* > *patkány* (MNYv. VI. 113), *potrochъ* > *potroh*, *potvorъ* > *patvar*, *povrazъ* > *póráz*, *pozderije* > *pozdorja*, *prędъ* > *porond*, *prepošt* > *prépost* (MEL. SzlJöv. I. 2:386), *prostъ* > *paraszt* (MNYv. VI. 64), *račьka* > *roncska*, *rocska*, *sъbota* > *szombat*, *sъsędъ* > *szomszéd*, *sъsěkъ* > *szűszék* (Nyr. XXXI. 186), *sląka* > *szalonka*, *stolъnikъ* > *asztalnok*, *tępa -o* > *tompá* (NyK. XXXII. 362), *tręba* > *otromba* (MEL. SzlJöv. I. 154—56), *trędъ* > *torongy*, *žoltar* > *zsoltár* (MEL. SzlJöv. I. 2 : 415).

Összesen 83, a magyarban is állandóan zárt szótag közül e szerint 49-ben megmaradt az *o*, de 21-ben *a*-vá, háromban *ó*-vá, háromban *ö*-vé, kettő-kettőben *u*, *ú*-vá és egy-egyben *i*, *e* és *á*-vá vált. A további vizsgálat során célszerűbb lesz ez alkalommal előbb a csekélyebb számmal szereplő hangváltozásokat szemügyre venni, mert egy részüket úgyis megmagyarázta már ASBÓTH, más részük története meg egészen világos.

A *pokróc* és *póráz* hosszú *ó*-ja természetesen csak a *v* elenyészésének következménye. Minthogy pedig legcsekélyebb okunk sincsen föltenni azt, hogy a *v* előtti magánhangzó még előbb *a*-vá vált volna, azt hiszem, nyugodtan elfogadhatjuk, hogy e két szónak mai alakja egyenesen eredetibb magyar **pokrovc*, **povráz*, vagyis zárt szótagban *o*-val való alakokra megy vissza. A *pók* alakot ASBÓTH szintén *o*-hangú régibb magyar **páonk* alakra vezeti vissza (Szláv szók 29, NyK. XXXII. 362). S éppígy magyarázza ASBÓTH a mai *gúzs* és *szűszék* alakokat is régibb m. **gonzs* és **szonszék*-ből (NyK. i. h. és Nyr. XXXI. 189). A szl. *mąka*-val szemben álló mai *munka* az OklSz. adatai szerint szintén eredetibb *monká*-ból fejlődhetett (ilyen szórványos *o* > *u* változásra vö. pl. még *donga* > *dunga*, *dorong* > *durung* s a többes 1. sz. birtokos és igei személyragnak *-onk*, *-önk* > *-unk*, *-ünk* fejlődését) s a *muszká*-ról is nyelvtörténeti adatok bizonyítják (MNYv. VII. 31), hogy még a XVIII. sz.-ban is megvolt az eredetibb *moszkva* alakja. A *köszméte*, *ösztön* és *pünkösöd* szavak *ö*-je kétségtelenül szintén csakis magyar *o*-ból keletkezhetett e szavaknak más hangrendbe való átcsapása útján, s a mai *alamizsná*-nak is megtaláljuk a NySz.-ban eredetibb *alamozsna* alakját.

Mind e 11 esetben tehát a szláv *o*-nak megfelelő mai magyar hang eredetibb magyar *o*-ból való. De már nem *o*-ra (legalább is nem közvetlenül *o*-ra), hanem *a*-ra megy vissza a mai *ábrázat* első *á*-ja. Mert a szl. *obrazъ*-ből a magyarban okvetetlenül előbb **abraz*-nak kellett fejlődnie — itt közbevetőleg megemlítem, hogy a gyergyói székely nyelvjárásban ma is hallható még az *abrázat* ejtés — s csak akkor lehetett belőle *ábráz*, *ábrázat*. Ugyanígyen nyiltabbra válásról tanuskodik még a szl. *oplěňъ*-ből való m. *epľeny*-nek nyílt *e* ($< a$) hangja.

Ha mármost azon 11 esetet, melyben a mai különféle hangok régiebb *o*-ra viendők vissza, hozzászámítjuk azon 49-hez, melyekben szl. *o*-nak ma is *o* felel meg a magyarban, az *ábrázat* és *epľeny* eseteit pedig hozzászámítjuk azokhoz, melyekben a szl. *o* nyiltabbá vált, akkor a kétféle hangmegfelelés eseteinek számaránya úgy viszonylik egymáshoz, mint 60 a 23-hoz.

Az előbbi fejezet anyagából azt a tanulságot vonhattuk le, hogy a szláv *o* állandóan nyílt szótagban *a*-vá változott. Ehhez szépen találna azon most nyert statisztikai eredmény, mely szerint a szláv *o* az állandóan zárt szótagokban a magyarban is legtöbbször megmaradt *o*-nak. Ez tehát máris megerősíteni látszik azon sejtelmünket, hogy a szláv eredetű *o* sorsa a szótag nyíltságától vagy zártságától függött. De csak az eseteknek túlnyomó számában maradt meg zárt szótagban az *o*, mert 23 esetben mégis *a* ($e < a$, $á < a$) hangot találunk ma helyette. Jó lesz tehát ezt a 23 esetet ismét kissé szorosabb vizsgálat alá fogni.

Két szóban, a *galamb* és *parancsol* szóban ASBÓTH hangzóilleszkedésből magyarázza a mai *a* hangot. «A nyelvünkbe került szláv szókban annyiszor találunk a két első szótagban azonos hangzót, hogy ezek hatása alatt könnyen lehetett egy **galomb*, **paroncs*-ből a mai *galamb*, *parancs*» (Szláv szók 27). ASBÓTHnak e véleményét SZINNYEI is helyesli (NyK. XXVII. 370 jegyz.) s persze nekem sincs okom tiltakozni ellene. De akkor talán szabad lesz harmadikul a *malaszt* szó második *a*-ját is ugyanígy magyaráznom. Ha t. i. föltesszük, hogy e szónak legrégibb *miloszt* alakjából hangzóilleszkedés útján előbb **moloszt* lett, akkor ebből, minthogy az első *o* nyílt szótagban állott, szabályszerűen mai **maloszt* alakot várnánk. S ha mégis *malaszt*

lett belőle, akkor ez az alak csak úgy fejlődhetett, mint a szabályos **galomb*, **paroncsol* alakokból *galamb*, *paroncsol*. — Az én véleményem szerint helyesen magyarázta továbbá ASBÓTH a *hobotnica*-ból való *habarnica* alakot is, t. i. a magyar *habar* ige-
nek népetimológiás belekeveréséből (Nyr. XXIX. 68; Kovács MÁRTON is így Nyr. XXXIX. 301). Csak az a baj, hogy népetimológiával megmagyarázhatjuk ugyan a *t* helyén álló *r*-t, de nem egyszermind az *o* helyén álló *a*-t, mert a mai *habarnica* nem lépett közvetlenül **habotnica* helyébe, hanem volt *habatnica* alak is (vö. NyK. XXXIX. 28), melynek második *a*-ja tehát magyarázatra szorul. Alább azért még visszatérünk reá. De népetimológiából magyarázható talán a szl. *laka*-ból való m. *lanka* *a*-ja, hiszen még a Nyrben is így magyarázták egyszer: a hegy *lankája*, a hol a völgybe nyúlik már, mintegy elfáradva, el-lankadva! (Nyr. XXVI. 88). Megjegyzem különben, hogy a *lanka* mellett megvan egyes nyelvjárásokban még a szabályos *lonka* alak is (vö. MTsz.). S végül talán az se lesz nagy merészség, ha a várt **podmaly* helyetti *padmaly* első *a*-ját is népetimológiának tulajdonítjuk. Vagy a *pad*, vagy a *part* szó működhetett itt közre a magyarban máskülömben szokatlan *pod*- szórész értelmesítésére. *Padmaly*-lyá változván legalább valamilyen összetétféle színezetet nyert az addig egészen értelmetlen **podmaly*.

Ez tehát megint öt eset, melyekben, azt hiszem, szintén elegendő jogunk van föltenni, hogy bennük a mai *a* csak különleges okokból lépett utóbb az eredeti *o* helyébe. S ezzel most már 65 állandóan zárt szótagról mondhatjuk azt, hogy *o* van vagy volt bennük. Kiveszem a hátralevők sorából még az *asztal*-*nok* és *udvarnok* szavakat is, melyeknek *a* hangjáról majd az *asztal* és *udvar* szavakkal kapcsolatban fogok szólni, s akkor még a következő 16 eset szorul magyarázatra: *ablak*, *abrak*, *abrázat* (> *ábrázat*), *abroncs*, *abrosz*, *akna*, *eplény*, *katlan*, *habatnica*, *lazsna*, *palaczk*, *paraszt*, *patkó*, *patkány* és *patvar*.

Megemlékezvén arról, hogy SZINNYEI egykor (NyK. XXVII. 369—70) régi szláv jövevényszavaink *o* hangjait próbálta a megelőző vagy követő hangok hatásából magyarázni, föl kell merülnie annak a gondolatnak, hogy nem sikerülhetne-e talán ellenkező irányban az, a mi SZINNYEINEK annak idején nem sikerült, azaz, hogy nem lehetne-e talán ez állandóan zárt szótagok föltűnő *a*

hangját a szomszédos mássalhangzóknak valamilyen hatásából magyarázni? De hiába olvassuk végig újból és újból a szavaknak e sorát: semmiféle olyan szomszédos hangot nem találunk bennük, melyet gyanúba lehetne fogni. Fülünk, vagy jobban mondva, nyelvünk azonban végül mégis észrevesz egy olyan, ha nem is közös, de nagyon gyakori sajáttságot, a mely talán fontos lehet. E fontosnak látszó sajáttság az, hogy a kérdéses 16 szó közül 11-ben explosiva és spirans, liquida vagy nasalis következik a magyarázatra szoruló *a* (*e*) után. Ime: *ablak*, *abrak*, *abrázat*, *abroncs*, *abrosz*; *patvar*, *katlan*, *habatnica*; *paplan*, *eplény*; *akna*. Vajjon csak pusztá véletlen volna az, hogy mind e 11 esetben, a melyben a hangfejlődés nem a zárt, hanem a nyílt szótagok szabálya szerint történt, explosiva zárja be az egyig szótagot, és spirans, liquida vagy nasalis kezdi a másikat? Talán mégis több lesz ez véletlennél.

Minden magyar nyelvtanban és helyesírási szabályban azt olvashatjuk, hogy ha egy magyar szóban két magánhangzó közt egyménél több mássalhangzó áll, akkor csak az utolsó tartozik a következő szótaghoz, pl. *ak-na*, *ál-dás*, *temp-lom*, *ost-rom* stb. Ez a szabály amúgy általánosságban kétségtelenül igaz is. De ha mindenkor és föltétlenül igaz volna, akkor vajjon miért fejlődött volna pl. az *akna* szónak a nép nyelvében *akona* mellékalakja, s a *templom*, *András*, *Csongrád*, *istráng*, *korcsma*, *körtvéfélékből* mi okból lett volna sok helyen *tempolom*, *Andorás*, *Csongorád*, *istéráng*, *korcsoma*, *körtöve* stb.? Én e járulékmagánhangzók keletkezéséről még sehol sem olvastam komoly magyarázatot, de nem kétséges előttem, hogy az ok csak ugyanaz lehet, mint a mely miatt pl. *кѣнезь*-ből *kenéz*, *пласть*-ből *palást*, *brazda*-ból *barázda* stb. lett. Vagyis az én véleményem szerint mind ezekben, mind azokban az esetekben a járulékmagánhangzó föllépésének közös oka a két mássalhangzón való (akár szóelei, akár szóbelsei) szótagkezdet elkerülésére való törekvés. Ennek elkerülésére pedig az *akna*, *templom*, *András*, *Csongrád*-féle szavakban természetesen csak akkor lehetett szükség, ha csakugyan *a-kna*, *tem-plom*, *An-drás*, *Cson-grád* stb. volt a megelőző ejtés. Nem azt mondom, hogy mindig ilyen volt az ejtés, csak azt állítom, hogy vidékenként vagy egyénenként sokszor kellett, valószínűleg szótaghatártévesztés következtében, ilyennek

lennie. Hiszen kétségbevonhatatlan tény, hogy ma is sokan ejtik így a *csi-trom*, *csi-prusfa*, *Lé-grád*, *Nó-grád*, *tele-gramm*-féle szavakat (vö. erről JOANNOVICS GYÖRGY és KÖRÖSI SÁNDOR vitáját Nyr. XXIX. 375, 471, XXX. 16), s a *Nógrád*, *majsztram*, *mestram* szavaknak, még mielőtt figyelmem erre a mostan tárgyalt kérdésre ráterelődött volna, már más okból (Nyr. XXXIX. 396) is kénytelen voltam egykori magyar *No-vi-grád*, *majsz-tru-ram*, *mes-tru-ram* ejtését föltételezni, mert a *No-vig-rád*, *majsztru-ram*, *mest-ru-ram* tagolásban sohasem rövidülhettek volna **Nov-grád* > *Nógrád-dá*, *majsztram*- és *mestram*-má.

A kérdés mérlege tehát következőképpen áll. Az egyik serpenyőben a magyar nyelvnek az az általános szabálya van, hogy ha két magánhangzó közt egynél több mássalhangzó áll, akkor csak az utolsó tartozik a második szótaghoz. Ha e szerint ítéljük meg az *ab-lak*, *ab-rak*-féle 11 szót, akkor ezeknek első szótagja zárt — és a benne észlelhető *o* > *a* változás érthetetlen. A másik serpenyőben az a kétségtelen tény van, hogy két magánhangzó közt álló explosiva + spirans, liquida vagy nasalis (mint több nyelvben rendesen) a magyarban is gyakran a második szótaghoz ejtetődik. Ha mármost föltesszük, hogy az *ablak*, *abrak*-féle 11 szót is gyakran így ejtették, akkor ezeknek első szótagja nyílt volt — és a benne észlelhető *o* > *a* változás egészen szabályszerű. Ilyen körülmények között én nem habozom kijelenteni, hogy a mérlegnek ez utóbbi serpenyőjét tartom súlyosabbnak, vagyis azt hiszem, hogy a szl. *oblokъ*, *obrokъ*, *obrazъ*, *obračъ*, *obrušъ*, *potvorъ*, *kotlina*, *hobotnica*, *poplon*, **oplěňъ* és *okno* kérdéses *o*-ja magyar **o-blok*, **o-brok*, **o-bráz*, **o-broncs* stb. szótagolás következtében vált *a*-vá. Nyelvjárásilag még *pokrócz* és *potroh* mellett is találunk így magyarázható *pakrócz* (MTsz.) és *patroh* (NySz.) alakot.

Most tehát már csak öt szó akadályozhatná annak szabályként való kimondását, hogy a szláv *o* zárt szótagban megmaradt. Ez öt szó: *lazsnak*, *palaczk*, *paraszt*, *patkó* és *patkány*. Annyi megfajtott esettel szemben öt megfajtatlan utóvégre még nem volna föltétlen akadálya a szabály kimondásának, de kisértsük meg, hátha talán érthetővé tehetnők még ezek közül is egyiknek vagy másiknak külön úton járó hangfejlődését.

A szláv **plъsky*-ből való mai *palaczk* *cz* hangja *sz*-ből fej-

lódott. Ezen, az OklSz.-ból és a Beszt. és Schlägli Szj.-ből kimutatható eredetibb *palaszk*, a *paraszt* szóval együtt olyan típusú szavak, mint a milyen a *malaszt*. A mai *malaszt* ugyan szl. *milostь*-ra megy vissza, a *palaszk* és *paraszt* pedig **plosky*-ra és *prostь*-ra, de azért e három szó nemcsak ma hasonló, hanem hasonlóknak kellett lenniök alaki fejlődésüknek már egy jóval korábbi fokozatán is. A legrégebbiről kimutatható magyar *miloszt*-ből ugyanis hangzóilleszkedéssel **moloszt*, a legrégebbről fölteendő magyar **ploszk* (a szóvégi *i* eltűnését megmagyarázta MELICH MNy. VI. 60—61) és **prooszt*-ből pedig a két mássalhangzón való szókezdet megbontásával hasonlóképen **poloszk*, **poroszt* (vö. MTsz.) lett. Hogy pedig az *o > a* változás korában nemcsak etimológiai eredetű *o*, hanem ilyen új fejlődésű járulék *o* is *a*-vá vált nyílt szótagban, azt bizonyítja pl. a szl. *sląka*-ból való mai m. *szalonka* s több más hasonló típusú szó. A mikor tehát **szolonká*-ból *szalonka* és **moloszt*-ből **maloszt* lett, ugyanakkor **poloszk*-ból és **poroszt*-ből is szabályosan **paloszk*-nak és *paroszt* nak kellett lennie. Ez utóbbi alakot meg is találjuk az OklSz.-ban. És a hogyan ASBÓTH és SZINNYEI az első *a* hatásától magyarázzák a szabályos **galomb*, **paroncsol* helyett ma dívó *galamb*, *paroncsol* alakokat, úgy magyarázom én is a szabályos **maloszt*, **paloszk*, *paroszt* helyett ma dívó *malaszt*, *palaczk*, *paraszt* alakokat.

A még hátralevő három eset (*lazznak*, *patkány* és *patkó*) közül is azt hiszem, hogy megmagyarázható még egynek, t. i. a *patkó* szónak *a* hangja.

Azzal a kérdéssel kezdem, hogy vajjon mért hangzik a *patkó*-nak denominális továbbképzése *patkol*-nak, rövid *o*-val, és mért nem szabályosan *patkól*-nak, hosszú *ó*-val? — Erre alig adható egyéb válasz annál, hogy 'valamivel ellátást' jelentő ige (vö. pl. *vasal*, *talpal*, *fejel*) egy sincs a magyarban, mely *-ó* végű névszóból keletkezett volna, s így először is, nem volt nyelvünkben olyan analógia, mely a *patkól* ige hosszú *ó*-ját támogathatta volna. De van viszont nyelvünkben sok *-kol*, *-köl* képzővel alakult deverbális ige, pl. *nyomkol*, *tuszkol*, *pörkök*, *supákol*, *csapkolódik*, *toporzékol*, *tüszköl*, *horkol* stb. (TMNy. 404), a melyek igenis hatással lehettek a *patkol* ige végződésére. Mint-hogy pedig ezek érezhetően igéből való továbbképzések, azért a

nyelvérzek, a hangutánzás hajlamától is csábítatva (gondoljunk csak kalapácsütéseknek a patkoláskor hallható tompított hangjára!) tévesen a *pattog*, *pattant* családjához fűzhette ezt az ígét. Egyrészt tehát a *-kól*-végű ilyen jelentésű igék hiánya, másrészt a *-kól*-végűeknek deverbális természete az oka szerintem annak, hogy a szabályos **potkól* ige *patkol* alakot öltött, tehát ma *a*-val és rövid *o*-val hangzik. Nagyon megkönnyíthette az *o* hangnak *a*-val való helyettesítését persze még az a körülmény is, hogy a *patkolás* tudvalevőleg a ló *patá*-ján történik. Az ily módon keletkezett *patkol* ige hatása alatt az *a* azután természetesen csakhamar a **potkó* főnévbe is behatolt, s így lett belőle *patkó*.

Régi szláv jövevényszavainknak 83 zárt szótagját vizsgáltuk meg, s e 83 közül 81-nél azt találtuk, hogy vagy ma is megvan bennük az *o*, vagy pedig meg tudjuk magyarázni kielégítő módon, hogy miért van ma más hang a várt *o* helyén. Abban a reményben, hogy nálamnál gazdagabb tudású vagy szerencsésebb magyar nyelvészek fölfedezik majd egykor a még megfejtetlen *lazsna* és *patkány* szavak eltérő hangfejlődésének titkát is, kimondhatjuk ennek alapján már most is szabályként, hogy: régi szláv jövevényszavaink *o* hangja állandóan zárt szótagban megmaradt *o*-nak.

V. Változó minőségű szótagokban álló szláv *o*.

A magánhangzók hangtörténetének kutatásában követendő módszerre vonatkozó fölfogásom értelmében megvizsgáltuk a szláv *o* sorsát előbb az állandóan nyílt, aztán az állandóan zárt szótagokban. A tanulság, melyet az ily módon csoportosított teljesen egynemű anyagból levonhattunk, azt hiszem eléggé határozott és félreérthetetlen. Az eddigi eredmény birtokában most már érdekes volna továbbkutatni azt, hogy mi volt a szláv *o* sorsa a változó minőségű szótagokban, csak hogy ez az eredmény (hogy t. i. az *o* más-más módon fejlődött nyílt és zárt helyzetben) magában foglalja egyúttal azt is, hogy a változó minőségű szótagbeli *o*-nál lehetetlen határozott szabályt fölláttítani arra nézve, hogy mely esetekben állapodott meg végül a nyílt, és melyekben a zárt szótagbeli fejlőd-

dés útján, mert ez minden egyes esetben bizonyos lélektani körülmények hatásától függött, a melyeket ma már csak igen ritkán lehet tisztán felismerni. Minthogy azonban e kérdés nyelvészeti szempontból így is fölötte érdekes, kísértsük meg mégis legalább a változó minőségű szótagok főbb csoportjaiban a kínáló tanulságok összefoglalását.

a) Szóvégi szláv o.

A változó minőségű szótagoknak összes esetei közül leg-egyszerűbbnek látszik a szóvégi nyílt szótagé, mert az eddigiek után egészen természetesnek fogjuk találni, hogy az *igo*, *br̥do*, *gobino*, *močilo*, *čreslo*, *kr̥zno*, *okno*-féle szláv jövevényeknek szóvégi nyílt o-ja a-vá változott. De nem ilyen egyszerűnek mutatja ezt az esetet az ilyen típusú szavaknak alaktani rendszere körében fölmerülő azon kérdés, hogy miért nem maradtak meg ezeknek ilyenféle ragos és képzős alakjaik, mint pl. *igos* (*igás* helyett), *bordot* (*bordát* h.), *gabonom* (*gabonám* h.), *aknok* (*aknák* h.) stb., hiszen az ilyenekben az o zárt szótagban állott?

A várt *iga* ~ *igot*, *igom*, *igos*-féle alaktani típus helyett ma meglevő *iga* ~ *igát*, *igám*, *igás*-félének keletkezését kétféle módon is meg lehetne magyarázni. Föltehetnők t. i. vagy azt, hogy az egyszer szabályosan a-végűvé vált alanyeset mellé az *anya* ~ *anyát*, *anyás*, *anyám*, *anyák* típusú szók analógiájának hatása miatt keletkeztek az *igát*, *bordás*, *gabonám*, *aknák*-féle ragos és képzős alakok (kiszorítván utóbb az **igot*, **bordos*-féle szabályos alakokat), vagy pedig azt, hogy az ilyen *igo*, *br̥do*, *gobino*-féle szláv jövevények hanghelyettesítéssel mindjárt *iga*, *borda*, *gabona* alakban honosodtak meg a magyarban, s akkor egyszerűen azért nincsenek *igot*, *bordos*, *gabonom*-féle ragos és képzős alakjaink, mert az *igo*, *bordo*, *gobino*-féle alanyesetek sem voltak meg sohasem a magyarban. Hogy e két lehető mód közül valóban melyik szerint keletkezett a mai *iga* ~ *igát* típus, annak eldöntése attól függ, hogy szláv jövevénytiszavaink meghonosodása korábban voltak-e a magyarban rövid o-végű szavak, vagy sem. (Mert ha t. i. voltak, akkor a nyílt o > a hangváltozás útján keletkezett alanyeset szabályos hangalakjának az egész ragozásban való érvényesülését kellene látnunk az ilyen *iga*-

féléknek mai alaktani viszonyaiban; ha pedig nem voltak, akkor itt csak rögtönös hanghelyettesítéssel lehet dolgunk, mint pl. az ol. *palio* > m. *pálya*, ol. *artichio* > m. *árticsóka* eseteiben is.)

Gombocznak és Мелищnek a tövégi magánhangzókra vonatkozó tanulmányai óta (vö. különösen MNyv. V. 395 és VI. 157—58), azt hiszem, elegendő okunk van hinni, hogy a X—XI. sz.-ban már nem végződhetett magyar szó rövid *o* hangon. Ebből pedig az következik, hogy az *igo* ~ *igot*-féle alaktani típus sem lehetett meg s így a szóvégi szl. *o* ~ m. *a* megfelelés csakis rögtönös hanghelyettesítés útján keletkezhetett. Ugyanezt a föltevést különben még egy más ok is támogatja. Nagyon föltűnő volna t. i. az a körülmény, hogy 1. *ig* ~ *igot* > 2. *iga* ~ *igot* > 3. *iga* ~ *igát* fejlődés esetén minden idetartozó szóban kivétel nélkül mindig az alanyesetnek szabályos hangalakja (*iga*) érvényesült volna végig az egész ragozásban és szóképzésben, holott, mint alább még látni fogjuk, az egyéb típusokhoz tartozó változó minőségű szótagok *o* hangjának történetében elég gyakran, sőt mondhatni legtöbbször, nem az alanyesetnek, hanem a szó egyik-másik (az élő beszédben sűrűbben előforduló) ragos alakjának szabályos hangalakja hatott az alanyesetre is. Ha valamikor csakugyan lett volna a magyarban (*igo* ~ *igot*-ból való) *iga* ~ *igot* típus, akkor az idetartozó eseteknek is legalább egy részében, pl. a gyakori tárgyesethez alkalmazkodott volna a ritkább alanyeset s a típus így *ig* ~ *igot* alakúvá fejlődött volna. (Vö. *bot* ~ *botot*.)

Egyedül ez a hanghelyettesítés azonban még nem meríti ki a szóvégi szláv *o* történetét a magyarban. A *Komárom* városnévnek mai hangtani és alaktani viszonyai u. i. csak úgy érthetők meg, ha föltezzük, hogy a szl. *Komarno*-ból nem *Komárna* (~ *Komárnában*, *Komárnából* stb.), hanem **Komárn* lett (vö. ném. *Komorn*). Az alaki fejlődésnek későbbi fokozatai aztán már egészen világosak, mert az *álm* > *álm* fejlődés korában ebből a **Komárn* alakból természetesen **Komáron*-nak kellett lennie, s az asszimilált gyakori *Komáromban*, *Komáromba*, *Komáromból* helyragos esetekből aztán utóbb elvonódott az *m*-végű *Komárom*. (A szóvégi *m* tehát itt éppen olyan eredetű, mint pl. a *malom* vagy *Garam* szavakban). Ugyanilyen hangtani fejlődés példája különben még a *báhomos* tájszó is (MTsz.). Ez t. i.

továbbképzése egy **báhom* főnévnek, melyet MELICH szl. *bahno-*ból magyarázott (NyK. XXVII. 63). Csak a kiindulópont nem világos egészen e hangtörténeti fejlődéseknél, t. i. az, hogy miért lett szl. *Komarno*, *bahno*-ból m. **Komárn*, **báhn*? E biztosan kikövetkeztethető **Komárn*, **báhn* alakok nagyon hasonlítanak ugyan azon *ig* ~ *igot*-féle típushoz, a melyet legalább néhány esetben elvárhatnánk, ha a szóvégi *o* szabályos hangváltozás útján lett volna *a*-vá, de mégsem lehetnek ilyennek bizonyítékai, mert pl. a **Komárno*-ból való **Komárna* alanyeset helyébe csak a **Komárnot* tárgyeset hatása alatt keletkezhett volna az Árpádok korában hamis analógiából (*botot* ~ *bot*) **Komárn*, ennek azonban aligha tulajdoníthatunk ilyen hatást, mert helyneveknek nem tárgyesetei, hanem helyragos alakjai a leggyakoribbak, a **Komárnában*, *-ba*, *-ból* alakok pedig sohasem adtak volna alkalmat **Komárn* alak keletkezésére, sőt ellenkezőleg, csak megerősítették volna az alanyesetnek **Komárna* alakját. Talán inkább arra gondolhatnánk, hogy a szóvégi *o* egyik-másik esetben nem a rendes hanghelyettesítéssel *a*-vá, hanem *u* vá vált a magyarban s akkor eltűnése már egészen törvényszerű volna, mert a tövégi rövid magánhangzók eltűnésének szabályai alá esett. (Vö. MNyv. VI. 158 és V. 395. l. 2.—3. sor.) Mindenesetre azonban azt hiszem, hogy az ol. *boccacino*, *palio*, *banco* > m. *bakacsin*, *pálya*, *bankó* és szl. *Komarno*, *igo*, *Ferko* > m. *Komárom*, *iga*, *Ferkó*-féle hármas irányú fejlődések között szoros hangtani és chronologiai kapcsolat van.

b) Utolsó szótagbeli szláv *o*.

Az ilyen típusú szavak között vannak először is olyanok, melyekben mindenütt *a* (pl. *bobъ* > *bab*, *dvorъ* > *udvar*, *kokoшъ* > *kakas*, *losos* > *lazac*, *oblokъ* > *ablak*, *obrokъ* > *abrak*, *potokъ* > *patak*, *svobodъ* > *szabad* stb.), másodszer olyanok, melyekben mindenütt *o* (pl. *kakolъ* > *konkoly*, *molъ* > *moly*, **pogonъ* > *pagony*, *topolъ* > *topoly-fa*, *zatonъ* > *zátony* stb.), harmadszor (s egyúttal leggyakrabban) pedig olyanok, melyekben hol *a*, hol meg *o* felel meg a változó minőségű szótag eredeti *o*-jának (pl. *apoшtolъ* > *apostol* NySz., MTsz. ~ *apostol*, *byvolъ* > *bivaly* ~ *bihol* MTsz., *biol* OklSz., *javorъ* > *juhar*, *ihar* MTsz., OklSz. ~ *jávor*, *kosorъ* >

kacar MTsz. ~ *kacor*, *loko*t > *lako*t ~ *lako*t NySz., *ponosz* > *panasz* ~ *panosz* NySz., **Strěgom* > *Esztergam* NyK. XXXIX. 136 ~ *Esztergom*, *zalog*t > *zálag* OklSz., NySz., MTsz. ~ *zálog* stb.)*) Mi lehet ez ingadozás oka?

Minthogy az állandóan nyílt *o*-ról véleményem szerint sikerült kimutatnom, hogy a magyarban szabályosan *a*-vá vált, az állandóan zárt *o*-ról ellenben, hogy szabályosan megmaradt *o*-nak: kétségtelen, hogy a most tárgyalt típushoz tartozó szavaknak ragozási és képzési rendszerében bizonyos korban *a* hangú és *o* hangú alakoknak váltakozniuk kellett a szerint, a mint a magánhangzó nyílt vagy zárt szótagban állott. Vegyük például ennek megvilágítására a *bab* szót. A szláv *bobъ* meghonosodván a magyarban, megmaradt eleinte *bob*-nak, s akármilyen rag vagy képző járult hozzá, mindig *o* hangzott benne. Mikor azonban bizonyos korban a nyílt *o* *a*-vá változott, akkor a szabályos *bob*, *bobnak*, *bobtól*, *bobhoz*-féle alakok mellett ugyancsak szabályos *babot*, *babok*, *babon*, *babos*, *babom*, *babod* stb. alakok keletkeztek. Minden nyelvből vett számtalan példával bizonyítható azonban, hogy az ilyen grammatischer Wechsel nem hosszú életű, mert az egyformaságra törekvő belső analógia a legtöbb esetben csakhamar eltünteti a különbséget azáltal, hogy vagy az egyik, vagy a másik alakot juttatja érvényre végig az egész ragozási és képzési rendszeren, mégpedig rendszeren az diadalmaskodik a kétféle alak közül, a mely az élő beszédben túlnyomó gyakorisággal fordul elő. Minthogy a *bab* szó paradigmájában a nyíltságnak megfelelő hangfejlődés érvényesült, azt kell hinnünk, hogy leggyakrabban e szónak valamely olyan alakját használták, melyben az eredeti *o* nyílt helyzetben volt. Aligha tévedünk, ha ilyennek a *babot* tárgyesetet jelöljük meg, mert a *bab*bal kapcsolatban legeslegtöbbször valószínűleg arról beszélnek az emberek, hogy *babot* ültetnek, szednek, törnek, főznek, esznek, vagy adnak-vesznek. Azt is gyakran emlegetik, hogy valakinek *babos* kendője vagy ruhája van, de e kettőhöz képest jóval ritkábban fordul elő a

*) Egyszer, a *martalóc*z szóban, hosszú *ó*-t is találunk ma ilyen szl. *o* helyén, de ez könnyen megérthető számos *-óc*z-végű szláv eredetű köz- és helyneveink hatásából.

bab alanyeset s még sokkal ritkábban a *babnak*, *babtól*, *babhoz*-féle ragos alakok.

Kisebb-nagyobb valószínűséggel sok más esetben is rá lehet mutatni az ilyen típusú szavaknak azon alakjára, vagy alakjaira, melyek a mindennapi beszédben a leggyakoribbak s azért döntő módon irányíthatták a végleges fejlődést. Pl. *asztalon*, *asztal-alatt* (-*alá*), *asztalos*, tehát: *asztal*; *zabot*: *zab*; *Garamon* innen (*túl*, *át*): *Garam*; *panaszol*, *panasza*, *panaszunk*: *panasz*; *darabot*, *darabok*, *darabos*, *darabig*: *darab*; *szabadon*, *szabadul*, *szabadít*: *szabad* stb. *) Az ilyenekkel szemben viszont pl. a *konkoly* talán a gyakori *konkolyt hinteni* szólásnak köszöni második *o* hangjának megmaradását. *Zátony*-ről is leginkább akkor beszélünk, ha a hajó, vagy valamely dolgunk *zátonyra jut*. A *pagony* szónak is valószínűleg a *pagonyban*, *pagonyba* helyragos alakjai a leggyakoribbak. A *topoly* és *jávor o-ját* a *topolyfa*, *jávorfá* összetételek őrizhették meg, míg ez utóbbival szemben az *ihar*, *juhar* mellékalak nyilván a szintén gyakori és szabályos *juharos*, *iharos* erdőnévből való elvonás. Éppígy a mai *Esztergom* a gyakori *Esztergomban*, -*ba*, -*ból* alakok miatt maradt meg, a régebbi *Esztergam* pedig a szintén elég gyakori *esztergami* melléknévből való elvonás volt. Régebben inkább *zálag* volt használatos, ma inkább *zálog*; az előbbiben a *zálagot ad*, *zálagos jószág*, *elzálagosít*, az utóbbiban pedig a *zálogban van* kifejezések hatását láthatjuk.

Minden egyes esetben persze lehetetlen pontosan megjelölni a szónak azon alakját vagy azon alakjait, melyek a többiekénél gyakoribbak (ehhez olyan gyakorisági statisztikára volna szükségünk, a melyet még nem állított össze senki, s a melyet nem is fognak összeállíthatni soha), némely esetben talán nincsen is lényeges különbség az egyes alakok gyakorisága között (ennek lehet aztán következménye az, hogy egy-egy szónak az egyik nyelvjárásban *o*, a másikban pedig *a* hangú alakja diadalmaskodott végig az egész paradigmán), sőt néha talán nem is éppen a leggyakoribb alaknak szabályos hangállapota volt a döntő, hanem olyané, a mely valamilyen oknál fogva

*) Érthető most már, azt hiszem, az *asztalnok* és *udvarnok* a hangja is a várt *o* helyén.

maradandóbb pszichológiai hatást gyakorolt. Teljességgel reménytelen volna tehát az a vállalkozás, mely minden egyes ilyen esetben meg akarná magyarázni, hogy miért fejlődött az *o* hangtörténete éppen ebben s nem abban az irányban, s azért az előbbieken magam is éppen csak néhány olyan példa bemutatására szorítkoztam, a melyeknél mégis némi valószínűséggel mutathatunk rá a fejlődés irányát befolyásoló okra.

Azt hiszem, hogy már az eddig fölhozottak is elég valószínűvé teszik magyarázatom helyességét, de erős bizonyítéka ennek az én véleményem szerint továbbá még azon körülmény is, hogy a ma hangzóvesztő szótöveknek (pl. *akol*, *bútor*, *szobor* stb.) kieshető *o*-ja nem vált nyiltabbra. Ez az *o* t. i. vagy megvan (pl. *akol*, *akolban*, *akolba* stb.) — és akkor természetesen zárt; vagy nincsen meg (pl. *aklot*, *aklom* stb.) — és akkor persze nyiltabbra sem válhatott. Az igaz, hogy éppen a például idézett *akol* szónak az OklSz. szerint valamikor *akal* mellékalakja is volt, de az *Akaluta* összetétel és az *Akalos* személynév (ha csakugyan a. m. 'aklos') egészen szabályos fejlődésűek, mert hiszen második *o*-juk nyílt szótagban állott, s így csak azt bizonyítják, hogy az a két nyílt szótagos hangtörvény (a potiori fiat denominatio), melyet a Nyr. XXXIX—XL. kötetben ismertettem, még nem érvényesült volt az egész magyar nyelvterületen, mikor a nyílt szótagbeli *o* > *a* hangváltozás megindult. A mely mai hangzóvesztő szó tehát akkor még nem volt hangzóvesztő, abban azidétt még éppen olyan módon váltakozhatott a (ma kieshető) *o* *a*-val, mint a **bob* ~ *babot* típusú szavakban. Tehát pl. *akol*, *akolba*, *akolnak* ~ **akalot*, **akalok*, *akalos*, *akaluta* stb. Az OklSz.-nak 1346. évi *Nyrakal* adata emléke lehet annak a hosszabb-rövidebb ideig tartó ingadozásnak, melyet minden, a belső analógia hatása következtében az egyik vagy a másik fok javára történő teljes kiegyenlítődés folyamatában okvetetlenül föl kell tételeznünk. Olyan nyelvjárásból vagy olyan leírónak egyéni nyelvéből való lehet, melyben **akalot*, **akalok*, *akalos*, *akaluta* hatása alatt a szabályosan *akol* alakú alanyesetbe is behatolt az *a*.

A szl. *okol*-ból való m. *akol*-ról még megjegyezhetjük, hogy egyetlen képviselője egy külön típusnak. Első szótagjának magánhangzója t. i. hangzóvesztőt megelőző szótag előtt állván, a

szerint változik nyílt vagy zárt minősége, hogy az utána következő szótag *o*-ja megvan-e, vagy hiányzik-e. Első *o*-ja nyilván azért vált nyiltabbá, mert a szót legtöbbször helyragokkal használták, mikor pl. a juhokat az *akolba* zárták, vagy mikor kieresztették őket az *akolból*. Mivel ezenkívül még magában az *akol* alanyesetben is szabályos az *a*, azért persze a szabályos **oklot* tárgyeset helyébe is csakhamar az *a* hangú *aklot* alaknak kellett lépnie.

c) Állandóan nyiltból állandóan zárttá vált
szláv *o*.

Ide az olyan szótagokat sorozom, a melyek a magyarban bizonyos ideig nyíltak voltak, de utóbb a rákövetkező nyílt szótag rövid magánhangzójának végleges kiesése következtében zártakká váltak. Ilyenek:

brekovica > *barkóca*, *Glogovac* > *Galgóc* (NyF. 65: 14, 20, 21), *konica* > *kanca*, *kopije* > *kopja*, *kopito* > *kapta*, *kopytce* > *kapca* (ASB. SzJöv. I. 47), *Miskovec* > *Miskóc* (> *Miskolc*, Nytud. I. 187), *morava* > *morva*, *motovilo* > *motóla*, *Novigrád* > *Nógrád* (NyF. 65: 28, 29), *obadvojec* > **obajdovēc* > *abajdóc*, *pavozina* > *pózna* (NyF. 65: 3, 15, 24), *polica* > *polca*, *polc* (MNyv. VI. 67), *ponjava* > *ponyva* (u. o. 68), *povijalo* > *pólya* (NyF. 65: 3, 14, 25), *Regovica* > *Regőce* (u. o. 4, 19), *samonica* > **szamonca* > *szamóca* (u. o. 3, 19), *Topolica* > *Tapolca* (u. o. 4), *Topolovica* > *Taplóca* (u. o. 4, 19—21), *tragovnica* > **taragonica* > *targonca* (u. o. 14, 19, 25), *Virovitica* > **Vërovica* > *Verőce* (u. o. 19, 23, 26).

Meg kell itt először is jegyeznem, hogy *Galgóc*, *Miskolc*, *abajdóc* az én véleményem szerint csakis a *Galgócon*, *galgóci*, *Miskócon*, *miskóci*, *abajdócot*-féle alakokban rövidülhettek meg a két nyílt szótagos hangtörvény értelmében, mai alanyeseteik tehát csak az efféle ragos és képzős alakokból való elvonások. (Vö. NyF. 65: 20.) S most áttérhetünk a tanulságok levonására.

Az eredetileg nyílt, a következő nyílt szótag rövid magánhangzójának kiesése miatt azonban zárttá vált szótagnak *o*-ja helyén ma *ó* (*ö*), *a* és *o* hangot találunk. A hosszú *ó* (*ö*) nem szorul bővebb magyarázatra; nyilvánvaló, hogy a *v* (*szamóca*

esetében az *n*) eltünése okozta. De miért vált az *o* a *kanca*, *kapca*, *kapta*, *Taplóca* esetében *a*-vá és miért maradt meg a *kopja*, *morva*, *polca*, *ponyva*, *Tapolca*, *targonca* esetében *o*-nak? — Azt hiszem, hogy a válasz nem nehéz. Ha meggondoljuk, hogy az *o* után mind a hat szóban *á* következhetik (*kopját*, *morvák* stb.), s ha azt látjuk, hogy *kopja*, *ponyva*, *targonca* mellett csakugyan ki is mutathatók a *kaplya* (Oklsz.), *panyó* (MTsz.), *targanca* (NySz., CzF.) alakok, akkor jogossá válik az a föltevés, hogy az *o* itt is csak a következő *á* hatásának tulajdonítandó, éppen úgy, mint a már előbb tárgyalt *kosár*, *mocsár*, *laboda*, *szapora*-félekben. Hogy *morva*, *polca* és *Tapolca* mellett ma már nem tudjuk kimutatni az eredetibb *a* hangű mellékalakokat is, az aligha tekinthető e föltevés akadályául.

Azt hiszem tehát, hogy mindez esetekben a nyílt *o* előbb szabályosan *a*-vá vált, ez az *a* aztán a következő nyílt szótag rövid magánhangzójának kiesése után zárt szótagba jutott, s végül a ragos alakok *á*-jának hatása következtében, szórványos hangváltozás eredményeként több esetben *o*-vá változott.

* * *

Az eddigiekben azt hiszem sikerült eléggé megvilágítanunk, hogy milyen föltételektől függ az, hogy egy-egy régi szláv jövevényszavunk *o* hangjának ma *a*, vagy pedig *o* (esetleg valamely más magánhangzó) felel-e meg. A régi szláv jövevényszavainkbeli *o* hangtörténetének teljes megvilágítása céljából most már csak két kérdésről kellene még szólnunk. Arról, hogy milyen módon tűnhetett el a magyarban egy-egy ilyen eredetű *o* (mert ilyen esetek is vannak, pl. *kamra*, *kolbász*, *Zsitva* stb.), s arról, hogy milyen korban történt meg az *o*-nak nyiltabbra válása. Az előbbi kérdéssel azonban már foglalkoztam «Egy ismeretlen magyar hangtörvény» cz. nem régen megjelent értekezésemben (NyF. 65), azt pedig már régóta tudjuk, hogy nyelvemlékeink a mai *a* helyén álló hangot az Árpád-kor vége felé kezdik az addig használt latin *o* betű helyett a latin *a* betűvel jelölni, s hogy ez a jelölés az Anjou-kor folyamán válik általánossá. S ez ebben a specziális esetben csakis azt jelentheti, hogy az *o* > *a* hangváltozás is abban a korban, t. i. a XIII—XIV. sz.-ban ment végbe. Mert igaz ugyan, hogy SZINNYEI általában na-

gyon megrendítette az Árpád-kori *o* betűnek *o* hangértékében való hitünket, de szláv jövevényszavaink Árpád-kori írásának speciális esetében semmi okunk sincsen kételkedni abban, hogy ez az *o* betű csakugyan *o* hangnak a jele volt; mert hiszen — ez értekezés bevezetésében kifejtett okoknál fogva — ma már abban sem lehet kételkednünk, hogy annak a szláv nyelvnek (esetleg nyelveknek) *o* hangja, melyből régi szláv jövevényszavaink valók, csakugyan *o*, nem pedig *a*-féle hang volt. S így ezek Árpád-kori *o* betűjének *o*-val való olvasása teljes összhangban marad SZINNYEI elméletének azon részével, mely szerint Árpád-kori nyelvm emlékeink *o* betűjét csak akkor szabad *o*-val olvasnunk, ha erre etimológiai okunk van.

Mindezek alapján tehát régi szláv jövevényszavaink *o* hangjának történetében az én véleményem szerint az a fő szabály, hogy: az *o* a XIII. és XIV. sz. folyamán állandóan nyílt szótagban *a*-vá vált, állandóan zárt szótagban ellenben megmaradt *o*-nak. Változó minőségű szótagok *o*-jának sorsa általában attól függött, hogy az illető szónek milyen alakjai voltak az élő beszédben gyakoribbak. Ha az *o* a gyakori (esetleg pszichologiailag hatásosabb) alakokban nyílt helyzetben volt, akkor a belőle szabályos hangfejlődés útján keletkezett *a* hang a belső analógia hatása következtében (hosszabb-rövidebb ideig tartó ingadozás után) az illető szónak egész paradigmájában diadalmaskodott, de ha a gyakori alakokban zárt helyzetben volt, akkor persze az egész ragozásban megmaradt *o*-nak.

Ha ez az eredmény, a melyre jelen értekezésemben jutottam, meg fogja állani a kritikát, akkor persze nemcsak szláv jövevényszavainkra nézve lesz helyes, hanem egyáltalában mindazon szavainkra, akár eredetiek, akár jövevények, melyek a XIV. sz. előtt már megvoltak a magyar nyelvben.

HORGER ANTAL.

Északi-osztják határozók.

(Második közlemény.)

B) Lativus.

1. Helyhatározók.

a) Határozószók.

uətna ðlà! menj odébb! 36 : 364. | *χontti-χo soχmen uol*
šašna laillem menekülő férfi lépte helyén félre állok 39. |
i-iyə ðuəndiŋsən kətni man'səŋən együttvé jöttek, kétfelé
mentek 37 : 269.

Névmási többől: *mil tàmbina pittu mur āt iil* a sap-
kán innen esett nép hadd jöjjön 36 : 377.

Közel, messze: *χouən manəs, mola uənna manəs,*
lou noχ-kiləmdəs messzire ment vagy közelre ment, ő hir-
telen fölkelt 37 : 265. | *kāt kur əuəlt kātman iorl iorətti χouətna*
iəroš-ləskəlli a két lábánál fogva megragadva olyan messzire
dobja vissza, a mennyire csak bírja (tk. ereje érő messze-
sége) 38 : 115.

b) Sublativus.

Föld, tenger, folyóvíz: *kurnələl moyna ant χai-*
ləŋən lábai a földre nem érnek 38 : 313. | *laŋə χoi moyna*
pidəs a lovas ember a földre ereszkedett (tk. esett) 37 : 57. |
si iəŋŋəlŋən χat-χarina pon'səli a vedreket a szoba földjére
tette 38 : 319. | *sidi mandən əuəlt šārəšna iorətsəŋən* a mint
így mennek, tengerre jutnak 36 : 360. | *χəβləl, molaβləl-təlna*
manməl iubina uulβəslna pitsət ladikjaikkal, miükkel mentek
és aztán a nagy folyóágra jutottak (tk. estek) 38 : 139. |

juɣanna pitseɣen sie fielen auf den fluss nieder A. 3. | *ḡārəs-lòχna il-òχləs* a tengernek hosszan benyúló keskeny öblére leszállott 37 : 68.

Ég: *ī mosaiṇa nàwè tōrāmna ēdəs* egyszer csak kijutott a fehér égre 36 : 356.

Vminek a teteje, széle, vége: *mà χàt laɣgəl na kim-ētləm* én kimegyek a ház tetejére 36 : 356. | *sāwər iəɣ'k-sil na nāwərməs* a nyúl a víz szélére ugrott 36 : 348. | *nortpi untlay jem tərpl ālyəl na təl ixtəm hóχsi-ki jem nūr toɣi rāɣəi-laɣal* a takarós jeles üdő fészek végére teleaggatott nyusztos jeles rúd módjára oda rogyik 160.

Szánkó, állvány: *apsəl ɔɣəl-sok na lətləli* az öccsét egy kis szánkóra feltette 36 : 378. | *iem loyət keɣ ɔɣəl na lədləs* só nagy követ tett a szánjára 36 : 366. | *oχsar nvrəmna nən-zəndiəs* a róka egy állványra fölágaskodott 37 : 185.

Horog: *pà wəndəl-iuχna iuχ mətəsə* a másik horogra is fát illesztettek 37 : 174.

Testrészek: *or-kuləɣ uislə, kat āɣət' èuəlt kātlləli, la ɣ-ɣərna pon'səl i iəɣo-təlləli* az erdei rénszarvast fogta, a két szarvánál fogva megragadta, a vállára tette és hazahúzta 36 : 364. | *amsāten kat laɣχremna* setzt euch auf meine beide schultern A. 7. | *paɲiɣ uəldi igi mà svnzəmna lələ-sə!* Mennyhal-ölő öreg a hátamra ülj csak föl! 37 : 260. | *lay-svs na lələmdəs* lóhátra ült 37 : 63. V. ö.: *lay-svs elti ləlsəɣən* lóhátra ültek 37 : 65. | *naurəməl kiltəda pidəs, səs na uislə* gyermekét kelteni kezdte, a térdére vette 36 : 354. | *mà i səs-pələk na aməssəm* én egyik féltérdemre ültem 38 : 119.

Névutó csak egy van: *uxtina (uxtena) neɣ uχtena kītsem ār kašmuš* auf dich sende ich viel elend A. 29.

Ragtalan határozók: *tār χon-lòχ səila pan ɔɣəlləm* a daru-bögye (forma) csöndes (?) fövenypartra szállók 38 : 116. | *loɣχ venž'vɣ jem χār ētləm* bálványképes jeles térre jutok 41. | *nòχləm χār jem pa nt ma jupe mən lāiltəl* az üzött rénbika jeles útjára utánnam állnak (értsd: üldözőbe vesznek) 40.

c) Allativus.

Pusztán raggal meglehetősen ritkán fordul elő, a mennyiben az allativusok legnagyobb részt a *χoζa* névutóval vannak szerkesztve.

Tenger: *sidi mandal èuelt pòtlàn iəŋkpi šārəsnə iəxtəs* a mint így megy, a be nem fagyó vizű tengerhez érkezett 37 : 68. | *šārəs-iəŋ'kna tusa* a tenger vizéhez vitték 37 : 73.

Város: *uas uətpina iəxtəs* a városnak a folyópart felé eső végéhez érkezett 37 : 72.

Kéménynyílás: *ałtaŋ pūləβ uəsnə nox-χoŋ'əs* csöndesen felkúszott a kéménynyíláshoz 37 : 62.

Fa: *iux-puina iəxtəs* a fa tövéhez érkezett 37 : 170. | *lu juŋ puina iəxtəs, si volis er kam zum stamme des baumes, blieb da stehen* A. 4.

Vminek az oldala: *kolənlàn i iərna top iəxtəsəŋən* a rénszarvasaik egyik oldalához csak odaértek 36 : 384.

Ragtalan határozók: *vəstal jəŋkpi lila tū ətlem* csöndes vizű ragyogó tóhoz érek 27. | *sej-χumpoŋ jem pan oŋollem χiś-χumpoŋ jem pan joŋollem* iszapos habú jeles fővenyparthoz szállok alá, homokos habú jeles fővenyparra jutok. 77—78.

d) Illativus.

Ég, föld: *nəuə tōrəmnə iəxtəsət* a világos égbe jutottak 36 : 391. | *ittam lillu tōrəmnə si man'sət* íme a lelkeink az égbe szálltak 37 : 176. | *i χōlēm pəiər moyna sūdēm (suiləman ol)* az egyik három oszlopa a földbe van süllyesztve 37 : 165.

Víz, tenger, folyó: *sittəlnə pulβəsəŋ igi nəuərməs pōsl iəŋ'gna* erre aztán a nagyfolyósági öreg a folyóág vizébe ugrott 38 : 143. | *lārna ətəŋən* egy áradványba jutottak 36 : 392. | *šārəs-iəŋ'kna tusa, šārəsnə i ətəlla* a tenger vizéhez vitték, a tenger vizébe is eresztették 37 : 73. | *si juŋan A snə etes* dieser fluss fiel in den Ob A. 9.

Már SIMONYI kimutatta (M. Hat. I. 52.), hogy a finnugor nyelvek a vízbeli halált nem inessivussal fejezik ki, mint az indogermán nyelvek (im wasser ertrinken, ertränken), hanem

pregnans illativussal: vízbe jut és ott meg-hal. Lívben: *mies upāndis merrö* az ember belefult a tengerbe; lappban Máté 8 : 32 (GENETZ orosz-lapp nyelvmut.): *mājkjēn čacca* = zürj. *vöisni vaö* = vog. *čarkepes vitne* = belehaltak a vízbe. E szerint a következő vogul és osztják példákat is lativusi értéknek kellene felfogni: *vittē voss sēpe'im, ulān voss jāsē'im* fuljak meg a vízben, égjek el a tűzben IV. 413. | *i roman pūris-pākit ī-saγat navirmas rēp-elte sārása i šuišas jīŋketna* és íme az egész nyáj a tengerbe rohana és a vízbe veszének A. 55.

Város, falu: *min ninēn kitlemān, manāten űātli-igi űasna'* mi titeket elküldünk, menjetek a Vatli öreg városába 38 : 130. | *i Nasaret χīma-ma jōγots i voata pits sārās-χōniγ vošna Kapernaumba* és elhagyván Názáret városát, jövelaknia a tengermelléki Kafarnaumba A. 44. | *mandlemen pūγolna* gehen wir zum dorfe (tk. a faluba) A. 9.

Ház és részei: *tām χātna mā ī iγŋ'am sisēmna χoidet iōγātlet?* ebbe a házba, míg én egyet jártam, kicsodák érkeztek? 37 : 62. | *mul χāti sūŋəlŋa tota lāiltal, mul χāti lōγəlŋa tota jaxtal* a vendég szobarekeszbe oda áll, a vendég szobazugba odamegy 25. | *pām-χorbi-χoi iməl iēmŋ χātna tūsli* a fűforma ember az asszonyát a templomba vitte 37 : 274. | *meŋ'k'-igi lau űisli, lau-χātna tōγār'seli* az erdei manó-öreg lovát fogta, az istállóba zárta 37 : 56.

Barlang, gödör, lyuk: *űāzŋ or't-igi aī űiγəl āsūli-χātna iōγo-lŋəs* a városi fejedelem-öreg kisebbik fia a medve-barlangba bement 37 : 175. | *mosa oγ'kna-ki pitlēm, mā īsi űilβetta űēritlēm* ha valami gödörbe esel, én neked szintén segíthetek majd 37 : 69. | *lōŋγər sijālēmāl-kēmna oγ'gəlŋa lŋəs* az egér, a mint meglátta, bement a lukba 36 : 350.

Erdő: *lauēm űēl'sēm i imēm űēl'sēm, mā sitna orna ī χontsēm* lovatam megöltem, feleségemet is megöltem, ezért aztán az erdőbe menekültem 37 : 259.

Bölcső, koporsó, teknő, csónak: *űiγəl òndəβna pon'sa* a fia bölcsőbe tétetett 38 : 323. | *tām χvm-űuxna mā χodi an' lēβlēm* ebbe a koporsóba én (ugyan) nem férek bele 37 : 72. | *χāβəlŋa lēlēs* a csónakjába ült 38 : 149. | *űērtli űuχ χurina ponlāiēm* kikészítetlen fateknőbe tesznek 36 : 351.

Hurok: *ī χuiēm tūlizi χōrasna űuūmal toγāina tūlizi*

ʒi'sna pitsa i uèl'sa a társam, mikor libucz formává lett, libucz-hurokba esett és megöletett 36 : 397.

Ruha, zseb: *svɣna nɣnən ʒemas laɣəsì!* a ruhába jól öltözz föl! 36 : 358. | *soɣəmpuɣəl uɣsli, ʒèβna pon'sali* ezéna-gombolyagját fogta és zsebre tette 36 : 357.

Testrészek: *sam ilpi mās̄ti lant lēlem-ki, tal ol̄ti lōmɔɣ ɣor lōm vtna* pontem-mort ol̄tal; *mōɣol-ilpi mās̄ti ʒen̄k jēs̄lem-ki, tal-ol̄ti poɣlɔɣ ɣori poɣlvtna s̄āzvm̄tem-mort ol̄tal* ha szívnek tetsző ételt eszem, üresen levő bendőmbé (?) elég, ha beleteszem; ha májnak tetsző vizet iszom, üresen levő gyomromba (?) elég, ha beleöntöm 172. | *ʒor pām sv̄m̄alna pon'sa* az erőfűvet a szívébe tették 37 : 78. | *šarni-oɣ lōɣət lōgəbtəs̄li, uɣəl̄na uɣsli* az aranygyűrűt elővette, szájába vette 36 : 361. | *uātli-igi, ɣodi pvl̄enna an' ʒorət̄l, ɣodi min laɣl̄əmən?* Vatli-öreg nem jut el a füledbe, hogy mi itt beszélünk? 36 : 131. | *ʒorət̄ ʒoɣtəm oɣəl p̄a uɣsli ... kōrdi ʒàsna uɣsli* a később jött fejet is vette ... vaskézbe vette 38 : 321.

Vmibe beleakad, beleütközik: *al ɣōləntatən irtna tal uatəm šošem (?) naɣk aɣkl̄alna ɣājmal-mort s̄ās̄len, tal uatəm kor' naɣk aɣkl̄alna taɣarl̄amal-mort ol̄tal* úgy éreztem, mintha a falumbeli téli deres vörösfenyű törzsökébe ütközött volna, mintha a falumbeli téli deres vörösfenyű törzsökében akadt volna meg 34. | *joɣo ɣis̄əm ʒint̄əɣ ʒorol ālɣəm lēps̄əɣ ʒuɣ lēps̄əlna taɣarl̄at̄al* a hátra maradt ideges ijjam vége a galyas fa galyába megakadt 33. | *noɣos-laidi kōrdət̄na t̄əɣnəs* a fölfelé álló vasakba akadt 37 : 56.

Elvont fogalmak: *m̄a ʒsi moɣ-ɣoɣi ōsəm, m̄a ʒsi moɣəm, n̄v̄məsna pitl̄əɣəm* én is (csak) földi ember vagyok, én is (csak) kíváncsozhatom a földemre (tk. a földem eszembe juthat) 37 : 274.

Ragtalan határozók: *pēlɣəɣ ɣàβ pēl̄əkl̄al landəɣ Ās mvl ʒəɣ'k n̄ik-ʒāūəts̄əl̄əm* feles csónak feleiket a táplálékos Ob mély vizébe hajítottam 38 : 125. | *uul sv̄rt k̄āūər'sa, an ɣv̄n'sa* (egy) nagy csukát főztek, tálba tették 37 : 66. | *tam mēl̄ək ɣ̄ti lōɣen p̄a ɣun' loɣlen?* ezen meleg házad zugába mikor lépsz ismét be? 77. | Elvont fogalom: *unt-ɣoɣi n̄ōmsem pitlen* erdei emberi eszembe jutsz 45.

Névutók.

ivlna, jolna, joln' (*ivl-, jol-, ju-* belső): -ba, -be. — *landəy Ās iēməy iəŋ'k ivlna pitl* a táplálékos Ob szentséges vize bele esik 38:118. | *lū āmstl voχ nirpi nirəy χāt joln' loŋŋtal* az ő lakta, ezüst tetőrúdú tetőrudas házba belép 227. Ezek a szerkezetek szakasztott olyanok, mint a H. B. ország belé stb. féle régi magyar szerkezetek. (*jo-, ju-* = m. bél szóval, nem alak, hanem jelentés tekintetében.)

libina, lipina (*libi, lipi* vminek a belseje): *χāβ libina lvsəlll* a csónakba dobja 38:118. | *χam-iuχ libina lvəəs* a koporsóba belement 37:73. | *uāzəy or't-igi ŋant-ləlī, lou si svəŋəl an' tñləlī, χir libina pon'səlll* a városi fejedelem-öreg, hogy ezt a subáját már nem hordja, egy zsákba tette 37:178. | *χoita χoil pēla sēmŋen lom lipina lorisəyən* die augen rollten zu dem liegenden manne in die kleider A. 4.

kutna, kudətna (*kut* köz): közé, belé. | *oχsətpi-tibərlos kim-ēdəs, kət lvəsəŋən kutna noχ-χəŋ'əs* a rézhüvelyes Tyberlosz kiment, a két éléskamra közé felkúszott 37:54. | *siməs kərməs kutna lvəsəŋən, χolna nəŋχo səsta an' uəritl* olyan füzesbe mentek bele, hol az ember nem tud lépni 36:393. | *uəi-pun-kutna, ŋoŋəs-pun kutna si lvəs* vadprém közé, nyusztprém közé temetkezett 37:171. | *ār χāβ kudətna lvəŋəlsəim* a sok csónak egészen közrefog 38:119.

2. Időhatározó.

Névmási többől: *uul iməl sitna azət sidəməs* az öreg asszonya erre egészen elhallgatott 38:140. Gyakran birtokos raggal is el van látva: *siduna muŋ χundi kəŋ't əlŋu pēla ioŋi-ləuəlsu* erre aztán (tk. ezünkre) mi az osztják falunk felé hazaeveztünk 38:128. | *təmina ləbətmet χotl tudəy iəŋ'k əslləm* mához egy hétre tűzözönt bocsátok le 38:328.

Állapothatározók.

Helyhatározókból fejlődtek ki, és valamely állapotba való jutást jelentenek.

Betegség, halál: *mur mosna-ki pitl mos ləžətləlī* a nép ha betegségbe esik, a betegséget meggyógyítja 38:327. |

jidēman svət tām ioḡan vuna svrēmna si pitsēmən jövésünk közben e folyó torkolatánál halálba estünk im 36 : 374.

Inség, baj, bűn, kár: *ši-lovat šokəl na alt partsən, uārs-lil ālḡlu al at vūimen!* (ha már) ilyen inségbe juttattál, inkább vérese lelkünk végét vetted volna 112. | *mosa šārt na-kī pitlən . . . mā isi ḡilβetta uēritlēm* ha valami bajba kerülsz, én neked szintén segíthetek majd 37 : 69. | «*uērna pitsēmən*» — *ēuēḡən laulḡənən* «bűnbe estünk» — mondják a leányok 36 : 367. | *mola ḡrek andāma ollḡil?* *māzḡ, laulḡ, ḡrek na pitsu tḡḡā?* hogyan lehet a bűnt jóvá tenni (tk. a bűn semmivé lesz-e?), talán bűnbe estünk 37 : 191. | *iaiyən, laulḡ, ḡōlḡndātən, mā nā ḡlāt na pitsēm* bátyám halljátok! én kárt vallottam (tk. kárba estem) 37 : 62.

Vigasság, szeretet, harag: *louḡ ḡḡi ār sōḡ kāslna pitsēmən, uās-āḡnāβ ār uḡ kāslna pitsēmən* a csontos fejű sok tokhal vigasságába estünk, a keskeny állú sok lazaczigasságába estünk 38 : 117. | *lik na manēm āl ēdī!* ne haragíts meg! 36 : 372. | *lou tḡḡā ḡandi-ḡōi nvməsna pitsa* ő talán az osztják embernek megtetszett 37 : 176.

3. Tekintethatározó.

Csak egy példát találtam; *sidi āmāstal ēuēt ḡāslāl ḡandi nēḡḡo ḡāssī ḡāssat: oḡəl na, sēməl na nēḡḡōiḡi ḡis* a mint így ül, a kezei osztják ember kezévé váltak; fejre, szemre emberformává vált 36 : 396.

4. Ok- és célhatározók.

Okhatározót szintén csak egyet találtam, a melyet lativus eredetűnek is lehet magyarázni: *min tut-pōzḡmənna uādi kātllsət* a mi füstünkre (azok) kikötöttek a partra 38 : 123.

Célhatározó szintén kevés van olyan, a melyet lativusi jelentésűnek lehet felfogni:

mā nḡḡən tām-ilbina ḡḡḡ'kna and ēslḡislām, ittām ḡund' ēslḡlām? én titeket már ezelőtt sem eresztettelek vízért, most hogyan eresztenélek? 38 : 134. (Vízre eresztetni ~ vízért küldeni?) | *nḡ ḡāttən tḡḡāina an' ḡil, mā ḡāttəm tḡḡāina ḡis* a ti hallástokra nem jön, az én hallásomra jön 36 : 366. (Hallásom helyére.)

5. Dativus.

Az összes finnugor nyelvek tanúbizonysága szerint az allativusból fejlődött ki. A magyar *-nak, -nek* ragról már RÉVAY kimutatta, hogy eredetileg irány jelzésére szolgált, s ilyen jelentésben még mai napig is nagyon közönséges. E ragot — egy héber szóval való nagyon is kalandos egyeztetését figyelmen kívül hagyva — nagyon helyesen a lapp *néiga, néik* «erga, recta, ad» szóval egyezteti. Érdekes, hogy BUDENZ RÉVAYTÓL teljesen függetlenül ugyanerre az eredményre jutott. Hasonló fejlődésre számos példát találunk a finn, votják, zürjén, mordvin, cseremiszi és az obi ugor nyelvekben is. Megjegyzendő azonban, hogy a *-na* ragos osztják dativusok meglehetősen ritkák és korántsem fordulnak elő oly nagy számban, mint az *-n* ragos vogul dativusok.

Tetszik, való: *ādam pōdär tūsmēm, s v m n a ant m v s t i i ā z a n tūsmēm!* rossz beszédet hoztunk, szívnek nem tetsző beszédet hoztunk 38 : 131. | *(pā) xotī jux uertī xoilna jōrol uertī jem jux ul-ki šeta olta* bizony, ha ácsoló embernek való íjj-csinálásra alkalmas (tk. jó) fa van ott 75.

Vogulban: *šimnē jernē ākw' jēri namsēltēm* egy szívnek tetsző (tkp. kellő) éneket gondoltam ki. Kl. IV. 115. | *an ti nē ānēm nē manā nē* ime ez a nő milyen magamnak való nő II. 125.

Hisz: *χilχē, nēnχoi i ā z a n n a āl ēuā!* fiacskám, emberi beszédnek ne higgy! 36 : 355.

Névmási töből: *ma neyilana jastalem* mert mondom nektek A. 42.

A dativus néha genitivusi használatban is előfordul: *ma lampem nōrām-vaj pošxalna tēranli vošpāl au tēreptači muxari ar rax pa muj nax ēttal!* magamféle réti állat fiókának üres bődönyének száját megtölteni földszíni sok szamócza milyen sok van! 226. | *nēmalti-pēlvk toxlan sāt loyx ār porēmən, kurax sāt loyx ār porēmən xani penkpi penkal-jir lu ant xantal* semmiféle szárnyas száz bálvány sok fiamnak lábas száz bálvány sok fiamnak érdes fogú foga oldalán ő nem akad 269.

A fordított osztják szövegekben az ilyen szerkezetek meglehetősen közönségesek, holott az eredeti közleményekben alig

fordulnak elő. Ugyanez áll a vogul nyelvről is. BEKE az eredeti vogul szövegekből (MUNKÁCSI gyűjt.) csak egyetlen egy példát tud a lativusnak genitivusi használatára idézni: *ajän xum-pi-än é mné posxänl tot tüleil* fegyveres szolgálaim vére oda-tapadt (ott áll) II : 14.

6. Translativus.

A translativus igazi ragja a lativusi -ä, -i (-i), azonban néhány példa azt bizonyítja, hogy néha a -na rag is vehet fel translativusi jelentést.

Mutativus: *i xuiäm tülizi xörasna iuamal toxäina tülizi lšna pitsa i udl'sa* a társam, mikor libucz formává lett, libuczurokba esett és megöletett 36 : 397. | *oxsätpi-tiberlos, toxləy törəm numbina pidi-lisən, kurəy törəm numbina pidi-lisən* Rézhüvelyes Tyiberlosz szárnyas istennél nagyobbra nőttél (tk. duzzadtál) lábas istennél nagyobbra duzzadtál 37 : 73. | *purəs kurna, purəs iäsna mà si iorätləm, mà xol-mosa niqlə olləm?* öreg (é. öregedő) lábra, öreg (é. öregedő) kézre jutok immár, meddig legyek még nőtelen? 38 : 317.

Véghatározó: *mä svxəm ittam iäsna pättsəm* a subá-mat im kézhez kerítettem 37 : 169.

Predicativus: *oijəyet, matet šitaka voaaet; sit vörna ai törim porətna nemitsaaet* boldogak a békességesek; mert isten fiainak hivatnak A. 45.

7. Igeköthök.

iln-: le. — *xärəy öyöl-šopem ewilt iln-oyollem väjey öyöl-šopem ewilt iln-oyollem* a rénbika szánomról leszállók, a rénes szánomról leszállók 116. | *si xulβäsləy igina ält siä-lələiu iln xanəmman olädi!* a nagyfolyóági öreg meg ne lásson bennünket, lebukva legyünk 38 : 139.

nāmən: le. — *vāstal jenkpi lila tu nāmən oyoltel a* csendes vizű ragyogó tóra leszállanak 28. | *xöləm ušpi keu laiməy koli pön nāmən ältləm* a három nyílású halászó kő állta kötéllel ellátott kezezhálómat leemelem (t. i. a tartóról) 38 : 116.

nōmən: föl. — *ālm-xo āləm tur nōmən āmpslem* álmos férfi álmos torokkal im felülök 21. | *iln pidəm pām ār, mola*

nō mən laidi pām ūr? a leesett fű-e a sok, vagy a fönnálló fű-e a sok? 36 : 358.

kāmən: ki. — *sitalna nox-kiləs i kāmən ioxtəs* erre fölkelt és kiment 37 : 182. | *jem xoji sewəŋ oŋem kāmən ēiltalem*, *jem xoji vēšəŋ oŋem kāmən narlem* jeles férfi fűrtös fejemet előtűntetem, jeles férfi szépséges fejemet kidugom 234.

C) Ablativus.

Időhatározók.

A -*na* rag a *təl* «egész» szóval kapcsolatban ablativusi jelentést is felvehet:

sitttəlna šārəs-ioŋ'kua xođil ettőlfogva a tenger vizében fekszik (nyugszik) 37 : 73. | *isł-təlna, nōbtəl-təlna iijli pidiliəm xui iijli pidiliis* hisz réges régtől fogva (úgy van) (hogy) a fiatlanná lett ember fiatlanná lett 38 : 133. | *si nin ioxtəm-təlna mur azət tundəgət* enő érkezésétől fogva a nép teljesen egészséges 37 : 178. | *palem-ki saj-nōr xōlmem-təlna palem-ki xas-nōr xōlmem-təlna* a fülem mögös porczogójával mióta hallottam, a fülem szétágazó porczogójával mióta hallottam 154. | *imi-xili ol, xadāil loqəl ai-təlna ēnməłtsəli* asszony-unokája él, asszonynénye kis korától fogva nevelte 36 : 363. | *mə olmə-m-təlna ioŋ'gəm siməs uər an' uərs* mióta csak vagyok, vizem ilyen dolgot még nem cselekedett 38 : 317.

Hasonló jelenséget találunk a vogulban is, hol a loc. -*t* néha szintén előfordul ablativusi jelentésben: *mənəm mətət* *äkwäps, päri at jiw* menő útjából egyhamar nem tér vissza K. I. 166. | *poləm sū mänt pazwnəŋ šuorp ašuxrəs kwänəl ojtəsäu* a befagyott legelő mentéből a pókos jávor öregecskét (kifelé) engedték futni Kl. IV. 315. | *jä'ikən-pält titi kitiläln* atyuskádtól kérdezd meg ezt I. 77. de *jä'ikən* nál 82.

II. Az $-a$ ($-a$), $-i$ ($-i$, $-i$) rágos határozók.

Akad azonban néhány kivétel is: *si zullən ueldən ɛuəlt andəm̩ iis* a halfogásuk egyszer csak megszűnt (tk. sem mivé lett) 36 : 37. Vö. még 36 : 353. Megjegyzendő, hogy a mással-

*) SCHÜTZ JÓZSEF az osztjĕ. szóképzést tárgyaló értekezésében az összetett képzők vokálisaiiban a * γ frequentatív képzőt látja (NyK. XL. köt. 9—10. l.), tehát e szerint a lativus ragját megelőzte $-\gamma$ -ből is lehetett $-\dot{\gamma}$. Ezt világosan mutatja a * $\dot{t}\dot{\gamma}i$ < $\dot{t}\dot{\gamma}i$ 271. «idáig» alak, a mely közönségesen $\dot{t}\dot{\gamma}$, $\dot{t}\dot{\gamma}$ összevont alakban használatos. — Megjegyzendő különben, hogy e rag γ -vel ellátott alakja a loc. -n raggal kapcsolatban is előfordulhat: $u\grave{a}n\grave{a}$, $u\grave{a}n\gamma$ nahe, in die Nähe. SZINNYEI, Fgr. Spr. 67.

hangzók közül az -*ŋ*, továbbá a fosztóképző -*l* sohasem kettőzódik meg.

Van rá eset, hogy a rag -*a* alakja is megkettőzi a megelőző mássalhangzót: *tāus àm'p' porèman kurəl iəmmà iis a tunguznak az ebtől megharapott lába jobban* (tk. jobbá) lett 36:393. | *šup, šop die hálfté, šuppa, šuppi in zwei theile* A. 141.

Érdekes, hogy szórványosan a vogulban is megtaláljuk a lativusi ragnak ezt a sajátosságát: *an nan mət-χummi' ul ālen* immár ne légy többé bér munkás ember IV:334. | *Āri pasā pasā kitti' ti lūlimēn* leánybúcsúzó búcsúszóval most mi ketté válunk (állunk) II. 156. | *tat-jiw tāllā nukh-lēki* a tüzi-fát öllé rakja (*tāl* öl) MUNKÁCSI, Vog. Nyelvj. 157.

Lativus.

1. Helyhatározók.

a) Általános helyet jelölő határozók.

Közel, távol: *χū taγ' elt χuwa manāmen van taγ' elt vāna manāmen* messziről messze megyünk mi ketten, közelről közelre megyünk mi ketten 250.

Kifelé: *æn auti imea pa eveŋa pilna uslalen voš kim-pija* fassten sie ihn sammt seiner frau und seinen töchtern bei der hand und führten sie eilig aus der stadt A. 32.

Névmási tövekből: *muja manāen?* wozu gehst du? A. 13. | *soγəm puŋəl χāt χoza toγo ioγətmal* czérnagombo-lyagja egy házhoz érkezik oda 36:356. | *toγi nūnzāntlēm* arrébb nyúlok 38:124. | *ši jor jāši jiten pa toγa'l tuotēn muil ātm* ezt az erős kézizmodat odavinned, talán rossz (volna)? 23. | *tīəl-ki tīəl šōstal, toγə'l-ki toγə'l šōstal* alá s föl jár föl s alá jár 189. | *χādāien imi tī tuālēn!* asszony-nénéteket hozzátok ide! 36:367. | *imi-χili űlēm or-kplān-ox χoəŋna si ām'səs* az Asszony-unokája megölt erdei rénszarvas fej mellé oda ült 36:364. | *sī manmal* arra ment 36:375.

b) Sublativus.

Víz, láp, tó: *lanəŋ Ās jeŋkəla nāmən χuwəttal* (a csónakot) a táplálékos Ob vizére ereszti 187. | *lāra lattī lār-*

xōtan rōxəŋ sij šimallatal, tuwa lattī tū-xōtan rōxəŋ sij šāstāl lápra szálló lápi hattýú krákogó nesze közelg, tóra szálló tavi hattýú krákogó nesze hallszik 28.

Tér, út: *χarəŋ uāš χarəla šidi tōlem χarəŋ kort χarəla šidi tōla* a téres város terére így viszem teres falu terére így viszem őt 45. | *oia panda mana sei verflucht* (tk. geh einen unglücklichen weg) A. 31.

Vminek a teteje, feneke: *šāt šōmləp šōmləŋ rēp oɾema joɾotlem* a száz lépcsővel ellátott halom tetejére jutok 38. | *ńoxsəŋ ont šanžema lāillem, vājəŋ ont šanžema lāillem* a nyusztos erdőm hátára állok, vadas erdőm hátára állok (ím) 232. | *muwəŋ-ki jem var patəla toɾi pitləm* földes jeles czége fenekére oda esem 172. | *pōlsəŋ ālɣəp sijəŋ kēzi-šikəl paŋəŋ lōp tajəla joutal* csörgő markolatú híres kardját a fogós evező hegyére tekeri 188.

Ember, testrészek: *pā χo pā χoja lu ant vanltal* egyik ember a másik emberre ő nem néz 42. | *peŋkəl šəŋkləm peŋkəŋ vāj poɾijēma ōɾoɬ jermak ār siχ ārəɬ ɬəŋχəɬəm s a* foga megnőtt fogas állat fiacskámra a vékony selyem sok tekercsének sokját teritem 256. | *uət luɟpi ńōsəŋ kura tamen lomta uət luɟpi ɬəŋ kura tamen lomta* őt újjas tarka lábodra ezt (tk. ezeket) vedd föl, őt újjas ragyogó lábodra ezt vedd föl 36.

Érdekes használata van a lativusi ragnak ebben a kifejezésben: szem elé esik, a mi annyit tesz, mint megszületik: *ī ākišs ī-saɾat-usta oχ-pōpet i nepākiŋ jaχ mur-elta, insisas ɬi elteɬ: χoda moša s ēma-pitta Xristosa?* és összegyűjtven mind a papifejedelmeket és a nép írástudóit, tudakozódik vala tőlük: hol kell születnie Krisztusnak? A. 40. Ennek szakasztott mását megtaláljuk a vogulban is, csakhogy itt -nē raggal: *mō-ləχ ēt... māń χum samnē pats* minap éjjel... egy kis férfi jött a világra II. 85.

Névutók.

uɟtija (vö. *uɟtina*): -ra, -re. — Leginkább az AHLQVIST-féle szövegekben fordul elő: *pa ɬošaɬtasa ɬueɬ jemij-χōt ɬəŋɾiɬ oχtija* és a templom tetejére állítá őt A. 43. | *juɾit nuša χo ušis pa ɬaša toχəŋ-tōɾimetin Avram šaš uχtija* später starb

pèlā (*pēla*, *pelī*): felé. — *Num-Tōrēm āsem āmvsti sārni nirpi nirēn χāt šanzēn χāt šašl pēla šōšlem a Num-Tōrēm atyām lakta arany tetōrudū tetōrudas ház mögös ház möge felé lépdelek* 225. | *ul svrt-ox iaiēl pèlā pon'sa a nagy csukafejet a bátyja elé helyezték* 37:66. | *āwēn χāt āwem pēli šidi kēraaem az ajtós házam ajtaja felé fordulok im* 250.

ilpija: alá. — *muwēl šenklēm pal ont ilpija jōrotlem a földje megnőtt magas erdő aljára jutok* 81. | *nārēn vos ilpija pāitti jupina ješ χōlom toχ šidi toχlem* (ha) szablyaél alá vetődik, a sírás három siralmával siratom 37.

saija: mögé (*sai*, *sī* seite; *sīja* bei, *hinbei* A. 132). — *paatap pa jēlem-evilt Adam imea pilna χaņemasayen tōrim veš-evilt juχ saija aus furcht und scham versteckten sich Adam und sein weib aus dem gesichte des gottes hinter die bäume* 29.

jeapija: elé (alá). — *kāri naņk-kār punapi ār lāwen ma nēmēn ort jelpema tī χāņriltel a kérges vörösfenyő kérge (színű) szőrű sok lovad az én neves fejedelem hősi előmbé kűszik* 40. | *peņkēa šenklēm peņkēn vāj porijem ŋoa jeapija āraa āmvsa a foga megnőtt fogas állat fiaeskám orra elé sokat helyeznek* 257.

d) Illativus.

Ég, föld, tenger: *tōrma kaltmēm kali χo jena šī oltēn jelma kaltmēm kali χo jena šī oltēn égbe föltetszett csodaember hát valóban az vagy, mennybe föltetszett csodaember vagy te igazán* 238. | *tōrmā kalēm lābat χōs lundlā!* az égbe föltetszett hét csillagot számláld meg 37:177. | *Isus Ivan tur-maja omsim ōlīņpēla χuaman Xaaiāeja mans hallván pedig Jézus, hogy János fogságra vitetett, eltéरे Galileába* A. 44. || Vö. Egre, Peste (olv. Egré, Pesté) 'Egerbe, Pestre' R. SZINNYEI, NYH.⁴ 126.

Város, ház: *χatl top laņņis, χun Lot pa voša jōxtis kaum gieng die sonne auf, als Lot in eine andere stadt kam* A. 33. | *lu āmvsti χōlom pārt āltēm χātla jōrotlem ŋel pārt āltēm χāta jōrotlem* az ő lakta, három gerendából összerótt házába jutok, négy gerendából összerótt házba jutok 45.

Erdő: *jaχaa mansit jōra, au pa manes utaa seine ka-*

meraden begaben sich nach hause, er aber begab sich in den wald A. 13.

Csónak: *lēlēm xāp lōlewa lēlmeu, āmsēm xāp lōlewa āmvsmeu, nōɣəŋ tliis nōɣəl tarammal* mióta csónakunk rekeszébe fölállottunk, csónakunk rekeszébe beültünk, a húsos hónap húsa fogyott 181.

Tűz: *poškan-šoit tuda ponsaæ* er legte das ladestock in das feuer A. 14.

Névutók.

kuta, kūtɔla: közé, -ba, -be. — *kant ponaem ney kūtan i imi kūta ney kuten i imi rutel kuta* ich setze hass zwischen dein geschlecht und das geschlecht des weibes A. 29. | (*χotaš-oltī*) *ājkā juɣpi ōn ur kūtɔla joɣotlem* valamerre levő öreg fás nagy sűrűje közepére jutok 43.

lipɔla, lipija: belé. — *lāras lipija loŋgēmaset* a szellemek a szekrény belsejébe vonultak 376. | *χotaš-oltī iki juɣpi ōn ur lipɔla joɣotlem* valamerre levő öregnek (é. medvének) fás nagy sűrűjébe jutok 43. | *in χotī jūcem vērem karti xām lipɔla tam loymem, āšem vērem ɣoɣ xām lipɔla tam pitmem* most hogy atyám csinálta vasburokban im benne vagyok (tk. beleléptem), az atyám csinálta rézburokba im belejutottam (tk. estem) 35.

2. Időhatározók.

Meddig kérdésre: *ittam mēŋ'k'-igi tōrməl-gi švras-kossì i-puš ɣoləs* erre az erdei szellem-öreg az ég ezer koráig egyszerre meghalt 37:56. | *tōrēm-ɣèk-kossì sī olmədəs, ielta moɣəl ɣèk ivrēməslì* örökre ott maradt, elhagyott földjét teljesen elfeledte 38:316. | *ma χotī vās-ori nēməŋ ort pēla jāstatī jāšyem pātəm ɣul xū put-si ɣuwa nōmlem* én pedig a város feje, neves fejedelemhősnek mondandó szómat, míg egy fagyos hal megfőhet, annyi ideig meggondolom 166.

Vogulban: *ūlmèn xāsāi' ta xujāslèn* ugyancsak soká aludtat álmod I. 7.

A magyar -ig rag szintén nem egyéb, mint *g* nyomósító elemmel ellátott lativusi rag. Lativusi értékű a magyar soká (vö. mutativus: sokká), azonban idővel elhomályosodott. Ma

már gyakoribb alak a pleonasztikus sokáig. A -vá, -vé ragot is használjuk időhatározói értelemben, azonban már csak ez a két alak él a köznyelvben: örökké, többé.

Mikorra kérdésre: *kīmætti ñoləŋ lōp tajetna pā lawolmaleu* másodszor az orros (?) evező hegyével megint evezünk egyet 180. | *kīmætti pā layləŋən* másodszor megint szólnak 38 : 131. | *χolmætti asnal* (= *uðnnašik*) *χatməŋən* harmadszor kissé közelebb hatoltak 38 : 131.

Mikor kérdésre:*) *imi, nvy lōlən tɒuð sārəltəm ñoɣə kəuərtlən lōlən!* asszony, te bizony a tavasszal szárított húst megfőzhetnéd 38 : 113 (ragtalan hat.?) | *ñaurəməŋən χoɣdi ɣuəlt ɣaɣl χətl pəitsəli, əməsləl kərəs, attə χondəs* miközben a gyermekek fekszenek, a bátya a sátrát (tk. házát) fölszedte, szánját befogta, éjjel elillant 36 : 378. | *əttəɣə(?) χoɣsət* éjjel aludtak 37 : 261.

Vogulban: *təməŋ itú ilkil touləmləst* azon este tova repültek T. IV. 365. | A kondai nyelvjárásban: *təli* télen, *tūjə* tavasszal, *toji* nyáron, *təχwsi* ősszel. MUNK. Vog. Nyj. 208.

3. Állapothatározók.

Hely- és állapothatározó között áll: *māja manɕi nəməŋ χatleu muja patləptalen, tãnta manɕi siŋəŋ χatleu muja patləptalen?* lakodalomba induló neves napunkat miért késleltetted nászba menő híres napunkat miért késleltetted? 173.

Fogság, szégyen: *Isus Ivan turmaja omsim ɔəɣiŋ pəla χuəman Xaɕiseja**)* mans hallván pedig Jézus, hogy János fogságra (tk. sötétségbe) vitetett, eltérek Galileába A. 44. | *vəš χoilan jələma muja pəitašlən?* *kort χoilan jələma vərəšlən?* a városodbeli emberek előtt miért akarsz szégyenbe jutni, a faludbeli emberek előtt miért akarsz szégyenbe keveredni? 173.

*) Vö. a lativusi rag locativusi használatával.

**) Meene Wesprimee ÉrdyC. 616b. | Alájövének Pétsé HELT. Kr. 39. | Váczezá elbészálta TIN. 97. | Hogy elértek Nagyváradá Toldi est. 5. ének.

165. | *íayrēm uγəllì pidəs* a gyermek megnémult (tk. nyelvetlenné lett) 36 : 369.

Vmivé tesz, változtat: *tāus mola γorbi* és, *si γorbi* *γì γèr'səli* a tunguz a milyen forma volt, olyan formává csinálta 36 : 397. | *γōlām rus èyi γolà-γum-iy γèrlət, γanžəη γèrləl* a három orosz leány koporsót csinál, ékessé csinálják 37 : 72. | *iyəl sidi sèyer'səlli, γàttì àmetsəlli* a fáját így vágta, házat csinált (tk. házzá ültette) 179. | *ńoràžəl aī su γliγì monzisel* a húsát kis darabokra tépték 37 : 78. | *kur-ńol èyəlt ul kur luiəl èyetsəli, keγ xōza pon'səli, ńōγərləli, ńállli* *ńōγərləli* a lába hegyéről az öreg ujját levágta, a köre tette, megfaragja nyíllá faragja 38 : 319.

b) Factivus.

Vminek vesz, alkalmaz: *pām-γorbi-γoyna γàn-èyi niγì tusa* a fűforma ember a királyleányt elvitte feleségül 37 : 258. | *siyəs ləžādədi γàn nì! siyəs iāzəy tūdi γuγìi yārəsāt ol!* királylyá a sast tegyének! a sas hírhordó emberevé a vércse legyen! 37 : 79. | *ńol taj olti γōlom eumem γōlma vītal, ńol taj olti ńel māsmem ńela vītal* orrhegyre való három csókomat hárommá veszi, orrhegyre való négy csókomat négygyé veszi 14. | *lal-ory nēməy orta vāžləlam* hadfeje híres fejedelemmé meghívom őket 237.

Vogul példák a mutativus és factivusra: *rēm ti tēvə, viti' ti pēriləs* égeti a hőség, már egészen vízzé vált I. 25. | *passə-puli manəsīliləm* mint egy keztyűt szaggatom szét rongyokra I. 127. || *jurti' jot vōwāyem* társul hívom őket III. 379. | *tolmésäi' rāwné γum* tolmácsosságra alkalmas ember 9.

A magyar translativusi rag, a -vá, -vé SZINNYEI kimutatása szerint*) az eredetibb -á, -é lativusi ragra megy vissza. A ragot megelőző -v- elem egyrészt a v-s tövekből (kő, köve, ló, lova

*) «Und alles in betracht gezogen, gelangen wir zu dem schluss, dass überhaupt das translativsuffix -vá, -vé nichts anderes, als eine variante des einfachen lativsuffixes -é, -á ist.» Jos. SZINNYEI, Das ung. translativsuffix -vá, -vé. SUS. Aik. XXIII. 9. — Vö. még: Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft (Sammlung Götschen 463) 67. old. — MELICH: A -vá, -vé ragról. NyK. XL. 233.

stb.) magyarázható, másrészt pedig a -val, -vel rag analogiás hatásának tudható be.

5. Prædicativus.

Vminek nevez, tart, híresztel, gondol: *jēməy vāj nojen jēməy a āt taila! pāsəy vāj vojen pāsəy a āt taila!* szentséges állat húsozat szentnek tartásák! dicső állat zsirodat dicsőnek tartásák! 238. | *mā āngəməna, nēm and əzsə, pām mī nēmətsəjəm* az anyámtól, nevet nem talált, fűnek neveztetem 37: 261. | *uəs-nəy-χo-āktiləm-tārāw-oχ-taj-χoləy-unər-or-ta nēmitem* Városi-ember-gyűjtötte-medve-fejébűjában-dús-gyomor fejedelemhősnek neveznek engem 14. | *oχsətpi-tiberlos toχləy uəz χānnī manəm əl nəmī!* Rézhüvelyes Tyiberlosz, a szárnyas állatok királyának engem ne gondolj! 37: 79.

Vogul példák: *nağən jər'i' nāmsitə* téged atyjának becsül vala IV. 343. | *āter-vəpsi' tavə lāwələn* istenkétől rendelt vőnek nevezzétek őt II. 200. | *jəməsəi' sunsilən* szépnek látod III. 118.

A -vá, -vé rag, különösen a régiségben, szintén előfordul prædicativusi értelemben. Használata azonban természetesen csak szűkebb térre szorítkozik, mert a prædicativus rendes ragja a -nak, -nek: Semmié tartani: nihilum ducere BécsiC II. Makk. 7: 12. | Barattiaia vallani: amicum habiturum u. o. 7: 24. | Semmié alittatnak u. o. Dán 4: 32. | Vallom istennek bűnössé magamat VirgC. 8. | Semmit Isten bűnné nem tulajdonít Pázmán: Kal. 237.

6. Módhatórózók.

Meglehetősen ritkák:

i-oldiḷi. egyformán. *törəm-iḷx uantsəm, lauəltəlna, nəy-χoitəlna, i-oldiḷi nəuət*. Az isten fiát láttam, lovastul, emberestül egyformán fehérek 37: 271.

uəra, uər:iḷə: ugyancsak, igazán (*ver, uer, uər* do-log). — *uəra jor-jāši jiti pā ənməltmen uər' jor-kuri jiti pā səŋkəltmen* ugyancsak erős kézizmot növeltél, ugyancsak erős lábizmot növeltél 86. | *iosl uər:iḷə iuxən* az út igazán fás 36: 373.

təgliḷi: hiába (*takliji; tak* erő). — *təgliḷi uul liti*

tvimən hiába van nagy lelked 37 : 263. | *χὰβən-ki ərəl, t à glì šugàləl, siski-lil àlən t à glì yila!* a csónakod ha vékony, könnyen eltörik, veréb lelked végét könnyen veszik 38 : 111—112.

uollì: teljesen (*uol* hely). — *kārəs sitalna pòrləs, sidi mandal èuəlt uollì pèndəs* a kerecsen sólyom erre fölrepült, a mint így megy, teljesen eltűnt 37 : 77.

Vogulban: *rottì' àlən* csöndben légy II. 306. | *tāriy àlēm tox osiyäi', tox ti xujilən* gyökeres álmot oly mélyen (vastagon), oly annyira alszol III. 199. | *kantiy lātiy jāmés aul kās si' lāwēm* haragos beszédének jeles nemét hiába monddotta III. 504. | *pēri sonsi* kancsalul néz. K. 211. | *lōñ-käi' junitislēm* jól megvertem. K. 211.

Mordvin: *alkuks kolì guj valgokšnos* wirklich stieg die verderbliche schlange herab SUS. Aik. IX. 65.

Finn: *keskutelu kävi suomeksi* a tárgyalás finnül (finn nyelven) folyt Bud. Finn Nyelvtan 90. | *kirjoita kirjesi saksaksi* ird a leveledet németül. U. o. | *hän elää herroiksi* úri módon (urak módjára) él. U. o.

7. Véghatározók.

Leginkább névutós szerkezetek fordulnak elő:

pèl à: felé. — *àlta mouəl pèl à nòməsüül* az hátra (hagyott) földje felé gondol 38 : 316. | *manēm lida an' uèrəm'sèn, na ittām tōrām pèl à žurbəldà!* engem nem birtál megenni, no hát imádkozz az istenhez 37 : 184. | *šəŋk-ki žërəmlən, mà pè-ləm nòmən at žv'aliül!* ha nagyon szorongatnak (tk. szükségben lész), csak gondolj rám! 37 : 274.

χoža: -hoz. — *niŋən χoža mà uèr an' tviləm!* Az asszonyokhoz semmi közöm (dolgom) since 36 : 350. | *χada lāuətlət, ləy kudəlna lāuədəβsilel tōrām χoža χolna lāuətlət* a hol káromkodnak, káromkodásukat még az istenhez is káromkodják 36 : 360. | *tà naurēm ənməl, uul χuiz-ki žil, mužilu χoža ligàsta pitl* ez a gyermek megnő, nagy emberré lesz, mi ránk majd megharagszik 38 : 145. | *tōrām pàrdəm uaiət nəy χožilən mola žm uèriližsəm?* Isten rendelte állatok, veletek (tk. hozzátok) mi jót tettem? 37 : 79. | *nəy si mur χoža àl χəbəndà i àl uəndà!* te erre a népre ne hallgass és ne is

nézz! 37:169. | *ruš xośa mitássem* ich vermietete mich an einen russen. A. 24.

oxtiĵa: -ra, -re. | *kuš-xoi tākiĵije ĵikaśatot lu ĵampa-xo oxtiĵa suda pitl*... minden, a ki atyafiára haragszik, méltó az ítéletre A. 46. | *xoi in xūlim-evil', ney saĵat, mosta-xo tomiĵa. matot xorakset joś uxtiĵa?* wer ist von diesen dreien, nach deiner meinung, der freund (nächste) dessen, der den räubern in die hände gerieth? A. 34.

8. Ok- és célhatározók.

Névmási tövekből:

muĵà, muĵa: miért. — *muĵà xoĵida ĵertesen?* (hát) miért kell feküdnötök? 37:185. | *māĵa manti nēməĵ ĵatleu muĵa patlaptalən lakodalomba* induló neves napunkat miért késlelteted 173.

malaĵi: miért. | *koĵà-niĵ malaĵi ĵisen ti?* úrnöm, miért jöttél ide? 37:165.

Vogulban: *mäteri' wōwéstēn, am xoĵetl vā'em?! hog*y miért hívtak, azt én honnan tudjam?! IV. 329. | *man'eri' am śāltsem?! miért jöttem én be?! U. o. | ānēm man'eri' ti' majlāslēn?! miért adtál te engemet ide?! IV. 54.*

Mordvin: *meks a śimat, a ĵarcat?* warum trinkst du nicht, (warum) iszt du nicht? SUS. Aik. IX. 66.

Finn: *miks' sua rakastan ma?* miért szeretlek én téged? Suonio.

9. Dativus.

Már említettük, hogy a -na rag a benne rejlő lativusi ragnál fogva elég gyakran dativusi jelentésben is előfordul. A lativusi rag azonban magában is felveheti ezt a jelentést:

Hoz, juttat, tetszik stb. igék mellett: *i-puś len torma ĵir-pori tūşĵen* einmal brachten sie beide gott offer A. 30. | *vur-megki sewəĵ ort-poĵ iĵēma lār-xuli kali ĵuĵan luel ĵuĵatlem* hegyi manó fürtös fejedelemfi öregemnek tavi hal véres osztaléka gyanánt neki juttatom 376. | *xor-Pāĵet-iĵiĵin Sak-taj-iĵiĵa mala* az alakot a Pāĵet-öreg a Sakfői öregnek adja 376. | *molyā sama raĵli māsli ĵāsəĵ ant-ki ĵastasen, moĵla raĵti ātəm ĵāsəĵ ant-ki ĵastasen śidi xun' versem!* ha

multkor szívnek nem tetsző rossz szót nem mondtál volna, ha májnak nem tetsző rossz szót nem mondtál volna, tán így tennék! 46. | *tōrim neš tam kevit-elta elta evi-poy Avram a* hatalmas az isten e kövekből is Ábrahámnak fiakat támasztani A. 42.

Névmások: *vanta, karek vanin ul, Aue a a mijanta* siehe, die sünde ist nahe, gib dich ihr nicht hin A. 30. | *i jo-gotsu Aue a ox* ponta és eljöttünk imádni őt (tk. neki fejet hajtani) A. 40.

Névutós szerkezetek: *lida pitsat, uetion xat xosa i-pullan uetion kolan uella* enni kezdtek, az ötven háznak egyenlően ötven rénszarvast vágnak le 36:389. | *mosa-ki uant-lan, sit non ueran, an'-ki uantlan, ma xosam adam al uera!* ha látsz valamit, az a te dolgod, ha nem látsz, nekem rosszszat ne tégy! 36:358. || *oxsarat, lebeket rus pēla tinisem* die fűchse, die eisfűchse verkaufte ich den russen A. 22. | *tut pēla lauēl* a tűznek szól 36:348.

10. Igenevek.

Az osztják főnévi igenév — mint általában a finnugor nyelvekben — nem egyéb, mint lativusi raggal ellátott nomen deverbale. A mondatban mint határozó főképpen mint cél-határozó szerepel, de előfordul vég-, eredet- és tekintethatározói jelentésben is.

Célhatározók:

Mozgást jelentő igékkal kapcsolatban: *mosa-pvràitna xòlta manš* egyszer érző hálóval ment halászni 38:139. | *xundsi tam moy patti pvràna, uēlda si pvràna manlu* majd mikor ez a föld megfagy, akkor menjünk oda vadászni 38:126. | *pàri lida manlu* menjünk ételáldozatot ünnepelni (tk. enni) 38:146. | *amp-oxpi nūil čorvos xuppi uas vantti ma jaxlem* az ebfejű nyolczezer férfias várost megnézni megyek én 115. | *si-pvràna manēm tūda iūlən* akkor majd eljön értem (tk. engem elvinni jön) 38:149. | *uēnel ox-uvl kašta iūl* vejének fejbőrét keresni jön 38:134. | *iəy'k tūda and ētl* vizet hozni nem megy 36:355. | *əngəm tūda iūsem sēbən uērdi* azért jöttem, hogy az anyátokat vigyem

samanizálni 36 : 370. | *χandi nēγxoi manēm èuætliiida* *izl* az osztják ember eljön engem fölmetélni 36 : 351.

Mozgást előidéző igékkel: *tōrēn-nūl jem jontan jontti uaysājen* fűszár-nyil jeles játékot játszani hívnak téged 85. | *uātli-igi kōžāiu, mola iēγ'kna ēsllta uāxsālēn, mola tutna vlda uāxsālēn?* Vatlí öreg (gazdánk), talán vízért küldeni (tk. eresztteni) hívtál, vagy tüzet rakni hívtál bennünket? 38 : 134.

Leül, hágy: *šertti-χo šertti āmōsl* a varázsló ember leül varázsolni 271. | *iγēm pilna nār-χul lida iγā-āmōs-sēmēn* a fiammal együtt nyers halat enni összeültünk 38 : 123. | *nyēn uēlda xōēm iaiēn* a téged veszendőbe (tk. megölni) hagyott bátyád 36 : 389.

Öl, vág, keres, igyekszik stb.: *pāri put āmōtti uas-āγnēθ ul uuīz uēlmēn* ételáldozatos fazekadat állítani ölted meg keskenyállú lazacodat 38 : 124. | *ney ma tam narēγ jux ālyem muj ver'ta sewir'sen* te az én bűnhődéshozó fámat (fa végemet) mit csinálni vágta le 83. | *louēl uēldi kēzi kašl* magát megölni kést keres 38 : 133. | *χōš-pēlā m and a uandī* valahova menni igyekezzél 37 : 171. | *tōrēm-āšēu tudēγ iēγ'k ēsll muγēu uēlda* isten-atyánk tűzőzönt bocsát a mi megölésünkre 38 : 327.

A lét ige mellett: *i xvtlna mārēm iōγāl uērdi iplna olmal* egy napon törött íjját csinálni benn volt a szobában 38 : 317.

Néha két infinitivus is előfordul egymás mellett, a melyek közül az egyik célhatározói mellékmondatnak felel meg: *uēlta nōγālta pitsalēn, iēlta nōγāllalēn* hogy elejtsék, üldözni kezdték, hátulról üldözik 38 : 313.

Vég- és eredethatározók: *murēl χāl'lēda pitsēt, louēl uantta sālī iīsēt* a népe is sirni kezdett, neki látni is sajnálatra méltók voltak 38 : 329. | *noχ-lajdi iorlī pitmel, torošik pōrēm-ti šāmlī pitmel* föllátni erőtlenné lettek, kissé odább lépni sem volt erejük 38 : 127. | *χān-ēuina χolna kim-ētti and ēslla* a királyleány még csak kimenni sem ereszti 37 : 273. | *pōdēr'ta ior iōγētl* beszélni ereje jó 36 : 377. | *nyē murēm uēlda xōina pārtsāiēn* te kitől rendeltetted a népet megölni? 37 : 266. | *iōγo-laηda palāl* fel bemenni

37 : 165. | *si kinžà uèl di mutràiem andàm* eddig megölésre való fortélyom nincs 38 : 326. | *jōrol uerți jem juχ* ijj csinálásra alkalmas fa 75. | *uōdi uanχti iorl andàm* a partra kímászni nincs ereje 38 : 143.

Tekintethatározókhöz lehet sorolni e magyarban is gyakran előforduló szerkezeteket *uèlta xodi kuš uèl'sèm* megölni ugyan megöltem 38 : 315. | *uèlta uèl'sèm* megölni megöltem 38 : 314. | *ilβàlèda azàt an' iilβàlèl fòl-támadni* ugyan nem támad föl 37 : 171.

Érdekes sajátyságot tüntet fel a következő szerkezet: *uullìki iil, manèm uèll, iāsəm ant xòllèl i-χvlda lskəsèm* ha nagyobb lesz, engem (is) megöl, a szómat nem hallgatja meg, egy halálíg (oda) vetettem 38 : 116. | *àm'βlāl χuślèl, i-χvlda nāuərlet* az ebeit uszította, (azok) egy halálíg iramodnak 36 : 373.

11. Igekötők.

ivɾà: össze. — *mur manəm iubina uoślax-soχta ivɾà-tvɾtsəlì* miután a nép elment, agyagsárt gyúrt össze 36 : 397.

lòkkì: össze, szét (lők karika). — *lòkkì šugàlès* összehetőrt 38 : 321. Vö. a vogul *lakwä* szét, széjjel (*lakw* kör, karika): *kvolès lakwä-sāsəntawəs* a liszt szétöntetett; *lakwä sakwali* szétszakad MUNK. Vog. Ny. 17.

maχtì: keresztül. — *or-kvlàn il-kòriiis, or kvlàn èuəlt nàl maχtì-lòχnəmdəs* az erdei rénszarvas elesett, az erdei rénszarvason a nyíl keresztül csúszott 36 : 363.

soppì: át (sop darab). — *pàtla iəŋ'kpi šārəs soppì-ussel* a be nem fagyó vizű tengert átúszták 37 : 63. Vogul: *tì jā supì' tāsəs* ez a folyó keresztül (teljesen) száradt, kiszáradt; *kwālì' supì' jàktèstü* a kötelet kettévágta, átvágta MUNK. VogNyj. 17.

B) Locativus.

Az irányok váltakozása még a legkülönbébb nyelvekben is nagyon közönséges jelenség, azért nincs semmi rendkívüli abban, ha az osztják lativusi rag egyes esetekben locativusi jelentésben is előfordul. Hasonló irányváltózásra a magyarban

is akad elég példa: Megbocsátál a tolvajnak, ki te jogodra figge. ThewrC. 53. | Bal felé nincsen szíve, mint a bolondnak, hanem jobbjára. LAND: Segíts I: 383. | A mocsokosok között forgolódván, mocsok reá ne maradjon. FAL. Sz. E. 35.

1. Helyhatározók.

a) Superessivus.

Vnek a teteje, oldala. *sāt šömləp šömləp rēp o r ə m a* *ār xašpi kat sēm xoŋi vantlem* száz lépcsővel (ellátott) lépcsős halom tetején sokat látó két szememmel miképpen látom 176. | *tam i āupi lābet lār pā-pēlka xo-poŋi ār xašpi kat sēm xoŋi quantlem* ezen egytorkolatú hét tő tulsó felén emberfia sokat látó két szememmel (ím) miképpen látom. 75.

A *xoŋa* névutó is használatos néha superessivusi jelentésben: *tōdā moy ol, si moy xoŋa mur ol, si mur xoŋa oylā!* ott föld van, a földön nép van, ahhoz a néphez szállj le! 38: 327. | *lu āmvsti sāt lāwi jiri pajel xoŋa ār lāwi jiri paj xoŋa* a maguk lakta, száz ló áldozatos dombjukon, sok ló áldozatos dombjukon 41. | *muŋilu, muŋ lillu törēm xoŋa seda i quantlān* minket, a mi lelkeinket az égen, majd ott látod meg 37: 172.

b) Adessivus.

Ház: *si-voŋi jaŋ ātalīn Lot xoŋa ākītsast* die einwohner dieser stadt sammelten sich während der nacht vor dem hause *) Lots A. 32.

Névutós szerkezetek:

xoŋa: sāyər pām līl pāmpai xoŋa. A nyúl füvet eszik a fűrakásnál 36: 348.

pēlā: murəl ām'səm pāməy moy iybəl pēlā xaŋəs a népe lakta füves föld mögötté *) elmaradt 38: 320. | *tom ān-āləy pēlā oxsātpi-fībarlos, tām ān-āləy pēlā iaiəl* a tálnak amaz végén a rézhüvelyes Tyiberlosz, a tálnak emez végén a bátya 37: 66.

ilpəma: lantəy Ās jēməy jəŋk ilpəma jəŋk xōnpi xōnəy

*) Lativusi jelentést is lehetne e példának tulajdonítan

χāt ma šī āmṣlēm táplálékos Obom szentséges vize alatt vizes tetőnyílású tetőnyílásos házba ülök im 123.

c) Inessivus.

Sátor: *pārtol-ki alṇṇ ura lāiltem* *χatl* deszkája ragyogó bálványasátoromban ha megállok 108.

A *χoza* névutó is többször előfordul inessivusi jelentésben: *tām χōlēm pāiart palātna χādēn χoza mola lāillēn* ezen három oszlopmagasságnyira (épített) házadban mire vársz 36 : 355. | *tām ittam tandal-igi yasna kudāṣ mēṇk'-ēyi iēmṇ χul (svrt)-oχ χoza toṛo i χanēmās* most a Tandal-öreg városában a középső erdei manó-leány a csuka fejben rejtőzött el 37 : 68.

2. Állapothatározók.

Adessivusból fejlődtek ki:

χundsi uulṣāslēṇ iāχ χoza simās ior-nēṇχoi anda tiyul a nagyfolyóági népnél ilyen erős ember sohasem születik 38 : 144. | *mā ittam nṇṇ murēn χoza olda an' uēritlēm* én most a te népednél nem tudok meglenni 36 : 376. | *tē-mosa si-kuš ḅusēm, nṇṇ χoza iēn nēmōttulēn (?) sājēl andām* idáig üvöltöttem bár, nálatok egyiktöknek semmi nesze se 36 : 374. | *mā χoza m olà!* maradj (tk. légy) nálam! 38 : 150. | *mā nṇṇ χoza ollēm* én nálad (tk. hozzád) leszek 37 : 264.

ī-paiṇi: együtt (*pai* rakás): *lolmaχ oχsar pilna ī-paiṇi mōnlēṇ* a rozsmák a rókával együtt megy (tovább) 37 : 74.

kūta: -ban, -ben (tk. közé, *kut* köz): *šāṇkel jēṇk kūta lillōmel, māsel jēṇk kūta lillōmel* hőségük vizében (majd) elvesznek, izzadságukban (majd) elvesznek 41. | *nōrēm-χār vur kūta muj nā-ṇa liltōstēl* a réti rénbika-vér bőségében majd elvesztek 177.

A *iugānna* névutó is előfordul lativusi raggal: *mā ant χailāiam, mā iugānēm mī lōu iāχlāl sēuērlēt* nem találunk el, helyettem a saját népeiket kaszabolják 38 : 125. | *uulṣāslēṇ-igi lōu χvlās, lōu iugānellī nāurēm tiyās* a nagyfolyóági öreg meghalt, de helyette gyerek született 38 : 145.

ī-oldiṇi: együtt (*oldi*, *olṭi* lenni). — *laul-tēlna* (v. *laul pilna*) *ī-oldiṇi soppī-kōriṇis* lovastul együtt két darabban esik össze 37 : 270.

Essivus: *ittam xolòn xoi selta-ki lallì òlèt, mà tà mouna olda an' yèritlèm most már ha a harminecz ember ellenségül jön, én ezen a földön meg nem maradhatok 36 : 376. | pōšiy, mumama, nen ūsen sünen AIAIYA uaman sohn, erinnere dich, du nahmst dein glück während du lebend warst A. 36.*

3. Partitivus.

Sajátságos jelenség, hogy a *χόζα* névutó partitívusi jelentésben is előfordul. E különös nyelvtani tünemény magyarázatánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azon körülményt, hogy a *χόζα* névutó elég gyakran locatívusi, többek között inessívusi jelentést is felvehet. Már pedig tudjuk, hogy a magyarban, különösen a régi nyelvben, az inessívusi *-ban*, *-ben* a partitívus állandó ragja.

si mur χόζα než i nēχoi an' χázəs ebből a népből csak egy ember sem maradt meg 37 : 266. | šprəs-χoi bi lal χόζα nēmaza χázəm nēχo andàm az ezer emberből egy ember sem maradt 37 : 269. | àsnì χόζα i àsnì lēžàdəs a medvék közül egy medvét tett azzá. 37 : 79.

Magyar példák: Oggun...mend iovben rezet HB. | Valakiben az isteni szeretetben semmi nincsen, az oly lélek is semmi CornC. 48. | Egy morzsányit sem hagytnak benne TELEGDÍ | Vizünk jó friss vagyoni; ki jól iszik benne, ballaghat a fagyoni. ERD.: Népd. I. 123. | Nagyon fősvények voltak: a kenyérben sem ettek eleget. Népk. II. 412.

III. Az *-s* (*-ás*, *-ís*) ragos határozók.

E rag eredetére nézve érdekes BUDENZ feltevése, a ki Ugor Alaktanában e ragot **-ks* eredetibb alakra vezeti vissza és a finn prolatívusi raggal egyezteteti: «Az oszt.-ban a *s* latív végrag alkalmasint a finn *-ks*-nek felel meg; e szerint a *jogos tiis* alakok a finn *< itse* (e h. *i-kse*) végű prolatívussal állíthatók egybe» (UA. II. 386.). Annyi bizonyos, hogy a rag alapjelentése latívusi, azonban, akár csak az *-à*, *-ì* rag, egyéb határozói viszonyok kifejezésére is használatos. Érdekes, hogy BERKE teljesen mellőzi e ragot a vogul határozókról írt értekezésében

(NyK. 35. köt.), sőt egy másik értekezésében, a melyben a ragtalan vogul határozókat tárgyalja (NyK. 37.) a vogulban is előforduló -s (o:-s) ragot egyszerűen melléknévképzőnek veszi, s a vele képzett határozókat pedig a ragtalan határozók kategóriájába sorolja, nem véve figyelembe BUDENZ, sőt MUNKÁCSI*) véleményét sem, a kik mind a ketten már régebben rámutattak e rag határozói mivoltára.

A) Lativus.

1. Helyhatározók.

Megjegyzendő, hogy a -s rag gyakran mint pleonasztikus elem járul már meglevő kész határozószókhoz: *toɾo ~ toɾos* arra felé, *noɾo ~ noɾos* fölfelé *sɿ ~ sɿis* arra stb.

Névmási tövekből: *soɾɕmpuŋəl ɕola s lãriɿs*, *sɿis si manəs* a czérnagombolyagja a merre gurult, arra ment 36:356. | *mundi ɕatsa ɿis*, *sɿis manəs* a honnét imént jött, arra ment 36:380. || *toɾos àlɿis sɕmɕm pãɿtɿlɕm* arra felé előre vetem a szememet 38:120. Ikerszavakban: *toɾosɿən-tɿisɿən ɿandɿɿdanna mola vndàs!* ide-oda tekingetvén mi segítséget (látsz)? 38:119. | *ɿòɿlɿl àlɕmɕlɿ*, *tɿis pã tɿis*, *toɾos pã toɾos sòɿs* az íjját fölemelte, ide s oda lépett 38:319. || *nɿɿ manɕm nɿɿsɿɿ ɿosɿ ɕola s manɕm*, *mã ɿundɿ ɿantsɕm* nő járta nős vidék útja merre van megjárva, én mikor láttam 36:355. | *apsɕm ɕola s manəs?* az öcsém hova ment? 36:382. Néha a *taɾà* «hely» szóval kapcsolatban: *ɕola s-taɾà manɿ*, *ɿantlɕu-sà!* ɿos *ɕola s ol?* merre megy, lássuk csak! az útja merre van? 38:139. | *ɕola s-taɾà manɿmɕn?* hová menjünk? 37:178. | *ɕos-pɕlã manɿ*, *loɿ and osɿ ɿolna* merre megy, még nem tudja 36:366.

Vminek az oldala, vége: *landɿɿ Às pã-pɕlɿis lãɿlɿlɿmɕn* a táplálékos Ob túlsó felére evezünk 38:116. | *pãtla ɿɿɿ'kpi sãɿs-tom-pɕlɿis ɿoɿɿtsɿt* a be nem fagyó vizű

*) Vö. MUNKÁCSI-nak a vogul nyelvjárásokról írt munkája (Ugor Füzetek 11. köt.) 25. lapját, a hol egész sereg -is ragos módhatározót idéz. Újabban BEKE is észrevette tévedését. Nyelvőr XXXIX. 113.

tenger túlsó felére jutottak 37:63. | *nim-pōrār nim àlγis* *noγām'lām* az alsó sziget alvégére iramodom 38:124. Vö. *nim pōrār nim àlγna ioxtiliūlām* az alsó sziget alvégére megérkeztem 38:125. | Névmással kapcsolatban: *tom-àlγis iγγ'al, tām-àlγis iγγ'al, kātis iγγ'al* arra felé jár, erre felé jár, kétfelé járkal 38:326. Önállóan: *setta tām seyya-lāl àlγis ētsayen* aztán ím a két hajfonata előre kijött (a vízből) 38:143.

Félre, kétfelé: *χὰβəm pulāy līkəməm χὰβ χοζəγis* *kus lāuəlsət* a ladikom irányába sett csónakban félre eveztek bár 38:119. || *χοζəγis manədi-oxsar lauəl-loy sōməttətlāl-χuli and āt trīlēt!* menjetek félre, mondja a róka, az ő ruhái ne piszkolódjanak 37:189. || *χum'βət kātis iγγ'al* a hullámok kétfelé kimennek 38:322. | *āsñi kātis uandīl* a medve kétfelé nézeget 36:351. | *ittam kāt χui kāt iāslna kātis χatlsəli* ím a két embert két kezével kétfelé ütötte 38:143. | *loy lōydat svrāt mur kātñis man'sət* mikor belép, a nép kétfelé ment (előtte) 37:273.

Ki, le, föl, vissza: *i mosaina àzəl-igi imi uγəl-uəs* *əuəlt i χələβ kimis tāt'səli* egyszer(csak) az öreg atya az aszszony száján kifelé egy hálót húzott 38:323. | *si-kəmna kimis χōlən'lət* ezenközben kifelé figyelnek (hallgatnak) 36:371. | *aīlta kimis uantl: χōləm χandī χoi* csöndesen kifelé néz: három osztják ember 36:396. || *iγγ'k ilbina vu iəğəlt* *ilis taldə pitsa* a víz alatt a folyással szemben lefelé kezdi húzni 36:353. | *ild əuəlt ilis nāiəmdəs* az ülőről le csuszszant 38:321. | *lābatmət χutl patlēm-kəmna tōrəm-àzəl ilis uantl* mikor a hetedik nap is beesteledett, az istenatyja lefelé tekint 37:329. | *A tγrə*, 'hely' szóval kapcsolatban: *mə ilis tγrə uantlēm, mola pulāy ol* én majd lenézek, milyen irányban van 37:77. || *āsñi noγos uarətl* a medve erőlködik fölfelé 36:353. || *tandəl-igi iγγos-tγrə ox ponda pidəs* a Tandal-öreg hátrafelé (fordulva) fejet kezd hajtani 37:66. | *loy iγγos-vγγər-məs, i nēγχoi luy-svs elti ol* ő visszatekintett, egy ember lőhátan van 37:266.

Érdekes, hogy a vogulban az -s (o: -s') ragnak majdnem kizárólag csak módhatározói jelentése van. Azonban a kondai vogul nyelvjárásban helyhatározói, még pedig — elég külö-

nös — ablativusi jelentésben is előfordul: *jītēñēs* észak felől, *khotélēñēs* dél felől, pl. *jītēñēs soät por sūmilitä* éjszaka felől hétszer*) ugrik feléje MUNK. Vog. Nyj. 210. Vö. az osztják: *nin ant pontseten, xoltša si joxtas?* ihr habet ihn nicht hingelegt, woher kommt (denn) diess? A. 11. Lativusi jelentéssel: *neñ-ki ant manlen, ma širtn' xoltša manlem?* ha te nem még, akkor én is hová mennék? 184.

2. Időhatározók.

Csak egy -s-sel képzett időhatározó van: *uēlis* (*ueltši*) jelentése: azonnal, egyszerre, mindjárt, mihelyt, akkor. Alapszava valószínűleg a *vel* (*vuel, vell*) »fiatal«, a melynek az újabb átírásban *uēl* felel meg. [*vel-xo, vela-xo* unverheirateter mann, junggeselle AHLQVIST 154.]

muñilu uēlis uandilä! minket azonnal meglátsz 36 : 358. | *tuñ-üatna sēmlām kurisāñet, mäs an' mostasēm, ittam uēlis mostasēm* a tavaszi szél szemeimet megrontotta(?), én (bizony) nem ismertem meg, de most egyszerre megismertem 37 : 166. | *mäs pōdar'ta an' uēritlām, ieža lilām lēškāmāšik āt iñil, uēlis pōdar'lām* én beszélni nem tudok, a lélekzetem egy kissé hadd tánguljon, mindjárt beszélek 37 : 168. | *naj uēlis uantsallä, loñ nox-läñis* a nőt mihelyt meglátta, fölállott 38 : 324. | *ñaurēmät, ālagna mäs-ki xollām, uēlis xäl'lēdi!* gyerekek, ha én halok meg előbb, akkor sírjatok 38 : 328. | *kēm' ori jamal pā ueltši tōleu silány* ezüst javát azonnal elviszszük 122.

3. Móðhatározók.

Meglehetősen ritkák.

Névmási tövekből:

xodaš: hogyan. — *ivñ'am rōbōtāñm añlta xodaš soñšñtāsēm lōlōñ?* járt munkátokat (é. azért, hogy odajártatok) lassankint hogyan fizethetném meg? 38 : 136. | *mäs nyñen xodaš-kēba uēllēm!* én tégedet valahogyan (mégis) megöllek 36 : 387. (Vö. *xoti, xodi* hogyan.)

*) Munkácsmál sajtóhibával: kétszer.

Melléknevekből: *àngelna iemas tvida* pítsa az anyja jól gondját viselte 38:145. | *χοιηη pılna iemas ðlütən!* az embereddel jól legyetek 36:377.

A vogulban e rag módhatározói használata sokkal inkább el van terjedve, mint az osztjákban: *tākiš* erősen, *pēlpis* gyorsan (tāk erős, pēlp gyors); *sārēs loätti* igazán, őszintén beszél (*sār khom* becsületes igaz ember). Különösen gyakori aa -*iy* ragos mellékneveknél: *χaliyis* ritkán, *sujiyis* hangosan, *aumiyis* fájdalmasan. Ezeknek analógiájára: *mańsiyis* vogulul (*mańsi* vogul), *mōtiyis* másképpen (*mot* más) stb. MUNK. Vog. Nyj. 25, 210, 283, 284. lk.

Érdekes, hogy ez a rag a tavdai vogul nyelvjárásban a sublativus jelzésére is szolgál: *muš ustāl* kis asztal, *mušuz ustāl* kisebb asztal, *mušis* *muš ustāl* legkisebb asztal uo. 284.

B) Locativus.

A lativusi -à, -i ragnál láttuk, hogy egyes esetekben a locativus jelzésére is szolgál. Ugyanez áll az -s ragra is.

mā vllijem tut-χarəmna kāt pēlgis si aməsməl a magam gyújtotta tűzhelyemnél kétfelül ott ültek 38:127. | *χuiηəlāl lēbη oy kāt pēlgis aməsləηən* az emberei az előház ajtajában két felől ülnek 37:59. | *χòη'tal sɔɣət am'βət iux kāt pēlgis azət iərman χoilet* a merre (így) kúszik, az ebek a fa mindkét oldalán valamennyien megkötve fekszenek 37:170. | *χolaš laidi kor-šungəl sēis lāil, χolaš laidi pvrəl sēis lāil* a hol a vasszögnek kell állni, (az) ott áll, a hol a jégtörővasnak kell állni, (az) ott áll 37:55.

IV. Az -l ragos határozók.

Az ablativusi -l ragot az összes finnugor nyelvekben megtaláljuk. Az osztjÉ.-ban is megvan, itt azonban már csak mint holt rag szerepel, a mennyiben már csak egyes névutókban és szinte megesontosodott határozószókban fordul elő. Megjegyzendő, hogy mindig együtt jár a nyomósító -*ta* (-*t*) partikulával. E rag a vogul nyelvjárásokban rendkívül széleskörű használatnak örvend.

A) Ablativus.

1. Helyhatározók.

Névmási tövekből:

talta: innen (tám ez). — *nyèn jersellu, pà àm'β-ōrlenna talta joro-kitlu* megkettőzünk téged és az ebszánodon innen visszaküldünk 36:370. | *tám imi talta tūū!* ezt az aesszonyt innen vidd el 36:373. | *keway xārēp ar pārvl talta at ēlom* köves... sok mennykő támadjon innen 252.

tolta: onnét (tom az). — *si kinža toltā tumdāgan iuwan-dismen* egyébként onnét egészségesen indult el 36:374. | *tolta loylet* onnan mennek 28.

selta, sellta, seltta, seltta: onnan (si, sit ez, sidi így). — *mā loy xāβəl xnnan sellta manlēm* én az ő csónakját megérintve onnét megyek (tovább) 38:120. | *tām àsnū** *sellta tī jorāl* ez a medve onnét ide jön 36:387. | *sāmen-ki atma jital seltta joro kērla* ha szíved rosszszá válik onnét fordulj vissza 80.

Vogulban: *tomēn kūrāt tīlt ōli* a tó kezdete innentől van K. 200.

Egyéb hely- és részben tekintethatározók: *kāmelta loy lāšna zor'ta an' uēridas* kívülről ő nem győzte hóval oltani 36:365. | *kāmelta loygti lāšni vajpi ar or'ten lāšni vaj ālyəl luel parkattal* a kívülről jövő havas botosú sok fedelelemhősöd havas botosának végét ő rázza le 46. | *loy nōmelta ōyatl* ő felülről elkiáltja magát 36:394. | *mundi manem lauay xoi ielta xvs jorātselli* az imént elment lovas ember hátulról már csaknem utolérte 37:260. | *orkolay ielta nōrālāl* az erdei rénszarvast hátulról üldözi 36:363. | *lib(i) èlta ouəl al-pussa* belülről az ajtó csak kinyílt 37:167.

Vogulban: *num el nājij vit tārāts* tüzes vizet bocsátott felülről alá I. 68. | *akw'-mat-ērt juil nāwēlnatā tī sujtī* egyszer csak ím hallik, hogy hátulról üldözik II. 96.

*) PÁPAYNÁL: *àsnū*, a mi nyilvánvalóan nem egyéb sajtóhibánál.

2. Móddhatározók.

Csak egy van és ez is kétséges: *aiilta* «lassan, csöndesen» (a *i* kicsiny).

min mundā aiilta kätllta uermən és nekünk az előbb csak lassan kellett volna megfognunk 36 : 367. | *aiilta kimiš quantl: xōlšm xandi xoi* csöndesen kifelé néz: három osztják ember 36 : 396.

A vogulban nagyon közönséges és elterjedt: *am akw' šikwəl ti tāwəsläsem* én lassan feléje evezek IV. 241. | *ti mo-ləxəl xotä šältəpeuw* ily gyorsan hová menjünk I. 71.

Magyarban: Jelenek az zent lelek nagy hyrtelen sebbel. ÉrsC. 158. | Késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbál kiki haza mene ErdTörtT. I. 109.

3. Időhatározók.

Szintén kevés van:

asni selta nāwərməs aztán (tk. ettől) a medve ugrott 36 : 351. | *muj xoi xuwəltā nōmən nōmsen oltal, muj xoi vanəltā nōmən ontren oltal* ez vajjon régtől fogva gondolt gondolatod-e, vagy csak nem régtől gondolt vélekedésed? 164.

Vogulban: *tīl vit-xul ātim, vör-uj ātim* immár nincs vízi hal, nincs erdei állat I. 73. | *tīlātəl tət ōli* esténként itt van K. 208.

Az *əuəlt* névutó használata.

Helyhatározók.

Ablativus: *tām tərājen əuəlt niy manəm niyi suy kanžà!* ezen helyedről nő járta nős vidéket keress! 36 : 355. | *nōmər tərājel əuəlt sidi xōn'al* a kerek helyről így kúszik (fölfelé) 36 : 356. | *oɣəl əuəlt pōzəyna ētl* a feje csak úgy gőzölög (tk. a fejeről gőz száll) 38 : 131. | *si-xorbi pōsl əuəlt quantləl* olyanforma folyóág felől nézik 38 : 139. | *uas num-äləy əuəlt sūuər nāwər-dal nīla* a város felső vége felől (egy) nyúl jövése látszik 37 : 57.

Prolativusi és részben locativusi jelentéssel állunk szemben a köv. példákban: *imi vəm-pat əuəlt kanžanta pidəs, iɣəl őəs* az asszony a párna aljban keresgélni kezdett, íjat talált

36:363. | *ioŕan kudəβ ɛuəlt svrt nox-γūləs* a folyó közepén a csuka felvetődött 36:353. | *neŕ-ki lābet paj kūt-pəl ɛwilt lēk-ori likatna šōšlem* a nő hét csoport között haragos fejbéli haraggal lépdelek 37. | *uas-χadət kut ɛuəlt sidi si nāuər-lūl* a városi házak között ugrál így (erre felé) 37:54. | *χāt-libəl pələ tungət ɛuəlt lāš si ŕis* a ház belsejébe mohok mellett hó jött 37:184. | *āsūi unəl-uəs ɛuəlt, ŕivl-uəs ɛuəlt iəŕ'k ləŕda pīdəs* a medvének az orrán-száján keresztül kezdett a víz bemenni 36:353. | *χātsuŕ ɛuəlt siməs-lamba iuŕ lāŕl, tvīl χada ol-kēba, an' ŕila* a házsöglet fölől olyanforma fa áll, (melynek) a teteje hogy hol van, nem látszik 36:356. | *talta manmēu svŕət uas-numbi ɛuəlt i ləuŕŕ χoi ləuəl top kət kurl siŕələsə* mikor innét elmentünk, a város fölött egy lovas férfi lovának csak a két lába látszott 37:268. | *vzəm ilbi ɛuəlt kanžandəs* a vánkös alatt keresgélt 36:355. | *qulβāsləŕ-igi ŕoŕə-sməl numb(i) ɛuəlt nāu kəu-səm tvīmal* a nagy folyóági öregnek a hús szíve fölött fehér-kő szíve volt 38:144.

Lativus: *nāu ləuŕŕ χoi uas numb(i) ɛuəlt ŕil* fehér lovas ember jön a város felvége irányában 37:55. | *χvələ ɛuəlt kol iəŕəs* a halottra kötelet kötött 36:375.

Időhatározók:

A magyar óta névutónak felel meg a következő példákban: *χōlēm nōbet ɛuəlt uēlēm tāzu, uēlēm uaiiu χōš-pələ māsł tinida* a három nemzedék óta ölt portékánkat, ölt vadunkat valamerre el kell adni 37:52. | *luŕən lābet ɛuəlt, tvlən lābet ɛuəlt moŕilən ŕantman tūlələn, iŕə an' iŕətləŕən* hét nyár óta, hét tél óta látják egymást, de össze nem jutnak. 36:361. | *olmēmən ɛuəlt nŕŕən χund ant ārdāŕŕisēm!* mióta (csak) vagyunk, mikor nem becsültelek meg téged? 38:113.

Vö. a vogP. *vūil* (vogÉ. *uil*): *isig tōrēm vūil vunlēp kwāl* régi idők óta álló ház; *pēs-vūil moŕət tīt ōli* régi idő óta él ő itt földjén. Munk. VogNy. 245: || Helyhatározó: *naŕ ās χotēl-uilt visāŕən?!* hát te ugyan honnan vetted őket?!

IV. 339.

Egyéb időhatározói jelentésben: *nox-pōrləmdəm ŕāsŕən ŕivl-ləl ɛuəlt soppi-əuətsəllī i-kēmna, sēm-sart ɛuəlt əuətsəllī* a fölröppent réczéket az orruk irányában kettévágta, egy szempillantás (?) alatt kettévágta 38:148. | *lābet χvīl manəm ɛuəlt*

səi şatł az egész héten át hallatszik a suhogása 38:329. | *lābat təl olmal èuəlt*, *lābat luy olmal èuəlt i xatlna mārəm iōrəl uərdi iolna olmal* hét tél elmulta (tk. volta), hét nyár elmulta után egy napon törött ijját csinálni benn volt (a szobában) 38:317. | *si xāt tutna lādē èuəlt tal xiššē kērləs* a ház, miután a tűz megemésztette, hamuvá lett 36:365.

Partitívus: *si sēuərəm xulləl kut èuəlt nəŋxoī nōrə nox-ētləsli* az összevágott halak közül emberhúst vett föl 37:66. | *iwntti naurēmət kut èuəlt si naurēm ieza ādəl tōrāina uəxsəli* a játszó gyermekek közül ezt a gyermeket egy kissé félre (külön helyre) hívta 36:369.

Eredethatározók: *mā ior-nəŋxo èuəlt an' palləm* én erős embertől nem félek 36:368. | *nny èuəltən lālməmət an' twiləm* tőled lopott marhám sines 36:385. | *si kurəŋ pastər èuəlt pastər-iəx selta i rətməsət* aztán így ettől a gyalogos pasztértől származott a pasztér nemzetség 38:316. | *āsūū kadī èuəlt palda pīl* a medve a macskától félni fog 37:79. | *kāməltə loŋŋti lāpəŋ untpi ār maj ewīlt ājəŋ uāj ājəl pā xoŋt xöllem* a kívülről jövő csacska szájú sok asszonytól a beszédes állat beszédét miképpen hallom 112. | *tōrəm èuəlt purisəli* az isten felől kutatta. 36:371.

Excessívus: *i lər ewīlt ētəm xölom sūmət uitlem* egy gyökérből hajtott három nyírfát találok 83. | *sus xār kəpəl ewīlt vərəm kat vaj pā lāgoptatəl* őszi rénbika lábszárbőréből csinált két botost húz elő 35. | *mīl isi pāmət èuəlt ləğətsəllə* sapkát is füvekből készített neki 37:178.

Eszközhatározó: *pozəl èuəlt kātlləsli* a farkánál fogva megragadta 36:352. | *sēwəsəŋ xāp sēwəsəma sēwəŋ naj sēwəl ewīlt tozo jerlem* a kormányval ellátott csónakom kormányához hajfonatos fejedelemnö hajfonatánál fogva (öt) odakötöm 88. | *manəm pānəŋ xui tēləm èuəlt xolna iōri-təlləli!* engem még a szegélyes öltözékem szegélyénél fogva visszatart 38:116.

Hasonlító határozó: *tāus, uandē, tōrəm èuəlt uəl olmal* a tunguz, lásd, az istennél is nagyobb 36:386.

B) Locativus és lativus.

Az -l rag néhány példában locativusi sőt lativusi jelentést is felvehet. (Vö. *èyelt* névutó h.):

Locativus: *nōmelta-gi manlən, mvyti uèllàien, iln-gi aməslələn, maxti uèllàien* ha fönt még, mindjárt megöletel, ha alant ülsz, rögtön megölnek 36 : 391. | *nōmelta manti toxləy sirpi ar uáj ewilt ilta manti kurəy sirpi ar uáj ewilt ajen uáj ajen pā palem-ki saj-nōr xoti xöllem* a fönt járó szárnyas fajta sok állattól az alant járó lábasszerű sok állattól a beszédes állat beszédét a fülem mögös proczogójával miképpen hallok? 109. Ezen példák azonban inkább prolativusok, mint locativusok.

Magyarban: Te arczul teljes szép piros valál: tu vultu plenus et rubicundus RMK. I:203. | Mind középbe, mind szárnyul diadalmasak valának Helt:Kr. 88. | Az győriek szárnyul melléköl állának. Tin. 100.

Lativus (?): *sāwər xol vūəl, sē vūəl* a nyúl arra üvölt, erre üvölt 37 : 54. | *xol tūlli?* hová viszi? 36 : 365. | *lu xolta mantal?* ő hová megy? 19. | *xolta-raqənti put' vuri ālən ewilt tolta nox-lāəmtal* leroskadó fekete véréből, im föláll (megint) 87. | *nōxos kušti ēpləy āmp jolta lāilem* nyuszt kereső kopó módjára utána állok 19.

Magyarban: Minden jóízű veneréekkel *zynewl* teljes Érdy C. 432 b. | Arczul borulának az földre előtte RMK. IV : 16. | Vág homlokul Csabára Vör.: Tündérv. 184. vsz. | Világul ment: elkóválygott. Háromszék. Nyr. X : 39.

KARA FERENCZ.

Cseremisiz nyelvtan.

(Hetedik és befejező közlemény.)

398. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: nyK. *βazēnam* (*βazam* «esik, lefekszik») RAM. 186. | nyK. *ia'ōštēnam* (*ia'ōštam* «kérdez») RAM. 26. | nyK. *kiñālnām* (*kiñālām* «felkel») RAM. 25. | nyK. *kolnam*, *kol^hnam* (*kolam* «hall») RAM. 53. | nyK. *kaštēnam* (*kaštam* «jár») RAM. 186. | kCar. *kuškēnam* (*kuškam* «nő») PORK. 51. | nyK. *lāktānām* (o: *lāktēnām*; *lāktām* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lāōēnam* (*lāōam* «olvas») RAM. 72. | kUr. *muškāltēnam* (*muškāltam* «mosdik») WICHM. 224. | kCar. *nalna'm* (*nalam*) PORK. 22. nyK. *nāl-nām* (*nālām* «vesz») RAM. 27. | kCar. *nōltalnam* (*nōltalam* «megszerez») PORK. 43. | nyK. *an^džalnem* (*an^džalam* «nézeget») RAM. 188. | nyK. *šin^dženām* (*šin^džām* «ül») RAM. 188. | kUr. *šōtšēnam* (*šōtšam* «születik») WICHM. 224. kCar. *šočenam* PORK. 48. | kP. *šučšēnam* (*šučšam* «húz») GEN. 46. | kCar. *tolnam* (*tolam* «jön») PORK. 45. nyK. *tolnam* RAM. 5. *tol^hnam* RAM. 17. | nyK. *užēnam* (*užam* «lát») RAM. 123. || nyK. *žünām* (*žüām* «iszik») CASTR. 38. | kCar. *linat* (*liam* «lesz») PORK. 44. nyK. *līnām* (*līām*) RAM. 89. *līnām* 12. | nyK. *monam* (*moam* «talál») RAM. 50. | kCar. *šuna'm* (*šuum* «megérkezik») PORK. 11. nyK. *šonam* (*šoam*) RAM. 134.

2. sz.: nyK. *kaštēnat* (*kašt^hkam* «eszik») RAM. 181. | nyK. *kaštēnat* (*kaštam* «jár») RAM. 178. | nyK. *kolnat* (*kolam* «hall») RAM. 53. | kCar. *kuškēnat**) (*kuškam* «nő») PORK. 53. | nyK. *lāktānāt* (o: *lāktēnāt*; *lāktām* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lāž^{rt}ēnāt* (*lāž^{rt}ētš* «megpuhul») RAM. 75. | nyK. *lodanat* (o: *lāōēnat*; *lāōam* «olvas») CASTR. 38. | kCar. *nalna't* (*nalam* «vesz») PORK. 11. | nyK. *šinzenat* (o: *šin^dženāt*; *šin^džām* «ül») WIED. 137. | kUr. *šōtšēnat* (*šōtšam* «születik») WICHM. 225. kCar. *šočenat*

*) A szövegben: *kuškenat*.

PORK. 53. | kP. *tolənat* (*tolam* «jön») GEN. 12. | nyK. *uženat* (o: *užənat*; *užam* «lát») WIED. 137. || nyK. *iünät* (*iüäm* «iszik») CASTR. 38. | nyK. *linät* (*liäm* «lesz») CASTR. 44. | nyK. *monat* (*moam* «talál») WIED. 166.

3. sz.: nyK. *βazən**) (*βazam* «esik, lefekszik») RAM. 11. kP. *βojžen* (*βojzam*) GEN. 1. kCar. *βoʒən* (*βozam*) PORK. 1. | nyK. *ələžen* (*ələžüm* «föltámad») RAM. 21. | nyK. *iaðən* (*iaðam* «kérdez») RAM. 174. kP. *jodən* GEN. 2. | kP. *jomən* (*jomam* «elvéssz») GEN. 23. | kP. *kajalən* (*kajalam* «mendegél») GEN. 67. | nyK. *keʾlən* (*keläm* «kell») RAM. 44. | nyK. *keʾəltən* (*keʾəltäs* «befúródik») RAM. 45. kP. *keʾəltən* GEN. 11. | nyK. *koðən* RAM. 119. kCar. *koʾðən* (*kodam* «marad») PORK. 4. | kCar. *koʾštən* (*koštam*) PORK. 12. | nyK. *kaštən* (*kaštam* «jár») RAM. 186. | kCar. *koʾčkən* (*kočkam* «eszik») PORK. 4. | kP. *kuškən* (*kuškam* «nő») GEN. 1. | kCar. *leʾktən* (*lektam* «kimegy») PORK. 2. | nyK. *läktən* (*läktam* «visz») RAM. 187. | kCar. *munʒalən* (*munʒalaš* «tojik») PORK. 35. | kUr. *nəʾlən* (*nalām* «vesz») WICHM. 234. nyK. *nälən* (*näläm*) RAM. 173. | kP. *pižən* (*pižam* «hozzáragad») GEN. 38. | kCar. *püktalən* (*püktalaš* «kotlik») PORK. 35. | kCar. kP. *puštən* (*puštam* «megöl») PORK. 5. GEN. 7. | nyK. *šajalən* (*šajalam* «megáll») RAM. 125. | nyK. *šəʾlən* (*šələš* «elrejtőzik») RAM. 130. | nyK. *šindʒən* (*šindʒäm* «ül») RAM. 3. kCar. *šiʾnʒən* PORK. 5. 40. | nyK. *šižən* (*šižäs* «érez») RAM. 133. | kCar. *šočən* (*šočam* «nő») PORK. 53. | nyK. *temən* (*temäm* «megtelik») RAM. 144. | nyK. *tɨŋgälən* (*tɨŋgäläm* «kezd») RAM. 177. kCar. *tüŋaʾlən* (*tüŋalam*) PORK. 2. kP. GEN. 29. | nyK. *tolən* (*tolam* «jön») RAM. 10. kCar. PORK. 2. kP. GEN. 3. | kCar. *upšaʾlən* (*upšalam* «kalapot föltesz») PORK. 28. | kCar. *üžən* (*üžam* «hív») PORK. 2. | nyK. *užən* (*užam* «lát») RAM. 173. kCar. PORK. 4. || kP. *liən* (*liām* «lesz») GEN. 16. kCar. *lin* PORK. 56. nyK. *lin* (*liäm*) RAM. 16. | nyK. *šin* (*šiäm* «üt») RAM. | kP. *jüən* (*jüäm* «iszik») GEN. 79. nyK. *jün* CASTR. 38. | kCar. *šün* (*šüäm* «elrothad») PORK. 8. | nyK. *mon* (*moam* «talál») RAM. 181. | kP. *šuun* GEN. 28. 29. kCar. *šuən* PORK. 40. *šun* PORK. 25. nyK. *šon* RAM. 35.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *läktännä*, *läktänänä* (o: *läktənnä*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lodanana*, *lodanna* (o: *ləðənnä*; *ləðam* «olvas») CASTR. 38. | kCar. *nalnəna* (*nalām*

*) *βazen* RAM. 62.

«vesz») PORK. 14. | nyK. *tolenna* (o: *tolēnna*; *tolam* «jön») WIED. 163. kUfa *tolnna* MNyh.⁴ 102. | nyK. *uženna* (o: *užēnna*; *užam* «lát») WIED. 137. || nyK. *jynänä, jynnä* (o: *žünnä*; *žüäm* «szik») CASTR. 38. | nyK. *linnä* (*liäm* «lesz») WIED. 166. | nyK. *monna* (*moam* «talál») RAM. 184. | kP. *šuaŋna* (*šuaŋ* «megérkezik») GEN. 17.

2. sz.: nyK. *kaštānda* (*kaštam* «jár») RAM. 189. | nyK. *läktānādä, läktāndä* (o: *läktēndä*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lōdanada, lodanda* (o: *lōdēnda*; *lōdam* «olvas») CASTR. 38. | nyK. *puštānda* (*puštam* «megöl») RAM. 181. | nyK. *sinzēnda* (o: *šindzēndä*; *šindzäm, šindzäm* «ül») WIED. 138. | nyK. *tolānda* (*tolam* «jön») RAM. 13. kUfa *tolānda* MNyh.⁴ 102. | nyK. *užēnda* (o: *užēnda*; *užam* «lát») WIED. 138.

3. sz.: nyK. *kašškēnāt* (*kašškam* «szik») RAM. 174. | nyK. *kārjāžnāt* (*kārjāžam* «fut») RAM. 79. | nyK. *läktānāt* (o: *läktēnāt*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lōdanāt* (o: *lōdēnāt*; *lōdam* «olvas») CASTR. 38. | nyK. *manēnāt* (*manam* «mond») RAM. 180. | nyK. *nal'ēnet* (o: *nälēnāt*; *näläm* «vesz») WIED. 138. | nyK. *nüštēlnāt* (*nüštēlām* «fürdik») RAM. 88. | nyK. *šidālnāt* (*šidālām* «verekszik») RAM. 66. | nyK. *šindzēnāt* (*šindzäm* «ül») RAM. 97. | kP. *šōjalaltēnāt* (*šōjalaltāš* «magára ölt») GEN. 49. | nyK. *tyngālēnāt* (*tyngālām* «kezd») RAM. 200. | nyK. *tolenet* (o: *tolēnāt*; *tolam* «jön») WIED. 163. kUfa *tolnāt* MNyh.⁴ 102. | kP. *üštālēnāt* (*üštalam* «övez») GEN. 45. | nyK. *užēnāt* (*užam* «lát») RAM. 180. || nyK. *lināt* (*liäm* «lesz») RAM. 82. | nyK. *junet* (o: *žünāt*; *žüäm* «szik») WIED. 138. | nyK. *monet* (o: *mōnāt*; *moam* «talál») WIED. 166.

Imperativus.*)

I.

399. K. *kajem*, nyK. *kejem*, *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kaje</i>	<i>kajē</i>	<i>ka'jə</i> PORK. 46.	<i>ke</i> RAM. 49. <i>keok**</i>) 172.
		<i>kaj</i> 19.	<i>ke'mä</i> RAM. 184.
<i>kajže</i> GEN. 52. <i>kajžē</i>	<i>kajžə</i>		<i>kežə</i> (WIED. 140.)

*) L. SET. TuM. 139.

**) Az -ok az nyK.-ban gyakran előforduló nyomósító elem.

Többszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kajža, kajza</i>	<i>kaiza</i>	<i>kaiza</i>	PORK. 13. 51. <i>keðok</i> RAM. 174.
			<i>kemäðä</i>
<i>kajšt</i>	<i>kaišt</i>	<i>kaišt</i>	<i>kešt</i> WIED. 140.

əšte m, šte m «tesz»:

Egyes szám.

<i>əšte</i> GEN. 7.	<i>əštə</i>	<i>əštə</i> PORK. 15.	<i>əštə</i> RAM. 45. <i>ištok</i> WIED. 146.
			<i>əštemä</i> RAM. 29.
<i>əštaže</i>	<i>əštəžə</i>	<i>əštaža</i>	<i>əštaža</i> (WIED. 164.)

Többszám.

<i>əštaža, əstaža</i>	<i>əštəža</i>	<i>əštaža</i>	<i>əštəðä</i>
			<i>əštemäðä</i> (WIED. 164.)
<i>əštašt</i>	<i>əštəšt</i>	<i>əštašt</i>	<i>əštašt</i> (WIED. 164.)

koðem «hagy»:

Egyes szám.

<i>koðo*)</i>	<i>kòðə</i>	<i>ko'ðə</i>	<i>koðə</i>
			<i>koðe'mä</i>
<i>koðəžo</i>	<i>koðəžə</i>	<i>ko'ðəžə</i>	<i>koðəžə</i>

Többszám.

<i>koðəža</i> GEN. 24.	<i>koðəža</i>	<i>koðəža</i>	<i>koðəða</i>
			<i>koðemäðä</i>
<i>koðəšt</i>	<i>kòðəšt</i>	<i>ko'ðəšt</i>	<i>koðəšt</i>

kP. *šińžem*, kUr. *šińďžem*, kCar. *šinžem*, nyK. *šindzem*, *šindzem* «sitzen bleiben»:

Egyes szám.

<i>šińže</i>	<i>šińďžə</i>	<i>ši'nžə</i>	<i>šindžə, šindžə</i> RAM. 133.
			<i>šindzemä, šindzemä</i>
<i>šińžəže</i>	<i>šińďžəžə</i>	<i>ši'nžəžə</i>	<i>šindžəžə, šindžəžə</i>

*) kUfa *koðo*.

Többszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>šinžəza</i> GEN. 61.	<i>šindžəza</i>	<i>šinžəza</i>	<i>šin^dzəðä, šin^dzəðä</i>
			<i>šin^dzemäðä, šin^dzemäðä</i>
<i>šinžəšt</i>	<i>šindžəšt</i>	<i>šinžəšt</i>	<i>šin^dzəšt, šin^dzəšt</i>

kP. *ciem*, nyK. *tšiem* «öltözik»:

Egyszám.

<i>cie</i> GEN. 6.	<i>tši(ə)</i>	<i>či(ə)</i>	<i>tši(ə)</i>
			<i>tšiemä</i>
<i>ciža</i>	<i>tšižə</i>	<i>čižə</i>	<i>tšižə</i>

Többszám.

<i>ciža</i>	<i>tšiza</i>	<i>ciža</i> PORK. 38.	<i>tšidä</i>
			<i>tšiemäðä</i>
<i>cišt</i>	<i>tšišt</i>	<i>cišt</i>	<i>tšišt</i> (WIED. 140.)

puem «ad»:

Egyszám.

<i>pu</i> GEN. 2.	<i>pu</i>	<i>pū</i>	} (PORK.) SET. TuM. 139.	<i>pū</i> RAM. 52. <i>pu'ok</i> 142.
<i>pužo</i>	<i>pūžə</i>	<i>pū'žə</i>		<i>puemä</i> (WIED. 167.)
				<i>pužə</i> (WIED. 140.)

Többszám.

<i>puza</i> GEN. 56.	<i>puza</i>	<i>pūza</i>	} (PORK.) SET. TuM. 139.	<i>pu'ða</i> RAM. 105.
<i>pušt</i>	<i>pušt</i>	<i>pušt</i>		<i>puemäðä</i> RAM. 184.
				<i>pušt</i> (WIED. 140.)

400. Példák.

Egyszám. 2. sz.*): nyK. *an^džə* RAM. 4. *anžok* WIED. 146. (*an^džem* «néz, tekint») | kP. *ašalte* (*ašaltem* «üget») GEN. 5. | nyK. *äšindärə* (*äšindärəš* «emlékszik») RAM. 8. | kP.

*) Az 1. sz.-ék helyett a jelentő mód használatos. Pl. kUr. *mom ləštalam* «mit csináljak?» WICHM. 224. || nyK. *iongeštäs kenä* «hinaus um frische luft zu atmen!» RAM. 33.

βolo (*βolem* «leszáll») GEN. 16. | kCar. *βučə* (*βučem* «vár») PORK. 8. | kP. *eyde* (*eydem* «izzit») GEN. 32. | kCar. *i'lə* (*ilem* «él») PORK. 10. nyK. *ələ* (*əlem*) RAM. 35. | kP. *əšte* GEN. 7. kUfa *əšte* PAAS. KSz. II. 124. kCar. *əštə* PORK. 15. nyK. *əštə* RAM. 45. (*əstem* «tesz») | kUr. *jörəktə* (*jörəktəm* «elvet») WICHM. 209. | kP. *kaje* GEN. 28. kCar. *kajə* PORK. 46. *kaj* PORK. 19. nyK. *ke* RAM. 149. *keok* RAM. 172. | kP. *kalaše* (*kalašem* «mond») GEN. 7. | kP. *kerte* (*kertem* «köt») GEN. 14. | kUr. *kāškə* (*kāškəm* «dob») WICHM. 210. | nyK. *kodok* (*kodem* «hagy») RAM. 203—4. | kP. *kolto* GEN. 2. kUfa *koltə* PAAS. KSz. II. 126. kCar. *kolta* PORK. 40. nyK. *koltə* RAM. 194. *koltok* WIED. 146. | kP. *kondo* GEN. 3. kUfa *kondə* PAAS. KSz. II. 206. kCar. *konďə* PORK. 17. nyK. *kandok* RAM. 180. (*kondem*, *kandem* «hoz») | kP. *košto* (*koštem* «szárit») GEN. 16. | kP. *kučo* (*kučem* «fog») GEN. 46. | kP. *küzəkte* GEN. 4. kCar. *küzəkte* (*küzəktəm* «mászni segít») PORK. 18. | kP. *muro* (*murem* «énekel») GEN. 30. | nyK. *oltə* (*oltem* «füt») RAM. 184. | nyK. *pištə* (*pištem* «helyez») RAM. 103. | kUfa *poktə* (*poktəm* «hajt») PAAS. KSz. II. 206. | kCar. *polšə* HÄM. 5. *po'šə* (*polšem* «segít») PORK. 18. | kP. *pörtəldə* (*pörtöltem* «vorwärts rollen») GEN. 5. | kUr. *pukšə* (*pukšəm* «etet») WICHM. 211. | kP. *puro* GEN. 4. kCar. *pu'rə* PORK. 11. | kUfa *sakle* (*saklem* «öriz») PAAS. KSz. II. 206. | nyK. *šində*, *šyndə* (*šindzem*, *šyndzem* «ül») RAM. 133. | kCar. *šə'jə* (*šəyem* «áll») PORK. 8. | kP. *töče*, *töčö* (*töčem* «akar») GEN. 15. | kCar. *ma'lə* (kP. [u]malem «alszik») PORK. 3. | kP. *mie* GEN. 8. 42. *mi* GEN. 8. (*miem* «megy») | kP. *čie* (*čiem* «fölölt») GEN. 6. | kP. *pu* GEN. 2. 61. kUfa *pū* PAAS. KSz. II. 127. kCar. *pū* (PORK.) SET. TuM. 139. nyK. *pū* RAM. 52. (*püem* «ad»). — nyK. *əšte'mäiä* «nun so arbeite doch!» (*əstem* «tesz») RAM. 29. | nyK. *kemä* (*kem* «megy») RAM. 184. | nyK. *kolte'mä* (*koltem* «küld») RAM. 53. | nyK. *kandemä* (*kandem* «hoz») RAM. 184. | nyK. *täi'nemä* (*täi'nəs* «hajol») RAM. 143. | nyK. *təmdə'mä* (*təmdə's* «tanít») RAM. 64. | nyK. *tülemä* (*tülem* «fizet») CASTR. 41. | nyK. *puemä* (*puem* «ad») WIED. 167.

3. sz.: kCar. *d'amələšə* (*d'amələm* «készen tart») PORK. 43. | kP. *jə'əšo* GEN. 50. nyK. *iə'əšə* (*iəyem* «folyik») RAM. 208. | kP. *kajəše* (*kajem* «megy») GEN. 52. nyK. *keže* (o: *kežə*) WIED. 140. | nyK. *kolteže* (o: *koltəšə*; *koltem* «küld») WIED. 142. | kP. *loktəšo* (*loktəm* «varázsol») GEN. 53. | kP. *pə'təže* GEN.

78. kCar. *po'taža* (*patem* «végez») PORK. 78. | kCar. *po'lsəža* (*polšem* «segít») PORK. 4. | kP. *pužaža* (*pužem* «varázsol») GEN. 50. | kCar. *šə'ndəža* (*šəndem* «helyez») PORK. 32. | kCar. *šo'raža* (*šoyem* «áll») PORK. 31. | kP. *šuləžo* (*šulem* «olvad») GEN. 53. || kCar. *kizə* (*kiem* «fekszik») PORK. 30. | kCar. *pūža* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 139. kUr. *pūžə* WICHM. 243.

Többszám. 2. sz.: nyK. *a'ž'ra* (*a'ž'raš* «választ») RAM. 2. | kP. *βoltaža* (*βoltem* «levezet») GEN. 12. | nyK. *štar'sda* (*štar'raš* «megment») RAM. 165. | nyK. *žarə'təda** (*žaratem* «szeret») RAM. 28. | kP. *jörəktəža* (*jörəktem* «kiolt») GEN. 44. | kP. *jułdəža* (*jułdem* «iszik») GEN. 5. | kCar. *kajža* (*kajem* «megy») PORK. 13. 51. nyK. *keðok* (*kem*) RAM. 174. | kP. *kalašəža* GEN. 12. kCar. *kalasəža* PORK. 43. (*kalasəm, kalasem* «mond») | kP. *koðəža* (*koðem* «hagy») GEN. 24. | kP. *kudəltəža*** (*kudəltem* «odadob») GEN. 22. | kP. *künžəža* (*künžem* «ás») GEN. 43. | kP. *küžəktəža* (*küžəktem* «fölmászni segít») GEN. 12. | kCar. *lünğəltəža* (*lünğəltem* «himbál») PORK. 41. | nyK. *perežəðä* (*perežəš* «tekintetbe vesz») RAM. 100. | kE. *pogoda* (*požem* «gyűjt») (CserPr.) BUD. CsT. IV. 79. | kP. *potsa* «jőjjetek» GEN. 34. | kP. *pukšəža* (*pukšem* «etet») GEN. 6. | kP. *purtaža* (*purtem* «beereszt») GEN. 24. | kP. *sakləža* (*saklem* «őriz») GEN. 56. | kCar. *šəndəža* (*šəndem* «helyez») PORK. 51. | kP. *šinžəža* (*šinžem* «ül») GEN. 61. | nyK. *tylədä, tyldä, tyldäok* (o: *tül'əðä, tül'əðäok*; *tülem* «fizet») CASTR. 41. || kUr. *miza* (*mižem* «megy») WICHM. 243. | kCar. *čiza* (*čiem* «fölkölt») PORK. 38. | kP. *puža* GEN. 56. kCar. *pūža* (PORK.) SET. TuM. 139. nyK. *pu'da* RAM. 105. *puðaj* RAM. 33. (*puem* «ad»). — nyK. *žarate'mädä* (*žaratem* «szeret») RAM. 69. | nyK. *ištem'ada* (o: *əšte-mädä*; *əštem* «tesz») WIED. 164. | nyK. *tülemädä* (*tülem* «fizet») CASTR. 41. || nyK. *miemädä* (*miem* «megy») WIED. 144. | nyK. *puemädä* (*puem* «ad») RAM. 184.

3. sz.: nyK. *ištežt* (o: *əštežt*; *əštem* «tesz») WIED. 164. | kCar. *i'ləšt* (*i'lem* «él») PORK. 31. 33. | kP. *kondəšt* (*kondem* «hoz») GEN. 44. | nyK. *kešt* (*kem* «megy») WIED. 140. | nyK. *pomnižt* (o: *pomnižt*; *pomniem* «emlékszik») WIED. 139. | nyK. *tüləšt* (*tülem* «fizet») CASTR. 41. || nyK. *čist* (*čšiem* «fölkölt») WIED. 140. |

*) A szövegben: *žarə'təðä*.

**) A szövegben: *kudəltəža*.

kCar. *pušt* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 139. nyK. *pužt* (o: *pušt*) WIED. 140.

II.

401. *tolam* «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tol</i> GEN. 10.	<i>tol</i>	<i>tol</i> PORK. 6.	<i>tol; tolo'k</i> RAM. 32. 172. <i>tol'ma</i> (WIED. 164.)
<i>tolže</i>	<i>tolžə</i>	<i>to'lžə</i> PORK. 3.	<i>tolžə</i> (WIED. 140.)

Többes szám.

<i>tolža, tolza</i>	<i>tolza</i>	<i>tolda</i> (PORK.) SET. <i>toldə</i> (WIED. 134.) TuM. 139.	<i>tol'mada</i> (WIED. 134.)
<i>toləšt</i> GEN. 23.	<i>tòlšəšt</i>	<i>to'ləšt</i>	<i>toləšt</i>

K. *liam*, nyK. *liäm* «lesz»:

Egyes szám.

<i>li</i>	<i>li</i>	<i>li</i>	<i>li</i> RAM. 137. <i>limä</i>
<i>liže</i> ¹⁾ GEN. 6.	<i>ližə</i>	<i>li'žə</i> PORK. 4.	<i>ližə</i> (WIED. 140.)

Többes szám.

<i>liža</i> ²⁾ GEN. 55.	<i>liza</i>	<i>li'za</i> PORK. 36.	<i>liđä</i> (WIED. 167.) <i>limäđä</i>
	WICHM. 244.		
<i>lišt</i>	<i>lišt</i>	<i>lišt</i>	<i>lišt</i> (WIED. 140.)

kodam «marad»:

Egyes szám.

<i>kot</i> GEN. 6.	<i>kot</i>	<i>kot</i>	<i>kot</i> <i>kotma</i>
<i>kotšo</i> ³⁾ GEN. 78.	<i>kotšə</i>	<i>kotšə</i>	<i>kotšə</i> (WIED. 140.)

¹⁾ kUfa *liže* PAAS. KSz. II. 205. *lijže* 131.

²⁾ kUfa *liža* PAAS. KSz. II. 131.

³⁾ kUfa *kotšə*.

Többszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kotsa</i>	<i>kotsa</i>	<i>kotsa</i>	<i>kotta</i>
			<i>kotmāda</i>
<i>kođast</i>	<i>kōđast</i>	<i>ko·đast</i>	<i>kođast</i>

kP. *kočkam*, kUr. *koťškam*, nyK. *kaťškam* «eszik»:

Egyszám.

<i>koč</i>	<i>koťš</i>	<i>koč</i> PORK. 8.	<i>kaťš</i> RAM. 1. <i>kaťšok</i> (WIED. 146.)
<i>kočšo</i> GEN. 54.	<i>koťšš</i>	<i>ko·čš</i>	<i>kaťšš</i> RAM. 124. 172.

Többszám.

<i>kotsa</i> GEN. 24.	<i>koťšsa</i>	<i>kotsa</i> PORK. 49.	<i>katta</i>
			<i>karmāda</i>
<i>kočkast</i>	<i>koťškast</i>	<i>ko·čkast</i>	<i>kaťškast</i>

kP. *šinžam*, kUr. *šinđžam*, nyK. *šin^dzam*, *sin^dzam* «ül»:

Egyszám.

<i>šic</i> GEN. 10.	<i>šitš</i>	<i>šic</i> PORK. 6.	<i>šits</i> RAM. 90. <i>šits</i> , <i>šist</i> , <i>šist</i> 133. <i>šitsok</i> 137.
			<i>šitsmä</i> , <i>sitsmä</i>
<i>šičše</i>	<i>šitšš</i>	<i>šičš</i> PORK. 31.	<i>šitsš</i> RAM. 211. <i>sitsš</i>

Többszám.

<i>šičsa</i> GEN. 74.	<i>šitšsa</i>	<i>šičsa</i>	<i>šitstā</i> , <i>sitstā</i>
			<i>šitsmāda</i> , <i>sitsmāda</i>
<i>šinžast</i>	<i>šinđžast</i>	<i>šinžast</i>	<i>šin^džast</i> , <i>sin^džast</i>

kP. *božam*, kUr. *božam*, kCar. *božam*, nyK. *bažam* «esik, lefekszik»:

Egyszám.

<i>boč</i> GEN. 43.	<i>botš</i>	<i>boč</i> PORK. 3.	<i>bats</i>
			<i>batsma</i>
<i>bočšo</i>	<i>botšš</i>	<i>bo·čš</i> PORK. 33.	<i>batsš</i> (WIED. 140.)

Többszám.

kP. kUfa kCar. nyK. (elő)
Bočša, Bočša Bočša Bočša Bočša Bočša Bočša
Božest Božest Božest Božest Božest Božest Božest

K. *lektam*, nyK. *lăktem* «kimegy».

Egyszám.

lek lek lek PORK. 3. *lăk, lăkok* CASTR. 39.
lăktămă (CASTR. 39.)
 lekše GEN. 78. *lekšă lekšă lekšă* *lăkša* (CASTR. 39.)

Többszám.

lekša, lekša lekša lekša *lăktă, lăktăok* CASTR. 39.
lăktămădă (CASTR. 39.)
lektăšt lektăšt lektăšt *lăktăšt* (CASTR. 39. WIED. 143.)

402. Példák.

Egyszám, 2. sz.: nyK. *əštălok* (*əštălăš* «övet fölvesz») RAM. 22. | kP. *kiñeltal* (*kiñeltalam* «fölkelt») GEN. 13. | kCar. *koj* (*kojam* «látszik») PORK. 9. | kP. *košt* (*koštăm* «jár») GEN. 6. nyK. *kašt* (WIED. 145.) | kP. *küest* (*küestăm* «süt») GEN. 7. | kP. *kumal* (*kumalam* «meghajol, imádkozik») GEN. 61. | kP. *kuškəž* (*kuškəžăm* «lovaglőformán ül») GEN. 4. | kP. kCar. *man* (*manam* «mond») GEN. 13. PORK. 9.* | kP. *mužedal* (*mužedalăm* «jósol») GEN. 28. | kUfa, kP. kCar. *nal* (*nalăm* «vesz») PAAS. KSz. II. 126. GEN. 68. PORK. 4. nyK. *nal'ok* (*ə: nălok*) WIED. 146. | kP. *piž* (*pižăm* «hozzáragad») GEN. 4. | kP. *počelt* (*počeltăm* «kinyílik») GEN. 76. | kP. *pört* (*portăm* «fordul») GEN. 4. | kP. kCar. *tol* (*tolăm* «jön») GEN. 10. PORK. 6. nyK. *tolo-k* RAM. 32. 172. | kP. *toškal* (*toškalam* «lépdél») GEN. 78. | kCar. *už* (*užăm* «lát») PORK. 48. | kP. *čokmaltal* (*čokmaltalam* «rázza magát») GEN. 32. || nyK. *iat* (*iađăm* «kérdez») RAM. 26. | (kP. *kot* (*kodăm* «marad») GEN. 6. | nyK. *lăt* (*lăđăm* «olvas, számol») RAM. 176. |

(*) nyK. *manə* (!) RAM. 193.

kP. *mužet* (*muzedam* «jósol») GEN. 37. | kP. kUr. *pit* (*pidam* «köt») GEN. 22. WICHM. 210. || kCar. *lek* (*lektam* «kimegy») PORK. 3. nyK. *lāk*, *lākok* CASTR. 39. || kUr. *kotš* WICHM. 209. kCar. *koč* PORK. 8. nyK. *katš* (*katškam* «eszik») RAM. 1. *katšok* WIED. 143. | nyK. *muš* WIED. 145. *mušok* WIED. 146. (*māškam* «mos») | kE. *poč* (*počkam* «kinyit») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *püč* (*püčkam* «vág, metsz, nyír») BUD. CsT. IV. 79. || kP. *βoč* GEN. 43. kCar. *βoč* PORK. 3. (*βojšam*, *βožam*, *βozam* «esik, lefekszik») || kP. *šié* GEN. 10. kCar. *šié* PORK. 6. nyK. *šits* RAM. 90. *sits*; *šist*, *sist* RAM. 33. *šitsok* RAM. 137. (kP. *šinžam*, kCar. *šinžam*, nyK. *šinžäm*, *šinžäm* «leül») | nyK. *ü·p⁹šits* (*ü·p⁹šinžäs* «szagol, beszí») RAM. 161. || nyK. *žü* (*žüäm* «iszik»), *žüok* CASTR. 39. | nyK. *li* (*liäm* «lesz») RAM. 137. | kCar. nyK. *šu* (*šuum* «dob») PORK. 22. RAM. 193. — nyK. *ia·dēmā* (*ia·dam* «kérdez») RAM. 26. | nyK. *lodama* (o: *lōdēma*; *lōdam* «olvas») CASTR. 39. | nyK. *läktämā* (o: *läktēmā*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *pualalma* (*pualalam* «ad») RAM. 105. | nyK. *tolama* (o: *tolēma*; *tolam* «jön») WIED. 164. || nyK. *žümā* (*žüäm* «iszik») CASTR. 39.

3. sz.: kP. *kertše* GEN. 52. kCar. *ketšə* PORK. 30. nyK. *keršə* RAM. 208. (*kertam*, *ketam*) | kCar. *ko·štšə* (*koštam* «jár») PORK. 31. | kP. *lojalže* (*lojalam* «hozzáér, talál») GEN. 51. | kCar. *na·lžə* (*na·lam* «vesz») PORK. 13. | kCar. *nele·mžə* (*nelemem* «megnehezül») PORK. 30. | kCar. *pi·ššə* (*pižam* «hozzáragad») PORK. 31. | kCar. *to·lžə* (*tolam* «jön») PORK. 30. | nyK. *ylže* (o: *əlžə*; *əlam* «van») WIED. 140. || nyK. *jadže* (o: *iatšə*; *ia·dam* «kérdez») WIED. 140. | kP. *kotšo* (*kodam* «marad») GEN. 78. | nyK. *lots'e* (o: *lātšə*; *lōdam* «olvas») CASTR. 39. || kP. *lekše* (*lektam* «kijön») GEN. 78. nyK. *läks'e* (o: *läkšə*) CASTR. 39. || kP. *kočšo* (*kočkam* «eszik») GEN. 54. nyK. *karšə* RAM. 172. *karšəš* RAM. 124. (*katškam*) || kCar. *βo·čšə* (*βozam* «esik, lefekszik») PORK. 33. nyK. *watsže* (o: *βatšə*; *βazam*) WIED. 140. || kCar. *ši·čšə* (*šinžam* «leül») PORK. 31. nyK. *šitsšə* (*šinžäm*) RAM. 211. || nyK. *jyz'e* (o: *žüžə*; *žüäm* «iszik») CASTR. 39. | kP. *liže* GEN. 6. kUfa *liže* PAAS. KSz. II. 205. *ližə* 131. kCar. *li·žə* PORK. 4. (*liam* «lesz») | nyK. *može* (o: *možə*; *moam* «talál») WIED. 140. | kUfa *šužə* (*šuum*) PAAS. KSz. II. 205. nyK. *šože* (o: *šožə*; *šoam* «megérkezik») WIED. 140.

Többes szám. 2. sz.: nyK. *ärəðä* (*äräš* «visszatart»)

RAM. 7. | kCar. *d'üldälza* (*d'üldalam* «iszik») PORK. 36. | kUfa *kəñälza* (*kəñalam* «fölkél») PAAS. KSz. II. 131. | kUr. *ku.tšälza* (*ku.tšalam* «fogdos») WICHM. 245. | kP. *manza* (*manam* «mond») GEN. 12. | kUr. *mialza* (*mialam* «mendegél») WICHM. 243. | kP. kUr. *nalza* (*nalam* «vesz») GEN. 55. WICHM. 241. kCar. *na'lza* (PORK.) SET. TuM. 139. | kUr. *nangaiälza* (*nangaiälam* «visz») WICHM. 241. | kP. *purtälza* (*purtalam* «beereszt») GEN. 43. | kCar. *šəndälza* (*šəndalam* «helyez») PORK. 36. | kCar. *tajälza* (*tajalam* «meghajt») PORK. 36. | kCar. *temälza* (*temalam* «megtölt») PORK. 36. | nyK. *tərlä·da* (*tərläš* «hallgat») RAM. 156. | nyK. *tolda* (*tolam* «jön») WIED. 164. || kE. *jodta* (o: *jotta*!); *jodam* «kérdez») CserPr. BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *lotta* (o: *lotta*; *lädam* «olvas») CASTR. 39. | kCar. *motsa* (*modam* «játszik») PORK. 49. || kUr. *leksa* WICHM. 232. nyK. *läktä*, *läktäök* (*läktäm* «kimegy») CASTR. 39. || kP. *kotsa* GEN. 24. kUr. *koťša* WICHM. 239. kCar. *kotsa* PORK. 49. (*kočkam* «eszik») | kUr. *poťša* (*poťškam* «kinyit») WICHM. 232. || kP. *šičsa* (*šičšam* «leül») GEN. 74. || kP. *liža* (*liam* «lesz») GEN. 55. kUfa *liža* PAAS. KSz. II. 131. kCar. *liža* PORK. 36. kUr. *liža* WICHM. 244. nyK. *lida* (o: *lidä*) WIED. 167. | kP. *jüža* GEN. 75. kCar. *d'üža* PORK. 51. nyK. *iüdü*, *iüdüök* (CASTR. 39.) (*jüäm*, *iüäm*). — nyK. *kinil'm'ada* (o: *kñäl·määdä*; *kñäläm* «fölebred») WIED. 144. | nyK. *läktämädä* (o: *läktämädä*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *lodamada* (o: *lädämada*; *lädam* «olvas») CASTR. 39. | nyK. *tolamada*, *tolemada* (o: *tolämada*; *tolam* «jön») WIED. 134. || nyK. *iümädä* (*iüäm* «iszik») CASTR. 39.

3. sz.: kCar. *šursedä·läšt* (*šursedalam* «czivakodik») PORK. 33. | kE. *ketešt* (o: *ketäšt*; *ketam* «bir, -hat») BUD. CsT. IV. 79. | kCar. *kəredä·läšt* (*kəredalam* «verekszik») PORK. 33. | kUfa *koštäšt* (*koštam* «jár») PAAS. (levél) | kCar. *na·läšt* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 139. | kCar. *örředä·läšt* (*örředalam* «taszigál») PORK. 33. | kUfa *pižäšt* (*pižam* «hozzáragad») PAAS. (levél) | kCar. *puredə·läšt* (*puredəlam* «harapdál») PORK. 33. | kP. *toläšt* (*tolam* «jön») GEN. 23. | kCar. *tükədə·läšt* (*tükədəlam* «öklelődzik») PORK. 33. | kCar. *čumedä·läšt* (*čumedalam* «rugdos») PORK. 33. | nyK. *užešt* (o: *užäšt*; *užam* «lát») WIED. 139. || nyK. *lodaš't* (o: *lädäšt*; *lädam* «olvas») CASTR. 39. || kUfa *lektäšt* (*lektäm*) PAAS. (levél), nyK. *läktešt* (o: *läktäšt*; *läktäm* «kimegy») WIED. 143.

CASTR. 39. || kUfa *ko,tškššt* (*ko,tškam* «eszik») PAAS. (levél) || kUfa *šin,džžšt* (*šin,džžm* «ül») PAAS. (levél) || nyK. *ližt* (o: *lišt*; *liäm* «lesz») WIED. 140. | nyK. *šižt* (o: *šišt*; *šäm* «megver») WIED. 140. | nyK. *iüst* (*iüäm* «iszik») CASTR. 39. | nyK. *možt* (o: *mošt*; *moam* «talál») WIED. 140. | kUfa *šušt* (*šuum* «megérkezik») PAAS. (levél).

Desiderativus.

403. BUDENZ conjunctivusnak és potentialisnak nevezi. Jelentése az akarás kifejezése; pl. kP. *pünžem jöräktänest* «le akarják dönteni a fenyőt» GEN. 8. | kP. *kuyža kajaneže* «az öreg el akar menni» GEN. 9. | kCar. *pörtäm sümäreněžə* «a kunyhót el akarja pusztítani» PORK. 7. | nyK. *tədən-donə oksam punežə* «ezért akar pénzt adni» RAM. 190. | nyK. *tın mam man^ənet?* «mit akarsz mondani?» RAM. 76.

A -ne módjelre vonatkozólag l. Bud. UA. 358. SET. TuM. 156. FUSpr. 145. MNyh.⁴ 102—3.

I.

404. K. *kajem*, nyK. *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kCar. kUr.	nyK.
<i>kajnem</i>	<i>kajne'm</i> (Bud. CsT. IV. 79.)	<i>kenem</i>
<i>kajnet</i>	<i>kajne't</i>	<i>kenet</i>
<i>kajneže</i> GEN. 6. 9.	<i>kajnèžə</i>	<i>kenežə</i>
<i>kajneže</i> 9.		

Többes szám.

<i>kajnenena</i>	<i>kajnenə'</i>	<i>kenenə</i>
<i>kajneda</i>	<i>kajnedə'</i>	<i>kenedə</i>
<i>kajnešt</i>	<i>kajne'st</i>	<i>kenešt</i>

K. *šandem*, nyK. *šindem* «helyez»:

Egyes szám.

kP.	kCar. kUr.	nyK.
<i>šandnem</i>	<i>šandne'm</i>	<i>šindnem</i>
<i>šandnet</i>	<i>šandne't</i>	<i>šindnet</i>
<i>šandneže</i>	<i>šandne'žō</i>	<i>šindnežo</i>

(Kaz. Gr.)

SET. TuM.

156.

Többses szám.

<i>šandnena</i>	<i>šandnenà</i>	<i>šindnenä</i>
<i>šandneda</i>	<i>šandnedà</i>	<i>šindnedä</i>
<i>šandnešt</i>	<i>šandne'st</i>	<i>šindnešt</i>

kP. *kučem*, nyK. *kātšem* «fog»:

Egyes szám.

<i>kučnem</i>	<i>ku,tšne'm</i>	<i>kātšnem</i>
<i>kučnet</i>	<i>ku,tšne't</i>	<i>kātšnet</i>
<i>kučneže</i>	<i>ku,tšne'žō</i> (PORK. 11.)	<i>kātšnežo</i> RAM. 173.

Többses szám.

<i>kučnena</i>	<i>ku,tšnenà</i>	<i>kātšnenä</i>
<i>kučneda</i>	<i>ku,tšnedà</i>	<i>kātšnedä</i>
<i>kučnešt</i>	<i>ku,tšne'st</i>	<i>kātšnešt</i>

kodem «hagy»:

Egyes szám.

<i>kodnem</i>	<i>kodne'm</i>	<i>kodnem</i>
<i>kodnet</i>	<i>kodne't</i>	<i>kodnet</i>
<i>kodneže</i>	<i>kodne'žō</i>	<i>kodnežo</i>

Többses szám.

<i>kodnena</i>	<i>kodnenà</i>	<i>kodnenä</i>
<i>kodneda</i>	<i>kodnedà</i>	<i>kodnedä</i>
<i>kodnešt</i>	<i>kodne'st</i>	<i>kodnešt</i>

puem «ad»:

Egyes szám.

kP.	kCar. kUr.	nyK.
<i>punem</i>	<i>punem</i>	<i>punem</i>
<i>punet</i>	<i>punet</i>	<i>punet</i>
<i>puneže</i>	<i>punèžə</i>	<i>puneža</i> RAM. 190.

Többszám.

<i>punena</i>	<i>punenà</i>	<i>punenä</i>
<i>punedà</i>	<i>punedà</i>	<i>punedä</i>
<i>punešt</i>	<i>punešt</i>	<i>punešt</i>

405. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: nyK. *eštenem* (o: *eštenem*; *eštenem* «tesz») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *kajnem* (*kajem* «megy») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *keles'enem* (o: *kelesanem*; *kelesem* «mond») WIED. 142. | nyK. *ko'ktānēm* (*koktem* «szövetek») RAM. 52. | kE. *onženem* (o: *onžanem*; *onžem* «tekint») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *poktenem* (o: *poktanem*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *ši'ndenem* (o: *šindanem*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *punem* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

2. sz.: nyK. *kitšenet* (o: *kitšanet*; *kitšem* «kér») WIED. 142. | kE. *poktened* (o: *poktanet*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *ši'ndenet* (o: *šindanet*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *pu'net* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

3. sz.: nyK. *išteneže* (o: *eštenēža*; *eštem* «tesz») WIED. 164. | kP. *kajaneže* (*kajem* «megy») GEN. 6. 9. *kajneže* GEN. 9. | nyK. *koltneže* (o: *koltnaža*; *koltem* «küld») WIED. 140. | kCar. *kučane'žə* (*kučem* «fog») PORK. 11. nyK. *kātšāneža* (*kātšem*) RAM. 173. | kE. *pokteneže* (o: *poktaneža*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *šindene'že* (o: *šindane'žə*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. | kP. *šinžaneže* (*šinžem* «tud») GEN. 13. kE. *šinženeže* (o: *šinžaneža*) BUD. CsT. IV. 79. | kCar. *sümarane'žə* (*sümarēm* «elpusztít») PORK. 7. | nyK. *temeneže* (o: *temaneža*; *temem* «tölt») WIED. 142. || kCar. *punèžə* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156. nyK. *puneža* RAM. 190.

Többszám. 1. sz.: kE. *poktenena* (o: *poktanena*;

poktem «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *šindenena* (o: *šindenenä*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *punena* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

2. sz.: nyK. *išteneda* (o: *əštānedä*; *əštem* «tesz») WIED. 141. | nyK. *peregeneda* (o: *perəʒenedä*; *pereʒem* «megfigyel») WIED. 141. | kE. *pokteneda* (o: *poktānedä*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *šindeneda* (o: *šindenedä*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *puneda* (o: *puneda*; *puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

3. sz.: nyK. *ištenežt* (o: *əštānešt*; *əštem* «tesz») WIED. 164. | kP. *jörəktānešt* (*jöraktem* «kidönt») GEN. 8. | kE. *kondenešt* (o: *kondānešt*; *kondem* «hoz») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *poktenešt* (o: *poktānešt*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *purenežt* (o: *pəṛānešt*; *pərem* «bemegy») WIED. 142. | nyK. *šindenežt* (o: *šindānešt*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *punešt* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156. | nyK. *tšienežt* (o: *tšianešt*; *tšiem* «fölölt») WIED. 140.

II.

406. *tolam* «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUr. kCar.	nyK.
<i>tolnem</i>	<i>tolnem</i> BUD. CsT. IV. 79.	<i>tolnem</i>
<i>tolnet</i>	<i>tolnet</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnet</i>
<i>tolneže</i>	<i>tolnèžə</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnežə</i>

Többszám.

<i>tolnena</i>	<i>tolnenà</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnenä</i>
<i>tolneda</i>	<i>tolnedà</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnedä</i>
<i>tolnešt</i>	<i>tolnešt</i> BUD. CsT. IV. 79.	<i>tolnešt</i>

K. *lektam*, nyK. *läktäm* «kimegy»:

Egyes szám.

<i>leknem</i>	<i>leknem</i>	<i>läknem</i> CASTR. 39.
<i>leknet</i>	<i>leknet</i>	<i>läknet</i> CASTR. 39.
<i>lekneže</i>	<i>leknèžə</i>	<i>läknežə</i> (CASTR. 39.)

Többszám.

kP.	kUr. kCar.	nyK.
<i>leknena</i>	<i>leknena</i>	<i>läknena</i> CASTR. 39.
<i>lekneđa</i>	<i>lekneđa</i>	<i>läkneđa</i> (CASTR. 39.)
<i>leknešt</i>	<i>leknešt</i>	<i>läknešt</i> CASTR. 39.

k o d a m «marad»:

Egyes szám.

<i>kotnem</i>	<i>kotnem</i>	<i>kotnem</i> RAM. 180.
<i>kotnet</i>	<i>kotnet</i>	<i>kotnet</i>
<i>kotneže</i>	<i>kotnežž</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>kotnežž</i>

Többszám.

<i>kotnena</i>	<i>kotnena</i>	<i>kotnenä</i>
<i>kotneđa</i>	<i>kotneđa</i>	<i>kotneđa</i>
<i>kotnešt</i>	<i>kotnešt</i>	<i>kotnešt</i>

kP. k o č k a m, kUr. k o t š k a m, nyK. k a t š k a m «eszik»:

Egyes szám.

<i>kotnem</i> v. <i>kočnem</i>	<i>ko, tšnem</i>	<i>kar' nem</i> (WIED. 140.)
<i>kotnet</i> v. <i>kočnet</i>	<i>ko, tšnet</i>	<i>kar' net</i> RAM. 36.
<i>kotneže</i> v. <i>kočneže</i> GEN. 3.	<i>ko, tšnežž</i>	<i>kar' nežž</i> RAM. 32.

Többszám.

<i>kotnena</i> v. <i>kočnena</i>	<i>ko, tšnenä</i>	<i>kar' nenä</i>
<i>kotneđa</i> v. <i>kočneđa</i>	<i>ko, tšneđa</i>	<i>kar' neđa</i>
<i>kotnešt</i> v. <i>kočnešt</i>	<i>ko, tšnešt</i>	<i>kar' nešt</i>

K. j ü a m, nyK. j ü ä m «iszik»:

Egyes szám.

<i>jünem</i>	<i>jünem</i>	<i>jünem</i> CASTR. 39.
<i>jünet</i>	<i>jünet</i>	<i>jünet</i> CASTR. 39.
<i>jüneže</i>	<i>jünežž</i>	<i>jünežž</i> (CASTR. 39.)

Többszám.

kP.	kUr. kCar.	nyK.
jünenä	jünenä	jünenä CASTR. 39.
jünedä	jünedä	jünedä (CASTR. 39.)
jünešt	jünešt	jünešt CASTR. 39.

K. liam, nyK. liäm «lesz»:

Egyes szám.

linem	linem Bud. CsT. IV. 79.	linem CASTR. 44.
linet	linet	linet CASTR. 44.
lineže	linèžō	lineže (CASTR. 44. WIED. 139.)

Többszám.

linena	linenä	linenä CASTR. 44.
linedä	linedä	linedä (CASTR. 44.)
linešt	linešt	linešt CASTR. 44.

K. ulam, nyK. ōlam «van»:

Egyes szám.

ulnem	ulnem	ōlnem (CASTR. 44.)
ulnet	ulnet	ōlnet (CASTR. 44.)
ulneže	ulnèžō	ōlneže RAM. 24. 188.

Többszám.

ulnena	ulnenä	ōlnenä (CASTR. 44.)
ulnedä	ulnedä	ōlnedä (CASTR. 44.)
ulnešt	ulnešt	ōlnešt (CASTR. 44.)

407. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: nyK. olnem (o: ōlnem; ōlam «van») CASTR. 44. | nyK. karnem (katskam «eszik») WIED. 140. | nyK. kotnem (ko'däm «marad») RAM. 51. | nyK. kodo'lnem (o: kodolnem; kodolam «kísér») (KazGr.) SET. TuM. 156. | kE. kičalīnem (o: kičal'lnem; kičalam «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. lāknem (lāktām «kimegy») CASTR. 39. | kCar. nalnem (nalam «vesz») (PORK.) SET. TuM. 156. | kE. puštnem (puštam «öl») BUD.

CsT. IV. 79. | kE. *tolnem* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *už²nem* (*užam* «lát») RAM. 5. || nyK. *ine'm* (*iäm* «úszik») RAM. 64. | kE. *linem* BUD. CsT. IV. 79. nyK. *linem* CASTR. 44. | nyK. *žünem* (*žüäm* «szik») CASTR. 39.

2. sz.: nyK. *olnet* (o: *šlnet*; *šlam* «van») CASTR. 44. | nyK. *ka'r'nèt* (*kaškam* «eszik») RAM. 36. | kE. *kičalīne't* (o: *kičal²net*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *lāknet* (*lāktām* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *man²net* (*manam* «mond») RAM. 76. | kE. *tolned* (o: *tolnet*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *žünet* (*žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *linet* (*liäm* «lesz») CASTR. 44.

3. sz.: nyK. *šlne'žə* (*šlam* «van») RAM. 24. 188. | kE. *kül-neže* (o: *külnežə*; *küleš* «kell») BUD. CsT. IV. 79. nyK. *kelne'žə* (*kelām*) RAM. 44. | kE. *kičalīne'že* (o: *kičal²nežə*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | kP. *kiēlnēže* (*kiēnelam* «fölköl») GEN. 4. | kP. *kotneže*, *kočneže* (*kočkam* «eszik») GEN. 3. nyK. *kar'ne'ž(ät)* RAM. 32. | kE. *kotneže* (o: *kotnežə*; *kodam* «marad») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *kolneže* (o: *kolnežə*; *kolam* «hall») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *lāknez'e* (o: *lāknežə*; *lāktām* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *nal'neže* (o: *nālnežə*; *nālām* «vesz») WIED. 140. | nyK. *puš'nežə* (*puštam* «öl») RAM. 206. | kE. *tolneže* (o: *tolnežə*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *jyneže* (o: *žünežə*; *žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *lineže* (o: *linežə*; *liäm* «lesz») CASTR. 44. WIED. 139. | nyK. *monežə* (*moam* «talál») WIED. 140.

Többsz. szám. 1. sz.: nyK. *olnenä* (o: *šlnenä*; *šlam* «van») CASTR. 44. | kE. *kičalīnena'* (o: *kičal²nena'*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *lāknenä* (*lāktām* «kimegy») CASTR. 39. | kE. *tolnena* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *žünenä* (*žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *linenä* (*liäm* «lesz») CASTR. 44.

2. sz.: nyK. *olnedä* (o: *šlnedä*; *šlam* «van») CASTR. 44. | kE. *kičalīneda'* (o: *kičal²neda*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *lāknedä* (o: *lāknedä*; *lāktām* «kimegy») CASTR. 39. | kE. *tolneda* (o: *tolneda*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *jyneda* (o: *žünedä*; *žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *linedä* (o: *linedä*; *liäm* «lesz») CASTR. 44.

3. sz.: nyK. *olnešt* (o: *šlnēšt*) CASTR. 44. | kE. *kičalīne'št* (o: *kičal²ne'št*) CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *lāknešt* (*lāktām* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *pušnešt* (*puštam* «megöl») WIED. 140. |

kE. *tolnešt* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *uženešt* (*užam* «lát») WIED. 142. || nyK. *žünešt* (*žüäm* «iszik») CASTR. 39. | nyK. *linešt* (*liäm* «lesz») CASTR. 44. | nyK. *monešt* (*moam* «talál») WIED. 140.

Conditionalis.

408. REGULY optativusnak nevezi (BUD. CsT. IV. 81.), a minthogy ily jelentésben fordul elő gyakrabban. Pl. kP. *iləš namər liɾeɕe* «das leben möge heiter sein» GEN. 72. | kP. *mʷlana tušmanəm šonəšəžən bujžo dene šösna motkeɕe* «das haupt des menschen, der uns böses wünscht, mög' dem schwein zum spielball dienen!» GEN. 66. | kP. *tə šinʒalše (ə)ške sočšem kupeɕ liən tolɾeɕe* «ach so wünscht' ich, das mein liebster als kaufmann möchte wiederkehren» GEN. 67. || kP. *püşman goč šime pəl rahe pu tün jəde kondən buɾʒaltarəɾeɕet* «über den berg wie eine schwarze wolke sie leitend an dem stamme jeglichen baumes sie niedersetzend pflanze sie hin!» GEN. 59. || kP. *kužo ümərəm ... puɾelta* «verleihet [uns] ... ein hohes alter!» GEN. 56.

Conditionalisi jelentése is az optativushoz áll közel. Pl. kP. *ši deŋge liən βelɾeɕe* «wenn doch, zu silber verwandelt, sie herabfielen!» GEN. 67. | kCar. *asəla d'orɾa liɾeɕet* «wenn du doch wärest ein trefflicher zelter!» PORK. 36. (Ilyenek REGULY példái is. CsM. 674—676.)

I.

409. K. *βüdəm*, Ny. *βiðem* «vezet, visz»:

Egyes szám.

kP.	kUfa	kCar.	nyJar.	nyK.
<i>βüdəreɕem</i>	<i>βüdəre.tšəm</i>	<i>βüdəre.tšəm</i>	<i>βiðarə.tšəm</i>	<i>βiðare.tšəm</i>
<i>βüdəreɕet</i>	<i>βüdəre.tšet</i>	<i>βüdəre.tšet</i>	<i>βiðarə.tšet</i>	<i>βiðare.tšed</i>
<i>βüdəreɕe</i>	<i>βüdəre.tše</i>	<i>βüdəre.tšə</i>	<i>βiðarə.tšə(žə)</i>	<i>βiðare.tšəžə</i>

Többszám.

<i>βüdəreɕna</i>	<i>βüdəre.tnə</i>	<i>βüdəre.tšnə</i>	<i>βiðarə.tšənə</i>	<i>βiðare.tšənə</i>
<i>βüdəreɕta</i>	<i>βüdəre.tta</i>	<i>βüdəre.tštə</i>	<i>βiðarə.tšəðə</i>	<i>βiðare.tšəðə</i>
<i>βüdəreɕəšt</i>	<i>βüdəre.tšəšt</i>	<i>βüdəre.tšəšt</i>	<i>βiðarə.tšəšt*)</i>	<i>βiðare.tšəštə*)</i>

*) Az egész paradigma WICHMANN levélbeli szíves közlése.

koltem «küld»:

Egyes szám.

kP.	kUfa	kCar.	nyJar.	nyK.
<i>koltarecem</i>	<i>koltaretsem</i>	<i>koltare,tssem</i>	<i>koltare,tssem</i>	<i>koltare,tssem</i>
<i>koltarecet</i>	<i>koltaretset</i>	<i>koltare,tsset</i>	<i>koltare,tsset</i>	<i>koltare,tsed</i>
<i>koltarece</i>	<i>koltaretse</i>	<i>koltare,tsed</i>	<i>koltare,tsa(za)</i>	<i>koltare,tsa(za)</i>

Többszám.

<i>koltaretna</i>	<i>koltaretna</i>	<i>koltare,tsna</i>	<i>koltare,tsna</i>	<i>koltare,tsna</i>
<i>koltaretta</i>	<i>koltaretta</i>	<i>koltare,tsa</i>	<i>koltare,tsa</i>	<i>koltare,tsa</i>

GEN. 55.

<i>koltarecst</i>	<i>koltaretst</i>	<i>koltare,tsst</i>	<i>koltare,tsst</i>	<i>koltare,tsst</i>
-------------------	-------------------	---------------------	---------------------	---------------------

puem «ad»:

Egyes szám.

<i>purecem</i>	<i>pu,tssem</i>	<i>pu,tssem</i>	<i>pu,tssem</i>	<i>pu,tssem</i>
<i>purecet</i> GEN.	<i>pu,tsset</i> PAAS.	<i>pu,tsset</i>	<i>pu,tsset</i>	<i>pu,tsed</i>
58.	KSz. II. 125.			
<i>purece</i>	<i>pu,tsed</i>	<i>pu,tsed</i>	<i>pu,tsa(za)</i>	<i>pu,tsa(za)</i>

Többszám.

<i>puetna</i>	<i>puetna</i>	<i>pu,tsna</i>	<i>pu,tsna</i>	<i>pu,tsna</i>
<i>puetta</i> GEN.	<i>puetta</i>	<i>pu,tsa</i>	<i>pu,tsa</i>	<i>pu,tsa</i>

56.

<i>puetst</i>	<i>pu,tsst</i>	<i>pu,tsst</i>	<i>pu,tsst</i>	<i>pu,tsst</i>
---------------	----------------	----------------	----------------	----------------

410. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kE. *poktegecem* (o: *poktaretssem*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 80. | nyK. *sindegecem* (o: *sindegetsem*; *sinDEM* «ültet») KazGr. NyK. IV. 81.

2. sz.: kP. *burzaltarecet* (*burzaltarem* «odatelepít») GEN. 59. | kUfa *jorgtarecet* (*jorgtem* «szeret») PAAS. KSz. II. 131. | kE. *poktegeced* (o: *poktaretsset*) BUD. CsT. IV. 80. | kP. *purtarecet* (*purtem* «bevisz, befogad») GEN. 58. | nyK. *sindegecet* (o: *sindegetset*) KazGr. NyK. IV. 81. || kP. *purecet* (*puem* «ad») GEN. 58. 60. kUfa *purecet* PAAS. KSz. II. 125.

3. sz.: nyK. *walagetse* (o: *balaretsa*; *balalem* «leszáll»)

WIED. 144. | kE. poktegeč (o: *poktəɾetš*), poktegečen BUD. CsT. IV. 80. | nyK. šindegece (*šindəɾetsə*) KazGr. NyK. IV. 81. | nyK. šinzegetse (o: *šindʒəɾetsə*; *šindʒem* «tud») WIED. 144.)*

Többes szám. 1. sz.: kE. pokteget'na (*poktəɾetna*) BUD. CsT. IV. 80. | nyK. šindegecna (o: *šindəɾetsna*) KazGr. NyK. IV. 81.

2. sz.: kP. koltəretta (pro: *koltəɾetʃa*; *koltem* «küld») GEN. 55. | kE. pokteget'ta (*poktəɾetʃa*) BUD. CsT. IV. 80. | kP. pu-
retta (*puem* «ad») GEN. 56. 59. puretta GEN. 60. | kP. sakləretta
(*šaklem* «öriz») GEN. 57. | nyK. šindegecda (o: *šindəɾetsta*)
KazGr. NyK. IV. 81.

3. sz.: kE. poktegečešt (o: *poktəɾetšəšt*) BUD. CsT. IV. 80. |
nyK. šindegečešt (o: *šindəɾetsəšt*) KazGr. NyK. IV. 81.

II.

411. *tolam* «jön»:

Egyes szám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>tolɾečem</i>	<i>tolɾe.tšem</i>	<i>tolɾe.tšem</i>
<i>tolɾečet</i>	<i>tolɾe.tšət</i>	<i>tolɾe.tšəd</i>
<i>tolɾeče</i> GEN. 67.	<i>tolɾe.tšə</i>	<i>tolɾe.təžə</i>

Többes szám.

<i>tolɾetna</i>	<i>tolɾe.tšna</i>	<i>tolɾe.tšənə</i>
<i>tolɾetta</i>	<i>tolɾe.tšta</i>	<i>tolɾe.tšədə</i>
<i>tolɾečəšt</i>	<i>tolɾe.tšəšt</i>	<i>tolɾe.tšəžə</i>

kP. *modam*, nyK. *mađam* «játszik»:

Egyes szám.

<i>motkečem</i>	<i>motke.tšem</i>	<i>motke.tšem</i>
<i>motkečet</i>	<i>motke.tšət</i>	<i>motke.tšəd</i>
<i>motkeče</i> GEN. 66.	<i>motke.tšə</i>	<i>motke.tšəžə</i>

*) WICHMANN paradigmájában rag is van a 3. sz. alakon.

Töb b e s s z á m.

<i>motketna</i>	<i>motke, tšnà</i>	<i>motke, tsanà</i>
<i>motketta</i>	<i>motke, tštà</i>	<i>motke, tsadà</i>
<i>motkecàst</i>	<i>motke, tšàst</i>	<i>motke, tsàstà</i>

liam «lesz»:

Egy e s s z á m.

<i>lige'cem</i>	<i>lige, tšem</i> (BUD. CsT. IV. 81.)	<i>lige, tsem</i>
<i>lige'cet</i>	<i>lige, tšet</i> (PORK. 36.)	<i>lige, tseD</i>
<i>lige'ce</i> GEN. 72.	<i>lige, tšè</i>	<i>lige, tsazà</i>

Töb b e s s z á m.

<i>lige'na</i>	<i>lige, tšnà</i>	<i>lige, tsanà</i>
<i>ligetta</i>	<i>lige, tštà</i>	<i>lige, tsadà</i>
<i>lige'càst</i>	<i>lige, tšàst</i>	<i>lige, tsàstà</i>

412. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kE. lige'cem (o: *lige, tšem*; *liam* «lesz») BUD. CsT. IV. 81. | kE. tolge'cem (o: *tolge, tšem*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 80. | kE. ulge'cem (o: *ulge, tšem*; *ulam* «van») CserGr. NyK. VI. 210. nyK. ylgesem (o: *älge, tsem*) WIED. 144.

2. sz.: kE. tolge'ced (o: *tolge, tšet*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 80. | kE. ulge'cet (o: *ulge, tšet*) CserGr. NyK. VI. 210. || kCar. lige'cet (*liam* «lesz») PORK. 36.

3. sz.: kP. *βelge'ce* (*βelam* «leesik») GEN. 67. | kP. *motke'ce* (*modam* «játszik») GEN. 66. | kP. *tolge'ce* GEN. 67. kE. tolge'c (o: *tolge, tš*), tolge'cen BUD. CsT. IV. 80. | kE. ulge'ce (*ulge, tšà*) CserGr. NyK. VI. 210. | kE. užge'č (o: *užge, tš*; *užam* «lát») BUD. CsT. IV. 81. || kP. *lige'ce* (*liam* «lesz») GEN. 72. nyK. ligetse (o: *lige, tsà*) WIED. 144.

Töb b e s s z á m. 1. sz.: kE. tolget'na (o: *tolgetna*) BUD. CsT. IV. 80. | kE. ulge'cna (o: *ulgetna*) CserGr. NyK. VI. 240.

2. sz.: tolget'ta (o: *tolgetta*) BUD. CsT. IV. 80. | kE. ulge'cta (o: *ulgetta*) CserGr. NyK. VI. 210. nyK. ylgetsda (o: *älge, tsadà*) WIED. 144.

3. sz.: kE. tolge'cešt (*tolge, tšàst*) BUD. CsT. IV. 80. | kE. ulge'cešt (o: *ulge, tšàst*) CserGr. NyK. VI. 210.

Szerkesztett igealakok.

Az összetett ragozás a cseremiszb en vagy a létige két präteritumalakjának sing. 3. sz.-ével történik, mely az ige ragos alakjához járul vagy pedig úgy, hogy az ige -n képzős igenevéhez kapcsolódik a létige ragos alakja.

1. kP. kUfa *ilē*, kUr. *ilē*, kCar. *alē*, nyK. *ālē*:

413. a) Az ige imperfectumával kapcsolatban; gyakran föltételes és óhajtó jelentése van. Pl. kP. *jūam ilē*, *βūt poršan*; *kūžem ilē*, *šer tura* «innék: a víz selyem, föl-másznék: a part meredek» GEN. 78. | kCar. *kornən kužūžəm šinžem alē rən*, *orašan polmanžəm kəčkem alē* «ha az út hosszúságát tudtam volna, a könnyű kocsiba fogtam volna» PORK. 52. | kCar. *mlandə rəčən kūžəšə oipən tegežəm naldalam alē* «eine der erde enthobene münze mit bildniss möchte ich kaufen» PORK. 35. | kCar. *ašan šem uškaləšə liam alē rəhə*, *βədrat pelə šörəm puem alē* «ha az anyám fekete tehene volnék, másfél akó tejet adnék» PORK. 44. | kUr. *iləšəšən nələžəm... šindžalam ilē rən ašə-detš əβə-detš om sōtšəlōšə ilē* «az élet nehézségét ha tudtam volna, atyámtól anyámtól nem születtem volna» WICHM. 226. | nyK. *mīn šörəm ālē βara* «később kívántam volna» RAM. 10. | kCar. *məi tuštə ulam alē*, *məi nałəm* «én éppen ott voltam, elvettem» PORK. 13. || kP. *mən om li-rəhə*, *šuko malet ilē* «ha nem lettem volna, sokáig aludtál volna» GEN. 13. | kCar. *partər liat kən*, *kū-kurukəm tarβatət alē* «ha erős lennél, meg tudnál mozgatni egy kö-hegyet» PORK. 1. || nyK. *tī ərβezə somsem βədəšəkə βaləŋ-geä ālē* «ez a gyermek majdnem a vízbe esett» RAM. 122. | nyK. *keləš ālē* «man musste» RAM. 44. | kCar. *om šoc alē rən*, *om kuš alē rən*, *ači den əβilan nələ lieš alē* «ha nem születtem volna, ha föl nem nőttem volna, atyámnak anyámnak nehéz volna» PORK. 51.

b) Az *n*-es präteritummal. Pl. nyK. *mīn ialəm iłšškältärenəm ālē* «kifezámítottam a lábamat» RAM. 32. | nyK. *kolnam ālē tidə χβoraja manət* «hallottam, azt mondták, hogy beteg» RAM. 53. | nyK. *ləδənam ālē*, *məredält kəš*

«számoltam, számoltam s folyton tévedtem» RAM. 81. | kCar. *nì'nám tenge'čə men'žajenám ə'lə* «öt megeskettem tegnap» PORK. 2. | kCar. *ik kü'r-lapčəkəm nöltalnám ə'lə, nallə ik saltak lektən βo'zə* «egy darab hársfaháncsot fölemeltem, és 41 katoná kiesett belőle» PORK. 28. | nyK. *βārteš βele tol'nam ə'lə* «ich kam flugs hierher» RAM. 17. | nyK. *mìn kām γoršēn puštaš tsatsenām ə'lə, puštēn kerte-lam* «már három év óta meg akartam ölni és nem tudtam» RAM. 196.

c) Imperativusszal. Pl. kCar. *pörtet βokten oškalaləm, törza řəčən onžaləč; törza řəčən onžamešket opsa řəčən lektən ümatəm pu ə'lə* «szobád mellett sétáltam, az ablakon kinéztél; a helyett, hogy az ablakon kinéznél, jöjj ki az ajtón és adj csókot (tkp. szádat)» PORK. 43. || kCar. *ia n'alžə ə'lə tə'jam* «[egyszer azt mondtad] az ördög vigyen el téged» PORK. 13. || kP. *tače onžal tičmaš suker kinde dene... βüčken toβlen nalza ilə* «mögét heute zugleich mit diesem ersten unaufgeschnittenen brodláibe... euch freuend, gnädig entgegennehmen» GEN. 55. | kP. *püza ilə* «adatok» GEN. 56. | kP. *šinžəza ilə* «üljetek» GEN. 61.

d) Desiderativus mellett. Pl. nyK. *tärβänäləm, an d-žalnem ə'lə* «megmozdultam, oda akartam nézni» RAM. 188. || kCar. *ke'βatəm po'čə; mə'jam kučənežə ə'lə* «kinyitotta a boltot, meg akart fogni» PORK. 4. || kCar. *tu'dəm nalnena' ə'lə βü'dəš* «a vízbe akartuk őt vinni» PORK. 14.*)

e) Conditionalis mellett. Pl.: kUfa *jörətarečət ilə* «nimm liebevoll an [unser gebet]» PAAS. KSz. II. 131. | kP. *tudəm pürečət ilə* «du mögest uns gewähren» GEN. 58. kUfa *pürečət ilə* PAAS. 125. || kP. *osaləm šikš šutemaške, tulən šikšən kordəl koltəřetta ilə* «mit feuer und rauch [uns] umgebend, vertreibet das böse dahin, wo der rauch nicht hinreicht!» GEN. 55. | kP. *patətəme mü βerkem (= perkem), mü kaznam pürečta ilə* «gewähret uns unendlichen zuwachs, unendliche fülle des honigs!» GEN. 59.

*) A létige is állhat optativusban, sing. 3. sz.-ben. Pl. nyK. *mìn inem əlnežə* «szeretnék úszni» RAM. 24. | nyK. *mìn kotnem əlnežə* «maradni szeretnék» RAM. 180.

2. nyK. *ələn*.

414. a) Imperfectummal. Jelentése befejezett cselekvés. Pl. nyK. *sukəm kanda ələn* «sokat hozott» RAM. 180. | nyK. *šərašta kaštes ələn* «vándorolt az erdőben» RAM. 195. | nyK. *pörtβuḡštāšə šudə kuškeš ələn* «a háztetőn fű nőtt» RAM. 185. | nyK. *perβi pəlyomāškə βiktältən kət šoeš ələn* «régén főlegyen esedve az éigig ért [az ember] keze» RAM. 203. | nyK. *ik ədər-dokə toplot toles ələn ləβasta* «egy leányhoz mindig eljött a ləβasta» RAM. 200. || nyK. *mə lun əlna ələn* «mi tizen voltunk» RAM. 71. || nyK. *mužanlan piš ənənət ələn perβi* «a jövőmondóknak régén nagyon hittek» RAM. 207. | nyK. *so katškət ələn, kəzət-ət katškət šukəš-o'k* «így mindig ettek, és esznek most is sokat» RAM. 204. | nyK. *təštəke'n katškət iələtat ələn* «ott meggyújtották és megették» RAM. 207. | nyK. *kok ərəzəzə ərəzəš kəət ələn* «két szabó elment varrni [valót keresni]» RAM. 188. | nyK. *perβi nəḡgeət ələn šərpəške imiim* «régén a lovat kivezették az erdőbe» RAM. 207.

b) Az -n-es präteritummal. Pl. nyK. *šərpəške ken ələn* «az erdőbe ment» RAM. 182. | nyK. *ken^m-batsmašəš šüžə, kərənⁿ-ren ələn* «leestében kitörött a nyaka» RAM. 186. | nyK. *škal leβäš-tərašə mien ələn* «a tehén a tető szélére ment» RAM. 185. || nyK. *perβi i marə-donə βätə ələnet ələn* «élt egyszer egy asszony az urával» RAM. 184. | nyK. *tə žarkoβim kok ərβəzəzə katškənət ələn iziš* «a sültből a két fiú evett egy kicsit» RAM. 174.

3. K. *ulmaš*.

415. A létige -maš képzős alakja is használatos néha befejezett cselekvés kifejezésére. a) Imperfectummal kapcsolatosan; pl. kCar. *tu'də ja'ləštək ila' ulmaš ik poja'n mari* «ebben a faluban élt egy gazdag ember» PORK. 12. | kCar. *ik βatə ayamba'k kočkaš nəḡgaja' ulmaš mučela de'nə* «egy asszony ennivalót visz a szántóföldre vízhordó póznán» PORK. 9. || kUr. *me šeryə ulnə ulmaš* «mi drágák voltunk» WICHM. 221. || kCar. *motor ü'dər-ša-məč ulət ulmaš* «csinos leányok voltak» PORK. 2.

b) -n-es präteritummal: kP. *kuḡəza dene kuβa*

ilenət ulmaš. «élt egyszer egy öreg ember meg egy öreg asszony» GEN. 4.*)

4. Az *n*-es igenévvel szerkesztett alakok.

416. Előfordulnak oly szerkesztett alakok is, melyben az ige *-n*-képzős határozói igenevéhez járul a ragozott létige, és pedig imperfectumi, präteritumi és igenévi formájában. Az ige jelentése ilyenkor általában präteritum perfectum. Pl. a) kUr. *kuskalden šude jē šindžas βōzalden ulnā* «nem érvén rá, hogy felnőjünk, [mi is] az emberek szeme elé kerültünk» WICHM. 227. | kCar. *acaž denā aβažlan šinža-punešəžə šulda šerəm kerən kodən ulnā, izažə denā d'əygažəm oš koβəšta ləštašəš šəndən kodəna* «atyánknak és anyánknak szempilláinkon oleső gyöngyöt [= könnyet] fűztünk és hagytunk, bátyánkat és ángyunkat a fehér káposztalevélre teszszük s ott hagyjuk» PORK. 52. | kUr. *mikālən toškaltəš ši toškaltəš, šengək onđžək tšəkalten puren ulnā; mikālən kōraγa ši kōraγa, taial onđžen tēməšnā* «Mihály lépcsője ezüst lépcső, föl és alá tántorogva bementünk [a szobába], Mihály sörsebre ezüst cseber, lehajtva és belenézve

*) *ulmaš* igenév magában is használatos a tkpi igei alak helyett. Pl. kP. *kum erəšt ulmaš, ik üdərəšt ulmaš* «volt nekik három fiuk meg egy leányuk» GEN. 4. | kUr. *šoleržən ukšeržə šuerak ulmaš, tumeržən ukšeržə tšūtškəōōrak ulmaš; nōmnən tolmaš tšūtškəōōrak ulmaš, tōmdən mimas šuerak ulmaš* «a szilfaligetben az ág ritka, a tölgyfaligetben az ág sűrű; a mi [hozzátok] járásunk sűrű, a ti [hozzánk] járástok ritka» WICHM. 242. | kUr. *kandaš mešak dγəl ulmaš, kandaš tenge ulmaš* (v. *ulmāžə!*) «nyolez zsákkal talán mégse volt, nyolez rubel lehetett» WICHM. 232. | kCar. *ik ješəštə ulmaš ik jolaγa-i βatə; tuđə βatən ulmaš kok ikšəβəžə* «egy családban volt egy lusta asszony; annak az asszonynak két gyermeke volt» PORK. 7. | kCar. *tuđə ja-ləštak ila ulmaš ik poja'n mari; tuđən ulmaš ik üdərəžə* «abban a faluban élt egy gazdag ember; ennek volt egy leánya» PORK. 12. — Hasonló használata van *limaš* (liam «lesz») igenévnek is. Pl. kP. *patam βokten tərkeret ukšeranləc ukšeran limašet, past'ren toľšo süan mariβlak kosoj-ləc kosoj limašet* «a Patam [folyó] melletti fenyves(ed) ágas-nál ágasabb lett, a [menyasszonyt] követő lakodalmas menet kancsalnál kancsalabb lett» GEN. 76.

[megint] megtöltjük» WICHM. 235. | kCar. *tudə ola čomazə šo-čalden d'uməlan puiršəlan d'örədəmə; mežə š o č ə n ul ə n a ačalan aβalan d'örədəmə* «az a tarka csikó a teremtő istennek kedve ellenére született; mi is atyánknak anyánknak kedve ellenére születünk» PORK. 40. | kCar. *βič šorəket tünge, βožye pətaren kaja; mežat tolən ulnə (toln ulnə PORK. 49.), tünge, βožye pətaraš tolən ona ul* «öt juh jön s pusztítják [a füvet] tövestül-gyökerestül, mi is ide jöttünk, de nem, hogy [a házat] tövestül-gyökerestül elpusztítsuk» PORK. 54. | kUr. *šəm iqš alašəžəm šəmatal tolden ulnə, kuzman üdər mariəžəm šəmatal naŋga-izlənə* «hétéves lovat simogatva ide érkeztünk, Kosmas leányát, Máriját czirógatva elvittük» WICHM. 234. || kCar. *ik jaləštə ile'n ulət turək šəŋgə kuβə dənə ərəžə* «egy faluban élt egy öreg özvegyasszony és a fia» PORK. 12. | kCar. *βətəžə peš üžən-đa nu'nə pop-te'k kajən ulət* «felesége nagyon hívta s ők elmentek a paphoz» PORK. 2. | kCar. *o'žnə rəβəž dənə kisa peš ku'pə tan lin ulət* «egyszer a róka és a pintyőke nagyon jó barátok lettek» PORK. 9. | kCar. *ačəžə sörəse'n, üdərəm naŋ-gajən ulət i čerke's menžajən ulət* «atyja beleegyezett, elvitték a leányt és a templomban megeskették» PORK. 2. | kUr. *küldəl šude poral nələn ülət* «nem érvén rá, hogy megérjenek, [már] leszedték» WICHM. 227. | kCar. *tə šinžalə izə-šaməč iləmə semən pojen ulət* «ezek az itt ülő vendégek életükben meggazdagodtak» PORK. 35. | kCar. *pop te'k pure'n ulət, š'inžən ulət, mut kəc mut lektən* «bementek a paphoz, leültek, szót szó követte» (tkp. «szóból szó jött ki») PORK. 2.

b) Præteritummal.) Pl. kE. *okšak lin el'em* «sánta lettem» REG. CsM. 599. | kE. *meñ šuk-erta tol'on-el'em, nuno ömñem kolden-ulod* «én régen eljöttem, s ők lovat küldtek [utánam]» REG. CsM. 466. || kE. *meñ ovadaleč vara tol'om, tudo erok kaen el'e* «én ebéd után jöttem s ő reggel ment vala el» REG. CsM. 468. | kE. *ošnok mulam ol'en el'e* «már rég mondta nekem» REG. CsM. 225. | kCar. *müškəre'm peš šužən ə'lə-đa, kočə's iktəžəm ot mu rən?* «a hasam nagyon megéhezett, valami ennivalót nem tudnál találni?» PORK. 9.

c) *ulmaš* igenévvel.) Pl. kE. *tiñ kas-tene tolon*

*) Teljes mintáját l. BUD. CsT. IV. 78.

ulmašed (v. tolonad), meñ er-dene kaešem «te este jöttél, én másnap reggel mentem el» REG. CsM. 469. | kCar. *er-ražo ila'n šun ulmaš* «a fia megnőtt» (tkp. «évhez érkezett») PORK. 12.

A tagadó igeragozás.

417. A cselekvés tagadása a cseremiszbén külön tagadó igével történik. Ez veszi föl a mód- és időjeleket, s a személyragokat. A tagadott ige tőalakban járul hozzá. SETÄLÄ szerint¹⁾ egy -*k* igenévi elem lekopott róla. A plur. 3. sz.-ben az nyK. és kE.-ben a tőnek -*p* végzete van, a mely BUDENZ²⁾ és SETÄLÄ³⁾ szerint szintén igenévi elem, s azonos a jésítő præteritum többes 3. sz.-ében előforduló -*βə*, raggal. (L. 386.)

A tagadó ige önállóan is használatos, és pedig tagadó feleletekben, mikor ugyanis a tagadott ige ugyanaz lenne a feleletben, mint a kérdésben. Pl. kE. tače kaed mo šogalaš «még-e ma szántani?» — ogum «nem én» REG. CsM. 586. | kE. kondoš mo oksam? «hozott-e pénzt?» — eš «nem» REG. CsM. 517. || kCar. *šüšaretəm šoktalam řən, o řəm řən?* «dudádat fújjam-e vagy ne?» PORK. 44. | nyK. *tü to'leš tü a' řèš?* «entweder kommt er oder nicht?» RAM. 143. — Ily esetben is: nyK. *kaš* «egyél!» — *a řəm* (v. *a řəm²la*) «nem akarok»; *a řät?* «nem akarsz?» RAM. 1.⁴⁾

¹⁾ TuM. 64—65.

²⁾ CsT. IV. 97.

³⁾ TuM. 25.

⁴⁾ Önálló használatában teljesebb alakja fordul elő a tagadó igének: kCar. sg. 1. sz. *o řəm* PORK. 44. 2. sz. *o řät*, 3. sz. *o řèš*, plur. 1. sz. *o řna'*, 2. sz. *o řda'*, 3. sz. *o řät* (PORK.) SET. TuM. 63. | kE. ogum, ogud, ogeš; ogena, ogeda, ogotep BUD. CsT. IV. 99. || nyK. *a řəm*, *a řät*, *a řèš*; *ana*, *ada*, *a řep* RAM. 1. — A *ř* elem SETÄLÄ szerint (TuM. 63—64.) az imperfectum képzője.

Imperfectum.

I.

418. K. *kajem*, nyK. (*kejem*) *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>om kaje</i>	<i>om kàjə</i>	<i>om kajə</i>	<i>am-ke</i>
<i>ot kaje</i>	<i>ot kàjə</i>	<i>ot kajə</i>	<i>at-ke</i>
<i>o kaje, v.</i>	<i>ok kàjə (oɾeš</i>	<i>ok kajə (oɾeš</i>	<i>ak-ke</i>
<i>oɾeš kaje</i>	<i>kàjə¹⁾</i>	<i>kajə¹⁾</i>	

Többszám.

<i>ona kaje</i>	<i>oɾəna kàjə</i>	<i>ona kajə, oɾ(ə)na k.</i>	<i>ana-ke</i>
<i>oda kaje</i>	<i>oɾəda kàjə</i>	<i>oda kajə, oɾ(ə)da k.</i>	<i>ada-ke</i>
<i>oɾət kaje</i>	<i>oɾət kàjə</i>	<i>oɾət kajə (kE. ok</i>	<i>ak-kep</i>
		<i>kajep)</i>	

kodem «hagy»:

<i>om kodə²⁾</i>	<i>om kòdə</i>	<i>om kodə</i>	<i>am kodə</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *sinžem*, kUr. *šindžem*, kCar. *šinďžem*, nyK. *sin-*
dzem, šindžem «ül»:

<i>om sinžə³⁾</i>	<i>om šindžə</i>	<i>om šinďžə</i>	<i>am šindžə, šinďžə</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

<i>ciem</i>	<i>tšiem</i>	<i>tšiem</i>	<i>tšiem</i> «fölkelt»:
<i>om cie</i>	<i>om tši</i>	<i>om tši</i>	<i>am tši</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

419. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *om əšte* (əstem «tesz») GEN.
16. | kP. *om kaje* (*kajem* «megy») GEN. 65. | nyK. *am nāŋ-ye*¹⁾ A kUr. és kCar.-ban *oɾeš*-sel csak ritkán.²⁾ kUfa *om kodə* stb.³⁾ kUfa *om šindžə* stb.

näy-geäš «elvisz») RAM. 174. | nyK. *am goðä* (kodem «hagy») RAM. 51. | kP. *om kolo* (kolem «meghal») GEN. 35. | kCar. *om ko'ldä* (kolðem «küld») PORK. 2. | kE. *om kondo* (o: kondä; kondem «hoz») BUD. CsT. IV. 96. | kUr. *om kudaltä* (kudaltēm «elhagy») WICHM. 226. | kUr. *om lüðäktä* (lütäktēm «megijeszt») WICHM. 226. | kP. *om mürre* (mürrem «sír») GEN. 35. | kP. *om muro* (murem «énekel») GEN. 70. | kP. *om oltale* (oltalem «megcsal») GEN. 3. | kUr. *om oiğätä* (oiğatēm «bánt») WICHM. 226. | nyK. *a'm-bälä* (päläš «tud») RAM. 26. kCar. *om pa'lä* (palem) PORK. 25. | kCar. *om podälta* (podältem «itat») PORK. 43. | kP. *om pošlo* (pošlem «kikezd vmit») GEN. 63. | kP. *om puro* (purem «bemegy») GEN. 5. | nyK. *am šindzä* (šindzem «tud») RAM. 133. || kE. *om mi* (miem «megy») BUD. CsT. IV. 96. nyK. *ammi* WIED. 150. | kP. *om čie* (čiem «fölölt») GEN. 6. | nyK. *amo, ammo* (moam «talál») WIED. 150.

2. sz.: kP. *ot jörö* (jörem «vmire való») GEN. 35. | kCar. *ot ka'jä* (kajem «megy») PORK. 1. | kP. *ot modoldo* (modoldas játszik) GEN. 72. | nyK. *atpäl'a* (o: at-pälä; päläš «tud») WIED. 150. | kP. *ot puro* (purem «belemegy») GEN. 6. | nyK. *atšinja* (o: at-šindzä; šindzem «tud») WIED. 150. | kCar. *ot šu'lä* (šulem «olvad») PORK. 1. | nyK. *at tyle* (o: at tülä; tülem «megfizet») CASTR. 48. || nyK. *atli* (liäm «lesz») WIED. 167. | kP. *ot mie* (miem «megy») GEN. 1. | kP. *ot-čie* (de: ot čia-ğän «ha nem húzol») GEN. 5; čiem «fölölt») GEN. 72. | kP. *ot pu* (puem «ad») GEN. 1. | kP. *ot püö* (püem «bekerít») GEN. 76.

3. sz.: kP. *o βolo* (βolem «leszáll») GEN. 13. | kP. *oješ* *ašalte* (ašaltem «üget») GEN. 33. | kP. *o čokmalte* (čokmaltem «rázza magát») GEN. 33. | kP. *o erte* (ertem «elmúlik») GEN. 72. | kP. *oješ išane* (išanem «hisz») GEN. 44. | kUr. *ok jörä* (jörem «folyik») WICHM. 209. | kP. *o jörö* GEN. 37. kUr. *ok jörä* WICHM. 211. kCar. *ok d'örä* PORK. 22. nyK. *ak-ğara* RAM. 205. (jörem, ğarem «vmire való») | kP. *o kaje* GEN. 63. kUr. *ok kăžä* (kăžēm «megy») WICHM. 208. kCar. PORK. 55. nyK. *a'k-ke* RAM. 171. | kP. *o ğalaše* GEN. 4. *oješ kalaše* 32. (kalašem «mond») | kP. *o ğolo, oješ kolo* GEN. 48. kCar. *ok ko'lä* (kolem «meghal») PORK. 22. | kP. *o ğoško* (koškem «szárad») GEN. 48. | kUr. *ok kut'rä* (kut'rem «beszél») WICHM. 224. | kCar. *ok moštä* (moštem «tud, ért») PORK. 50. | kUr. *ok optä* (optēm «ugat») WICHM.

215. | kP. *oꝛeš palle* (*pallem* «ismer») GEN. 41. nyK. *ak päle* (*pälem*) RAM. 199. | kP. *o pelešte* (*peleštem* «felel») GEN. 2. | nyK. *ak pətə* (*pətem* «elfogy») RAM. 189. | nyK. *a'k-pištə* (*pištem* «helyez») RAM. 171. | kCar. *ok po'ja* (*pojem* «meggazdagszik») PORK. 22. | nyK. *ak-puk'šš* (*puk'šsem* «etet») RAM. 205. | kCar. *ok pu'ra* (*purem* «bemegy») PORK. 22. | nyK. *a'kx-šingə* (*šingem* «elfér») RAM. 134. | kCar. *ok šinjə* (M.) PORK. 53. *ok šənžə* (U.) 35. (*šinžem*, *šənžəm* «ismer») | nyK. *ak sitə* (*sitəš* «elég») RAM. 176. | kCar. *ok šütka'lə* (*šütkalaš* «rág») PORK. 1. | kP. *o tarβane* (*tarβanem* «megindul») GEN. 49. | kUr. *ok tər'lə* (*tər'ləm* «meggyógyul») WICHM. 209. || nyK. *akli* (*liäm* «lesz») WIED. 167. | nyK. *akmo* (*moam* «talál») WIED. 167. | kCar. *ok pu* PORK. 22. nyK. *ak pu* (*puem* «ad») WIED. 167.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *anakeles'a* (o: *ana-kelesə*; *kelesem* «mond») WIED. 150. | kCarM. *ona kodə* (*koðem* «hagy») PORK. 58. | nyK. *ana-məštə* (*məštem* «tud, ért») RAM. 189. | kP. *ona nangaje* (*nangajem* «vezet») GEN. 76. | nyK. *anapäl'a* (o: *ana-pälə*; *pälem* «ismer») WIED. 150. | kUr. *əṛəṇə pürə* (*purəm* «bemegy») WICHM. 232. | kP. *ona purto* (*purtem* «bebocsát») GEN. 43. | kCarM. *ona šinjə* (*šinžem* «tud») PORK. 57. kCarU. *oꝛəna šənžə* PORK. 35. nyK. *anašinza* (o: *ana-šin'dzə*; *šin'dzem*) WIED. 150. | kCarU. *oꝛəna šoꝛə* (*šoꝛem* «áll») PORK. 41. | nyK. *ana dyle* (o: *ana dülə*; *tülem* «megfizet») CASTR. 48. || nyK. *anapu* (*puem* «ad») WIED. 167.

2. sz.: kP. *oda išane** (*išanem* «hisz») GEN. 33. | nyK. *adaišta* (o: *ada ʔštə*; *ʔštem* «tesz») WIED. 164. | kCarM. *oꝛda d'öratə* PORK. 51. kCarU. *oꝛda d'öratə* PORK. 36. (*d'öratem* «szeret»**) | nyK. *adapäl'a* (o: *ada-pälə*; *pälem* «ismer») WIED. 151. | kCarU. *oꝛda šənžə* (*šinžem* «tud») PORK. 35. nyK. *adašinza* (o: *ada-šin'dzə*) WIED. 164. | nyK. *ada dyle* (o: *ada dülə*; *tülem* «fizet») CASTR. 48.

3. sz.: kP. *oꝛət išane* (*išanem* «hisz») GEN. 23. | kP. *oꝛət kolto* (*koltem* «küld») GEN. 20. | kP. *oꝛət tüšö* (*tüšem* «kiáll») GEN. 72. — nyK. *akišteb* (*ak-ʔštep*; *ʔštem* «tesz») WIED. 164. |

*) A szövegben: *oda išanə-ṛəni* «ha nem hisztek».

**) A nyK.-ban a 3. sz. (valószínűleg hibásan) így van följegyezve: *a iarat* (o: *a iaratə*) RAM. 202.

nyK. *akeb'* (o: *ak-kep*; *kem*, *kejem* «megy») WIED. 149. | nyK. *akoleb'* (*ak-kolep*; *kolem* «meghal») WIED. 149. | kE. *ak olep* (*olem* «beszél») BUD. CsT. IV. 96.) | nyK. *akpál'eb* (o: *ak pālep*; *pālem* «ismer») WIED. 149. | nyK. *ak-pārep* (*pārem* «bemegy») RAM. 176. | kE. *ok poktep* (*poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 95. | nyK. *aksinzeb* (o: *ak šindzep*; *šindzem* «tud») WIED. 164. | nyK. *ak tyleb* (o: *ak tülep*; *tülem* «megfizet») CASTR. 48. || nyK. *ak-pueb'* (o: *ak-puep*; *puep* «ad») WIED. 167.

II.

420. K. *ulam*, nyK. *šlam* «vagyok»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>oməl</i> GEN. 21.	<i>òməl</i> WICHM.	<i>o'mul</i> (PORK.)SET.	<i>TuM. am-əl</i> RAM.
	224.	64.	<i>om ul</i> PORK. 36. 120.
<i>otəl</i> GEN. 6.	<i>òtəl</i>	<i>o'tul</i> (PORK.) SET.	<i>at-əl</i>
		TuM. 64.	
<i>orəl</i> GEN. 2.	<i>òrəl</i> WICHM.	<i>o'ral</i> PORK. 2. 10.	<i>arəl</i> RAM. 1.
	229.		

Többszám.

<i>ona ul</i>	<i>òrānal</i> WICHM.	<i>ona'ul</i> PORK. 11. 54. ¹⁾	<i>anal</i> CASTR. 49.
	227.	<i>orna'ul</i> (PORK.)SET.	<i>anayl</i> WIED.
		TuM. 64.	162.
<i>oda ul</i>	<i>òrādal</i>	<i>orda'ul</i> (PORK.) SET.	<i>adal</i> CASTR. 49.
		TuM. 64. ²⁾	<i>adayl</i> WIED.
			162.
<i>orət ul</i>	<i>òrāt ul</i>	<i>o'rat ul</i> PORK. 10. ³⁾	<i>agaleb</i> (o: <i>arā-</i> <i>lep</i>) CASTR. 49.
			WIED. 162.

¹⁾ kE. *onal* BUD. CsT. IV. 95.

²⁾ kE. *oda ul*, *odal* BUD. CsT. IV. 95.

³⁾ kE. *og ulep* BUD. CsT. IV. 95.

K. *na lam*, nyK. *nä lam* «vesz»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>om nal</i>	<i>om nal</i>	<i>om nal</i>	<i>am näl</i>
<i>ot nal</i>	<i>ot nal</i>	<i>ot nal</i>	<i>at näl</i>
<i>o nal, ořeš nal</i>	<i>og nal (ořeš nal)</i>	<i>ok nal (ořeš nal)</i>	<i>ak näl</i>

Többes szám.

<i>ona nal</i>	<i>ðrænà nal</i>	<i>ona nal, oɾ(ə)na n.</i>	<i>ana näl</i>
<i>oda nal</i>	<i>ðræðà nal</i>	<i>oda nal, oɾ(ə)ða n.</i>	<i>ada näl</i>
<i>oɾet nal</i>	<i>ðræt nal</i>	<i>oɾet nal*)</i>	<i>ak nälep</i>

koð am «marad»:

<i>om got</i>	<i>om got</i>	<i>om got</i>	<i>amⁿ-got</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *βojž am*, *βoz am*, kUr. *βoz am*, kCar. *βoz am*, nyK. *βaz am* «esik, lefekszik»:

<i>om βoć</i>	<i>om βotš</i>	<i>om βotš</i>	<i>am βats</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *šinž am*, kUr. *šinďž am*, kCar. *šinďž am*, nyK. *šinďž am* «leül»:

<i>om šic</i>	<i>om šitš</i>	<i>om šitš</i>	<i>am šits, šits</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *kočkam*, kUr. *koťškam*, kCar. *koťškam*, nyK. *kaťškam* «eszik»:

<i>om koč</i>	<i>om koťš</i>	<i>om koťš</i>	<i>am koťš</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

K. *lektam*, nyK. *läktem* «kimegy»:

<i>om lek</i>	<i>om lek</i>	<i>om lek</i>	<i>am läk</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

jü am *jü am* *ďü am* *jü am* «iszik»:

<i>om jü</i>	<i>om jü</i>	<i>om ďü</i>	<i>am jü</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

*) kE. *ok nalep*.

421. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *om kert* GEN. 45. *oŋ gert* GEN. 69. kUr. *om kert* (*kertem* «bír, -hat») WICHM. 215. kCar. *om kert* PORK. 37. *om ket* PORK. 2. 27. *om ɣet* PORK. 26. nyK. *am gert* RAM. 103. | kCar. *om nal* (*nalam* «vesz») PORK. 2. | kP. *om piž* (*pižem* «hozzáragad») GEN. 26. | kP. *om pural* (*puralam* «bemegegy») GEN. 74. | nyK. *am-bušt* (*puštam* «megöl») RAM. 178. | kCar. *om šoć* (*šoćam* «születik») PORK. 51. | kCar. *om šoraj* (*šoralam* «megáll») PORK. 48. | kP. *om dol* GEN. 74. nyK. *amⁿ-dol* (*tolam* «jön») RAM. 5. | kUr. *om toškal* (*toškalam* «tipor») WICHM. 226. || nyK. *amjad* (ɔ: *am-iat*; *iađam* «kér») WIED. 150. | nyK. *am got* (*ko'dam* «marad») RAM. 51. || nyK. *am vac* (ɔ: *am βats*; *βazem* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || kUr. *om šitš* (*šindžam* «leül») WICHM. 226. kCar. *om šic* PORK. 48. || kCar. *om kuš* (*kuškam* «nő») PORK. 51. | nyK. *ammuš* (ɔ: *am-mš*; *mškam* «mos») WIED. 149. || nyF. *amju* (ɔ: *am-ju*; *jüäm* «iszik») WIED. 150. | kP. *om li* (*liam* «lesz») GEN. 13. | nyK. *am-mo* (*moam* «talál») RAM. 171.

2. sz.: kP. *ot βoštəlal* (*βoštəlalam* «nevet») GEN. 72. | kP. *ot kert* (*kertam* «bír, -hat») GEN. 2. nyK. *at kert* WIED. 150. | kP. *ot kudaš* (*kudašam* «lehúz [ruhát]») GEN. 5. | kCar. *ot nal* (*nalam* «vesz») PORK. 2. | kCar. *ot šəl* (*šəlam* «elrejtőzik») PORK. 1. | nyK. *at-už* (*užam* «lát») WIED. 150. || kCar. *ot lüt* (*lüdam* «fél») PORK. 1. || nyK. *at vac* (ɔ: *at-βats*; *βazem* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || nyK. *at-läk* (*läktäm* «kimegy») WIED. 149. || kCar. *ot mu* (*muam* «talál») PORK. 9. | kUr. kCar. *ot šu* (*šuum* «megérkezik») WICHM. 210. PORK. 22.

3. sz.: kUr. *ok jongoštalt* (*jongoštaltəš* «tágasodik») WICHM. 243. | kUr. *og d'üldəl* (*d'üldəlaš* «iszik») WICHM. 224. | kUr. *oŋeš kül* (*külaš* «kell») WICHM. 218. nyK. *ak kel* (*keleş*) RAM. 92. | kP. *o ɣert* GEN. 4. *oŋeš kert* GEN. 53. kUr. *ok kert* WICHM. 217. kE. *og ket* BUD. CsT. IV. 96. nyK. *ak kert* RAM. 199. (*kertam*, *kertäm* «bír, -hat») | kP. *oŋeš koj* (*kojem* «látszik») GEN. 45. | kUr. *ok ošem* (*ošemaš* «fehéredik») WICHM. 206. | kUr. *ok piž* (*pižam* «hozzáragad») WICHM. 209. | kUr. *ok po,štšəltalt* (*po,štšəltaltaš* «megnyílik») WICHM. 222. | kUr. *ok pürəl* WICHM. 215. kCar. *ok purl* (*purlam* «harap») PORK. 22. | kUr. *ok šor* (*šoram* «rondit») WICHM. 211. | kUr. *ok šotš* (*šo,štšam* «születik»)

WICHM. 208. | kCar. *ok tol* PORK. 23. nyK. *ak-tol* (*tolam* «jön») RAM. 161. | kUr. *tšüŋgal* WICHM. 210. kCar. *ok čüŋgal* PORK. 22. (*čüŋgalas* «csíp, mar») | nyK. *ak-už* (*užam* «lát») RAM. 184. || kE. *ok kot* BUD. CsT. IV. 96. nyK. *ak-kot* (*kođam* «marad») RAM. 184. | nyK. *ok olmät* (*olmädas* «sikerül») RAM. 91. || nyK. *ak vac* (o: *ak řats*; řazam «esik, lefekszik») CASTR. 48. kCar. *ok řoč* (*řozam*) PORK. 23. kUr. *og řotš* WICHM. 211. || kUr. *ok kotš* (*kotškam* «eszik») WICHM. 210. kCar. *ok koč* PORK. 22. nyK. *ak katš* (*katškam*) RAM. 174. || kCar. *ok d'ü* PORK. 43. *ořes d'ü* (*d'üam* «iszik») PORK. 36. kE. *ok jü* BUD. CsT. IV. 96. | kP. *o li* GEN. 48. *ořes li* GEN. 79. (*liam* «lesz») nyK. *ak li* RAM. 112. *a li* RAM. 9. | kP. *ořes šu* GEN. 45. kCar. *ok šu* (*šuum* «megérkezik») PORK. 25. | kCar. *ok šü* (*šüam* «genyed») PORK. 23.

Többes szám. 1. sz.: kCar. *ona ket* (*ketam* «bír, -hat») PORK. 13. nyK. *ana-kert* WIED. 150. | kP. *ona řelš* (*kälšas* «megérkezik») GEN. 17. | kP. *ona poč* (*počam* «kinyit») GEN. 24. | kCar. *ona rušt* (*ruštam* «megrészezsik») PORK. 45. | kE. *ona tol* BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *ana-už* (*užam* «lát») WIED. 151. || nyK. *ana vac* (o: *ana řats*; řazam «esik, lefekszik») CASTR. 48. || kCar. *ona luk* (*luktam* «kivisz») PORK. 55. || kCarU. *ořona li* (*liam* «lesz») PORK. 38. | kUfa *ořona jüj* (*jüjgm* «iszik») PAAS. (levél).

2. sz.: nyK. *adakert* (o: *ada-kert*; *kerđam* «bír, -hat») WIED. 151. | nyK. *ada-näl* (*näläm* «vesz») RAM. 189. | nyK. *adauž* (o: *ada-už*; *užam* «lát») WIED. 151. || nyK. *ada vac* (o: *ada řats*; řazam «esik, lefekszik») CASTR. 48. || kCarM. *oda šu* (*šuum* «megérkezik») PORK. 47.

3. sz.: kCar. *ořet kert* (*kertam* «-hat, bír») PORK. 28. | kP. *ořet poč* (*počam* «kinyit») GEN. 26. | kCar. *ořet už* (*užam* «lát») PORK. 26. || kP. *ořet koč* (*kočkam* «eszik») GEN. 33. || kP. *ořet jü* (*jüam* «iszik») GEN. 5. kCar. *ořet d'ü* PORK. 36. | kCar. *ořet mu* (*muam* «talál») PORK. 7. — nyK. *a-k-kertep* RAM. 183. kE. *og ketep* BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *ak-užep* (*užam* «lát») RAM. 183. || nyK. *ak vazeb* (o: *ak-řazep*; řazam «esik, lefekszik») CASTR. 48. || nyK. *akl'akteb* (o: *ak-läktep*; *läktäm* «kimegy») WIED. 149. | nyK. *a-läkep* (!) (*läktam* «kivezet») RAM. 103. || nyK. *akkatšeb'* (o: *ak-katšep*; *katškam* «eszik») WIED. 149. | nyK. *akmuškeb'* (o: *ak-mäškep*; *mäškam* «mos») WIED. 149. || nyK. *ak-šiep* (*šäm* «ver») RAM. 207.

Præteritum.

I.

422. *puem* «ad»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCarU.	kCarM. N.	nyK.
<i>šam puo</i>	<i>šam pu</i>	<i>šam pu</i>	<i>ažam pu</i>	<i>šam pu</i>
<i>šac puo</i>	<i>šatš pu</i>	<i>šac pu</i>	<i>ažac*) pu</i>	<i>šats pu</i>
<i>aš puo</i>	<i>aš pu</i>	<i>aš pu</i>	<i>aš pu</i>	<i>aš pu</i>

Többes szám.

<i>šna puo</i>	<i>šna pu</i>	<i>šna pu</i>	<i>ažna pu</i>	<i>š²nä pu</i>
<i>šta puo</i>	<i>šta pu</i>	<i>šta pu</i>	<i>ažda pu</i>	<i>š²da pu</i>
<i>ašt puo</i>	<i>ašt pu</i>	<i>ašt pu**)</i>	<i>ašt pu</i>	<i>aš puep</i>

423. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kCarM. *ažam d'öra* (*d'örem* «vmire való») PORK. 41. | kCarU. *šam püalə* (*püalam* «rekeszhálót csinál») PORK. 37. | kP. *šam šinže* (*šinžem* «tud») GEN. 72. | kCarN. *ažam ma'la* ([u]malem «alszik») PORK. 11. | kE. *ežem pokto* (o: *ažem poktə*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 96. || kE. *ežem* (o: *ažem*) *mi* (*miem* «megy») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *ežem* (o: *ažem*) *pu* (*puem* «ad») BUD. CsT. IV. 96.

2. sz.: kP. *šac* SZIL. 44. | kE. *ežed ol'o* (o: *ažat olə*; *oləm* «beszél») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *šitspäl'a* (o: *šits-pälə*; *pälem* «ismer») WIED. 152. | kE. *ežed pokto* (o: *ažat poktə*) BUD. CsT. IV. 96.

3. sz.: kCarU. *aš d'öra* (*d'örem* «vmire való») PORK. 41. | kCarM. *aš ko'la* (*kolem* «meghal») PORK. 25. | kP. *aš küžö* (*küžem* «fölmászik») GEN. 74. | kE. *eš pokto* (o: *aš poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | kCarM. *aš šuktə* (*šuktem* «behoz») PORK. 56. | kP. *aš šuldo* (*šuldem* «megjön») GEN. 73. || kE. *eš* (o: *aš*) *mi* (*miem* «megy») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *eš* (o: *aš*) *pu* (*puam* «ad») BUD. CsT. IV. 96.

*) Vagy *ažat*.**) A kE.-ben *aš puep*.

Többszám. 1. sz.: kP. *šna* SZIL. 44. | kCarM. *ežna mošta* (moštem «ért, tud») PORK. 46. 50. | kE. *ežna pokto* (o: *ežna pokta*) BUD. CsT. IV. 96.

2. sz.: kP. *šta* SZIL. 44. | kE. *ežda pokto* (o: *ežda pokta*) BUD. CsT. IV. 96. || kCarM. *ežda pu* (puem «ad») PORK. 51.

3. sz.: kP. *əšt* SZIL. 44. | kE. *eš* (o: *əš*) *poktep* (poktem «hajt») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *išungleb'* (o: *əš unlep*; *unalem* «megért») WIED. 152.

II.)

424. *š u a m* «megérkezik»:

. Egyes szám.

kF.	kUr.	kCarU.	kCarM. N.	nyK.
<i>šəm šu</i>	<i>šəm šu</i>	<i>šəm šu</i>	<i>ežəm šu</i>	<i>šəm šu</i>
<i>šəc' šu</i>	<i>šəč' šu</i>	<i>šəc' šu</i>	<i>ežəc' šu</i> ²⁾	<i>šits šu</i>
<i>əš šu</i>	<i>əš šu</i>	<i>əš šu</i>	<i>əš šu</i>	<i>əš šu</i>

Többszám.

<i>šna šu</i>	<i>šna šu</i>	<i>šna šu</i>	<i>ežna šu</i>	<i>š'nä šu</i>
<i>šta šu</i>	<i>šta šu</i>	<i>šta šu</i>	<i>ežda šu</i>	<i>š'öä šu</i>
<i>əšt šu</i>	<i>əšt šu</i>	<i>əšt šu</i> ³⁾	<i>əšt šu</i>	<i>əš šuep</i>

425. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *šəm kert* (kertam «bir, -hat») GEN. 73. kUr. *šəm kert* WICHM. 239. kCarM. *ežəm ket* PORK. 13. | kP. *šəm gol* (kolam «hall») GEN. 7. | kCarU. *šəm pəštal* (pəštalam «helyez») PORK. 37. | kCar. *ežəm tol* (PORK.) SET. TuM. 64. | kP. *šəm už* (užam «lát») GEN. 12. kE. *ežem už* BUD. CsT. IV. IV. 96. || nyK. *s'em vac* (o: *šəm βats*; *βazam* «esik, lefekszik») CASTR. 49. || kP. *šəm šu* (*š u a m* «megérkezik») GEN. 65. kE. *ežem šu* BUD. CsT. IV. 96.

¹⁾ *ulam* «vagyok» ragozása BUDENZNÉL (CsT. IV. 96.) a következő: Sg. 1. sz. *ežem el'* (o: *ežəm əl*), 2. sz. *ežet' el'* (o: *ežətš əl*), 3. sz. *eš el'* (o: *əš əl*); Plur. 1. sz. *ežna el* (o: *ežna əl*), 2. sz. *ežda el'* (o: *ežda əl*), 3. sz. *eš el'ep* (o: *əš əlep*).

²⁾ Vagy *ežət*.

³⁾ A kE.-ben *əš šuep*.

2. sz.: kP. *šəć* SZIL. 44. | kE. ezed (o: *əžət nal*; *nalam* «vesz») BUD. CsT. IV. 96. || nyK. *s'ec vac* (o: *šts βats*; *βazam*) CASTR. 49.

3. sz.: kCarM. *əš ket* (*ketam* «-hat, bír») PORK. 13. nyK. *iškert* (o: *əš-kert*) WIED. 152. | kP. *əš šuldal* (*šuldalam* «megérkezik») GEN. 72. | kE. *eš* (o: *əš*) *tol* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 96. || kE. *eš vot'* (o: *əš βotš*; *βozam* «esik, lefekszik») BUD. CsT. IV. 96. nyK. (e)s' *vac* (o: *əš βats*) CASTR. 49. || kCar. *əš li* (*liam* «lesz») PORK. 50.

Többes szám. 1. sz.: kP. *šna* SZIL. 44. || nyK. *s'nä vac* (o: *š'nä βats*) CASTR. 49.

2. sz.: kP. *šta* SZIL. 44. | nyK. *š'dä už* (*užam* «lát») RAM. 180. 189. | nyK. *s'tä vac* (o: *š'dä βats*) CASTR. 49.

3. sz.: kP. *əšt* SZIL. 44. — kE. *eš juldalep* (o: *əš jüldalep*; *jüldalam* «gyűjt») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *iš kičaleb* (o: *əš kičaleb*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 211. | kE. *eš kučedalep* (o: *əš kučedalep*; *kučedalam* «verekszik») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. (e)s' *vazeb* (*əš βazep*) CASTR. 49.

Imperativus.

I.

426. *kodem* «hagy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	nyK.
2. sz. <i>it kodo</i>	<i>it kòdā</i>	<i>it kodā</i>
3. sz. <i>ənže kodo</i>	<i>əń,đžā kòdā</i>	<i>əndžə kodā</i>

Többes szám.

2. sz. <i>ida kodo</i>	<i>idā kòdā</i>	<i>idā kodā</i>
3. sz. <i>ənəšt kodo</i>	<i>ənəšt kòdā*</i>	<i>ənəšt kodep</i>

427. Példák.

Egyes szám. 2. sz.: nyK. *it βäške* (*βäškäš* «siet») RAM. 13. | kE. *it ešte* (o: *it əštə*; *əštem* «tesz») BUD. CsT. IV. 96. |

*) A kE.-ben *ənəšt kodep*, vagy *əńđžə kodep*.

kP. *it kaje* GEN. 40. kCar. *it kaja* (kajem «megy») PORK. 13. nyK. *it-ke* (kem) RAM. 25. | kCar. *it kala'sa* (kalasem «mond») PORK. 13. | kUr. *it kòdà* WICHM. 211. kCar. *it kodà* (kodem «hagy») PORK. 50. | kCar. *it kua'nà* (kuanem «kíván») PORK. 22. | kCar. *it kudaltà* (kudaltas «ereszt, bocsát») HÂM. 5. | kUr. *it kùndžē* (kündžem «ás») WICHM. 210. | kUr. *id laštārjā* (laštārjem «lehajol») WICHM. 226. | nyK. *it lüdə,ktā* (lüdə,ktās «megijeszt») RAM. 72. | kUr. *id lüdəldē* (lüdəldem «fél, megijed») WICHM. 226. | nyK. *it mondā* (mondem «elfelejt») RAM. 79. | nyK. *it mora'iz* (moraias «bánt») RAM. 79. | nyK. *it mota'iz* (mota'ias «akadályoz») RAM. 80. | kUr. *id oij'ānā* (oij'anem «búsul») WICHM. 226. | kP. *it on'jo* (onžem «tekint») GEN. 66. | kUr. *id öpkālā* (öpkālem «zúgolódik, bosszankodik») WICHM. 226. | nyK. *it popa* (o: *it popā*; *popem* «beszél») WIED. 154. | nyK. *it-puk'šā* (pukšem «etet») RAM. 174. | kP. *it puro* (purem «bemeGY») GEN. 66. | kP. *it purto* GEN. 26. kCar. *it-purta* (purtem «beereszt») PORK. 19. | nyK. *it šai'štā* (šaištem «beárnyékol») RAM. 125. | kUr. *it šōnā* (šonem «kíván») WICHM. 210. kCar. *it šo'nā* PORK. 22.

3. sz.: nyK. *ən'džā* *mondā* (mondem «elfelejt») RAM. 8. | kE. *enže nōre* (o: *ən'džā* *nōrā*; *nōrem* «ázik») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *enže puro* (o: *ən'džā* *pura*; *purem* «bemeGY») BUD. CsT. IV. 96.

Többes szám. 2. sz.: nyK. *idā' azdarā* (azda'ras «ingerel») RAM. 5. | kUfa *idā šte* (štem «tesz») PAAS. KSz. II. 131. | nyK. *idā iātlā* (iātlās «elitél, gáncsol») RAM. 30. | kP. *ida kic'ke* (kic'kem «befog») GEN. 70. | kUfa *idā loktō* (loktem «megront bővöléssel») PAAS. KSz. II. 131. | kP. *ida lümdō* (lümdem «nevez») GEN. 70. | kUfa *idā oβlō* (oβlās ? «várázsol») PAAS. KSz. II. 131. | kUfa *idā pudər'tō* (pudər'tem «tör, darabol») PAAS. KSz. II. 131. | kP. *ida purto* (purtem «beereszt») GEN. 24. | kCar. *ida šēndā* (šēndem «helyez») PORK. 54. || kUfa *idā mije* (mijem «megy») PAAS. KSz. II. 131. kE. *ida mi* (BUD. CsT. IV. 96.) | kCar. *ida pu* PORK. 37. nyK. *idā' βu* (puem «ad») RAM. 25.

3. sz.: kE. *enešt* (o: *ənāšt*) *poktep* (poktem «hajt») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enes't tyleb* (o: *ənāšt* *tülep*; *tülem* «megfizet») CASTR. 48. — kE. *inže utareb* (o: *ən'džā* *utarep*; *utarem* «megment») CserGr. NyK. VI. 211.

II.

428. K. *na lam*, nyK. *näläm* «vesz»:

Egyes szám.

kP.	kÜr.	kCar.	nyK.
2. sz. <i>it nal</i>	<i>id nal</i>	<i>it nal</i>	<i>it näl</i>
3. sz. <i>ənže nal</i>	<i>əndžə nal</i>	<i>ənžə nal</i>	<i>əndžə näl</i>

Többes szám.

2. sz. <i>ida nal</i>	<i>idə nal</i>	<i>ida nal</i>	<i>idü näl</i>
3. sz. <i>ənəšt nal</i>	<i>ənəšt nal</i>	<i>ənəšt nal</i> *	<i>ənəšt näləp</i>

429. Példák.

Egyes szám. 2. sz.: kUfa, nyK. *it man* (*manam* «mond») PAAS. KSz. II. 130. RAM. 76. | kÜr. *id nal* WICHM. 211. kCar. *it nal* (*na lam* «vesz») PORK. 14. nyK. *it näl* (*näläm*) RAM. 87. | kP. *it šorəl* (*šoralam* «megáll») GEN. 69. nyK. *it šarəl* RAM. 69. || nyK. *it-lüt* (*lüdäm* «fél») RAM. 72. || nyK. *it vac* (o: *it βats*; *βazam* «lefekszik, esik») CASTR. 48. || kÜr. *it kotš* (*kotškam* «eszik») WICHM. 209. kCar. *it koč* PORK. 8. nyK. *it katš* (*katškam*) RAM. 71. || kP. *it li* (*liam* «lesz») GEN. 39. nyK. WIED. 168.

3. sz.: kP. *ənže kert* (*kertam* «bír, -hat») GEN. 51. 54. | nyK. *əndž'e vac* (o: *əndžə βats*; *βazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48. | kE. *ənže* (o: *əndžə*) *lek* (*lektam* «kivisz») BUD. CsT. IV. 96.

Többes szám. 2. sz.: kÜr. *idə küzəl* (*küzəlam* «föhlág») WICHM. 223. | kCar. *ida man* (*manam* «mond») PORK. 46. | nyK. *idä-näl* (*näläm* «vesz») RAM. 189. | kCar. *ida onžal* (*onžalam* «nézeget») PORK. | kÜr. *idə onđžəlal* (*onđžəlalalam* «nézeget») WICHM. 223. | kUfa *idə šoləšt* (*šoləštam* «lop») PAAS. KSz. II. 131. | nyK. *idü tol* (*tolam* «jön») RAM. 45. | kÜr. *idə toškalal* (*toškalalam* «lép, tapod») WICHM. 223. | kCar. *ida už* (*užam* «lát») PORK. 37. || nyK. *idalüd* (o: *idä-lüt*; *lüdäm* «fél») WICHM. 154. || kUfa *idə jüj* (*jüjam* «iszik») PAAS. KSz. II. 131. | nyK. *idali* (o: *idä-li*; *liäm* «lesz») WIED. 168.

3. sz.: kE. *ənəšt šološtep* (o: *ənəšt šoləštep*; *šoləštam* «lop») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enes't vazeb* (o: *ənəšt βazep*;

*) A kE.-ben *ənəšt* v. *əndžə näləp*.

βazam «esik, lefekszik») CASTR. 48. — kE. *inže kičaleb* (o: *anžə kičsalep*; *kičšalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 211.

Desiderativus.

I.

430. K. *kajem*, nyK. (*kejem*) *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	nyK.
1. sz. <i>ənem kaje</i>	<i>ənem kàjə</i>	<i>ənem ke</i>
2. sz. <i>ənet kaje</i>	<i>ənet kàjə</i>	<i>ənet ke</i>
3. sz. <i>əneže kaje</i>	<i>ənèžə kàjə</i>	<i>ənežə ke</i>

Többszám.

1. sz. <i>ənena kaje</i>	<i>ənənà kàjə</i>	<i>ənənà ke</i>
2. sz. <i>ənedà kaje</i>	<i>ənedà kàjə</i>	<i>ənedà ke</i>
3. sz. <i>ənešt kaje</i>	<i>ənešt kàjə</i> *)	<i>ənešt ke</i>

431. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *ənem* SZIL. 44. | kE. *eńem pokto* (o: *ənem poktə*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enem dyle* (o: *ənem dülə_o*; *tülem* «fizet») CASTR. 48.

2. sz.: kP. *ənet* SZIL. 44. | kE. *eńed pokto* (o: *ənet poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enet tyle* (o: *ənet tülə_o*) CASTR. 48.

3. sz.: kCar. *ənežə kajə* (*kajem* «megy») PORK. 2. | kE. *eńeže ol'o* (o: *ənežə olə*; *oləm* «beszél») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *eńeže pokto* (o: *ənežə poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enez'e dyle* (o: *ənežə dülə_o*) CASTR. 48. || nyK. *ənežə-βu* (*puem* «ad») RAM. 199.

Többszám. 1. sz.: nyK. *inena golta* (o: *ənənà ɣoltə*; *koltem* «küld») WIED. 165. | kE. *eńena pokto* (o: *ənena poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enenä dylä* (o: *ənənà dülə_o*; *tülem* «fizet») CASTR. 48.

2. sz.: nyK. *inedawursa* (o: *ənedà βərsə*; *βərsaš* «szid»)

*) kE. *kajep*.

- WIED. 153. | kE. eńeda pokto (o: *anedā pokto*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. enedā dylā (*anedā dülā_o*) CASTR. 48.
 3. sz.: kE. eńežd pokto (o: *anest pokto*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. enes't tyle (o: *anest tülā_o*) CASTR. 48.

II.

432. *koðam* «marad»:

Egyes szám.

kP.	kÜr.	nyK.
1. sz. <i>anem kot</i>	<i>anem kot</i>	<i>anem kot</i>
2. sz. <i>anet kot</i>	<i>anet kot</i>	<i>anet kot</i>
3. sz. <i>aneže kot</i>	<i>anèžō kot</i>	<i>anežā kot</i>

Többes szám.

1. sz. <i>anena kot</i>	<i>anenā kot</i>	<i>anenā kot</i>
2. sz. <i>aneda kot</i>	<i>anedā kot</i>	<i>anedā kot</i>
3. sz. <i>anešt kot</i>	<i>anešt kot*</i>	<i>anešt kot</i>

433. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kE. eńem tol BUD. CsT. IV. 96. nyK. inemtol WIED. 165. (o: *anem tol*; *tolam* «jön») || nyK. enem vac (o: *anem bats*; *bazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48.

2. sz.: kE. eńed tol (o: *anet tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enet vac (o: *anet bats*) CASTR. 48.

3. sz.: kE. eńeže tol (o: *anežā tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enez'e vac (o: *anežā-bats*) CASTR. 48. || nyK. inešeli (o: *anežā-li*; *liām* «lesz») WIED. 165. | nyK. inežemo (o: *anežā-mo*; *moam* «talál») WIED. 168.

Többes szám. 1. sz.: kE. eńena tol (o: *anena tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enenā vac (o: *anenā bats*) CASTR. 48.

2. sz.: kE. eńeda tol (o: *aneda tol*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. inedayl (o: *anedā āl*; *ālam* «van») WIED. 163. || nyK. enedā vac (o: *anedā bats*) CASTR. 48.

3. sz.: kE. eńežd tol (o: *anest tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enes't vazeb (o: *anest bazep*) CASTR. 48.

*) kE. *kodep*.

Conditionalis.

434. A tagadó igével szerkesztett conditionalis csakis az 1775-iki cseremiszi grammatikában fordul elő (NyK. VI. 211.).

kičalam «keres»:

Egyes szám.

Többes szám.

1. sz. o-m-kičalige-ce

ona-kičalige-ce

2. sz. o-t-kičalige-ce

oda-kičalige-ce

3. sz. o-k-kičalige-ce

o-k-kičalige-ceb

435. PAASONEN azonban az ufai nyelvjárásból a következő paradigmát volt szíves közölni velem, a melyben a *-te* tagadóképzős alakhoz járul a conditionalis jele:

tolam «jön»:

Egyes szám.

Többes szám.

1. sz. *toldere.tšem*

toldere.tšēnā (?)

2. sz. *toldere.tšet*

toldere.tšēdū

3. sz. *toldere.tše*

toldere.tšēšt (?)

Mondatbeli használatára ezt a példát kaptam ugyancsak tőle: *kUfa tudō tolderetše orēna jūj* «wenn er nicht kommt, trinken wir nicht». — Hasonló WIEDEMANN példája a régi bibliafordításból: *nyK. toltegetsem* «wenn ich nicht gekommen wäre» WIED. 144.

Találtam azután még néhány olyan mondatot, melyben a tagadó conditionalisnak már elhomályosodott az igei jelentése, s csak igenévszerű használata van.*) *Pl. kP. nall ik arkaš šočšo nall ik pu-šengam, ik pārce lūs kodetecece* (v. *kođete*) *luđan šukten kunam kerteš-kān ik satešte* «wenn es dem menschen möglich ist, in einer stunde die auf 41 bergen wachsenden 41 bäume zu zählen, ohne ein einziges nadelchen auszulassen» GEN. 52. | *kP. kuřo jumən ařažən erəžəm šörthō lepšəšte kečəše erř(e) ařžam, ař-ař ařap mantecece lužarten, kunam kočkən ... kerteš-kān: mənən ařžaməm iže kočšo* «wenn es irgend mög-

*) Ilyen példák még REGULYNÁL: CsM. 554. 557. 558.

lich ist den sohn der mutter des grossen gottes, das in der wiege schaukelnde knäblein, ohne: o weh! zu sagen, zerschmetternd aufzuessen: dann erst möge er mein kleines kindchen fressen» GEN. 54. || kUfa *qla šukten ojləšna qla šuktəðə-řeče ojləšna* «wer weiss ob wir alles herausgeredet haben oder nicht» PAAS. KSz. II. 130.

Szerkesztett igealakok.

436. A tagadó ragozásban is megvannak a szerkesztett igealakok, s éppen olyan módon képződnek, mint az állító ragozásnál. Pl. 1. kCar. *om šoč ələ řən, om kuš ələ řən*, ači den ařilan nələ lieš ələ «ha nem születtem volna, ha nem nőttem volna meg, atyámnak anyámnak nehéz lenne» PORK. 51. | kCar. *kurukən kuzužəm šinžəm ələ řən, oraβa-βuješet om šič ələ* «ha tudtam volna a hegy hosszúságát, nem ültem volna a kocsis ülésére» (tkp. «a kocsi fejére») PORK. 48. | kUr. *lumžən kelyžəm šindžalam ilə řən βastar-je, tšššet om šořal ilə, βütšən kelyžəm šindžalam ilə řən tarəna-puššet om šitš ilə, ütšžən neltžəm šindžalam ilə řən a, tšq-detš ařa-detš om šo, tššlđđ ilə* «a hó mélységét ha tudtam volna, a hótalpra nem kaptam volna, a víz mélységét ha ismertem volna, a sajkába nem ültem volna, az élet nehézségét ha tudtam volna, atyámtól, anyámtól nem születtem volna» WICHM. 226. || kCar. *pa'tər liat kən, mardež kuš puale's, tuš ot ka'ja ələ* «ha erős lennél, nem mennél oda, a hol a szél fúj» PORK. 1. | kCar. *pa'tər liat kən, šo'ngə kuβadeč ot lüt ələ* «ha erős lennél, nem félnél a vén asszonytól»; *ot šal ələ* «nem rejtőznél el»; *kečeš ot šulə ələ* «a napon nem olvadnál el» PORK. 1. || kCar. *pa'tər liat kən, kola' taim ok šütka'lə ələ* «ha erős lennél, az egér nem rágsálna téged» PORK. 1.

2. nyK. *tə imnim sužməm ak-at siep ələn* «ilyen föl-szentelt lovat sohasem vertek» RAM. 207.*)

*) A nyK.-ban a *-te, -de*-képzős tagadó igenév is használatos *əlam* «vagyok» igével kapcsolatban tagadó praeteritum kifejezésére. (L. 176.) — Ez is állhat azután még *ələn* praeteritum alakkal szerkesztve. Pl. nyK. *perři sörəde'lam* (*sörəde-*

3. kUr. *kandaš mešak òrəl ulmaš* «nyolcz zsák talán mégse volt» WICHM. 238. | kCar. *tuda činžə-šulðran kukužo orəl ulmaš* «az nem volt gyöngyös szárnyú kakuk» PORK. 34. | kE. *erenok taza ogol ulomaš* «bizonyosan beteg volt (tkp. nem volt egészséges)» REG. CsM. 581. || kCar. *ači kalačəm nałən orəl ulmaš* «az atya nem vett czipót» PORK. 10. — *uke*-vel is; pl. kE. *meñ kudušto uke ulmašem* [da], *öm-niem kečken ulod* «én nem voltam otthon, [s így] ők befogták a lovat» REG. CsM. 639. | kCar. *mo'la ro'dəšt uke ulmaš* «más rokonuk nem volt» PORK. 4. | kCar. *majska'n ərəβə-nöšməžo uke ulmaš* «a medvének nem volt répamagja» PORK. 8.

4. kP. *šideštən oməl, βujem košia* «nem haragudtam, a fejem fáj» GEN. 21. | kUr. *ałšə-dełš-at aβə-dełš-at šòłšēn òməl, šüdə-βujēš šòłšēnam* «atyától, anyától nem születtem, fű hegyén születtem» WICHM. 224. || kP. *əštər jondalžəm-at košten orəl* «a lábrongyot és a hársboeskort nem szárította meg» GEN. 20. | kP. *jumo peleštən orəl* «isten nem felelt» GEN. 2. | kP. *šürəm-at šolten orəl* «a káposztalevest nem főzte meg» GEN. 20. | kCar. *süa'n-mari to'len, laška šolden orəl* «mikor a vőlegény megérkezett kíséretével, a tészta még nem főtt meg» PORK. 23. | kUr. *šüβəržə marilan kaizlaš porsēn melan tūβərəm šun òrəl* «hogy dudáshoz férjhez menjek, [ahhoz] a selyem mellhímzésű ingem [még] nem készült el» WICHM. 229. | kCar. *izažə keməm čien, šukten orəl, so'lažə mosko's šun* «bátyja még nem húzta föl a csizmát, az öcsce már Moszkvába érkezett» PORK. 26. || kCar. *tünge, βožye pətaras tołən ona ul* «nem azért jöttünk, hogy [a házat] elpusztítsuk» PORK. 54. || kCar. *kisa'm puštən ketən orət ul* «a pintyet nem tudták agyonütni» PORK. 10.*)

Az ilyen alakokhoz néha a létige praeteritumának 3. sz.-ét is hozzáteszik. Pl. kE. *tuge sereš, meñ tuge* [sermežem]

-əlam) ələn. *melenäm küeštən-ät etše täländä ka'ndəšəm* «előszőr nem akartam; de mivel fánkot sütöttem, hoztam nektek» RAM. 172.

*) Különös az igenév alakja ebben a mondatban: kCar. *močašte üðərəm nalman orəl* «a fürdőszobában nem vesznek el leányt» PORK. 2.

nikunam-at užon omul e'l'e «úgy haragudott, én még sohasem láttam így [haragudni]» REG. CsM. 761. | kE. meñ tište ilemem kodsen tugañe šurno čočon ogol e'l'e «azóta hogy itt vagyok, ilyen gabona még nem termett» REG. CsM. 730. | kCar. [ači kala'čəm na'lən o'ʒəl ulma's, məlane'm oksa'm pu's-da kala'čə nala's ko'lđəš.] me ala't ureməmət le'k tən šun ona' ul ə'lə «[Atyám nem vett cipót, adott nekem pénzt s elküldött cipót venni.] Elindulásunkkor [ugyanis] nem jöttünk az Alat-utczához» PORK. 11.

PÓTLÁSOK.

Források és rövidítések.

FUSpr. = JOSEF SZINNYEI: Finnisch-ugrische sprachwissenschaft. Sammlung Götschen. Leipzig, 1910.

GOMBOCZ, CSUVSZ. = GOMBOCZ ZOLTÁN: Csuvas szójegyzék. (Különnyomat a NyK. XXXVI. évfolyamából.)

GOMBOCZ, TÖR. JÖVSZ. = GOMBOCZ ZOLTÁN: Honfoglalás előtti török jövevéyszavaink. Budapest, 1908.

MUNK. = MUNKÁCSI BERNÁT: Votják népköltészeti hagyományok. Budapest, 1887.

PAAS. MChr. = H. PAASONEN: Mordwinische Chrestomatie mit glossar u. grammatikalischem abriss. Helsingfors, 1909.

WICHM. I. II. = YRJÖ WICHMANN: Wotjakische sprachproben. (SUS. Aik. XI., Helsinki, 1903; XIX., Helsinki, 1901.)

WIED. = F. J. WIEDEMANN: Versuch einer grammatik der tscheremissischen sprache nach dem in der evangelienübersetzung von 1821 gebrauchten dialekte. Reval, 1847.

17. kP. kiñer «rőf» GEN. 12. ~ kCarM. kəñe'r PORK. 25. kUr. kəñer WICHM. 213. «könyök» nyK. kəñè'r RAM. 46. «könyök, rőf».

60. kM. šüžye «szúrás, fájdalom» WICHM. FUF. VI. 33. kP. šüžye «oldalszúrás» SZIL. 239. (Az 59.-ből törlendő!)

84. nyK. *klätβi'sä* ~ *klar'dβi'sä* «friedhof, gottesacker» (< or. кладбище) RAM. 50.

105. kP. *pušto* «dicker brei aus gekochtem u. gemahlenem getreide» SZIL. 186. nyK. *puštā* «gedörrtes hafermehl» RAM. 106. < ószl. *pšeno*; or. пшено «liszt» (vö. votj. I. *piž*, G. *piz*; zürjl. *piž* «liszt» WICHM. VChr. 725. sz.) MUNKÁCSI: KSz. XI. 171.

108. A *j* > *d'* hangváltozásra már BUDENZnél is van egy példa: *jörem* és *†dörem* «eloltódik»; *jörtem* és *†dörtem* «eloltani» CserSz. 36.

115₃. b) 2. jegyz. nyK. *ni'raltās* «geschabt werden (von der haut)» (< *ni'ktās* «abhäuten, schinden») RAM. 89.

116₄. nyK. *ko'ngāla*, *kongā'la* «achselhöhle, achselstück (im hemde)»; *ko:ngā'la'liβāl* «unter dem arm, unter der achsel» RAM. 54. ~ kP. *koŋla-namal* «hónalj» SZIL. 88. | nyK. *ongālaš* RAM. 92. ~ kP. *oŋlaš* SZIL. 148. kCar. *oŋlaš* PORK. 43. «áll».

117. nyK. *sätsän* ~ *tsätän* (*sä'tän*, *tsätsän*) «reiser zaun, stangenzaun» RAM. 118. | nyK. *sètē'lkä* ~ *sèlte'kä* «rückenpolster (am pferdegeschirr)» RAM. 119.

118. nyK. *pə'rtär'li* RAM. 111. ~ *pə'tä'ri* RAM. 112. «kezetben».

125. nyK. *salaxai-γidən* «balkezes» (*kit*) RAM. 125. | nyK. *naro'dən* «volks-, volkstümlich» (*narot*) RAM. 86. | nyK. *ti taβar iäzo-üräsən* «ez a fejsze jó aczélból való» (*urā*) RAM. 160.

126. nyK. *kāmlīās* «harmincz éves» RAM. 62. | nyK. *kaž-niγo'das* «alljährlich» (*kažni* «ein jeder») RAM. 41.

134. kP. *jongodo* «tág, tágas, szabad» SZIL. 56. kUr. *joŋ-gōdō* «tágas» WICHM. 243. (vö. kE. *jongota* «tágas, kiterjedt» Bud. CserSz. 34. nyK. *joŋga'tā* «frische luft» RAM. 33. kP. *joŋ* «tág, tágas, szabad; szabad tér; szabad idő» SZIL. 56. nyK. *joŋgā* «nyílt, szabad tér» RAM. 33. — nyK. *joŋge'stās* «sich erfrischen, sich abkühlen» RAM. 33. kUr. *ok joŋgeštalt* «nem lesz tágabb» WICHM. 243.)

137. nyK. *lō'tš'kēr* «dornenwald, dornenhecke» (*lō'tš'ka* «dornenstrauch») RAM. 71. | nyK. *oter* «gesträuch» (*otā* «staude, busch») RAM. 93.

139. nyK. *oter'lā* «gesträuch» (*otā* «staude, busch»), *tumer-oter'lā* «fiatal tölgyes» RAM. 93. (A 138.-ból törlendő!)

141. kP. *pužem* «megront (bűvöléssel)»: *pužəzo* GEN. 59.

147. nyK. *ə l ə m ə - d o m a š k ə* *keät oksalan* «elöbbi házukhoz jönnek pénzért» (tkp. «élt, a melyben éltek») RAM. 195. | nyK. *ik olmam pua šim-ožə-lim ə m* «ad egy almát, a mitől fekete csöddörre válik» RAM. 179. | nyK. *izi ʳažəm tšütšən šoktəšəm, kit-βurdə p ə r ə m ʳažəm* «ich hatte ein kleines loch geschnitzt, so gross, dass meine hand hindurch ging» RAM. 187.

152. kP. *kuʳəžaj, pu po ɣ ə m e š k e t ik ukšəš-kəna šinğalden muraltem* «während du, alterchen, holz sammelst, lass' ich mich auf ein zweiglein nieder um etwas zu singen» GEN. 19. | kCar. *tul ümba'lnə ke'čəšə βüt kuze šole's, βaslinart šümžə, mokšəžə, čonžə, šolžə ana'm u ž m e š k ə ž ə!* «wie das [im topfe] auf dem feuer hängende wasser kocht, so mögen auch Wassilis herz, leber und seele kochen, bis er Anna erblickt!» PORK. 31.

159. nyK. *ə n ä n d ə m ə š* «misstrauen» (*ə n ä n ə š* «glauben, vertrauen») RAM. 21.

160. b) kP. *βujem βoćmašəš mučə-βuj liže; müškarəm βoćmašəš tajna liže; tupem βoćmašəš tüješ oja liže; pələ-šem βoćmašəš rakəβət liže; šinğam βoćmašəš šoptər liže; kiðem βoćmašəš šorβondo liže; jolem βoćmašəš katman liže!* «wo mein kopf hinsinkt, mag ein erdhügelchen sich erheben; wo mein bauch hinfällt, entstehe eine mehlkufe; wo mein rücken hinfällt, komme ein hackebrett; wo meine ohren hinfallen, werde einer muschel schaaale; wo meine augen hinkommen, wachse die johannisbeere; wo meine hände hinfallen, entstehe eine harke; wo meine füsse hinsinken, komme eine hacke» GEN. 6. | kE. *mardeš keče lekmaške-la kaja* «a szél napkelet felé megyen» REG. CsM. 118. (A 152.-ből tör-lendő!) || nyK. *ken^m-batsmašəš šüžə, kərənⁿ-ɣen ələn* «leesté-ben kitörött a nyaka» RAM. 186. | nyK. *taβa'k-šəp ʳəšmašəš pandaš koɣerɣə* «beim tabakrauchen versengt er sich den bart» RAM. 52. | nyK. *šimä'šəš kəɣə'ɣən šindən* «er schlag mich blau» RAM. 41.

160. h) -n raggal: kP. *mland aβa litəmašən šüanden, loməžanden... kerteš-kən* «wenn die erdenmutter vernichtend zu kohle verwandeln, oder zu asche verbrennen... kann» GEN. 53.

178. jegyz. nyK. *tsilä narot ke mändər linət* «az egész nép vidám lett» RAM. 82. | nyK. *tsilä ɟäl raβotajət* «az egész nép dolgozik» RAM. 41. || nyK. *ü p β ə l ə kalpak-əlβəts*

kajēs «a haj kilátszik a sapka alól» RAM. 36. | nyK. *ti·dəβ^o·lā-o·k sitä* «ez már elég» RAM. 21. || nyK. *kok əɾɟəzə əɾɟəs keät ələn* «két szabó elment varrni [valót keresni]» RAM. 188. | nyK. *təʒarkoβəm kok əɾβəzəʒə katškənət ələn iziš* «a sültből a két fiú evett egy kicsit» RAM. 174. | nyK. *kok olām krest^olā kie·nət* «két szalmaszál feküdt keresztben» RAM. 57. | nyK. *kām ədəržə kām olmam ške ɾatškət* «a három leány maga megeszik három almát» RAM. 179. | kUr. *nəl üdər ik perɟendžək jəmalnə šinđžət* «négy leány ül egy menyasszonyi fátyol alatt» WICHM. 215. | nyK. *təštäken šinđžüt kərñitsəpəštə kuɾjžän luat kok ədər* «ott ül vaslánczokban a király 12 leánya» RAM. 194. — Az értelem szerinti egyezés alakí egyezést is hozott létre néha, s ekkor a számnév után többes számba került az alany; pl. kP. *kum erɾəšt^oplak kajen koltat oš·βič koč* «három fiuk átmegy a fehér folyón» GEN. 4. | kP. *šəm erɟeβlak tolat* «hét fiú jön» GEN. 27. | kCar. *latko·k pirə·ša·məč məjən kima·š pečke an dek mie·n salaš tünə·ləč* «zwölf wölfe kamen zum spundloch des fasses, wo ich drinn lag, und fingen an ihr wasser zu lassen» PORK. 11. (Vö. még: kP. *kajat, kajat, mien šuet kum ižəšt·plak teke* «mennek, mennek, elérkeznek három bátyjukhoz» GEN. 33.)

194. kCar. *nemnan kočšaš jüšaš kinđə·šinžalžə* «az az étel és ital (tkp. kenyér-só), a mit enni s inni akarunk» PORK. 58. | *ikana küšə kinđə·šinžalžə denə* «az egyszerre sültött kenyérrel (és sóval)» PORK. 57. | kP. *ümbalanže, jəmalanže nalen, cien kiđeš jolešəže* «fölső és alsó ruháját vevén, kezére lábára húzván» GEN. 60.

198. nyK. *maɟən təštə šämün təmdän* «mi dolgotok van itt» RAM. 128.

201. jegyz. kCar. *βo·štəldəmə kuɾəʒa·n ü·dər* «a király-leány, a ki sohasem nevetett» PORK. 3.

221. kUr. *šuk-at kornəm koštəm* «sok úton jártam» WICHM. 239. | kCar. *me alət ureməmət lektən šun ona ul ələ* «elindulásunkkor nem jöttünk az Alat-utczához» PORK. 11. | kCar. *tudə tičmaš ü·βočkəžəm iktəʒat tolə, torɟajəš, βesəʒat tolə, torɟajəš* «zu jenem fasse voll von butter kam der eine und bot darauf, auch ein anderer kam und handelte» PORK. 56. | kCar. *d'üt-d'ümal moɾərem(!) d'üstə toləš, kečəβal-d'ümal*

mojarem (!) *šokša toleš* «északról hideg jön, délről meleg jön»
 PORK. 51. | kUr. *šuk-at kožlätəm, küβarètəm ertäləm-at*
 «sok erdön, hidon át mentem» WICHM. 239. | kP. *nunəm erten*
kaja «elmegy mellettük» GEN. 2. — Vö. még: kUr. *kittēmō*
joldēmō, jū mēm kumaleš «kezetlen, lábatlan, hajlong a szent-
 kép előtt» WICHM. 213.

227. nyK. *manakeš keš* «szerzetesnek menni» RAM.
 76. | nyK. *perfi i marē šarəškə oχotnēkeš ken älən* «egyszer
 egy ember az erdőbe ment vadászni» (tkp. «vadásznak») RAM.
 182. | nyK. *roβotnēkeš pəraš* «munkába állni» (tkp. «munkás-
 nak menni») RAM. 169. (Az utóbbi a 224. a)-ból törlendő!)

* * *

Helyreigazítás: LX. kötet 426₁₆ mostoha leány ɔ: menyé |
 468²² verik ɔ: verd.

BEKE ÖDÖN.

Ismeretéseik és bírálatok.

**Ernst Lewy: Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbin-
 dung.** (Göttingen 1911. X+106 l.)

A finnugor nyelvek szó- és mondatfűzésének néhány jelenségé-
 vel foglalkozik ez a könyv. A szerző az első fejezetben a magyar, az
 osztják és a votják nyelv vizsgálata alapján finnugor sajátásnak
 akarja bizonyítani ezeknek a nyelveknek azt a gyakori jelenségét,
 hogy a kötőszóval vagy a legtöbbször kötőszó nélkül egymáshoz
 fűzött, egyforma szerepű mondatrészek közös viszonyragját csak egy-
 szer teszik ki. Pl. 'Szomjas vagyok, leánykám, bájaidra: *hibád-, eré-
 nyed- s minden titkaidra*' (VÖRÖSMARTY: A szomjú). Osztj. *Sar-jin-,*
mag-jin-at 'mit Bier und Met' (az instrumentalis ragja csak a máso-
 dik szóhoz kapcsolódik). E jelenségnek a magyarázatát a fgr. viszony-
 ragok nagy függetlenségében látja: szinte önálló életük van, a ma-
 gyarban személyragozva magukban is megállhatnak.

Ha a szerző figyelembe vette volna a magyar nyelvtörténetnek
 e kérdésre vonatkozó tanulságait, meggyőződhetett volna arról, hogy
 az egyenrangú mondatrészeknek ez a kapcsolásmódja nem ősi sa-
 játság; mert a kódexek korában még éppen hogy csak nyomát
 találjuk; de megfigyelhetjük folytonos előnyomulását bizonyos állandó
 kapcsolatokban, pl. ma azt mondjuk: *perpatvarral*, de a XVI. század
 végén még: 'fárasztották magokat egymás között való *perekkel és*
patvarokkal' (Kár. Okl. 3: 577). Ilyen eredetű az *idejekorán* is; még
 FALUDI így írja: *idején korán* (vö. Nyr. 39: 397. s köv.).

Hogy pedig nem pusztán finnugor sajáttság, bizonyítja az, hogy az indogermán nyelvekben is megvan, pl. Der Wert deines *Grund und Bodens*; GOETHE sűrűn írja: in der *klein- und grossen Welt*, in der *alt- und neuen Zeit* (vö. még BRUGMANN-DELBRÜCK 2, : 44; ERDMANN, Grundzüge d. d. Syntax 32). Természetesnek is kell tartanunk, hogy ez a jelenség meglehet minden nyelvben és hogy történeti fejlődés eredménye; úgy keletkezik, hogy az ilyen szópárok az állandó kapcsolat folytán szoros egységbe, szinte egy szóvá forradnak és ezért a közös viszonyrag csak a második taghoz járul. Az analógia hatása aztán kiterjeszti ezt a szerkesztési módot az olyan szópárokra is, a melyek nem alkotnak ilyen szoros egységet. Csak annyiban jogosult ennek a jelenségnek összehasonlító alapon való tárgyalása, hogy a fgr. nyelvekben az idg. nyelvekhez viszonyítva sokkal nagyobb mértékben van elterjedve. Ennek a nagy elterjedtségnek az oka kétségtelenül a fgr. nyelvek alak- és mondattani szerkezetében van: nagyon sok határozós viszonyt ragokkal fejeznek ki, a melyekre az idg. nyelveknek praepositíói vannak.

Egy sereg érdekes kötőszó nélkül való állandó kapcsolatot állít össze a szerző, köztük néhány olyat, a melyben mind a három vizsgált nyelv a tagoknak ugyanazt a sorrendjét mutatja; lehet, hogy itt valóban közös ősi emlékekkel van dolgunk. Pl. osztj. *sēm-pēt*, votj. *sin-pel*, m. *szemfüles*; osztj. *kēt-kur*, m. *kéz-láb*. Kár, hogy nem vizsgálta külön azokat a kapcsolatokat, a melyek valóságos összetétellel válna bizonyos tekintetben gyűjtő jelentést kaptak, mint a votj. *mīl-kid* 'ész', *vil-tir* 'test', *nir-rom* 'avez', *nīl-pi* 'gyermek', *jir-pid* 'elüljáró' (MUNK. Votj. NGy. 143. — L nem idézi); osztj. *tēda-tun*, *tat-tun* 'év', *ev-pox* 'gyermek', magyar *orcza* (< *orr-szá* SZINNYEI: NyK. 27 : 240). SZINNYEI ilyen ősi kapcsolatnak tartja az *ija-fiú*-t és 'leány-fiú'-nak magyarázza (NyK. 35 : 442); azt hiszem, teljes joggal, de nem kell külön választani az *ifjú*-t sem, mert az is *i-fiú*. Nehézséget csak az okozna, hogy van *üelány* is, de ennek az első tagját bizonyára a népetimológia vonta el az *ifjú*-ból.

Ezekkel a páros kifejezésekkel kapcsolatban megemlékszik a magyar ikerszókorról (*csiga-biga*, *öröm-böröm*) és megállapítja az osztjákra és a votjákra nézve is a magvarnak azt a hajlandóságát, hogy szereti a második tagban a labialis szókezdetet.

Bőven szól a kettős számnak arról a sajátságos osztják használatáról, hogy a dualis ragját a szoros egységet alkotó páros kifejezések mindegyike felveszi: *ime-yen igē-yen* 'öreg ember és öreg asz-szony'. Nem mond róla újat, mert az ő megállapítása megvan már SZILASINAK a vogul szóösszetételről írt értekezésében (NyK. 26 : 171); a szerző figyelmét ez az értekezés elkerülte. Ugyancsak SZILASI mutat rá arra, hogy ez a sajáttság megvan az idg. nyelvekben is, p. óindus *pitā-putrāu* 'Vater und Sohn' (BRUGM.-DELBR. 2, : 40), av. *apa-urvairē* 'Wasser und Pflanzen' (*ap-* 'Wasser', *urvarā* 'Pflanze' no. 43). Azonban eredeti a szerzőnek a magyar *négykézláb*-ra való utalása, a mely az osztj. szerkezet keletkezésének lélektani motívumaiba is bevilágít.

Tárgyalja még a votják nyelvben az instrumentalis ragjának szófűző szerepét (Fokos: NyK. 36 : 402).

Könyvének utolsó fejezetében azt bizonyítja, hogy a mondat-

beli paralellizmus a fgr. nyelvekben a prózai beszédnek is ősi tulajdona. A paralellizmus minden primitív költészetben megtalálható, azért nem is lehet tárgya összehasonlító nyelvészeti kutatásnak; ennek a jelenségnek a vizsgálata a néplélektan más körébe tartozik.

KERTÉSZ MANÓ,

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szöfejtő szótárához.

25. **Kemény.** — Ezen szónak régóta ismert md. megfelelőjével (*keine, keine*) PAASONEN a következő finn alakokat egyezteteti: *kämä* 'merevség', *kämeä* 1. 'vastag, szilárd, erős', 2. 'okos', 3. 'akadékoskodó, veszekedő' (Mordw. Chrest. 75). — Kétséggkívül idetartoznak még a következő osztják-szamojéd alakok is: *kôm* K. NP. Tas. 'zäh, hart', *kûm* B. id. (CASTRÉN 121). A BUDENZ idézte vogB. *kümen* 'erösen, nagyon' (MUSz. 16) aligha tartozik ide; vö. vogK. és P. *kôm* 'erő, tehetség' (SZILASI 51).

26. **Ver.** — Vö. BUDENZ, MUSz. 573. Megfelelője megvan az osztjÉ.-ban is: *χuri pozina uàraskälēm* 'a teknőt a farkammal megcsapkodom' NyK. 36:351. | *χölām laual χāmžina vāraskäslī* 'a három lovát ostorral megveregette' NyK. 37:72. | *svrt pozal selta uàraskäslī* 'a csuka egyet csapott a farkával' NyK. 36:352 (tkp. 'a csuka azután farkát csapdosta'). A *uàraskälēm, uàraskäslī, vāraskäslī* alakokban levő -s mozzanatos képző (vö. SCHÜTZ: Az északi-osztják szóképzés, NyK. 40:17).

27. **Ellik** 'felszáll (a lóra)': Lora *ellō* nem zabadeithatta meg ő lelkét: ascensor equi (Bécsi-k. 218, 291). Megverec minden lovat és ő *ellōiet* (312). El aluttac mend kik *ellettek* louakra (Apor-k. 31). Lovakra *ellettek* (Döbr.-k. 141). Ő *fel ellic* a zamarra (307). Louaknak *fel ellōy*: ascensores equorum (309). El zenderednek mynd kyk *fel ellettek* vala lovokra (Keszth.-k. 191. Kulcs.-k. 183). — Az *ellik* igénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ikes ige, már pedig tudvalevő dolog, hogy az -ik rag eredetileg csak a szenvedő és a reflexív igékhez járult, tehát kétségtelen, hogy az *ellik* reflexív alak, a mely eredetibb **ellvik* vagy **elvik*-re megy vissza és tulajdonképpen annyit tesz, mint 'emeli magát, emelődik'. Összetartoznak vele a következő osztják szavak: *еллалем, еллалем, еллашалем* 'sich erheben' (AHLQVIST 67); *еллалтаем* 'aufheben' (u. o.); *ēlla-* 'támad, emelkedik', *noχ ēllām* 'sich emporhehend' (BEKE, Északi-osztják szój. KSz. VIII. 5); *ētta* 'fölemelkedő, emporsteigend, sich erhehend'

ëtta zunt torëyna 'zur zeit der aufsteigenden morgenröte' (PATKANOV 17), *ëdem* (f. *ëttem*) 'emelkedni, felnőni, virulni; megtörténni'; *anža ëdöt* 'die hagebutten gediehen (gut)', *zunt ëdöt* 'die morgenröte gieng auf'; *ëdägem* (frequ.), *ëdemem*, *ëmëm* (mom.), *ëdemëdem* (frequ.), *ëdesem* (augm.) (PATKANOV 12). — Más egyeztetés: Nyr. 39 : 434 (SIMONYI); vö. FUF. II. 254 (SETÄLÄ).

28. **Szífj.** — A régi nyelvben: *zywyat* Jord.-k. 454, *zjw* LevT. I. 229. MOLNÁR ALBERTNél *sziv* alakban fordul elő; vö. még *szív* Szlavónia Nyr. 23 : 213, *sziva* Brassó m. Bácsfalu Nyr. 3 : 564, *szivu* Brassó m. Hétfalu Nyr. 16 : 575 (MTsz.). — Az erdélyi népnyelvben még a következő teljesebb alakok találhatók: *szijju*, *szijjura*, *sziju* (vö. BUDENZ, MUSz. 296, SZINNYEI, NyK. 33 : 131). — BUDENZ a *szij* szót a *szil-* (f. **sal-*) 'secare, findere, scindere' ige származékának tartja (MUSz. 296). SZINNYEI egy régebben megjelent közleményében így ír BUDENZ magyarázatáról: «Azóta előkerült a *sziju*, *szijju* alak, sőt *szijü* is (MTsz.), és előkerült a *szil* (*szijjok*, *sziv*) 'vág, hasít, farag, gyalul' ige is (MTsz.), s ezek kétségtelenné teszik BUDENZ magyarázatának helyességét» (NyK. 33 : 131). Azonban ez a magyarázat alaktanilag egyáltalában nem, jelentésanilag pedig igen nehezen okolható meg. Ezen értelmezés szerint a *szij*-ban és fentebb idézett mellékalakjaiban deverbális képzést kellene látnunk. Igen ám, csakhogy éppen itt van a nehézség. A *sziva*, *szivu*, *szijju*, *sziju* alakok u, esetleg a-jában elvégre lehetne deverbális képzőt keresni, s a *szil-* párjából a **szal-*-ból valóban alakultak is ilyen képzések: *szalu*, *szalú* 'vályúzó, hornyoló horgas fejsze, vájó balta'; *szalú* 'ácsok simító szerszáma' (MTsz.). A *szil-*-ből is lehetett *szilu*, a melyből azután *szilyu*, *sziju*, *szijju* fejlődött, de a *szivu*, *sziva* alakot már lehetetlen a *szilu*-ból levezetni, mert a magyarban az *l* intervokális helyzetben sohasem esik ki, tehát a *v*-t nem lehet hiatustöltő hangnak felfogni, s a *szilu* > *szilyu* > *sziju* > *sziu* > *szivu* (*sziu* > *szia* > *sziva*)-féle hangfejlődés még valószínűtlenebb. Tehát már magában véve ez is elegendő volna arra, hogy a BUDENZ-SZINNYEI-féle egyeztetés helyességébe vetett hitünket megsemmisítse. Ő szerintük a *szij*, *sziv* már kopott alak volna, mert arra még csak gondolni sem lehet, hogy a *-j*-t vagy a *-v*-t tartanak deverbális képzőnek. A mi a jelentést illeti, a *szijat* elvégre lehetséges volna 'hasíték'-féle alapjelentésű szóból magyarázni, mert hiszen a *szij* csakugyan hasítékot, még pedig bőrhasítékot, illetőleg hasított bőrt jelent. A *szil-* igéből alakult ugyan egy deverbális képzés: *szilánk*, de ennek semmi köze sincs a *szij* fogalmához. Mindent összegezve a BUDENZ-SZINNYEI-féle magyarázat nem kielégítő. Sokkal valószínűbbnek látszik, hogy a magyar *szij* azonos a következő obi-ugor alakokkal:

osztjÉ. *sax*, *soz* 'fell', I. *sōχ*, *soχ*, S. *soχ*, *souχ* 'haut', VJ. *soz* 'bőr' (PÁPAI K. Déli-osztják szój. 34, BEKE i. m. 65, AHLQVIST 129, 134, PATKANOV 137).

vogÉ. *sāw* 'bőr', *sāwīn mā* 'kérges föld', *jīw-sāw* 'fakéreg'; vogK. *sāu* 'bőr' (SZILASI 126) (osztjÉ. *χ* ~ vogÉ. *w*: *iux* 'fa' ~ *jīw* 'fa').

A *szij* népnyelvi alakjai végén levő *u*-t (*sziju*, *szijju*, *szivu*) ugyanazon kicsinyítő képzőnek tartom, a mely a *fiu*-ban is megvan. Ez utóbbi egyeztetés megmagyarázza a nyelvjárási alakok *v*-jét is, mert hiszen tudvalevő dolog, hogy az osztják *χ*-nak a magyarban nemcsak *j*, hanem *v* (*y*) is megfelelő lehet.

A *szij* szó eredetileg egyszerűen csak bőrt jelentett, s ebből fejlődött ki a szó mai jelentése: 'hasított bőr, riemen' (vö. szijat hasítok a hátadból). Mármint a 'bőr' > 'szij' jelentésfejlődés ilyenféle jelzős szerkezetekből magyarázható: 'metszett szij, hasított szij'. Később a jelzőt elhagyták, de azért a szó megtartotta a jelzős szerkezet jelentését, tehát a jelen esetben is ú. n. jelentéssűrűsödéssel állunk szemben.

29. Kozmás. — Elfogadható megfelelőjét eddig csak a lappból ismertünk: lpS. *kuössmōt* 'odaég, megkozmásodik', lpN. *guässmūt* u. a. (BUDENZ, MUSz. 39, SZINNYEI, NyH.⁴ 149). — Egyező vele még: osztj. *kušmem* 'égni', *kušmettem* 'égetni' (PATKANOV 64).

30. Szak ~ osztj. *tšqk*, *šqk*, *sχ* 'kicsike, szikrányi' (vö. KARJALAINEN 80); f. *sukku*: *lyö* v. *survoo* *sukuksi* 'izzé porrá tör', stb. (vö. BUDENZ, MUSz. 268; SZINNYEI, NyH.⁴ 154). — Ide sorolandók még: vog. *sak* 'darab', *sakw*, *sāχw* KL. id. (dim.); *sakwäli* 'széttörik, szétszakad', *sakwäti* 'tör', *sakäti* 'megront' (SZILASI 111).

KARA FERENCZ.

Irodalom.

AARWIK J. Vironkielen opas ynnä lukemisto ja sanasto. Porvoo, 1911.

Finnisch-ugrische Forschungen. IX. (SETÄLÄ E. N. Ein plan für finnisch-ugrische wörterbücher. — WICHMANN YRJÖ. Über eine art «rhotacismus» im tscheremissischen. — PAASONEN H. Über ein altes arisches lehnwort. — SETÄLÄ E. N. Zum lp. -šk- ~ -ik-. — Ua. Beiträge zur finnisch-ugrischen wortkunde. 9. Fi. *kataja* 'wachholder'. — Anzeiger.)

SIMONYI, SIEGMUND. Franz Misteli. Denkrede. Mit dem Bildnis Franz Mistelis. Leipzig, 1912.

WIKLUND K. B. Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland, belyst af ortnamnen. (Le Monde Oriental V. 1911.)

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Azsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálmik dana hangjegye	—40
— Kazáni-tatár nyelv tanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr	—40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése	—40
Brassai Samuel. A magyar bővített mondat	—60
— A mondat dualismusa	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázói után	—80
— Paralepomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra	—80
— Szórend és accentus	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czimű II. értekezésére	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Ujtestamentum cseremiszt fordításából	1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugricis comparate.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet	2.—
— Moksa- és erza-mordvin nyelvtan	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasználtása	—20
Fábian István. Finn nyelvtan	1.—
Finály Henrik. A besztercei szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. — Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérté és teljes szövmutatókat készített hozzá	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenzéfi német nyelvjárás hangtana	1.50
Genetz Arvid dr. Orosz-lapp utazásomból	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhismus hatása az iszlámra	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid keresuandói lapp szó-jegyzékkel	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok	—60
— A M. T. Akadémia és a szuómi irodalmi társaság	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai	—40
— Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve	1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez	—60
— Ertük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében)	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész	—60
— Ugyanaz II. rész	—80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. kötet	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal	—90
— Tanulmányok az ujabkori perzsa irodalom történetéből	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék	2.—
— Kis-Azsia török dialektusairól	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—80
— A sémi magánhangzókról	—75
— Adatok Krim történetéhez	—40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás	—90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—20
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	—20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	1.20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	1.20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	—60
Molnár Albert. (Szenczi-) naplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1.20
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medveénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medveünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Sajtó alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összehasonlítta, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex.	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulcsár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex, Miskolci-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1912.

TARTALOM.

	Lap
SZINNYEI JÓZSEF: A magyar -n személyrag	237
BEKE ÖDÖN: A votják és a zürjén prolativusról	241
FOKOS DÁVID: Zürjén népköltészeti mutatványok	275
MEDVE CZKY KÁROLY: A votják nyelv szóképzése (I.)	310
GYOMLAY GYULA: Az úgynevezett igeidők elméletéhez (X.)	339

Ismertetések és bírálatok.

Thomsen-Festschrift. — Ism. GOMBOCZ ZOLTÁN	369
B. J. Vladimirczov: Török elemek a mongolban. — J. A. Podgor- bunskij: Orosz-mongol-burját szótár. — A. Rudnev: Adatok a mandzsú köznyelvhez. — Ism. NÉMETH GYULA	373

Kisebb közlemények.

PAASONEN H.: Adalékok a magyar nyelv szófajti szótárához ..	377
Irodalom	380

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

A magyar -n személyrag.

A *várjon*, *kérjen* és a *teszen*, *leszen*, *megyen*, *tön*, *lön*-féle igealakok -n végzetének, valamint a fölszólító mód -j-jének az eredetéről igen érdekes és elmés föltevésekben bővelkedő cikket írt SETÄLÄ a M. Nyelvőr első emlékfüzetébe (XLI. 29—33). Minthogy t. barátomnak a magyarázatait nem tartom elfogadhatóknak, legyen szabad reájuk néhány megjegyzést tennem.

SETÄLÄ fölfogása szerint a *várjon*, *kérjen*-féle alakokban nincsen egyéb, mint igető és személyrag: *vár-jon*, *kér-jen*; csakis a 3. személy alakjai (az egyes- és a többesszámi) eredetiek, a többi személy *j*-hangú alakja a 3. személy alakjából indult ki, tehát a fölszólító mód -j-je eredetileg nem módjel (vagy időjel) volt, hanem a 3. személy ragjának hangtestéhez tartozott. Ilyen alakulásra a mordvinban van példa; ott ugyanis az optativusnak pusztán igetőből és személyragból álló egyesszámi 3. személyű alakja alapján kifejlődött a teljes optativus, pl. *vano-zo* 'nézzen' mellett létre jött a *vanozan* 'nézzek', *vanozat* 'nézz'*) alak.

Eszem ágában sincs kétségbe vonni az ilyenyszerű alakulás lehetőségét; hiszen magam is a 3. szem. alakból való kiindulással magyaráztam a -*jaim*, -*jeim*, -*jaid*, -*jeid* stb.-végű 1. és 2. szem. birt. alakokat (Nyr. XVII. 247). Hogy ilyen alakulás történhessék, ahhoz a kiindulópontul szolgáló alakon kívül természetesen olyan alakok is kellenek, a melyekből az újak formálódhatnak. A mi birtokos személyragozásunkban megvoltak az -*im*, -*id* stb.-végű alakok, és ezekből formálódtak azok, a me-

*) Nem 'lássak, láss', a hogy S. cikkében — nyilván a fordító hibájából — vannak értelmezve (vö. PAASONEN, Mordw. Chrest. 150: *vanoms* 'schauen, betrachten, besehen' stb.).

lyek a 3. szem. -ai, -ei és később -jai, -jei-végüekből kiindultak: -aim, -eim, -aid, -eid, majd később -jaim, -jeim, -jaid, -jeid stb. A mordvinban az -an, -at stb.-végű ind. præsens-alakokból: *vanan* 'nézek', *vanat* 'nézel' (igető: *vano-*) keletkezett a *vano-zo* 'nézzen' alapján a *vanozan* 'nézzek', *vanozat* 'nézz' stb. alak. Ha mármost a magyarban a kiindulás a *vár-jon*, *kér-jen*-féle alakokból történt, s az újak — mondjuk — a *várok*, *kérek*, *vársz*, *kérsz* stb. ind. præsens-alakokból formálódtak, akkor bajos megérteni azt, hogy a fölszólító módnak 1. és 2. személyű alakjai miért olyanok, a milyenek, mert a *vár-jon*, *kér-jen* szerint ilyenfélekét várhatnánk:

egyes sz. 1. *vár-janok*, *kér-jenék**

" " 2. *vár-jonsz*, *kér-jönsz*

többes sz. 1. *vár-janunk*, *kér-jenünk**

" " 2. *vár-jontok*, *kér-jöntök*.

A *várjak*, *kérjek*, *várj*, *kérj* stb. 1. és 2. szem. alakoknak a *vár-jon*, *kér-jen*-félekből való kiindulását csak úgy lehetne elképzelni, hogy a nyelvérzék ezeket idő jártával így elemezte: *vár-jo-n*, *kér-je-n*, s az egykori személyrag előrészét a fölszólító mód jelének, utórészét pedig az egyessz. 3. személy ragjának érezte. Ez természetesen csak úgy volt lehetséges, ha más igealakokban volt -n személyrag. Már pedig ilyen személyrag SETÄLÄ fölfogása szerint nem volt.

Az ikes és a tárgyas ragozású igealakokról SETÄLÄ nem szól, s így nem tudni, hogy miképpen fogja föl a 3. személybeli -jék (pl. *múljék*) és -ja, -je (pl. *várja*, *kérje*) végzetnek a -jon, -jen személyraghoz való viszonyát.

Van azonban a fönnebb említetten kívül még egy nehézség. Ha azt tesszük föl, hogy a fölszólító mód egyessz. 3. szem. alakja csak az igetöből és a -jon, -jen személyragból áll, akkor bajos megérteni azt, hogy a t-végű igék fölszólító módjában miért van *cs*, *ccs* vagy *ss*, ellenben a tárgyas ragozású ind. præsensben *ty* és *tty*, pl. *bontson*, *bontsa*: *bontja*; *tartson*, *tartsa*: *tartja*; *tanítson*, *tanítsa*: *tanítja*; *lásson*, *lássá*: *látja*; *forgasson*, *forgassa*: *forгатja*, — holott a szóbanforgó föltevés szerint a

*) Vö. *várjon*, *kérjen* ~ *várjanak*, *kérjenek*.

kétféle alak *j*-je azonos, és a hangtani helyzetben sincsen semmi különbség. Ellenben könnyen megérthetjük ezt az eltérést, ha a fölszólító módbeli *-j* nem azonos eredetű a személyragok *-j*-jével, a hogy az eddigi fölfogás tartja.

SETÄLÄ szerint «legcsekélyebb bizonyíték sincs arra, hogy a *-j* eredeti módjel (vagy időjel) volna, mely a finnugor *k ~ γ*-nek felelne meg (hogy *adjo*, *mējn* ered. **adjo-ion*, **mējñēñ* képviselője volna); ilyen magyar megfelelése soha sincs a finnugor *k-γ* hangnak». — Hogy a fölszólító mód *-j*-jét eddig eredeti módjelnak tekintettük, az tudvalevőleg részint azon alapszik, hogy a legrégebb összefüggő magyar nyelvemlék korától kezdve ilyenül szerepel, részint a finn *-ka-*, *-kā-* módjellel és lp. meg md. megfelelőivel való azonosításon. Az igaz, hogy fgr. *k ~ γ*-nek magyar *j* megfelelőjét töszavakban nem lehet kétségtelenül kimutatni, mert a régi irodalombeli *teiendetec*, *ijándunk*, *feyam*-félékben (vö. NyH.⁴ 32—33) levő *i*, *j*, *y*-t (= *ï*) másnak is lehet tekinteni; de bizonyos képzős és ragos alakokban mégis találunk ilyen megfelelést. Nevezetesen ilyen eredetű *j* (o: *ï*) van szerintem a régi nyelvbeli *tanojt*-féle alakokban, a melyek korábbi *tanojt*-félékből valók (vö. *tonohtuananac* GyulGl., *tarsobt* stb. NyH.⁴ 67, 75); ezeknek a *-jt*-je kétségkívül megfelel a cser. *-kt*-nek (pl. *tunāktēm* 'tanítok') és a md. *-ft*-, *-vt*-nek (pl. *tonaftōms*, *tonavtōms* 'tanítani, szoktatni'), a mely két utóbbi (*-ft*-, *-vt*-) korábbi **-γt*-ből fejlődött, s ugyanez a **-γt*- volt szerintem a m. *-jt*- < *-jt*-nek is egykori megelőzője. Ugyancsak fgr. (*k ~ γ*-re visszavihető *-j* > *j* (o: *ï*)-t láthatunk a régi és a népryelvbéli *mezejtelen* < *mezechtelen*-ben (NySz., OklSz., MTsz.; — vö. vog. *māsi* 'ruhát] ölt, öltözik') és társaiban (vö. NyH.⁴ 79). Nemkülömben a *beljebb*, *kijjebb*, *följebb* (*belyeb*, *bellyeb*, *killyeb*, *killyeb*, *felyeb*, *fellyeb* stb. NySz., OklSz.) < **belējebb*, **kivējebb*, **fölējebb* lativusokban, a melyeknek *-i*-jét éppúgy lehet fgr. (*k ~ γ*) *γ*, mint fgr. (*s ~ z*) *z* képviselőjének tartani (vö. NyH.⁴ 126; ÄH. 168).

Tagadhatatlanul igen érdekes és elmés SETÄLÄ barátomnak az a föltevése, hogy a *leszen ~ lõn*-félék *-szen ~ -..n*-jében a finn *-ksen ~ -hen* viszony (pl. *peseksen ~ pesihen*) megfelelőjét láthatjuk; de erre legyen szabad megjegyeznem azt, hogy a fgr. *ks ~ m. sz* hangmegfelelés, a mely S. szerint egészen szabályos,

tudtomra éppenséggel nincsen igazolva. (Ha valaki netalántán a f. *syksy* stb. ~ m. *ősz* megfelelésre gondolna, annak emlékeztetébe idézem azt, hogy a f. *syksy*-beli szóközépi *s* dentipalatalis *s*-ből való (vö. md. *soks*: PAASONEN, *S-laute* 125).

Az ikes és a tárgyas ragozású igealakokról SETÄLÄ itt sem tesz említést, s így megint nem tudhatjuk, hogy miképpen fogja föl a 3. személybeli *-szik* ~ *...k* (pl. *eszik* ~ *evék*) és *-szo* (< *-szja*), *-szi* ~ 0 (pl. *issza*, *eszi* ~ *ivá*, *evé*) végzetnek a *-szon*, *-szen* ~ *...n*-hez való viszonyát.

Egyébiránt még azt is megjegyezhetem, hogy a *teszen*, *leszen*-félék *-sz-jének* s a *vagyon*, *megyen* igealakok *-gy-jének* az 1. és 2. szem. alakokba való analógiás átterjedése szintén csak úgy volna elképzelhető, hogy ezeket a nyelvérzek idővel így elemezte volna: *te-sze-n*, *le-sze-n*, *va-gyo-n*, *me-gye-n*, de ennek éppúgy nem volt meg az előfeltétele, mint a *várjon*, *kérjen*-féle főlszólító alakok *vár-jo-n*, *kér-je-n* elemzésének.

A *teszen*, *leszen*-félék *-sz-jét* és a *vagyon*, *megyen*-beli *-gy-t* eddig tudvalevőleg frequ.-continuat. képzőknek tartottuk, mert ilyenféle képző más fgr. nyelvek (vog., votj.) praesensében is található. Ezt a fölfogást az is támogatja, hogy néhány *-sz-es* alak származékszó alapjául is szolgált; vö. *nyugoszt*, *nyugosztal*, *aluszékony*, *Borizza*, *bornemisza**) (NySz., OklSz.), *esző* 'evő' (egy 1663-ban kelt levélben). SETÄLÄ sem a *-gy-t*, sem a *-sz-t* nem tartja frequ.-contin. képzőnek s azt mondja, hogy «teljességgel megfoghatatlan, miért éppen csak gyakorító képzővel fordulna elő az *-n* személyrag». — Ennek bizony csakugyan nem lehet okát adni; de hiszen éppen olyan teljességgel megfoghatatlan az is, hogy a finn *-ksen* ~ *-sen* viszony megfelelője éppen csak ama bizonyos igék praesensében és praeteritumában volna meg.

SZINNYEI JÓZSEF.

*) Az *-izza* olyan igenév, mint *huza-vona*, *kerge* stb.; az *-issza*, *-iszja* változat (NySz., OklSz.) a tárgyas igealakkal való könnyen érthető azonosításon alapul.

A votják és a zürjén prolativusról.

A votják és a zürjén prolativus*) ragja ama finnugor ragok közé tartozik, melyek BUDENZ Ugor Alaktanában még a megfejtetlen ragok csoportjába vannak sorolva.

A prolativusi rag alakja a legtöbb votják nyelvjárásban: *-ti*, a glazoviban *-ti*.**) A zürjénben szintén ilyenforma a rag

*) WIEDEMANN (Gramm. der syrjänischen Sprache² 127), GENETZ (Ost-permische sprachstudien: SUS. Aik. XV., 53), WICHMANN (Kurzer bericht über eine studienreise zu den syrjänen: SUS. Aik. XXI., 24) prosecutivusnak nevezi, — WIEDEMANN (Gramm. der wotjakischen sprache 33) penetrativusnak, — GABELENTZ (Grundzüge der syrjänischen grammatik 9) pedig transitivusnak.

**) A glazovi votják nyelvjárásban a *-ti* mellett van egy *-ki* ragos prolativus is. Véleményem szerint ez a *-ki* csakis hangbeli változata lehet a többi dialektusban előforduló *-ti*-nek Pl. α) Névutók: *dukiaez salaiez zurod iil̄iki koškem, iag. iil̄iki koškem* 'sowohl die wachtel als der auerhahn flogen pfeifend über den heuschober, über den fichtenwald weg' W. I. d. 430. | *udmort puskînî gine vuem, vajos tšattša jil̄iki nuillam soje gurtaz* 'kaum hatte der wotjake sich [in den wagen] gesetzt, so führten die pferde ihn über den wald hin nach hause' II. 127. || *meža vil̄iki ortsil̄ikuz kildisîn umoijn ortsil̄iz vit̄sak šepjostî* 'als kildisîn auf dem ackerrain daherschritt, ging er vorsichtig an allen [auf dem raine zufällig wachsenden] ähren vorbei' II. 142. | *soos tettsalo, dongaško, polatiki, džus vil̄iki bižilo* 'sie springen, stossen sich, laufen über das bettregal und die pritsche' II. 134. | *korka vil̄iki pal-kuasen vetle* 'läuft über das hausdach mit schneesuh' II. tm. 389. | *tedi suri vil̄iki gord tšipijos vetlo (tîl)* 'rote küchlein laufen hin und her auf

hangalakja a névutókon, a névszókon ellenben a következő: I. =ed, UV. =ed, U. V. S. Peč, L. =ed, P. =et (WICHMANN: SUS. Aik. XXI., 24).

¶ A rag dentalis hangalakja mindjárt azt az ötletet keltette bennem, hogy nem lehet más, mint a fgr. $\star\text{-}t \sim \star\text{-}\delta$ ablativusi rag. Az a kérdés merül föl mármmost, használatos-e az ablativusi rag prolativusi jelentésben más fgr. nyelvben is. Ha igen, akkor csakugyan nagy a valószínűsége annak, hogy a zürjén-votják prolativus ragja azonos a fgr. ablativusi raggal.

A következőkben tehát azt fogjuk kimutatni, hogy a zürjén-votják prolativus valamennyi alkalmazásmódja a legtöbb fgr. nyelvben kifejezhető ablativussal.

einen weissen stange (das feuer)' II. tm. 434. || *ibīt ulīki mīnisa, mīnisa, nīl-pulēs šonerze ōi šettī* 'als den fluss *ibīt* hinaufwanderte, fand ich keinen grösseren baum, als die sibirische tanne' I. d. 439. || *odigez vožo guraz dorīkiges vetle* 'einer unter den vožo's näher um den ofen wanderte' II. 135. | *so'bre vetlem vu-durīki no šuem* 'darauf reiste er dem (fluss-)ufer entlang und sagte' II. 122. || *korka kotīrīki zoltemīn gozī* 'um das haus ist ein strick gezogen' II. tm. 378. | *korka kotīrīki vetle kua-keš* 'um das haus herum geht eine ziege' II. tm. 379.

β) Ragos névszók: *korkažīkiz oršīllam lukalen* 'mit achtzig paar pferden zogen sie an der hausflur des lucas vorüber' I. d. 428. | *kīldīšin dugdiz vetlemīs no mežāīki* 'auch *kīldīšin* hörte auf, auf den ackerraine zu wandern' II. 143. | *mīn ta šuresīki, kud pīr!* 'gehe diesen weg, über das moor!' II. 126. | *ultsāīki vu ponna, kezīt vu ponna nīl-murt mīnem* 'wasser, kaltes wasser holen ging das mädchen die strasse entlang' I. d. 435. — *vandīšjos muket esīki koškillam* 'die, welche [den geistlichen] erstechen wollten, flohen durch eine andere tür' II. 151. | *pop kītsīke vetlem no nīrošurīki koške vīlem* 'ein geistliches reiste irgendwohin und fuhr durch das dorf *nīrošur*' II. 151.

I. Annak a kifejezése, hogy a mozgás valami mentén, valamin végig, valamikörül*) történik.

1. Votják.**)

α) Határozószók: *áz pitŭran kŭtti pitŭra-ke, ber pitŭra'n-no oti pitŭra* 'wohin immer das vorderrad rollt, dahin rollt auch das hinterrad' WICHMANN, Votj. Sprachprob. II. km. 1. | *ta ber potām turimjos kititiz-ginā turnalom?* 'ezt a későn nőtt szénát ugyan merre (melyik részen) kaszáljuk?' MUNKÁCSI, Votj. Népk. Hagy. d. 111. | *kuiñ šureslen, kuttiz liktem, o'ti med koškoz!* 'drei wege entlang, die es gekommen ist, möge es sich auch entfernen!' W. I. bm. 11a. | *oti-no tati vetlon muzān dat nŭjosēn-no todmaškim* 'arra felé, erre felé jártomban idegen leányokkal ismerkedtem meg' M. d. 48. | *soti luz val pŭdŭn vižŭnŭ* 'da konnte man zu fuss hinübergehen' W. II. 127.

vŭlti-no ortčis dušedlis puržam mamŭkzū kiñ oktoz? 'a magasban (tkp. fönt el) haladó hattyúdnak lebegő pelyhét ki gyűjti össze?' M. d. 18. | *sojā dodŭaz ponām-no viltiz šakanāniz šobirtām* 'szánjába tette őt és fölül befedte gyékényével' M. 125. | *dušas vilāti loba, čuñi-kič nos ukata vilātigās* 'az ölyv magasán röpül, de a sas még magasabban' (Ucsebn. 37. 242) MUNK. VotjSz. 80.

ažti pŭroz, šŭrti potoz (šion) 'edestā menee sisään, takaa ulos (syömä)' AMINOFF: SUS. Aik. I. tm. 72.

Petr bŭn kiđoktyi solen bŭrysaz mynysa lyktyz badzim

*) Erre nézve vö. a mordvin prolativust: *E. toloñ kru-gomga ružoñ vi ašči* 'um das feuer herum sitzt eine russische schaar' PAASONEN, Proben der mord. volksliteratur. SUS. Aik. IX. 96. (*krugom* < or. кругомъ 'rings herum, um — herum, in — herum' Chrest.)

**) Vö. a G. *orttšmŭ, J. orttšŭni* 'vorübergehen, vergehen' ige ablativusi szerkezetét: *ton mēniškēm ortčid-kā* 'ha te haladsz túl engem' MUNKÁCSI, Votj. Népk. Hagy. 90. | *kin kiñlis ortčiz?* 'ki kit haladt túl?' uo. 91. | U. *pŭdŭzles pŭdŭz uz ortšŭ* 'der eine fuss läuft dem anderen nicht vorbei' WICHMANN: SUS. Aik. XIX. km. 17. | G. *mŭno no kabakles no orttšŭ* 'sie gehen sogar an der schenke vorbei' uo. 121.

poplen azbaraz 'Petrus aber, von ferne ihm folgend, kam in hof des hohenpriesters' Mark XIV. 54 (Wied. Votj. Gramm. 228).

vizmojos otv'et šotyzy verasa: medaz byr ku späti tilad-no milam-no 'die verständigen aber antworteten und sagten: damit nicht zugleich eures und unseres zu ende gehe' Máté XXV. 9. (Uo. 228.)

β) Névutók; fölött: *kin ta os-ažam puktäm badžin gir-jilti* *kuin-pol tätčisa potni bigatoz: so med koškoz tatiš* 'a ki ezen ajtóm elé tett nagy mozsáron háromszor át tud ugrani, az hadd menjen el innen' M. 81. | *vešaškon-gop-jilti potasa: tonä šuded-bured kuštoz* 'ha az imádkozó gödör fölött mész át (tkp. menván át) szerencséd-javad téged elhagy (tkp. eldob)' M. b. 88. | *korka-jilti pal-kwas miskila (sin)* 'háztetön fél korcsolya csúszkál (fésű)' M. tm. 91. | *korka d'iu ti kuas miskiltoz (d'ir sinam)* 'ein schneeschuh gleitet über das hausdach herab (das kämmen der haare)' W. II. tm. 104. | *déram-no izam aj izijä dër-d'elti koškiš papa kajik* 'hej, fejemre feltett sapkám fejünk fölött haladó madárhoz hasonló' M. d. 11. | *turém-kaban d'eltid tül šédoz* 'szénaasztagod tetején a szél játszik' M. d. 224. | *milam nuňjos kiz-jilti lobaš kajšijos* 'vörösfenyő tetején röpködő keresztorrú madarak' M. d. 191. | *tégz-no gurež d'eljostid lémě-vu vija šarlasa* 'a keskeny hegytetőkön csörgedezve folyik a hóvíz' M. d. 269. | *džužit gurežen d'iu lostiz tigilasa džučažoz šundižed* 'über dem gipfel des hohen berges geht die sonne rollend auf' W. I. d. 257. | *dužet-no gurež d'eljostid val vortékožē čeberjos* 'a magas hegyesúcsokon lovat nyargaltatnak a szépek' M. d. 79.

odig-pol lud-keč gilit jo-vilti bižä vilä 'egyszer egy nyúl a síma jégen fut vala' M. 130. | *vizňan-ňor-vilti potsa: čorig ud kut-ni* 'ha a horogvessző fölött elmész: [az] nem fog majd halat' M. b. 92. | *aňa-meža-vilti inmar vetlä: soin aňaž-mežäž girni-no, saptani-no šolik* 'a pásztaföld mesgyéje fölött Inmar jár; azért a pásztaföld mesgyéjét fölszántani vagy bemocskolni bñ' M. b. 119. | *S'olta-bakatir šuräs-vilti kot-kitiš miži-kudiro šubäž jualoz* 'S'olta hőse az út mentében mindenütt hódrémes subát kérdezget' M. 62. | *šüd-zorež-v'elti potěně kažazliš vekči pēž kulä* 'a fekete tengeren átmenni, papirosnál vékonyabb hajó kell' M. d. 70. | *minam korka ji uti miskiuani nolue, tin a-*

deti ug luw-ug! 'von meinem hausdache kann man sogar herabrutschen, von deinem [aber] kann man es ja nicht!' W. II. 108. | *ĩžtagaĩez žugem peres kĩano jun no tĩm vĩlĩti kuĩtem* 'der alte weib wichste den hammel gründlich aus und warf ihn über den pfahlzaun weg' W. II. 155. | *solen bĩryĩsaz mynyz odig murt bin'jaltĩskysa deraen dolak mugor vylyti* 'ihm folgte ein mensch mit einem tuche verhüllt über den ganzen leib' Mark XIV. 51 (WIED. Votj. Gramm. 217).

alatt: *ukno-ultiz vetloz kunoka juasa (keĩit tol)* 'ablak alatt járkál a háziúr kérdezgetve (hideg szél)' M. tm. 88. | *kwa-roja, kwar-ulti mi koĩkom, žanim; lĩsoja, lĩs-ulti mi koĩkom, žanim* 'lombleveles mentében, lomblevél alatt megyünk mi el, lelkem; tűleveles mentében, tűlevél alatt megyünk mi el, lelkem' M. d. 146. | *jĩ uuti tĩsorig kaĩkem* 'der zug der fische unter dem eis' W. tm. 239.

előtt: *pijos-murtlĩn a žtĩz kĩano-murt-kĩ potiz: pijos-murtlĩn řurĩsez uz tupa* 'ha egy férfi előtt egy nő megy el: a férfinék útja nem sikerül' M. b. 86.

mögött: *Pogilĩn ĉum-ažaz pi vetlĩ ĉum-berjostiz*) kĩaĩtir karĩ* 'Poginak hálókamrája előtt legény járkál, hálókamrája mögött kĩaĩtir [hangot] tesz (zörög)' M. d. 104. | *kĩk apajos beri-ĩeti* (elativus + prolativusi raggal!) *kĩk ekeĩos koĩkiljam* 'a két néne mögött két fiú ment el' MUNK. Votj. nyelvmut. 46. || *so řĩrti ad'ami gu guddĩžem no řĩlapaze uĩto karsa so guĩe pũktĩsa ponem* 'insgeheim (tkp. hinter ihm) grub der mensch eine grube und setzte seinen hut, nachdem er ein loch in denselben gemacht hatte, über die grube' W. II. 52. | *řĩd ěũles řĩrti řĩd pĩlem lĩktĩ* 'fekete erdő mögött vonul el fekete felhő' M. nyelvmutatv. 27. d. 14. | *řĩd ěũũes řĩrtĩd řĩd pĩlem pote* 'hinter dem dunklen walde steigt eine dunkle wolke auf' W. I. d. 152.

mentében: *vaĩkala-dĩrja kĩano-murt vu-durti vetlĩ vilĩm* 'hajdani időben egy asszony a vízpart mentében jár vala' M. 114. | *řĩsa veĩ Lug-řĩr durti mužemĩž krepořĩn kotĩrtĩm* 'az egész vidéket a Lyug folyó partja mentében várral vette

*) Időhatározó a köv. példában: *minsĩ, minsĩ bĩerĩ-taz pũĩžĩrĩž-gĩnĩ řĩttĩzi* 'menvén, menvén, végül csak egy kutyafejet találtak' M. 81.

körül' M. 55. | *šišimdon tē durti vañmitiz-ik prak prak tšetšasa potemed lui'z-kz, so'ku pot ta adamiyem peł-doraz!* 'wenn es dir gelingt, längs den ufern von siebzig seen und über dieselben gerade springend zu ziehen, dann steige diesem menschen bis auf die schläfe' W. I. bm, 32. | *lud-durti joz kiškāmin* 'a mező oldalán drót van húzva' M. tm. 136.

között: *kīk d'e kuspîti** *tšezmer potalož (dera-kuon)* 'zwischen zwei eisschichten läuft ein hermelin hin und her (das weben von leinwand)' W. II. tm. 14. || *tālā pirsā žiči kiōnāz piš-pu-uljos polti, susi-pu-polti nullām* 'bemenvén az erdőbe, a róka a farkast fagalyak között, borókafák között hurczolgatja el' M. 126. | *lišo-pirtiz, kwaro-poltiz lobitsalid-kā* 'vajha a tülevelün által, a lombos között röpdöstetnél [méhet]' M. 163.

körül: *korka kotirti**)* *ši-biñ-goži* 'ház körül szörkötél' M. tm. 7. | *korka-kotirti vož kuča-pi utisa vetlož* 'a ház körül zöld kutyakölyök ugatva jár' M. tm. 95. | *iz-jurt kotirti jurmeg vorttjuoz (vuko izem)* 'um ein steinernes haus rennt eine wiesel herum (das mahlen)' W. tm. 248.

γ) Ragos főnév: *inmar-baŋti lobaš jušjosidlān gižjossī šuš-til-kad-ik žualozi* 'az égen át (tkp. isten arcán el) röp-ködő hattyúknak körmei viaszgyertya módjára égnek' M. d. 256. | *täteaško korkati, trosgām bergaško, soin kizomiško (čers)* 'szobahosszant ugrálok, minél jobban forgolódom, annál inkább vastagodom (orsó)' Perv. III. 79. (M. VotjSz. 156) | *miłam ice-mehmi kizāti vetliš čuž gur ulo šorjos kad* 'a mi kis menyünk olyan, mint egy nyírfán járó, sárga mellű nyest' M. VNym. 46. d. 21. | *mi tatiš kiti bertomi? vačil müs lobon šürestid* 'mi

*) Időhatározó a köv. példában: *vekči no vekči birkenčimā miškon kuspēti kiñ baštiz? vekči no nazik mugormā budon kuspēti dat baštiz* 'finom, finom takarómat mosás közben ki vette el? finom és gyöngye testemet növése közben idegen vette el' M. VNym. 38. d. 89.

**) Időhatározó: *soki so adamilān kišnoez niriš-šeän-ik olo kin jurttis-josiniz kartežlān veramezja uj-kotirti čisto pormitām* 'akkor az embernek a felesége az előbbi módon bizonyos (tkp. valaki) segítőkkel mindent elvégzett férjének mondása szerint, egy éjen át' M. 70.

innen mezen térünk vissza? fiatal méh repkedte úton' uo. 31. d. 42. | *mi tatsi kiŕi liktimŕ? vaŕiu no leŕon ŕuresti; mi-ik no tatis kiŕi bertomi? ŕaua no ŕŕipson ŕuresti* 'welcher weg kamen wir hierher? den weg, wohin der junge bienenschwarm losgelassen wird; welchen weg werden wir von hier zurückkehren? den weg, wo das haselhuhn pfeift' W. I. d. 233. | *odik pol ortŕi, kŕk pol ortŕi ta Ulŕn gurtlŕn uramtiŕ* 'végigmentem egyszer, végigmentem kétszer ennek az Ulŕn-gurt-nak utczáján' M. d. 61. | *uramtid koŕkiŕ pijos saj kirŕallam* 'az utca (tkp. utczád) hosszant menő legények hangosan énekeltek' M. d. 2. | *Kuzon uramti potŕkŕm majorŕn pugit mon lui* 'midőn Kazán [város] utczáján elindultam, egy őrnaggyal találkoztam én' M. d. 20. | *mon odig uj-kotirŕn ta gorodlŕn veŕ ulŕa'astiz (ulŕa- iostiz), pirolka'astiz ŕur leŕo, ta ŕur-vamŕn kŕt-mar ulŕ ŕä'ati, pirolkä'ati viŕ viŕjalo!* 'én egy éj alatt ezen városnak minden utczáján, sikátorán át folyót ereszték, ezen folyón át valamennyi utczán, sikátorban hidat építék' M. 70. | *mogäti bertini* 'az oldalt eső v. kerülő úton térni vissza' M. VotjSz. 720. | *zarŕŕ-kä tu-paljostid kuŕkod-burjod-kä — ta ŕori!* *Kam ŕoz-kä bod-doriŕtid* (elat.!) *kuŕkod-burjod-kä — ta ŕori!* *duklä-kä kotkan mu-virjostid kuŕkod-burjod-kä — ta ŕori!* *koni-kä biŕon vugaljostid kuŕkod-burjod-kä — ta ŕori!* *kiz-pu-kä surd-uljostid kuŕkod-burjod-kä — ta ŕori!* 'ha a tenger tulsó oldalain keresel, válogatsz [t. i. virágport] — idefelé! ha a Káma partjain keresel, válogatsz, — idefelé! ha a fajdkotkodácsoló dombokon keresel, válogatsz, — idefelé! ha evet-futotta buczkáson keresel, válogatsz, — idefelé! ha a veresfenyő-berkek aljában keresel, válogatsz, — idefelé! M. d. 257.)*

*) A prolativust *kuŕa* névutóval is ki lehet fejezni; néha pleonasztikusan ez is fölveszi a -ti ragot, pl. *pugitad potsa oj-kä vaŕsasal ali-no vetlisal uram-kuŕatiŕ* 'ha elibéd menvén, nem jöttem volna veled össze, utczád hosszában járnék most is' M. d. 164. | *ŕaŕurej kuŕati mi vetlim* 'a ŕ. [patak] mentében jártunk mi' 185. | *ŕu (?) ŕur kuŕati minon vetlon ŕamen med pumŕŕko'mŕ mŕiŕen uaten!* 'wenn ich den fluss hinab ziehe, lass mich den biber, der otter besegnen' W. I. i. 47. — Vö. *vu küŕa ŕaŕäged ujaloz* 'a víz mentén a lúd úszik' M. d. 193. a).

2. Zürjén.

α) **Határozószók:** *si-ponda tuj vilē, kit kolē vōli munni arkerejlī vōvjasēn, naja vodtēdīsni ōtikēs as kostsinīs bīdītē ōnina sōmin kulēma* 'azért az útra, a hol a püspöknek el kell vala hajtani (tkp. lovakkal menni), lefektettek egyet maguk közül, mintha csak most halt volna meg' POPOV: UF. II. 27. | KP. *koṭi* 'welchen weg' GENETZ, SUS. Aik. XV., 11. | *una vijjim munisjas seti* 'sokan vannak, a kik azon járnak' Máté 7, 13. (UF. II. 83) | KP. *sīti* 'jenen weg' GENETZ, SUS. Aik. XV., 21. | KP. *ītiti* id. 8. | KP. *tēti* id. 16. | KP. *ēsti* 'diesen weg' 9. | KP. *tāti* id. 16. | *ta s̄ti paṇ puktīstni* 'drauf leg' ich näpfe und löffel' WICHMANN, SUS. Aik. XXI., 39.

β) **Névutók; fölött:** *una že jōz voṣsalīsni assinīs paš-kōmjas nisō tuj vilti* 'a sokaság legnagyobb része pedig felső ruháit az útra teríté' Máté 21, 8 (UF. II. 50) | *pocōs vilti gōrd aj-kurōg kotōrtō (bi lomtīsō sartasōn)* 'über den zaun springt ein roter hund (brennender kienspan)' LYTCKIN, Syrjānische sprachproben. SUS. Aik. X. 36. | *žolīs munō vit kar (nōris) vīvti, mačīs munō kvijt kar vīvti* 'das hölzchen fliegt über fünf städte hin, der ball fliegt über sechs städte hin' uo. 25. | *Petir munigen kītče-ke bazar vīvti azis assis paškōmsē bazariš* 'Péter valahová menván a piacon át, meglátta a maga ruháját a piacon' POPOV: UF. II. 36. | *tšōkty menyym asdinad lokny vavvyty* 'gebiete mir, zu dir über das wasser zu kommen' GABELENTZ, Grundzüge der syrj. gramm. 42. | P. *vōvis jōr vīvōt četčevtōm* 'a ló a kerítésen átugrott' ROGOV: UF. II. 58. *a si-vōsna i olē tani vīvti tōždīstēg* 'él is a miatt itten (e világon) aggódás nélkül' POPOV: UF. II. 12.

alatt: KP. *ulót, ul̄ti* 'unten hin, unter — hin' GENETZ 10. | *nin pos ul̄ti bajdōg kotralō (požnasōm)* 'unter einer bastbrücke fliegt ein schneehuhn aus? (das sieben)' LYTCKIN 36.

mellett: *vetlīgān Galilejskāj morje dōrti, azis kik vokās* 'mikor pedig a galileai tenger mellett jár volt [Jézus], láta két testvért' Máté IV. 18 (UF. II. 79) | KP. *dōrot* 'an — vorbei' GENETZ 17.

vetlīsjas že si dīnti omōltīsni sijes 'az arra menők pedig szidalmazták vala őt' Máté 27, 39 (UF. II. 53) | *Jisus munō*

naja dinty 'J. geht an ihnen vorüber' Máté 20, 30 (WIEDEMANN, Syrj. Gramm.¹ 96.) | KP. *dinót* 'an — vorbei' GENETZ 17.

mögött: KP. *bokot* 'an vorbei' GENETZ 29. || P. *podanit tijan munisö va dorö mijan karta böröt** 'a ti marháitok mentek a folyóhoz udvarunk mögött el' Rogov: UF. II. 61.

P. *von mēncim meža saj et ičkis* 'testvérem az én határomon át (tk. belül) kaszált' Rogov: UF. II. 63. | KP. *sájot* 'hinter — vorbei' GENETZ 21.

között: KP. *šoret* 'mitten durch' GENETZ 20. | *mort nem-taj menim koňorľi, šöröd loas kilavni, ponsö, dosö abu aživni* 'so muss ich, armseliger mensch, mein ganzes leben mitten auf dem wasser schwimmen, ohne dass ich ein ende, einen strand sehe' LYTJIN 39. || KP. *kospot* id. 12.**)

körül: *öti vokis munas, jen kia gögörti kicoltas, mödis pör-na mödödöc (pać lomtišöm)* 'ein bruder geht und geht den himmelsrand umher, ein anderer rüstet sich noch aus? (der brennende ofen)' LYTJIN 36.

előtt: *kyltysny dy veštöd* 'sie schifften an der insel vorüber' WIEDEMANN, Syrj. Gramm.² 217.

γ) Ragos névszók: P. *sija tujet roč mort sipora čeri doden munöm* 'azon az úton akkor egy orosz ember ment halteherrel' Rogov: UF. II. 65. | *tuiöd mynyg me sulik pošaly*

*) Időhatározóul is: *siponda kollišjasis Joannēs čoktisni sije enovlini i kivzini siliš norasemsä börti, kor bōr gortas voas* 'azért János kísérei ajánlották neki, hogy hagyja el, s hallgassa ki az ő panaszát későbbben, mikor haza jön' Popov: UF. II. 25. | *svjatěj Feodor, kodī börti völi arkerējīn* *Jedekjesa vičkoin, ičet dirjiis völi jursadtēm* 'szent Tivadar, a ki későbbben püspök volt az odessai egyházban, kis korában nehéz fölfogású volt' 20. | *i vižōmistään nelāmin lun i nelāmin voj, sibörti čigjali* 'és mikor negyven nap és negyven éjjel böjtölt vala, végre megérkezék' Máté 4, 2 (UF. II. 78).

**) Vö. még a *kustty, kosti* névutót, melyre csakis időhatározói példáim vannak: *syja suys najaös jona venšem kustty* 'er fand sie in grossem gezänk' WIED. Syrj. Gram.³ 209. | *no si-kosti čukarmisni popjas* 'a közben összegyűltek a papok' Popov: UF. II. 21. | *pukalō setōn, kod-kosti me vetla kelmišni šetšan* 'üljetelek le itt, míg elmegyek és amott imádkozom' Máté XXVI. 36 (UF. II. 50).

'den weg entlang gehend habe ich mich ganz erhitzt' WIEDEMANN, Syrj. Gramm.² 127. | *ne kod ez lyst vetlyny syja tujed* 'niemand getraute sich diesen weg zu gehen' Máté VIII. 28 (GABELENTZ 60).

3. Magyar.

azonnan (olv.: az onnan) muloc (prætereuntes) karomlac-uala ôtet' MünchK. 68. | *mynd kyk onnan mwlnak wala: prætereuntes* JordK. 447. | *kereskedő emberek hogy onnaton mennenek, az zamart elragadak* ÉrsK. 314. | *tertenek, hogy az ő zalagossa onnan menne Iowa hatan* 547. (NySz. 1128.) || *mert mellőle keel vala el menny: quia inde erat transiturus.* ÉrdyK. 140. | *Zent egyházat nem tiszteleltem, mikor mellőle elmentem* VirgK. 6. | *Ámán az kirdlytól ottan kiméne, Mardochéus mellől haza erede* RMK. II. 286. | *El ne menny mellől ec: non despicies ea* KÁR.: Bibl. I. 78. | *Ezeket olvasta Balduinus, de főle-mellől bocsátotta* PÁZM. Luth. V. 29 (NySz. 728.) | *A mi iot mondanac el veszem túllőc, a mi gonoszt, az főlem mellől bochatom* TELEGDI (NyF. XVIII. 43.) | *Te arra á beszetre sem tudtal semmit felelni, es azért mégy efféle tragar beszedekkel el mellőle* uo.*)

4. Vogul.

a) É. *akw'-mat-ért takkät nē-lunt num el ti mini* 'egyszer csak egy magányos nöstény lúd megy ott fönn' MUNK. Vog. NépK. Gyűjt. I. 53. | *sēmél vitēp tēpiŋ Ta'it vitēt jol el xajtné la'ilij nāj xājné nolté Lēplä-sünt ājkä ünliälä* 'fekete vizű táplálékos Szoszva vizében, lent futkosó lábad istennőcske szálló földfokán, L. torkolati öreg uralkodik' II. 136. | *juil nājiŋ xān iiv* 'hátral a tüzes fejedelem jön' I. 8. | *xāp jēr el xuji* 'a ladik oldalvást fekszik' VogNyjár. 25. | KL. *khōp poqxél punilēm* 'a ladikot oldalt helyezem' uo. 119. | AL. *ūt-aš-ma nt el állä mīnenti* 'a víz felszíne mentében a folyón fölfelé megy' uo. 160. | K. *lōŋkh-mänt el jōmi* 'az út hosszában jár' uo. 205. | É. *ēntēp-jor-*

*) Valószínűnek tartom, hogy az *körül, alul, fölül* stb. határozószók, illetve névutók részben az ilyen prolativusi használat folytán vettek föl locativusi jelentést.

pasel supi 'ti sa'irépéstä 'az övhely tájékán íme ketté vágta' uo. 19. | *kätəm jiw-tqw läpi pasel joxti* 'kezem a fa ágernyőjéig ér' uo. 20. | *sapām-mow ēl xürēm-sos jāḡḡāsēm* 'egy dűcz körül háromszor fordultam meg' VogNépkGyűjt. IV. 83.

b) É. *mōrt minēm mātēnnēl ās ti minēi* 'ismét azon helyen mennék el, melyen előbb mentek (tkp. előbb járt helyükről...)' MUNKÁCSI, VogNépkGyűjt. I. 24. | *nērpīj jāmtuw gulanā tūjt nēl xartxatē'it* 'festett kantárfékjének bojtjai a hóban vonszolódnak' IV. 141. | *mā-saj nēl minān, vāḡkāti ul voss roxtēptawē!* 'menjete a sík föld mögött (MUNKÁCSINÁL: mōgūl), hogy az ester réntehenet meg ne ijesszéték!' IV. 142. | *xürēm jiw saj nēl kwonēl mowēltāln!* 'három fa távolnyiról kerüld körül!' III. 76. | *talkwē jiw talxā pas nēl ājkā jāmi* 'alacsony fának csúcsa vonalában (távolában, magasságában) jó az öreg' III. 510. | *xašnē jāmēs pas nēl ti joxts* 'már fölismerhető jó közeli távolba jutott' IV. 141. || *akw' saḡ ānēl liliḡ ḡoḡs nāḡḡ xāḡḡi* 'egyik hajfonatán eleven nyuszt hág föl' II. 301. | *manēr nan am pajtām rēm nēl vote'in?* 'mit símogatsz te arczomon (tk. törölsz arczomról)' Vog. Nyelvj. 8. || *palārā pas nēl sūp ness nē'imtawēs* 'füle tájékán csaknem hogy megkötözte' IV. 143.

5. Osztják.

É. *nō mēlta-gi manlən* 'ha fönt még' PÁPAY: UF. XV. 44. | *ilta manēm kurəḡ uaiḡna tūsa ali nō mēlta manēm toḡlən uaiḡna tūsa?* 'alant járó lábas állat vitte el, vagy fönt járó szárnyas állat vitte el' uo. 79. | *si iəḡ'k xoḡa ilta-svḡ àt mandī toḡà kašlənən* 'a vízhez alant járó utat keresnek' uo. 45.

É. *lou xoḡḡal èuəlt iuḡam èuə nāluəltšām xoḡina kātllsa* 'a köztük jövő leányt a Nyílforgács-férfi elkapta' PÁPAY J., Északi-osztják nytanulm. NyK. XXXVI. 358. | *xvlà èuəlt kol iəḡəs* 'a halottra köteleket kötött' 375. | *kōrdi-kolna iəḡman iuḡ èuəlt ollət* 'vaslánczczal vannak a fához kötözve' XXXVII. 170.*) | *iəḡ'g ilb(i) èuəlt sidi manlənən* 'a víz alatt ígyen mennek' XXXVI. 392. | *i uās ilb(i) èuəlt manlət* 'egy város

*) Vö. mordv. E. *odizatiē langa* (prol.) *jakstere karks karksaž* 'über die kleider ein roter gurt gebunden' PAAS. SUS. Aik. XII. 7.

aljánál mennek' 394. | *uas-xàdət kut èuəlt sidi si nāuərliyl* 'a városi házak között ugrál így [erre felé]' XXXVII. 34. | *nāuə lauyə xoi uas numb(i) èuəlt iil* 'fehér lovas ember jön a város felvége irányában' 55. | *lou ipə'm tər à iəl èuəlt māzəy selta uək an' tusa* 'az ő járta hely felől (o: hely felé) talán mégse vitték volna el örökre' 166—7. | *xàt-libəl pèlā tuggət èuəlt lās si iis* 'a ház belsejébe a mohok mellett hó jött' 184. | *mà mutràjəmna wəntləyən oɾən numb i èuəlt ləskədà!* 'az én fortélyommal ezeket a forgácsokat a fejed fölött hajítsd el!' 193. | *sàgər sıl èuəlt ioɾo-iis, sàgər sıl èuəlt sòstal itna àləy-sərət ioxtəs, tàs si-louàttì iūumal* 'a legelő széléről vissza-jött, a legelő széléről (o: szélén) lépve reggel tájban jött vissza, a nyáj olyan nagy lett' 195. | *pàm-xorbi-xoi selta sēuərməla, alti kəzəl tal tər à èuəlt manl* 'aztán a Fűforma embert megvágja, a kardja üres helyen megy' 267. | *xàn-əui numb i èuəlt sidi manl* 'a királyleány fölött így megy' 267. | *uas-numb i èuəlt manda pidəs* 'a város fölött kezdett menni' 269. | *xàn-əui mut-ràjəy təkərel pilna mur kūt èuəlt sòziliyləyən* 'a királyleány a tudós orvossal a nép között lépdél' 372. | *oɾəy pan oɾəl èuəlt xōləm puš soyməβ iəm pōnlamən il-pōnləlmən* 'a fejes fővenypart feje irányában, a háromszoros czérnából [font] kecze-hálóinkat behelyezzük' XXXVIII. 116. | *xosəyən xàβ xosəyəl èuəlt selttə manləm* 'oldalas csónakja oldala mellett megyek [tovább]' 120. | *puzəy pan puzəl èuəlt àləmləməyən* 'a villás végű fővenypart vége irányában [meg]emeljük' 123. | *kət iux sa i èuəlt tì ətsət* 'két fa mögénél errefelé tartottak (tkp. jöttek)' 123. | *xàβ i-pələk èuəlt iirəl igi nox-ətl langərləl-kəmna* 'a ladik egyik oldalánál az öreg apja [úgy] a válláig följön [a vízből]' 148. || D. *cipən-məgdep jax ār tunt jim pəndīva jān-ɣəntədət* 'das zahlreiche gänsevolk mit höckerigen brüsten führte(?) sie längs des schönen weges fort' PATKANOV, Die Irtysch-ostjaken II. 186. | *kət pox puyədīvet menət* 'a két fiú mellett megy' uo. 66. || D. *cāhē vīčīvet čupa xojai* 'bis zu den knien wurden sie in stücke gehauen' uo. 62.*)

*) Vö. a mordvinban is prolativusszal: M. *otsu ervä-nänts kockäravat panarinza, pilmənžavat sormanza, sur-preavat ožanza, kener-pakargə sormanza* 'die hemde der

6. Cseremisiz.

kE. *tužeč ok li kajaš, mülande* (v. korno) *uron* 'ott nem lehet jární, a föld (az út) el van hordva [a víztől]' REGULY cser. mondatai 869. sz. (NyK. III. 139.) || kCzar. *kü·šə·čən ka·išə šə·mlə šəm tür·lə kajək* '77 in der höhe fliegende verschiedene vögel' PORKKA, Tscher. texte SUS. Aik. XIII. 32. | *kü·šə·čən čəyeste·n-ko·šša čəla· tür·lə-tür·lə kajək ulə* 'du hast allerlei hochfliegende vögel' 17. | kP. *me·raŋ kudaləš imbalé* 'eine hase läuft auf dem eise' GENETZ, Ost-tscher. sprachstud. SUS. Aik. VII. 1. | nyK. *moren iβə·letsən kə·dələš* 'der hase läuft über das eis hin' RAMSTEDT 197. | *kə·rə(k)-βə·lets* 'vom berg herab' RAMSTEDT 18. | kUr. *aramat jə·matš koštəlden* 'a fűzek alatt járdogálván' WICHMANN, Mutatvány az urzsumi cser. költészetéből NyK. XXXVIII. 231. | *o·ndžə·tš uz-ak aβ-ak kombə mōdōn kajət* 'elül a gúnár és a liba játszva járnak' 215. | kCzar. *tu·dən šə·yga·č rə·βəž laškə·t šōret čəlt kočkən pətare·n* 'hinter ihrem rücken frass der fuchs alles, sowohl die nudeln als die milch auf' PORKKA 10. | kP. *ar ludo šə·ygalteš-at, šə·ygelčənžə i γ(ə)lma* 'wenn die ente taucht, so friert hinter ihr das wasser' GENETZ 47. | kUr. *šə·ygetš ižə kəlmen miə* 'utánuk [a víz] jéggé fagyva jön' WICHMANN 215. | nyK. *olitsə βokšətsən kornə keə* 'der fusssteig läuft in der mitte der strasse' RAMSTEDT 102. | kCzar. *uremet pok·šečət andəlcət kajaləš* 'mitten auf der strasse ein hausierer geht' PORKKA 54. | kUr. *pə·sə pokšə·tš oš əlša kudaləš* 'a mező közepén fehér herélt ló vágat' WICHMANN 216. | nyK. *imhi·lišətsən it ke* 'geh nicht in die nähe des pferdes' RAMSTEDT, Bergtscheremiss. sprachstud. SUS. Toim. XVII. 69. || nyK. *ku·rjə·n pört-kutan·-gitsən əškədəš* 'er steigt am giebel des königliches haus vorbei' RAMSTEDT 179. || *püəštə βə·t mə·länem kəy·lə-d ə·y·gits* 'im damme geht mir das wasser bis mitten an die brust' RAMSTEDT 143.

älteren schwiegertochter sind bis zu den knieen, ihre ärmel bis zu den fingerspitzen, ihre stickereien bis zu den ellenbogen' AHLQVIST, Versuch e. mokscha-mordw. gramm. 136.

7. Finn.

α) *partitivus* (eredetileg *ablativus*) ragjával: *ja oravan pitää hypätä tien suuntaa* 'és a mókusnak ugrálni kell az út irányában' Suom. Kansansat. I. 2. | *no, nyt hän oli suruissaan jä kävi yhtä katua ylös, toista alas* 'no most ő bánatban volt és járt az egyik utczán föl, a másikon le' II. 46. | *nyt he läksi yhdessä vaunulla ajamaan sitä kultaista siltaa* 'most ők elindultak együtt kocsin azon az arany hídon' II. 10. | *hän m ä k e ä laskepi* 'ő lebecsátkozik a dombon' I. 179. | *astui immet pilven äärtä* 'a leányok a felhő szélén jártak' Kalevala IX. 48. | *yks' on juoni juostaksesi naisten neulojen neniä, tuosta toinen käyäksesi miehen miekan tutkamia, kolmas koikutellaksesi uron tapparan teriä* 'egy sort kell szaladnod a nők túhegyein, azután másodikat járnod a férfiak kardjának hegyén, harmadikat imbolyognod a hős harezi bárdja élén' XVII. 19. | *kaikkein jokien ja kanavain jäitä taidettiin hevosilla kulkea* 'valamennyi folyó és csatorna jegén lovakkal járhattak' Bud. Finn nyt.² 141. | *juoksi isänsä takaa* 'futott az atyja után' 112. | *észt: akna alt läpi minema* 'am fenster vorbei gehen' WIEDEMANN, Gramm. 545. | *part käib ujudes alt vee* 'die ente schwimmt unterhalb der oberfläche des wassers' 334. || *niin veivät venon vesille, soutelevat... ympäri Nevan jokea, Nevan nientä kiertelevät* 'hát a csónakot a vízre vonják, evezgetnek a Néva folyó körül, a Néva-fokot körüljárják' Kal. XLVII. 137. | *észt: pū ümbert peab rohu ära katkuma* 'man muss um den baum das gras ausjäten' WIED. 568—9. | *üks käzi võttis ta kaela ümbert kinni* 'ein arm umschlang seinen hals' 569. — Pleonasztikusan a *myöten* 'szerint, mentében' névutóval is: *mene sie m ä k e ä myöten* 'te menj a domb mentén' Kal. XXXII. 356. | *ajoi lehmät suota myöten* 'a teheneket a mocsár mentén hajtotta' XXXIII. 3. | *ne kaksi mentiin hyvää tietää, kolmas työnnettiin metsään lehmien polkua myöten* 'azok ketten jó úton mentek, a harmadikat a tehéncsapáson küldték az erdőbe' Suom. Kansansat. II. 85. || *kulkevat syvemmälle yhä, kunne seisoo ukko jo leukapieliään myöten vedessä* 'egyre mélyebbre mennek, míg a szegény öreg már az állkapcsáig áll a vízben' Satuja ja tar. II. 193. | *poika vieähän sotahan, ... joss'*

on verta vyötä myöten 'a fiút a háborúba vinni, a hol a vér övig ér' Kanteletar III. 59. (331. l.)

β) ablativusi raggal: *koira tulee metsästäjän edeltä* 'a kutya a vadász előtt jön' Bud.² 109. | *viskasi hänet taivaasta maahan, niin että hän keskeltä puoleksi katkesi* 'ledobta őt az égből a földre, úgy hogy középen ketté tört' Satuja III. 82. | *pääsky löyhähti sieltä variksen päältä pois* 'a fecske elröpült ott a varjú fölött' Kansansat. I. 240. || ész: *eksis tēlt v. tē pealt ära* 'er verirrte sich auf dem wege' WIED. 346. | *pūdke ikka edesi sāda, ja ärge väzige tē pealt ära* 'er strebt immer vorwärts zu kommen und ermüdet nicht auf dem wege' 589. || *nuuri hajoitettiin kaupungin ympäriltä* 'elszedték a város falát köröskörül' Bud.² 110. | *makasi hän huiloksella, vaikka koko huone oli palanut ympäriltänsä* 'ő ott feküdt a parázstűzön, ámbár az egész ház elég körülötte' Satuja IV. 169.

γ) elativussal: *että nähdään, mistä on orava tien suunnan hypännyt* 'hogy lássák, hogy a mókus merre jelölte ki ugrásával (tkp. ugorta) az út irányát' Suom. Kansansat. I. 2. | *ja sitten tulee elefanti tiepuolesta* 'és ekkor egy elefánt jön az útfélen' II. 91. | *ja he sivu mentiin pojasta* 'és ök elmentek a fiú mellett' II. 89. | *niin sitten näki toinen, että nyt meni sivu siitä rahakukkarosta* 'így azután meglátta a másik, hogy most elment ama pénzes zacskó mellett' II. 65. | *kuka on riskimpi hyppämään haudasta yli* 'a melyikük a legfrissebb átugrani a vermen' Kansansat. I. 22. | *lentäen alituiseen aatrasta ja sepostä päälitse* 'szakadatlan az eke és a kovács fölött repülve' Satuja I². 22. | *kumpika ennen pääsee päälle koskesta* 'melyik jut föl előbb a vízesésen' Kansansat. I. 262. | *laiva kulki Saiman kanavasta alas* 'a hajó a Saima csatornán lefelé ment' SETÄLÄ, Finska spr. satsl. 51. || ész: *tulli mäest alla* 'er kam am berge herab' WIED. 329. | *läks seinästä üles* 'er stieg an der wand hinauf' uo. | *hüpas mulgust üle* 'er sprang bei der zaunöffnungstelle hinüber' uo. | *ja kaksi läksi vähän jälestä* 'és kettő ment kevéssel utána' Kansansat. II. 78. | *se lentää lintuna sitten laivan perästä* 'az madárként repül aztán a hajó után' II. 6. || ész: *tema käis pärašt mu* 'er ging hinter mir' WIED. 558. || *juoksee polvesta merehen, vyö-lapasta lainchesen* 'a tengerbe fut övig,

a hullámokba övcsattjáig' Kal. XLV. 121. | *meni... merehen, sukkarih masta sulahan, vyötäröistä veen sisähän* 'ment a tengerbe, harisnyakötőig a hígba, övedzőig a vízbe' XV. 246. | *tuoll' on pieni poikuesi, ... onp' on suossa suonivyöstä, kankahassa kainalosta* 'ott van kis fiacskád, a mocsárban van derékig, a homokos mezőben hónaljig' L. 417. | *itsen lauloi Joukahaisen, lauloi suohon suonivöistä, niittyhyn nivuslihoista, kankahasen kainalosta* 'magát Joukahaint ledalolta, ledalolta a mocsárba derékig, a réthe csípőig, a homokos mezőbe hónaljig' III. 327. | *vyötäistään myöten oli ukko-rukka jo sillä tapaa vedessä* 'derékig volt már a szegény öreg ily módon a vízben' Satuja II. 192. || *repo juoksenteli ympäri haudasta* 'a róka a verem körül futkosott' Kansansat. I. 102. | *teidän pitää nyt.... morsiamiltanne semmoiset kämmentä leveät vitjat saada, jotka kolme kertaa aivan ummellehen käyvät mun linnastani ympäri* 'nektek most menyasszonyotoktól olyan tenyérnyi széles lánczot kell kapnotok, a mely háromszor érjen körül egészen váram körül' Satuja II. 104.

8. Lapp.

S. *alêlt ta vārê manāi* 'e hegyek nyugati felének mentén ment' HALÁSZ, Svéd-lapp nyelv VI. 5. | *lulêlt ta vārê manāi* 'e hegyek keleti oldala mentén ment' 63. | *orjêlt vārê mannā* 'hegy déli oldalán megy' 87. | *tā pe tē pōhtin pad dēlt sū* 'íme fölötte jönnek' V. 230. | *te karjēle čuorvu ma ηēt* 'azután a karjelek hátulról követték' NyK. XXII. 316—7. | *kihčē ma ηêlt taite fēslakūt* 'utána néztek a jegyeseknek' Svéd-lapp ny. V. 207. | *jiehtie' tussā, ijjič [mū] miñnêlte talovui* 'mondd neki, ne jöjjön utánam' NyK. XX. 218. | *hānan miñnêlist'e tilje hapkie hāl'etie* 'a tyúk után az ölyü röpült' uo. 107. | *tē tallē vagza son tān jukalvēs āl'bmuka owtolt* 'hát elment a lakodalmas nép elé' Sv.-lp. ny. V. 149. | N. *dē rakka bođi outalt* 'kam ihm das hündchen entgegen' QVIGSTAD, SUS. Aik. III. 19. | S. *vuōrgese puiti mijjēn autelište* 'farkas jött elénk' NyK. XX. 111. | *monnā' waccien autste* 'mi ketten előre megyünk' uo. 219. | *čō'ikā mähhcēlest mēhcin tāfū ja vūhča* 'az erdő szélén fut hókoresolyán, erdős vidéken és lött'

Sv.-lp. ny. V. 111. | *čoi kâ varrêlest* 'a hegy mellett fut hó-korcsolyán' VI. 164. | *tê porrâsumûs voidnâ, âkte akte olmaj pôhtâ tû muppêu pêlêu ênûst* 'látja az idősebbik, hogy egy ember jön a folyó másik oldalán' V. 49. | *almač monû pältast vêhka tutne pêlên* 'egy ember szalad kettőnktől oldalvást a tulsó oldalon' V. 53. | *jus talle tat pûcas lê tâwtau ožžum kai hkaist sijîst, tê talle ka'ihka kêðkê čūdđi omâs kêlain, vala jus lê pâra aktat sajêst ožžum tâwtau, tê čūdđâ pâra akta kâ'ðikê* 'ha most a beteg a betegséget minden helyen megkapta, akkor az összes kövek szólnak különböző hangokon, de ha csak egy helyen kapta meg, akkor csak egy kő szól' V. 251.

II. A mozgás vagy cselekvés vmin át, keresztül történik.*)

1. Votják.

α) Névutók: *ukno-pirti todđi čozmâr potaloz (veñ-pirti sinîs vetlä)* 'az ablakon át fehér menyét járkál (a tüfokon át jár a czérna)' M. tm. 38. | *tui birdžet pirti, tui kullšo pirti, azves kullšo pirti saldžiško* 'durch den messingenen knopf,

*) BUDENZ az ilyen esetekben egyszerű, honnan? kérdésre felelő helyhatározókat lát, s a nyelvérzék — szerinte — azt, a min valami keresztül megy, még ahhoz a térhez számítja, a melyből az illető tárgy kiindul (Finn nyelvtan²: 96). Véleményem szerint azonban ez csak a prolativusnak egy speciális faja, melyben a mozgás nem egy vonalon, hanem bizonyos — bár néha szűk — térben megy végbe. Fölfogásomat igazolja a mordvin nyelv is, melyben csakugyan a prolativus ragja jelöli az ilyen határozást. Pl. E. *anêak lîs keŋkška, udolozno lîvtâs sêžaka* 'kaum war es durch die tür hinausgetreten, so flog eine elster' PAASONEN, Proben der mord. volksliteratur. SUS. Aik. XII. 122. | *tongik prât valmava!* 'stecke deinen kopf durch das fenster' 95. | *valmava vani, keŋkška a kelgi* 'es schaut durch's fenster, liebt nicht durch die tür [zu schauen]' 65. | *moñ uli revenem, vařava tikšet tarkši* 'ich habe ein schaf, durch ein loch zieht es heu her' 45. | *pras jaščik vařava* 'sie fiel durch das loch im kasten hindurch' IX. 236. | *čermařava pañimam* 'sie trieb mich weg durch das rauchloch in der wand' IX. 234. | *čirga meže a jutavi?* 'was kann nicht durch den wald passieren' XII. 71.

durch den messingenen ring, durch den silbernen ring spucke ich' W. I. bm. 35. d. | *ukmis tuggon pirti peltisko* 'ich beschwöre durch neun schlösser' W. I. bm. 35. b. || *čož-žadžg-pijostä niriš-ik šur-vilä pottikid: deräm-pijad ponsa soz'-ultid potti* 'midön kacsá és lúdesibéidet legelsöben a patakra hajtod: ingkebeledbe téve, ruhád előrésze alatt bocsásd ki [őket]' M. b. 30. | *čumin koli, uromä, osätiz pirsä, viž-ultiz potsa* 'a leánykamrában hálтам, kedvesem, bemenvén az ajtón, kijöven a padló alatt' M. d. 100. | *voč yma pyrys kötaž vaskä, ulti-no potä* 'alles in den mund gehende steigt in den bauch hinab und geht unten durch hinaus' Máté XV. 17 (WIED. Votj. Gramm. 214).*)

β) Ragos névszók: *kijlän šulmitiz ku-kä potämed luoz: soki ta adamijaz vedna* 'a midön a kígyónak szíven átmehetsz: akkor ígézđ meg ezt az embert!' M. 177. | *korkan koli, uroma, osätiz pirsä uknoätiz potsa* 'a szobában hálтам, kedvesem, bemenvén az ajtón, kimenvén az ablakon' M. d. 100. | *ataž šog-ginä osätiz piroz* 'a kakas egyenest betoppan az ajtón' M. 122. | *šodderemeniz šobirtisa keltisa atšiz östi uškisa uyem* 'er zog sein kamisol an, ging hinaus und stellte sich an die tür um zu schauen' W. II. 84. | *žiggir-no žaggir kapkati žingirtisa en piri* 'durch ein knarrendes, rasselndes tor geh' nicht hinein, wenn es rasselt' W. I. d. 86. | *nyulen kenasaz pirodi-ke, kapkatic en pir(ε) kuimatiz* 'wenn ihr in die kammer der jungfrau geht, geht nicht durch das tor, sondern über den plankenzaun' W. I. d. 112. | *uanže kuja košakti pedla* 'er wirft alle zum fenster hinaus' W. II. 167. | *tür uknotid uimē-no* 'a földalón levő ablakon benéztünk' M. d. 86. | *tatči vusa, kartež uknoätiz kišnoezles dusimzä adžäm* 'hazaérvén a férj, meglátta az ablakon keresztül feleségének

*) Pleonasztikus raghasználattal: *a kelštagaiez tım yame-niti tettasa pegdžem* 'der ziegenbock aber sprang über den pfahlzaun und entflog' W. II. 155. | *tir-vamäntid kišnomurt-kä potaz: tušmonjos tiredleš uz kiškalä-ni* 'ha fejszéden keresztül egy asszony ment: az ellenséges szellemek fejszédőtől nem félnek majd' M. b. 90. — Vö. *pinaljos tir-vamän potosa: uz budä-ni* 'ha gyermekek fejszén mennek keresztül: nem nőnek majd meg' M. b. 89.

szertetőjét' M. 133. | *odig lud-keč-pi-ginā pegžini vuām polat-vilišūn šod uknoāti tātcīsa* 'egy nyúlfiók menekülhetett meg csak [úgy, hogy] az ágypolezről a fekete ablakon keresztül ugrott' M. 119. | *pegžemjos uknoti no kiti tekčisa, potīsa koškiljam* 'a szökevények az ablakon át s a hol [lehetett] kiugorván, elmentek' M. VNym. 5. | *tör uk'notidi sin šotimi bid(i)rijo d'irsides sinani* 'durch das obenfenster reichten wir euch einen kamm, damit ihr eure krausen haare kämmeten' W. I. d. 194. | *töd'i korkāuen murjotiz d'ez ka-ik potoz tšijniosiz* 'durch den schornstein des weissen hauses zieht sich der wand einem drahte ähnlich' W. I. d. 56. | *anaie gurze estem dīr murjotiz tšijniz pote dīr* 'meine mutter hat wohl den ofen geheizt, [da] der rauch aufsteigt' W. I. d. 277. | *merjoti šinez potā-dīr* 'a füst kijön a kürtön át' M. VNym. 26. d. 8. | *mon žužakim jo-purtijā pīrsa, birāktām vuo purtijāti potko* 'midőn én fölkelek, a jeges katlanba bemenvén, a forró vizű katlanon át jövök ki' M. 72. | *so pašātiz adamileš veš čorigzā šurās-vilti kujasa keltām* 'ezen a lyukon át az embernek összes halát kidobta az útra' M. 125. | *so parez vuž urobo-tigili uštoti pir pottisa* ... 'nachdem du diesen dampf durch das loch eines alten wagenrades hast strömen lassen...' W. I. bm. 18. | *mužiem vīsti vetle vis-numir* 'durch die erde kriecht der spannenwurm' W. I. bm. 35 f. | *kare-ke mīnodi, arššati mīne: arššati šures tuž šoier* 'wenn ihr in die stadt geht so geht durch Arsk: durch Arsk ist der weg sehr gerade' W. I. d. 112. | *vetlyz karjosti-no gurjosti-no* 'er wandelte durch städte und dörfer' Lukács XIII. 22. (WIED. Votj. Gr. 33.) | *vetlā vutem intyjosti* 'er wandert durch wasserlose orte' Máté XII. 43. (Uo.)

ačiz kudokā mēnā gurežjos-dēlti, busijosti, čoškēt-ažti 'maga messzire megy hegyek tetőin, mezők mentében, síkságon át' M. 92. | *čut, gorib pereš kišo luditi, vetleno, otiš višak jūez šiā (šurlo)* 'egy sánta, púpos asszony megy a mezőn át, s onnan minden gabonát leesz (sarló)' M. VNym. tm. 117. | *mon orltšitilad ludfidī, tel-kešen šdīsa* 'ich passierte ihr feld, wirbelwind spielend' W. II. 166. | *jagāti potim jur jugitja, viž-vilti potim val-pid kvaraja, šod tālāti šala čipčāmja* 'átmentünk a fenyvesen a fenyőszurok világánál, átmentünk a

hídon a ló lába hangjánál, átmentünk a fekete erdőn császármadár füttyénél' M. d. 155. | *šures kuža teleti puņiskiz gon-diren* 'auf dem wege kam ihm im walde ein bär entgegen' W. II. 114. | *mi tatsi kiti liktimi? šala no čibsono la gjoštīd* 'mi ide mezen jöttünk? császármadárfütyülő fenyvesen át' MUNK. VNym. 31. d. 42. | *šōd nuu os kiti pir potimī* 'wir wanderten durch einen dunklen wald' W. I. d. 144. | *sur deti poti tui tiuvin; la geti poti žur tiuvin; in meti likti in tiuvin* 'ich wanderte durch den birkenwald bei dem scheine einer fackel von birkenrinde; ich wendete durch den fichtenwald bei dem scheine einer fackel von teerholz; ich kam durch den himmel bei dem lichte des himmels' W. I. d. 407. | *sonl daskiktož tšož vetlem tšattšaiti* 'das mädchen wanderte zwölf tage im walde' W. II. 156. | *koñi-bižon vugalti koškom, šala-šupson sur dāti koškom, dukta-lobžon vir-jilti koškom* 'evet futotta buczkason megyünk mi át, császármadárszopogató nyíresen megyünk mi át, fajt röpködő domb tetején megyünk mi át' M. d. 146.)*

ta-berā taše murt veš duñnéäti volkkoz 'ezután az efféle ember el fog terjedni az egész világon' M. 54. | *meno noš-ik nül kuža puris dūñjaäti* 'mennek ismét négyen a homályos világban' M. 94.

2. Zűrjén.

a seni völi šuema öti jukmesē nali pirni, a mōdēd petni 'pedig ott az volt mondva (úgy volt megállapítva), hogy egyik léken bemenjenek, s a másikon kijöjjenek' Porov: UF. II. 6. | *šölöm šörsän vōd byd šyörni vomōd petō* 'denn aus der fülle des herzens kommt alle rede durch den mund' Máté XII. 34. (GABELENTZ 58.) | *pirā čigām öb äšjas ād* 'menjete be a szoros kapun' Máté VII. 13. (UF. II. 83.) | *pyrō dzeskyd öd zesjas öd* id. GABELENTZ 61—2. | *ödžösöd pyryny* 'durch die tür eingehen' WIEDEMANN, Syrj. Gramm.² 127. | *žur metšiny öšynöd* 'den kopf durch's fenster stecken' uo. | *i vetlys Jisus byd*

*) Időhatározó: *so tulisti gužem-kā luoz, gerides kutitek en kilā* 'a tavaszon túl, ha a nyár beáll, ekéteket csak fogjátok meg' MUNK. VNym. 28. d. 21.

kāröd 'und es ging Jesus durch alle städte' Máté 9, 35. (WIEDEMANN, Syrj. Gramm.¹ 29.) | *vetlödlannyd moreöd i kosöd* 'ihr zieht umher über das meer und über das land' Máté XXIII. 15. (GABELENTZ 60.) | *jözöd muöd vetlyny* 'durch leute und land wandern' WIED. Syrj. Gramm.² 127. | *ošny vöröt* 'durch den wald irren, sich im walde verirren' uo.

3. Vogul.

a) É. *an mortim nē ūnlēnē mān lūm, tūl tārā ta minākēn!* 'ama déltáji nő lakóhelyén lovam, most ott menj keresztül' MUNKÁCSI, Vog. Népkölt. Gyűjt. I. 162. | *ta xurēm surēm jolī surēmnel kwālunkw' patikēn: tūl ul kwālākēn!* 'ezen három nyílása közül az alsó nyíláson ha ott akarnál kikelni, ott kedvesem ne kelj ki!' III. 217. | *kwol-talēxēl kwon ta minēs* 'a háztetőn át ment ki' IV. 173. | K. *kwōsnās-māntēl ju vaxtwēs* 'bedobták az ablakon keresztül' II. 231. | P. *kwōsnās-māntēl kwān-ānkwēts* 'az ablakon át kipillantott' VogNyjár. 243.

b) É. *xurēm q̄tēr šakwiy ma'il-kwoflēnāl nēl minwāsēt* 'három hőst csecses mellük közepén járt át [a nyíl]' MUNKÁCSI, VogNépkGyűjt. II. 23. | *āwinēl kwonā šāltēmtawēs* 'az ajtón át kidobta' IV. 328. | *āwinēl jūw poxērmātēs* 'az ajtón keresztül begördül' II. 298. | *lūwiy tujtā kart-āwinēl tū jūw ta šāltmā nāyki* 'az látszik, hogy lovas úri szánja az udvar kapuján át ím oda ment be' IV. 329. | *an Taripēs-nimālā-sq̄w luwā pāl* *an vit-āwinēl nāyq̄ ta kwālēs* 'most T. ama vízi kapun át felment lovához' I. 23. | T. *tārās nēl kun-khgrq̄tsēm* 'kinéztem az ablakon' VogNyj. 273. | *jāni' surēmnel ul kwālākēn!* 'nagy tetőnyíláson ne távozzál' III. 105. | *uj-pi' sarq̄y punkēn mā-xar-surēmnel kwonā kwāltāln* 'Állati fűrtös fejedet a földszinti nyíláson keresztül vidd ki!' III. 105. | *jolāl sunsē'im ta as nēl* 'alánézek ezen a nyíláson' III. 113. | *jolāl' susnē asānēl jolāl' ānkwāts* 'a lefelé néző lyukon lefelé pillantott' II. 99. | *rūs kēr-samnēl tūle tūp pats* 'a lány vasszemen keresztül alig juthatott a tulsó félre' I. 27. | *tāltiy ūs tāltēnnēl tār' ul tārātāln* 'kikötős városod kikötőjén át ne ereszd azt' IV. 174. | *an lūptā kwoflānēl tārā minwēs* 'ama levél közepén keresztül fúródott' I. 7. | *an ūs mōt aulān šāltset, mōt qulānēl kwālsēt* 'ama város egyik végén bemennek, másik végén kijönnek' II. 91.

4. Osztják.

‘É. *àsñi uηal-ṽs èuəlt, nvl-ṽs èuəlt iəŋ’k lɔŋda* ‘a medvének az orrán-száján keresztül kezdett a víz bemenni’ PÁPAY: NyK. XXXVI. 353. | *or-kvlàŋ èuəlt nəl mɔχti-lōχnəmdəs* ‘az erdei rénszarvason a nyíl keresztül csúszott’ 363. | *əm’β-ōrəl pədi ilb(i) èuəlt lɔŋ pà lɔŋəs* ‘az ebszán feneke alá maga is odabújt (tkp. bement)’ 373. | *mandu i kurl ilb(i) èuəlt, i iāsl ilb(i) èuəlt lɔŋəs i ēdəs* ‘a mandu az egyik lába alá, az egyik keze alá ereszkedett és ment’ 387. | *pūləβ-ṽs èuəlt kol ələŋ il-ēsllsəlì* ‘a kéménynyíláson át a kötél végét leeresztette’ 375. | *ittam əŋgəl χət-ou (àsñi χət-ou) èuəlt kim-si manda pidəs* ‘most az anyja a barlang nyílásán (a medveház ajtaján) kimenni kezdett’ XXXVII. 174. | *svs-pēlgəl èuəlt iuəəm nəl lɔrər kiməl ilb(i) èuəlt lɔŋəl* ‘a háta mögül lőtt nyíl a pánczél alján bemegy’ XXXVIII. 130. | *ild èuəlt il-nāiəmdəs, ou èuəlt il-nāiəmdəmət kim-iəuəlməsli* ‘az üllőről lecsusszant, a lecsúszottat az ajtón kihajította’ 321. | *i mosaiŋa əzəl-igi imi uηal-ṽs èuəlt i χələβ kimis təl’səlì* ‘egyszer [csak] az öreg atya az asszony száján kifelé egy hálót húzott’ 323. || D. *χōt-χōnēŋ-vēs i vət nūmətta kureŋedat estedet sagət* ‘als er durch die dachöffnung von oben seine beine herunterliess’ PATKANOW-FUCHS: KSz. VII. 134. | *untped-ima χōta kuš taŋōt, χātəv i vət juχ purēmemet sagət, vēs i vət it-tūruma tekeryōt* ‘er kam zum hause seiner schwiegermutter; als er durch die türe ins haus hineintreten wollte, fiel er durch öffnung in die untere welt’ uo.

5. Cseremisiz.

kCzar. *popšə okna γəč w’žen* ‘der priester sah zum fenster hinaus’ PORKKA 2. | *törza γəčən onğaləč* ‘du schautest zum fenster hinaus’ 43. | kUr. *törzə γəts̄ onğzəlm̄* ‘az ablakon néztem ki’ WICHMANN 242. | *aβəze törzə γəč sola* ‘die mutter wirft ihn zum fenster hinaus’ GENETZ 39. || nyK. *sola mətš̄əts̄ kəstən-tolm̄kəm* ‘nachdem ich durch das ganze dorf [hierher] spaziert bin’ RAMSTEDT 83.

6. Finn.

α) partitivussal: *jänö on juossut siitä poikki* 'nyúl futott itt keresztül' Kal. XXXVIII. 188. | *meni ulos usta myöten, pellolle pihoa myöten* 'kiment a szántóföldre az ajtón, az udvaron keresztül' uo. XII. 497. | *ajoi soita, ajoi maita, ajoi aavoja ahoja* 'keresztül hajtott mocsarakon, szárazföldeken, terjedelmes irtásokon' X. 14. | *neiti asteli ahoa, lepikköä leyhytteli* 'a leány sétál az irtáson keresztül, lépdél az égerfaerdőn át' uo. I. 51.

β) ablativussal: *tuli kynsin kynnykseltä, polvin porstuan ovelta* 'kijött a küszöbön körmével, a tornácajtón térdével' uo. I. 32. | *astuvi pihalta poikki pellolle perimmäiselle* 'az udvaron át megy a legszélső szántóföldre' uo. XVIII. 536. | *tulin kuormien välilta (välistä)* 'átjöttem a terhes kocsik között' BUD.² 111. | *észt: ta läks keskelt läbi* 'er ging mitten hindurch' WIED. 334.

γ) elativussal: *mi on tästä poikki juosnut* 'mi futott ezen keresztül' Kal. XXXVIII. 186. | *kukko suusta päänsä pisti ulos* 'a kakas kidugta fejét a [király] száján' Suom. Kansansat. I. 198. | *ei mene enää kurkusta alas* 'nem megy le több a torkán' II. 114. | *ei mene kulkusta alas ruoka keisarilta* 'nem megy le a császár torkán az étel' uo. | *tuli tuiski ikkunasta, säkehet ovesta säykkyi* 'tűz csapott ki az ablakon, szikra pattogott ki az ajtón' Kal. X. 399. | *észt: aknast sadas vihma sisse* 'durch das fenster fiel regen ein' WIED. 594. | *vinnaş teda käzi pidi uksest välja* 'er warf ihn an den armen zur tür hinaus' WIED. 561. | *mutta vahtimiehet ei portista laskenut häntä sisään* 'de az örök nem eresztették őt be a kapun' Kansansat. II. 45. | *poikki salmesta sanovi* 'átbeszél a tengerszoroson' Kal. XX. 490. | *en tuosta ylitse pääse, enkä reiästä sisälle* 'sem e fölött sem a résen nem jutok be' XXXI. 339. | *meni nurkasta tupahan* 'a szögleten át a szobába ment' XII. 406. | *észt: külast ei peaze läbi* 'durch das dorf kommt man nicht' WIED. 599. || *lenteli liki kotia tuosta loihe loitommaksi, poikki Pohjolan merestä sepon Ilmarin pajalle* 'háza körül röpdösött, azután messzebbre fordul Pohjola tengerén át I. Kovács műhelyéhez' Kal. XLIX. 321. | *jos ollee semmoinen poika, jotta voipi*

lasista raataa sillan tästä lahdesta poikki 'ha olyan fiú, hogy üvegből hidat tud építeni ezen az öblön keresztül' Kansansat. II. 34. | *äskén minä lähden nyt kolmannesta järvestä* 'most csak akkor megyek át a harmadik tón' uo. 94. | *kulki kyisnä käärmeheänä poikki Tuonelan joesta, läpi Tuonen verkkoloista* 'kigyó alakban megy Tuonela folyóján át, Tuoni hálós helyein keresztül' Kal. XVI. 374. | *anna rauha raavahille, ... käyä karjan kaunihisti, ... poikki soista, poikki maista, halki körven kankahista* 'hagyd békében barmaidat, hadd járjon szépen a nyáj, mocsáron, szárazon, erdei homokos mezőn keresztül' XXXII. 371.

7. Lapp.

S. *sömēs pälēn vuidni almača, ähte noitē čākya timpar stōhkō sisa aktat kēčēst, ja pōtī ulhkus muppēt kēčēst* 'egyszer látják az emberek, hogy egy varázsoló egy szálfagerendába bújik az egyik végén, a másik végén pedig kijött' HALÁSZ: Svéd-lapp ny. V. 73. — A norvég-lappban az elativus ragja tudvalevőleg összeesett az inessivuséval. Így természetesen nehéz eldönteni, minek érzik az ilyen eseteket: N. *ī tat olbmū toppad, mi njalmest sisa manna, mutto tät mī njalmest olgus poatta tat toppad olbmū* 'nem fertézteti meg az embert, a mi a száján megyen bé, hanem, a mi kijön a száján, az fertézteti meg az embert' (KÁR.) Máté XV. 11. | *mannet paskes ursast sisa* 'gehet hinein durch die enge pforte' Máté VII. 13. (FELLMANN, Anteckningar II.)*)

III. A prolativusi rag azt jelöli, a minél fogunk, tartunk, érintünk vkit vagy vmit.**)

1. Votják.

minam biži kūž, bižtim kutoz 'az én farkam hosszú, megfog farkamnál [fogva]' MUNK. VNym. 10. | *olo-kiñ-kä tonā*

*) A magyarra vonatkozólag vö. az *által, keresztül* névutókat, melyeken szintén ablativusi rag van (mondattani használatukra nézve l. SIMONYI, Mhat. II. 162—176).

**) Hogy az ilyen határozók a prolativusból fejlődtek, bizo-

dër-sët id këska-z-a? — *üz, monä ni-no-kiñ-no dër-sët im üz këska* 'valaki tán téged a hajadnál fogva czibálgatott? — Nem, engemet senki sem czibálgatott hajamnál fogva' M. 93. | *tažé šuām-beraz badžem mējego murtāz dër-sët iz këska nuldēnē, mēžekānēž žugēnē, pēdjosēnēž loganē kučkā* 'miután így szólt, hajánál fogva kezdi czibálni a nagybajuszos embert, [aztán pedig] meghurczolgatja, öklével döngeti s lábával tapossa' M. 92. | *tu št iz-ke kutiskod, kišnojez dorj pegdže* 'wenn du ihn beim bart ergreifst, so läuft er zu seiner frau' W. II. tm. 271. | *gogijed-kā viržiz: tībirtid žigirtitsa tībiriđ, lurs, lurs' šutožas žutjati* 'ha köldököd kirándul: hátad felől átöleltetvén [magad], míg csak hátad, lurs, lurs' hangot nem ad, emeltesd [magad]' M. bab. 72. | *kiitiz kutysa sintemzā, pottyz soā gurt šery* 'nachdem er den blinden an der hand gefasst hatte, führte er ihn hinter das dorf' Márk VIII. 23. (WIED. Votj. Gramm. 33.) | *kik badžinez niļjos kwiñ-pol tātčisa koškozi, sužärzās kwiñ-mätijaz tātčikiz vedin-kišno sozīt iz kiskisa uskitoz* 'a két nagyobb leány háromszor ugorván elmegy; hugukat harmadszor [való] ugrásakor a boszorkányasszony ruhaaljánál fogva meghúzáván, elbuktatja' M. 81. | *kikna pal-durt iz kutsa, šoraz birto (sapäg)* 'mindkét oldalánál fogván, a közepébe betolom (csizma)' M. tm. 37. | *kik-pal durt iz kutiško, šort iz birtiško (sapeg kuttšam)* 'an beiden seiten ergreife ich es und stecke hinein in der mitte (das anziehen der schuhe)' W. II. tm. 251. || *šuām kwiñmätiez-no liksä-ik kizä gir-pumt iz vandilām* 'szólt a harmadik és mindkét kezét levágta vállától fogva' M. 86. || *slugajosyz bañt iz čapkylyzy* 'die diener schlugen [ihn] in's an-gesicht' Márk XIV. 65. (WIED. Votj. Gramm. 33.)*

nyítják a következő mordvin példák: E. *uš vačkudžie ščokava, son tokaš peke bokava* 'sie schlug ihn auf die wange, sie stieß ihn an der bauchseite' PAASONEN, Proben der mordv. volksliteratur SUS. Aik. IX. 54. | *fejterneš vačkudžie pra langa* 'das mägdelein gab ihm einen hieb auf den kopf' uo. XII. 82. | *varkšijs ez proft, b'ednij babanza pret naŋga ktišičiz pret lazige* 'die krähe traf er nicht, aber seine frau auf den kopf, so, dass dieser barst' uo. XII. 145. — Vö. még a következő zürjén példát: P. *vačkis jur kuža* 'fejbe vágott' (tkp. 'fej hosszát v.') Rogov: UF. II. 63.

*) Vö. még: *kelišiskody tušjosly kudjos pedlo paltiz*

2. Zürjén.

boštys syjes kiödys 'il la prit par la main' Máté VIII. 15. (WIED. Syrj. Gramm.¹ 29. | *kiöd kutny* 'bei der hand fassen' (WIED. Syrj. Gramm.² 127.) | *domalysny syös kiöd koköd* 'sie banden ihn an händen und füssen' uo. | *juröd malalny* 'den kopf streicheln' uo. | *seki Stefan boštis sije pölaëdis* 'akkor István fogta őt a ruha szélénél fogva' POPOV: UF. II. 6. | P. *mödik vorot berdam kutčisis* 'a másík galléromnál fogott meg' Rogov: UF. II. 64. | *azimišt-že māj götīr mejam boštema nin vomas dari, me kvatitti sijes goršedīs* 'látván pedig, hogy a feleségem már szájába a szentséget, őt torkon ragadtam' POPOV: UF. II. 28. | *kik lun bōrin me azi zev mištēm mortēs, kodī tapkēdmīšt menē pelpomēd, šuis* 'két nap multával láttam egy igen rút embert, a ki, engem vállon ütve, azt mondta' uo. | KP. *óktino-ja, ne óktino-ja lam vu žjót?* 'ob [ich ihn] abhauen [soll] oder nicht abhauen, dicht an der wurzel?' GENETZ 39. | *gezöd kyskyny* 'am strich ziehen' WIED. Syrj. Gramm.² 127.)*

3. Vogul.

É. *puyk-sawänél pūrēmtētä* 'fejbőrenél megfogta' MUNKÁCSI, Vog. Népk. Gyűjt. II. 74. | *kāt-pālänél pūrēmtētä* 'felkezésnél megfogta' II. 301. | *qššä kāt-sqränél nāwer-sāns lūlit*

cebereš adžškä 'ihr gleicht den grabmälern, welche an ihre aussenseite rein scheinen' Máté XXIII. 27. (WIEDEMANN, Votj. Gramm. 33.)

*) A *sörti* névutó átviteles értelemben is használatos; pl. *bur pu jilin oz artmini omēl koljas, i omēl pu jilin ozartmi bur kol; kol sörti ved požas tōdñi pu* 'jó fán nem teremnek rossz gyümölcsök, s rossz fán nem terem jó gyümölcs, mert a gyümölcs szerint meg lehet ismerni a fát' POPOV: UF. II. 10. | *a delējas sörti ved sōmin požas azini mortēs* 'pedig csak a cselekedetek szerint lehet az embert megítélni' uo. | *tōdčas mort olēm sörti* 'életéről (v. élete szerint) ismerik meg az embert' UF. II. 87. | *gölös sörti tōdny* 'an der stimme erkennen' WIED. Syrj. Gramm.² 215. | *bydōnly sylōn vyn sörti setys* 'er gab jedem nach seiner fähigkeit' uo. | *naja kerōm, sörti en kerō* 'nach ihrem tun tut nicht' uo. | *tšōktōm sörti* 'dem befehl gemäss' uo.

aurayti āyk kwaltawē 'vékony kezeszáránál fogva a csikótérd magasságú meredek parton vezetik fölfelé a nőcskét' IV. 218. | *χᾱprū-tawnē ā'in āspinēl taimatēm* 'állánál fogva fönnt volt akadva egy nyárfaágon' I. 151. | *T. ām pōγ-ātēm nēl nōγ-towitālium* 'engemet hajamnál fogva fölakaszt' IV. 367. | *É. an ti jaut aulānēl ta hīrāsestā* 'amaz íjjat végénél fogva im kiragadta' IV. 173. | *T. vuj-anšuxmē kwātlētünēl kit sopi saqorēpēstē* 'az állatöregtet közepénél két darabba vágta' IV. 382. | *É. sam kāpēk ākw qulānēl vīrānēm* 'sok korcsmát előveszem az egyik végük-nél' IV. 63. || *manēr nan am pajtārēm nēl votē'in?* 'mit simogatsz te arczomon' Vog. Nyelvj. 8. | *pāγk-khojēm nēl puustē* 'üstökömnél fogva fogott meg' 193. | *K. pārk hātānēl nōγkhwē khwōstqus* 'törzsénél fogva fölrántotta [a fát]' 193. | *T. ātēnēl nōγ towitus* 'hajánál fogva fölakasztódott' 262. | *kātīnēl pūstēl* 'kezénél fogva fogta' uo. | *kēplīnēl āmān khqšēmtstēl* 'ruha-aljamnál fogva rántott meg' uo.

4. Osztyák.

É. āsnī selta nāuarmēs, ittam svrt kutpāl ēuēlt mōyna lvskslī, pozāl ēuēlt kātllsēlī, χōidi iux χōza oγāl si sēγksēlī 'aztán a medve [oda]ugrott és a csukát a derekánál (tkp. a közepénél) fogva a földre hajítja, a farkánál fogva megragadta, egy ledöntött (tkp. nyugvó) fához verdesi fejét' ΠΑΡΑΧ ΝΥΚ. XXXVI. 351—2. | *or-kvlāy uīslī, kat āγāt' ēuēlt kātllsēlī* 'az erdei szarvast fogta, két szarvánál fogva megragadta' 364. | *apsāl niγ-kvlāy nā āγāt' ēlāl ēuēlt kātllmal* 'az öccse a rénszarvas-tehenet a két szarvánál fogva megfogta' 382. | *tūss iēlta (kurāl ēuēlt) ām'βna tōymēsa* 'a tunguzt hátulról (a lábánál) egy kutya megharapta' 392. | *sāuēr kāt pvl ēuēlt kātllsēlī* 'a nyulat két fülénél fogva megragadta' XXXVII. 54. | *si oγāl punzēm niγna iāsl ēuēlt iōγo al-tālsa* 'az ajtót nyitó nő kézen fogva csak bevitte' 167. | *oxsarna kāt iāsl ēuēlt kātllsa* 'a róka a két kezénél fogva megfogta' 189. | *si soχ kutpāl ēuēlt sēuēr-mēslī* 'a tokhalat a közepénél ketté vágta' 189. | *lāyāl uīslī, sērmātīl ēuēlt (uzdāiēl ēuēlt) kim-uantēslī* 'a lovát fogta, a gyeplőjénél (zabolájánál) fogva kivezette' 261. | *lāyāl kutpāl ēuēlt pā soppē-sēuērmēsa* 'a lovát a derekánál fogva szintén kettévágta' 267. | *kāt kur ēuēlt kātllman iōrl iōγātīi χōuātna*

ioyos-lvskallē 'a két lábánál fogva megragadva olyan messzire dobja vissza, a mennyire csak bírja (tkp. ereje erő messzeségre)' XXXVIII. 115. | *manēm pānəy xui tēlām ēuəlt xolna ioxi-talləlē* 'engem még a szegélyes öltözékem szegélyénél fogva visszatart' 116. | *loymal svəəiət tām sjiəəyəl ēuəlt xaisa* 'miközben a víz alá ment, az egyik vékonya felől találva lett' 143. | *məsti nōy əiəl ēuəlt, sjiəəyənə xaisa* 'a kellő helyen (tkp. húsánál), a vékonyánál lett eltalálva' 147. | *noy-pərləmdəm uəşən nəvlləl ēuəlt soppi əuətsəllē i-kəmnə* 'a fölröppent récéket az orruk irányában egyformán kettévágta' 148. | *matta uulşəsləy əzəm-igi mola tər ə ēuəlt ioudiəlisən* 'egykor a nagyfolyóági apámuramat milyen helyen lőtted meg' 148. | *tām soşəmpunən kim-ēiltələn, əlyəl ēuəlt kətlilē!* 'ezt a czernagombolyagodat kiereszted, a végénél fogd meg!' PÁPAY NyK. XXXVI. 355. | *kərdi xəm-iux əlyəl ēuəlt kuşnə katllsəlē* 'a vaskoporsót az [egyik] végénél fogva a karmával megragadta' XXXVII. 77. | *nəy'k pəlgəl luş, ... nələy luş kutpəl ēuəlt soppi mərəməş* 'vörösfenyőhasábból [csinált] evezőm, nyeles evezőm a közepénél kettétörött' XXXVIII. 119—20. || D. *tə-sagət tūnə noy-nəvərməmen sēvətīvət kunşimāi* 'jetzt sprang er heraus, fasste sie am zopfe' PATKANOW-FUCHS: Laut- u. formenlehre der südosztj. dialekte KSz. VII. 134. | *kəttədīvə kattamen jox tayəttəjet* 'man fasste sie an den händen und führte sie ins haus hinein' uo. | *ux-səgodīvət xətxara tagamāi* 'am haarschopfe [gefasst] wurde er zu boden geworfen' uo. | *Nānk-xuş-xoi vərəy ūrt iga jigsəyənə ūgodīvət əttəttə ōtəntāi, kurodīvət sūgəptāi, tu-pa kurodīvət ōtəntet, sūgəptetət ūgodīvət* 'die beiden brüder fingen an den blutigen heldengreis Nānk-xuş-xoi vom kopfe an zu betrachten und hörten bei den füßen auf, er seinerseits fing bei ihren füßen an und hörte bei ihrem kopfe auf' uo. | *pirīvət jūxtāi, kūttepətīvət severmāi* 'er näherte sich ihm von hinten und hieb ihn in der mitte durch' uo. 135. | *serpanxət jem kūttebīvət pūtmən, xət seraka nərəttāi* 'als er ihn gerade in die mitte zwischen den schulterblättern traf, wurde dieser gegen die hauswand geschleudert' uo.

5. Cseremisiz.

kE. *meñen üpküč* (v. *üpöm*) *rüzüs* 'a hajamon ránczigált'
 REGULY cser. mondatai 11. sz. NyK. III. 99. | nyK. *kaľaβatš-*
-kɨts pəoträ-l-γəłša 'er zieht sie an den haarflechten' RAMSTEDT
 194. | kP. *rəβəž kum pərce pəčšəγəč kučen lupšal kolta* 'der
 fuchs fasst sie an drei ihrer schwanzfedern und schmeisst sie
 aus leibeskräften' GENETZ 35. | kCzar. *üðər močə'stə twðəm oγ*
gəč rualden kučen 'hielt ihn ein mädchen fest in der badestube
 an der brust ergreifend' PORKKA 2. || kCar. *pəč kəč pere'n γol-*
de'n mera'γəm 'auf den schwanz schlug sie den hasen' PORKKA
 1. | *mera'γəm pəłəš γəč pere'n γolde'n* 'sie schlug den hasen
 auf's ohr' uo. | *mari' ulə βižə de'nə maška'm βu'i-gəč ruale's*
 'der mann schlug aus leibeskräften den bären auf den kopf'
 PORKKA 9. || kCzar. *šudə kəðəč purlən kaja* 'er geht und beisst
 das gras mitten entzwei' PORKKA 54. | nyK. *pandə pokšetsən*
kəγγen 'der stock barst entzwei' (*pokšetsən* 'entzwei, mitten
 durch') RAMSTEDT 102. || kCzar. *twðən γəč šopke-puγomlam*
toβar den rua'lən 'über ihn hieb sie den espenzweig entzwei'
 2. || nyK. *keremⁿ-gɨts šəp'saš* 'an einem seile ziehen' RAM-
 STEDT 139. | nyK. *lap⁹šem-gɨts^ən kəłšaš* 'den halfterriemen
 halten' uo, 67.

6. Mordvin.

E. *kundija ñerðe* 'ich fasste ihn am schnabel' PAASONEN,
 Proben der mordw. litteratur. SUS. Aik. IX. 234. | *koda sajsa,*
jalgaj dugaj, kavto pilğede 'wie ich, liebe freundin, ihn an
 den beiden füssen nehme!' 14. | *moñ uli kiškiñem: pulodo*
kundasa, oγgi; a kundasa, a oγgi 'ich habe ein hündchen; ich
 ergreife es an dem schwanz, es bellt; ich greife nicht, es bellt
 nicht' (flachsbreche) XI. 45. || M. *pilkta* v. *pilgedä pouftaf*
 'lábánál fogva fölakasztva' BUDENZ, Mordvin nyelvtan 113.
 (62. sz.)

7. Finn.

sokeata talutettaan kädessä (elat.) 'a vakot a kezénél
 fogva (kézen) vezetik' | *pidä häntä kiinni korvasta* 'tartsd őt
 a fülénél fogva' | *vanki oli jaloistansa seinässä kiinni* 'a

fogoly lábainál fogva volt a falhoz kötve' BUDENZ, Finn nyelvtan² 96. || *älä, velikulta, nipistä nenästäni* 'ne csípj meg, édes testvérem, az orromon' | *vedä häntä tukasta!* 'húzd meg az üstökét!' SETÄLÄ: Fínska språkets satslära³ 52. | *riuhtaise tukasta* 'rántsd meg üstökénél' Satuja IV. 132. | *Jussi silloin tapasi kaupamiestä sääristä kiinni* 'J. akkor megragadta a kereskedőt lába száránál fogva' uo. 122. | *kanna sinä latvasta, minä kannan tyvi-puolesta* 'te vidd a csúcsánál fogva, én a tövégénél fogva viszem' uo. 166. || észt ny.: *jalust ja käzist mähkima* 'an händen und füßen einwickeln' WIED. 329. | *peast hawama* 'am kopfe verwunden' uo. | *kui ma sän natukeze kõndinnud, sīs mull hakkab rinnust pistma* 'sobald ich etw. gegangen bin, fängt es mir an in der brust zu stechen' uo. 656.

8. Lapp.

K. son tal uo^jvest koccist 'ő a medvét fejénél fogta' GENETZ, Orosz-lapp nyelvm. 76. | S. *hier^kkē vautai tjårvīs* 'a rénszarvas megakad szarvánál fogva' WIKLUND, Lärobog i lapska språket 196. §. | S. *kučktane kijätn šteārata k^appaikējītie čoarvište* 'mindakét kezével megfogódzik a két szarvánál fogva' HALÁSZ: NyK. XX. 113. | *táll eče tähtie hirēkien sīⁱpste pikset* 'fogódzkodjék meg a ló farkában' HALÁSZ, Svéd-lapp nyelv III. 142. | *jutule päksä kau^wān sīⁱpste* 'a jutule megfogódzkodik a tehén farkánál' 83. | *valltēt seipēst tau pētnakau* 'a kutyát farkánál megfogta volna' V. 249. | *štēr' tūōjīstie mū kuhkies allīste* 'kapaszkodjál meg azokon a hosszú szőreimen' NyK. XX. 113. | *tut amās lī prūkommuu valltam o'ivē-vūptaist* 'az az idegen a vőlegényt üstökénél (tkp. feje hajánál) fogta' HAL. V. 79. | *vallta kē^tast* 'kezenél fogta' uo. 78. | K. *vq^ltij sōn' kī^dest* 'megfogá őt kezenél fogva' GENETZ, Máté IX. 25. | S. *sān atnati pah^tjau kietas, kaptēs* 'ő erősen tartotta a fiút a kezenél, kabátjánál fogva' WIKLUND 196. §. | *tētat julhkēst sū välti* 'ez megfogta lábánál fogva' HALÁSZ V. 242. | *toqhppit stāluou julhkies* 'megfogja az óriást lábánál fogva' I. 91. | *tļje piārna reāvum j'elkište fihkela* 'a medve a rókát lábánál fogva megkapja' NyK. XX. 195. | *toqtpi stāluou kuolaist* 'megragadja az óriást heréinél fogva' H. I. 91. |

spehkiye Rū^utakan pēhtsta (v. *čammošt*) 'rávág R. szeméremtestére' NyK. XX. 127. || *ton kut lä' mieskap, kalhka' kiessiet kierrakis* 'te a ki gyöngébb vagy, fogod húzni a csúcsánál fogva' H. I. 88. | *sō iēcij eñne p^uoltskučči tairie', fōrn pēksi tāhtie stānkste* 'de nem tudott a medve [valamit megfogni], míg a dorognál meg nem fogódzott (míg a dorongot meg nem ragadta)' III. 44. | *sō uihte vūrtin, kusseka stālu hinni kicti kuimq pīkset kieriečistie* 'hát csakugyan vártak, míg az óriás kezével meg birt fogódzkodni a szánban' III. 48.¹⁾

* * *

Ezek a példák, azt hiszem, elég meggyőzően tanúsítják, hogy a zürjén és votják prolativusi rag²⁾ azonos a finnugor ablativusi raggal.³⁾ Most már csak arra szorítkozunk, hogy a rag hangbeli alakját is összeegyeztethessük a fgr. alakkal.

¹⁾ Talán idetartoznak a magyarból az ilyen példák: *Térdül megütődve* VÖRÖSM. Eger | *Vágd pofúl* Csongor és Tünde | *Harmadszor vág ismét homlokul* Csabára VÖR. IV. 35. | *Akit oldalul ütöttek* PPL. (L. SIMONYI: MHat. I. 323. LEHR: MNyV. IV. 100, továbbá MNyV. IV. 100, 307—311, 428.) — A megfog, megrágad, tart igék mellett rendszeren *-nál*, *-nél* ragos határozó áll (l. SIM. MHat. I. 236). Nem lehetetlen, hogy ezek az esetek is a *-nál*, *-nél* rag ablativusi eredetére vallanak. A hétfalusi csángók nyelvében *-tól*, *-től* rag használatos az ilyen határozókban; pl. *Feloldja a hajától fogvást* (HORGER, Magy. Népkölt. Gyűjt. X. 222.). *Vezet egy kecskét kötélétől fogvást* (uo. 443).

²⁾ A zürjén és votják prolativus néha még időhatározóul is szokott állni, mint a jegyzetekben levő példák mutatták. Az ablativus ragjának ez az alkalmazása is megvan a legtöbb finnugor nyelvben, mint a «Tavas» című dolgozatomban kimutatam (NyK. XL. 462).

³⁾ Az ablativus prolativusi jelentésének régiségére vall az is, hogy a török-tatár nyelvekben is használatban van mind a négyféle alkalmazásban. Pl.

α) Vmi mentén:

kazáni tatár: *kajsi juldan barırsın?* 'melyik úton fogsz menni' BÁLINT, Kazáni-tatár nyelvtan 116. | *ul uramdan kilä* 'ő az utcán jó' uo. | *ülem kürenmejčen beznen arttanuk jöröj* 'a halál láthatatlanul épen megettünk jár' uo. | *alar minem arttan ejärebük jöröjlär* 'azok megettem, mintegy hozzám

Először is a votják (s részben a zürjén) alak végső magánhangzóját jelentős elemnek nem tarthatjuk, mert ez az *i* elem a votják sorszámnev képzőjében is fellép (pl. *kuiñ* 'három': MU. *kuiñmeti*, G. *kuiñmèti* 'harmadik' WICHMANN, Wotj. Chrest.

tapadva, járnak' uo. | *jýrlyan keşelür katinnan ariu üt* 'az összecsoportosult emberek mellett szépen haladj el' uo.

oszmán-török: *geçme kapum önünden* 'ne járj a kapum előtt' KÜNOS, Oszmán-török Népkölt. Gyűjt. II. 220.

β. V min át:

kazáni tatár: *bu siudan kimesez niçek kičärbez* 'e vizen hajó nélkül hogyan fogunk átkelni?' BÁLINT 116. | *sin au ilibizdan uzran čarında küreşerbez* 'midőn te falunkon át mész, viszontlátjuk egymást' uo.

oszmán-török: *bağadan attēm pēča'e, kērdē kab ile kaža'e* 'keményen át dobtam a kést, a nyele eltört' KÜNOS i. m. 146. | *kōprüden üç kişi gečijor* 'három személy kél át a hidon' uo. 165. | *kēz penžereden içeri al beni jata'ēna* 'lányka, az ablakon át végy be engem ágyadba' uo. 216. | *beni jardan ajēran, sol böjründen vurula* 'rózsámtól a ki elválaszt, bal mellén át löjék le' uo. 231. | *atladem bağčeden gečtim* 'átugrattam a kerten át' uo. 257. | *bağče dēvarēndan aštēm* 'a kert falán által léptem' uo. 273.

baskir: *χqwadēn-kaj oskan kybäläk* 'durch die luft flog ein falter' PRÖHLE, Baschkirische volkslieder KSz. VI. 23.

jarkendi török: *suvi toņlōktin tukte* 'a vizet az ablakon át kiöntötte' KÜNOS: Adalékok a jarkendi törökség ismeretéhez. KSz. VI. 303. | *sudin otte* 'a vizen átkeltek' uo. 320. | *davzidin kaledi* 'a kapun át benézett' uo. 323. | *ū jorokdin kalēdi* 'azon a repedésen kinézett' uo. 324. | *indi ārtāsē sep-puņnay orli isikdin kalēdi* 'ekkor másnap a szabó fia az ajtón (K.: 'az ajtóból') kinézett' uo. 326.

γ) V minél fogva:

kazáni tatár: *čäčennän, kulinnan totto* 'hajánál, kezénél fogta' BÁLINT 117.

ufai tatár: *kukkä mēnsäy, ājağēndan tārter; jirgä kērsäy, kōlāğēndan tārter* 'ha égfelé szállsz, lábadnál fogva húz, ha föld alá bújsz, fülednél fogva húz' PRÖHLE, Tatár nyelvjárási adalékok, NyK. XXXVIII. 99.

jarkendi török: *ū aračası kirişya ū māmūn častin tutte* 'a feleségét bementekor a majom hajánál fogva megfogta' KÜNOS: KSz. VI. 321.

oszmán-török: *sapēndan tuttum, dibine kadar soktum* ('cizme') 'a nyelénél fogtam, a fenekéig dugtam (csizma)' KÜNOS:

508. sz. ~ zürj. I. *koimed*, UV. *koimed*, U. V. S. Peč. L. *koimed*, P. *kuiimg't* id. WICHMANN: SUS. Aik. XXI₃. 20.)*)

A prolativusi rag mássalhangzójának a fgr. ablativus ragjával való egyezése külön bizonyításra szorul, mivel a votj. *-t* ~ zürj. *-d* eredetibb fgr. **-n't- ~ *-nd-re* utal (I. SZINNYEI, NyH.⁴ 36. Fgr. Spr. 38.), a fgr. **-t- ~ *-δ-nek* és fgr. **-δδ- ~ *-δ-nek* pedig a zürjénben és votjákban általában hangeltűnés felel meg, legfeljebb néha *l-* vagy *j-*vel váltakozva (SETÄLÄ: A fgr. *δ* és *δ'*. NyK. XXVI. 377—437. SZINNYEI, NyH.⁴ 33. Fgr. Spr. 35). Van azonban még egy olyan eset, mikor a votják *-t* és zürjén *-d-nek* is fgr. **-t*, **-δ-féle* hang az eredetije.

Már BUDENZ fölsorol egy sereg több fgr. nyelvben előforduló — a legnagyobb valószínűség szerint igei eredetű — melléknevet, melynek képzőjében ez a hang van (UA. 209—213). Bár SETÄLÄ ezek zürjén és votják megfeleléseit föltűnőknek tartja (NyK. XXVI. 433), mégsem lehet kétséges ezeknek a lapp, finn, mordvin és cseremisiz alakokkal való összetartozása, a mint a következő példák mutatják:

votj. G. *džužīt* 'hoch; höhe, grösse' (vö. G. *džužānī* MU. *džužānī* [*džužal-*] 'aufgehen [sonne, mond]') | zürj. I. *džu, džid* 'tief, hoch' WICHM. Votj. Chrest. 144. sz.

zürj. I. *kipid* 'mutwillig, ausgelassen; (WIED.) fröhlich, begeistert, rasch' (vö. votj. G. *kaptši*, J. *kaptši* 'leicht; leichtigkeit, regsamkeit') WICHM. VChr. 326. sz. ~ f. *kepeä* 'könnyű, könnyed, fűge, gyors'.

votj. G. *kurīt*, J. *kurit* 'bitter, scharf schmeckend' | zürj. I. *kurid* id. WICHM. VChr. 465. ~ f. *karkea* 'száraz, kemény; durva, éles, keserű, fanyar'.

zürj. *liškid* 'bökezű, kegyes', *liškid bur* ua., 'lágú, gyenge, buja' WICHM. MNy. IV. 296. ~ cser. kP. *luškädo* SZILASI, CserSz.

OTNGy. II. 169. | *kurdu ku a γ i n d a n tutmak güc* 'a farkast a fölenél megfogni bajos' KÚNOS, Oszm.-tör. nyelvkönyv 293.

δ) I d ő h a t á r o z ó:

kazáni tatár: *ike könnän kajırdır* 'két nap múlva bizonyosan visszatér' BÁLINT 117. | *min ber atnad an kilerem* 'két hét múlva eljövök' uo. | *un beş minuttan ašarlar* 'tizenöt perc múlva esznek' uo.

*) A zürjén rag kétféle alakját nem tudom megmagyarázni.

119. kUr. *luškəðə* WICHM. MNyV. IV. 296. 'laza, tágult, gyenge' | mordv. AHLQV. *lafča*, WIED. *lavšo* (meth.) 'ernyedt, gyenge, lágy' | f. *lahkea* 'gyengéd, szelid, kedves, jó'.

votj. G. *nébît*, J. *nébit* 'weich, sanft' | zürj. I. *nébid* id. WICHM. VChr. 619. sz. ~ ? f. *lempeä* 'kegyes, szende, szelid'.

votj. G. U. *peimît* 'dunkel, finster' | zürj. I. *pemid* id. WICHM. VChr. 672. sz. ~ f. *pimeä* 'sötét'.

votj. S. *tupit* 'passend, angemessen' | zürj. I. *topid* 'dicht-schliessend, eng, stark; (WIED.) fest, steif' WICHM. VChr. 1013. sz. ~ ? f. *tampea* 'merev'.

votj. G. *tšeskît*, J. *tšeskit* 'schmackhaft, süss' | zürj. I. *tšeskid* id. WICHM. VChr. 1062. sz.

votj. MU. *veškit* 'wohlgebrldet' (vö. U. *veškànî* [*veškal-*] 'genesen') | zürj. I. *veškid* 'gerade, richtig, wahr' (vö. *veškönî* [*< *veškalnî*] 'genesen') WICHM. VChr. 1188. sz.

votj. G. *velît*, J. MU. *volît* 'glatt, eben; schön' | zürj. I. *volkid* 'glatt, eben, schlüpfrig' WICHM. VChr. 1196. sz. ~ cser. kP. *βoλṛədo* SZILASI: CserSz. 284. nyK. *βaḷṛəðə* RAMSTEDT, SUS. Toim. XVII. 9. 'fehér' (vö. kP. *βoλṛaltam*, nyK. *βaḷṛaltam* 'klar u. licht werden') | mordv. M. *valdä*, E. *valdo* 'hell, licht' PAAS. MChr. 1219. sz. | f. *valea*, *vaalea* 'halovány, fehères', *valkea* 'fehér, világos' | lpO. *vilki,t*, *vilkeð*, *vielkeð*, *vilkod* 'valkoinen; weiss' GENETZ 1894. sz.

Azt hiszem, ezek után most már alig marad fönn kétség, hogy a votják és zürjén prolativus ragja azonos a fgr. ablativusi raggal.

BEKE ÖDÖN.

Zürjén népköltészeti mutatóványok.

(Első közlemény.)

Az 1911. év nyarán egy régi tervemet valósíthattam meg, mikor a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottságának támogatásával nyelvészeti tanulmányútra mehettem a zürjének közé. A zürjén földön időm legnagyobb részét szóanyag gyűjtésére fordítottam, azonban közben is, de különösen a szógyűjtés befejezése után lehetőleg sok népköltési terméket iparkodtam gyűjteni. Mert bármilyen fontos e hozzánk oly közel álló rokonyelv szókincsének minél pontosabb és teljesebb ismerete, nem kevésbé érdekes és fontos népköltészetének az ismerete sem. Már csak nyelvészeti szempontból is föltétlenül szükséges a nyelv ismeretéhez az eredeti szöveg. Hiszen a szó jelentése is sokszor csak a beszédben, a mondatban való alkalmazásából állapítható meg, sok szót, sok nyelvtani alakot csak összefüggő beszédben sikerül feljegyeznünk, a nyelv mondattani sajátságai meg csakis szövegek alapján figyelhetők meg. Mostanáig meglehetősen kevés zürjén szöveg állott a kutatónak rendelkezésére. CASTRÉN, SAVVAITOV, ROGOV és LYTRIN szövegei voltak eddig zürjén nyelvi ismereteink főforrásai. Végre 1901—1902-ben WICHMANN hosszabb időt töltött a zürjének között és szép népköltési gyűjteményt hozott onnan, a melyből azonban mostanáig mindössze 18 lapnyi szöveget adott ki (1903. SUS. Aik. XXI₃: 28—46. l.).

Az itt közölt eredeti zürjén szövegeket — a melyek zürjén népköltési gyűjtésem legnagyobb részét tartalmazzák — (dalokat, találós meséket, mondát és népmeséket) mind a Szíszola torkolatánál fekvő Usztsziszolszokban (Устьсызольскъ), a vologdai kormányzóság zürjén nyelvterületének középpontjában, a zürjé-

nek «fővárosában», a vicsegdai nyelvjárás területén, jegyeztem föl.

Gyűjteményem nagy részben három nyelvmesterem (Alekszander Georgijevics FROLOV, Andrej Andrejevics CZEMBER és Alekszej Alekszandrovics CSEUSZOV) közlésein alapszik. A dalok közül négy (az I., XI., XII. és XIII.) FROLOV közlése, a mesék közül nyolczat (1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15) CSEUSZOV, kilenczet (2, 3, 4, 6, 8, 16, 17, 18, 19) meg CZEMBER közölt velem. A többi darab közlője: Frolovné (Frolov nyelvmesterem anyja), Zabojevné, Jekatyerina Vaszilyevna Popova, Latkin és más usztsziszolszki lakosok. Szövegeim legnagyobb részét feljegyzésük és a közlővel való megbeszélésük után még FROLOVVAL néztem át.

Szövegeim azonban mindamellett, hogy följegyzésük helye Usztsziszolszsk, nem mind usztsziszolszki eredetűek. A fönt említett CSEUSZOV nem Usztsziszolszskban, hanem onnan hat versztynyire Вильгортъ (*vyl-gort*) falvában lakik és onnan járt be hozzám a «városba». A vilygorti nyelvjárás azonban megegyezik az usztsziszolszkiival. CZEMBER már évek óta minden hónapban körülbelül két hetet tölt a sziszolai nyelvjárás területéhez tartozó falvakban, régebben meg a Vicsegdá mentén utazott; mind a két vidékről, de különösen a Sziszola mellékéről több mesét hozott. FROLOV, a ki usztsziszolszki születésű, két évig a Luza menti Бермортъ-ban tanítóskodott és néhány dala onnan való. Ezekbe a más vidékről való szövegekbe, minthogy olyan emberek ajkáról jegyeztem fel őket, a kiknek a vicsegdai nyelvjárás az anyanyelvjárásuk, bizonyára több vicsegdai, illetőleg usztsziszolszki alak került és így nem tüntetik fel tisztán az eredeti nyelvjárást. Ezeknél a szövegeknél különben a jegyzet mindig rámutat arra, hogy milyen eredetűek.

Az orosz nyelvre való fordítást lehetőleg mindig a közlővel végeztem el, de minden esetben újra átnéztem említett nyelvmestereim valamelyikével. Erről a munkáról számolnak be a fordítást követő jegyzetek, a melyeknek az a céljuk, hogy a magyar fordítást megokolják és ellenőrzését lehetővé tegyék vagy megkönnyítsék; azonkívül sok tárgyi és nyelvi magyarázatot vettem bele a jegyzetekbe, még pedig itt is sokszor abban az eredeti orosz alakban, a melyben én hallottam az illető magyarázatot. Hogy az ilyenfajta magyarázatok mennyire szük-

ségesek, azt csak az tudja megérteni, a ki már nem-magyarázatos vagy hiányosan magyarázott szövegeket olvasott és érezte, hogy egy sereg kétségét az illető gyűjtő egy-egy rövid megjegyzéssel eloszlathatta volna.

Szövegeimben a mai finn-ugor nyelvészeti irodalomban majdnem általánosan elfogadott FUF.-féle átírást használom; ugyanezzel a hangjelöléssel írom át a SZAVVAITOV, ROGOV, POPOV és LYTGIN munkáiból vett idézeteket, míg WIEDEMANN adatait többnyire az eredeti átírással idézem. A hangsúly megjelölése csak ritkán vált szükségessé, minthogy a vicegdai nyelvjárásban a hangsúly kevés kivétellel az első szótagon van.

Fordítás tekintetében lehetőleg hű és ha csak lehetséges volt, szószerinti fordításra törekedtem.

Végül még néhány szót az itt előforduló rövidítésekről.

GENETZ = ARVID GENETZ, Ost-permische Sprachstudien. SUS. Aik. XV₁. 1897.

LYTKIN = G. SZ. LYTGIN, Зырянскій край при епископахъ пермскихъ и зырянскій языкъ. Санктпетербургъ, 1889. *)

MUNKÁCSI, VotjNépk. = MUNKÁCSI BERNÁT, Votják népköltészeti hagyományok. Budapest, 1887.

MUNKÁCSI, VotjSz. = MUNKÁCSI BERNÁT, A votják nyelv szótára. Budapest, 1890—1896.

POPOV = KLAUD. A. ПОРОВ, Зыряне и зырянскій край. Извѣстія Импер. Общ. Люб. Ест., Антр. и Этн. Труды этнографическаго отдѣла III. 2. Москва, 1874.

ROGOV = НИКОЛ. Rogov, Пермско-русскій и русско-пермскій словарь. Санктпетербургъ, 1869.

SZAVV. = PAV. SZAVVAITOV, Зырянско-русскій и русско-зырянскій словарь. Санктпетербургъ, 1850.

WICHM. Chr. = YRJÖ WICHMANN, Wotjakische Chrestomathie mit Glossar. Helsingfors, 1901.

WICHM. St. = YRJÖ WICHMANN, Kurzer Bericht über eine Studienreise zu den Syrjänen 1901—1902. SUS. Aik. XXI₃. 1903.

WICHM. WotjSpr. = YRJÖ WICHMANN, Wotjakische Sprach-

*) LYTGIN szövegeit vagy az eredeti orosz fordítással, vagy a SUS. Aik. X. kötetében megjelent WICHMANN-féle német fordítással idézem.

proben. I. Lieder, Gebete und Zaubersprüche. SUS. Aik. XI₁. 1893. II. Sprichwörter, Rätsel, Märchen, Sagen und Erzählungen. SUS. Aik. XIX₁. 1901.

WIED. = F. J. WIEDEMANN, Syrjänisch-deutsches Wörterbuch nebst einem wotjakisch-deutschen im Anhang und einem deutschen Register. St. Petersburg, 1880.

WIED.² = F. J. WIEDEMANN, Grammatik der syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen. St. Petersburg, 1884.

Az egyes zürjén nyelvjárásokat ugyanúgy jelölöm mint WICHMANN; I. SUS. Aik. XXI₃ : 20.

A többi rövidítés általánosan használatos és így magyarázatra nem szorul.

Dalok.

I.

- giris jujas, posni šorjas vizivteni.*
bidsen seni sedž vina.
abu ved sen sedž vina,
saldatjaslen šin-vaıs.
 5 *kuš ib vile petim.*
bidsen seni sakar-jur.
abu ved sen sakar-jur,
saldatjaslen jurjasıs.
k a z a n berege petim.
 10 *bidsen seni ševk-turun.*
abu ved pe ševk-turun,
saldatjaslen jur-šijas.
k a z a n gorodas petim.
das-vit karaba lokte.
 15 *karab pitškas vi džıstim.*
bidsen seni jurtem jez.
mi-ponda ti jurtemeš?
— se, tšem mian redına.
kıten tian redına?
 20 *— k a z a n gorod redına.*

- Nagy folyók, kis patakok folynak.
 Minden ott tiszta pálinka.
 De nincs ott pálinka,
 (hanem) katonák könnyei.
- 5 Pusztá mezőre jutottunk.
 Ott minden czukorsüveg (csupa czukorsüveg van ott).
 De nincs ott czukorsüveg,
 (hanem) katonák fejei.
 A Kazán (folyó) partjára jutottunk,
- 10 csupa selyemfű van ott.
 De nincs (ott) selyemfű,
 (hanem) katonák haja.
 Kazán városába jutottunk.
 Tizenöt hajó jön.
- 15 A hajók belsejébe néztünk,
 csupa fejetlen ember (nép) van ott.
 Miért vagytok ti fejetlenek?
 — Olyan a mi hazánk (így születünk).
 Hol van a ti hazátok?
- 20 — Kazán városa a hazánk.

Jegyzetek. Ez a dal, melyet közlöm a Luza partján fekvő Бекшоръ (*jeg-sor*) falvában hallott énekelni, talán csak töredék egy hosszabb epikai költeményből, a mely egy Kazán városánál történt ütközetről (talán Kazán elfoglalásáról) szólt. 2. *sedz vina* 'чистое, прозрачное вино (tisztá, átlátszó pálinka)' | 3. *ved* < orosz вѣдь | 6. *sakar-jur* 'голова сахару' | 9. *kazán berege*: itt nyilván a Kazanka folyóról van szó, a mely Kazán-nál ömlik a Volgába. | 10. *ševk turun* 'шелковая трава (szép «selyem» fű)' | 18. *redina* < orosz родина.

II.

- sad-jerin pe niv gulaite.*
mi,tsa zon volivle.
«zonmei, zonmei, molode,tsai,
šo,tsa tai volivlan.»
- 5 — *me-pe esken rad volivla,*
ninmen kožnavni.
pitiras-ke me vetla,

dona kožin vaja.
dona kožin, kik kožin
 10 *kumaľs da kitažka.*
«kitažkase og novli,
kumaľsse og paštav.
kidž radežtan, sidž radežt,
bošt zarnia tšuh-kitš.»

A kertben sétál a leány.
 Szép legény jön (jár) hozzá.
 «Legényem, legényem, kedvesem,
 ritkán jössz bizony.»
 5 «Én szívesen jönnék,
 (de) nincs mivel megajándékozalak.
 Ha Pétervárra megyek,
 drága ajándékot hozok.
 Drága ajándékot, két ajándékot:
 10 vörös pamutszövetet és nankint.»
 «A nankint nem viselem,
 a vörös pamutszövetet nem öltöm fel.
 A hogy szeretsz, úgy szeress (t. i. ajándék nélkül is),
 végy aranygyűrűt (és esküdjünk meg)».

Jegyzetek. Ugyane dalnak több változatát is hallottam;
 az egyikben a legény felelete így folytatódik:

dona kožin, kik kožin,
 10 *kik zarnia tšuh-kitš.*
krug gegeris ki-tšovtam,
kujimis okášam.»

Drága ajándékot, két ajándékot:
 két aranygyűrűt.
 Köröskörül megyünk (az oltár körül az esketésnél),
 háromszor csókolódzunk.»

1. *jer* 'kerítés, bekerített tér, kert, veteményes kert (изгородь, заборъ, огородъ); *po-tšem jer* 'огородъ, огороженное мѣсто'; *sad-jer* 'садъ, палисадъ, палисадникъ, огородъ саду'; *sad-jer'in* 'въ садовой огорождѣ' | 3. egy másik változat szerint: *mi-tša zonmež*, *molode-tšei* 'szép legényem, kedvesem'; *molode-tš* < orosz молодецъ 'legény' | 5. *me-pe esken rad volivla* 'я бы радъ ходилъ'; változata: *rad-pe eske me volivla*; *eske*,

céken a föltételes mód jelölésére szolgál; pl. *me eske ozir-ke veli*, *kuži eske ovni* 'я если богатъ бы былъ, умѣлъ бы жить'; ha én gazdag lennék, tudnék (hogy) élni' | 7. változat: *tui lesale*, *pitere muna* 'az út jó lesz, Pétervárra megyek'; *pitir*, *pitir* Петербургъ, Питеръ | 10. *kumats* < or. кумачъ 'vörös pamut-szövet'; *kitaika* < kитаика 'nankin szövet'; változat: *kumats i kitaika* | 12. változat: *kumatsis oz kov* 'a vörös pamut-szövet nem kell' | 13—14. 'какъ любилъ, такъ и люби'; *radeitni*, *radeitni* 'радѣть, ухаживать; gondoskodik vkiről, gondoz; szeret'.

A fönt említett változatban:

11. *krug* < orosz кругъ, вокругъ 'köröskörül'; *kitšovtni* 'обойти, окружить, обходить, сдѣлать обходъ'. Egy másik változat szerint:

10 *sitetš da kalenkor.*»

«*kalenkor zev ešša*

sitetšis vušje.

ježeli kesjan lubitni

než zarŋia tšuŋ-kitš,

15 *šessša kujimiš gegertam.*»

10 kartont és kalikót.»

«A kalikó nagyon kevés,

a karton megfakul.

Ha szeretni akarsz,

végé aranygyűrűt,

15 azután forduljunk háromszor körben.»

10. *sitetš* < ситецъ; *kalenkor* < каленкоръ | 12. *vušje* 'линяеть' | 15. változat: *kujim pev gegertam*.

III.

grad-jerŋ-pe niŋ kapusta vesale

zev jeđžid giris mašša.

i zon zavor doras vois,

«*bog pometš*» *vais.*

5 «*bog pometš-pe, mišša niŋei,*

kapustate vesavni.»

kapustase oz donjav,

mišša niŋse okale.

kapustase i ez než,

10 *mišša niŋse lubitis.*

dinas suvtedis,

veškid kiēdis kutis.
a međ kinas kutlis,
šelem berdas topēdis,

15 *musa torjen šuis.*

«ok-pe, menam musa nilej,
zbilīs-e te lubitan mene?»
 — *«me-ke teng og lubit,*
me te beris og vetliš.»

20 *ivlain i.džid jugid,*
jen-ež-kuin paškid kia.

— *«pera me-diniš munnī*
deva niv dine.

deva nilis abu meiš

25 *mi,šā.džik ni burdžik.*

sijeen-ke burdžik,
miš matindžik ole,
unais geštitede

i.džiddžika kožnale,

30 *i tšeskidžika okale.»*

A veteményes kertben káposztát gyomlál a leány,
 nagyon fehérét, nagyfejűt.

És odajött a kapuhoz a legény,

«Isten segítsen»-t hozott.

5 «Isten segítsen, szép lányom,
 káposztát gyomlálni.»

Nem alkudozik a káposztára,

a szép leányt csókolja.

Nem is vette meg a káposztát,

10 a szép leányt szerette.

Magához vonta (maga mellé állította),

jobb kezénél fogta,

másik kezével meg átölelte,

szívéhez szoritotta,

15 kedvesének mondotta.

«Ó — mondja — én kedves leányom,

igazán szeretsz-e engem?»

— «Ha én nem szeretnék,

- nem futnék utánad.»
- 20 Az utcán nagy világosság,
az égen széles pír.
— «Ideje, hogy elmenjen tőlem
az özvegy leányához.
Az özvegy leánya nálamnál
- 25 sem nem szebb, sem nem jobb.
Talán azért (tkp. azzal) jobb,
hogy közelebb lakik,
sokszor megvendégeli,
nagyobb ajándékokat ad neki
- 30 és édesebben csókolja őt.»

Jegyzetek. A kedvesével való találkozás után a legény elmegy; a leány tudja, hogy hová megy: egy másik, gazdagabb leányhoz, az özvegyasszony leányához. Ezek a gondolatok foglalkoztatják a leányt akkor, mikor a szeretője eltávozik (22. sortól kezdve).

1. *grad-jer* 'огородъ', *grad* < orosz гряда; *vesavni* 'полоть, чистить, очистить, очищать, убирать' | 2. *matš* 'мячъ, шаръ; labda, golyó', *kapusta-matš* 'кочанъ капусты' | 3. *zavor doras* 'къ воротамъ' < or. заворъ 'kerítés' (l. DAL, Толковый словарь жив. великор. яз.) | 4. *bog pometš* < orosz Богъ помочь | 7. *donjavni* 'прищивать, торговать; árát megállapítani, megbecsülni, alkudozni' | 17. *zbił* 'valóság; быть, действительность, вѣрность' | 19. *me te beriš og vetliš* 'я за тобою бы не гонялась, не ходила' | 20. *ivlain* 'kint, az utcán' | 21. *jen-ež-ku* 'ég, небо'; *kia* 'zárja' | 23. *deva* < orosz вдова | 27. a *mij* szónak ez a «hogy» kötőszó értelmében való használata természetesen szolgai fordítása az orosz что kötőszónak (l. FUCHS, KSz. XII: 231) | 28. *geštitedni* 'угостить, угощать'.

IV.

gerd tšvetjas-pe usini
nekodli leptini.
menim kole vetlini.
vež lug viledž.

- 5 *menim kole addživni*
assim musa mortēs.
menim kole korlini,
as dinge pukavni.

- keşjışis menam musa,
 10 me orde geştitni-lokni.
 voi-şer berin etik tşasin
 lebşis musa gulu.
 lebşis kerka vile,
 kerka vıvşan kiltşe vile,
 15 kiltşe vıvşan eşiñ vile.
 «tşettşi, musa, tşettşi, dona,
 użan-insid sadmi.
 me lokti te dine, musa,
 voşti mem e,džeşte.
 20 on-ke voşti, olan gažej, e,dže,
 keť voşti eşiñte.»
 me eđje,džik tşettşişti,
 pos-vo,džed koterti,
 viľ pos-vo,džed koterti.
 25 e,džeşe voşti,
 musali panid peti.
 je,džed kiedis boşti,
 vomşe okali.
 vomşe-pe okali
 30 i użlan-ing pirti.
 pizan saje pukşedi
 da tşajen juktali.
 tşajen-pe juktali
 daľ musa mortli şui :
 35 «te munan, menam olan gaż, ili karę,
 jez ili karas te meġn en oşjış.»
 settşe zon legăşis nivked i piñăşis.
 pizanas kinas kutşkis :
 «dugdi te meġe legedniđ.»
 40 međis zik, međis şum
 menam użlan inin.
 ki,dži sije zik jiliş
 stav jezis tedisni,
 stav jez tedisni,
 45 mamli viştalisni.
 menam mamej i şue

«*mij-ne teked loi?*»
a me šui: «žerkaleg
šera kan šetlišišis.
 50 *šera kanis šetlišišis,*
žerkaleg žugedis
i meng sadmedis,
meneg tomes sadmedis,
musukked jansedis.»

- A piros virágok elhullottak,
 nincs kinek felszedni.
 Nekem el kell mennem
 a zöld rétre.
- 5 Nekem látnom kell
 az én kedvesemet.
 Meg kell őt hínom
 magamhoz, mulatni (tkp. ülni).
 Az én kedvesem megigérte,
 10 hogy eljön hozzám látogatóba.
 Éjfél után egy órakor
 (hozzám) repült egy kedves galamb.
 Repült a házamra,
 a házról a lépcsőre,
 15 a lépcsőről az ablakomra.
 «Kelj föl, kedvesem, kelj föl, drágám,
 ébredj föl álmodból.
 Én jöttem hozzád, kedvesem,
 nyisd ki nekem az ajtót.
- 20 Ha nem nyitod ki, életem gyönyörúsége, az ajtót,
 nyisd ki akár az ablakodat.»
 Hamar fölugrottam,
 végigfutottam a pitvaron,
 végigfutottam az új pitvaron.
- 25 Kinyitottam az ajtót,
 elébe mentem kedvesemnek.
 Fehér kezénél fogtam,
 száját csókoltam.
 Száját csókoltam

30 és hálósobámba vezettem.

Az asztalhoz ültettem

és teával kínáltam meg (tkp. itattam).

Teát adtam neki

és kedvesemhez szóltam:

35 «Te elmégy, én életem gyönyörűsége, messzi városba;
az idegen messzi városban ne dicsekedjél velem (t. i.
hogya a szeretőd voltam).»

Erre a legény összeveszett a leánynyal és szitkozódott.

Az asztalra ütött a kezével:

«Hadd már abba a bosszantást (szűnj meg engem
bosszantani).»

40 Lett veszekedés, lett lárma

az én hálósobámban.

A hogy ezt a veszekedést

az emberek mind megtudták,

az emberek mind megtudták,

45 elmondották az anyámnak.

Az én anyám szól:

«Ugyan mi történt veled?»

Én azonban így szóltam: «A tükörbe
ugrott a tarka macska.

50 A tarka macska oda ugrott,

eltörte a tükröt

és fölriasztott (tkp. fölébresztett) engem.

Engem, fiatal, fölébresztett,

kedvesemtől elválasztott.»

Jegyzetek. 1—2. 'красные цвѣты упали, некому под-
нять'; *tšvet* < orosz цвѣтъ; *ušini* népmesékben és dalokban
ritkábban előforduló praeteritum *-ini* végződés a rendes *-isni*
végződés helyett. WICHMANN (Studienreise 25) a pecsorai nyelv-
járásból idézi ezt a személyragot | 8. *pukavni* 'посидѣть', vö.
voj-pukem 'вечеринка, посидянокъ', *pukem*, *pukalem* 'посидя-
нокъ, бесѣда; esti társaság, mulatság'; *voj-pukan in* 'abendgesell-
schaft (der mädchen)' WICHM. Stud. 28; vö. *voj-ják pukon-*
korka 'az ifjúság mulató háza; fonóka, fonóház' MUNK. *VotjSz.*
587, *VotjNépkHagy.* 335. | 14. *kiltšę* < orosz крыльцо, előfordul
kriktšę, ritkábban *kriktšę* alakban is | 17. *užan-in* tkp. 'alvóhely,
fekvőhely'; itt azonban az *in* képző-szerepű (l. WIEDEMANN² 71,

72) és *užan-in* 'alvás, álm'; vö. *dugdi gorzan-insid* 'hadd abba a kiabálást (перестань кричать, отстань отъ крика)', *dugdis gizan-inis* 'отъ писанія отстань'; abbahagyta az írást' | 21. *ket* < orosz хоть | 22. *edje, džik* 'скорѣе' | *pos-vo, džed* 'по сѣнямъ' | 31. *pizan saje püksedi* 'за столъ посадила' oroszos szerkezettel; éppígy *pizan saje püksini* 'asztalhoz ülni, сѣсть за столъ', *pizan sajin pukavni* 'asztalnál ülni, сидѣть за столомъ', *pizan sajis tšettšini* 'asztal mellől fölkelni; встать изъ за стола'; de *dorin* névutóval is: *tolke ved pizan dorin pukalim* 'am tische nur haben wir gesessen' W. St. 35; vö. a votjákban is: *žok-sorad puktam kunoed* 'asztalod mellé ültetett vendéged' MUNK., Votj. NépkHagy. 262 ('pedig szabály szerint ezt várnók: *žok-bordi* v. *žok-bordad*; talán az orosz: садиться за столъ szólas van itt utánozva по.) | 35. *ili* 'далекій', *ili mu* 'дальняя земля', *ili musa mort* 'messzi vidékről való ember; человекъ изъ дальнихъ странъ' | 36. *jez ili karas* 'въ чужомъ дальнемъ городѣ'; így is: *jez ilis karas* id.; *ilis* 'далекій, отдаленный' | 37. 'тутъ мо-лодецъ разсердился, поссорился съ дѣвкой и поругался' | 39. *legedniđ* 'сердить, személyragos infinitivus 'haragítanod' (vö. WIEDEMANN² 163) | 40. *medis* 'помель; kezdődött, keletkezett'; éppígy: *sije medis gorzini* 'elkezdett kiabálni; онъ началъ кричать'. WIEDEMANN is ismeri a szónak ezt a jelentését, LUTKIN azonban csak a rendes 'идти, отправиться' jelentését említi; *žyk* 'споръ, ссора, шумъ; veszekedés, lárma' (< orosz зыкъ); *šum* < orosz шумъ | 48. *žerkale* < orosz зеркало | 54. *musuk-ked jansedis* 'съ милымъ разлучила'; *musuk* 'kedves; милый'; vö. *menam musukej* 'mein herzenslieb' W. St. 30; *jansedni* 'el-választ; отдѣлить, разобщить, разлучить'; a comitativusnak ez a használata természetesen oroszos; éppígy: *sije kesje jansedšini babaisked* 'el akar válni a feleségétől; онъ хочетъ раз-вестись съ женой', vagy: *baba kesje jansedšini muzikisked* 'az asszony el akar válni a férjétől'; oroszul 'съ мужемъ' (l. még KSz. XII : 232).

V.

ođ diđ lada, mi-pe ke, džimej, ke, džimej.

— *mij-ne ti ke, džidej, ke, džidej?*

mi-pe ke, džim brosaen, brosaen.

— *mi-pe sije talalam, talalam.*

Amikor is *mijen-ne ti talalad, talalad?*

— *mi talalam vejjasen, vejjasen.*

mi najees kutalam, kutalam.

Amikor is *mijen-ne ti kutalad, kutalad?*

mi kutalam ševk tivjen, ševk tivjen.

10 — *mi-pe sije ěbalam, ěbalam.*

mijen-ne ti ěbalad, ěbalad?

— *mi ěbalam šo šaiten, šo šaiten.*

mianli šurs šait oz kov, oz kov.

— *mi-ne tianli kole, kole?*

15 *mianli kole dorsa niv, dorsa niv.*

— *mian dorsa niv zarnia, zarnia.*

mianli sije i kole, kole.

— *mi ing šetam, vošte-že e, džešte, e, džešte.*

so tianli e, džešis, e, džešis.

20 — *mian nivjas tšini, tšini.*

mian nivjas sodini, sodini.

— *mi ta-lun berdam, berdam.*

mi-pe ta-lun šilam, šilam.

— *o, dīg lada, šilam, šilam.*

Ó dīg lada, mi vetettünk, vetettünk.

— Mit vetettetek, vetettetek?

Mi kölest vetettünk.

— Mi azt összetapossuk, összetapossuk.

5 Mivel fogjátok azt összetaposni, összetaposni?

— Összetapossuk lovakkal, lovakkal.

Mi őket elfogjuk, elfogjuk.

— Mivel fogjátok elfogni, elfogni?

Mi elfogjuk selyemhálóval, selyemhálóval.

10 — Mi azt megvesszük, megvesszük.

Min veszitek meg, veszitek meg?

— Megvesszük száz rúbelen, száz rúbelen.

Nekünk a száz rúbel nem kell, nem kell.

— Hát mi kell nektek?

15 Nekünk kell a szélső lány, a szélső lány.

— A mi szélső lányunk aranyos, aranyos.

Nekünk az kell, az kell.

— Mi hát odaadjuk, nyissátok ki az ajtótokat, ajtótokat.

Itt van nektek az ajtó, az ajtó.

20 — A mi leányaink megfogytak, megfogytak.

A mi leányaink megszaporodtak, megszaporodtak.

— Mi ma' sírunk, sírunk.

Mi meg ma énekelünk, énekelünk.

— Ó, *đig lada*, énekeljünk, énekeljünk.

Jegyzetek. E tánczdal orosz eredetű. Mindjárt az első sorban említett *đig lada* is mutatja ezt, azonkívül közlöm szerint ezt a dalt oroszul is éneklük. Közlöm — egy körülbelül 50 éves asszony — panaszos hangon mondotta, hogy ezt a tánczdalt régen énekeltek csak, az ő gyermekkorában; ma már inkább négyest és más új tánczokat tánczolnak. Magyarázata szerint a tánczolókat két sorba állnak föl egymással szemben, azután egymás felé mennek, mialatt felváltva éneklük a dal egyes sorait. A 20. sornál egy leány (a *dorsa nív* 'szélső leány' vagy a *šersa nív* 'középső leány'; l. a 15. sorhoz tartozó jegyzetet) átmegy a másik csoportba. Az utolsó sort a két csoport közösen éneкли.

1. *oi* = orosz ой; *đig lada* = orosz дидъ Ладѡ; «дид-ладѡ припѣвъ веснянокъ или хороводныхъ пѣсень. А мы поле вытопчемъ, вытопчемъ, ой дид-ладѡ вытопчемъ, вытопчемъ!» (DAL, Толковый словарь живаго великорускаго языка s. v. дидъ); *keđžni* 'сѣять' | 1—2. *keđžimej* 'mi vetettünk' és *keđžidej* 'ti vetettetek' csak e helyen előforduló alakok *keđžim* és *keđžinnid* helyett. Ezt az *-ej* végződést más alakokban is megtaláltam. Az imperativus többesszámi 2. szem.: *bošte* és *boštej* 'vegyetek'; a tagadó igeragozásban is: *mi oge boštej* (*bošte*) 'mi nem veszünk', *mi ege boštej* 'mi nem vettünk' és éppígy *boštej* alakkal a többessz. 2. személyében is. W. St. 25. szerint präteritum többes 1. sz. «I. U. V. Peč. S. L. P. -im (S. L. P. auch -ime), 2. I. U. V. Peč. -innid (V. selten auch -id), S. -id, -inid, L. -id, -ide, -innid, P. -it, -ite». Az imperativus több. 2. szem. végződéseül ЛЫТКИН csak az *-ō*-t ismeri (l. ЛЫТКИН Nyelvтан 30.). WIEDEMANN szerint azonban a személyrag *-ō* (*-e*), *-ōj* (*-ej*) (WIEDEMANN² 183). | 3. *broša* < orosz проща, előfordul *proša* alakban is | 4. *talalam* 'ВЫТОПЧЕМЪ', l. az 1. sorhoz tartozó jegyzetet | 5. *-ne* oroszul же, sokszor csak nyomatékosító szócska; vö. *mi ne kutam mi kerni kekja* 'misen nas was können wir acht denn anfangen' W. St. 34; *kēni ne vais* 'wo ist aber das wasser' uo. 40. Vö. még WIEDEMANN² 234. | 9. *tivjen* 'НЕВОДОМЪ' | 12. *šajt* 'публь' | 15. *dorsa nív* helyett *šersa nív* 'középső leány'-t is énekelnek | 16. *zaršia* 'aranyos' ('drága') | 18. *ine* úgy látszik csak egyenes beszédben használható, nem mások szavainak idézésénél; az utóbbi esetben *-pe* használatos, mint pl. a III. dal 16. sorában. Jelentése 'hát; mondom'; *mi ine šetam* 'мы тогда, такъ отдадимъ'; *mun-ine* 'menj, menj hát', *vetla-ine jevla* 'megyek tejért'. WIEDEMANN szerint *ine* 'dennoch'; —

vošte-že vagy *vošte-te*; *vošte-te* 'отворите-ка'; éppígy *mun-te* 'ступай-ка, пойдй-ка', *munje-te* 'ступайте-ка, пойдите-ка'; vö. LUTKIN 164. *vajte, vajte purtte* 'дай, дай ты свой ножъ', 'gib mir dein Messer' (WICHM. SUS. Aik. X: 68). LUTKIN szerint tehát a *te* azonos volna a *te* névmással; de ugyanabban a mesében többször is: *mun te* 'иди ты', 'menj te' | 20—21. *tšinini, sodini* präteritum-alakokhoz vö. a IV. dal 1. sorához való jegyzetet.

VI.

me lug viti muni
vež lug viti.
bašmak addži, jektini kuti.
tupil gegiltše, sunis kišše.
 5 *tupil vettše, vettše,*
sunis vettše, vettše
me sunisse kuti
stav sunisse orjedli.

Végigmentem a réten,

a zöld réten.

Czipőt találtam, tánczolni kezdtem.

A gombolyag gurul, a czérna húzódik.

5 A gombolyag fut, fut,

a czérna utána fut, fut.

Én megfogtam a czérnát,

az egész czérnát eltéptem.

Jegyzetek: 4. *tupil* 'клубокъ'; *gegiltšini* 'катиться, скатиться'; *gurul, legurul*; *sunis* 'нитка, нитки'; fonál, czérna'; WIEDEMANN *sunis* 'Zwirn, Garn, Faden'; érdekes, hogy a votják szó átírása is ugyanazt a hibát mutatja: WIED. *synis* 'Zwirn', MUNK. Sar. *sinis*, Kaz. *senés*); *kiššini* 'húzódni, nyúlni, csúszni'; a czérnagombolyag kiesik a leány kezéből, a czérna kigombolyodik és nyúlik, húzódik a földön | 5. *vettše* 'гонится'; *vettšini* 'fut, utána fut, üldöz'; *бѣжать, гнаться, слѣдомъ бѣгать* | *orjedlini* 'рвать, прерывать, разрывать, отсѣкать'; tér, széttér, letép (sokat, az egészet); *stav sunisse orjedli* 'всѣ нитки порвала'.

VII.

voj-pukin pe oz pukavši,
tšersei kišš usale,

- petškan vetle me ulin,*
kudél vetle me vo.džin.
 5 «*matuškaŕi, tšužtišei,*
vajed-te mem gižišes,
gižišes bures,
jurse šileđema
pomadaen martema,
 10 *okavni tšektema.»*
okali-pe, lubiti, šuali.
va vomen, pos vomen
v a ŋ a m a š a e s v u . d ž e d i s .
v u . d ž e d i s - k e k i s k i s ,
 15 *kem-kotse kokšis uskedis.*
niv berde i gorze,
kem-kotse žalite.
«en berd, nilei, en berd, m a š a e i ,
bur.džikes važšis nebam,
 20 *lentaen da peklaen.*
i džu.džiddžik kabluken.»

Az esti összejöveteleknél nincs kedvem mulatni,
 az orsóm kiesik a kezemből,
 a rokka (csak) megy alattam,
 a szösz (csak) megy előttem.

- 5 «Édes anyám, szülőm,
 hozd ide nekem a jegyzőt,
 a jó jegyzőt,
 a kinek haja (tkp. feje) símára van fésülve,
 pomádéval bekenve,
 10 s csókra van rendelve.»
 Megcsókoltam, szerettem, beszélgettem (vele).
 A folyón át, a hídon át
 vitte *Vaŋa Mašá-t*.
 Mikor átvitte, húzta,
 15 lábáról leejtette a cipőjét.
 A leány sir és jajgat,
 cipőjét sajnálja.
 «Ne sirj, lányom, ne sirj, *Mašám*,

a réginél jobbat veszünk,
20 szalaggal és csokorral
és magasabb sarokkal.»

Jegyzetek: 1. *voi-puk* v. *voi-pukan*, *voi-pukem* l. a IV. d. 8. sorához való jegyzetet; *oz pukavši* 'не сидится, не хочется сидѣть' | 2. *tšers* 'веретено' | 3. *petškan* 'прялка; rokka' | 3—4. 'прялка ходить подо мной, куделя ходить передо мной' | 5. *tšuztšei* 'родительница' | 6. *gižis* 'писарь, писецъ' | 8. *šiledni* 'гладить, сгладить, сглаживать, выравнивать; simít; *jurse šiledema* vagy *jurse šiledemes* is 'съ приглаженной головой; fejét simára fésült [jegyzőt]' | 9. *martni* 'beken, megken' | 10. *okavni tšektema* 'цѣловать приказана'; fordítóm szerint: 'a kinek feje устроена для поцѣлуя' | 13. *vána* 'Иванъ, Ваня'; *maša* 'Марія, Мама'; *vu džedni* 'перевести, перевезти, переправить; átvísz, átszállít' | 14. *kiskis* 'поташиль' | 15. *uškedis* 'обро- ниль' | 16. *gorze* 'кричить' | 20. *lenta* < orosz лента; *pekla* < orosz петля | 21. *kabluk* < orosz каблукъ.

VIII.

míla berdan, musa nilei,
nora gorzan néžjeník?
míla kístan tšisžan vile
jugid šin-va gušénik?

5 *eziš, zarńi, dona pás-kem*
ai-mam kožnalení pir.
míla berdan, jugid šondi,
míla šogšan, šelem-šer?
— «*mii mem zarńi, dona pás-kem;*

10 *eziš, zarńi šud oz šet.*
telis berin veža-lune
veres saje munni mem.
so mii vesna berda, šila,
nora gorza néžjeník.

15 *so mii vesna tšisžan vile*
šin-va kíšše gušénik.»

Miért sírsz, kedves leányom,
jajgatsz szomorkodva magadban (tkp. csöndesen)?
Miért ontasz kendődre
titokban tiszta könnyeket?

- 5 Ezüstöt, aranyat, drága ruhát
adnak szüleid neked mindig ajándékul.
Miért sírsz, fényes napom,
miért bánkódol, szivem?
— «Mit nekem arany, drága ruha;
10 ezüst, arany nem ad boldogságot.
Egy hónap múlva, vasárnap
férjhez (kell) mennem.
Lám miért sírok, énekelek,
jajgatok szomorkodva magamban.
15 Ez az, a miért kendőmre
hull titokban könnyem.»

Jegyzetek: Közlöm valószínűleg nem Usztsziszolszkban hallotta ezt a dalt, vagy legalább is nem usztsziszolszki embertől tanulta; ezt mutatja a 11. sorbeli *veža-lun* 'vasárnap' szó, a mely Usztsz.-ban nem használatos. Ennek és a következő dalnak a dallamát l. a függelékben.

2. *nora* 'грустно, жалобно, тоскливо, печально'; szomorkodva, bánkódva, szomorúan'; *gorzini* 'кричать, орать, быть, ревѣть'; jajgat, kiált, hangosan sír, bög'; *néžjenik* 'медленно, тихо́нько'; lassan, csöndesen'; *néžjeniken* 'lassan, csöndesen, lassanként'; *néžjen* 'csöndesen' | 3. *tšisjan* 'платокъ'; kendő' | 4. *gušen*, *gušenik*, *gušeniken* 'тайкомъ, тайно, скрытно, тихо́ньку, втихомолку'; titokban, titkon, csöndesen' | 6. *pir* 'всегда' | 8. *šogsini* 'горевать, печалиться, кручиниться, скорбѣть'; bánkódik, szomorkodik, emésztí magát'; *šelem-šer* 'сердечная' | 12. *veres saje munni tem* 'за мужъ идти мнѣ (надо)' | 13. *so* 'име; вотъ'; *so mi vesna berda* 'вотъ, почему (изъ за чего) плачу' | 16. *kisšini* 'литься, вылиться, вытекать, течь; ömlik, folyik, kifolyik'.

IX.

*šondi-banej, olemei,
tom olemei, tom gažei,
tom pera kollalemei!
kittše sije kolema?*

- 5 *ne-kittše abu kolem.
stavnas ašnim vladaĩtam,
oge kuže vladaĩtnis.
milkidjasnim oz tirmi
da šilajasnim oz sudžši.*

Napom, életem,
 fiatal életem, ifjú örömöm,
 (életem) eltöltésének rövid (tkp. fiatal) ideje!
 Hol maradt az?

5 Nem maradt meg sehol!

Mi magunk mindent bírunk (mindennel rendelkezünk),
 (de) nem tudjuk 'bírní (felhasználni).
 Eszünk elégtelen
 és erőnk elégtelen.

Jegyzetek: Ennek a szép dalnak a gondolatmenete a következő: Milyen szép az élet, de milyen rövid is! És ezt a szép életet, a szép ifjúságot nem is tudjuk eléggé élvezni. Nem értünk életünk fölhasználásához és mire ennek tudatára ébredünk, már eltűnt az ifjúság! — Ezt a dalt közlöm nem Usztsziszolszkban, hanem a sziszolai nyelvjárás területéhez tartozó Визинга (vizin) falvában tanulta, így maradt meg benne a *milkidjasnim* alak l-je.

1. *šondi-banęi* szószerint: 'nap-arczom; napom, ragyogó arczom' (beczéző szó); *šondi-banęi olemei* tehát 'gyönyörű, kedves életem!' | 3. *pera* < orosz пора 'idő'; *kollavni*: 'nem kollavni' 'прожить, провести жизнь'; az életet eltölteni' | 6. 'всѣмъ сами владѣмъ', az instrumentalis használata természetesen az orosz szerkezet utánzása. | 7. *vladaņnis* 'bírnia'; vö. hogy az udorai nyelvjárásban az infinitivus végződése mindig -nis (l. WIED. 161; WICHM. St. 26). | 8. *oz tirmi* 'не достаеъ' | 9. *šila* < orosz сила 'erő'; *oz sudžši* 'не хватаеъ'.

X.

šondi-banęi, olemei,
tom pera kollalemei
ma kar-šiktę vetlemei,
mišša nijked kutlišemei!

Napom, életem,
 (életem) eltöltésének rövid (tkp. fiatal) ideje!
 Mikor *makar-šikt*-be jártam,
 s szép lánynyal ölekeztem!

Jegyzetek: 3. *makar-šikt* falu neve; *šikt* 'приселокъ; мѣсто, гдѣ много ягодъ; telep; olyan hely, a hol sok bogyó terem'; *šikten-šikten* 'по мѣстамъ; helyenként, itt-ott'. Usztsziszolszk egy részének pl. *mikul-šikt* a neve | 4. *kutlišni* 'держаться, обниматься; ölekezni'.

XI.

- kor-ke pe me gulaitli,
 mi,tsa nirse addživli.
 esin doras pukale
 je,đžid kudelse petške.
 5 me dumaiti getrašni.
 balej esken rađeite,
 mamej oz mun korášni.
 mame inde saldate.
 mene esken oz boštni.
 10 vižinas-ke me letšši,
 prijemaz-ke piravli,
 me-kod' omel'is abu,
 me-kod' i,tsētis abu.
 sek dumišti: «oz boštni».
 15 kvalittši-ke — boštisni.
 vot ku,tsēm olem vevli!

Egyszer sétáltam,
 szép leányt láttam.
 Az ablaknál ül,
 fehér szöszet fon.

- 5 Azt gondoltam, hogy elveszem.
 Az atyám beleegyeznék,
 (de) az anyám nem megy (a leányt) megkérni.
 Anyám katonának szán,
 (de) engem csak nem vesznek.
 10 Mikor vižin falvába jöttem,
 mikor a sorozótérre mentem,
 hozzám hasonló sovány nincs ott,
 hozzám hasonló kicsiny nincs ott.
 Akkor azt gondoltam: «nem vesznek (katonának)».
 15 De mégis csak bevettek.
 Lám, milyen volt az életem!

Jegyzetek. Ezt a dalt, mely a WICHMANNTól följegyzett katonadálnak (WICHM. St. 28.) változata, a Luza melletti Берморъ-
 бан hallotta közlöm. Feltűnő a frequentatív alakok kedvelése
 (gulaitli, addživli, piravli, vevli) és az esin (~ vicsegdai esin)
 és letšši (~ vics. ledžši, ledšši) alakok.

4. *kudel'* < orosz *кудель* | 6. *batgi esken radéite* 'отецъ бы и радѣть, согласенъ' | 7. *korásni* 'свататься' | 8. *inde* 'прочить, думаетъ отдать' | 10. *vižin* Визинга falva a hasonló nevű folyócska mellett | 11. *prijem* < orosz *приемъ* | 15. *kvatittsi-ke* — *boštisni* 'спохватился и взял' (WICHM. 'aber wie es auch gewesen — sie nahmen mich doch!') | 16. *vot ku.tšem olem vevli* 'вотъ какое житье бывало'.

XII.

- rit pukalim, pukalim*
pošteveji domas.
munime da munime
šeregov prijem vilas.
- 5 *petime, petime*
rotš kabakjasas.
bidsen seni gerd pizan i gerd-doreš.
bošttime-ke bošttime
sladkeji vina poluštop.
- 10 *mittšime, mittšime*
lubeznejjasli.
lubeznejjaslen bidsen šinjasis
beglašni kutis.

Este ültünk, ültünk
 a posta-házban.

Mentünk és mentünk
 šeregov-ba sorozásra.

- 5 Jutottunk, jutottunk
 orosz kocsmákba.
 Ott csupa vörös és vörös-szélű asztal van.
 Vettünk, vettünk
 fél stof édes pálinkát.

- 10 Odanyújtottuk, kínáltuk vele
 szeretőinket.
 Szeretőinknek mindnek szeme
 elkezdett forogni (t. i. jókedvükben, örömükben).

Jegyzetek. Ezt a katonadalt is Векморъ-ban hallotta közlőm.

1. *rit pukalim* 'вечеромъ сидѣли'. Nem lehetetlen, hogy a ragelhagyás az olyan kifejezések hatására viendő vissza, mint:

voj-pukem, voj-pukan in (l. IV. d.); vagy talán inkább olyan időhatározók hatására kell gondolnunk, melyek meddig kérdésre felelnek (*egész este ültünk*) és a zürjénben is accusativus-szal állnak. | 2. *poštęgi domas* 'въ почтовомъ домѣ' | 3. *munimę* és alább *petimę, boštımę, miťšimę* végződéséhez vö. az V. d. 1—2. sorához írt jegyzetet; «1. pl. I. U. V. Peč. S. L. P. -im (S. L. P. auch -ime)» WICHM. St. 25. Érdekes, hogy az 1. sorban *pukalim* van, nem pedig *pukalimę*. Talán a versmérték kedvéért; vö. *pukalim* háromtagú, *petim* stb. csak kéttagú lenne. | 7. *gerd-dores* 'съ красными краями' | 10. *miťšinę* 'подать, выставить, показать, подносить; odanyújt, kitesz, megmutat' | 12—13. 'у любезныхъ все глаза забѣгли'; *šinjasis* többesszám, *kutis* egyesszám; *beglášni* vö. orosz бѣгать, забѣгать és a hozzá tartozó бѣглый, бѣгловатый, бѣглость, бѣгляна képzéseket.

XIII.

mentšim šogse on-na tęd,
ajej-mamej, matuška.
mene boštęni saldate.
dodđavli že dodđavli mem

5 *kik voronej vęte.*
dodđavli že dodđavli
kik zeletej dodte.
kertavli že mem kujim kelekelťsik,
vajli že meńťsevej šebredte.

10 *velešt geger gegertam*
aslam sušedmid
as red-vužmid
tom molodęťšjasmid
ozir vojtirmid :

15 *peris starikjaskęd,*
geť vojtirmid :
peris starukajaskęd.

Az én bánatomat még nem tudjátok,

atyám, anyám, édes anyám :

Engem bevesznek katonának!

Fogd be, fogd be (nekem)

5 a két fekete lovat.

Fogj be, fogj be

két aranyos szánodba.

Köss rá három csöngőt,

hözd a takarót.

10 A járást körülszánkázzuk

szomszédjaimmal,

rokonságommal,

fiatal legényekkel,

gazdag emberekkel:

15 öreg emberekkel,

szegény emberekkel:

öreg asszonyokkal.

Jegyzetek: Az ujoncz, mielőtt bevonul, utoljára sok embert vesz föl a kocsijára és úgy kocsikázik. Ez a dal is Бекшоръ falvából való (luzai nyelvjárás).

1. *na* 'еще; még'; pl. *en-na mun* 'még ne menj'; *sije settše na mune* 'ő még oda megy'; *sije settše oz-na mun* 'ő még nem megy oda'; 3. *menē boštenī saldate* 'меня беруть въ солдаты'; 4. *doddavni* 'запрягать, впрячь; befog (lovat)'; a frequ. *doddavli, kertavli, vaiki* alakokhoz vö. a XI. dalhoz való jegyzet. | 5. *voronei* < orosz вороной | 7. *zeleteri* < orosz золотой | 8. *kertavni* 'привязать, завязать, повязать; odaköt, ráköt, összeköt'; *kertavli* 'привязывай'; *kelekeltsik* < orosz колокольчик | 9. *šebred* 'takaró (одъяло), a mit az ember magára terít, a mikor szánon megy'; hogy milyen az a *menševgei šebred*, azt senki sem tudta nekem megmagyarázni. | 10. *velest* < orosz волость; *gegertam* 'обойдѣмъ' | 11. *sušed* < orosz сосѣдъ; *sušedmid, red-vužmid* stb. -*mid* ragjához vö. WICHM. megjegyzését (WICHM. St. 24): «Die endung des komitativs lautet I. -*ked*, UV. -*ked*, U. V. S. Peč. -*ked*, P. -*ket*. In L. existiert diese endung nicht, sondern an ihrer stelle finden wir eine andere komitativendung -*mid*, die in den syrjänischen grammatiken nicht erwähnt wird». E dalban azonban a 15. és 17. sorban a -*ked* rag is előfordul. De lehetséges, hogy az eredeti ragot csak közlőm változtatta meg, a ki az alakok nagy részét vicsegdai kiejtés szerint mondotta; vö. pl. *vevte, kertavli* stb., pedig tudjuk, hogy eredeti *l* a luzai nyelvjárásban megmaradt változatlanul és nem lett *v*-vé. Más példa a -*mid* komitativus-rag használatára közlőm szerint: *vev mune mešmid* 'лошадь идѣтъ вмѣстѣ съ коровой' | 12. *as red-vužmid* 'со своей роднѣй' | 15—17. *starik* < orosz старикъ; *staruka* < orosz старуха.

XIV.

tšožman nilei, tšabanej!

me saje mun-že, mun.

«me te saje og mun, og mun.

loka tenad šinmid kešej.»

5 menam ved šinmej kešejtšis

džu.džid pu vile vi.džedigen.

tšožman nilei, tšabanej!

mun-že, mun me saje.

me te saje og mun, og mun.

10 loka tenad gerbid i.džid.»

gerbej ved menam iždis

šekid nopse novledligen.

tšožman nilei, tšabanej!

mun-že, mun me saje.

15 on-ke ved mun,

šemtsi, totara nuasni.

«me te saje og mun, og mun.

tenad loka kokid tšukla.»

kokej ved menam tšukiltšis

20 kuž tui džehjedigen.

šéssa šemtsi, totara loktisni niles korni.

niv mamisli kutis kemmišni:

«matuska, mamej! vešti-že mene, vešti.»

— mižen-ne me tene vešta?

25 «a karta šerad tai med lubej meškid.»

mamis šue nilisli:

— si-don te a.tšid on sular.

šéssa niv kutis batisli kemmišni:

«batuškoj, batej! vešti-že mene, vešti.»

30 — mižen-ne me tene vešta?

«a gidña šerad tai med lubej velid.»

batis bara šue:

— si-don, nilei, a.tšid on sular.

šéšša niv kutis vokli kemmišni:

35 «vokei, vokei, vešti-že mene, vešti.»

— *mijen-ne me tene vešta?*

«*a gidňa šerad tai med lubei velid.*»

vok bara šue:

— *si-don pe, tšojei, a tšid on sulav.*

40 *šéšša niv i moišli kutas kemmišni:*

«*matuškaei, mohei! vešti-že mene, vešti.*»

— *mijen-ne me tene vešta?*

«*a žitnik šerad tai rots-noi pašid*

da rots-noi dukesid ešale.»

45 *moiš bara šue:*

— *si-don pe a tšid on sulav.*

šéšša tšożman nišes nemšši, totara i nuisni.

tšożman lányom, tšaban!

gyere (menj) hozzám feleségül, gyere.

«*Én te hozzád nem megyek, nem megyek.*

A te szemed nagyon kancsal.»

5 *Az én szemem [akkor] (azért) lett kancsal,*

mikor (mivel) magas fára nézett.

tšożman lányom, tšaban!

gyere hozzám feleségül, gyere.

«*Én te hozzád nem megyek, nem megyek.*

10 *A te púpod nagyon nagy.*»

Az én púpom [akkor] lett nagy,

mikor a nehéz terhet vitte.

tšożman lányom, tšaban!

Gyere hozzám feleségül, gyere.

15 *Ha nem jössz,*

németek, tatárok visznek el.

«*Én te hozzád nem megyek, nem megyek.*

A te lábad nagyon görbe.»

Az én lábam [akkor] lett görbe,

20 *mikor hosszú utat tett meg (tkp. rövidített meg).*

Azután németek, tatárok jöttek a leányt kérni.

A leány anyjának kezdett könyörögni:

«Anyuskám, anyám! válts ki engem, válts ki.»

— Hát mivel vált(s)alak ki?

25 «Istállódban (istállód közepén)[van] legkedvesebb tehened.»

Az anya feleli (mondja) leányának:

— Annyit te magad nem érsz meg.

Akkor a leány atyjának kezdett könyörögni:

«Apuskám, atyám! válts ki engem, válts ki.»

30 — Mivel váltalak ki téged?

«Istállódban van legkedvesebb lovad.»

Az atya megint mondja:

— Annyit, lányom, te magad nem érsz meg.

Akkor a leány testvérének kezdett könyörögni:

35 «Bátyám, bátyám, válts ki engem, válts ki.»

— Mivel váltalak én ki?

«Istállódban van legkedvesebb lovad.»

A testvére megint mondja:

— Annyit, húgom, te magad nem érsz meg.

40 Akkor a leány sógornőjének is kezd könyörögni:

«Anyuskám, ángyom, válts ki engem, válts ki.»

— Mivel váltalak ki téged?

«Kamrádban jó (tkp. orosz) posztóból való bundád és jó posztóból való kabátod lóg.»

45 Az ángya megint mondja:

— Annyit te magad nem érsz meg.

Akkor a *tsožman* leányt a németek, tatárok el is vitték.

Jegyzetek. E dalt közlöm egy Керчемя (*ker-tšomja*) falvából (a Vicsегда felső folyásánál) való asszonytól tanulta.

1. *tsožman* helyett *tšužman*-t is mondanak. ЛУТКИН (Зырянский языкъ 161—2) szintén Usztszisizolszkból közöl egy dalt, melynek minden versszaka így kezdődik: *tšužmer nile, tšabang, tšabang!* a mit így fordít: «дочка горностая, Чябанэ, Чябанэ!» és utána WICHMANN (SUS. Aik. X. 66): «*Cabanö, Cabanö, die Tochter des Hermelins!*» ЛУТК. *tšužmer*, WIED. *tšužmar, tšužmör, tšužmor* (P., U.), GEN. *čužmér*, WICHM. (FUF. III. 125) *tšužmer*

'Hermelin' (~ v o t j. *čozmār*, Sar. *čozmār*, *čozmār* MUNK. *VotjSz.*) ma az usztsziszolszki nyelvjárásban ismeretlen; a hölgymenyét neve ott *šed-bež* 'fekete fark'. Порог meg (Зыряне и зырянский край 56. l.) egy '*tšur bež nilei! tšabanej, tšabanej!*' kezdetű dalt közöl, a melynek eleje a mi dalunkhoz hasonló, a folytatása azonban a ЛУТКИН dalához áll közelebb. A *tšur*-ról megjegyzi, hogy «слово 'Чуръ' неизвестно». | 4. *loka* (tkp. 'rosszul'): 'nagyon, meglehetősen (порядочно)'; *kešej* < orosz косоj | 10. 'утебя горбъ большой' | 11. *ižždini, iždini* 'увеличиться, сдѣлаться большимъ'; *nagyobbodni, nagyobbá lenni* | 18. *tšukla* 'görbe'; pl. *tšukla kok* 'кривая нога, кривоногий', *tšukla pu* 'кривое дерево' | 19. *tšukil'tšini* 'искривиться, согнуться' | 20. *dženjedni* 'укоротить, сократить, сдѣлать короче'; *megrövidit, rövidébbé tesz*; *kuž tui dženjedigen* 'длинный путь коротаючи' | 23. *veštj* 'выкупи'*) | 25. *taj* 'вѣдь, дескать, де' | 27. *si-don on sulav* 'столько не стоишь' | 40. *moj* 'невѣстка'; *meny* 'és éppúgy mint az oroszban (anyám menyé >) 'sógornő, ángy' | 43. *žitnik* 'житница, амбаръ' (vö. v o t j. Kaz. *kenas*, Sar. Glaz. Mal. *kenos, kănos* 'csűr, kamra, élesskamra' és *diš-kenas* 'ruhatár' MUNK. *VotjSz.* 142, 397.) | 43—44. *rotš-noj* 'хорошее сукно изъ Россiи'; *dukes* 'зипунъ'.

Vö. még a Rogovtól (Опытъ грамматики пермяцкаго языка 154—155. l.) közölt dalt, a melynek hasonló a tárgy (újra közölve Ugor Füzetek 2. «Zürjén nyelvmutatványok» 69—70. lapján).

Találós mesék.

1. *bi-šelema, va-ruškua, irgen-plattea*. — *samevar*.
2. *bi-voma, va-zobja, koltsužnej-plattea*. — *samevar*.
3. *bid kerkain šura mes*. — *samevar*.
4. *bid kerkain oš-lapa*. — *patš-tšiskan lis*.
5. *bid kerkain vija mañan*. — *skeverda*.
6. *bid kerkain kos seštšen*. — *ekenčša štekle*.
7. *bid kerkain oš-tuša*. — *gir*.
8. *džola, džola baba da bidsenes vure i veštše*. — *jem*.
9. *džadž dorin goz mol*. — *šin*.

*) Vö. «Die Braut wird nicht den Eltern, sondern der *vež añ* oder dem *vež aj* abgekauft (*veštini*)....» NALIMOV, SUS. Aik. XXV₄: 23.

10. džadž ulin va kukán. — kiv.
11. etik baba dudníkse rutle, rutle, da vek oz rutlišši. —
pivšan-gor.
12. etik peduška vilin komin molodetš kuileni. — matišta.
13. gid-tir iz a etik bež. — nán-zir.
14. gebetš-pos ulin ul kukán tsuzjásé. — kiv.
15. i,tšet, i,tšet itš-moń bidenes verme pástédni. — jem.
16. ilin, ilin vev gerdle, síjes-domse tattše kolema. — písmé.
17. jai-kerehja, jai-tomana, jai-klu,tšen vošše. — mańan.
18. kerkain luik-laik, ivlain guń-goń. — tšin.
19. kik síš jilin gen-mešek. — tšipan.
20. kud-tir šeg da kik lišnei. — ko,džuvjas da šondi i teliš.
21. kuž muzik vož i lun jurbite. — zipka-laikan.
22. kuž, kuž muzik da lun i vož koprásé. — laikan.
23. lunin nol-koka skamja, vojın kemutina. — pon.
24. mežais kert, tšeriis litem, vais dona. — skeverda,
blin, vij.
25. mi,tša, mi,tša itš-moń da štenlań banen kuile. — tser.
26. more vomén kert megiren nuędema. — vedra-vorop
(vedra-vug).
27. muis dona, dona, a borjis ješše dona. — kuž tšišjan.
28. periš, periš baba lunnas šerdíše a voinas šerdin ulas
pire. — šin.
29. periš, periš starik vek kemáše, a tom molode,tšis krug
ki,tšovtas. — bi da tšin.
30. sen suńis geredtem, tásti pidestem. — patš-truba.
31. sed ver šerin gerd-ga,tša je,džid-derema mužik sulale.
— kidž.
32. sed ver šerin pon uvtšé. — tser-ši.
33. sed ver šerin peltem pon uvte. — tser-ši.
34. sed ver šerin jurtem kerka. — pes-tšipas.
35. sed vev pišje, gerd vev vettše. — tšin i bi-kin.
36. sed voronei vev pišje, dodse da vožše kole. — tuvsov-va
(tulışsa-va).
37. šurs-koka da šo-koka, šten-berdteg oz ešji. — ros.
38. tsukla pu vilis šela kušteni. — peťskem.
39. ver šer verin sed skeverda. — bi-pur.
40. ver šer verin peltem pon uvtšé. — tser-ši.

41. *vere kaje, gorte vi,džede; gorte lokte, vere vi,džede.*
— *tšer.*

42. *vot voitištas, to voitištis, vek oz voitišt.* — *išerga.*

43. *zalavka-tir je,džid tšipan.* — *piñ.*

44. *želeb dorin kos tásti.* — *teliš.*

1. Szíve tűz (tűz-szívű), hasa víz, ruhája réz. — A szamovár.

2. Szája tűz (tűz-szájú), belseje víz, ruhája páncél. — A szamovár.

3. Minden házban szarvas tehén. — A szamovár.

4. Minden házban medve-talp. — A kemenczesepő.

5. Minden házban vajas *mañan*.*) — A serpenyő.

6. Minden házban száraz *se,tšen*-lepény. — Az ablaküveg.

7. Minden házban medve teste. — A mozsár.

8. Kicsike-kis asszony és mindent varr és csinál. — A tű.

9. A polez szélén egy pár (két) gyöngy. — A szem.

10. A polez alatt vizes (nedves) borjú. — A nyelv.

11. Egy asszony foltozza meg foltozza ruháját, és soha nem tudja megfoltozni. — A fürdőkamra-kemence.

12. Egy vánkoson harmincz legény fekszik. — A mestergerenda.

13. Egész akol tele juhval, de csak egy fark. — A kenyér-(sütő-)lapát.

14. A padló alatt vizes (nedves) borjú rugdalózik. — A nyelv.

15. Kicsike kis menyecske mindenkit tud ruházni. — A tű.

16. Messze, messze nyerít egy ló, szerszámát itt hagyta. — A levél.

17. Húsból való skatulya, hús-lakattal, húsból való kulccsal nyílik. — A *mañan*.*)

18. A házban (bent) kavarog (hullámszik, inog), kívül ki-egyeneseedik. — A füst.

19. Két gyertyán tollas zsák. — A tyúk.

20. Egész kosár tele bokaacsonttal és azonkívül még kettő (két fölösleges). — A csillagok, nap és hold.

*) *mañan* 'membrum muliebre'.

21. Hosszú ember éjjel-nappal hajlong. — A böleső rúdja.
22. Hosszú, hosszú ember és nappal és éjjel hajlong. — A böleső rúdja.
23. Nappal négylábú pad, éjjel lóiga-vánkös. — A kutya.
24. Széle (határa) vas, a hal szálla nélkül való, a vize drága. — A serpenyő, lepény, vaj.
25. Nagyon szép menyecske és arccezal fekszik a fal felé. — A fejsze.
26. Tenger fölött vasív tartja (tkp. vasívval van vezetve). — A vödör akasztóíve (fogója).
27. A földje nagyon drága, de a szegélye (széle) még drágább. — A törülköző.
28. Egy öreg asszony nappal szítál és éjjel a teknő alá megy. — A szem.
29. Egy öreg ember mindig felhúzza a cipőjét, a fiatal legény pedig köröskörül kering. — A tűz és a füst.
30. Ínból való fonál csomó nélkül, csésze fenék nélkül. — A kémény.
31. Sötét erdőben vörös-nadrágú, fehér-ingű ember áll. — A nyírfa.
32. Sötét erdő közepén (erdőben) kutya ugat. — A fejsze csapásai (tkp. zaja).
33. Sötét erdő közepén süket kutya ugat. — A fejsze csapásai (tkp. zaja).
34. Sötét erdő közepén tető nélküli (fej nélküli) ház. — A farakás.
35. Fekete ló fut, vörös ló utána fut. — A füst és a szikra.
36. Fekete ló elfut, a szánját és a rúdját itt hagyja. — A tavaszi víz.
37. Ezerlábú és százlábú, fal nélkül nem áll meg (nem lóg). — A seprő.
38. Görbe fáról császármadarat koppasztanak le. — A fonás.
39. Erdő közepén fekete serpenyő. — Farakás (helye).
40. Az erdő közepén süket kutya ugat. — A fejsze csapásai (tkp. zaja).
41. Az erdőbe megy, haza felé néz; haza jön, az erdő felé néz. — A fejsze.

42. Íme csöppen, íme csöppent, sohasem csöppen (le). — A fülbevaló.

43. Egy láda tele fehér tyúkkal. — A fog.

44. Az ereszcsonatorna mellett száraz csésze. — A hold.

Jegyzetek:*) 1. *ruš-ku* 'животъ, брюхо'.

2. *va-zobja* 'съ водяной внутренностью'; *koltsužnei* < orosz *кольчужный*; *platte* < orosz *платье*.

3. *šura meš* 'рогатая корова'.

4. *oš-lapa* 'медвѣжья лапа'; *lis* 'хвоя, вѣтви хвои, дресная игла'; *patš-tšiškan lis* 'помело', LYTK.: 'хвоя которою очищаютъ внутренность печи'. Vö. LYTK. *bíd kerkain oš lapa* 'in jeder Stube eine Barentatze' (WICHM. SUS. Aik. X: 80).

5. *skeverda* < orosz *сковорода* 'serpenyű'.

6. *se,tšen* < orosz *сочень* = 'ленѣшка какъ блинь'; *ekęitša* < orosz *оконница*; *stękle* < orosz *стекло*. Vö. LYTK. *bíd kerkain kos se,tšen*. — *ęšin* 'in jeder Stube ein trockener Fruchtfladen. — Das Fenster'.

8. Vö. a 15. találós mesét.

9. *džadž dorin* 'на краѣ полки'. Vö. LYTK. *ęšin vilin mol' goz* 'oberhalb des Fensters ein Paar Perlen'.

10. L. 14. tm.

11. *dudnik* egy ruhának a neve, vö. WIED. *dubnik* 'mit Eichenblättern gefärbter Sarafan (Weiberkleid)' (orosz eredetű szó). Vö. LYTK. *peris, peris en, semin nemtęę demę* 'ein altes, altes Weib wird ihr ganzes Leben geflickt'. — A fürdőkamra «kis, alacsony, ólszerű helyiség, melynek az igen kicsiny ajtón kívül összes nyílása egy földellett ellátott szelelő lyuk, az ajtó mellett egy kis tűzhely van, melyen nagy kődarabokat izzítanak, ezeket hideg vízzel leöntve iszonyú gőz támad a kis helyiségben — melyhez meleg vizet úgy nyerne, hogy ugyancsak az említett tűzhely fölé nagy katlant függesztenek» (MUNK. VotjSz. 728). Ilyenfajta tűzhely köveiről van szó e találós mesében.

12. *peduška* < orosz *подушка*; *matitša* < orosz *матица*. Vö. votják *odig šuri vüvin kuamin turi*. — *vündet* 'auf einer Stange dreissig Kraniche. — Die Zimmerdecke' WICHM. WSpr. II:24. — L. még PoroV, Зыряне и зырянскій край 57: *komın vok kuleni***) *etik jur-les vilin* '30 legény fekszik egy vánkoson.' (A mennyezet.)

*) Néhány helyen, a hol LYTKIN gyűjtéséből nem idézhettem megfelelő példát, MUNKÁCSI és WICHMANN votják gyűjtéséből veszem a zürjén találós mesét megvilágító példát.

**) Porovnál hibásan *kulani*.

13. *nán-zir* 'деревянная лопата для печенія хлѣба'. Vö. ЛУТК. *gid tir iz, bežis-ne eti.* — *nánjas patšin, zir* 'der Stall voll von Schafen, aber nur ein Schwanz. — Die Brote im Ofen und der Brotschieber'.

14. *gebetš-pos ulin* 'подъ лѣсницею голбца'; *gebetš* < orosz голбець; *tsužjase* 'пинается, брыкается'. Vö. ЛУТК. *džodž (gebetš pos) ulin va kukan* 'unter dem Fussboden ein Wasserkalb'.

15. Vö. ЛУТКИН: *i,tšet, i,tšet itsmoñ, paštęde-ne bidenes* 'ein kleines, junges Weibchen, bekleidet doch alle' (WICHM. SUS. Aik. X: 81).

16. *śijes-domse* 'сбрую'; *śijes* 'хомутъ'; *lóiga*; *dom* 'по-водъ, узда; кантар, фѣк'.

18. *luik-laik* 'колебаться'; vö. *laikjavni* 'качаться, колебаться, колыхаться'; *reng, ring, hullámzik*; *guñ-goñ* 'выпрямиться; kiegyenesedik' ('a kakasról is mondják'); vö. WIED. *guñ-goñ kerni* 'sich stramm halten'. Vö. ЛУТК. *kerkain luj-luj, illain guñ-goñ* 'въ избѣ лѣниво-лѣниво, а на дворѣ бойко; in der Stube langsam-langsam, draussen geschwind-geschwind'.

19. *mešek* < orosz мѣшокъ. Vö. ЛУТК. *kik śis vilin gen sepiš* 'ein Federsack auf zwei Kerzen'.

20. *śeg* 'лодыжка'; *lišnei* < orosz лишній. A 'csillag' jelentésű *ko,džuv* (~ votj. Sar. *kizili*, Mal. *kizili*, Kaz. Glaz. *kizili*) szóval azonos alakú a *ko,džuv-kot* 'hangya' szó előrésze (~ votj. Sar. *kužili*, Mal. *kužili*, Kaz. *kužili*, Jel. *kūžili*). Közlöm mármost rosszul emlékezvén a megfejtésre, a tm. megfejtéseül ezt mondotta: *ko,džuv-kot-poz da šondi i telis* vagyis 'муравьиное гнѣздо, солнце и мѣсяць' ('hangyaboly, a nap és a hold'). Nyilván összetévesztette a két *ko,džuv* szót. A «*ko,džuvjas da š. . .*» megfejtést már nyelvmesteremmel állapítottuk meg.

21. *zipka* < orosz зыбка ('люлька, колыбель'); *laikan* (WIED. 'Schaukelwiege', ЛУТК. 'люлька') 'гибкій шестъ, на который привѣшиваютъ люльку, на которомъ качается дѣтская колыбель (az a hajlékony rúd, a melyre a bölcsőt ráakasztják)'. Ennek a hinta-bölcsőnek a szerkezetét l. MUNK. VotjSz. 735 ('egy erős, hajlékony rúd, melynek egyik vége a mestergerendához van erősítve, míg a másik szabadon inog; továbbá egy . . . kosárka, mely kötéllel van felfüggesztve az említett rúd szabad végére; beletéven a gyermeket a bölcsőbe, mindenféle irányban ringás támad különös ringató személy hozzájárulása nélkül').

22. *koprásę* 'кланяется, гнется'; *mužik* < мужикъ (az orosz szóban *i* hangzik ugyan, az egyik nyelvmesterem azonban következetesen *mužik*-nak ejtette a szót, pl. a 21. és 31. tm.-ben.) Vö. 21. tm.

23. *skamja* < orosz скамья; *kemutina* < orosz хомутина.

24. Vö. LYTK. *tšeris litem, vais sedž, va-doris kert.* — *keldim, vij, skevereda* 'der Fisch ist ohne Gräten, das Wasser ist klar, der Strand ist eisern. — Der Löffelkuchen, die Butter und die Pfanne'.

26. *megir* 'дыра; a két szekérrudat összekötő ív, parabola alakú fa a lóigán'; *megiren nudedma* 'дугой протянуто'; *vedra-vorop, vedra-vug* 'ручка ведра'. Vö. LYTK. *ti vomin kert megir* 'über einem Teich ein eiserner Bogen'. WIEDEM.: *ti vomin kert-megir sulale* 'über einem Teich steht ein eiserner Bogen d. h. ein Eimer' (WIED. 169).

27. *bor* 'межа'; *kuz tšišjan* 'полотенце'. A törülköző vége drágább, mert ki van hímezve.

28. *šerdiše* 'сѣть'; *šerdin* 'ночва, лотокъ; сѣяльница'. A szitalás a szemhunyorgatásra vonatkozik.

29. *kemáše* 'обувается'. Vö. LYTK. *eti vokis munas, jen kia gegerti kičšoltas, medis pir-na medetše.* — *patš lomtišem* 'ein Bruder geht und geht den Himmelsrand umher, ein anderer rüstet sich noch aus. — Der brennende Ofen'; *vo tják: ataiez kutšáškisa kílöz, piiez kuzone vuoz.* — *tšigen til* 'der Vater zieht seine Bastschuhe an und bleibt nach, der Sohn erreicht (indessen) Kasan. — Das Feuer und der Rauch'; — *gurez kenžisa ug vurč; tšigiz o'no kičši vus* 'bei der Heizung bleibt der Ofen an seinem Platz (eig. kommt nicht an), der Rauch kommt wer weiss wohin' WICHM. II: 13, 14.

30. 'жильная нитка безъ узла, чашка безъ дна'. *truba* < orosz труба.

31. Vö. LYTK. *šed ver šerin gerd gačša sulale.* — *kodir šumed kulasni, kidž pu gerd kole* 'steht mitten in dem düstren Walde mit roten Hosen. — Wenn man die Birkenrinde wegnimmt, bleibt die Birke rot stehen'. Tehát fönt még fehér, lent vörös.

32. *tšer-ši* 'стукъ топора'. Vö. LYTKIN: *šed ver šerin pon ultše.* — *pes keralem* 'mitten in dem düstren Walde bellt ein Hund. — Das Holzhauen'. L. a 33. és 40. találós mesét.

34. Vö. LYTK. *šed ver šerin jurtem kerka* 'mitten in dem düstren Walde ist eine Stube ohne Dach'.

35. Vö. LYTK. *šed mes pišje, gerd mes vetše.* — *patš lomtišem* 'eine schwarze Kuh entläuft, eine rote*) Kuh folgt nach. — Der brennende Ofen'.

36. *vož* 'оглябля; kétágú szekérrúd'; *tulissa va, tursov-va* 'весенняя вода'. Vö. LYTK. *vevis genite (redte), dod' ož suvave.* — *šor* 'das Pferd läuft, die Gabeldeichseln bleiben da. — Der Fluss'.

*) A fordításban tévedésből «weisse» van.

37. *šten* < orosz *стѣна*; *šten-berdteg* 'безъ стѣны'; *ros* 'толикъ, метла'. Vö. LYTK. *šo koka, sultni-ne oz vermi kerka berde* 'hundertfüssig, aber kann an die Wand der Stube sich nicht stellen'.

38. *kuštini* (*kuš* 'kopasz') 'megkoppasztani; общипать'. Vö. *votják: ullasān kabañ gibdalož. — kuš kulāsmā* 'az asztal alulról rothad. — A szösz kevesbedik (t. i. alulról a fonásnál)'; *dumāt-jilīn val kwajoz. — čersām* 'a kötőfék fölött húzik a ló. — Fonás (a mennyiben t. i. az orsón a czérna mindinkább szaporodik s az által az orsó «a ló», előbbi «kötőféke fölött» vastagodik'. MUNK. *VotjNépk.* 37—40.

39. *bi-pur* 'мѣсто, слѣдъ костра; elégett farakás helye, nyoma'.

41. Vö. LYTK. *vere munas — gorte vi.džete; veras vutavtas, gorte munas; munikas — vere vi.džete; gorte voktas — vabitš vte vodas* 'geht in den Wald — sieht nach Hause zu; bellt in dem Walde, geht nach Hause — sieht beim Gehen nach dem Walde zu; kommt nach Hause — und legt sich schlafen unter die Bank'.

42. Vö. LYTK. *tj vojtisťe, ta vojtisťe, kodir-ke-ne oz vojtisť* 'es träufelt hier, es träufelt da, es tröpfelt jedoch niemals'. A cseppalakú fülbevalóról.

43. Vö. LYTK. *sunalabitš tir je.džid tsipan* 'die Truhe voll weisser Hennen'.

44. *želeb-dorin* 'на концѣ жолоба'. Vö. LYTK. *želeb dorin**) *teš tašti* 'bei der Dachrinne eine Breischüssel'.

FOKOS DÁVID.

*) LYTK. дарын (és a rajta alapuló *darin* SUS. Aik. X:35) természetesen sajtóhiba.

A votják nyelv szóképzése.

(Első közlemény.)

A votják nyelv alaktanának e részét már WIEDEMANN és AMINOFF is tárgyalta: az előbbi «Grammatik der wotjakischen Sprache» (Reval 1851) cz. munkájában részletesen, az utóbbi pedig a «Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnos»-ban vázlatosan (kiadta WICHMANN György a Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja XIV. kötetében).

Azóta azonban megjelentek MUNKÁCSI és WICHMANN kitűnő szövegei, s e bőséges és megbízható anyag ébresztett bennem kedvet arra, hogy a votják nyelv szóképzését újra leírni megkíséreljem.

Dolgozatom egyedüli célja a leírás volt. Iparkodtam összeállítani azon helyeket is, a hol az illető képzőről szó van, valamint röviden megemlítettem mindenütt a képzőre vonatkozó nézeteket.

Általános eredményekül ugyanazokat mondhatom el, a mit már a többi finnugor nyelv szóképzésére vonatkozólag konstataáltak:

1. Egy képző többféle, sokszor ellentétes szerepet tölthet be; e tüneményt egyszerűen jelentésváltozásnak vehetjük.

a) A frequ. *-l* mint momentán, a frequ. *-sk* mint reflexiv képző is szerepel. Bajos eldönteni, hogy melyik functio az eredeti, viszont a két ellentétes functio nem indíthat két különböző eredet felvételére.

b) A legtöbb deverbális nomen-képző előfordul cselekvő és szenvedő értelemben. Az eredeti jelentés valószínűleg a cselekvő volt. A jelentésváltozást úgy képzelem, hogy az igenév az esetek egy részében azt jelentette, hogy az alany — ha az ige-

név állítmányként szerepelt. — illetőleg a jelzett szó — ha az igenév jelzőként szerepelt — az igenévben kifejezett cselekvés által bizonyos állapotba vagy helyzetbe jutott. Az igenévben kifejezett cselekvés háttérbe szorult, helyette az általa előidézett állapot jutott előtérbe: az igenévben kifejezett cselekvést az alanyra illetőleg a jelzett szóra vonatkoztatva a nyelvérzék szenvedésnek fogta föl.

c) A legtöbb deverbális nomen-képző jelölhet befejezetlen és befejezett cselekvést. (SZINNYEI, NyH⁴. 101, Fgr. Spr. 142.)

d) A legtöbb deverbális nomen-képző jelölheti a cselekvést, a cselekvőt, a cselekvés tárgyát vagy eredményét.

e) A kicsinyítő képzők egy része a nomen possessi és possessoris képzésére is szolgál.

2. Az ige és a névszó kategóriájának egykori el nem különült voltára mutatnak:

a) Ugyanazon szó mint ige is, mint névszó is szerepel (de sokkal kevesebb az ilyen példa, mint a vogulban és az osztjákban): *cut* 'sánta, bēna': *cut-* 'sántítani' 327. — *tod* 'tudás, ismeret': *tod-* 'tudni, érteni valamit v. valamihez' 362. — *sit* 'szar': *sit-* 'szarni' 425. — *zor* 'eső': *zor-* 'esőzni' 443. — *viž* 'híd, padló': *viž-* 'átkelni, átmenni, áthaladni' 660. — *t̃iŋ* 'völl': *t̃iŋiŋ* 'füllen' A. XI. 146. G.

b) Névszó prædicativ szerepet tölt be (vö. R. GAUTHIOT: La phrase nominale en finno-ougrien 1909. = Mémoires de la Société de Linguistique XV; ism. GOMBÓCZ: Magyar Nyelv V. 133): 1. főnév: *ta vumurt ug!* 'car c'[est] un génie de l'eau' (GAUTHIOT példája 12. l.). — 2. melléknév: *d̃žuž̃it peres̃ murt kad̃* 'es war einem hohen greise ähnlich' A. XIX. 142. — *ñl-jos̃iz p̃e jun t̃seberes̃* 'die mädchen waren wirklich sehr schön' A. XIX. 122. — 3. számnév: *ton ogñad, mon ogñam* 'du bist allein, ich bin allein' A. XIX. 128. — 4. határozószó: *no t̃at̃in to'ŋko t̃am̃s p̃inal* 'und hier sind nur acht söhne' A. XIX. 125. — 5. igenév, önállóan és segédigével kapcsolatban befejezett cselekvés és szenvedés kifejezésére: *veram* 'er sagte' A. XIX. 122. G. — *eṽel p̃iŋem* 'er kroch nicht hinein' A. XIX. 134. G.

c) A főmondathoz fűződő mellékkörülményt nem külön mondat, hanem csak az állítmányhoz csatlakozó — esetleg eset- és személyraggal is ellátott — igenév fejezi ki. Természetes az

ilyen kifejezések — az indogermán nyelvérzéknek — nehézkesek, sőt sokszor érthetetlenek, bár, mint WUNDT is elismeri, a mellékmondatos kifejezéseknél szemléletesebbek és tömörebbek. (Vö. WUNDT, *Völkerpsychologie*. I. Bd. II. T. 150, 366; GOMBOCZ: *Nyelvtörténet és lélektan*. (NyF. 7. sz. 40, 41. l. és Nyr. XXXII. 12.)

d) A deverbális és a denominális képzők nagyrészt azonosak.

Lagnagyobb súlyt dolgozatomban az igenevekre helyeztem. A votják szóképzésnek is ez a legérdekesebb és legfontosabb fejezete úgy az igenevek nagy számánál fogva, valamint ama sokoldalú functio miatt, a melyet egy képző betölthet. Egyazon képzővel ellátott igenév lehet állítmány, helyettesíthet különféle (alanyi, tárgyi, határozói) mellékmondatokat, állhat jelzőül és szerepelhet önállóan mint alany, tárgy vagy határozó.

A három utóbbi szerepkör szorosan összefügg egymással. A mellékmondatot pótló igenévből szórendi változás útján keletkezik a jelzőként szereplő. U. i. míg a mellékmondatot pótló igenév a főcselekmény állítmányához fűződő alanynak, tárgynak, határozónak fogható fel s így az egész főcselekményre — ezt egységesnek véve — vonatkozik; a jelzőként álló melléknév a főcselekmény alanyával, tárgyával vagy határozójával alkot szorosabb egységet s a nyelvérzék előtt mint jelző és jelzett szó tűnik föl.

Az önállóan szereplő igenév a jelzős szerkezetből jelentéssűrűsödéssel magyarázható. Az igenév magába olvasztotta a jelzett által kifejezett fogalmat is, s így a jelzett mint fölösleges elmaradt.

A törökből és az oroszból átvett képzőkkel nem foglalkoztam, mert azok már pontosan össze vannak állítva MUNKÁCSI «Idegen elemek a votják nyelvben» című dolgozatában (NyK. XVIII.).

Dolgozatomhoz WICHMANN YRJÖ «Wotjakische Chrestomathie mit Glossar» cz. könyvében (megj. a Hülfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen cz. vállalatban), ugyancsak az ő a SUS. Aik. XI. és XIX. köteteiben, valamint MUNKÁCSINAK «Votják népköltészeti hagyományok» cz. gyűjteményében megjelent szövegeit használtam föl.

Mindenütt meghagytam a szövegek eredeti hangjelölését; egyedül az alapszóban lévő *s* MUNKÁCSINÁL *i*-vel jelölt hangot jelöltem az *i* illetőleg *î* betűvel; az idézetekben azonban meghagytam az *i* jelet is. MUNKÁCSINAK a FUF. hangjelölésétől eltérő jegyeinek hangértékére nézve l. «Votják Népköltészeti Hagyományok» (Budapest 1887.) című munkájának előszavát XIII—XIV. l.

Az idézeteknél a következő eljárást követtem: ha csak egy szám követi az idézetet, az MUNKÁCSI «A votják nyelv szótára»-nak megfelelő lapszámát jelöli; a SUS. Aik. cz. folyóiratot A.-val, MUNKÁCSI «Votják népköltészeti hagyományok» cz. munkáját VNpk.-val jelöltem. A képző után a szögletes zárójelek között WIEDEMANN alatt WIEDEMANNNAK «Grammatik der votjakischen Sprache» (Reval 1851) cz. művét, AMINOFF alatt AMINOFFNAK «Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnos» cz. dolgozatát (megj. a SUS. Aik. XIV), SETÄLÄ alatt SETÄLÄNEK «Zur Geschichte der tempus- u. modusstamm-bildung der finnisch-ugrischen sprachen» (1886 = SUS. Aik. II) cz. művét értem.

Egyéb rövidítéseim: NyH.⁴ = SZINNYEI JÓZSEF, Magyar Nyelvhasználat, negyedik javított és bővített kiadás. Budapest, 1909; Fgr. Spr. = SZINNYEI JÓZSEF, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft, Sammlung Göschel 463. sz.; G. = glazovi, M. = malmyži, J. = jelabugai, MU. = malmyž-uržumi, U. = ufai, Sz. = szarapuli, K. = kazáni dialektus; O. = az Ocs folyó vidékén, Ma. = a mamadiši kerület votják telepein beszélt votják nyelvet jelöli.

A) Igeképzés.

a) Deverbális igeképzés.

1. A gyakorisító ige.

a) Egyszerű képzők.

1. *-l* [WIEDEMANN 103 §; BUDENZ, UA. 15; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH.⁴ 55. és Fgr. Spr. 121]. — Alakjai: *-il*, *-il*, *-el*, *-iu*. Az *î*, *i*, *e* hangok valószínűleg nem jelentős elemek. Az *-iu* alak csak a malmyž-uržumi nyelvjárásban fordul elő. WIE-

DEMANNNÁL és BUDENZNÉL a képző *-il* alakja is előfordul, de én ilyeneket WICHMANN és MUNKÁCSI szövegeiben nem találtam (adzilo WIEDEMANNNÁL a 112. oldalon, de addžilīnī WICHMANN-nál Chr. 5; luilo WIEDEMANNNÁL a 112. oldalon, de MUNKÁCSI szövegeiben luilīni pl. baka adami luilīmtā-ni 'nem lett többé emberré a béka' VNpk. 78. — *he-no-ku-no čecied medoz luilī-ni* 'sohase legyen mézed' VNpk. 58). A képző használata a következő:

I. Frequ. volta a legtöbb esetben elhomályosult: *džutīnī* 'aufheben': *džutīlīnī* 'aufheben' A. XIX. 142. G. — *jurttīnī* 'helfen': *jurttīlīnī* 'helfen' A. XIX. 146. G. — *bīgatīnī* 'können': *bīgatīliz* 'er konnte' A. XIX. 146. G. — *dīšīnī* 'lernen': *dīšīliz* 'er lernte' A. XIX. 146. G. — *vuīnī* 'jön': *oz vuīlī-a* 'nem jött?' VNpk. 109. M. — *minīnī* 'gehen': *mī-nele* 'gehet!' A. XIX. 93. J. — *ujinī* 'nachjagen': *ujjele!* 'jagt (den flüchtlingen) nach' A. XIX. 93. J. — *viržinī* 'sich bewegen': *odig kuroze no viržilītek* 'ohne einen strohhalm zu bewegen' A. XIX. 93. J. — *dumīnī* 'binden': *mon daskik džalltšime dumīyo* 'ich werde meine zwölf diener binden' A. XIX. 53. MU. — *koškīnī* 'weggehen': *koškīuīnī* 'weggehen' A. XIX. 74. MU. — *sorīnī* 'összetörni': *sorilām* 'összetörte' VNpk. 51. Sz. — *šurīnī* 'belekerülni': *vījā šurilām murt* 'hurokba került ember' VNpk. 55. Sz. — *bīžīnī* 'futni': *bīžilni* 'futni' VNpk. 112. K. — *sorīnī* 'összetör': *sorilī* 'törd össze' VNpk. 24. O.

II. A cselekvésnek ismétlődését, elaprózott voltát jelöli: *kerttīnī* 'kötni': *kerttīlizī* 'kötözték' VNpk. 62. M. — *čapkīnī* 'üt': *kidā-no čapkilī* 'csapdosd össze kezeidet' VNpk. 112. K. — *kutīnī* 'fog': *kutīlīnī* 'fogdosni' VNpk. 6. O. — *pottīnī* 'előhoz': *pottīlīd* 'hordasz' VNpk. 7. O.

III. A cselekvés huzamosságát jelöli: *līktīnī* 'kommen': *sude no līktīlī-zī* 'sie kamen zusammen um gericht zu halten' A. XIX. 146. G. — *ulīnī* 'leben': *uallana dīrja udmortjos viš'ar'ksī ulīlī-zī* *odig mestajīn* 'in alter zeit lebten alle wotjaken in ein und derselben gegend' A. XIX. 146. G. — *koškīnī* 'weggehen': *koškīuīnī* *kutškillam* 'sie fingen an sich wegzubegeben' A. XIX. 74. MU.

IV. Momentán jellegű: *šotīnī* 'geben': *šotīlīnī* 'herausgeben' A. XIX. 146. G. — *vandīnī* 'vágni': *vandīlām* 'levágta' VNpk. 86. M. — *kurtčīnī* 'harapni': *kurtčīlām* *naī palästā* 'belé-

harapott kenyérdarabot' VNpk. 17. O. — *voškini* 'megváltoztatni a helyét': *voškilid* 'kilépsz' VNpk. 22. O.

2. *-šk* [WIEDEMANN 104. §; BUDENZ, UA. 28. és 110; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH.⁴ 57. és Fgr. Spr. 123]. — Alakjai: *-šk*, *-isk*, *-isk*, *-šk*, *-sk*, *-k* és ritkán *-s* és *-z*. Az *i*, *i* vocalisok nem jelentős elemek; a *-k*, *-s*, *-z* pedig az eredeti *-šk* gyengült alakjai. A képző használata a következő:

I. Præsenstő-képzőül szolgál: *tođini* 'wissen': *totsko* 'ich weiss' A. XIX. 137. G. — «*u'd-a to'diški pellaskini?*» 'verstehst du nicht krankheiten beschwören?' A. XIX. 153. G. — *ušini* 'esni': *ug uski* 'nem esem' VNpk. 62. M. — *sodini* 'észrevenni': *ujin kot-kiži tuž izikim-no pelmitis širaz šodisko-no* 'akármilyen erősen alszom is a sötétből észreveszem az egeret' VNpk. 86. M. — *adžini* 'látni': *ujin kot-kiži tuž izikim-no pelmitis širaz adžisko-no* 'akármilyen erősen alszom is a sötétből látok is' VNpk. 86. M. — *punini* 'fonni': *punkod* 'fonsz' VNpk. 108. M. — *vajini* 'hoz': *vajkodi* 'mit hoztok?' VNpk. 109. M. — *utini* 'besichtigen': *šora-z-ke utškod* 'wenn du sie ansiehst' A. XI. 22. MU. — *potini* 'gehen': *ud potiški* 'du dringst nicht' A. XIX. 77. MU. — *šettini* 'finden': *ug šettiški* 'ich finde nicht' A. XIX. 74. MU. — *bordini* 'sírní': *bordkod* 'sír sz' VNpk. 77. Sz. — *adžini* 'lát': *ačmā'os ogja ajiđ-dorā minikimi bakāz adžiskom* 'midön mi atyádhoz megyünk, egyre békát látunk' VNpk. 78. Sz. — *ker potni* 'szégyenleni magát': *ker-potko* 'szégyellem magam' VNpk. 78. Sz. — *kulini* 'halni, meghalni': *kulko-ug ini* 'meghalok már' VNpk. 120. Sz. — *minini* 'menní': *ud minkí* 'nem mész' VNpk. 138. Sz.

II. A cselekvés tartósságát, huzamosságát jelöli: *adđžini* 'lát': *ug a'tškí* 'man sieht nicht' A. XIX. 43. G. — *šijini* 'essen': *gondir šiskini kutskem* 'der bär fing an zu essen' A. XIX. 124. G. — *kilini* 'hören': *kilskem* 'er gehorechte' A. XIX. 126. G. — *utini* 'besichtigen': *uamiz utsko nulesnuha vile* 'alle schauen sie auf den waldgeist' A. XIX. 128. G. — *utini* 'besichtigen': *utške* 'sie schaut sich um' A. XIX. 156. G. — *vunätini* 'elfeledni': *vunätkam* 'feledtem' VNpk. 62. M. — *ujini* 'kergetni': *ujiskini* 'üzöbe venni' VNpk. 62. M. — *utini* 'besichtigen': *adami uskem* 'der mann schaute den waldgeist an' A. XIX. 84. J. — *kiužini* 'hören': *med kiužoz* 'damit sie gehorche' A. XI.

10. MU. — *siini* 'enni': *siiskikid* 'midőn eddegélsz' VNpk. 17.
O. — *zugini* 'verni': *zugiskon* 'háború' VNpk. 29. Ma.

III. Reflexiv és passiv jelentése van. BUDENZ (UA. 110. 1.) a finnugor alapnyelvnek a frequentativ *-sk* mellett egy külön eredetű reflexiv *-sk* igeképzőt is tulajdonít. E szerint a votjákban is kétféle *-sk* képző volna: 1. frequentativ, 2. reflexiv; az előbbi a finnugor frequentativ *-sk*-nak, az utóbbi a reflexiv *-sk*-nak volna a folytatása. Felesleges talán itt kétféle eredetet és alaki egybeesést felvennünk. Valószínűbb, hogy itt is egyszerű jelentésváltozással van dolgunk (vö. az osztják frequ. *-s*, *-ś* képző reflexiv és passiv jelentését: SCHÜTZ, Az északi osztják szóképzés NyK. XL. 8).

1. a cselekvésnek magára a cselekvő alanyra való visszahatását jelöli: *karini* 'machen': *pomenat kariskom tilediz* 'wir erinnern uns eurer wohl' A. XI. 166. G. — *lezini* 'lassen, niederlassen, entlassen': *jir tšukin leziskem päuešpuiš* 'er stürzte häuptlings von der eberesche hinunter' A. XIX. 87. J. — *karni* 'machen': *jamsik kariškisa* 'der fuchs machte sich zum kutscher' A. XIX. 117. MU. — *šotini* 'adni': *taži šotkäm-berä* 'így megadta magát' VNpk. 52. Sz. — *šukkini* 'ver, üt': *šukkiškisa* 'megütvén magát' VNpk. 139. Sz. — *vatini* 'elrejtteni': *vatkisa uläm* 'rejtőzködve volt' VNpk. 119. K.

2. mástól eredő cselekvésnek az alanyra való hatását jelöli: *sogini* 'beföd': *sogiškämzä* 'befödését' VNpk. 109. M. — *vordini* 'szülni': *mardan-atailes kitin vordiskemze um to'diske* 'wir wissen nicht, wo vater Mordan geboren war' A. XIX. 98. J. — *serttini* 'szétbont, szétszed': *mardan-atai ožmaškikiz berpelese serttiškemis bordžasa leštem berpelese* 'weil (einmal) die hintere öse seines bastshuhes während eines kampfes abgerissen wurde, bediente er sich (danach immer) geflochtener bastshuhösen' A. XIX. 100. J. — *žogini* 'megvág, levág': *bižiz žogiskem* 'der schwanz wurde abgeschnitten' A. XIX. 77. MU. — *vordini* 'fölnevel': *vil toležä vordkäm pinalli* 'újholdkor született gyermeknek' VNpk. 9. Sz. — *kiskini* 'húzni, ránczigálni': *kiskikiz* 'kitépődött' VNpk. 16. O.

3. Álvisszazható igéket képez, a melyek jelenthetnek

a) tartós, ismétlődő cselekvést: *kilini* 'hallani': *kiliškä* 'hallatszik' VNpk. 61. M. — *adžini* 'látni': *jöguš vorsam beraz*

addziske *pe kotmar*, *kenos no jõgu no* 'sobald sie in den keller eingeschlossen war, wurde alles sichtbar, sowohl der speicher als der keller' A. XIX. 94. J. — *d'ur'i pidesiz atškitož* 'trinke, ehe der wein auf die neige geht' A. XI. 15. MU. — *ber-viljosiz adkilä-no* 'helylyel-közzel látszanak a maradványai' VNpk. 55. Sz. — *lakini* 'ragasztani': *lakiskä* 'tapad' VNpk. 6. O.

b) kölcsönös cselekvést: *lukini* 'teilen, zerstreuen': *lukis-kiz-i* 'sie schieden sich' A. XIX. 146. G. — *šukkini* 'verni, ütni': *šukkiškiz-kä* 'összeütődött' VNpk. 22. O.

c) egyszeri, pillanatnyi cselekvést: *lukini* 'elválaszt': *lukiskä* 'elválik' VNpk. 62. M. — *logini* 'lép': *logiskini* 'rálép' VNpk. 121. Sz. — *pilini* 'széthasít': *piliskitož* 'repedtéig' VNpk. 122. Sz.

3. **-d** [BUDENZ 22]. Néhány gyéren előforduló példában: *vand-* 'schneiden', *dugd-* 'aufhören, stillstehen', *šund-* 'leuchten'. Ezen igék **-d**-jében BUDENZ a fgr. **-nd** frequentativ képző folytatóját látja; SZINNYEI a NyH.⁴-ban és a Fgr. Spr.-ban ezen eseteket nem említi.

4. **-t** [BUDENZ, UA. 22, 23]. Néhány gyéren előforduló példában: *žokt-* 'haspeln'; *vust-* 'schaben, hobeln'; *gožt-* 'schreiben'. Ezen igék **-t**-jében BUDENZ az ugor **-nd** frequentativ képző folytatóját látja; SZINNYEI nem említi (NyH.⁴ 55, Fgr. Spr. 123).

5. **-j** [BUDENZ, UA. 41], l. az összetetteket.

6. **-k** [BUDENZ, UA. 47], l. az összetetteket.

7. **-g** [BUDENZ, UA. 47], l. az összetetteket.

8. **-r** [BUDENZ, UA. 169; SZINNYEI, NyH.⁴ 58. és Fgr. Spr. 125], l. az összetetteket.

β) Összetett képzők.

1. **-al**. Elemei: **-a** + frequ. **-l**. Ez az **-a** több összetett képzőben előfordul. BUDENZ (UA. 109) azon **-al**-végű intransitív ige-tők **a** vocalisában, a melyek mellett causativ képzésű (**-at**) transitív igék csak olyan igepárokra tesznek, melyeknek a magyarban az **-úl** és **-ít**-félék, a refl. **-v** képzőnek a nyomát sejtí (pl. *bergal-* 'sich wenden' és *bergat-* 'wenden', *valal-* 'verstehen' és *valat-* 'lehren', *žual-* 'brennen' és *žuat-* 'anzünden', *kiskal-* 'sich fürchten' és *kiskat-* 'ängstigen', *pösal-* 'heiss werden' és

pősat 'erhitzen'), a többiben pedig szerinte a frequ. -j van. Az -l csak a futurumban, az imperativus többes számában és az optativusban van még meg, a többi alakokban elveszett. Az -a ilyenkor megnyúlt.

I. A képző frequentativ functiója elhomályosult: *tettšînî* 'springen, herabspringen': *tettšalo* 'sie springen' A. XIX. 134. G. — *tettšânî* 'springen' A. XIX. 134. G. — *kışkînî* 'ziehen, schleppen': *kışkalo me* 'lasst uns herausnehmen' A. XIX. 138. G. — *pîrînî* 'bemenni': *uz pîralâni* 'nem ment be' VNpk. 23. O.

II. A cselekvés gyakoriságát, huzamos voltát jelöli: *potîni* 'hinausgehen': *u da pota* 'du wirst öfters hinauskommen' A. XIX. 128. G. — *pîrîni* 'eingehen': *pîralod vojnâie* 'du wirst in den krieg ziehen' A. XIX. 131. G. — *dongqînî* 'einen stoss geben': *no pősatem tšîniieniz dongânî kutiskem pukloiez* 'mit seinem ge-
glühten finger fing er den klotz zu stechen an' A. XIX. 84. J. — *zirîni* 'kennen': *ziralo* 'bedörzsölik' VNpk. 17. O.

III. Az -al képzővel ellátott igék egy nagy része mellett az alapszó már nincs is meg: *kuddžânî* 'haften': *ug kuddža* 'er haftet nicht' A. XIX. 45. G. — *jarâni* 'gefallen': *jara* 'gefällt' A. XIX. 122. G. — *kışkânî* 'erschrecken': *kışkânî* 'erschrecken' A. XIX. 128. G. — *juâni* 'fragen': *juâni* A. XIX. 84. J. — *verâni* 'sagen': *verânoz vijuem* 'er soll gesagt haben' A. XIX. 84. MU. — *ujâni* 'schwimmen': *džâzeg wiânoz* 'die gans schwimmt' A. XI. 12. MU. — *viâni* 'fliessen': *viânoz* 'das wasser fliesst' A. XI. 12. MU.

2. -l' *al* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 41; AMINOFF 40]. — Alakjai: -l' *al* és -i' *al*. Az i' és i vocalisok nem jelentős elemek. A képző elemei a -l', a mely valószínűleg frequ. l-ből fejlődött, és az összetett frequentativ -al képző. A leggyakrabban előforduló frequ. képző, gyakorító jelentése azonban elhomályosult, úgyhogy ma már voltaképp csak az elbeszélés élénkítésére szolgál: *lîktîni* 'kommen': *lîktillam* 'sie kamen' A. XI. 90. G. — *nuîni* 'tragen': *nuîllam* 'sie trugen' A. XIX. 121. G. — *šotîni* 'geben': *sakar šotîllam* 'sie geben ihm zucker' A. XIX. 121. G. — *karîni* 'machen': *karîllam* 'sie machten' A. XIX. 122. G. — *vuîni* 'kommen': *vuîllam* 'sie gelangten an' A. XIX. 122. G. — *pîrîni* 'gehen': *pîrîllam* 'sie gingen' A. XIX. 122. G. — *nuîni* 'tragen': *nuîllam* 'sie trugen' A. XIX. 124. G. —

kižinī 'säen': *kižillam* 'sie säten' A. XIX. 124. G. — *birinī* 'verschwinden': *birillam* 'sie waren verschwunden' A. XIX. 128. G. — *kerttinī* 'binden': *vīnze kertillam kīz bordī* 'den jüngeren bruder banden sie an eine fichte' A. XIX. 131. G. — *līktinī* 'kommen': *līktillam* 'sie kommen' A. XIX. 134. G. — *ošinī* 'anhängen': *kiros intīis ošillam pekla* 'anstatt des kreuzes hängten sie ihm eine schlinge (an den hals) an' A. XIX. 135. G. — *bastinī* 'nehmen': *bastillam* 'sie nahmen ab' A. XIX. 135. G. — *koškinī* 'weggehen': *vandšjos muket esiki koškīllam* 'die, welche (den geistlichen) erstechen wollten, flohen durch eine ander tür' A. XIX. 151. G. — *kutinī* 'ergreifen': *ta'brz sojz kutillam* 'jetzt aber ergriff man ihn' A. XIX. 151. G. — *ulīnī* 'sein, leben': *ketštaga ižtagaien ulīllam tšotš* 'ein ziegenbock und ein hemmel lebten zusammen' A. XIX. 155. G. — *vitinī* 'várni': *vitillam* 'sie warteten eine geraume weile' A. XIX. 160. G. — *kižinī* 'säen': *kižillam tsabei* 'sie säten weizen' A. XIX. 115. M. — *durinī* 'kovácsolni': *durillam* 'megvasalták' VNpk. 62. — *vidinī* 'sich legen': *oži veraškem berazi sojos izni vidillam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *luvinī* 'werden, sein': *adamijen pāuesmurt tšoš luwillam* 'der mann und der waldgeist trafen zusammen' A. XIX. 85. J. — *mininī* 'menni': *minillam minillam* 'sie fuhren' A. XIX. 93. J. — *bertinī* 'zurückkehren': *veš vorttisarik bertillam* 'alle kamen in vollem laufe zurück' A. XIX. 93. J. — *koškinī* 'weggehen': *ēneram odig naššar valez no koškīllam* 'er sattelte ein mageres pferd und sie fuhren weg' A. XIX. 93. J. — *potinī* 'hinausgehen': *semjajosiz potillam* 'die ganze familie trat auf den hof hinaus' A. XIX. 94. J. — *viuvinī* 'sein': *baddžinez no šoretīnez višmojēs viuwillam* 'der älteste und der mittlere waren klug' A. XIX. 110. J. — *viinī* 'totschlagen': *višmojos kišnozes viillam* 'die klugen (brüder) schlugen ihre frauen tot' A. XIX. 111. J. — *lukinī* 'zerstreuen': *šwižz lukillam* 'sie zerstreuten den lehm' A. XIX. 111. J. — *potinī* 'kimenni': *potillam* 'sie kamen entgegen' A. XIX. 134. J. — *birinī* 'végzödik': *birilla'mzi* 'sie verschwanden' A. XIX. 134. J. — *todinī* 'tudni': *todillam* 'man erfuhr' A. XIX. 75. MU. — *ustinī* 'kinyit': *ustillamtä* 'nem nyitották ki' VNpk. 118. K.

Egy-egy esetben a képző frequentativ functiója még nem

homályosodott el, s ilyenkor a cselekvés huzamosságát, tartós voltát jelöli: *mānīnī* 'gehen': *mānīllam* 'sie reisten' A. XIX. 122. G. — *vetlīnī* 'gehen, wandern, reisen': *vetlīllam* 'sie reisten umher' A. XIX. 111. J.

3. **-ašk** (WIEDEMANN 104. §. 118. l.). — Elemei *-a* + frequentativ *-šk*. A képző használata a következő:

I. Præsenstő-képzőül szolgál: *abdirānī* 'csodálkozni': *tuž abdiraško* 'nagyon csodálkozom' VNpk. 86. M. — *odjānī* 'akar': *odjaško* 'akarom' VNpk. 108. M. — *šunānī* 'melegedni': *ug šunaški* 'itten nem melegszem' VNpk. 121. Sz. — *pejānī* 'betrügn': *pejaškod* 'du betrügst mich' A. XIX. 124. G.

II. A cselekvés huzamosságát, tartós voltát jelöli: *verānī* 'sagen': *so jultoškīz veraške* 'der gefährte setzt fort' A. XIX. 119. G. — *veraškem* 'er unterhielt sich' A. XIX. 119. G. — *luškānī* 'lop': *jalan luškaškīnī kisko* 'mindég lopni kényszerítene' VNpk. 86. M. — *luškaškīš-vor* 'tolvaj' VNpk. 86. M. — *verānī* 'sagen, sprechen, erzählen': *oži veraškem berazi sojos iznī vidīllam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *tiškānī* 'verni, törni': *tiškaškoz* 'összeszedja' VNpk. 139. Sz. — *valānī* 'ért, felfog': *voškaškīnī ug valaški* 'nem tudok imádkozni' VNpk. 147. Sz.

III. Reflexiv és passiv igéket képez:

1. a cselekvésnek magára a cselekvő alanyra való visszahatását jelöli: *voljānī* 'szétterjeszt': *voljaškoz* 'kiterpeszkedett' VNpk. 121. Sz. — *užjānī* 'dicsér': *užjaškīškod* 'dicsekedel' VNpk. 11. K. — *pogīltīnī* 'gurít, elgurít': *pogīllaški* 'hengergőzzél' VNpk. 6. O.

2. mástól eredő cselekvésnek az alanyra való hatását jelöli: *pažānī* 'szétszór': *pažaškām lud-keč-pijosiz* 'a szétfutott nyúlfiakat' VNpk. 119. K.

3. Átvisszaható igéket képez, a melyek kifejezhetnek

a) tartós cselekvést: *pīlatīnī* 'füröszteni': *pīvaškīnī* 'baden' A. XIX. 98. J.

b) kölcsönös cselekvést: *doḡgīnī* 'einen stoss geben': *doḡgaško* 'sie stossen sich' A. XIX. 134. G. — *lukaḡnī* 'gyűjteni': *lukaško* 'gyülekeznek' VNpk. 62. M. — *nurjānī* 'legyőzni': *nurjaškom* 'birkózzunk' VNpk. 111. K.

IV. Néha frequentativ functiója elhomályosodott: *tsaklānī*

meinen': *tšaklaške* 'er meint' A. XIX. 121. G. — *tšerekjanī* 'schreiben': *tšerekjaške* 'er schreibt' A. XIX. 132. G. — *juānī* 'fragen': *juasške* 'er fragt' A. XIX. 156. — *kutsānī* 'csépelni': *kutsaskīnī* 'csépelni' VNpk. 138. Sz.

4. *-al'l'al* [AMINOFF 40]. — Elemei az *-a* és a *-l'al* összetett frequ. képző. A képző frequ. functiója a legtöbb esetben elhomályosult, s csupán az elbeszélés élénkítésére szolgál: *kīskīnī* 'reissen': *kīskallam* 'sie nahmen heraus' A. XIX. 138. G. — *kutsānī* 'csépelni': *kutsallam* 'darauf draschen sie' A. XIX. 124. G. — *pītsānī* 'zumachen': *essē pītsallam* 'man versperrte die tür' A. XIX. 151. G. — *kešānī* 'niederreißen': *gurzes kešallam* 'sie rissen ihre öfen nieder' A. XIX. 111. J. — *mižgānī* 'mit den fäusten schlagen': *mižgallam* 'sie schlugen sie mit den fäusten' A. XIX. 111. J. — *nupīānī* 'terhet vesz magára': *nupīallam* 'sie nahmen es über die schulter' A. XIX. 78. MU. — *ujīnī* 'verfolgen': *ullānī* 'treiben' A. XIX. 117. MU. — *kožānī* 'gondol': *kožallam* 'gondolták' VNpk. 78. Sz.

Egy-két esetben a képző frequentativ functiója még nem homályosodott el, hanem a vele képzett ige a cselekvés tartóságát, huzamos voltát fejezi ki: *užānī* 'arbeiten': *užalla-zī* 'urbar machten' A. XIX. 142. G. — *juānī* 'kérdezni': *juallasa* 'így kérdezősködven' VNpk. 62. M.

Ritkábban előforduló kapcsolatok:

1. *-āskīllal* (frequ. *-āšk* + frequ. *-l'al*; az *i* nem jelentős elem): *kešāskīnī* 'anfahren': *baddžinjosiz kešāskīllam pītšī piwī* 'die älteren söhne fuhren den jüngsten sohn an' A. XIX. 110. J.

2. *-jal* (frequ. *-l* + frequ. *-al*): *sežīnī* 'megrázni': *mešokāz sežjānī kutkām* 'rázni kezdte a zsákot' VNpk. 109. M.

3. *-līšk* és *-wišk* (frequ. *-l*, *-u* + frequ. *-šk*; az *i* nem jelentős elem): *ibīnī* 'lőni': *ibīlīškiz* 'lövöldözött' VNpk. 61. M. — *ibīwīškīkiz* 'beim schiessen' A. XIX. 98. J.

4. *-rjašk* (frequ. *-r* + frequ. *-l* + frequ. *-āšk*): *sukkīnī*: *šukkirjaškoz* 'csattogni fog' VNpk. 7. O.

5. *-rt* (SZINNYEI, NyH.⁴ 58, Fgr. Spr. 125): *kīnīnī* 'behúny': *kīnīrtīnī* 'hunyorog' 159.

6. *-šūllal* (frequ. *-š* + frequ. *-l'al*; az *i* nem jelentős elem): *pukīnī* 'sitzen': *pukšīllam* 'sie setzten sich' A. XIX. 117. MU.

7. *-síl* (frequ. *-s* + frequ. *-l*; az *i* nem jelentős elem): *pukiní* 'ülni': *puksíli* 'üldögelj' VNpk. 160. O.

8. *-síšk* (frequ. *-s* + frequ. *-šk*; az *i* nem jelentős elem): *pukiní* 'ülni': *puksískom* 'wir setzen uns' A. XI. 132. G.

9. *-tsál* < *-sál* (frequ. *-s* + frequ. *-al*): *utíni* 'besichtigen': *evel uttsám* 'ihr vater suchte sie nicht' A. XIX. 156. G. — *odig murt pe minem val uttsáni* 'ein mann ging nach seinem pferd zu suchen' A. XIX. 92. J.

10. *-skillal* (frequ. *-sk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *kutíni* 'ergreifen, nehmen': *kutskíllam* 'sie fingen an' A. XIX. 134. G.

11. *-skillal* illetőleg *-iskíllal* (frequ. *-šk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *lukíni* 'teilen': *lukiskíllam* 'sie gingen auseinander' A. XIX. 144. G. (kölesönös cselekvést kifejező állviszazható ige). — *kutíni* 'ergreifen, nehmen': *so páuesmurtjos va'hmiz-ik juàni kutiskíllam* 'alle diese waldgeister fingen an (den waldgeist) zu fragen' A. XIX. 84. J. — *vordini* 'aufziehen, wachsen lassen': *so bordis vañ gondirjos vordiskíllam* 'von ihm sind alle bären erzeugt worden' A. XIX. 87. J.

12. *-skíllal* (frequ. *-šk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *kignazi d'igirtskíllam* 'darauf umarmten sie einander' A. XIX. 79. MU.

13. *-získ* (frequ. *-z* + frequ. *-šk*; az *i* nem jelentős elem): *kilíni* 'hallani': *mi soles om kilziskä* 'mi nem hallgatunk reá' VNpk. 118. K. — *kilziskikid* 'hallgatózol' VNpk. 16. O.

14. *-dísk* (frequ. *-d* + frequ. *-šk*; az *i* nem jelentős elem): *kil-* 'hallani': *kéldask-* 'figyelmeztetni, meghallgatni' 163.

15. *-kal* (frequ. *-k* + frequ. *-al*): *šot-* 'adni': *šotkal-* 'adogat' 463.

16. *-kjal* [BUDENZ, UA. 47.] (frequ. *-k* + frequ. *-jal*). BUDENZ példái: *ser-* éppen *serem* 'spott': *serekjal-* 'lachen, ver-lachen, verspotten'; *dirt-* 'eilen': *direkjal-* 'zittern'.

17. *-gal* [BUDENZ, UA. 47.] (frequ. *-g* + frequ. *-al*). BUDENZ példája: *bergat-* 'drehen, wenden': *bergal-* 'sich drehen, sich wenden'.

18. *-sjásk* (frequ. *-s* + frequ. *-jásk*): *todíni* 'tud': *todisjásk-* 'kitálalni a saját tudományát, kérkedni a tudóssággal' 363.

2. A mozzanatos ige.

α) Egyszerű képzők.

1. *-m* [WIEDEMANN 106. §; BUDENZ, UA. 54; SZINNYEI, NyH.⁴ 62. és Fgr. Spr. 126]. Magában alig fordul elő: *moztinî* 'megment': *mozminî* 'megmenekül' (VotjSzót. 722.). A BUDENZnél felhozott példákból is az *-m* mint képző csak a rokon nyelvek segítségével választható ki (l. az összetetteket).

2. *-t* [BUDENZ, UA. 60; SZINNYEI, NyH.⁴ 63, Fgr. Spr. 128.]. A képző használata a következő:

1. A képzett szó a cselekvés egyszeriségét, pillanatnyi tartamát jelenti: *šoyàni* 'jobbra-balra mozgat, csóvál, csapkod': *bižinim šoyalto* 'csapintok a farkammal' VNpk. 121. Sz. — *čerákjal-*, *čeráktal-* (K.), *čirákjal-* (Sz.) 'kiabálni, kiáltozni': *čerákt-* (M., K.), *čirákt-* (Sz.) 'egyed kiáltani' 313. — *gudirjal-* (Sz.), *güđerjal-* (K.), *güdürjal-* (M.) 'mennydörögni': *gudirt-* 'egyed v. rövidet dörren' 251. — *jigal-* (Sz., J.) 'kopogtatni, topogni, dobogtatni a lábbal': *jigalt-* 'egyed kopogni' 266. — *čogjal-* (Sz.), *čogjal-*, *čogďal-* (K.), *šogjal-* (M.) 'szúrni, beleszúrni': *čogjalt-*, *čogďalt-* (K.) 'egyed szúrni, megdöfni' 293. — *šorjal-* (Sz.) 'kukorékolni': *šort-* (Sz.), *čort-* 'egyed kukorékolni' 295. — *čilákjal-*, *čiláktal-* (K.), *čilikjal-* (G.) 'fényleni, ragyogni': *čilákt-* 'egyed villámlani, czikázni' 322. — *tiskal-*, *těskal-* 'verni, törni, zúzni': *tiskalt-* 'egyed ütni, rácsapni, koppintani' 352. — *zir-*, *zěr-* (K.) 'kenni, bemártani, dörzsölni': *zirt-* 'egyed dörzsölni' 443. — *šulal-*, *solql-* 'füttyörészni, füttyölni, sípolni': *šult-* 'egyed füttyenteni, ráfüttyenteni, belefújni a sípba' 503.

2. A képzett szó a cselekvésnek hirtelen beállását jelenti: *šilînî* 'stehen': *šuytem* 'er stand auf' A. XIX. 86. J. — *kwalákjal-* 'reszketni, remegni': *kwalákt-* 'megszeppenni, irtózatba esni' 234. — *zurákjal-* (Sz.) 'reszketni, remegni': *zurákt-* 'fölrézzenni' 446. — *šerákjal-*, *šeráktal-* (K.) 'nevetgélni, kacázozni, kigúnyolni, kikacázni': *šerákt-* 'fölkacázni' 451.

3. A képzett szó a cselekvés eredményes befejezését jelenti: *likini* 'jönni': *užä liktā žēlî* 'a dolgom sikerül' VNpk. 285. J. — *šišim izkämäz liktim* 'hét versztet jöttünk' VNpk.

150. Sz. — *arsên no lëktäm akaškamë* 'megjött az évfordulóval a mi A. ünnepünk' VNpk. 169. K. — *gožjašk-* 'irogatni, irkálni': *gožt-* 'fölríni, leírni' 246. — *tijal-* 'tördel, letöröget': *tijalt-* 'ketté szeg, megszeg' 360.

3. -*d'ž* [WIEDEMANN 110. §; AMINOFF 40.]. — Alakjai WICHMANN szövegeiben -*dž*, MUNKÁCSI szövegeiben *ž*. WIEDEMANN is említi a képzőt s *ž*-vel jelöli. Ő azonban oly példákat is sorol fel, a melyekben a *ž*-vel jelölt képzőt nem tarthatjuk azonosnak a WICHMANNnál *dž*-vel és MUNKÁCSINál *ž*-vel jelölttel, pl. *kylžiny* (vö. MUNKÁCSINál *kilž-*: *kilži ali moštim!* 'hallgass csak meg!' VNpk. 66.), itt a *ž* betű valószínűleg a -*z* gyakorító képzőt jelöli, a melyet mi a gyakorító -*šk*-val hoztunk összefüggésbe. Vagy *pukšiny* (WIEDEMANN 125.) igében a -*s* képzőt úgy magyarázza, hogy ez a megelőző -*k* hatása alatt keletkezett a *ž*-ből. Itt is az -*s* képzőt inkább az -*šk* gyengült alakjának vehetjük (vö. *pukšëm* 'er setzte sich' A. XIX. 53; *žok-šori pukšäm jožkalik* 'az asztalhoz ült pajtások' VNpk. 270. M.). A képző funkciói igen különfélék:

1. A példák nagy részében a cselekvésnek a szokottnál nagyobb erővel való végrehajtását jelöli: *pegànî* 'elkerülni, elszaladgálni': *pegdžîzî* 'sie flohen' A. XIX. 127. G. — *kžion kžškam no pegdžîzî kutschëm* 'der wolf erschrak und fing an zu fliehen' A. XIX. 155. G. — *tiä pegžäm* 'a tóba futott' VNpk. 111. K. — *ladonleš tušmon pegžü* 'a tömjéntől fut az ellenséges szellem' VNpk. 13. O.

2. a cselekvésnek egyszerűségét, pillanatnyi tartamát: *virîni* 'mozogni': *gogijed-kä viržiz* 'ha köldököd kirándul' VNpk. 13. O. — *lobîni* 'repül, lebeg': *lobžäm-berä* 'elrepültével' VNpk. 23. M.

3. a cselekvés hirtelen beállását: *uwîni* 'sein, leben; verweilen': *uwđžisa suwtemez ponna* 'um seiner auferstehung willen' A. XI. 130. J.

4. a mozzanatos jelentés többé-kevésbbé elhomályosodott: *vîrîni* 'sich bewegen': *virđžoz* 'er bewegt sich' A. XIX. 16. MU. — *gudîni* 'ásni': *gudžiz* 'ásta' VNpk. 1. O. — *šalànî* 'köpdösni': *šalžisa kelti* 'köpj' VNpk. 11. O.

5. Néha a származékszónak frequentatív jelentése van: *lobîni* 'repülni': *dukla lobžon vir-žilti koškom* 'fajd röpködő domb tetején megyünk mi át' VNpk. 256. Sz.

4. *-k* [BUDENZ, UA. 68]. Igen gyéren előforduló képző. BUDENZ példáin kívül momentán *-k* lehet ezekben: *kešak* 'kiáltani, kiabálni': *kešk* 'fölkialtani' 140. — *keš* 'tépni': *kešk* (Sz.) 'hirtelen fölszakad' 140.

β) Összetett képzők.

1. *-mal* [WIEDEMANN 106 §; BUDENZ, UA. 54; SZINNYEI, NyH.⁴ 62. és Fgr. Spr. 126]. Igen ritkán előforduló képző. Elemei: a momentán *-m* és a frequ. *-al*. A cselekvés eredményes befejezését jelöli a következő példákban: *tođinî* 'wissen, kennen, erfahren': *vumurtez tođmalod sojin* 'einen wassergeist kennst du darin' A. XIX. 119. G. — «*šamoi pokšize tođmalod-a?*» 'erkennst du die kleinste' A. XIX. 92. J. — *šorinî* 'schneiden': *šormam nânjosti* A. XI. 37. MU. (*šormànî* 'in stücke schneiden').

A képzőnek frequentativ funktiója van a következő példában: *vožinî* 'halten, beschützen': *vožmànî* 'hüten' A. XIX. 146. G.

Néha a momentán *-m* a frequ. *-allal* képzővel is társult: *tođinî* 'tud': *tođmallantâ* 'nem ismerték meg' VNpk. 77. Sz.

WIEDEMANN szerint az idetartozó néhány példát, ú. m. a *vožmànî* és a *tođmànî* alakokat, a melyek mellett a *vožinî* és *tođinî* igék is megvannak, inkább a *tođ* és *voz* (WIEDEMANNnál *wož*) nomenekből származó denominális képzéseknek vehetjük. A *tođ* főnév szerinte többször előfordul az evangéliumokban, a *wož* főnév nem, hanem a belőle képzett *wožo* melléknév. A *tođ* MUNKÁCSI szövegeiben is előfordul (pl. *as vordâm nunekajed tođad usêkê* 'ha a magad szülte gyermeked eszedbe jut' VNpk. 288. K. vagy *vamêštâmâlê-bêdâ tođam vaiškâ* 'minden léptemben eszembe jut' VNpk. 221. K.), a *wožo* melléknévet és a *šormànî* momentán igéhez tartozó nomen azonban MUNKÁCSI és WICHMANN szövegeiben nem találtam.

Lehetetlen — azt hiszem legalább — eldönteni, hogy a *tođmànî* momentán ige a *tođinî* ige vagy a *tođ* főnév továbbképzése-e.

2. *-alt* [BUDENZ, UA. 77; SZINNYEI, NyH.⁴ 63. és Fgr. Spr. 127]. Igen gyéren fordul elő. Elemei a frequ. *-al* és a

momentán *-t*. Az *-al*-ban lévő *l*-et azonosnak vehetjük az egyszerű frequ. *-l* képzővel; ennek — mint láttuk — egyes példákban momentán jelentése van. Felesleges talán külön frequ. *-l*-t és momentán *-l*-t felvennünk; valószínűbb, hogy alaki egybeesés helyett itt is jelentésváltozással van dolgunk. A képző funkciói:

1. a képzett szó a cselekvésnek nagyobb mértékben való megtörténtét jelenti: *suràni* 'zavarni, vegyíteni, keverni': *sural-ti* 'einrühren' A. XIX. 160. G. — *suràni* 'zavar': *suraltämäz* 'habarékot' VNpk. 86. M. — *udini* 'kibújik, kikel, kinő': *udäy-timtä aze* 'nach einer gegend, wo die ernte fehlgeschlagen hatte' (azaz nem tenyészett) A. XIX. 88. J. — *tujini* 'dugni': *tujalti* 'tömj valamit bele' VNpk. 23. O.

2. a képzett szó a cselekvés egyszeriségét, pillanatnyi voltát fejezi ki: *girdaltini* 'egyet nyeríteni': *Kam tu-palan val girdaltä* 'a Káma tulsó oldalán ló nyerit' VNpk. 45. Sz. — *ičkini* 'kitép, kihúz': *bizzäginä ičkaltini vuäm* 'csak a farkát csíphette le' VNpk. 119. K. — *učk-* (Sz.), *učk-* (G.) 'nézni, szemlélni': *učkalt-* 'pillantást vetni, megnézni' 89. — *ut* 'nézni': *utalt-* 'pillantást vetni' 92. — *kisk-*, *kěsk-* (K.) 'húzni, vonni, ránczigálni, tépni': *kiskalt-* 'egyet rántani, egyszerre kitépni' 155. — *žut-* (Sz.), *žut-* (K.), *žut-* 'emelni, fölemelni': *pallan kukmä žutalti* 'fölkaptam a bal lábszáram' 304. — *sut-* 'égetni, megégetni': *sutalt-* 'lánggra lobbantani, fölgújtani' 433. — *běsk-* 'döfni, szúrni': *běskalt-* 'egyet szúrni, átszúrni, ledöfni' 622.

3. a képző momentán jellege elhomályosodott: *ufini* 'megvendégelni': *utaltäm* 'megvendégelte' VNpk. 78. Sz. — *sež-* 'egyet rázni': *sežalt-* 'egyet rázni, megrázni' 419.

3. *-št* [BUDENZ, UA. 740]. Igen kevés példában fordul elő: *ib-* 'vetni, dobni': *ibišt-* 'vetni, dobni' 45. — *kirmä-*, *kěrmě-* (K.) 'marokkal v. karommal összeszorítani': *kirmišt-* 'marokkal összeszorítani' 169. — *ňul-* 'nyalni': *ňulišt-* 'egyet nyal, megnyal' 533.

4. *-ükt*. Momentán *-äkt* képzőt találtam ez egyetlen példában: *šulž-* 'halaványulni': *šulžäkt-* 'elhalaványulni, hirtelen kikelni a maga színéből' 593.

5. *-tışk* (momentán *-t* + frequ. *šk*; az *ı* nem jelentős elem): *sılını* 'stehen': *sultışkom* 'wir stehen auf' A. XI. 132. G.

3. A műveltető ige.

α) Egyszerű képző.

1. *-t* [WIEDEMANN 105 §; BUDENZ, UA. 82; AMINOFF 40; SZINNYEI, NYH.⁴ 66. és Fgr. Spr. 129]. A leggyakoribb *caus.* képző a votjákban. Alakja leggyakrabban *-t*, ritkábban *-it*, *-it* és *-et*. Az *i*, *í* és *e* hangok nem jelentős elemek.

Valódi műveltetésre, azaz a magyar *irat*, *veret*-féle alkalmazásra alig akad példa. Az esetek legnagyobb részében tökéletlen műveltető igékkel van dolgunk.

I. A képző a cselekvés okozását, tétetését jelöli: *addžinĩ* 'sehen, ansehen': *addžito* 'ich werde zeigen' A. XIX. 128. G. — *kwarütini* 'lármázni, hangot adni': *adami kwarüttitük kwaracz uz poti* 'ha az ember nem hangoztatja, nem jön hangja' VNpk. 33. Sz. — *oskini* 'hinni': *oskitikid* 'midőn elhitetni akarsz' VNpk. 24.

II. Tökéletlen műveltető igék:

1. az alapszó oly átnemható ige, a melynek határozóragos tárgya van: *valànĩ* 'ért vmihez': *valtĩnĩ* 'führen, unterrichten' A. XI. 133. G.

2. az alapszó oly átnemható ige, a mely állapotban lételt jelent: *potini* 'hinausgehen, herauskommen': *ta val-utłšas pottem so kišnoze kensiš* 'der pferdesucher führte seine frau aus der speicherkammer heraus' A. XIX. 54. J. — *bördini* 'weinen': *kaiguio murtiosiz börditom* 'traurige menschen zum weinen bringen' A. XI. 79. J. — *pirini* 'eingehen': *pirtem kensaz so kišnoze* 'er führte seine frau in die speicherkammer' A. XIX. 94. J. — *virđžini* 'megmozdul': *virđžitini* 'bewegen' A. XIX. 99. J. — *pukini* 'ülni': *vištem pižez anaiezli kapkan puktēm* 'der dumme sohn legte seiner mutter eine falle' A. XIX. 110. J. — *dišini* 'lernen, erlernen': *anaize dišetem taži* 'er unterrichtete seine mutter also' A. XIX. 53. MU. — *dugđini* 'elszokik': *dugđitni* 'elszoktatni' VNpk. 17. O. — *žužini* 'emelkedni': *žutām* 'fel-emelte' VNpk. 57. K. — *mozmini* 'megmenekül, megszabadul': *mozmiti* 'szabadits meg' VNpk. 55. Sz.

3. az alapszó oly átnemható ige, a mely állapotbeli vál-

tozást jelent: *leşàni* 'ähnlich sein, nahe kommen': *leştîni* 'machen, bereiten, zurichten' A. XIX. 111. G. — *burmîni* 'felüdülni': *burmitâm-berazi sojos noş koşkizi* 'miután magukat helyreállították' VNpk. 86. M. — *kudžîni* 'lerészegedni': *kudžitâm* 'lerészegítette' VNpk. 51. Sz. — *kildîni* 'teremtődni, létrehozni': *kilditom* 'teremtek' VNpk. 49. K. — *kiskîni* 'ömleni': *kistîni* 'beönteni' VNpk. 112. K. — *tîrmîni* 'megtelni': *tîrmitni* 'megtölteni' VNpk. 112. K. — *şunàni* 'melegedni': *şuntiz* 'melegíti' VNpk. 6. O.

ß) Összetett képzők.

1. **-at** [WIEDEMANN 105; BUDENZ, UA. 109]. Elemei: az *-a* és a causativ *-t*. BUDENZ az *-a*-ban a refl. *-v* képzőnek a nyomát sejtí. A képző functiói a következők:

1. Valódi műveltető igéket képez: *nupîiàni* 'eine last auf sich nehmen, über die schulter werfen': *so pi,tši ad'amiez no sindikse nupîiatîsa nuutem* 'er liess den kleinen mann seinen koffer tragen, nachdem er diesen über die schulter (des kleinen mannes) geworfen hatte' A. XIX. 53. MU. — *verjâni* 'kóstolni, izlelni': *verjati* 'kóstoltasd meg' VNpk. 24. Mam. — *veràni* 'mondani, szólni': *ačmâ'os alî sojâ veratom* 'magunk fogjuk vele megmondadni' VNpk. 51. Sz.

2. Tökéletlen műveltető igéket képez olyan átnemható igékből, a melyek valamely állapotban lételt jelentenek: *pōšàni* 'schwitzen': *pōšatem tšîniieniz* 'mit seinem geglühten finger' A. XIX. 84. J. — *zurkîni* 'rengeni, inogni': *zurkatâ* 'döngeti' VNpk. 61. M. — *jaràni* 'taugen, gut genug sein, behagen, gefallen': *džétše'ke d'aratid, išanezli-no tši'da* 'wenn du das glück dankbar genossen hast, so musst du auch das unglück mit geduld ertragen' A. XIX. 4. MU. — *koškâmàni*: *koškâmâtâ* 'ijesztgeti' VNpk. 121. Sz. — *paškàni* 'összeszorul': *valâz pid-kuspad paëkatid* 'lábad közé szorítottad a lovat' VNpk. 112. K. — *vijàni* 'folyni, kifolyni': *vijatid* 'folyatod' VNpk. 17. O.

2. **-let** [WIEDEMANN 108 §; BUDENZ, UA. 82; SZINNYEI, NyH.⁴ 67 és Fgr. Spr. 130]. Összetett képző; elemei: fgr. **-k* ~ **-γ* + caus. *-t*. Egyetlen példa: *valàni* 'ért, fölfog': *valektîni* 'oktat' (NyH.⁴ 67).

3. **-tīl** és **-tīu**. Elemei: a causativ **-t** és a frequ. **-īl** illetőleg **-īu**.

I. A képzett szó oly tökéletlen műveltető ige, a melynek alapszava határozóragos tárggyal ellátott átnemható ige: *jarānī* 'taugen, gut genug sein': *ez ja'ratīl* 'sie liebte nicht' A. XIX. 137. G.

II. A képzett szó oly tökéletlen műveltető ige, a melynek alapszava valamely állapotban lételt jelentő átnemható ige: *pukīnī* 'sitzen': *sāua-vī puktīuē* 'sie legte haselhuhschlingen' A. XIX. 85. J. — *pukīnī* 'ülni': *puktīlām* 'helyeztetett' VNpk. 55. Sz.

III. A képzett szó oly tökéletlen műveltető ige, a melynek alapszava valamely állapotbeli változást jelentő átnemható ige: *daltīnī* 'fejlődni, gyarapodni': *daltītīlīnī* 'gedeihen lassen' A. XIX. 143. G.

4. **-tīl'al** és **-tīl'al**. Elemei a causativ **-t** és a frequ. **-īl'al** illetőleg **-īl'al**. Oly tökéletlen műveltető igéket képez, a melyeknek alapszava valamely állapotban lételt jelentő ige: *pukīnī* 'sitzen': *tšāi puktīlām* 'sie setzten ihm thee vor' A. XIX. 121. G. — *kīlīnī* 'bleiben, übrig bleiben': *no soie keltīlām tšattšaiē* 'sie verliessen ihn im walde' A. XIX. 131. G. — *sajkànī* 'fölebredni': *saitīlām* 'sie weckten auf' A. XIX. 135. G. — *pukīnī* 'sitzen': *puktīlām* 'sie stellten' A. XIX. 138. G. — *šedīnī* 'sich finden': *minīlām minīlām toos uisa no šöttīlāmte* 'sie (die verfolger) fuhren unaufhörlich jagend weiter, ohne zu finden' A. XIX. 93. J. — *lešānī* 'ähnlich sein, nahe kommen, angemessen sein': *pegšišjos no'sik odig tšerk leštīlām* 'die flüchtlinge bauten eine kirche' A. XIX. 93. J. — *pešīnī* 'sieden, kochen': *pōštīlām* 'sie kochten' A. XIX. 62. MU.

5. Ritkábban előforduló kapcsolatok:

a) **-jat**; elemei: a frequ. **-l** és a caus. **-at**: *žutīnī* 'emel, fölemel': *žutjati* 'emeltesd magad' VNpk. 13. O.

b) **-kīt** [BUDENZ, UA. 68]. Elemei: a momentán **-k** és a causativ **-it**: *ušīnī* 'esni': *līmī uskītsa* 'havat bocsátván' VNpk. 62. M.

c) **-mat**; elemei: a momentán **-m** és a causativ **-at**: *vožīnī* 'halten, beschützen': *so ullañ ušem tīlījoze vožmati* 'zeige auf die (taube), von welcher die federn herabfallen' A.

XIX. 93. J. (a képzett szó az alapszóval nincs szoros összefüggésben).

d) **-tsk**; elemei: a causativ **-t** és a gyakorító **-sk**: *dīṣṇi* 'vmihez szokni': *dīṣetskṇi* 'lernen' A. XIX. 146. G.

4. A visszaható és a szenvedő ige.

A votjakban nincs külön reflexiv és passiv képző. Az **-šk** gyakorító képző reflexiv funkciójáról már szóltam. Említettem azt is, hogy BUDENZ némely **-al** és **-at** képzős ige **-a**-jában az egyszerű reflexiv **-v**-t sejtí.

b) Denominalis igeképzés.

α) Egyszerű képzők.

1. **-t** [WIEDEMANN 105 §; BUDENZ, UA. 127 és 149; SZINNYEI, NyH.⁴ 72 és Fgr. Spr. 133]. A votják denominalis **-t** képző kétféle eredetű. Van olyan **-t**, a melyet fgr. denominalis ***-t** ~ ***-δ** erős fokának képviselőjéül tekinthetünk, s van olyan **-t** is, a mely eredetére nézve azonegynek látszik a causativ **-t** képzővel. Az előbbeni jelentésre nézve is egyezik a fgr. ***-t** ~ ***-δ** többi folytatójával (a **-d**, **-jal**, **-lal** és **-lal**), a mennyiben ez is «valamit tevést» vagy «valamivel tevést» kifejező igéket képez. Az utóbbinak functiója pedig a causativ **-t** képzőével mutat rokonságot, mert éppen úgy, mint ezeket, a «valamivé tevés» kifejezésére használja a nyelv.

Vannak a finnugorságban denominalis képzések deverbális képzőkkel (l. SZINNYEI, NyH.⁴ 76. és Fgr. Spr. 135), s így feltehetnők, hogy a valamivé tevést jelentő **-t** a causativ **-t**-vel azonos.

Másrészt felesleges talán a kétféle eredet felvétele, s mindenféle denominalis **-t** képzőt a fgr. ***-t** ~ ***-δ** folytatójának tekinthetünk. Ha a képző főnévhez járult, akkor megmaradt eredeti «valamit vagy valamivel tesz» jelentése; ha melléknévhez járult, akkor — talán a causativ **-t** analogiájára — «vmivé tevés» jelentést vett föl. (Vö. hogy sem a NyH.⁴, sem a Fgr. Spr. nem említi az egyszerű causativ **-t** képzőt mint denominalis képzőt).

A képző funkciója a következő:

I. «Valamit tesz, létrehoz» jelentésű igéket képez főnevekből: *ber* 'hinteres, hinter, zurück': *bertîñî* 'zurückkehren' A. XIX. 9. G. — *koṭîr* 'umgebung': *koṭîrtε* 'er geht herum' A. XIX. 44. G. — *voṭ* 'álom': *kuaś vetate soṭe* 'Gott liess ihn träumen' A. XIX. 140. — *gudîri* 'donner': *inmîs gudîri gudîrto-z-ke* 'wenn im himmel der donner rollt' A. XI. 78. J. — *teşkilî* 'nasenstüber': *vaj mon teşkilto pervoi* 'lass mich zuerst schnellen' A. XIX. 86. J. — *ber* 'hinteres, hinter, zurück': *bertem berazi ataizi jua pe* 'nachdem sie zurückgekehrt waren, fragte der vater' A. XIX. 93. J. — *giṣîrās* 'csikorgó': *giṣîrto* 'csikorgatok' VNpk. 121. Sz. — *kwarā* 'hang, láрма': *ān-no kwarātū* 'ne mukkanjatok' VNpk. 118. K.

II. «Valamivé tesz» jelentésű igéket képez melléknevekből: *şuldîr* 'fröhlich': *şuldîrtîñî* 'erfreuen' A. XI. 133. G. — *saş* 'józan, éber': *saşte* 'er weckt ihn auf' A. XIX. 140. G. — *bîd*, *bîṭ* 'ganz, vollständig': *nuldîsa bîttizi* 'trugen, t. i. alles getreide in die scheuer' tk. 'hordva bevégezték' A. XIX. 93. J. — *bîd* 'egész, teljes': *bîdîitāk* 'elfogyasztatlanul' VNpk. 17. O.

2. *-d* [BUDENZ, UA. 127; SZINNYEI, NyH.⁴ 72. és Fgr. Spr. 133]. Ritkán előforduló képző; eredetére nézve a fgr. **-t ~ *-δ* erős fokának képviselője: *şudid* 'du hast ernährt' A. XI. 125. MU. (vö. f. *suu* 'száj'). — *vor* (ebben: *şud-vor* 'glück und wohl-ergehen'): *vordid* 'du hast erzogen' A. XI. 125. MU. — *gin* 'nemez': *gînd-* 'nemezt ványolni, gyártani' 241. — *jug* 'fény': *jugdî-* 'világosodni' 282. — *jug* 'szalmahulladék': *jugdî-* 'szalmát v. szénát taposni' 282. — *ṣar* 'szürkület, hajnal': *ṣard-* 'hajnalodik, pitymallik, szürkül' 331. — *seş*, *şéş* 'derült, világos, tiszta': *seşd-* 'kiderülni, kitisztulni' 419. — *ṣar* 'szürkület': *ṣard-* 'hajnalodni' 476.

3. *-j* [BUDENZ, UA. 125; SZINNYEI, NyH.⁴ 73. és Fgr. Spr. 133]. A fgr. **-t ~ *-δ* gyenge fokának folytatója. Önállóan igen ritkán fordul elő, hanem összetételben (*-jal*, *-jallal*, *-jask*) annál gyakrabban: *pus* 'jel': *aṣi pusjām şiro pueḏ* 'hiszen gyantás fád, melyet atyám megbélyegzett, itten van' VNpk. 3'8. M. — *tol* 'tél': *tojām kudî* 'telelt áfonya' VNpk. 2. O. — *ar* 'év': *arji-* 'az esztendőt eltölteni, kihúzni, átélni' 28. — *guṣām* 'nyár': *guṣāmji-* 'nyaralni' 252.

4. *-dž* (WICHMANN szövegeiben *dž*-nek, MUNKÁCSINÁL *ž*-nek jelölve). Eredetére nézve azonos a momentán *-dž* illetőleg *-ž* képzővel.

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez főnévből: *gu, gu* 'grube': *so sör̥ti ad̥ami gu guddžem* 'insgeheim grub der mensch eine grube' A. XIX. 52. MU.

II. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez főnévből: *ägir* 'szén': *ägiržoz* 'megszenesedik' VNpk. 23. O.

5. *-m* [WIEDEMANN 106 §; BUDENZ, UA. 145; SZINNYEI, NyH.⁴ 76. és Fgr. Spr. 135]. Gyakran előforduló denominális képző; eredetére nézve azonos a momentán *-m* képzővel. Alakjai: a legtöbbször *-m* s ritkábban *-om*. Az *o* BUDENZ szerint jelentős elem; némely esetben bővebb névszótó képzője (pl. *sők̥it* 'schwer': *sők̥itomi*- 'schwer sein, schwer werden' vö. *sők̥ito* 'beschwert, schwanger'), más esetekben nyilván előbb végbement igeképzéshez tartozik.

A képző «azzá-levést v. válást» jelentő igéket képez mellénevekből: *urod* 'schlecht, böse': *urodmem* 'erkrankte' A. XIX. 121. G. — *uz̥ir* 'reich': *uz̥irmem* 'er wurde reich' A. XIX. 145. G. — *t̥ir* 'voll': *t̥irmem* 'ihr sack wurde voll' A. XIX. 154. G. — *kul̥äs* 'kevény, csekély': *kul̥äsmä* 'fogy' VNpk. 37. M. — *bides* 'ganz, vollständig': *bidesmem* 'er ist aufgewachsen' A. XI. 2. MU. — *t̥ir* 'voll': *ug t̥irm̥i in̥i* 'es reicht nicht mehr aus' A. XIX. 52. MU. — *b̥id, b̥it* 'ganz, vollständig': *b̥idmem* 'sie waren verschwunden' A. XIX. 59. MU. — *k̥in* 'hideg': *k̥inm̥isa* 'fagyván' VNpk. 120. Sz. — *sos̥ir* 'béna, csonka testű': *sos̥irm̥itožaz* 'a míg csak meg nem benu' VNpk. 138. Sz. — *kwaš* 'sekély': *kwašmoz* 'elszárad' VNpk. 23. O.

Az *-m* előtt *o* van a következő példákban: *pašk̥it* 'széles, terjedelmes': *pašk̥itomiž̥i* 'sie verbreiteten sich' A. XIX. 146. G. — *kot, k̥üt* K. 'has': *kotomi*- 'teherbe esni, hasassá válni' 196. — *ž̥it* Sz., *žit* G. M., *žit* J., *ž̥it* K. 'este': *ž̥itomi*- 'esteledni' 300. — *ž̥ož* Sz., *žož* J., *dož* K. 'kesergés, panasz, rimázkodás': *ž̥ožomi*- 'bosszankodni' 301. — *česk̥it* 'édes, jóízú': *česk̥itomi*- 'megédesülni' 312. — *čilk̥it* 'tisztá, csinos': *čilk̥itomi*- 'tisztává, csinossá válni' 316. — *čur̥it, čur̥et* K. 'kemény': *čur̥itomi*- 'megkeményedni' 330. — *tég̥ez* 'sík, lapos, egyenlő, egyforma': *tég̥ezom̥e*- 'egyenlővé, egyformává válni' 347. — *d̥ig, ž̥ig* (Sz.), *d̥eg* (K.)

'rest, lusta, makacs': *digomi*- 'lustálkodni, restelkedni, makacs-kodni' 393. — *dun* 'ár, érték, becs': *dunomi*- 'megdrágulni' 405. — *šekit* (J. G.), *šekit* (K.), *šekit* (Sz. M.) 'nehéz, súlyos': *šeketomi*- 'teherbe esni' 449. — *šer* 'gyér, ritka': *šeromi*- 'gyérülni, ritkulni' 484. — *šug* 'bajos, fáradtságos': *šugomi*- 'kinlódni' 498. — *nečēt* (K.), *nečit* (U.) 'éles': *nečetomē*- 'élesedni' 511.

β) Összetett képzők.

1. *-al* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 41, 109, 126, 157, 160, 166; SZINNYEI, NyH.⁵ 77].

BUDENZ szerint a tulajdonképpeni igésítő képző a fgr. *-d* lett volna, a melyhez a frequ. *-al* járult. A képző eredeti alakja ezek szerint **-dal* lett volna, a melyből *d > l* hangváltozással *-lal* lett, gyengülés folytán *-lal* és *-jal*, majd a *-j* elveszésével *-al*.

Az *-al* képzőt azonban teljesen különválaszthatjuk a *-lal*, *-lal* és *-jal* képzőktől s a lappangásba jutott igésítő *-d* képzőt mellőzve egyszerűen az *-al* frequ. képzővel tarthatjuk azonosnak. (Vö. más deverbális képzőknek denominalisokként való szereplését.)

Az *-al* képző elemei: *-l* egyszerű frequ. képző, az *-a*-ban pedig az egyszerű frequ. *-j*, az azzá tevést jelentőkben pedig, a mennyiben ezeknek *-at* képzős transitív igepárjuk van, — BUDENZ szerint — a reflexív *-v* lappang.

A képző funkciója a következő:

I. «Valamit tesz, létrehoz» jelentésű igéket képez főnevekből: *už* 'arbeit': *užanī* 'arbeiten' A. XI. 106. G. — *ñules* 'wald': *ñulesànī* 'jagen' A. XI. 162. G. — *jumšan* 'das wandern der jugend zur zeit der feste von haus zu haus um zu tanzen und spielen': *jumšanī* 'von haus zu haus zur zeit der feste wandern um zu tanzen und spielen' A. XI. 80. J. — *ñuñes* 'wald': *vañ udmurtjos so ñuñeskin ñuñeskasa vetlo vñuñem* 'alle wotjaken sollen in diesen wäldern gejagt haben' A. XIX. 84. J. — *vot* 'álom, álmokép': *võtai* 'es träumte mir' A. XIX. 89. J. — *puz* 'tojás': *puzaz* 'tojik' VNpk. 2. O. — *vot* 'álom, álmokép': *vota-lođ* 'álmodni fogsz' VNpk. 11. — *kíž* 'húgy': *kížad* 'húgyozol' VNpk. 17. O.

b) melléknévből: *daš* 'kész, meglévő': *mardan-atai mut, šež azlon vandisa dašam vjuem* 'vater mardan hatte im voraus einen losgeschnittenen rasenhügel in bereitschaft' A. XIX. 99.

c) határozószóból: *pumit* 'gegen, entgegen': *pumitam* 'er beegnete' A. XIX. 126. G.

II. «Valamivel tesz» jelentésű igéket képez főnevekből:

a) vmivel működik, dolgozik: *kutäs* 'csép': *kutsàni* 'dreschen' A. XIX. 83. MU.

b) vmivel bányik, foglalkozik: *luk* 'garbenhaufe': *lukânož* 'er sammelt' A. XIX. 27. MU. — *podem* 'bienenstock': *podem podemàni* 'bienenstöcke einrichten' A. XIX. 59. MU. — *kišno* 'feleség': *kišnoaloz* 'feleségül vesz' VNpk. 16. O. — *vuz* 'árú, portéka': *vuzakid* 'midőn eladsz' VNpk. 23. O.

c) vmivel ellát, fölszerel: *diš* 'kleidung, kaftan, rock': *dišàni* 'anziehen, kleiden' A. XIX. 132. G. — *eher* 'sattel': *košem kuamin valez eheràni* 'er hiess ihn dreissig pferde sateln' A. XIX. 93. J.

III. «Valamivé lesz» jelentésű igéket képez főnevekből: *gibäd* 'tözeგრეტე': *gibdaloz* 'rothad' VNpk. 37. M. — *džu* 'glühende kohle': *džuasa* 'in flammen' A. XIX. 15. MU. — *žu* 'izzó parázs': *žualoz* 'ég' VNpk. 33. Sz. — *žob* 'rossz v. borús idő': *kwaž žobaloz* 'csúnya idő lesz' VNpk. 1. O.

IV. «Valamivé tesz» jelentésű igét képez a következő példában: *tug* 'bojt, rojt': *töu tuga* 'der wind zerzaust dich' A. XIX. 77. MU. (Nagyon elvétve fordul elő ilyen eset, vö. BUDENZ, UA. 160.)

2. *-at* [BUDENZ 140, 160]. Az előbbeni *-al*-lal szemben a «valamivé tevés» rendes képzője. Összetett képző; elemei: az *-a* + *-t* egyszerű denominalis képző. BUDENZ az *a*-ban lappangó denominalis *-j*-t sejt.

A képző valamivé tevést jelentő igéket képez legtöbbször melléknévekből: *džeg* 'langsam': *džegatoz* 'es ist hinderlich' A. XI. 77. J. — *kapči*, *kapči* (G.) 'könnyű, enyhe': *kapčiat* 'megkönnyíteni' 122. — *kuž*, *küž* (K., U., J.) 'hosszú': *kužat* 'meghosszabbítani, hosszúvá tenni' 216. — *žog*, *žeg* J. 'lassú': *žogat*- (Sz.), *žegat*- (J., M., G.), *žegat*- 'késleltetni, lassítani valaminek a haladását' 302. — *žu* (Sz.), *žu* 'izzó parázs': *žuat*- (Sz.), *žuat*- (K.), *žuat*- 'meggyújtani, fölgyújtani' 303. — *čirs* (Sz.),

čěrěs (K.), *čirs* (G.) 'savanyú, csípős, fanyar': *čirsat-*, *čěrsat-* (K.), *čirsat-* (G.) 'savanyítani, besavanyítani' 317.

3. *-ašk* [BUDENZ, UA. 126]. Eredetileg azonos a frequ. *-ašk* képzővel. Használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez: *šoé* 'együtt': *šo-ěaşkožē* 'összeültek' VNpk. 86. M. — *vös* 'opfer, gebet': *vöśaşkom* 'wir flehen' A. XI. 130. J. — *luk* 'garbenhaufe': *tilo-burdojos lukaskizi pē tuž uno* 'es versammelten sich sehr viel vögel' A. XIX. 93. J.

II. «Valamivel tesz» jelentésű igét képez a következő példában: *kišo* 'asszony, feleség': *kišoaşkikiz* 'midőn házassodik' VNpk. 17. O.

III. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez: *daś* 'kész, meglevő': *daśaşkā* 'készül' VNpk. 61. M. — *su* 'korom': *pel-jiljosiz suašķisa* 'fülhegyei bekormosodtak' VNpk. 119.

4. *-jal* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 125, 160; SZINYNYEI, NyH.⁴ 73. és Fgr. Spr. 133]. Elemei: a *-j* egyszerű denominális és az *-al* összetett frequ. képző.

A képző használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igéket képez: *šartši* 'répa': *šartšiēz vuem šartšiānē šizil* 'im herbst waren die rüben zum aufnehmen gereift' A. XIX. 124. G. — *gudiri* 'mennydörgés': *kwaž gudirjaki* 'midőn mennydörög' VNpk. 6. O. — *pužmer* 'dér, zuzmara, hóharmat': *kwaž pužmerjaloz* 'az időjárás derezni fog' VNpk. 9. O.

II. «Valamivé tesz» jelentésű igét képez (igen ritkán): *gop* 'völgy, mélység': *gopjaz-kā* 'lyukasztja' VNpk. 2. O.

5. *-jašk* [BUDENZ, UA. 126]. Elemei: az egyszerű denominális *-j* és az összetett frequ. *-ašk* képző. Az *a*-ban jelentős elem van.

A képző használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez: *urom* 'freund': *ug uromjaški ii ta-bere tonen* 'mit dir werde ich hernach nicht mehr freundschaft schliessen' A. XIX. 116. M. — *teški* 'fricska, nasenstüber': *ta-bere teškiillāšķisa šudom* 'lass uns jetzt spielen, lass uns einander schneller geben' A. XIX. 86. J. — *muso* 'lieb, gewögen, hold': *tinad ta šamen musoiāšķemed* 'deine auf diese weise geschlossene freundschaft' A. XI. 37. MU.

II. «Valamivel tesz» jelentésű igét képez: *kışno* 'frau, weib': *kışnojáskem* 'er verheiratete sich' A. XIX. 137. G.

III. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez: *tušmon* 'bösesinnter mensch, feind, böser geist': *tušmonjáškinî* 'beneiden' A. XIX. 143. G. — *kat* 'erő, tehetség': *katjáškem* A. XIX. 153. G.

6. *-kt* [WIEDEMANN 108 §; BUDENZ, UA. 155; SZINNYEI, NyH.⁴ 76. és Fgr. Spr. 136]. Alakja: WIEDEMANNnál *-ekt*, MUNKÁCSINÁL *-äkt*. Az *e* illetőleg *ä* hang nem jelentős elem. Eredetere nézve azonos a causativ *-kt* képzővel.

A képző használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez: *ber* 'mög, hátsó rész': *berektnî valjosse* 'die pferde umkehren' A. XIX. 127. G.

II. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez: *kur* 'szégyentvalló, meggyalázott': *kuräktämäniz* 'kínjában' VNpk. 62. M. — *lîz* 'kék': *lîzäktitož* 'míg bele nem kékül' VNpk. 139. Sz. — *ëuž* 'sárga': *ëužähton* 'sárgaság' VNpk. 6. O. — *kos*, *küs* (K.) 'száraz': *kosäkt-* (Sz., G.) 'elszáradni, elhervadni, elhalaványulni' 196. — *gord* 'veres': *gordäkt-* 'vörössé válni, pirulni, izzóvá lenni' 249. — *jo*, *dü* 'jég': *joäkt-* 'jéggé válni, megfagyni' 277. — *tîš* 'mag, szem': *tîšäkt-* 'magvasodni, megtelni maggal v. gabonaszemmel' 351. — *tođi*, *tüđi* K. 'fehér': *tođiäkt-* (Sz.), *tüđäkt-* (K.) 'fehérlení' 367. — *nap* 'sűrű': *napäkt-* (Sz.) 'sűrűsödni' 510.

III. «Valamivé tesz» jelentésű igét képez: *šod* 'fekete': *oz-kä šodäkti* 'nem piszkítja be' VNpk. 17. O.

Ritkán előforduló kapcsolatok:

1. *-aşkîl* (frequ.-denom. *-aşk* + frequ. *-l*): *veš* 'opfer, gebet': *so pęšî dırjaš-ik jun vešaşkîlem* 'von seiner kindheit an betete und opferte sehr fleissig' A. XIX. 140. G. — *luk* 'garbenhaufe': *lukaşkîlîzî* 'sie sammelten sich' A. XIX. 146. G.

2. *-aşkîllal* (frequ.-denom. *-aşk* + frequ. *-llal*): *luk* 'garbenhaufe': *lukaşkîllam* 'sie sammelten sich' A. XIX. 134. G.

3. *-atîšk* [BUDENZ, UA. 159] (denom. *-at* + frequ. *-šk*): *iunmatîški-* 'stark, fest werden, sich stärken' (BUDENZ példája).

4. *-atk* (denom. *-at* + frequ. *-k*): *ëoš* 'együtt': *ëošatkîni* 'mérközni' VNpk. 112. K.

5. *-atšk* (denom. *-at* + frequ. *-šk*) [BUDENZ, UA. 159]: *junmatîški-* (BUDENZ példája) = *junmatîški-* (l. fönnebb).

6. *-dal* (denom. *-d* + frequ. *-al*) [BUDENZ, UA. 127]: *vož* 'zorn': *voždal-* 'unzufrieden sein' (BUDENZ példája).

7. *-dašk* (denom. *-d* + frequ. *-ašk*): *vožinī* 'halten': *voždaš-kemez* 'schämt sich' A. XI. 81. J.

8. *-džisk* (mom.-denom. *-dž* + frequ. *-šk*): *līd* 'szám': *līddžiskinī* 'zählen' A. XIX. 86. J.

9. *-džášk* (mom.-denom. *-dž* + frequ. *-ašk*): *med* 'fizetés': *robotnīke meddžáškīnī* 'um sich als knecht zu verdingen' A. XIX. 126. G.

10. *-jāškīl* (denom. *-j* + frequ. *-ašk* + frequ. *-l*): *kīšno* 'frau, weib': *kīšnojāškīlem* 'er verheiratete sich' A. XIX. 122. G.

11. *-lal* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 41, 126; SZINY-
NYEI, NyH.⁴ 73] (denom. *-l* + frequ. *-al*): *čer, čēr, čir* (K.): *čērlal-* 'megbetegedni' 314. — *čilter* 'hímzésmű': *čilterlal-* 'csip-kézni' 322. — *pajda* 'haszon': *pajdalal* 'hasznót húzni' 535.

12. *-mal* [WIEDEMANN 106 §] (azonos a deverbális *-mal* képzővel): *ož* 'háború': *ožmal-* 'haddal megtámad' 69. — *žit* 'este' (Sz.): *žitmal-* 'beesteledik' 300. — *tođī* 'fehér': *tođimal-* 'fehériteni' 367. — *peñ* 'hamu': *peñmal-* 'hamuval behinteni' 547.

13. *-mašk* (mom.-denom. *-m* + frequ. *-ašk*): *ož* 'háború, harc': *ožmaškīnī* 'ins feld rücken' A. XIX. 99. J.

14. *-mīllal* (mom.-denom. *-m* + frequ. *-llal*): *uzīr* 'reich': *uzīrmīlla-m-pe* 'sie sollen sehr reich geworden sein' A. XIX. 67. MU.

15. *-mišk* (mom.-denom. *-m* + frequ. *-šk*): *vižtām* 'bolond, esztelen': *vižtāmmiško* 'megbolondulok' VNpk. 109. M.

16. *-mīt* [BUDENZ, UA. 162] (mom.-denom. *-m* + caus. *-t*): *uzīr* 'reich': *uzīrmīt-* 'reich machen'; *tīr* 'voll': *tīrmīt-* 'voll ma-
chen'; *bur* 'gut': *burmīt-* 'heilen' (BUDENZ példái).

17. *-nal* [BUDENZ, UA. 126] (denom. *-n*, a mely talán *-l*ből lett + frequ. *-al*): *kort* 'vas': *kortnal-* 'fölszabolázni' 190. — *joz* 'íz, izület': *joznal-* 'ízenként szétszedni' 275.

18. *-našk* (denom. *-n*, a mely talán *-l*-ből lett + frequ. *-ašk*): *joz* 'íz, izület': *joznaškīnī* 'vagdalkozni'.

19. *sašk*: *pulī* 'buborék': *pulsaškā* 'buborékot vet' VNpk. 6. O.

20. *-tal* (denom. *-t* + frequ. *-al*) [BUDENZ, UA. 127]: *ajip* 'ludch: *ajiptal-* 'beschuldigen' (BUDENZ példája).

21. *-tállal* (denom. *-t* + frequ. *-llal*): *bít* 'ganz': *bíttállam* 'sie machten ein ende' A. XIX. 74. MU.

22. *-tíl* (denom. *-t* + frequ. *-l*): *bít* 'egész': *bíttílozi* 'el-veszítik' VNpk. 61. M.

23. *-tísk* (denom. *-t* + frequ. *-šk*): *zol* 'merev, feszes': *kuez zoltískem* 'die haut ist ausgespannt' A. XIX. 38. J.

24. *-tísk* (denom. *-t* + frequ. *-šk*): *kotír* 'körül': *tj kotír ko-tírtískem* 'er ging um den see herum' A. XIX. 52. MU.

25. *-gat*: *sor* 'mély álom': *sorgat* 'horkolni, hortyogni' 428.

26. *-gal*: *ber* 'hátsó rész': *bergal* 'forogni' 616.

27. *-gät*: *jig* 'kopogás': *jiggät* 'kopogni' 266.

28. *-kal* (frequ. *-k* + frequ. *-al*): *íuläs* 'erdő': *íuläskal* 'vadászni az erdőben' 533.

29. *-lašk* (frequ. *-l* + frequ. *-ašk*): *eš* 'pajtás': *ešlašk* 'ba-rátkozni' 35. — *esäb* 'bánat': *esäblask* 'búsulni' 34.

30. *-mat* (mom.-denom. *-m* + caus. *-at*): *ušto* 'lyuk': *ušto-mat* 'kilyukasztani, átfúrní' 99. — *jun* 'erős, szilárd': *junmat* 'megerősíteni' 284.

31. *-žal* (mom.-denom. *-ž* + frequ. *-al*): *gerd* 'kötés': *gerd-žal* 'összekötözni' 239.

MEDVECZKY KÁROLY.

Az úgynevezett igeidők elméletéhez.

(Tizedik közlemény.)

Az ú. n. utóidejűség (rákövetkezés) kifejezése a latinban.

98. Hosszúra nyúló tanulmányomban terem sincs rá, de meg a 40—44. cikkekben már elmondottak után nem is szükséges, hogy az ú. n. utóidejűség kifejezését az előzményességéhez hasonló részletességgel tárgyaljam.

Mint már több ízben jeleztem, az *utóidejűség* terminust azért tartom kerülendőnek, mert a viszony téves felfogására vezethet. A latin nyelvet ugyanis éppen az jellemzi, hogy míg a magyar (és a görög) nyelvek a szereplő személy szempontjából jövődőnek szoktak jelezni bizonyos történéseket, s a beszélő személy ilyenkor magát a szereplő személy helyzetébe képzei, addig a latin nyelvben ilyenkor nincs átképzelés; ellenkezőleg, a beszélő tudatában marad a maga valóságos álláspontjának, s azt a melléktörténést, melyet egy más, főtörténéshez viszonyítva bekövetkezendőnek jelez, nem a szereplő személy álláspontjáról, hanem a magáéről határozza meg, ezért mult főtörténés mellett *multra* vonatkozó alakokat használ (*-turum esset, fuisset*), nem mult főtörténés mellett pedig nem *multra* vonatkozókat (*-turum sit, fuerit*). Az átképzelés egy neméről csak olyan esetekben lehet szó, melyekben a *sit* és *fuerit*-es igenév mult idejű verbum regens mellett áll (vö. a 88. cikkben a II. 2. pont végét).

Valamint az előzményesség kifejezésére külön *tőalak*, az ige-tőből képzett perfectumtő való, úgy a rákövetkezés kifejezésére is külön *tőalakot* fejlesztett és használt a latin nyelv, azonban kizárólag csak activ értelműt.¹⁶¹⁾ Ez az alak a *-turum*-végű

¹⁶¹⁾ A passivum számára csak infinitivust, a supinum accusativusából és *iri* infinitivusból (*amatum iri*), de ennek használatát is *fore ut* körülírással többnyire kikerüli. A gerundiumhoz tartozó melléknévi igevevekről jegyezzük meg, hogy azok rákövetkezést *soha sem* fejezhetnek ki, hanem mindig a teljesítendő (szükséges) történést jelölik, s e szerint mindig önálló használatúak.

igenév, mely akár főnévi eredetű (indeclinabile, l. BRUGMANN, Grundriss, II. 1268. l. STOLZ 192. l.), akár melléknévi, az előttünk ismeretes latinságban mindenesetre mint melléknévi igenév szerepel, s eredetileg minden időbeli jelentéstől egészen függetlenül, mint jelző, a jelzett személy szándékát, valami tette készülését, arravalóságát, vagy a jelzett dolog tervbenlételét, bekövetkezésének készülését jelenti. *Amaturus* = az a személy, a ki valakit vagy valamit szeretni akar, arra hajlandó, azt tenni szándékozik; *periturus* = az a személy, vagy tárgy, a ki v. a mi elveszésre van szánva; maga *futurus* is = az a személy vagy tárgy, mely létrejönni készül. Eredetileg tehát minden *-turus*-végű igenév időtől független állapotjelző értelmű, éppen úgy, mint a perfectumtő.¹⁶²⁾ A görögben nem a futurum-idő, hanem a μέλλω igével összetett infinitivus felel meg neki. (L. az 59. jegyzetet.)

Azok után, a mit a perfectumtő actióviszonyító funkciójáról mondtunk, akár *a priori* megmondhatjuk, milyen föltétel szükséges ahhoz, hogy ez a *-turus*-végű állapotjelző alak actióviszonyításra alkalmassá váljék. Mint állapotjelző, nem jelenthet egyebet, mint a fő történes idejével megegyező idejű (vele egyidejű) szándékosságot, arraszántságot, hozzákészülést. Rákövetkezést (utóidejűséget)¹⁶³⁾ csak akkor fejezhet ki, ha a történes értelmel lép benne előtérbe. Ebben a mondatban (Liv. I. 10. 7): ita diis visum est, non irritam conditoris templi vocem esse, qua *laturos* eo spolia posteros *nuncupavit*, a *laturos*

¹⁶²⁾ Gyakori eset a nyelvekben, hogy desiderativ értelmű körülírások valóságos futurum-funciójúakká válnak (*I will + inf.* az angolban, μέλλω + mellékmondat az úgörgögben). De a latinban a *-turus*-végű alak még a nyelv későbbi periodusaiban sem egyértelmű a futurummal, még copuláción sem, sőt még a copula achronisticus imperfectum alakjával együtt sem. *Dicturus sum* és *dicam* a latinnak sohasem volt azonos jelentésű. Csak két alak van, mely közel jár az igei jelentéshez, *venturum*, és kivált maga a jövő idő jelzésére alkalmazott *futurum* (mint a görögben is ὁ μέλλων χρόνος). De mindamellett még *futurum est* és *fiet* sem egészen fedi egymást; l. pl. Cic. de div. II. 8. 21. quoquo enim modo nos gesserimus, *fiet* tamen illud quod *futurum est* = meg fog történni, a minek történnie kell, a mivel vemhesek az állapotok. A román nyelvekből sem a *-turus*-os alakok szorították ki a latin futurumot, hanem más körülírások. Ebben a kapcsolatban is ki akarom tehát emelni, milyen hibás és veszedelmes dolog ezt az igemelléknevet a participium futurumának nevezni. Hiszen még az infinitivusban (*amaturum esse*) sem lehet szó az alak jövő értelméről. Az idői értelem a verbum regens idejétől függ. Lehet mult is, jövő is.

¹⁶³⁾ Nem pedig »beállló» történet, mint a hogyan az actió-alapon álló modernebb grammatikák (még BARTAL régebb kiadásai is) tanították. A jelzett történet nem beállló, hanem bekövetkezendő; azért módosítottam a BARTAL-féle Mondattan 4. kiadásában *bedllandó*-ra az addig használt *bedlló* terminust.

igenév kétségkívül nem (a multban) meglévő szándékot, hanem (a multban) még csak bekövetkezendő, elkezdendő történést jelent a mult idejű *nuncupavit* főtörténéshez viszonyítva. Itt actióviszonyítással azt fejezi ki a latin, a mit a magyar átképzeléses jövővel így mondana: «a melylyel kijelentette, hogy utódai zsákmányt *fognak hordani* abba a templomba». Ezt a jelentést az teszi lehetővé, hogy a *laturos* igenév itt nem szándékjelölő állapotjelzőnek, hanem történésjelzőnek értendő.

Tulajdonképpen feladatunk ezek után csak annak megállapítása marad, mikor és milyen összefüggésben használja a latin irodalmi nyelv történésjelzőnek, tehát viszonyítottnak (rákövetkeezést jelölőnek) a *-turus*-végű igenévet?

Felelet: csupán az oratio obliquában használható alakokban, még pedig első sorban az *esse*-vel összetett alakokban, aztán (kivált a függő kérdésben lévő) obliquus subjunctivusos (*sit, esset, fuerit, fuisset*-es alakokban, még pedig a subjunctivusos alakokban csak olyankor, ha a subjunctivus nem (az oratio rectában is meglévő) volitívus-conditionalis értelmű, hanem tisztán csak obliquus. Kétségtelennek tartom, hogy a rákövetkeezés igeneves kifejezését az oratio obliqua tette a latinban szükségessé, olyanformán, mint a hogy a görögben is a futurum-tőhöz tartozó infinitívus és optatívus alakokat a szereplő személy szempontjából való jövődőség kifejezése hozta létre. Oratio obliquába tartozó ilyen infinitívus vagy subjunctívus alakokban ez a történésjelző értelem a rendes; a példáknak csak kisebb része érthető az eredeti állapotjelző (szándékot, arravalóságot) kifejező értelemben is. Más szóval: az efféle or. obliquabéli alakoknak a megfelelő oratio rectákban rendszeren futurum szokott megfelelni, és csak ritkán mondhatunk az oratio rectában is *-turus*-os igemelléknévvel körülírt alakot. És fordítva: az or. rectabéli futurumokat másképpen, mint éppen az igenévvel körülírt alakokkal, nem is lehet oratio obliquában kifejezni. Infinitívusos és függő kérdésbeli subjunctívusos példák szükségtelenek; elégnek tartom a mondottak megvilágítására ezeket a mellékmondatos példákat. Cic. Sest. 43. §: *cui erat dubium quin ille sanguis tribunicius consules ultores esset habiturus*. (Or. recta: *habebit? habiturus est?*) Caes. B. G. I. 3. 6. *Perfacile esse probat conata perficere, propterea quod ipse suae civitatis imperium obtenturus esset* (or. recta: *quoniam ego obtinebo*).

Minden más összefüggésben az igeneves formáknak kivált indicatívusai, de nem obliquus subjunctívusai is a latin irodalmi nyelvben nem rákövetkeezést jelentenek, hanem állapotjelzők, s e szerint nem viszonyított, hanem önálló használatúak. Nem

időí értelmük van, hanem inkább modalis, mint a görögben a μέλλω-s szerkezeteknek. Innen van, hogy feltételes szerkezetek főmondataiban az *eram*, *fui* indicatívusokkal összetett alakok is gyakran találhatók a pusztá szándéknál maradt történések jelölésére, pl. Liv. I. 7. 5. si agendo armentum in speluncam compulisset, ipsa vestigia dominum eo deductura erant. Ha ilyen mondatok oratio obliquába kerülnek, a *fuisse* copulával kapcsolt igenév hasonló jelentőségű: dixit vestigia . . . eo deductura fuisse, s ilyenkor a deductura fuisse kifejezés előzményes a dixit főigéhez viszonyítva.

Az említett eseteket kivéve mennyire nem szabad az igenév funkcióját viszonyítottnak, vagy éppen időbelinek felfogni, legjobban mutatják ehhez az utoljára említetthez hasonló, de oratio rectás példák, melyekben a copula maga viszonyított használatú, s az egész körülírás nem rákövetkezőt, hanem ellenkezőleg, előzményességet jelöl. Pl. Liv. XLV. 27. columnas, quibus imposituri statuas regis fuerant, suis statuis victor destinavit. Ebben a szerkezetben az imposituri fuerant körülírt alak kétségtelenül előzményességet fejez ki a destinavit főtörténéshez viszonyítva: magát az imposituri igenévet nincs is mihez viszonyítani: a hajlandóságot, szándékot jelentő, inkább modalis értelme van. (Fordítható is így: «a talapzatokat, melyekre a király szobrát rakták volna rá . . .») Kétségtelenül mutatja a -turus-végű igenév szándékjelző, önálló értelmét a copula futurumával való kapcsolata is, mely kivált Catonál igen gyakori, l. pl. r. r. 30. ubi sementem facturus eris, 40. quem ramum insiturus eris stb., de CICERONÁL is előfordul, de inv. 1. 16. ea quæ dicturi erimus stb., l. több példát DRÄGERNÉL I². 291. l. Ugyanis, ha az igenévből jövődőséget éreztek volna ki az írók, nem jelölték volna meg azt még egyszer a copulával.

Köztudomás szerint a futurum esse és a futurum esset alakpárok helyett állandóan található a latin irodalom minden szakában egészen azonos jelentéssel fore és foret is. Foret-ről azonban tudnivaló, hogy a későbbi latin stilisztáknál (de már az aranykorban is) esset helyett is előfordul, a nélkül, hogy használatára a változatosságon kívül egyéb ok volna. NEPOSNÁL, SENECA NÁL, LIVIUSNÁL, TACTUSNÁL különösen gyakori ez a használat, sőt a három elsőnél a -turus igenév maga is előfordul foret-tal összekapcsolva.

A -turus-végű melléknévi igenév történésének külön actioqualitása nincsen; az illető történés actioqualitása az illető igeötétől függ. Lehet cursiv-durativ-iteratív is (amaturus, rogittatus), momentán is (terminativ, capturus, rupturus, haesurus, vágy perfectiv, descripturus, addicturus).

99. A 98. fejezetben láttuk, hogy a -turus-végű igemellék-

név még ott is, a hol előfordul, csak ritkán — csupán oratio obliquában — fogható fel viszonyítottnak, azaz rákövetkező történést jelölőnek.

Hozzá kell mármost még tennünk, hogy korántsem mindenütt találjuk az alakot, a hol a valóságban valamely melléktörténés egy másik történéshez képest az «utóidejűség» viszonyában áll.

Nem szokásos nevezetesen a rákövetkezésnek külön kifejezése czélhatározó mellékmondatokban, melyekről pedig annak idején (a 88. pont végén) kifejtettem, hogy oratio obliquás természetűek. Ilyen összefüggésben tudvalévőleg megelégszik a latin nyelv az imperfecta actio subiunctivusának alakjaival, kivált momentán értelmű igetöveknél. A finalis subjunctivus, mint tudjuk, az obliquusnál nyomósabb értelmű, s a történésnek a szereplő személy szempontjából való jövődőségét önként érthetővé teszi. Vannak esetek, különösen Liviusnál, mikor az oratio obliquás szerkezet melléktörténését kifejező imperfecti subjunctivus alak dupla functiójú; ilyenkor sincs a rákövetkezés kifejezve egyebbel, mint magával a subjunctivusszal, mely ilyenkor nyomósabb értelműnek, nemcsak pusztá obliquusnak, értendő. Liv. III. 4. 2. haud dubium erat, quia cum Aequis alter consul bellum *gereret* kitételben *gereret* = gesturus esset, v. consuli bellum gerendum esset. Or. recta: *gerat*. A mellékmondat ilyenkor (mint a 97. jegyzetben említettem) néha kétértelmű, pl. Cæs. B. G. III. 14. non satis constabat, quid *agerent*? De néha nem is használhatja a latin a *-turus* igenevet, mert ebből nem a beszélő (gondolkodó) személy szempontjából való rákövetkezést érezné ki, hanem a szereplő személy szempontjából való szándékolást, ez pedig az illető összefüggésnek nem felel meg. Pl. Consules incerti (erant) quatenus Volero *exerceret* victoriam. *Szándéka* lett volna Voleronak, hogy mentül jobban kihasználja a győzelmét; a consulok nem Volero rosszakaratában kétkednek, hanem tetteinek bekövetkezésében. Nagyon fontos tudnivaló, hogy ebből az okból nem használhatja a latin a *-turus*-végű igenevet subj. obliquussal föltételes szerkezetek oratio obliquás mellékmondataiban is: a föltétel teljesedéséhez ugyanis a szándék nem elegendő. Azért sohasem találunk efféle szerkezetet: *præmium propositum est, si urbem tradituri estis*, v. *dux præmium proposuisse dicitur, si urbem oppidani tradituri essent*, hanem rendesen az előzményesség kifejezésével: *si tradideritis*, *si tradidissent* (l. a 88. cikk II. 2. pontját). Az igenév tehát csak olyan feltételes mellékmondatokban fordulhat elő, melyekben a subjunctivus nem obliquus, hanem conditionalis értelmű, s melyekben maga az igenév önállóan (modalisan) értendő, pl. Sall. Jug. 31, 21. vos... *ignoscere paterer*, nisi misericordia in

perniciem *casura esset* (ha vesztünkre nem *kellene* válnia, ha arra való nem *volna*, hogy vesztünket okozza). Cic. Cato m. 23, 82. an me censes tantos labores...suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam, quibus vitam *essem* terminaturus. *Essem* itt sem obliquus, hanem conditionalis subjunctivus, mely or. rectában is így volna (= ha be *kellett volna* fejeznem).

Még az infinitivusos oratio obliquában is gyakran mellőzi a latin a rákövetkezés viszonyának a *-turus*-végű igemelléknévvel való kifejezését, hanem megelégszik az imperfectum infinitivusával. Így jár el nevezetesen olyan igék mellett, melyeknél a hozzájuk tartozó melléktörténés felszólító módúnak értendő, s ha nem infinitivusszal volna kifejezve, kötőszós subjunctivusszal volna alakítandó. Tudvalévöleg a latinban ritka ilyenkor az infinitivusos szerkezet, mert a latin, eltérőleg a görögtől, csakugyan jobban szereti ilyenkor a subjunctivusos mellékmondatot. De mégis előfordul, s nevezetesen pl. *iubet* mellett acc. c. inf. a rendes, s elég gyakran találunk infinitivusos szerkezetet *volo*, *cupio* mellett is (ezek mellett nemcsak nem *-turus*-végű igenevet, hanem egyenesen perfecti infinitivust, l. a 72. pontot), továbbá *impero*, *postulo*, *veto*, *prohibeo*, *permitto*, *opto*, *desidero*, *studeo*, *peto*, *sua-deo*, néha *timeo* és *vereor* és más effélék, különösen még *constituo* mellett. A *-turus*-végű igenév mellőzésének itt is az az egyik oka, a mi fentebb: nem a parancsoló (tíltó, kívánó) személy szempontjából való rákövetkezés volna belőle kiérthető, hanem a szereplő személy szempontjából való szándékolás, már pedig a nyilatkozó személy a végrehajtás szándékával meg nem elégedhetik, s azonkívül gyakran egyáltalában nincs is szó szereplő személyről; másik oka, hogy a nyilatkozó személy kívánásának kifejezésére az imperfectum infinitivusa is elegendő, s a nyelv nem szeret semmit állandóan alkalmazni, a mi felesleges.¹⁶⁴⁾ A mit a görögre nézve a 43. cikkben kifejtettünk, általánosságban a latinra nézve is ugyanazt lehet mondani a rákövetkezés kifejezéséről: a *-turus*-végű igenév rendszeren csak

¹⁶⁴⁾ Ellenben elég következetesen alkalmazza a *-turus*-végű igeneves infinitivust a latin olyan igék mellett, melyek mellett a melléktörténés mellékmondatban kifejezve nem subjunctivusos, hanem indicativusos volna. Így még néhány olyan verbum regens mellett is, melyekben a jövőre vonatkozó értelem nyilvánvaló, különösen *spero*, *minor* és *iuro*, *polliceor*, *promitto* mellett, mely igéknél a 43. pontban említett görög igék hasonló szerkezetének lélektani oka is szerepelhet. A régibb latinságban előfordul példa arra is, hogy nem jövő vonatkozást ige után is el van hanyagolva a rákövetkezés kifejezése. Plaut. Asin. II. 4, 36. Aibat *reddere* (= *redditurum esse*). Capt. III. 4, 54. Filium...*redimere* (= *redempturum esse*) se ait. Így még *dicit*, *negat*, *credit*, *iuratus est*, *autumat* mellett is, több példát l. Holtzenál, Syntaxis, II. 69. l.

olyan főigék mellett használatos, a melyeknek nincs határozottan jövőre vonatkozó értelmük, s a melyek mellett a melléktörténés rákövetkezősége a *-turus* igenév használata nélkül nem volna világosan kiérezhető. Mivel azonban a latin a nyilatkozattevő egyén kívánságának tárgyát jelölő melléktörténést nem szereti infinitivusos szerkezettel, hanem mellékmondatos subjunctivusszal kifejezni, s ha néha kifejezi is infinitivusszal, nem használhatja ilyenkor a *-turus* igenevet: a rákövetkezés kifejezése a latinban még szűkebb körű, mint a görögben a szereplő személy szempontjából való jövődőség kifejezése, vagy (a μέλλω igével alakított infinitivusos szerkezetekben) a rákövetkezés kifejezése.

Az imperfectumtól indicativus alakjainak functiója.

100. Az *imperfectum achronistikus* (u. n. *praesens*) alakjának functiója, éppen azért, mert mint alapalakét, nagyon egyszerűnek tartották a kutatók, még kiváltképpen sok részletes kutatásra, a nyelvi adatok tüzetes gyűjtésére és vizsgálatára szorult. Mivel az anyaggyűjtést magam el nem végezhettem, mindaz, a mit ezen a czímen mondhatok, ez idő szerint még csak kísérletnek tekintendő a mulasztottak pótlására s a functiók helyesebb megállapítására. Az eredmények nagyjából a görög alakokra is érvényesek: de a görög részben (l. a 47. és 48. pontot) még nem láttam czélszerűnek rendszeres kifejtésüket, mert syntaktikai fontosságuk a latin és a magyar nyelvekre nézve nyilvánvalóbb.

Mindenekelőtt magának az imperfecta actio functiójának megfelelő értelmezésére van szükség, ¹⁶⁵⁾ még pedig olyanra, mely minden alakkategoriára egyformán ráillik. Ilyennek találok a latin (és görög) nyelvre nézve azt, hogy a perfectummal (és az aoristossal) szemben fejlődőben vagy még helyesebben: létesülőben gondoltatja el a történést. Functióbeli különbségeket okoz azonban magának az igetörzsöknek, vagy (képzett

¹⁶⁵⁾ Kivált nálunk, hol szokásba jött az imperfecta actiót a szerencsétlen 'folyó cselekvés' terminussal jelölni. Ellenben szerencsésebb terminust a latin 'imperfecta'-nál keresve sem lehetne találni az actió számára: ez a szó ugyanis csak annyit mond, hogy: 'nem perfectum' az alak. (Kevésbé szerencsés volna a GOSZRAU-féle [l. i. m. 146. l.] *inflecta* terminus.) Nem értem tehát az imperfecta terminussal szemben DELBRÜCK (Syntax II. 15. l.) aggodalmát, s még kevésbé BLASE-ét, ki DELBRÜCK szavait — részben idézés nélkül (l. BLASE 102. l. DELBRÜCK 311. l.) — nyomtatékosan ismétli. Én, ellenkezőleg, a DELBRÜCK-féle terminust (kürsive Aktionsart) tartom veszedelmesnek, mert ez csakugyan könnyen összezavarható a tartós történéssel: már pedig ez a functió az alakoknak csak egy részére illenék.

alakokban) az imperfectumtőnek az igetörzsökétől függő actió-árnyalata.

Amare, captare, adamare, vincere mind egyformán imperfectumok; de cursiv-durativ actiófajtájú csak *amare*; *captare* frequentativ, *adamare* és *vincere* pedig momentán. Közülök a praepositíós *adamare* fajta alakokat BRUGMANN és DELBRÜCK példájára perfectiv actióárnyalatúaknak szokás nevezni.¹⁶⁶⁾

Az eddigi kutatásoknak az mármost a hiányosságuk, hogy az egyes imperfectumalakok functiójának megállapításában nem tettek különbséget az imperfectumon belül az igetövek actióárnyalatai között, nem csoportosították ebből a szempontból a nyelvi anyagot, s nem figyelték meg, milyen functiójúak az imperfectum különböző alakkategóriáiban a különböző actiófajtájú imperfectumok. Ennek a hézagnak némi pótlását kísérem meg én, de persze csak annak az elenyészően kis nyelvanyagnak segítségével, a mi a magam gyűjtéséből rendelkezésemre állott, még pedig először az u. n. praesens alakra vonatkozólag.

A következő fejtegetésekben és azok eredményeiben is nagy szerepe lesz annak a megkülönböztetésnek, mely szerint az imperfectum u. n. praesens alakjai vagy általános, vagy alkalmi (actuális) értelemben fordulhatnak elő. Az előbbi terminust nem kell magyaráznom; az utóbbit én alkottam, s értem rajta szemben az általános használattal az alaknak azt a functióját, mikor bizonyos, határozott, konkrét körülményekre vonatkozik. Amabban az értelemben mindenkorra érvényesnek van gondolva a nyilatkozás; emebben csak bizonyos alkalomra vagy alkalmakra. A történet általános érvényessége lehet tényleges, valóságos, és ez a használat nyugodt beszédben is közönséges; de lehet nem tényleges is, hanem csak annak felfogott és kijelentett. Alig van ugyanis az izgatott kedélynek jellemzőbb beszédbeli nyilvánulása az általánosításnál, generalisatiónál (l. a 48. pont elejét is). Hogy különbséget tegyek az általános alakhasználat eme két főfajtája közt, az elsőt általános, a másodikat általánosító használatnak nevezem. — Mennyire fontos a latin syntaxisban az általános alakhasználat felismerése és különtartása, a perfectumra vonatkozó fejtegetéseimben tapasztaltuk. Kiderült ott, hogy az indicativus achronistikus perfectumalakja általános főtörténetek mellett latinismus, hogy használata ilyenkor viszonyítotttnak ér-

¹⁶⁶⁾ DELBRÜCK az igekötőtlen momentán értelmű törzsököket punctualisoknak nevezi, úgy hogy magában az imperfectumban is szól punctualis törzsökökről, l. fenn a 75. pontot és a 121. jegyzetet. Magam is csak tanulmányom közzétételekor jöttem rá, hogy ez az eljárás nem tanácsos.

tendő (84. pont), s hogy a subjunctivus perfectum alakjainak minősítése or. rectában éppen attól függ, általános használatú-e a fő történetes alakja, vagy sem (88. pont I. alatt). Ha mostani eredményeink igazolják a perfectum syntaxisával kapcsolatosan nyert eredményeket, ezek egyúttal amazoknak próbáiul, bizonyítékaiul szolgálhatnak.

101. Ha mármost áttérünk először is a momentán és perfectivált (igekötős) imperfectumalakok funkciójának vizsgálatára, és kutatjuk, milyen körülmények közt fordulhatnak elő a latinban ezek az alakok: a magyar kutatónak abból a nagyon feltűnő jelenségből kell kiindulnia, hogy a magyar perfectivált ige-tövek időjel nélkül alkalmi és nem átképzeléses értelemben jövő történetet szoktak jelenteni, vagy pontosabban: egyetlen egy funkciót kivéve, mindig azt jelentenek. Ez az egy funkció a cselekvő első személyű alakokban (egyes és többes számban) és csak igen ritkán a harmadik személyűekben (ha az első személy helyettük és az ő nevükben nyilatkozik, vagy harmadik személyben pl. mint *„alulírottról”* beszél magáról), továbbá szenvedő 3. személyű alakokban lehetséges, olyan nyilatkozatokban, melyek éppen a kinyilatkoztatással meg is valósulnak, tehát fogalmi tartalmuk szerint is első sorban megnyilatkozást jelentenek. Ilyenek kivált a bíraskodó személyiség döntő nyilatkozatai: *„elítélem, felfigyelem, elmarasztalom, helybenhagyom”*, de aztán más efféle döntő nyilatkozatok is: *„megbocsátok, elismerem, megtagadom”*, s ha nem a konkrét történetesen, hanem magán a döntésen a súly, ilyenek is: *„megadom”* (t. i. nem a dolgot, hanem a kérést), *„elfogadom”* (t. i. nem a dolgot, hanem az ajánlatot).¹⁶⁷⁾ A magyar perfectivált ige — legalább eddigi megfigyelésem szerint — minden más esetben, ha alkalmi és nem átképzeléses használatúak, jövő történetet jelentenek. Így áll a dolog a szláv nyelvekben is, sőt, ha jól tudom, a perfectiv terminus is voltaképpen LESKIENNEK a szláv nyelvekre alkotott műszava.¹⁶⁸⁾

¹⁶⁷⁾ Az efféle perfectiv imperfectumok elé az *„ezennel”* határozót mondhatjuk és érthetjük. — Ime, itt ismét egy fontos ok, miért nem tanácsos az imperfectumnak perfectiv v. momentán actiófajtaját punctualisnak nevezni, azaz úgy, mint az aoristosét. A punctualis actio időjeltelen alakja, ha van, csakis futurum értelmű lehet, s ha a görög efféle kitételeket aoristosban mond, (máris-múlt alakban kell az alakokat mondania, l. a 28. pont végén említett alakokat. Az értelmi rokonság nagy, de (l. a 75. pontot) az aoristos actiója mégsem azonos ezekkel az ige-töbéli actióárnyalatokkal.

¹⁶⁸⁾ Magyar példák szükségtelenek, különben is szóltam már erről a jelenségről a görög részen (l. a 27. pont végét). Érdekes volna tudni, vajon tősgyökeres magyar íróink szükségesnek látják-e az igekötős ige-töket is a „fogok” körülírással ellátni, annak jeléül, hogy jövőre értik?

A magyar (és szláv) perfectivált igék tehát annyira momentán értelműek, hogy egy-egy ilyen igében: «*elviszem, megnézem*» a *viszem* és *nézem* igék cursiv-durativ actióárnyalata belőlük ki nem érezhető. Tudvalevőleg a magyarban inversiósan mondjuk az igét, ha a cursiv-durativ actióárnyalatot éreztetni akarjuk: «*viszem el!*». (Ilyenkor a magyarban járatlannak vigyáznia kell arra, hogy ilyen szórend csak emphantikus beszédben van helyén, és hogy az igekötő is hangsúlyos, l. a 10. jegyzetet.)

Hogyan áll mármost a dolog a latinban a perfectivált és momentán igetövek eme futurum-jelentésével? Azok a munkák, melyek a «præsensnek futurumjelentésével» (— így fejezik ki magukat —) foglalkoznak, rendesen közölnek egy pár hagyományos példát arra, hogy a jelenség a latinban is megvan (HOLTZE, II. 67. és kk. BLASE, 108. l. §. 9. szerint éppenséggel: «im Altlatein sehr häufig», de a példák közé mindenütt fel vannak véve vegyesen a cursiv-durativ actióárnyalatúak is). Az én tapasztalatom a következő. A latin nyelvnek csak irodalmi formáját ismerjük; hogyan beszélt a latin köznép, sajnos, nem tudhatjuk. De az bizonyos, hogy az irodalmi nyelvben már Plautustól kezdve a jövő idejű történetet rendesen jövő idejű alakkal mondja a latin,¹⁶⁹⁾ s hogy elenyésző csekély azon helyek száma, a hol jövő helyett imperfectumot (l. 140. j.) mond;

Sajnos, ez irányban eddig tudtommal senki sem gyűjtött anyagot, Késervesen gondolok itt a Budapestben mindennap hallható efféle mondatokra: «*Fogom azt önnek megmondani!*» e h.: «megmondom» (vö. az 56. jegyzetet is).

¹⁶⁹⁾ Sőt, mint már kifejtettem (l. a 83. pontot II. 2. alatt), mivel a latin az általános gondolatoknak is konkrét formulázására törekedett, a futurum alakot használta gyakran még olyankor is, a hol mi (a mi nyelvünk szerint) az imperfectum-mal való általános formát várnók. Ut sementem feceris, ita metes = ki mint vet, úgy arat. Nemhogy kelleténél ritkábban, hanem gyakrabban használta tehát a futurumot. A futurumnak a magyartól eltérő, pedáns használatára mutatnak továbbá a román nyelvek is. Igaz, hogy a régi futurum-formák kivesztek a késő latin nyelvből: de azért veszték ki, mert a nyomósabb értelmű körülírt formák (*je parlerai* = j'ai à parler) kiszorították. Ezeket az új formákat azonban még a köznép is elég következetesen használja, és pl. *je pars demain* mellett, kivált az időhatározó nélkül, a *je partirai, io partirò* alakot is mondja. — Ebből a tényből mármost az következik, hogy a latin (és a román) nyelvekben a perfectivált cursiv-durativ actióárnyalatú igék (*congero, ad-amo, ad-hibeo* stb.) nem olyan határozottan momentánok, mint a magyarban, vagy pontosabban: a határvető (termináló) értelmén kívül a történet fejlődésben levése, létesülése is kiérezhető belőlük, sőt hogy még a perfectivált momentán actiófajtájú imperfectumokban is megmarad az imperfectum értelem. Erre mutat az is, hogy inversio sincs a latinban. Végleges ítéletet ebben a kérdésben azonban csak az igetöveknek sok auctornál való tüzetes megvizsgálása után lehetne mondani. Ez pedig külön kutatást és feldolgozást kívánó, nagy munka, melyre én ez idő szerint nem gondolhattam.

s ha mondja, pontosabb kutatás mellett rendesen ott is kiderül, hogy nem jövő értelemben mondja, hanem vagy átképzelés, vagy általánosítás (generalisatio) a használat lélektani magyarázata. Átvizsgáltam csupán ebből a szempontból Plautus Trinummusát, Terentius Phormióját, az Aeneis I. énekét, Sallustius Catilináját, Cicero négy Catilinariáját, Caesar Bell. Gallicumának I. könyvét és Livius I. könyvét (persze csak a párbeszéd részek, és azokban is csak a nem-elbeszélők kerülhettek szóba). Az eredmény az, hogy már Plautus is jövő alakkal fejezi ki a jövőt (Trin. 26, 45, 107, 156, 246, 376, 379, 385, 387, 463, 508, 576, 578, 597, 625, 629, 708, 710. stb.), a többi írók pedig éppenséggel. A jövőt kizáró értelmű döntő értelmű imperfectumot azonban legtöbbször csodálatosképpen nem Plautusban, hanem az aránylag legfiatalabb Liviusban találtam (I. 10. 6. dedico; 12. 6. voveo; 24. 5. facio; 16. 7. indico; 26. 8 [és II. 55. 5] provoco; 32, 12 consentio consciscoque; 32, 13. [bellum] indico facioque; 38. 2. recipio; 47, 3. appello; 58, 10. absolve, libero; II. 12. 14. dimitto te; többes számúakat: I. 38, 2. dedimus; II. 2. 7. fatemur; II. 12. 11. [bellum] indicimus), még pedig, mint látjuk, csupa első személyűt.¹⁷⁰⁾

¹⁷⁰⁾ Találtam még jövő vonatkozású momentán imperfectumot né-mely mellékmondatban is, kivált feltételesben. Trin. 7. dicam, si animum *advortitis*; 156. si ille huc salvus *revenit*, reddam suom sibi; 515. perimus nisi quid *comminiscor*; 675. si istuc *facis*, incendes genus; 713. si *datur*, erit; Phorm. 179. nullus es, nisi aliquod consilium *reperis*; vö. 201., 782. is; Cic. Cat. II. 5. si *permanent*, mementote, Sall. Cat. 58, 9. si *vincimus*, ... erunt. — Phorm. 719. conveniat (uxor) hanc prius quam hinc *abit*. Plaut. Epid. V. 1. 27. Opporere dum *cefero* ad te argentum. Rud. III. 6, 41. Manete, dum ego huc *redeo*. Ezek és a BLASENÁL és HOLTZENÁL felsorolt példák az egyedüliek, melyekről eddig tudok. De a latin irodalmi nyelvben ritka az efféle alakhasználat. Ciceronál olyankor találok, ha izgatott a beszéd, s ha az alakok e szerint általánosoknak foghatók fel, pl. Verr. IV. 80. quisnam, per deos immortales, tuebatur Scipionis memoriam, quis monumenta virtutis ..., si tu ea *relinquis* ac *deseris* (ha te mindig így mellőzgeted és cserben hagyogatsz azokat?). Továbbá magában Plautus Trinummusában is ott vannak mellettük a következők: 280. si *percoles*, 299. si *capesses*, 423. quom *veniet* és mások. Ha a feltételes imperfectumok nem általánoson értendőek, akkor a népies alakhasználat nyomait láthatjuk bennük; tán azért maradhattak meg a *si-s*, *priusquam*-os és *dum*-os szerkezetekben, mert itt a jövő vonatkozás különben is jelölve van. — A *dum*-os mondatok múlt helyzetre nézve is többnyire imperfectumosak még a történetíróknál is; az ilyen imperfectumot «*praesens historicumnak*» szokás magyarázni, pl. ebben: Plaut. Amph. V. 1. 45. dum haec *aguntur*, uxorem tuam gementem audivimus. Nem tartom kétségtelennek a magyarázatot, de mostani anyagom alapján nem szólhatok hozzá. Feltételes szerkezet főmondatában eddig egyedüli példám ez (Cic. Verr. IV. 10. 10.): si id, quanti aestimabat, tanti vendidit: *desino* quaerere, iurene emeris. Itt azonban a magyarban is meglévő döntésszelző alakkal van dolgunk: «ezennel abbanhagyom», melyről főnőbb már szóltam. Egészen kivételes ez a példa Pseudo-Caesar-nál (B. C. III. 94. 6.):

Mivel pedig e szerint a latin a jövő történetét jövő alakkal fejezi ki, a momentán imperfectum pedig jövőről a latinban úgy szólván nem használatos, ki kell mondanom, hogy a perfectivált (igekötös) és momentán értelmű latin igék (nem számítva a döntést jelentő fennebb említett első személyű alakokat) alkalmi értelemben egyáltalában nem fordulnak elő a latin irodalmi nyelvben átképzelés nélkül. Magyar emberre nézve nem lehet nehéz ezt a tényt megérteni. Pl. ez a magyar ige »betoppan» (ARANY, Toldi, II. é. 6, 2) a magyarban alkalmi értelemben vagy jövőt jelentene (latinul: *intrabit*, ez a functio a latinban elesik), vagy pedig átképzeléses (u. n. præs. historicum: »Im azonban kellettlen, hivatlan a fiú betoppan...»); ha pedig nem alkalmi, általánosnak kell lennie: »a magyar ember mindenkit szívesen lát, a ki hozzá betoppan»; vagy iterative: »gyakran (néha, olykor) betoppan hozzá egy-egy vendég», vagy (izgatott beszédben) általánosítónak: »ez is (mindig) olyankor toppan be, ha nem várják»; »miért nem toppansz be olyankor, ha szükség van rád?»¹⁷¹⁾

tuemini castra; ego reliquas portas circumeo et præsidia confirmo. Több példát a futurum értelmű alakra ez idő szerint nem tudok.

¹⁷¹⁾ A latin alakok (eddig nem létező, sajnos, a *Thesaurusb*ban sem található) statisztikájára a fennebb előadott gondolatok pusztá deductio által is érdekes következtésekkel járnak. E szerint pl. valamely külföldben is momentán színezetű igetők perfectivált (igekötös) alakjai, s kivált a második személyek, melyek átképzeléses használatban (mint præsens historicumok vagy hasonlatokban) ritkábban fordulhatnak elő, teszem azt ez: *devincis*, vagy *restinguis*, vagy *evicis*, alkalmi értelemben úgyszólván soha sem fordulhatnak elő a latinságban. (En az átnézett relative csekély, de absolute elég tekintélyes anyagban egyet sem találtam efféle.) Mert vagy futurum szükséges: *devinces*, *evices*, vagy általánosító a functió. Pl. Cicero ezen indultat kérdésében (Tusc. disp. I. 39.): An tu, cum me in summam expectationem induxeris, *deseris*? a *deseris* ige általánosító használatú (= képes vagy elhagyni vagy: csak úgy derüre-borura elhagyogatsz?), mert külföldben *deseres* futurumot mondott volna Cicero, s ez esetben az *induxeris* perfecti futurumnak is volna érthető. Hasonlóképpen értendő Plautusnál (Trin. 118.) ez a két impf. is: Quin eum *restituis*? quin ad fugem *conrigis*? (Érdekes és fejtegetésemet igazoló tény, hogy az efféle általános alakok sententiákon kívül csak izgatott kérdésekben, tagadásokban szoktak előfordulni. Anyaggyűjteményem áttekintésekor ez a tény rögtön szemembe tűnt, és megerősített eredményeim helyességébe vetett hitemben.) — Másik érdekes következtetés például, hogy párbeszédes, vitatkozó előadásban (a hol elbeszélés nem szerepel, s másrészt általános sentenciák is ritkábbak) a momentán imperfectumalakok csak általánosított (generalizáló) functióval fordulhatnak elő, s viszont elbeszélő előadásban csak átképzeléses functióval, azaz mint u. n. præsens historicumok. Általában pedig: a momentán értelmű imperfectumok legfőbb alkalmazása (talán 10:1 arányban) éppen az u. n. præsens historicum. Ha ez nem volna, egész könyveket olvashatnánk el a nélkül, hogy egy alakot is találjunk. — Mint a 84. és 85. pontokban lévő fejtegetések próbája, érdekes végül a következő

Mielőtt az alakhasználat rendszeres áttekintésére áttérnénk, csak arra a kérdésre akarok még megfelelni, hogyan lehetséges az, hogy perfectiv és momentán értelmű imperfectum általános értelmű legyen? Olyan értelemben természetesen nem lehet általános, mint gyakran a cursiv-durativ actiójú alakok (*amat, videt*), hogy a történés megszakitás nélkül legyen mindenkorra érvényes, hanem úgy, hogy a momentán történés bármilyen időben, akármikor újra meg újra létesülhetők értendő. Ez utóbbi functió nem mindig azonos azonos az iteratív functióval; iteratívva rendszeren akkor válik, ha valamely adverbium (*sæpe, interdum, olim, quondam*) megszorítja az általános értelmet; de rokon vele, s innen van, hogy syntaxisa (az előzményes perfectummal való szerkesztés) azonos az iteratív értelmű imperfectumokéval.

A momentán értelmű latin imperfectumok használatának rendszeres áttekintése e szerint a következő (nem számítva a döntéssel első személyeket):

Előfordulhatnak

I. Alkalmi értelemben: csak átképzéssel, és pedig

A) átképzéssel a multba, mint u. n. *præsens historicumok*, válságos történeteket jelző alakok, elbeszélésben. De 2. személyű alak a latinban igen ritka. Plaut. Capt. III. 1. 27. *Ab eo ab illis, postquam video me sic ludificari. Ter. Phorm. V. 878. Quo magis credas: patruos interea in de egreditur foras; haud multo post...: idem recipit se intro denuo.* Leggyakoribb természetesen a 3. személy. Az u. n. *præsens historicum* a momentán imperfectumoknál a leggyakoribb functió (gyakoribb, mint a cursiv-durativoknál. Verg. Aeneisének II. énekében 10 curs.-dur. 1. személy mellett 33 momentánt találtam). Előfordul nemcsak válságjelző fő történetek jelzésekor (így *cum-additivum* mondatokban is), hanem igazi mellékmondatokban is, kivált *dum*, továbbá *postquam, quando*,

következtetés. Ha a momentán imperfectum alkalmi értelemben (az átképzés használatát kivéve) nem fordul elő, akkor a hozzátartozó melléktörténetet jelölő perfectum csak előzményes (viszonyított) lehet, azaz olyan, a mely magyarra perfectummal vagy mult idővel nem fordítható. És viszont, a hol a melléktörténetet jelölő perfectum önálló functiójú, azaz, a hol magyarra perfectummal vagy mult idővel fordítható: ott, föltéve, hogy megfigyelésünk helyes, a perfectumhoz tartozó fő történet e szerint nem lehet momentán (v. perfectiv) imperfectum. Úgy áll-e a dolog? Nézzük át a 84. pont hatodik kikezdésében a példákat, és csakugyan azt tapasztaljuk, hogy az összes fő történetek cursiv-durativok [*est, scio, mirum (est), scribo, (sublati) sunt, adest, laudo, gratias ago, sum (ornatus), fero, nolo, debent, sunt, opinor*]. Ugyanezt tapasztaljuk a subjunctivi perfectum használatához a 90. pont második kikezdésében felsorolt példákban is [*nescio, veneror, vereor, sum, times, (credo) quaerere, intelligere (dicit), habere (se dixit)*].

ubi, quoniam, és néha *quum* kötőszók után. De ilyenkor kérdéses lehet, nem általános-e a használat? (Vö. a 170. jegyzetet.)

B) átképzeléssel akármilyen, határozatlan időpontba, elbeszélő (nem leíró) költői hasonlatokban. Csak a 3. személy. Verg. Aen. I. 317. ... *qualis... fugā praevertitur Hebrum*; IX. 553. *Ut fera, quæ... furit, seseque incit...*; X. 711. *ac velut aper... tergo decutit hastas* stb. Azonban az effélék kivált rövidebb, prózaibb hasonlatokban általánosaknak is felfoghatók (I. 86. pont II. alatt). Ritkébbak, mint a *cursiv-durativ* alakok, mert helyettük igen gyakran aoristos-utánzó perfectum áll (I. a 86. pontot, IV. alatt), és mert a hasonlatok rendszeren nem is elbeszélők, hanem leírók.

II. Nem alkalmi értelemben.

A) Általános kitételekben. (A momentán történés akármikor létesülhet.)

a) Sententiákban, közmondásokban; leginkább az egyes sz. 3. személy. Igen gyakori. Ha áttekintjük a 84. és 88. pontokban közölt példákat, melyek mellékmondataiban előzményes ind. vagy subj. perfectum van, úgy találjuk, hogy éppen úgy lehetnek momentánok az imperfectumok, mint *cursiv-durativok*. Pl. Cic. de republ. I. 44. *si boni represserunt (malos) recreatur civitas*; de fin. V. 41. *cum dispicere cœpimus, tum ea sequi incipimus, ad quæ nati sumus*. (Iteratív értelműek is lehetnek, de ez az értelem a kapcsolattól [kötőszótól, határozótól] függ; pl. Cic. Sull. 83. *quotiens quisque est in hoc scelere convictus, totiens renovatur memoria... salutis*. Tusc. II. 54. *qui restiterunt, discedunt sæpe superiores*. L. f) pont alatt.)

b) Definitiókban; a 3. személy. Cic. de inv. I. (11.) 15. *Purgatio est, cum factum conceditur, culpa removetur*.

c) Példákban (értekező előadásban). Cic. de inv. I. (34.) 58. *Eadem navigii ratio est; nam navis optime cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore utitur*. Cic. Top. (16.) 61. ... *cum in Aiaceis navim... fulmen iniectum est, inflammatur navis necessario*. (L. a 85. pont végét is.)

d) Köztulajdonnak (általánosan ismereteseeknek) tekintett adatok közlésében, melyek mindig «*úgy vannak*», melyek «*tudnivalók*».

α) a hivatalos nyelvben fennálló törvény, közszokás rendelkezéseiről, tilalmairól Liv. XXI. 18. 9. *Eo fœdere, quod cum Hasdrubale ictum est, Saguntini excipiuntur*.

β) u. ott, már nyilvánított véleményről, mely attól kezdve «*úgy van*». Cic. Cat. IV. 7. (*Sententia Cæsaris*), *quæ mortis poenam removet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplexatur*. Liv. XXI. 13. *Urbem vobis... adimit, agros relinquit* (Hannibal).

γ) görög módra, csak költőknél, kivált genealogiákban, de itt-ott máshol is, ismeretes tényekre, adatokra való utalásnál, Verg. Ecl. 8. 45. illum Garamantes *edunt* (= az ő sarjuk). Ilyenek a sokat vitatott Aeneis-helyek is, többi közt ez: (IX. 266) cratera antiquum, quem *dat* . . . Dido (= mely a D. adománya). Vö. Eurip. Med. 954. κόσμον ὦν ποθ' Ἕλλος . . . δίδωσιν ἐκγόνοισιν οἷς. Ilyen még: II. 275. quantum mutatus ab illo Hectore, qui *redit* exuvias indutus Achilli (= az A. fegyverével visszatérő H.-tól; H.-ra nézve ez a helyzet *mindig* jellemző. VIII. 294. Tu (Hercules) Cresia *mactas* prodigia (= te vagy az ő ismeretes leölőjük). III. 709. Hic genitorem . . . *amitto* Anchisen. hic me, pater optime, fessum *deseris* (ez az az ismeretes hely, melyről az a tudnivaló, hogy itt *veszti el* Aeneas az atyját). (Vö. a 48. pont legvégét; de ott nem emlitem a τίκτει-féle görög használatot. Erre csak azóta hívta fel a figyelmemet BLASE könyve, ki, úgy látszik, viszont LEY értekezésének [Verg. quæstionum spec. I. De temporum usu stb. Saarbrücken, 1877] alapján áll.)

δ) irodalmi művek tartalmának ismertetésében, vagy (meglévő) irodalmi művek szerzőiről szólva. Arg. ad Trin. 3. *perdit, vendit, deludit*; Cic. Off. I. 128. Stoici . . . *reprehendunt*; II. 16. *commemoratur* ab eo (Panætio); III. 38. Gyges *inducitur* a Platone stb.

e) Képes (személyesítő) helyleírásokban. Cæs. B. G. I. 1. 2. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen *dividit*. I. 1. 5. Una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium *capit* a Rhodano, *continetur* Garumna, . . . *attingit* Rhenum; I. 38. 5. reliquum spatium mons *continet* . . . ita ut radices montis ripæ fluminis contingant. Hunc murus cum oppido *coniungit* stb.

f) Gyakran ismétlődő, szokásos történetekről szólva, néha adverbiummal (*olim, sæpe, interdum* stb.). Trin. 543. nemo exstat qui ibi sex menses vixerit: ita cuncti solstitiali morbo *decidunt*; 297. Nil ego istos moror fæceos mores, quibus boni *dedecorant* se; Phorm. 264. Ecce autem similia omnia; omnes *congruunt*! Sall. Cat. 29. 3. Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxuma *permittitur*; 20. 12. tabulas . . . *toreumata* emunt, nova *diruunt*; Cic. Cat. IV. 14. *Iaciuntur* voces, quæ *perveniant* ad aures meas, stb. Határozóval: Phorm. 276. qui sæpe . . . *adimunt* diviti, aut *addunt* pauperi; Cic. Cat. II. 2. *retorquet* oculos profecto sæpe ad hanc urbem; IV. 3. neque meam mentem non domum sæpe *revocat* exanimata uxor.

B) Általánosító (generalizáló) kitételekben.

a) A tagadás már aránylag nyugodt beszédben is emphasisal és általánosítással szokott járni; még inkább az izga-

tott, szónoki előadásban. Phorm. 1044. Immo ut meam iam scias sententiam: neque ego *ignosco* neque *promitto* quicquam neque respondeo prius quam gnatum videro (= egyáltalában nem osztogatok bocsánatot, nem ígéretetek stb.). Cic. Cat. I. 5. nondum *adducor* ut faciam, I. 9. nondum *vulnero*; I. 15. Nihil agis, nihil assequeris, neque tamen conari ac velle *desistis* (t. i. soha, *umquam*); II. 5. quid cogitent, me scire sentiunt, neque *permoventur*; II. 21. qui iam pridem premuntur, qui nunquam *emergunt*, stb.


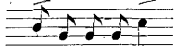
b) De nemcsak tagadásban fordulhat elő az általánosítás, hanem még kivált kérdésben, felkiáltásban is, és általában mindenféle szemrehányó, vádoló, gúnyolódó, fenyegető, biztató, tehát izgatott lelkiállapotú nyilatkozatban. Ilyenkor éppen a második személyű alak a leggyakoribb, mely momentán értelmű igéknél sem mint *præsens historicum*, sem mint általános használatú alak nem szokott előfordulni (kivéve a II. A) d) γ) pontban említett ritka — görögös — használatot). Trin. 118. quin eum *restituis*? quin ad frugem *conrigis*? 1006. Sed quis est qui huc in plateam cursuram *incipit*? Verg. Aen. I. 241. quem *das* finem, rex magne, laborum? (= egyáltalában miféle véget adsz?) I. 253. sic nos in sceptrum *reponis*? (ez a módja a visszahelyezésnek?) I. 540. quæ hunc tam barbara morem *permittit* patria? Cic. Verr. I. 20. qui reus pridie iam se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor eius consul est factus, *absolvitur*? (azt csak úgy «felmentetjük»?). Érdekes példa, melyet már fennebb, a 84. pontban idéztem. A szerkezet, mint a *putabat* alak mutatja (mely általános kitétellemel nem fér meg) úgy indul, mint alkalmi nyilatkozat; de általánosságban végződik az indulat (méltatlankodás) befolyása alatt. Tusc. disp. I. 39. An tu, cum me in summam expectationem induxeris (viszonyított perf.!), *deseris*? (csak úgy derűre-borúra elhagysz?) Tac. Ann. 22. quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi *reddit*? Nem kérdők és tagadók, de szintén indulatos beszédből valók a következő példák, melyekben az általánosítás néha a) inkább alkalmi mult v. perfectum, néha b) inkább alkalmi jövő helyett látszik állni. Trin. 140. *subigis* maledictis me tuis adeo, ut . . . (vö. 848. quin ego nunc *subigor*). 360. O audaciam! etiam me ultro accusatum *advēnit*! 441. Quanta me cura et sollicitudine *adficit* gnatus! 528. An. Sic hunc decipi! Do. Immo enim vero, Antipho, hic me *decipit*! Cic. Cat. II. 13. ego vehemens ille consul (gúny), qui verbo cives in exilium *eiicio*. (= a ki derűre-borúra számkivetem a polgárokat). Verg. Aen. II. 663. Pyrrhus, gnatum ante ora patris, patrem qui *obtruncat* ad aras. II. 665. hoc erat, quod me per tela, per ignes *eripis*. b) Phorm. 806. *Perdis*! (sc. me: a türelmetlenség, aggodalom általánosítása) vö.

856. *enicas!* és más effélék. A magyarban az a jövő helyett való általánosítás nem érezhető ki az igéből, mert alkalmilag is csakúgy mondjuk. («Megiszom a bort» = 1. *bibam* vinum, 2. *bibo* vinum = 1. meg *fogom* inni *ezt* a bort, 2. *mindig* megiszom *akármiféle* bort.)¹⁷²⁾ Tudtommal nem is vették eddig észre a használat nyitját, nemcsak a magyarok és a németek, hanem, a mi csodálatosabb, a francziák sem. (Pedig a francziában is megvan a külömbség-tétel.) Egészen más a latinban ez: *non desistis!* (= sohasem hagyod abba, szemrehányás) és ez: *non desistes* (= nem fogod abban hagyni egy adott esetben, higgadtabb beszéd). A latin, ha jövőt ért, éppen azért használ jövő időt, hogy a kitétel általánosnak ne legyen érthető.

A functiók ezen kimutatásából látjuk, hogy az imperfectum alakok közül a momentán actiófajtájúak egészen nyilvánvaló módon időtelen (achronistikus) functiójúak. Bajos volna hát megmondani, melyik illik kevésbbé ezekre az alakokra a szokásos terminusok közül, a régi «jelen idő» (præsens) terminus, vagy az újabban, kivált nálunk, szokásba jött «folyó történésű alak» terminus. Alak- és mondattanilag egyaránt helyes neve az alaknak a latinban: a momentán történésű imperfectum idő-jeltelen és időtelen (achronistikus) alakja, vagy röviden: momentán imperfectum (l. a 140. jegyzetet). A magyarban pedig, hol az imperfectumnak sincs jele: momentán (perfektivált képzős vagy képzőtlen) ige.

102. A nem momentán értelmű imperfectumtövek vagy cursiv-durativ, vagy frequentativ actióárnyalatúak. Ez a frequentativ actióárnyalat abban különbözik a momentán töveknél említett iterativ functiótól, hogy emez csak functió, azaz: a kapcsolatnak megfelelően beleérthető az alak értelmébe, a most szóbanlévő actióárnyalat ellenben mindig benne van a frequentativ igetőben, és sokszor külön jele is van, az u. n. frequentativ (gyakorító) képző. Evvel a képzővel momentán igetőből is képezhető frequentativ értelmű igető, pl. *cap-ere* — *cap t-are*, de rendesen mégis cursiv-durativ tövekhez járul, pl. *rogitare*, *pulsare*.

¹⁷²⁾ Hogy a magyarban nem érezhető ki ilyenkor az általánosítás, ezt csak az igére magára, és az írott nyelvre értem. Mert az élő beszédben a higgadt alkalmi nyilatkozatnak egészen más melódiája van, mint az emphantikus általánosítóknak. Erről mindenki meggyőződhetik, ha éppen efféle példát: «megiszom a bort» először abban, aztán ebben az értelemben hangoztat. [Általános értelemben a frázis legmagasabb hangja a név-

előre esik: «megiszom (én) a bort» ; alkalmi értelemben: «megiszom (ezt) a bort»  egészen más a melódia.

De ez eddig még teljesen járatlan terület.]

Előfordulhatnak pedig a nem-momentán értelmű imperfectumok mindazon functióval, melyekkel a momentánok.

I. Nevezetesen először átképzeléssel, még pedig

A) a multba, mint u. n. *præsens historicum*ok. De míg a momentán töveknek éppen ez a leggyakoribb functiójuk, addig a nem-momentánoknál más a főfunctió, s mint u. n. *præsens historicum*ok sokkal ritkábbak amazoknál. Vergilius Aeneisének II. énekében 33 momentán első személyű alak mellett csak 10 nem-momentánt találtam [359. *vadimus, tenemus* (iter); 441. *cernimus*; 564. *lusto*; 655. (in arma) *feror*, (mortemque) *opto*; 696. *cernimus*; 725. *ferimur*; 737. (dum) *sequor*; 753. *sequor, lusto*, de, mint látjuk, csak nyolcz igetből].

B) határozatlan időpontba, leíró (nem elbeszélő) hasonlatokban. Mivel pedig a hasonlatok nagyobb része leíró, hasonlatokban gyakoribb a nem-momentán imperfectum a momentánál. L. pl. *Aen. I. 149: saevit vulgus, iamque faces et saxa volant, furor arma ministrat*, stb.

II. Átképzelés nélkül.

A) Előfordulhatnak az előbbi fejezetben felsorolt általános és általánosító functiókkal: itt csak a statisztikában van különbség, melyet a legtöbb functióra nézve konstataáltam is, de mivel aránylag igen kis anyaggal dolgoztam, az eredményeket véglegesen érvényeseknek nem tekinthetem, s azért nem is közlöm.

B) Nagy különbséget tesz azonban a nem-momentán imperfectum alakok functiójában az, hogy ezek átképzelés nélkül is előfordulhatnak alkalmi értelemben, sőt, hogy leggyakrabban éppen így fordulnak elő.¹⁷³⁾ Míg pl. *aspicio* alkalmi értelemben rendesen u. n. *præsens historicum*, addig *video* rendesen nem átképzeléses értelmű, hanem a beszélés időpontja is beleértendő a történésébe. Mivel pedig éppen ez utóbbi a rendes functió, azért fogták fel az efféle alakokat szemben a mult (*videbam*) és jövő (*videbo*) alakokkal «jelen»-eknek a grammatikusok. Ebben nyilvánvaló módon nem is hibáztak. A baj ott kezdődött, hogy egy kalap alá foglalták velük a

¹⁷³⁾ Azonban, mint már a 89. pontban említettem, mégsem mindenféle igető mindenféle alakja, mert pl. a nyilatkozást jelentő igetövek egyes és többes számú 2. személyű alakja (*rogas, dicis, munitas* stb.) alkalmi és nem átképzeléses értelemben nem fordulhat elő, hanem, ha előfordul, vagy átképzeléssel (mint u. n. *præs. historicum*), vagy általánosítással magyarázandó. Az átképzeléses és az általánosító használat közt gyakran itt is bajos a határvonalat megvonni. De jól tesszük, ha az izgatott beszédben előforduló alakokat inkább általánosítóknak magyarázzuk. E szerint pl. a seenikusoknál előforduló *rogas*? nem így értendő: még kérdezhettek? hanem így: még (egyáltalában) kérdezősködhettek? (a bosszankodó türelmetlenség általánosítása).

momentán igéket is, és az *aspicio*-fajta alakokat is «jelen»-eknek nevezték. Sőt éppen az *aspicio*-fajtákat magyarázták igazi «jelen»-eknek, a *video*-fajtákat pedig, mintha éppen ezeknél történt volna valami értelmi módosulás, «kitágított jelen»-eknek; úgy okoskodtak: a jelen ugyan voltaképpen csak egyetlen, folyvást változó időpont, de szabadságában áll a beszélőnek, hogy bármilyen hosszú időtartam alatt történő történeteket «jeleneknek» fogjon fel. Erre az okoskodásra semmi szükség, és a most szóbanlévő időjeltelen alak nem egyéb, mint a cursiv-durativ vagy frequentativ imperfectumok időt ki nem fejező (achronistikus) alakja, röviden; cursiv-durativ vagy frequentativ imperfectum, mely csak a jövővel és a multtal szemben jut a «jelen» értelemezhez. A magyarban pedig a megfelelő alak neve: tartós vagy gyakorító történésű ige. Időt ez az igető maga csak akkor jelenthet, ha időjel is járul hozzá. A nélkül multról vagy jövőről csak (öntudatlan) átképzéssel használható, de a latinban a jövő felé való átképzés a cursiv-durativ-iterativ imperfectumoknál sem szokásos, hanem jövőről szólva ezeknél is a jövő idejű alak használatos.¹⁷⁴⁾

103. Az imperfectum præteritumának (multjának) használatáról már a perfectum használatával kapcsolatban (l. kül. a 66. és 74—80. pontokat) elmondtam a főtudnivalókat. Két kérdés tüzetesebb megbeszélése van csak hátra: először, mi befolyása van az alak használatára magának az imperfectum-tó actióárnyalatának, és másodsor: lehet-e szó viszonyított használatáról is az alaknak? Az első kérdésre vonatkozó eredményeket átvizsgált anyagom aránylagos csekélysege miatt itt sem tekintem egészen véglegeseknek.¹⁷⁵⁾

Mivel a most szóbanlévő alak határozottan és mindig mult értelmű, elesik az a két functió, mely az achronistikus alak használatát összebonyolítja. Nevezetesen általános értelmű a mult alak sohasem lehet, átképzéles pedig csak határozatlan időpontba, azaz, csak hasonlatokban. (De, mint a 86. pont III. kikezdésében és a 142. jegyzetben előadtam, erre a használatra eddig csak egy-két példa ismeretes.)

Az imperfectum præteritum alakja tehát mindig alkalmi értelmű és mindig mult jelentésű. A *tō* jelölte történet mint a multban fejlődött, létesült képzelteni és gondoltatja el, szemben

¹⁷⁴⁾ Lásd magában a Trinummusban a következő alakokat: 148; *loquar*; 278b. *occultabo*; 346. és 522. *dicam*; 371. *tolerabis*; 391. *opperiar* 514. *edemus*; 585. *patiar*; 600. és 614. *ibo*, stb.

¹⁷⁵⁾ Átvizsgáltam pedig külön a mult alak szempontjából is a 101. pontban említett műveken kívül CICERO negyedik Verrináját, LIVIUS XXI. és TACITUS Annalesének I. könyvét is, hogy a functiókon kívül az alak előfordulásának statisztikájáról is némi tájékozódást szerezsek.

a perfectum-(historicum)-mal, melynek használatakor csak maga a tény (történés) érdekli a beszélőt. A perfectumtól mindig punctualis értelmű; az imperfectumében az illető történés actióárnyalata akár képzős az alak, akár képzőtlen, szabadon érvényesül. E szerint elvárható, hogy az imperfectum præterituma is a tö különböző actióárnyalata szerint különböző functiójú.

I. Lehet pedig a tö először cursiv (durativ) actiófajtájú, még pedig, mint az időtelen alaknál is (l. 169. jegyz.), sok ige-kötös igéé is. A cursive érthető történekeknél az alak functiója nyilvánvaló, kivált olyanoknál, melyek valami történéssel kifejezett testi vagy lelki állapotot jelentenek, pl. *pallebat*, *frigebat*, *frondebat*, *splendebat*, stb.; *putabat*, *sciebat*, *sentiebat*, *nitebatur* stb.; de olyanoknál is, melyek valóságos ténykedést jelentenek, *tacebat*, *gerebat*, *ferebat*, *latebat*, *osculabatur*, *parabat*, *quaerebat* stb. stb.¹⁷⁶) Efféle igetöveknek természetes actiófajtája tehát éppen első sorban az imperfecta actió kifejezésére volt alkalmas. Ilyen a legtöbb verbum dicendi is, ámbár ezeknek actiófajtája a punctualizálással is megfér.

Az efféle tövű igealakok legigazibb helye, ha állapotjelzők vagy képesen használt történésjelzők, a múltban létezett (már nem is létező) tárgyak, helyzetek, állapotok, sajátságok leírásában volna, csak hogy persze olyan előadásra, mely minden történés (esemény)-sor nélkül csupán csak ilyen leírást tartalmazna, alig van példa az irodalomban (a Verres-től elsikkasztott műemlékekről, melyek leírása például szolgálhatna, szintén elbeszélése közbe ékelve emlékszik meg Cicero, l. pl. Verr. IV. 74. az elsikkasztott Diana-szoborról: *Sagittæ pendebant ab umero*; *sinistra manu retinebat arcum*, *dextra ardentem facem præferebat*); de nyomatékkal emelem ki, a mit rendszeren el szoktak felejtetni a kutatók, hogy mellékmondatokban mind az állapotfélét, mind a történéstjelző alakok előfordulhatnak nem mult főmondathoz tartozókban is.¹⁷⁷) Valamint a tisztán leíró előadásban, úgy az ilyen mellékmondatos kitételekben is semmi kétség sem lehet az iránt, hogy az imperf. præteritum alakok önálló használatúak.

¹⁷⁶) Sőt ilyen állapotjelző-féle tövekben sokszor olyan eleven a cursiv értelem, hogy punctualizálásra (perfectumképzésre) egyáltalában nem is alkalmasok, vagy jobban mondva: perfectumalakokra egyáltalában nem is volt szükség. *Palluit*, *fruxit*, *fronduit*, *splenduit* perfectumok olyan értelműek volnának, hogy alig, vagy éppen nem fordulhatnak elő. Vö. a 81. jegyzetet is, a hol azonban a punctualizált jelző helyett perfectivált olvasandó.

¹⁷⁷) Példákat közöltem már a 139. jegyzetben. Ilyen még ez is (Mil. Gl. 1135): *quos me videre exoptabam* maxime, *una exeuatis video iam hinc*. Jövő mellett Cic. Cat. I. 25. *Ibis* ... *quo te iam pridem ista tua cupiditas ... rapiebat*.

Az alakok functiójának helyes felfogását az zavarta meg, hogy sokszor elbeszélésben, események elősorolásában fordulnak elő (milyen syntaktikai összefüggésben? — már előadtam a perfectum präteritumáról szólva). Ilyenkor a válságjelző főesemények perfectum historicummal vagy u. n. præsens historicummal vannak előadva, s úgy gondolták, az imperfectum präteritumai ezekhez vannak viszonyítva, nevezetesen, hogy az egyidejű melléktörténetek elbeszélésére valók. Ezzel a felfogással szemben jegyezzük meg, hogy a cursiv tövek imp. præt alakjai, ha elbeszélő előadásba iktatva fordulnak is elő, sohasem elbeszélők, hanem megállapodást jeleznek az elbeszélt eseménysorban, még pedig gyakran nem csak egy-egy mellékmondatra kiterjedőt, s hogy ilyenkor is alapértelmüknek teljesen megfelelő módon állanak, s más alakkal nem is helyettesíthetők. Mennyire érezte őket viszonyítottaknak a válságjelző alakokhoz a latin nyelvérzék, eldönthetetlen kérdés, a minthogy az u. n. egyidejűség viszonyának tudatossága általában (az állapotjelző perfectumnál is) bizonytalan. De, ha ilyen elbeszélés közepett előforduló alakokról, kivált, ha csoportosan fordulnak elő, nem tagadhatjuk is egészen a viszonyítás lélektani alapfeltételét,¹⁷⁸⁾ magára az imperf. præt. alakra általában semmi szín alatt sem szabad ráfogni, hogy «mindig viszonyított (relatív) időalak», mert, mint kiemelttem, nem mult főmondatok syntaktikai melléktörténeteit is jelölheti, s ilyenkor egyáltalában nincs is mihez viszonyítani.¹⁷⁹⁾ A viszonyítottság kérdésében tehát nem

¹⁷⁸⁾ Mint fenn (a 79. pontban) már említettem, egy-egy hosszabb ilyen helyzetfestő, körülményismertető részletben (kivált Sallustiusnál) azt tapasztaljuk, hogy az imperfectumok következetes alkalmazásához a részlet körülményismertető természetének tudatbanmaradása szükséges. Ha az író annyira megkapja az illető helyzet, hogy elfeledkezik főtárgyáról, akkor egy-egy beletartozó körülményt perfectum vagy præsens historicummal ad. Az ilyen alakok azonban sohasem cursiv actióárnyalatú tövekhez tartoznak, s a cursiv imperfectumok, a hol előfordulnak, sohasem elbeszélők, hanem mindig állapot-, helyzet-, körülményfestők, melyek elbeszélés közepett, igaz, a dolog természeténél fogva mellékes történeteket kell, hogy kifejezzenek, de viszonyítottságuk mindamellett nem bizonyítható. A viszonyítás csak a történésjelző plusquamperfectum alakoknál egészen bizonyos.

¹⁷⁹⁾ Találtam az alakot nem mult főmondatokhoz tartozó mellékmondatokon kívül vitázó (nem elbeszélő) előadás főmondataiban is, igazolt kérdésekben. Ter. Eun. 87. Quid *stabas* hic? quor non intro *ibas*? Phorm. 298. Qua ratione inopem (uxorem) potius *ducebat* domum? Cic. Verr. IV. 112. Henna tu simulacrum Cereris tollere *audebas*? Ad. Att. I. 16. Quid vos præsidium a nobis *postulabatis*? an, ne nummi vobis eriperentur, *timebatis*? Efféle alakoknak (és a nem mult főmondatokhoz tartozóknak is) olyan magyarázatát, hogy az impft. præs. alakok magához a szóbanlévő mult időponthoz vannak viszonyítva, a 80. pont fejtegetései után (l. ott HALE elméletét) nem tartom szükségesnek czáfolni. Ezekben a kérdő példákban a beszélő igazoltottsága teszi érthetővé az imperfectum-

szabad elfeledni, hogy a cursiv alak nemcsak elbeszélésben szerepel, s hogy elbeszélésben sem elbeszélő, hanem helyzetfestő alak.

nak (természetesen: önálló) használatát, mintha teszem azt a magyarban így kérdeznék: miért *áldogáltál* itt? miért nem *mentél befelé*? miért *követeltettek*...? Ugyanaz a lélektani ok szerepel itt, a mi még erősebb nyilvánulásában általánosításra vezet. — Ez a használat még egy más kérdés megemlítésére ad alkalmat. KRÜGER óta (Gramm. 446. §. 2. b, idézve DRÄGER 1. kiadásában, I. 255, és a 2. kiadásban I. 280. l.) feltűnt a grammatikusoknak, hogy bizonyos helyeken imperfectumot találnak, a hol ők perfectumot vártak volna, nevezetesen a verbum dicenditövekhez, de másokhoz valót is. Ezt DRÄGER még így magyarázza: «Das Imperfekt wird zuweilen gebraucht wenn der Redende sich in die Zeit dessen, was er selbst erlebt und behauptet hat, zurückversetzt». Ez így nyilvánvaló absurdum, s a HALE-féle elméletre emlékeztet. Ha a beszélő a múltba képzei magát, nem mondhat multat, és ha multat mond, nem képzei magát a múltba. DELBRÜCK (Synt. II. 312. l.) is helyeslőleg idézi DRÄGER szavait, pedig ő maga néhány sorral fellebb (311. l.) helyesebb magyarázatot ad: «ein interessanter Rest des alten Gebrauches (t. i. az elbeszélő funkciónak), wonach das Imperf. angewendet wird, wenn man aus seiner Erinnerung erzählt oder sich an die Erinnerung des Hörenden wendet, liegt vor bei den verbis des Sagens». BLASE (Hist. Gramm. III. 146—7.) csak DELBRÜCKöt idézi a dologra nézve, s helyesen teszi hozzá, hogy ilyenkor ist eine Beziehung (auf das Präteritum, wo ein solches neben dem Verbum des Sagens steht) nicht vorhanden», de megint elrontja az egészet ezzel a hozzátételével: «Der Redende sieht in Erinnerung eine vergangene Zeit vor sich, in welcher die Handlung vor sich geht». Ennek a megjegyzésnek a tartalma ugyanis önként érthető és felesleges volna, ha nem DELBRÜCK módjára értette volna BLASE. Külömben BLASE ki is terjeszti a használatot, melyet DELBRÜCK RODENBUSCH után a verba sentiendire szorított. Én a következőkép fejeztem volna ki a szóbanlévő jelenséget. «Néha cursiv tövek, kivált verba sentiendihez tartozók, imperfectum präteritumában használatnak, a hol ez az imperfectum-használat azok előtt, a kik az alakot mindig viszonyítottnak értik, feltűnő, mert előleges vagy utólagos helyzetrajzzal nem magyarázható (csak-hogy a DRÄGER és BLASE-féle példákban nagyobbbrészt emilyen az alak, még pedig többnyire mellékmondatokban). A beszélő, vagy elbeszélő fantáziáját ugyanis annyira mozgásba hozta a szóbanlévő történés, hogy nemcsak mint tényt jelezte, hanem fejlődésében, létesülésében». Ehhez a magyarázathoz tehető most már hozzá (ha ugyan jogosult — a mit megítélni nincs elég anyagom) a DELBRÜCK RODENBUSCH-féle lélektani magyarázat: «éppen a szóbanlévő történések azért hozhatták különös mozgásba a beszélő képzeletét, mert tőle átélt, tapasztalt történések. Ilyenek volnának a (kivált főmondatos) *aibas* (*aiebas*), *dicebas*, *negabas*, stb. efféle alakok, továbbá pl. ez a DELBRÜCKtől is idézett alak (Plaut. Merc. 631.): *Promittebas* te os sublinere meo patri (ha ugyan *promittebas* nem iterative értendő)». Azonban én az egész okoskodást szükségtelennek találok, legálább a mi a cursiv töveket illeti; de helytelennek is, mert e szerint a lélektani magyarázat szerint a mémoire-írók, pl. maga Cæsar is, úgyszólván soha sem is szorult volna más elbeszélő alakra, mint éppen a «személyes emléket kifejező imperfectumra». Hiszen majdnem mindig személyes emlékezetéből beszél! Már pedig én a Bellum Gallicum egész I. könyvében egyetlen egy cursiv imperfectumot sem találtam, mely a helyzetrajzzal (mint cursiv vagy iteratív értelmű alak) meg ne volna magyarázható.

Mivel a *cursiv imperfectum*ok a történetet a múltban fejlődőben lévőnek, ellenben *perfectum* historicumaik *punctualis*-nak vagy befejezettnek, késznek jelzik: azokkal ellentétben nyomatékkal (*prægnans*) a megkezdődött, de csak a kísérletnél maradt múlt történetet jelölhetik. *Lenivit* = megnyíti; *leniebat* = enyhítet; *sedavit* = lecsillapítá; *sedabat* = csillapítgatá. Pl. Sall. Jug. 27. 1. *atrocitatem facti leniebant*. Liv. III. 15. 7. *consules sedabant tumultus, sedando interdum movebant*. A *cursiv* töveknél efféle *imperfectum*okban nemcsak a szándék van kifejezve, hanem a kísérlet megtörténe is. Azért efféle *imperfectum*okra nem illik a szokásos «*de conatu*» megnevezés (ámbar fordítani az alakot természetesen az «akarta, kívánta, szándékozott» igével is lehet, mert hiszen a szándék okvetetlenül benne van a kísérletben; csak hogy így aztán momentanizálni kell az igetövet: «*le akarták csillapítani*», s a fordítás így nem felel meg teljesen a latin alaknak. Sőt lehet feltételes móddal is visszaadni, de persze így megint más észjárással: «enyhítették, csillapították volna»... de nem sikerült, vagy közbejött valami: ez a fordítás azonban megint nem mondja meg határozottan, hogy meg is kísérlették. Pontosan tehát: «csillapítgatták, v. megpróbálták lecsillapítani»). Külömben az én statisztikám szerint ez az értelem igen ritka; egész anyagomban egyet-kettőt ha találtam. (Cæs. B. G. I. 43. 4. *docebat*, Verg. Aen. I. 479. *vendebat*, de mind a kettő nyomaték nélkül is érthető, mint leíró alak.) Gyakoribb a görögben.

Ismétlődő történetet minden *cursiv imperfectum* jelenthet, de ez az értelem náluk nem az *imperfectum* alak sajátága, hanem csak a mondatviszony és az egész értelem szerint kivált bizonyos adverbiumok mellett (*saepe, crebro, interdum* stb.) beleérthető. Így az előbb említett *sedabant* alakba is. Jegyezzük meg azonban, hogy maga az ismétlődő történet szintén *cursiv-durativ*. Tehát pl. *quaerebat* = keresé (egyszer) vagy: keresé (nem: megkeresé) gyakran, ismételve. Maga az előbb említett megkísérlés is érthető egyszer úgy, hogy egy esetben történt a megkísérlés, máskor úgy, hogy többször. A frequentativ igetöveknél azonban, még ha *cursiv* történetűek is, a frequentativ képző határozottan jelölheti az ismétlődést: ilyen alak pl. *latitabat, rogabat*; de látni való, hogy a jelentésnek itt semmi köze az *imperfectum* funkciójához.

104. II. A momentán értelmű tövek *imperfectum*ának funkcióját külön eddig tudommal senki sem vizsgálta. Ezt a vizsgálódást voltaképpen meg kellene előznie a latin igetövek, s kivált az igetövel való *perfectiválás* általában való megvizsgálásának a *perfectum*tól és *imperfectum*tól független *actio*-árnyalatok szempontjából. Ez eddig nem történt meg, s én sem

gondolhattam ennek a nagy munkának elvégzésére.¹⁸⁰⁾ Azért az eredmények megállapításában csak olyan (többnyire igekötős) igetövekre voltam tekintettel, melyek másképpen mint momentánoknak nem érthetők. Ilyenek pl. ezek: *devincebat, eveniebat, aspiciebam, interficiebat, emittebat, eiiciebam, relinquebat*, stb. stb. Kérdés: mi szükség volt ezekre az alakokra a punctualizált perfectumalakok: *devicisti, evenit, asperxi*, stb. mellett? Miben nyilvánul bennük az imperfectum-értelem? Milyen functiójúak?

A kérdésekre én inductió útján (azaz a 175. jegyzetemben említett irodalmi művekben magukban) kerestem a feleletet; mivel azonban az inductió eredmény megegyezett a dedukálhatóval, rövidség okáért itt az utóbbi módszer szerint járok el.

1. Cursiv-durativ történés momentanizálható (perfektiválható, t. i. szöösszetétel és szóképzés útján) és punctualizálható (a perfectum alakban). De igazi m o m e n t á n történés sem szóképzés, sem imperfectiválás útján cursiv-durativvá nem tehető, hanem csak amúgy frequentativvá, emígy iterativvá. A szóképzés (gyakorító képzők) által való módosulást most figyelmen kívül hagyva, konstatáljuk tehát, hogy az imperfectum alakkal fejlődésben, létesülésben lévőnek jelzett momentán történés először is iterativ értelmű lehet.¹⁸¹⁾ Még pedig nem úgy, mint a cursiv-durativ történés, mely szintén érthető iterativnak is, hanem úgy, hogy az iterativ értelem az alak lényeges, jellemző sajátsága, és nem szorul sem kötőszóval, sem adverbiummal való nyomósításra.

Azonban, tegyük mindjárt hozzá: a cursiv-durativ alakokhoz mérve a momentán alakok rendkívül ritkán fordulnak elő, s még ezekben a ritkán előforduló momentánnak látszó igekötős alakokban is sokszor lehetséges, hogy az igekötő inversióját nem ismerő latin nyelvben nem a perfektiváló igekötőn, hanem a cursiv igetövön van az értelmi súly: így aztán még jobban megfogy a példák száma. Sőt érdekes volna tudni, hogy egy-egy

¹⁸⁰⁾ Növeli a munka nehézségét, hogy csak az irodalmi művek anyaga alapján volna végezhető, mert az eddigi szótárak, sőt, sajnos, maga a Thesaurus is, alig vannak erre a szempontra tekintettel. Leggyakoribb az a hiba, hogy az alapalakot (az imperfectum u. n. praesensét) a szótárbeli fordított alapalak rendszeren már momentanizálja: *lenio* = lecsendesítek; *fugio* = megmenekülök; *pello* = elűzök stb. A görögben még inkább megvan ez a baj. Egyik szótárunk szerint pl. (ἀπο)θνήσκω = meghalni és ἄγω = megfojtani. E szerint egyik kis tanítványom az Ilias III. é. 371. sorát (ἄγχε δὲ μιν πολύκακτος ἰμάς) mely szerint Parist fojtogatta a sisakszíj, teljes joggal így fordította: *megfojtotta!*

¹⁸¹⁾ Természetesen itt csak a mult alakról szólok. Ne feledjük (l. a 103. pont elejét), hogy a mult alakban a teljesen időtelen = általános értelemről nem lehet szó, sem pedig (nehány hasonlatbeli alakot nem számítva) átképzelés használatról.

olyan kétségtől mentesen momentán alak, mint *devincebas, eveniebat*, egyáltalában előfordul-e a latinságban? Sajnos, mivel a dolgot (eddig) önként érthetőnek tekintették, erre semmiféle szótár nem ad felvilágosítást. De bizonyos, hogyha előfordul is, csak (a végül említendő) formális szerepe lehet. A magam kis nyelvi anyaga a következő statisztikát adta a régebbi nyelve nézve. (Az első szám a cursiv imperfectumok száma, a második a momentánoké.) Trinummus: 11 : 1; Captivi 10 : 0; Miles Glor. 19 : 2; Terentius, Andria 30 : 1; Eun. 26 : 2; Phorm. 27 : 2. Egész többi anyagomból összesen még 19 momentán iteratív alakot jegyeztem ki; az összes példákat hely szűkében nem közölhetem. Szemelvényül szolgáljanak a következők: Eun. 407. me convivam solum *abducebat* (el-eltvit) sibi. Sall. Cat. 12. 4. neque vietis quicquam *eripiebat*; Cic. Cat. III. 13. (jó példa az állapotjelző mult perfectum, a cursiv perfectum és a momentán-iteratív imperfectum különbségére): Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter sese *adspiciebant*, ut . . . ; Livius XXI. könyvéből: 4. 8. arma atque equi *conspiciebantur* (előtte: multi saepe conspexerunt); ultimus converso proelio *excedebat*; 8, 9. quo acrius pugnabant eo plures *vulnerabantur*; 36. 8. prolapsa (iumenta) ungulis (glaciem) *perfringebant*. Tacitus Ann. I. könyvéből: 1. dictaturæ ad tempus *sumebantur*; 2. neque provinciæ illum rerum statum *abnuebant*; 33. *accedeabant* muliebres offensiones; 69. *accendebat* hæc Seianus; 7. Nam Tiberius cuncta per senatum *incipiebat* stb. Mellékmondatokban: Cæs. B. G. I. 26, 5. Ad multam noctem pugnatum est, propterea quod pro vallo carros obiecerant, ac tragulas *subiciebant* nostrosque *vulnerabant*. 48, 5. . . . quos delegerant, . . . ad eos se equites *recipiebat*; Liviusból: XXI. 48. 9. (Hannibal consedit anxius inopia) quæ eum maior in dies *excipiebat*. Tacitus Ann. I. könyvéből: 39. Luce demum, postquam dux et miles et facta *noscebantur*, . . . imperat, stb.

2. Másik lehetséges értelme a momentán tövek mult imperfectumának a (nem mindig találóan) úgynevezett *de conatu* értelem, melynek ezeknél a töveknél két, különböző lélektanú csoportját különböztetem meg. a) Jelenthetnek az előbbi, iteratív jelentés alapján, több ízben megkísérelt, de végleg nem teljesített momentán történet. Ez a funciójuk tehát rokon lélektanú a cursiv tövek u. n. de conatu használatával, csak-hogy ott megkezdett, de be nem fejezett tartós ténykedésről, itt ismételtnek és éppen azért hiába ismételtnek jelzett momentán ténykedésről van szó. Sokszor persze bajos megvonni a határvonalat az iteratív és a *de conatu* használat között; egyik olvasó inkább amannak, másik emennek minősítheti az effélé használatot. Hozzájárul még az a baj, hogy igekötős tövek, ha

maga a tö cursiv, cursiv-fajta de conatu functiójúaknak is tart-
hatók. Ebből az alakok statisztikájára ismét az a tanulság, hogy
inkább kevesebb, mint több példát szabad idetartozónak minő-
síteni. Én egész anyagomból olyan kevéset jegyeztem fel, hogy
mind közölhetem (azonban mégis többet, mint cursiv-durativot).
Trin. 1100 (a porral fedett Callicles magyarázata, kit megzavar-
tak a kines kiásásában): Thesaurum *effodiebam* intus dotem
(*filiae tuæ . . .*), a latin észjárás szerint itt *effodiebam* nem =
ástam kifelé, hanem *kiásogattam*. Mi inkább inversióval mon-
danók; Sall. Cat. 59. 6. ea commemorando militum animos
accendebat (vagy iteratív?); Cæs. I. 12. 1. Id (flumen) Helvetii
transibant (egymásután átkelőben voltak; ez cursivnak is ért-
hető); I. 42, 2. (Cæsar) *magnam in spem veniebat* fore, uti...
(más ez: Cic. inv. I. 89. si ad illum hereditas *veniebat*, veri
simile est ab illo necatum); Livius XXI. 6. 6. alii totum in
Hispaniam *intendebant* (vagy iteratív?) bellum; 31. 6. Braneus
. . . a minore fratre *pellebatur*; Tac. Ann. I. 75. set, dum veri-
tati consulitur, libertas *carrumpebatur*; 20. quippe (Rufus) anti-
quam duramque militiam *revocabat*; 23. *incendebat* hæc fletu...
(vö. fenn a Sall.-f. példát). Mellékmondatban: Cæs. B. G. I. 48. 5.
postquam pellebantur. b) Van azonban egy más lélektanú de
conatu használat is, még pedig olyan, mely igazán megfelel
ennek az elnevezésnek. Ilyenkor nem meg is kísérelt, hanem
igazán csak szándékolt ténykedésről van szó; ez a functió tehát
nem az iteratív értelmén alapul. Példák: Cic. Cat. II. 14. (Izga-
tott kérdésben) In exilium *eiiciebam* (eiicere volebam), quem
iam ingressum esse in bellum videbam?; Tac. Ann. I. 8. Livia
in nomen Augustum *adsumebatur* (t. i. Augustus szándéka és
végredelete szerint); 8. *addebat* (= hozzá akarta adadni a tör-
vényjavaslathoz). Cic. Tusc. II. 59. Num tum ingenuisse Epa-
minondam putas, cum una cum sanguine vitam effluere senti-
ret? imperantem enim patriam Lacedæmoniis *relinquebat* (készült
hátrahagyni), quam acceperat servientem. Mellékmondatban:
Cic. de inv. I. 89. Si ad illum hereditas *veniebat* (= ventura
erat) stb., I. f.; Cic. Cat. III. 3. Nam tum, cum ex urbe Catili-
nam *eiiciebam* . . . putabam; III. 16. Quem cum ex urbe *pelle-
bam*, hoc providebam; I. 12. Num dubitas id me imperante
facere, quod iam tua sponte *faciebas* (= facturus eras); Liv.
XXI. 17. 7. Cornelio minus copiarum datum, quia L. Manlius
et ipse . . . in Galliam *mittebatur*; 34. 4. obsidibus, quos *dabant*
(= se daturós esse dicebant) acceptis; 63. 2. (certamina) de
consulatu, qui *abrogabatur*, habuerat. Azt hiszem, itt ugyan-
azzal a használattal van dolgunk a multban, mely a jelen-
ben a futurum következetes használata miatt,
mint fenn konstatáltam, ki nem fejlődött a latin

irodalmi nyelvben: azzal, hogy a momentán tőnek időjel nélkül jövő, mult jellel rákövetkezést jelző vonatkozása lehet, ha az alak általánosan vagy iterative nem érthető. De a multban ez a használat mindenesetre nagyon prægnaás használat. Ritka is, mert, valamint a jövő kifejezésénél a futurum alak korlátozza a használatot, azonképpen itt az u. n. conjugatio periphrastica rákövetkezést jelölő alakjai (*-turus erat*). Hogy mégis előfordul finom stilisztáknál, annak az az oka, hogy először mégsem egészen azonos a szándékot határozottan jelző körülírt alakkal, hanem nyomatékosabb annál (*evicēbam, faciēbas, dabam*); másrészt a hivatalos nyelv játszott közre a használatában (*addebat*); harmadik részt a conj. periphrastica csak activ körülírásra való, passive nem használható (azért az aránylag sok passiv alak: *adsumebatur, mittebatur, abrogabatur*).

Egyik változata ez utoljára tárgyalt igazi de conatu értelemnek a momentán értelmű mult imperfectumok feltételes főmondatban való használata, melyet — már akár latinismus, akár sem — a magyar nyelv is ismer és mai napig használ. «*Megteszi vala*, ha közbe nem jő (v. jött volna) valami...». Ezeket a szerkezeteket kivált Tacitus szereti, Ann. I. 35. ferrum a latere diripuit, elatumque *deferēbat* in pectus, ni proximi prensam dextram vi adtinuissent (= beledöfi vala, ha vissza nem tartották volna); 65. Cæcina equo delapsus *circumveniebatur*, ni prima legio sese opposuisset. A feltételes mondat átalakításával előfordul ilyen alak Liviusnak ebben a rendkívül sajátos kitételében (XXI. 5. 3.): *quibus oppugnandis* (= si eos oppugnaret) quia haud dubie Romana arma *movebantur*, (Hannibal) in Oleadum prius fines induxit exercitum.¹⁸²⁾

Syntaktikai kapcsolatuk szerint rendesen a momentán tövek is relative fűzött (jelzői, hely- v. időhatározói, okhatározó v. megengedő) mellékmondatban, vagy magyarázó főmondatban (*nam, enim, quia, quippe, etenim* szócskákkal fűzöttekben, vagy kettőspont után) állanak, ha elbeszélés közepett fordulnak elő (természetesen az ismertetett önálló iteratív vagy de conatu értelemmel). Mivel azonban momentán történésűek, előfordulhatnak ilyen önálló értelemben az elbeszélés válságjelző főese-

¹⁸²⁾ Cursiv tövekkel is lehetséges az alak ilyenféle alkalmazása, de ilyenkor, úgy gondolom, más lélektanú. Ilyenkor ugyanis szerintem egyáltalában nincs is szó de conatu értelemről, hanem a kitétel kihagyásos (brachylogia). Tac. Ann. I. 63. *trudebantur* in paludem... ni Cæsar legiones instruxisset. Itt fejlődő, de tényleges, megkezdett történésről van szó; odaértendő: és bele is taszították volna őket, ha...; I. 23. quin ipsæ inter se legiones VIII. et XV. ferrum *parabant* (értsd: atque omnes paravissent) ni miles nonanus preces interiecisset. Hogy az indicativus ilyenkor néha nyomaték kedvéért áll a subjunctivus helyett, azt régen felismerték a grammatikusok, de a kitétel lélektanát nem ismerték föl.

ményeinek előadásában is, vegyesen használva perfectum v. præsens historicumokkal és coordinálva velük, de csak ritkán, és mindig iteratív (v. de conatu) értelemmel. Különösen szereti ezt a használatot Tacitus. Ann. I. 8. Livia . . . *adsumebatur* (de con.) . . . *dedit*; 18. Blæsus advenit, *increpabatque* (iter.) *ac retinebat* (megkísérelt történés) singulos; 32. patefecit, obtinuit, *partiebantur*; 37. missio maturatur, largitio *differebatur* in hiberna cuiusque; 68. (hostes) . . . *offunduntur, cadebantque*, stb.¹⁸³⁾

3. Tagadhatatlan azonban, hogy a momentám imperfectumok néha olyan összefüggésben is találhatók, melyben önálló (iteratív vagy de con.) értelmük nem konstálható. Ilyenkor csakugyan csupán csak az összefüggés magyarázza meg a használatukat, s ezek a (külömben igen ritka) példák az egyedüli tanúbizonyosságai annak, hogy a latin stilisztáknál maga az imperfectum alak, a tő actiófajtájára való tekintet nélkül, a valami főhelyzetet vagy történést előkészítő, motiváló melléktörténesek kifejezője kezdett lenni, azaz, mint mondani szoktuk, azon az úton volt, hogy viszonyított használatúvá váljék. Ilyen alakok szerepelnek a következő példákban, melyekről azonban meg kell jegyeznem, hogy egész anyagom összes példái. Ter. Eun. 114. Certum non scimus: dicebat . . . scibat . . . Mercator hoc *addebat* . . . credebant . . . habebam; Andr. I. 90. dicebant . . . amabam . . . gaudebam . . . querebam: *comperiebam* nil ad Pamphilum quicquam attinere . . . putabam etc. Phorm. 790. parta diligenter tutatur; nam . . . talenta bina *capiebat*; Sall. Cat. 11. 5. (szintén motiváló helyzetrajzban): huc *accede*bat, quod Sulla etc. Cæs. B. G. I. 2. 4. előkészítő helyzetrajzban: His rebus *fiebat*, ut minus late vagarentur; I. 9. 1. *Relinquebatur* una per Sequanos via etc. (Szintén előkészítő helyzetrajz, a következő intézkedéshez: legatos mittunt. Ellenben határozottan önálló értelmű az alak Tacitus kk. helyén, Ann. II. 34. Inter quæ Piso ambitum fori . . . *increpare*, . . . curiam *relinquebat* = el akarta hagyni, el akart távozni); I. 18. 2. quærit ex eo; . . . reperit esse vera . . . ; *reperiebat* etiam in quærendo, quod . . . (vö. II. 15. 3. is: cum

¹⁸³⁾ Sőt Tacitusnál cursiv történési alakok is előfordulhatnak elbeszélés főmondataiban perfectum v. præsens historicumokkal vagy infinit. historicusokkal coordinálva. L. pl. Ann. V. 21. redintegratur seditio et . . . *populabantur*. 31. quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ *speculabantur*: inferioris exercitus miles in rabiem *prolapsus* est; 35. hortabantur, et . . . obtulit; 71. iuvit, circumire, extollere, *fimabat*. Ilyen Liviusnak is pl. ez a helye (XXI. 46. 4.): consistit utrumque agmen et ad prælium sese *expediebant*. Ilyenkor azonban az impff. nem válságjelző, hanem szokás szerint helyzetfestő. Csak a szerkezet pontgyola; de azért ilyenkor is rendszeren okhatározó vagy magyarázó értelmű az imperfectumos főmondat, vagy a vele coordinált alakokkal vagy valami következő válságos eseménycsoporttal szemben.

quæreret, *reperiebat*, és Ter. Andr. I. 90. *quærebam*: *comperiebam*); I. 16. 1. (elők. helyzetrajzban) *Cum...iter fecisset, inveniebat ex captivis*, de ez talán iterative is érthető; I. 37. 1. (U. ügy) *Hæc eodem tempore Cæsari mandata referebantur et legati ab Hæduis et a Treveris veniebant*; I. 42. 2. *magnamque in spem veniebat* (ha ugyan *veniebat* itt nem a *venire coepit*, de con. mint Cicerónál, de inv. I. 89: *si ad eum hereditas veniebat*, *verisimile est ab illo necatum*; vö. Liv. XXI. 39. 4. is: *Hannibal caput gentis eius, quia volentes in amicitiam non veniebant* [= *venire nolebant*?] *vi expugnarat*). Liviusban nem találtam kétségtelen példát; Cicero átnézett műveiben sem. Tacitus, Ann. I. 35. *Atrocissimus veteranorum clamor oriebatur* (ha ugyan nem iterativ); I. 72. *Non tamen ideo faciebat fidem civilis animi*; I. 73. *Falano obiciebat accusator... Rubrio crimini dabatur*, etc.

Összefoglalólag tehát mint főtudnivalókat, a következőket emelem ki a latin imperfectum præteritumáról. Míg a görögben a momentán ige-tövek alakja mindig szabadon használható elbeszélés válságos eseményeinek előadására is, ha az elbeszélő képzelete megkívánja: addig a latinban a momentán tövű alakok csak igen ritkán fordulnak így elő (*perfectum historicum*mal vagy u. n. *præsens historicum*mal koordinálva). Általában is igen ritkák, sőt bizonyos tövek bizonyos alakjai (*devincebas, interficiebas*, stb.) valószínűleg elő sem fordulnak az egész latin-ságban. A mennyiben pedig mégis előfordulnak, a latinban az ő helyük is, mint a *cursiv-tövű* alakoké, helyzetfestő, az elbeszélte történeteket előlegesen vagy utólagosan, kötőszóval vagy a nélkül motiváló, megvilágító, tovább kiszínező előadásban van, de ilyenkor is legtöbbször felismerhető az alakok önálló (iterativ vagy *de conatu*) értelme, és igen ritkák az olyan példák, melyekben csupán a viszonyítás magyarázhatja az alak használatát. De, mivel mégis vannak ilyen példák, a momentán tövű alakok viszonyíthatása nem tagadható. A mi azonban a *cursiv-durativ* töveket illeti — melyek legalább húszszor olyan gyakoriak, mint a momentán tövűek — ezeknél az alak viszonyított használata egyáltalában nem bizonyítható, ámbár elbeszélés főeseményeinek előadására természetük szerint nem használhatók. Functiójuk megállapításában nem szabad elfeledni, hogy elbeszélésen kívül is előfordulhatnak, egészen magukban, vagy nem mult ígés főmondatokhoz tartozó mellékmondatokban.

105. Az *imperfectum* tö *futurum* alakjáról kü-lömböző összefüggésben már minden megjegyeznivalómat előadtam.

Általános használatú sohasem lehet (I. 83. pont II. 2. alatt); efféle kitételekben: «*ut sementem feceris, ita metes*, a atinban éppen az a jellemző, hogy gyakorlatibb módon csak a jövőre szorítva, és többnyire egy képzelt olvasóhoz vagy hall-

gatóhoz fordulva (egyes 2. személy!) fejezi ki azt, a mit a magyar általánosságban így formuláz: «ki mint *vet*, úgy *arat*» (vö. a 169. jegyzetet is). Tanácsnak vagy utasításnak ugyanis gyakorlati értéke csak a jövőre nézve van.

Átképzeléses használatát költői hasonlatban már említettem, de, mint a 142. jegyzetben kifejtettem, a latinban ez a használat is egészen kivételes (eddig csak egy példát tudok rá). Elbeszélésbeli oratio obliquában természetesen sohasem fordulhat elő a latinban, nem úgy, mint a görögben (l. 50. pont d) alatt). De elbeszélésbeli oratio rectában sem szokásos, feltűnő ellentétben a francia (és magyar) előadással, melynek ez a használat egyik igen közönséges sajátága (vö. egyelőre a 64. jegyzetet, és pl. DURUY Histoire de France-ából ezt a példát: «Le général Ott... laissa cinq mille prisonniers entre les mains des Français. De cette bataille *sortira* pour le général Lannes le titre de Duc de Montebello»¹⁸⁴⁾).

Marad tehát az alak funkciójául csupán az alkalmi (actuális) használat, s ilyenkor az imperfectumtól actiófajtája szerint vagy cursiv-durativ (frequentativ), vagy momentán tövű jövő történést jelent: *amabo* = majd szeretem, szeretni fogom; *adamabo* = (majd) megszeretem, meg fogom szeretni. A momentán *adamabo*, *devincam* és a punctuális *adama(ve)ro*, *devicero* közt értelmi különbséget megállapítani nagyon bajos volna, ha ez utóbbi alakot aoristos (nem perfectum)-funkciójának tartjuk; egy okkal több (l. a 67. és 74. pontokat), hogy a latin perfectum-tőre nézve nagyon megszorítsuk a DELBRÜCK-féle aoristosfunciót.¹⁸⁵⁾

A futurum alaknak a reális subjunctivusával való állítólagos rokon funkciójával nem foglalkozom; megelégszem annak a jelzésével, hogy BLASE egész erre vonatkozó okoskodását (Syntax, III. 112—123) elhibázottnak és fonáknak tartom; az összes példák a szigorúan vett idői funció alapján is kielégítően magyarázhatók.

GYOMLAY GYULA.

¹⁸⁴⁾ Szakasztott párja volna ennek a francia szerkezetnek Livius következő helye a WEISSENBORN-MÜLLER-f. kommentáros kiadásban (XXI. 46, 8.): ...auxit pavorem consulis... periculum... intercurso pubescentis filii propulsatum. Hic *erit* iuvenis, penes quem perfecti huiusce belli laus est. W.-M. még három helyet idéz Liviusból (III, 1, 1; VII, 1, 1; XXIV, 43, 8), de ezeken a többi helyeken a szöveg ellentmond az idézetnek, mert mind a három helyen a W.-M.-féle szövegben is *erat* (nem *erit*) alak olvasható, sőt magában a közölt példában is bizonytalan a lectio, és több kézirattal MADWIG itt is *erat* alakot olvas. (Külömben a többi auctorokból WEISSENBORN-nál még idézett néhány példában is kizárólag csak *erit* ige szerepel, más tő futurumának efféle használatára egyáltalában nincs példa.)

¹⁸⁵⁾ Az anyag azonban tüzetesen még nincs egybegyűjtve és megvizsgálva. Valószínűnek tartom, hogy a perfecti futurum inkább csak momentumán, s kivált igekötős igetövekhez fordul elő, és viszont igekötős (momentán) igékhez alighanem ritkább az imperfecti futurum. Sőt kérdés, vajjon *adamabo*-féle alakok egyáltalában előfordulnak-é?

Ismertetések és bírálatok.

Festschrift. Vilhelm Thomsen zur Vollendung des siebzigsten Lebensjahres am 25. Januar 1912 dargebracht von Freunden und Schülern. Leipzig, Otto Harrassowitz, 236 l.

A nemzetközi THOMSEN-album 34 cikke közül 11 foglalkozik ural-altaji nyelvekkel.

A finnugor tárgyú értekezések közül sorrendben az első alul-irotnak a cikke: *Zur finnischugrisch-samojedischen lautgeschichte* (8—14). Tudvalévő dolog, hogy a fgr. alapnyelvben szó kezdetén és szó belsejében kétféle s-hang volt: egy dentalis-alveolaris s és egy palatalis ś. E két hang különbözősége — a finnt és részben a csere-miszt kivéve — valamennyi finnugor nyelvben visszatükröződik. Ha mármost a legbiztosabb fgr.-szamojéd szóegyezéseket ebből a szempontból megvizsgáljuk, a szamojédságban is a megfelelések kettős sorát állapíthatjuk meg: 1. fgr. szókezdő s- = szamojéd Jurák t- (8), t (5) | Tawgy t- (3), t (4) | Jenissei t- (4), t (2) | szam. Osztják t- (6), t-ill. č-, c- (2) | Kamasz. th- (6), ś- (1), t- (1). Kétségtelen, hogy másodlagos palatalisatioval ill. affricatioval van dolgunk (t- > t-; t- > *th- > ts-, tś-) s az ősszamojéd alaphang nem-jésített *t- volt. Ime egy példa: f. *suoni*, vog. *tān*, m. *ín* stb. = szam. Jur. *tē*, *tea* 'sehne'; *tean*, *tean*, *tē* 'ader'; *teän* 'sehne' | Tawgy *tān* | Jen. *tī*, *tī* | Osztj. *čen*, *čän*, *ten* | Kam. *then* 'sehne'. — 2. fgr. szóközépi -s- = szam. Jur. *d* (4) | Tawgy *o* (2) | Jen. *d* ill. *r* (3) | Osztj. *t* (4) | Kam. *d* (4), pl. lp. *guossa*, f. *kuusi*, g. *kuusen*, md. *kuz*, eser. *kož*, votj. *kiz*, *kez*, zürj. *koz*, vog. *χāut*, *k'āut*, osztj. *χūt*, *χol* 'fichte, tanne' = szam. Jur. *hādi* | Tawgy *ku'a* | Jen. *kadi*, *kari* | szam. O. *kūt*, *kāde*, *kūtō* | Kam. *ko'd*, *ko'n* 'tanne'. Megjegyzendő, hogy mind a fgr. szókezdő *t-, mind a szóközépi *t- (ill. *t- ~ -d-) -vel szemben a szamojédban ugyanilyen megfeleléseket találunk. — 3. Fgr. szókezdő *ś- = szamJur. *s* (4), ś- (3), ś- (1) | Tawgy *s-* (3), ś- (2) | Jen. *s-* (6) | Osztj. *s-* ill. *h-* (5), ś- (1) | Kam. *s-* (5). A szamojéd alaphang valószínűleg *ś-, de minden-esetre *s-hang volt. Egy példa: lp. *čalbme*, f. *silmä*, vog. *sam*, m. *szem*

stb. = szam. Jur. *saue* | Tawgy *śaime* | Jen. *sei* | Oszty. *sai*, *hai*, *saiji*, *sei* | Kam. *sima* 'auge'. — 4. Fgr. szóközépi (*k* előtti) **-ś-* = szam. Jur. *-s-* (3) | Tawgy *-s-* (1), *-ś-* (1) | Jen. *-s-* (3) | O. *-s-* (1) | Kam. *-z-* (2), pl. észt *mōsk-* | mord. *muške-* | zürj.-votj. *mjški-* | m. *mos* = szam. Jur. *māsa-* | Jen. *masu-* | O. *musa-* | Kam. *beze-*, *bez-* 'waschen'. A két-féle *s*-hang tehát már az urali alapnyelvben megvolt; az urali **ś* folytatása a szamojédban spirans, míg az **s* már az ósszamojédban összeesett az eredeti **t* hanggal (mint pl. a vogulban is) *s* vele együtt fejlődött tovább.

WIKLUND KÁROLY *„Zur frage vom stufenwechsel im finnisch-ugrischen“* című érdekes cikkében (88—95) bíráló megjegyzéseket tesz SETÄLÄ EMIL ismert fokváltakozás-elméletére, a melyet az utóbbi években majdnem valamennyi finnugor nyelvtudós elfogadott s a mely szinte az egész finnugor hangtörténet gerinczvé lett. WIKLUND is elismeri, hogy SETÄLÄ elmélete termékeny munka-hypothesis volt, a mely rendkívül megkönnyítette a megfigyelések rendszerezését, de úgy találja, hogy sok tekintetben aprioristikus természetű s elméletileg nincs kellőképen megalapozva. E cikkével a függő kérdések tisztázására szélesebb körű vitát akar indítani.

W. első megjegyzése a 'fokváltakozás' kifejezéshez kapcsolódik. Szerinte ugyanis nincs okunk rá, hogy a 'váltakozásnál' megálljunk, hanem kutatnunk kell a váltakozás okát és keletkezésének módját is. A mi az explosivákat illeti, az egyik szócsoporthban fellépő $t \sim \delta$, s a másik csoportban fellépő $\delta \delta \sim \delta$ váltakozást nem értelmezhetjük máskép, mint hogy itt eredetileg két különböző dentálisal van dolgunk, a melyek közül az első: *t* általában 'erősebb' az utóbbinál: δ (ill. δ'). Mivel pedig a *t*-csoport gyönge foka azonos a második, δ -csoport gyönge fokával, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy itt a fokváltakozás gyengülés útján jött létre. Ugyanez áll, mutatis mutandis, a $k \sim \gamma$ és a $p \sim \beta$ csoportról, mégis avval a különbséggel, hogy nehezebb, vagy talán lehetetlen eredeti γ -s különösen β -szavakat kimutatni. Máskép áll a dolog a spiransokkal, liquidákkal és nasalisokkal, a mely S. elmélete szerint a fgr. korban szintén mennyiségi váltakozásnak voltak alávetve. Itt megjegyzendő, hogy a lappban, a mely a fokváltakozást legteljesebben őrizte meg, pl. az $ll \sim l$ -szavak mellett $ll \sim ll$ -es szavak is vannak, a melyeknek a finnben is *ll* felel meg, míg a lp. $ll \sim l$ -t a finnben *l* képviseli: lp. *galle* \sim acc. *galle* = finn *kyllä*, ellenben lp. *guölle* \sim acc. *guöle* = finn *kala*. Nyilvánvaló, hogy a *galle* \sim *kyllä* csoport az eredeti hosszú, a *guölle* \sim *kala* csoport az eredeti rövid *l* hangot őrizte meg. A priori valószínűbb tehát, hogy az eredeti hangot a gyenge fok őrizte

meg, s hogy a spiransoknál, nasalisoknál és liquidáknál a fokváltakozás rendszerint a töconsonans erősülése által keletkezett.

WIKLUND második megjegyzése is a $t \sim \delta$ és a $\delta\delta \sim \delta$ szavakra vonatkozik. Ha a $t \sim \delta$ váltakozás eredetileg valamennyi fgr. nyelvben megvolt, honnan van az, kérdi W., hogy a két csoportot, a finn és a mordvin kivételével, valamennyi fgr. nyelv megőrizte? Azt kellene várnunk, hogy a második csoport szavai analogice beleolvadjanak az első csoportba, mint a hogy a finnben történt, a hol (egy pár kivétellel: *sydän* \sim *sydämen*) a δ -szavak átcsaptak a $t \sim \delta$ szavak csoportjába, pl. *ydin* \sim *ytimen*, e h. **ydimen*; a mordvinban mind a három (*t*, δ , δ') hang *d*-be esett össze. Hogy a lapp megőrizte a különbséget, az W. szerint érthető, mert ott a $\delta\delta \sim \delta$ hangviszonyt az *ss* \sim *s*, *ll* \sim *l*, *nn* \sim *n* stb. hangviszonyok támogatták; tehát a többi fgr. nyelvre is, a melyek a *t* és a δ -csoportot külön tartották, vagy azt kell következtetnünk, hogy a fokváltakozás nemcsak az explosivákra, hanem egész mássalhangzórendszerükre kiterjedt, vagy azt, hogy egyáltalában nem volt meg bennük a fokváltakozás.

Mindenesetre kíváncsi volna, hogy W. gondolatkeltő cikke nyomán, a mely az ismertetett két főgondolaton kívül még több bíráló megjegyzést tartalmaz, szélesebb körű vita induljon meg. Bármilyen is végeredménye, tudományunk csak nyerhet vele.

Részben finnugor vonatkozású R. GAUTHIOT cikke is: *Du nombre duel* (127—133). Az idg. és a fgr. dualis sorsának hasonlóságára már MEILLET felhívta a nyelvészek figyelmét s legutóbb E. LEWY is *Zur finnisch-ugrischen satzverbindung* cz. könyvében az ugor dualis szerepére is kiterjeszkedik. R. GAUTHIOT kimutatja, hogy az idg. (pontosabban indo-iráni, gör., balti-szláv és ó-ír) dualis használatának egész köre pontosan megegyezik az ugor (vogul-osztják) dualiséval. A paritas dualisa mellett (szkr. *akṣi*, gör. *ὄσσε*, ó-szl. *oči* 'két szem' = formailag osztj. *kētenen* 'két kéz') különösen a szkr. *mitrá várūnā* 'Mitra és Varuna' kifejezésmódnak megfelelő typus van az ugor nyelvekben gazdagon kifejlődve: osztj. *jegyedat ankenedat* 'apja és anyja', vogul *mōri törmi* 'föld és ég'.

Az indogermán nyelvekből vett példákon kívül gazdag magyar és finn anyagot hordott össze KR. SANDFELD JENSEN *Notes sur les calques linguistiques* című cikkében. Az idetartozó jelenségeket (szokottabb néven 'emprunts de traduction') JENSEN három csoportba osztja: 1. Egy szó új jelentést vesz fel egy másik nyelv megfelelő szavának hatása alatt: a cseh és lengyel *zamek* 'lakat' jelent 'kastély'-t is a ném. *Schloss* hatása alatt; a szláv *světū*-nak két jelentése van: 'fény' és 'világ', éppígy az oláh *lume*- és a magy. *világ*-nak is.

2. A fordítás útján új képzett szó v. összetétel keletkezik: *découvrir* > ném. *entdecken*; *nachweisen* > dán *eftersis*; *hintergedanke* > utógondolat. 3. Kifejezéseket, szólásokat fordítanak: *faire la cour* > *den hof machen*; *sem hal, sem hús*, bulg. *ni riba ni meso*, olasz *nè carne nè pesce*, sp. *ni es carne ni pescado*.

MIKKOLA, *Über einige altgermanische lehnwörter im finnischen* cz. rövid cikkében a finn *nauta* 'rindvieh', *lautta* 'viehstall', *rata* 'semita, præcipue brutorum' (> **traða*, ősgerm. **traðō*, óész. *troð* 'viehhürde'), *kuja* 'eingezaunter weg' (< óész. *kvi* 'viehhürde' < ősgerm. **kuiō*) és *navetta* 'viehstall' szavak eredetét fejtegeti.

A finn nyelv árja elemeihez szolgáltat érdekes adalékot SETÄLÄ EMIL «*Eine arische bezeichnung des meeres in der finnischen volkspoesie*» cz. közleménye. A finn népköltészetben gyakran találkozunk egy mythikus hely nevével: *Sariola*-val, a mely *Pohjola* v. *Päivölä* parallel szava. A szó eredeti alakját az Archangelsk-karjalai runók őrizték meg: *sarajahassa*, *sarajahasen* (iness. ill. illat.): nom. *sarajas*. A párhuzamos sorokból, pl.

Niin sen mestasi merehen,

Saattaapi sarajah[asen]

kitűnik, hogy a szó eredeti jelentése 'tenger'. S. szerint árja jövevényszó, vö. óind *grayas* 'anstorm, anlauf, lauf, strom', av. *zrayah-*, óperzsa *drayah-* 'see, meer'. Tudvalévöleg ugyanez az árja szó megvan a keleti fgr. nyelvekben is: votj. *zaridž*, zürj. *sar* 'meer'; osztj. *šāres*, *šōres*, *tārəs* id. A finnek tehát már a balti tartományokba vándorlásuk előtt, legalább hallomásból, ismerték a tengert.

WILLY BANG (*Die komanische bearbeitung des hymnus 'A solis ortu cardine'*, 39—43) a velencei Codex Cumanicus fol. 76 r. lapján olvasható s már KUUN GÉZA kiadásában is megjelent (p. 215) «*A solis ortu cardine ad usque terræ limitem*» cz. középkori hymnus kún fordítását közli, magyarázó jegyzetekkel (s párhuzamos német szöveggel). A kis közleménynek nagyobb értéket ad a Codex ill. lapjának mellékelt hasonmása (a facsimilé hiánya tudvalévöleg KUUN GÉZA kiadásának egyik legnagyobb fogyatkozása, a mely a Codexhez fűződő fontos philologiai kérdések eldöntését lehetetlenné tette).

A. VON LE COQ egy ujgur szöveget tartalmazó manichæus könyvtöredéket tesz közzé, a melyet 1905-iki eredményes expeditiója alkalmával a Turfantól nem messze lévő Chotscho rom-város egyik pinczejében talált. A rendkívül rongált szöveg sem nyelvileg (legfellebb az orkhoni emlékekben is gyakori *-pan* *-pän* képzőjű gerundiumok érdemelnek említést), sem tartalmilag nem nyújt érdekeset.

Gazdag etymologiai anyagával köti le figyelmünket G. J. RAMSTEDT cikke: *Zur geschichte der labialen spiranten im mongolischen* (182—7). A mongolban a hosszú magánhangzók nagyjából összevonás útján keletkeztek s a hagyományos helyesírás az *ā-t -aṛa-*, az *ē-t -ere-* stb. hangsoporttal jelzi. Az eltűnt mássalhangzó sok esetben csakugyan *ɣ* volt, máskor azonban *ŋ* és *w*, pl. mong. *daṛaṇ*, kalm. *dāṛṇ*, khalkha *dāṛṇ* 'zweiähriges füllén' ∼ alt. tel. *jabaṛa*, oszm. *japak* id.; mong. *küger*, *kögör*, kalm. *kör*, khalkha *ḡör* ∼ uig. *kübáz*, *küwáz* 'stolz'. A mongol irodalmi korszak elején a *w* már eltűnt, valamint a *ɣ* is, s így a különbséget már nem érezték s a hiatust mindig *ɣ*-vel jelezték. A történetelőtti korban a *w* egyes esetekben nyilván **b*-ből keletkezett, s a török *p* ∼ mo. **w* (<**b*) megfelelés RAMSTEDT szerint a hangsúly helyének megváltozásával függ össze: tör. *tap* ∼ mo. **tawá* > *tā*-; tör. *jap* ∼ mo. **dawá* > *dā*-. A váltakozásnak a mongolon belül is maradtak nyomai: kalm. *dewl* ∼ khalkha *dēl*, kalm. *eurān* ∼ kh. *örin* 'selbst'.

TH. KORSCH *Türkische Etymologien* cz. rövid cikkében (198—201) a törökség idegen elemeihez szolgáltat néhány adalékot: t. *azbar* 'hof' < iran. **as(p)a-dvāra* 'pferdehof'; t. *ajak* 'tasse' < av. *ajanh-* 'eisen, kessel'; t. *čira* 'kienspann' < újp. *čirāṛ* 'licht'; t. *čiraj* 'gesichtsfarbe' < újp. *čihra* 'gesicht'; t. *bažak* 'schenkel' < középp. **pāičak* 'füsschen'; t. *büri*, *bürü* 'wolf' < oszét *beräṛ* (vö. már ÁKE. 185); t. *jajaṛ* 'zu fuss' < újp. *pijāda*; t. *jardim* 'hilfe', vö. újp. *jāvar* 'helfer'.

A kötetet THOMSEN műveinek kimerítő bibliographiája zárja be.

GOMBOCZ ZOLTÁN.

B. J. Vladimirczov: Török elemek a mongolban = Б. Я. Владимировъ: Турецкіе элементы въ монгольскомъ языкѣ. Отдѣльный оттискъ изъ Записокъ Восточнаго Отдѣленія Императорскаго Русскаго Археологическаго Общества. Томъ XX. С.-Петербургъ. Типографія Императорской Академіи Наукъ. 1911. N. 8-r. 32 l.

I. A. Podgorbunskij: Orosz-mongol-burját szótár = И. А. Подгорбунскій: Русско-монголо-бурятскій словарь. Иркутскъ. Типо-литографія П. Макушина и В. Посохина. 1909. 16-г. 340 l.

A. Rudnev: Adatok a mandzsu köznyelvhez = Андрей Рудневъ: Новыя данныя по живой манджурской рѣчи и шаманству. (Съ двумя рисунками въ текстѣ.) С.-Петербургъ. Типографія Императорской Академіи Наукъ. 1912. N. 8-r. 36 l.

A mongol nyelvtudománynak, úgy látszik, eljött a principium melioris ævi, RAMSTEDT és RUDNEV mintaszerű szövegei és szójegyzé-

kei minden tekintetben fölülmulják a régebbi feljegyzéseket, s a legutóbbi évtizedben a nyelvtörténeti kutatás is nem egy becses dolgozattal lett gazdagabb ezen a téren. GOMBOCZ ZOLTÁN, RAMSTEDT és RUDNEV munkái a hangtannak és az alaktannak számos problémáját biztos módszerrel s teljes eredménynyel megoldották.

Az újonnan felbuzdult kutatás egyik érdekes terméke a VLADIMIRCZOV munkája. Talán még sohasem érte a török-mongol rokonság föltevését határozottabb támadás, mint ebben a széleskörű ismeretekkel megírt, jól meggondolt dolgozatban.

A török-mongol rokonság úgy él a köztudatban, mint kétségbevonhatatlanul bebizonyított tudományos igazság. Legyünk erre tekintet nélkül, írja VLADIMIRCZOV, s vizsgáljuk a török és a mongol nyelvben levő elemeket mint átvételeket. Hogy erre, legalább a közösségek egy részénél, feltétlen jogunk van, azt nagyon könnyű bebizonyítani.

Egészen természetes, hogy a hasonlíthatatlanul régibb és nagyobb műveltségű török nyelvből hatolhattak be elemek a mongolba. KIRAKOS örmény író XIII. századbéli mongol szójegyzékében több kétségtelen török eredetű jövevényt találunk, pl. *gog*, *koka* 'ég', *kušči* 'madarász', *bitikči* 'íródeák', *tengiz* 'tenger' stb. Sok török eredetű szó van abban a mongol szótárban is, melyet a XIII. vagy. XIV. században állított össze egy arab philologus (J. II. Меміоранскій: Араб-Филологъ о монгольскомъ языкѣ. СПб. 1903). Így: *tjrnak* 'köröm', *kara erük* 'szilva', *armut* 'körte'. A mongolok régi négyeszfűzésével frott emlékeken is találunk ilyen szót, mint pl. *bay* 'kert'.

Nagyon sok ujgur eredetű buddhista terminus van a mongolban. Ilyen szót hat oldalon sorol fel VLADIMIRCZOV. Ezek most közvetlenül nem érdekelnek bennünket.

Mindezek a tanúságok felvetik azt a kérdést, hogy nincsenek-e a mongol nyelvben a törökből való más átvételek is. Milyen neműek ezek az átvételek, mi a szerepük, helyzetük és jelentőségük a mongol nyelvben? Rendkívüli nehézségekbe ütközünk, ha e kérdésekre felelni akarunk. A felhozott esetekben történeti dokumentumokkal igazolható az átvétel. A főnehézség az, hogy lehetetlen a mindkét irányú átvételek meghatározásánál a hangtani elemzéshez folyamodnunk. Lehetetlen pl. a *kara* szóról megállapítani, hogy török vagy mongol eredetű-e. Annyit azonban megenged a szerző, hogy ha majd e nyelvek hangtani kutatása előrehalad, többet remélhetünk.

Vannak szók, a melyeknél a szótan útbaigazít. Pl. a mongol *keseg* a mongol nyelvből nem magyarázható, csak a török *kes* + *(e)k* elemekből. A *-k* nomen acti vagy actionis képzővel egész sereg szó jött át a mongolba, melyek csak a törökből magyarázhatók. Több

példa van arra is, hogy azután külön a megfelelő ige is átjött. Ilyen pl. a mongol *jasay* 'törvény': török *jasak* id., török *jasa-* 'csinálni, teremteni', mongol *zasa-* 'készíteni'.

Találunk a mongolban *-a*, *-e*-vel képzett nomen verbalékat és nomenekből képzett *-a*, *-e*-re végződő igetöveket. Ilyen képzéseket a mongol nem ismer. Tehát ezek is török jövevények. Ilyen a tör. *jaka* 'part', mong. *gaka* id. (vö. tör. *jak-* 'közeledni').

A mongol uralom után megszűnt a török és a mongol nyelv érintkezése, csupán a nyugati mongolok egy része, a kalmükök állottak még összeköttetésben a törökökkel. Ennek az érintkezésnek a nyomai is megmaradtak a kalmükben a régen átvett török elemek mellett. Ilyen újabb átvételek a *bazar* 'vásár', *ödmök* 'kenyér' (tör. *etmek*).

A mongol nyelv alakтана is gazdagodott a törökből. Török eredetű a mong. *-run*, *-rүн* és *-rā*, *-rē* gerundiumképző (*-r* tör. partic.-képző + *un*; *-r* + dativusrag: *-ā*). Török eredetű továbbá a dativus *-ā* ragja, végül a *-miš*, *-mš* igealakképző.

Vajjon nem keveréknyelv-e a mongol? kérdezi VLADIMIRCZOV. Honnan volna máskülömben a képzőknek és a ragoknak az a rendkívüli gazdagsága? Ezt egy meglehetősen szerencsétlenül választott analógiával igyekszik világosabbá tenni: a jakuttal, «melyben szintén igen jelentős szerepet játszanak a török elemek» (olyan jelentőst, hogy a mongol elemek az egészen új jövevények benne).

Némi nyomai mutatkoznak a mongol > török hatásnak is (ujg. *josun* 'törvény'; oszm. és csag. hadi terminusok: *karaul* 'őr', *jasaul* 'alsóbbrendű tiszt' stb.). Vannak ezenkívül újabbkori átvételek a mongolokkal szomszédos török törzseknél.

Ezeket mondja el dolgozatában VLADIMIRCZOV. Tulajdonképpen tehát csak arra mutat rá, hogy vannak a török-mongol közösségek közt olyan elemek is, a melyek kétségtelen átvételek, s ebből a sorok között azt következteti, hogy talán az összes közös elemek átvételek.

Ennyit körülbelül eddig is tudtunk,*) s VLADIMIRCZOV nem igen viszi előbbre a kérdést. Dolgozatának főhibája a hangtani tanúságok teljes figyelmen kívül hagyása. Így pl. a rotacizmusról csak mint mellékes kuriózumról emlékezik meg, a lambdacizmusról s egyebekről úgy látszik egyáltalában nem is tud. Pedig azokra a kérdésekre, a melyeket VLADIMIRCZOV felvet, csak a hangtan segítségével kaphatunk feleletet. Hangtani bizonyságok alapján talán azt is megállapíthatjuk majd valamikor, hogy körülbelül hány réteg a törökből való

*) Vö. GOMBOCZ Z.: Az altaji nyelvek hangtörténetéhez. NyK. XXXV. 242.

átvétel a mongolban, s egy-egy réteg milyen terjedelmű, esetleg való-e a rokonság föltevése. Míg jól hozzá nem fogtunk a török-mongol összehasonlító hangtan tárgyalásához, addig nehézségekről nincs okunk beszélni. S a hangtani viszonyok tisztázása előtt az alaktan terén rendkívül nagy hibákat lehet elkövetni.

Az azonban kétségtelen dolog, hogy VLADIMIRCZOV a kérdést bő szakismeretekkel s meglehetősen módszeresen tárgyalja. Nála pl. már a «Sprachgeist» (WINKLER) mint döntő bizonyíték nem szerepel.

Az újabb kutatásokat elég jól ismeri; de kár, hogy adatainál nem jelöli meg mindig pontosan a forrásait.

Mindezek ellenére e kis munka tanúsága szerint bizvást elmondhatjuk, hogy ha VLADIMIRCZOV belemélyed a török-mongol viszony vizsgálatába, még igen értékes eredményekkel lephet meg bennünket.

* * *

Két munkáról kell még beszámolnom. Az egyik orosz-mongol-burját szótár I. A. PODGORBUNSKIJTÓL, a ki — mint az előszóban mondja — főleg az élő beszéd után feljegyzett, pontos szójegyzéket akart adni. Nem túlságosan finom átírása és adatai (a mennyire én tapasztaltam) megbízhatók, anyaga meglehetősen terjedelmű.

A másik füzetet RUDNEV tette közzé THOMSEN VILMOS hetvenedik születésnapjára. Különösen becses benne a kis szótárkisérlet, azonkívül a mandzsu élőbeszédből való mutatványokat tartalmaz s érdekes adatokat a samánsághoz. Jelentőségét és megbízhatóságát külön hangsúlyozni felesleges volna.

NÉMETH GYULA.

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szófajti szótárához.

31. **Hab.** — Eddig kimutatták megfelelőjét az osztják, vogul és zürjén nyelvből (l. MUSz. 88. sz., NyH.⁴ 22, 38. l.). Megvan azonkívül a finnben és a mordvinban is. Vö.

f. *kumpua*, *kummuta* (præs. 3. sz. *kumpuaa*) 'kibugyogni, felbuzogni, kiserkedni (pl. a víz a forrásból); habzani, tajtékzani (pl. a szappan; a tej a fejdézsában, mikor fejnek); bugyogni (pl. a víz a fazékban); csepegni'; *pohjoinen kumpuaa* (a LÖNNROT-féle szótár pótlékfüzetében) 'látszik az északi fény', tkp. 'az észak hullámszik, csillámlik, fénylik'; *kumpahun* (RENVALL) 'stillatim decido, destillo; tropfen'.

mdM. *kombafkstâ* 'fölfortyanni, kifortyanni, fölbuggyanni', *kombâldâ* 'kibugyogni, felbuzogni (pl. a víz a lyukon át a jégre); hullámszani, hullámszerűen mozogni, ingani'; *kombâldâz ardâms* 'vágatni'; *kombâlf*, *kopâlf*: *kombâlfsa* (*kopâlfisa*) *ardâms* 'vágatni' (vö. NyK. 5:178) | mdE. *kumboldo*-, *kumbuldu*-, *kopâldi* 'hullámszani, hullámszerűen mozogni, ingani, tekergődni' (vö. NyK. 5:88); 'fényleni, csillámlani' (vö. NyK. 5:104); *gumboldo* (Pervonač. Učebnik) 'переливаться (о жидкости, о мѣлѣ)'; *kumba* 'ingani'; *kop'oltso*, *kop'ultso* (inessivus) *ardî* 'vágat'.

A mordvinban megtaláltam a kazáni kormányzóságban a m. *hab*-nak megfelelő főnevet is: mdM. *kumba*, gen. *kumbâñ* (Urum falu) 'var (schorf an einer wunde)'; a jelentésre nézve vö. f. *rahka* 'spuma'; dial. (pl. déli Szavóban) 'crusta vulneri inducta'. — Figyelemreméltó még egy erza-mordvin dalban a *V'ed-ava* (Víz-anya) név mellett (mint ennek synonymja) előforduló *Komb-ava*, talán = 'Hab-anya, Tajték-anya': *Vaj V'ed-avañeñ*, *tañaj*, *alstiteñ*, *Vaj Kumb-avañeñ*, *ejdem*, *joftiteñ* 'jaj, a Víz-anyának, magzatom, megigértetek, jaj, a Hab-anyának, gyermekem, odaszántalak'.

32. **Fül.** — A finnből, úgy látszik, eddig nincsen kimutatva az irodalomban a megfelelője (vö. MUSz. 576. sz., NyH.⁴

24. 1.). Pedig megvan ebben a nyelvben is: *pielus*, gen. -*ksen* 'párna, fejbánkos', a mely nyilván egy a m. *fül* szónak megfelelő alapszó származéka (vö. f. *pielus* (*pielos*) 'karó, oszlopfa' ebből: *pieli* ua. ~ m. *fél* ebben: *ajtófél* R., *ajtó*-, *kapufélfa*), karjalai *pieluš* 'fej-al, párna', *pielušta* 'fej-al'. A jelentést illetőleg megjegyzendő, hogy több nyelvben a párna-féle fogalom kifejezése egy 'fül' jelentésű szóból származtatás, ill. összetétel útján van alakítva. Vö. f. *korvallinen* 'fej-al, párna': *korva* 'fül'; fr. *oreiller* 'párna': *oreille* 'fül'; svéd *örngätt*, ósvéd *örnagát* 'párna', tkp. 'fülfogadó' («det som mottager öronen», «öronfång»: *öra*, plur. *öron* 'fül', l. NORRÉN, Svenska etymologier = Skrifter utgifna af Kongl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Upsala, V, 3. 73—4. 1.); or. *подушка*, lengy. *poduszka* 'párna', tkp. 'a fül alatti': ószláv *uho* 'fül'.

33. *Fél* 'latus, pars; dimidium, dimidius' etc. A finnben tudvalevőleg rendes jelentésbeli megfelelője a mélyhangú *puoli*. De van még nyoma ama valamennyi többi finnugor nyelvben előforduló*) magashangú tőnek is, t. i. ezekben a származékokban: f. *piel-tä*- 'ad marginem vergere v. mutare' (*pata pieltää* 'olla obliqua jacet'); 'huc et illuc moveri, oscillare; sich seitwärts neigen od. wackeln'; käyn *pielten* 'ad marginem evitans progredior'; *pielos*, *pielus*, gen. -*ksen* 'margo; rand': *vaon pielukset* 'margines sulci v. dorsum inter sulcos'. A feltételezendő nominalis alaptő jelentése nyilván 'margo, latus' volt, a mely az utóbbi származékokban változatlanul megmaradt (vö. hogy a f. *pieli* 'karó, oszlopfa' szó származéka *pielus*, *pielos* ugyanazt jelenti, mint az alapszó), de a származékigéből is világosan kitűnik még.

34. *Tű* (tő). — SZARVAS (Nyr. 21:193) és SIMONYI (TMNy. 330) fejtegetése szerint egy *töv*, *töv-ik* ('szegezni, szűrni; szegezödni, fűródni') ige melléknévi igeneve, ered. **tövö*, vö. MNyv. 7:36|267, a hol MELICH ez igére új adatokat idéz a régi nyelvből. E magyar igével egyeztethető f. *työntä*- 'innitens trudo v. pello ex loco in locum, projicio; vi molior v. nitor | stossen, schieben; streben' (pl. *työnsi venheen vesille* 'cymbam in aquas propulsi', *työnnä tyköäsi* 'expelle a te'), a mely ugyanolyan gyakorító igeképzés lehet, mint f. *rakenta*- 'építeni', vö. m. *rak* (R. N. = 'épít'). Az alapigéje **tö*- eredetibb **tö_v*- alakból magyarázható, vö. pl. f. *syö*- 'enni' ~ md. *seje*- 'megenni' ~ m. *ev*- (*eve-tt*); f. *lyö*- 'üt, csap' ~ m. *löv*- (*lövö-k*).

*) L. MUSZ. 533. sz., NyH.⁴ 24. l.

A finn igének eddig elfogadható etymonja nincsen kimutatva; BUDENZ egyeztetései MUSz. 266. sz. (m. *döl, düll, dőjteni*, stb.) most már aligha jöhetnek számba.

35. Töm (tem). — Kétségkívül összeállítandó ezen csere-misz szavakkal: *teme*, cserH. *temä* 'tele', *temem* 'megtölt', *temam*, cserH. *temäm* 'megtelik' (vö. MUSz. 240. sz., NyH.⁴ 147. l.). De kimutatható talán a lappban¹⁾ is a megfelelője, vö. lpN. *dievva*, g. *dieva* 'plenus', *dievas*, g. *diervvas* 'plenus, expletus', *dievrat* 'plenum fieri', lpS. (Lule) *tievva* subst.: *riälme-t.* 'ein mundvoll', *tiēvas*, *tiēvvasē-* 'voll', *tiēvva-* 'voll werden', lpE. *tiev* 'plenus' (ANDELIN).²⁾

Akkor a lapp *v-t* az eredeti *m* gyenge foka képviselőjének kellene tekinteni. Tudtomra nincsen más biztos olyan eset magánhangzó után a második szótag elején, de más helyzetben igenis található a lappban egyes esetekben *v* mint a rokonnyelvek *m*-jének megfelelője, ill. magában a lappban *m* ~ *v* váltakozás, a mely legalább néha az eredeti fokváltakozásra vihető vissza. A WIKLUNDnál, Laut- und formenlehre der Lule-lappischen dialekte 203, 250. §, idézett példákon kívül figyelemre méltók még: lpN. *duolvva*, gen. *duolva* 'labes, macula', lpS., lpL. *tuol^ava* 'schmutz' (WIKL.); LINDAHL és ÖHRLING: *tuolw*, gen. *tuolwa* 'squalor, sordes vestium; fuligo' (vö. *tułme* 'fimus'), vö. f. *talma*, *talme* 'limus adhærens, pituita, pulvis adhærens' | lpN. *asvas* v. *asbas* ~ *asmas* 'delicatus saporē', lpL. *āsvas* 'gut, wohl-schmeckend, fett (von fleisch)' ~ *āsmē*: *asmēn orrut* 'kricklich sein' | lpK. *koajva*, *koajv* 'spaten', vö. mdM. *kajmē*, mdE. *kojmē* ua. Valószínűleg az a szabályszerű nyelvjárásközi *m* ~ *v* (*u*), *b*, *p*-féle váltakozás is, a mely *t*, *c* és *č* hang előtt található, pl. lpK. *tomto-*, lpS. (Jemtland) *dām̄dio* ~ lpN. *dovddāt* (FRIS), lpS. (Lule) *tob^oto-*, *tobtou*, *toptou*, lpE. *tubded*' (ANDELIN)³⁾ ugyanazt az eredeti fokváltakozást tünteti föl.

Megjegyzem, hogy az eredeti *ŋ* (t. i. a gyenge foka) képviselőjéül a lappban néha kivételképpen szintén *v*, ill. *j* hang szerepel, vö. pl. lpN. *avve*, g. *ave* (FRIS) 'cingulum', lpS. (Lule)

¹⁾ A MUSz.-ban egészen más lapp szavak vannak vefe összeállítva.

²⁾ Bajosan egyeztethető a lpK. *tivdas*, *tivtas*, *tievt* stb. a f. *täysi* (*täyte-*), m. *tele* szóval, a mint WIKLUND, UL. = SUS. Toim. X₁, 183. l. hajlandó föltenni.

³⁾ *m* a lpK.-ban (Ter, Kildin, Akkala, de nem Notozero) és a lpS. egyik (jemtlandi) nyelvjárárásában, vö. WIKLUND, SUS. Toim. X₁, 76—77, 95—97. l.

avve id., lpK. *ovv*: vö. f. *vyö*, m. *öv*, zürj. *ven* (zürj. $\acute{n} < \eta$); lpE. *majeld* 'hinter', *majemust* 'zuletzt', *majemuz* 'letztter' ~ *maygas* 'nach', *mayged*, *manjed* 'spät', *maygelaha* 'später'; lpK. (Notozero) *mājeb* 'der spätere od. zweite', *mājmus* 'der hinterste, der späteste, der letzte' ~ lpK. (Notozero, Kildin, Akkala) *mayya* 'nachher, nach', (Ter) *mayye* 'das hintere', *mayyed* (Notozero), *mayyed* (Kildin) 'spät', *maygemis* (Ter), *maygemus* (Kildin), *maymus* (Akkala) 'der hinterste'; lpN. *mayya*, *mayye*, *mayye* (FRIS) 'qui post est, posterior, serus', lpS. (Lule) *mayye* 'hintere' (vö. WIKLUND id. h. 78—79, 103—104. 1.).

PAASONEN H.

Irodalom.

Finnisch-ugrische Forschungen. Bd. X. Heft 1—3. Helsingfors-Leipzig 1910. — Bd. XI. Heft 1—2. Uo. 1911.

GOMBOCZ, ZOLTÁN. Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache. Helsinki, 1912. (= SUS. Toim. XXX.)

KALIMA, JALO. Die russischen lehnwörter im syrjänischen. Helsingfors, 1911. (= SUS. Toim. XXIX.)

KETTUNEN, LAURI. Descendenttis-äännehistoriallinen katsaus Keski-Skandinavian metsäsuomalaisten kieleen. Helsinki, 1909. (Különnyomat a Suomi-ból.)

— — Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt. II. Vokalismus. Helsingfors, 1912. (Különnyomat a SUS. Toim.-ból.)

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. XXVII. Helsinki, 1911.

WICHMANN, YRJÖ. Zur geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden affrikaten nebst einem exkurs über die finnisch-ugrischen anlautenden klusile. (Különnyomat a FUF. XI. kötetéből.)

WIKLUND, K. B. Zur kenntnis der ältesten germanischen lehnwörter im finnischen und lappischen. (Különnyomat a Le Monde Oriental 1911-i évfolyamából.)

— — Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland, belyst af ortnamnen. (II.) (Különnyomat ugyanabból.)

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben.....	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálymik dana hangjegye	—40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr	—40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat	—60
— A mondat dualismusa	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázói után	—80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentátorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra	—80
— Szórend és accentus	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet	4.80
— Egy kis vizshang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czimú II. értekezésére	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremissium utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Ujtestamentum cseremiszt fordításából	1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugricis comparatae.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet	2.—
— Moksa- és erza-mordvin nyelvtan	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása	—20
Fábian István. Finn nyelvtan	1.—
Finály Henrik. A besztercezi szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. —Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes számutatókat — készített hozzá	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenzéfi német nyelvjárás hangtana	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhismus hatása az iszlámra	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szó-jegyzékkel	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok	—60
— A M. T. Akadémia és a szuómi irodalmi társaság	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai	—40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvújításra nézve	1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez	—60
— Ertünk meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében)	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész	—60
— Ugyanaz	—80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. köteté	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal	—90
— Tanulmányok az ujabbkori perzsa irodalom történetéből	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék	2.—
— Kis-Azsia török dialektusairól	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—80
— A sémi magánhangzókról	—75
— Adatok Krim történetéhez	—40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbázi német nyelvjárás	—90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—20
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	—20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	120
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	120
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	—60
Molnár Albert. (Szenczi-) naplója, levelezése és írományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	120
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medvénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medveünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulcsár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1912.

TARTALOM.

	Lap
ASBÓTH OSZKÁR: Szláv <i>o</i> > magyar <i>a</i>	381
NÉMETH GYULA: Egy mongol-török hangtörvény	401
MEDVECZKY KÁROLY: A votják nyelv szóképzése (II.)	413
FOKOS DÁVID: Zürjén népköltészeti mutatványok (II.)	456

Kisebb közlemények.

BEKE ÖDÖN: Az osztják tagadó képzőről	476
— Egy deverbális névszóképző a cseremiszen	478
Irodalom	480

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

Szláv *o* > magyar *a*.

HORGER e folyóiratban újra fölvetette a valamikor élénken vitatott kérdést, hogy eredeti szláv *o*-nak mi felel meg a magyarban, és annyira meglepő eredményhez jutott, hogy egészen lehetetlen fejtegetéseit szó nélkül hagyni. Eddig ugyanis a tényállást meglehetősen egységes alapon adták elő, csak ennek magyarázatában tértek el egymástól a nyelvészek, és ez magyarázza meg részben azt a szélcsendet, a mely a vitában beállott. Bizonyos pontig közömbösnek tetszhetik, vajjon SZINNYEIVEL azt tartjuk, hogy a szláv *o* nyiltabb volt a magyar *o*-nál és hogy azért mondjuk azt, hogy *ablak, abrak, akna, asztal, asztag, bab, baj, darab, ganaj, kas, pad, pap, patak* stb. stb. a szláv *oblok, obrok, okno, stol, stog* stb. helyett, vagy azt tanítjuk, hogy ezek a szavak a magyarban is valamikor *o*-val hangzottak, de az *o* idővel nyiltabb lett és így vált magában a magyar nyelvben régibb *oblok*-ból *ablak, obrok*-ból *abrak* stb. stb. Mondom, bizonyos pontig az közömbösnek tetszhetik; a magyar *ablak, abrak*-féle szavakat az egyik állásponttól éppúgy mint a másiktól szláv *oblok, obrok*-féle szavakból magyarázták. Valami messzire, az igaz, nem jutunk az ilyen megalkuvással, még ha a szláv nyelvekből átvett szavakon túl sem megyünk, mert a magyar nyelvbe kétségtelenül régi időben nem csak egy szláv nyelvből vettünk át szavakat; ha SZINNYEI álláspontjára állunk, okvetetlenül abba az igazán kényes helyzetbe jutunk, hogy nemcsak egy szláv nyelvre nézve, hanem mindjárt két három szláv nyelvre nézve föl kell tennünk az *o*-nak ilyen kiejtését, a melyről a szláv hagyomány és a szlávok mai kiejtése nem tud semmit. Másrészt ha az *ablak, abrak*-félekben csak a magyarban keletkezett az *a*-s kiejtés régebbi *oblok, obrok* kiejtésből, le

kell vonnunk ennek a következményeit és hasonló hangfejlődést lehetségesnek, talán részben szükségesnek kell tartanunk más nyelvekből átvett szavaknál is. Az egyik, nevezzük p. o. MELICH-nek, igen fontosnak tartja a magyar nyelvbe átment szláv szavak tanúságát és azokból azt olvassa ki, hogy magában a magyar nyelvben az *o* idővel nyiltabb hanggá, *a*-vá lett, a másik kétségtelennek tartja, hogy az ótörök *o* megmaradt a magyarban is változatlanul *o*-nak,*) pedig a török nyelvből átvett szavaknak tanúságát mindenek fölött állónak tartja. «A magyar hangtörténet közvetett forrásai közül is, mondja GOMBÓCZ, nyelvünk honfoglaláselőtti, bolgár-török elemeit kell első helyen említenünk, nemcsak azért, mert ezek a magyar nyelv legrégibb jövevényszavai (legelső nyelvemlékünket legalább harmadfél századdal megelőzik), hanem azért is, mert az átvett török szavak hangalakját aránylag pontosan megállapíthatjuk, s így a belőlük vont következtetések biztos alapon nyugosznak», MNyv. 8:98. l. A magyar nyelv készülő etymologiai szótárában, a melynek kidolgozását az akadémia jogos megnyugvással bízta MELICH és GOMBÓCZ kezére, a főt említett megalkuvás alig tüntetheti majd el a két szerkesztő eltérő álláspontját és zavarólag fog hatni a be nem avatott használóra, pedig mi erősen számítunk ezekre is, hisz a magyar nyelv szöfejtő szótára nem készül csak szorosán vett nyelvészek számára. De nem foglalkozom e helyt a törökből vagy más idegen nyelvből átvett szavainkkal, a finnugor eredetűekkel természetesen már éppenséggel nem, hanem maradok a szláv nyelvekből származó szavak körében, és még itt sem ígérhetem, hogy a kérdést előbbre viszem, hisz első sorban csak azért szólok föl, hogy egy lépést vissza csináljak, a melyet HORGER meggondolatlanul előre tett. Eddig legalább annyiban egyet értettek a magyar nyelvészek, hogy szláv *o*-val szemben a régebben, tegyük az Árpádok korában átvett szavainkban *a* várható; ha ilyenkor mégis *o*-t találtunk, azt egy a

*) L. GOMBÓCZnak «A magyar magánhangzók történetéből» című értekezését: «a magyarban mind a bolgár *u*-nak, mind az *o*-nak *o* felel meg» MNyv. 8:102, és nemrég megjelent nagy munkáját «Die bulg.-türk. Lehnwörter in d. ung. Spr.» Helsinki 1912: «Im ungarischen bleibt urtürk. *o* im ganzen unverändert und wird auch in den ältesten sprachdenkmälern — fast ohne ausnahme — mit *o* bezeichnet», 147. l.

közelében levő hang hatásának tulajdonítottuk és ilyenkor, ebben már ingadozott a fölfogás, vagy az *o*-nak speciális viszonyok közt való megőrzéséről vagy későbbi, gyakran a nyelvemlékek adatai által is jelzett visszafejlődésről beszéltünk. *) HORGER most már el akarja velünk hitetni, hogy mi eddig még a tényállást sem ismertük föl helyesen, ő ugyanis ahhoz az eredményhez jut, hogy *o* csak nyílt szótagban lett *a*-vá, zárt szótagban vagy mondjuk állandóan zárt szótagban megmaradt *o*-nak! Az «állandóan» szóra azért van szükség, mert H. azt véli, hogy a *bab*, *pap*-félekben az *o* olyan alakokban lett *a*-vá, a melyekben az eredeti *bo*-, *po*- nyílt szótagban állt, hogy tehát a *bab*, *pap*-ban az *a* csak a *ba*-*bot*, *pa*-*pot*-félekben hangzó és itt szabályos *a* általánosítása. No de ezekre az ügyesen szerkesztett, de homokra épített föltevésekre természetesen nem szorulunk, ha kimutatható, hogy az egész alap hibás, hogy az állandóan zárt szótagokban is, úgy mint eddig tudtuk, szláv *o* helyett régen átvett szavakban igenis *a* várandó.

H. mintha maga is csodálkoznék, hogy egy annyira megvitattott kérdésben olyan eredményre jutott, a melyre eddig senki nem is gondolt, mintha értekezése elején bocsánatot kérne tőlünk, hogy annyira meg fog lepni bennünket értekezése folyamán: «S ha én most, mondja, az idetartozó jelenségekben rejlő törvényszerűségnek kiderítését bátorodom megkísérteni, noha szláv nyelvészeti ismereteim jóformán egyenlők a semmivel, s noha ez nálamnál sokkal kiválóbb nyelvészeknek 40 év leforgása alatt sem sikerült, akkor engem e kísérletre egyrészt azon kétségtelen meggyőződésemmel bátorít, hogy a szláv *o*-nak részben *a*-vá való változása már a magyar nyelvtörténetben végbement tény, s hogy e szerint csakis magyar hangtani kérdéssel állunk itt szemben, melynek megoldására különösebb szláv nyelvészeti ismeretekre egyáltalán nincs szükségünk, másrészt pedig azon meggyőződésemmel, hogy nem a tudásnak, hanem csakis a kutatás módszerének fogyatéka akadályozta meg eddig a magyar

*) A visszafejlődést természetesen nem úgy értve, hogy az *a* valami titokzatos módon elérte megint kiinduló pontját, hanem úgy, hogy az ajakkerekítéssel ejtett magyar *a* az *o*-hoz kiejtésben mindig elég közel állt és az *a*ból épp olyan könnyen keletkezhetett bizonyos erők hatása alatt *o*, a mint hajdan más viszonyok közt *o*-ból *a* lett.

nyelvészet művelőit az e jelenségekben okvetetlenül rejlő törvényszerűség fölismerésében» (l. «A szláv *o* ~ magyar *a* kérdése» című cikkét, fönt 116. l.). A «kutatás módszerének fogatékosságát» H. újra hangsúlyozza a következő mondatban, a mikor azt mondja, hogy «az én véleményem szerint tulajdonképpen a kutatás módszerén fordul meg a kérdés megoldása», nekem tehát első föladatom megvizsgálni, mennyiben új H. módszere és jobb-e a réginél. H. maga abban keresi módszerének új voltát, hogy az anyagot három részre osztja, a szerint hogy a szláv *o* «állandóan nyílt szótagban» marad-e, «állandóan zárt szótagban» áll-e vagy végre «változó minőségű szótagokban», és e szerint külön-külön fejezetben, a III., IV. vagy V. fejezetben tárgyalja az eseteket. Vajjon ez a módszer a mi kérdésünkben új eredményre vezetett volna, azt H. értekezéséből közvetlenül nem lehet megítélni, H. ugyanis önnön magát ámitja, mikor azt hiszi, hogy tényleg úgy cselekedett, a mint a 121. lapon hirdeti és a mint az említett fejezetek fölírásaiból voltakép hinnünk kellene, mert éppen a legfontosabb fejezetben, abban, a melyben új eredményhez jut, minden józan módszert arczul csapott és egy szláv hang helyett — négy vagy ötből indult ki. Hiába hangzik a IV. fejezet úgy, hogy «Állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*», H. nem csak szláv *o*-ról, hanem szláv *q*-ról is beszél itt, sőt belekever egy-egy esetet, a melyben az eredeti hang *ъ*, illetőleg *ѣ* előtt álló *ъ* és ha MELICHNEK igaza van, hogy *pünkösd* szavunk régibb *pinkuŝti*-ből lett, l. MNyv. 6 : 16, még egy régi *u*-ból lett *o*-val is kedveskedik nekünk ebben a tarka összeállításban. A *pünkösd*, *bodnár* (öbg. **бѣднарѣ*), *csolnak* (összláv **сѣлѣнѣкъ*) eseteket még csak törölhetnök ebből az összeállításból, a nélkül hogy nagyobb kárt okoznánk, azért nem is kívánok velük ezúttal foglalkozni, de ha kidobjuk az *q* hangjuk révén ide tévedt szavakat, pedig hát ki kell őket menthetetlenül dobnunk, erősen megrendül az egész épület, azt tehát igenis igazolnom kell, hogy ezek mért nem maradhatnak bent a lajstromban. Ha H. kíváncsi volt rá, hogy szláv *o*-ból mi lett a magyarban állandóan zárt szótagban, akkor neki úgy-e első sorban azokat az eseteket kellett volna összeállítania és csak azokat, a melyekben kétségtávol szláv *o*-val van dolgunk. Mikiép igazolhatja ő, a ki annyira fennen hirdeti az ő kitünő

módszerét, a mely még a szláv nyelvek ismeretét is nélkülözhetővé teszi olyan tudós számára, a ki a szláváságból került szavainkról kíván szólni, mondom mikép igazolhatja azt, hogy belekever e kutatásba egy egészen más hangot. Csak nem hiszi, hogy a dolog el van azzal intézve, a mit a 114. lapon a jegyzetben egy egyébiránt elejétől végig hibásan beállított okoskodásban a szláv *a* hangról mond. H. ott azt említi, hogy SZINNYEI szerint «a szl. *a* orrhangú *o* volt», azután pedig bizonyítás nélkül azt a merész tételt állítja föl, hogy a magyar *donga*, *konkoly*, *korong*, *gomba*, *tompa*, *szombat*-féle szavak «kezdetből fogva mindig csak tiszta *o*-val hangzottak». Hogy én valaha éppen e magyar szavak alapján ahhoz a következtetéshez jutottam, hogy «Ez a domináló *on*, *om* világosan mutatja, hogy a magyarok nem *o*-t, hanem *u*-féle hangot hallottak az orrhang előtt» (l. «A szláv szók a m. nyelvben» 23. l.), azt nem említi, de utal arra, a mit MELICH a MNyv. 6 : 400. l. mondott. Hát annyit M. előadásából is tanulhatott, hogy az *a* a szláv nyelvek egész sorozatában bizonyára igen korán *u* színezetű hangzó volt, hisz az orosz, cseh-tót, szerb-horvát nyelvben rendes megfelelője nem csak *ma*, hanem már századok óta kizárólag az *u*, a bolgárban meg összeesett *ъ*-vel, mikép lehet tehát azt olyan biztosnak venni, hogy a magyar ezt a hangot *ō*-nak hallotta és hogy azért ejt vele szemben rendesen *on—om* hangcsoportot, mikor egyrészt szláv *o*-nak rendesen *ā* felel meg a magyarban, másrészt pedig az *o* *u*-ból is keletkezhett és azonkívül az *ъ*-vel jelzett hangnak rendes megfelelője? H. egyébiránt a MNyv.-nek éppen általa idézett kötetéből meggyőződhetett volna, hogy MELICH is egészen másképp fogja föl a dolgot, mint ő, a *szombat* szóról ugyanis a 68. lapon azt mondja: «A magyar szónak egykor **szumbotā* alakjának kellett lenni». Ha tehát H. igazán meg akarta tudni, hogy szláv *o*-nak mi felel meg állandóan zárt szótagban a magyarban, hiba volt belekeverni azokat az eseteket, a melyekben nem is *o*-val, hanem egy a szláv nyelvekben hely és idő szerint igen változó, csak szűk területen *o*-nak csengő hanggal van dolgunk, a melyet az óbolgár szavak latin átírásában *a* jellel szokás írni.

Az itt és fennebb mondottak szerint, egy pár esetben más okból is, sok-sok szót ki kell törölnünk abból a lajstromból, a

mely H.-nak alapul szolgált, mikor az állandóan zárt szótagban álló szláv *o* rendes magyar megfelelőjét kereste. Törlendő pedig: **qtorъ* > *ontora*, *qtъкъ* > *ontok*, *blъdъ* > *bolond*, *bodnar* > *bodnár* l. f., *butorъ* (?) > *bútor*,¹⁾ *čabrъ* > *csombor*, *čolnek* > *csolnak* l. f., *daga* > *donga*, *drag* > *dorong*, *gъba* > *gomba*, **gъžъ* > *gúzs*, *golъbъ* > *galamb*, *grъba*, -*o* > *goromba*, **kъdrъ* > *kondor*, *kъkolъ* > *konkoly*, *kъsъ* > *konez*, *korlat* > *korlát*,²⁾ *kragъ* > *korong*, *lъka* > *lanka*, *mъka* > *munka*, *okol* > *akol*,³⁾ *paqъkъ* > *pók*, *pinkošti* > *pünközd* l. f., *porъčiti* > *parancsol*, *prъdъ* > *porond*, *račъka* > *roncska*, *rocska*, *sъbota* > *szombat*, *sъsêdъ* > *szomszéd*, *sъsêkъ* > *szűszék*, *slъka* > *szalonka*, *tapъa*, -*o* > *tompa*, *trъba* > *otromba*, *trъdъ* > *torongy*.

Látnivaló, hogy az itt törült esetek többsége (34 közül 28!) egy kategóriába tartozik, törültem ugyanis kettőnek kivételével mind azokat az eseteket, a melyekben nem «állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*»-val van dolgunk, hanem *q* hanggal, a melyről több mint kétséges, hogy a magyar *ő*-nak hallotta volna a körülötte lakó szlávok nyelvében. Két ilyen szót meg kellett a lajstromban hagynom, az *obrъčъ* > *abroncs* és **pokrъta* > *pokronta* szókat, mivel az első szótagjukban igenis «állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*»-val találkozunk, de mint-hogy H. a második szótagjukban levő *o*-t szintén régi szláv *o*-ból magyarázza, ezt a két szót két-két, még pedig két-két különböző esetnek kell vennünk, e szerint az eddig törült esetek száma 36-ra rúg, a melyek közül 30-ban szláv *q*-nal van dolgunk.

De minthogy az óvatosság azt parancsolja, hogy minden kétséges esetet kizárjunk, még négy esetet kell elhagynunk, az *alamizsna*, *Kozma*, *prépost* és *koszperd* szavakat. Ezeket azért

¹⁾ Hogy H. miért hiszi, hogy a *bútor* szó szláv eredetű, azt nem tudom, de hogy e lajstromba csak tévedésből kerülhetett, az nyilvánvaló, hisz itt «állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*»-ról szó sem lehet, vö. egyébként, a mit Nytud. 2: 210. mondtam.

²⁾ Az igen kis területen ismert horv.-szb. *korlat* a magyarból átvett szó!

³⁾ A szláv nyelvekben ugyan eredeti az *o* mind a két szótagban, de nincs e szóban olyan *o*, a mely a magyarban «állandóan zárt szótagban» maradt volna, az *akol* tehát csak tévedésből kerülhetett ide, H. külömben az V. fejezetben foglalkozik vele, l. 141. s k. l.

tárgyalom külön, hogy jobban kitűnjék, mennyire jogosult mel-
lőzésük, hisz H. maga nem bocsátkozik annak megvitatásába,
hogy kétséges esetek valóban ide valók-e vagy nem, hanem egy-
szerűen utal más forrásra, még pedig az első három szónál
MELICH fejtegetéseire. Nézzük előbb ezeket.

H. azt mondja «szl. *almožna* > m. *alamizsna* (MEL. SzJöv. I: 2: 213)». M.-től megtudjuk, hogy a magyar *alamizsna* egy
régibb, nyelvelméleinkből ki is mutatható *alamozsna* alakból
lett, de a figyelmes olvasó könnyen kiveheti fejtegetéseiből, ha
nem is érinti egyenesen ezt a kérdést, hogy ez az *alamozsna*
igenis keletkezhetett egy még régibb **alamužsna*-ból, hisz a szláv
nyelvekben a megfelelő szóban *ž* előtt rendesen nem *o*, hanem
u hangzik és M. maga azt vallja, hogy «alapalakul *almužŋno*
vehető föl». Ha ennek az **almužŋno*-nak a magyarban *ala-
mozsna* megfelelhet, a miben reményelem H. sem kételkedik,
akkor nem volt szabad ezt a szót olyan szavak lajstromába föl-
venni, a melyekből ki akarjuk sütni, hogy az eredeti szláv *o*
állandóan zárt szótagban tényleg megmaradt-e, a mint HORGER
hiszi, vagy csakúgy mint nyílt szótagban *a*-vá vált, a mint eddig
hittük és mint én ma is hiszem.

Ugyanaz az ellenvetésem van a *Kozma* és *prépost* szó föl-
említése ellen.

A *Kozma* nevet H. így iktatta be: «*Kozma* > *Kozma* (MEL. SzJöv. I: 2: 184)». Hogy a *Kozma* név akár egy *Kuzma*-ból
lehetett, valamint *káposzta* szavunk szl. *kapusta*-ból, a *szoknya*
sukňa-ból, az világos, azt H.-nek is kellett tudnia, és minthogy
M.-nél azt találta, hogy a szlovénben *Kuzma* a megfelelő név
(ill., a hol az *u*-t *ü*-nek ejtik, *Küzma**), elég oka lett volna gon-
dolkodóba esni; M. igaz nem igen törődött azzal, hogy a *Kuzma*
alak előfordulásának egész körét megállapítsa, hisz a horvát-szerb
Kuzma-ról említést sem tesz, a Damjanhoz való hasonulás kö-
vetkeztében keletkezett érdekes *Kuzman*-ról sem és több effélé-
ről, a mit meg lehet a horvát akadémia nagy szótárában találni.
No de M.-nek ezért nem lehet szemrehányást tenni, hisz ő a
Kozma keresztnévet nem tartja szláv eredetűnek, hanem —

*) Ebből származik a híres KŰZMICSnek a neve, a ki a bibliát a
magyarországi szlovének nyelvére fordította.

olasznak!*) Hogy H. nem olasz, hanem szláv eredetűnek tartja a nevet, azon nem akadok fönn, de hogy egyszerűen az e kérdésben egészen más állásponton álló M.-re hivatkozik és az anyagot a maga eltérő álláspontjából újra meg nem vizsgálja és kellően ki nem bővíti, mielőtt itél, azt már nem tartom a köteles óvatossággal összeegyeztethetőnek.

Hasonló megítélés alá esik a *prépost* szó magyarázata is: «*prepošt* > *prépost* (MEL. SzlJöv. I: 2: 386)», hiszen ennél a szónál is elegendő a M.-től fölhozott anyag legfölkületesebb áttekintése arra, hogy az ember azt a kérdést vesse föl, nem egy *u*-val hangzó alakból keletkezett-e ez a magyar szó.

Egészen más okból törlöm a *koszperd* szót. *Koszperd*? Bizony ma már ismeretlen szó, de valamikor, a mint a NySz. adataiból következtethetjük, általánosan ismert szó volt, a melynek jelentését hadd világítsa meg a COMENIUSBól idézett hely: A kard, szablya, tör, *koszperd* fel-övedztetik: gladius accingitur (Jan. 147). A MTsz.-ban csak kis területről találunk adatot rá (Csallóköz, Pápa vid., Nógrád-m., Komárom-m.), olyan területről, a mely a tótok szomszédságában van, a tótban meg is van a szó *kocprd* alakban (a magyarban is van *kocperd*, *kocpert*), de ez csak nem elegendő ok arra, hogy a szót szláv eredetűnek tartsuk, mikor más szláv nyelvben, még a tóthoz legközelebb állókban sem találjuk meg mását és mikor a szlávban a szót ép olyan kevésbé lehet elemezni akár a magyarban. Ha már okvetetlen el akarjuk dönteni azt a kérdést, a tótból a magyarba ment-e át a szó vagy megfordítva, a minek eldöntésére igaz ez idő szerint nincs elég biztos alapunk, csakis MATZENAUERRAL mondhatjuk, hogy a tót szó a magyarból való, l. Cizi slova 207. l.: *Kocprd* slk. gladius, pugio, kord, dýka; mad' *koszperd* Stoszdegen».

Minthogy H. az esetek statisztikájából vonta le következtetéseit, már most is sejthetjük, hogy e következtetések megbízhatósága esetleg erősen meginog, ha az esetek csaknem felét ki kell zárunk mint ide nem tartozókat; de mielőtt tovább

*) A hangsúlyozott lat. *ő*-nak (ol. *uo*, *q* ...) a magyarban a közvetlen olasz átvételeknél általában *o*, *ó* (vö. *iskola*, *ostya*, *próbdál*, *krónika*, *Kozma* stb.) a megfelelője, i. m. 225. l.

megyek, összeállítom a még megmaradó eseteket, abban a sorrendben, a melyben H.-nél találhatók, tehát az eredeti szláv alak betűrendje szerint:

apóštol > *apostol*, *Borča* > *Borcsa*, *bošnjak* > *bosnyák*, *dvorъnikъ* > *udvarnok*, *hobotnica* > *habarnica*, **konděrnъ* > *kondér*, *kosmata*, *o* > *köszméte*, *kostka* > *koczka*, *kotlina* > *katlan*, *ložъnikъ* > *lazsnak*, *milostъ* > *malaszt*, *Moskva* > *muszka*, *obračъ* > *abroncs*, *obrazъ* (олв. ѣ!) > *ábráz*, *ábrázat*, *obrokъ* > *abrak*, *obrusъ* > *abrosz*, *okno* > *akna*, *oltarъ* > *oltár*, **oplěnъ* > *eplény*, *ostъnъ* > *ösztön*, **ostrъnъ* > *osztorú-ösztörű*, *pakostъ* > *pákosztos*, **plosky* > *palaczk*, *ploška* > *poloska*, *podkovъ* > *patkó*, *pokrъta* > *pokronta*, *pokrovъ* > *pokrócz*, *položъnikъ* > *paložsnak*, *pondravъ* > *pondró*, *poplonъ* > *paplan*, *porkulabъ* > *porkoláb*, *poskonъca* > *poszkonca*,¹⁾ *postavъ* > *posztó*, *potkanъ* > *patkány*, *potrochъ* > *potroh*, *potvorъ* > *patvar*, *povrazъ* > *póráz*, *pozderije* > *pozdorja*, *prostъ* > *paraszt*, *stolъnikъ* > *asztalnok*, *žoltarъ* > *zsoltár*.

Ez, ha a *pokrócz* szót H. fölfogásához képest két esetben számítjuk, mindössze 44 eset. Tekintetbe természetesen csakis a magyarban állandóan zárt szótagban maradó szláv *o* jöhet, az *oblokъ* > *ablak*, *obrokъ* > *abrak*, *okno* > *akna*-félékben tehát csakis az első szótagban álló *o*. Ha most már végig nézünk az eseteken, azt tapasztaljuk, hogy állandóan zárt szótagban maradó *o* helyén is elég gyakran találjuk a várt *a*-t: *udvarnok*, *habarnica*, *katlan*, *lazsnak*, *malaszt*, *ablak*, *abrak*, *obrusъ* > *abrosz*, *akna*, *palaczk*, *patkó*, *padmaly*, *paplan*, *paszkonca*, *patkány*, *patvar*, *paraszt*, *asztalnok*. Ez összesen 18 eset. Ehhez hozzájárul még két eset, az **aplény*-ből hangzóilleszkedés útján keletkezett, nyílt *e*-vel ejtett *eplény* és a H. szerint *abráz*-ból magyarázandó *ábráz(at)*.²⁾ Tehát 44 eset közül 20 vagy helyesebben 42 eset közül 18, mert

¹⁾ H. azt írja hogy *poszkonca*, de ez vagy tollhiba vagy székelyföldi reminiscencia, ő maga más helyen, a hol rá nézve közömbös, hogy *a* vagy *o* hangzik az első szótagban, *paszkonca*-nak írja a szót, I. Nyr. 39: 291. A NySz.-ban is mindenütt *paszkoncá*-t találunk, I. II. 1244 *paszkonca*, II. 194 *paszkonca-kender*, II. 972 *paszkonca-név*, III. 265 *paszkonca-szűrű*; a MTsz. is csak Székelyföldről ismer *poszkonca* alakot, a mely nyilván későbbi assimilatio eredménye.

²⁾ H. külön mondja, hogy «a gyergyói székely nyelvjárásban ma is hallható még az *ábráz*at ejtés» 130. l.

jobb az *udvarnok* és *asztalnok* szavakat egészen kirekeszteni a bizonyításra használt anyagból, mert ha H.-nek igaza is volna, hogy a *dvornikъ* és *stolъnikъ* szabályos megfelelője a magyarban **udvornok* és **osztolnok* volna, mégis egészen természetes, hogy a *dvorъ*, *stolъ* tőszavakból lett *udvar*, *asztal* könnyen magukhoz idomíthatták volna a sokkal ritkábban használt, velük világos kapcsolatban álló származék szavakat. Az ilyen módon még hátramaradt 42 esetben ugyan nem valami nagy többségében (23 esetben), de elvégre mégis többségében megmaradt volna az *o*, ha a két *ó*-t (*pokrócz* és *póráz*) és a két vagy három *ő*-t (*köszméte*, *ösztön*, *osztorú-ösztörű*) ide számítjuk, magában áll az *u-s muszka* szó. Mit következtessünk ebből, következtessünk-e egyáltalában ebből a számarányból valamit? H.-nek jóval könnyebb volt a helyzete, ő ugyanis, minthogy belekeverte a sok ide nem tartozó *q*-féle és még egy pár magában álló, szintén ide nem tartozó esetet, egészen más számviszonyt talált, a melyből természetesen bátrabban vonhatott le következtetést; ő nála az *o*:*a* megfelelés úgy viszonylik egymáshoz, mint 60 a 23-hoz. Az én eddig nyert eredményem szerint ez a viszony sokkal elmosódottabb képet mutat, hisz a viszony 23 a 18-hoz!

H., fölbátorodva az *o*-k annyira túlnyomó többségén, neki indult, hogy az *a*-kat valahogy kimagyarázza, még pedig, a mint az *ablak*, *abrak*, *ábráz(at)*, *abroncs*, *abrosz*, *patvar*, *katlan*, *habarnica*, *paplan*, **aplény* > *eplény* és *akna* magyarázata mutatja, l. a 133. l., — ha törik-szakad. Én a megfordított utat választom: meg fogom kísértetni, nem lehet-e könnyebben és kevésbbé erőszakosan az *o*-kat megmagyarázni. Erre több ok biztat: 1. H.-nek nem sikerült az *a*-kat kielégítően megmagyarázni; 2. H. fejtegetéseiből is kitetszik, hogy az *o* a magyarban elég sűrűn keletkezett *a*-ból; 3. H. is csak a régi időben átvett szláv szókban vár *o* helyett *a*-t, ámbar ezt a nagyon is fontos szempontot sehol ki nem aknázza.

Rég észlelt tény, hogy állandóan nyílt szótagban is gyakran *o*-t találunk a várt *a* helyén, ha a következő szótagban *á* hangzó van. H. a III. fejezetben behatóan foglalkozik az ilyen esetekkel és, minthogy kutatásai ahhoz az eredményhez juttatták, hogy «régi szláv jövevényszavaink *o* hangja állandóan nyílt szótagban *a*-vá változott», 127. s k. l., a *kovačъ* > *kovács*-féle

esetekben az o megjelenését kizárólag a rákövetkező a hang hatásának tulajdonítja, 123—125. l. Éppen H. e. fejtegetései értelmében a IV. fejezetben a főt említett lajstromba fölvetett *bosnyák*, *pákoszt(os)*, *oltár*, *zsoltár* nem bizonyítanak semmit sem és H. módszertani hibát követett el, hogy ilyen adatokat egyáltalában bent hagyott abban a lajstromban, a melyből az esetek számarányára támaszkodva akarta megállapítani, hogy állandóan zárt szótagban álló szláv o megmaradt-e vagy a -vá változott. Az *oltár*, *zsoltár* szavak fölhasználása ellen még más ok is szólhatott volna (vö. *vala*, *való* de *volt*, *hal*, *halál* de *holt*!), a *bosnyák* szó pedig kétségtelenül olyan korban került csak a nyelvünkbe, mikor az $o > a$ változás már befejeződött, annak tehát itt már éppenséggel semmi keresni valója nincs. Ide sorolhatnók a *köszméte* szót is. Az ugyanis kétségtelen, hogy **köszmáta*-ból lett és ennek az o -ja elvégre ugyanolyan megítélés alá eshetnék, mint az éppen említett esetekben, csak biztosak volnánk abban, hogy a magas hangsorba való átesapás itt nem régebb az $o > a$ -vá való változásnál; mert ha az utóbbi, valószínűbb esetet tesszük föl, azaz ha **köszmáta*-ból már akkor lett *köszméte*, mikor régi o -ból még nem is fejlődött nyiltabb hang, mi köze a *köszméte* szónak az egész kérdéshez?!

Az o — a -féle esetekhez mindjárt hozzákapcsolhatjuk a *koczka* és *poloska* szavakat is, hisz egyes ragozott alakjaikban (*koczkát*—*koczkára*—*koczkák*, *poloskát*—*poloskák*) a hangtani viszony szakasztott olyan. H. maga a III. fejezetben nyolcz esetben magyarázza az ilyen helyzetben álló o -t régebb, föltehető a -ból, l. 123. s k. l., de a IV. fejezetben mélyen hallgat arról, hogy a *koczka* és *poloska* voltaképp semmit sem bizonyítanak, a mi vagy nagy figyelmetlenség, vagy — pia fraus. Arról, hogy a *koczka* lehet esetleg későbbi átvétel, nem akarok ezúttal szólni.

Különös módon magyarázza H. a *pokrócz* és *póráz* hosszú $ó$ -ját. «A *pokrócz* és *póráz* hosszú $ó$ -ja, mondja, természetesen csak a v elenyészésének következménye. Minthogy pedig legcsekélyebb okunk sincsen föltenni azt, hogy a v előtti magánhangzó még előbb a -vá vált volna, azt hiszem, nyugodtan elfogadhatjuk, hogy e két szónak mai alakja egyenesen eredetibb magyar **pokrovc*, **povraz*, vagyis zárt szótagban o -val való alakokra megy vissza», 129. l. Hát én ezt a magyarázatot egyene-

sen erőszakosnak találom, mert az *ó* tudvalevő dolog épp olyan jól keletkezhett volna *av*-ből is, hisz maga H. a *pondró*-t szl. *pondrav*-ból magyarázza, a *posztó*-t pedig **postav*-ból, az meg éppenséggel nem valószínű, hogy a *pokróc* közvetlenül **pokrovc*-ra «vagyis zárt szótagban *o*-val való alakra megy vissza». El sem tudom képzelni, hogy H. mikép ejtené ezt a **pokrovc* szót, valóban zöngés *v*-vel zöngétlen *c* előtt, vagy talán **pokrofc*-nak?! Nem sokkal egyszerűbb, ha **pokrouc* ejtést teszünk föl, a melyben igaz azután az *o* már nem állt volna «állandóan zárt szótagban» (**pokrou-cot*, **pokrou-con*, **pokrou-cok*), csakúgy mint H. is helyesen mondja, hogy a szláv *bojnik*-ban az *o* nem állt zárt szótagban, és azért sorolja az «állandóan nyílt szótagban maradó szláv *o*» című lajstromba, egészen rendjén valónak is találja, hogy belőle «*bajnok* [olv. *bainok*]» lett. A mondottak alapján a *póráz* szót határozottan kivetendőnek tartom a lajstromból, a *pokróc* fölvételét is nem az *ou*-ból lett *ó* miatt tartom jogosnak, hanem kizárólag azért, mert az első szótagban álló szláv *o* «állandóan zárt szótagban» megmaradt *o*-nak. De vajjon megmaradt-e? Hisz a régi nyelvben *pokróc* mellett *pakrócz*-ot is találunk: az OklSz. egy az 1544. évből való oklevélben két *pakrowcz* alak van idézve, l. *lazsna*-*pokróc* és *szür-pokróc* a., későbbi adatokat találni a NySz.-ban. Ma ezt a *pakrócz* alakot csak elvétele találjuk a Dunán túl, de nincs semmi okunk ezt az alakot fiatalabbnak tartani a *pokróc* alaknál, hisz állandóan zárt szótagban is *a*-vá változott az *o* sok más esetben is: *oblok* > *ablak*, *obráz* > *abráz(at)* > *ábráz(at)*, *obrusъ* > *abrosz* stb. stb. és *a*-vá vált a *pokróc*-hoz egészen hasonló esetben a *podkov* > *patkó*-ban. A *pokróc* tehát, ha csak különben azt tapasztaljuk, hogy *o* zárt szótagban is *a*-vá szokott változni, könnyen magyarázható assimilatio útján régibb *pakrócz*-ból. Hogy H. is, ha nem jutott volna, mert helytelen alaphól indult ki, az ellenkező föltevéshez, mint a melyet én tartok helyesnek, a *pokróc* első *o*-ját bizonyára hasonulás következtében keletkezettnek magyarázná, azt egészen kétségtelenné teszi a III. fejezetben található «*motovilo* > *matóla*» példa, l. 122. l. Hogy a *matóla* mellett van *motóla* illetőleg *motolla*, azt H. egy árva szóval sem említi, annyira biztos benne, hogy a *matóla* az első sorban várható alak, hogy tehát a *motóla*—*motolla* csak később,

hasonulás következtében lett alak. És ebben H.-nek kétségtelenül igaza van. Vajjon ebből a későbbi *motóla*-ból keletkezett-e egyes vidékeken dissimilatio útján újra *matóla*, a mint azt Gombocz legújabb művében állítja,*) azt itt nem vizsgálom, de ugyanazon a jogon, a melyen H. a *motóla*-t *matóla*-ból magyarázza, magyarázom én a *pokrócz*, *pondró*, *posztó* szavakban az első szótagban álló *o*-t hasonulás útján *a*-ból keletkezettnek. Mint-hogy a *potroh*-nak írt szót *potró*-nak ejtjük és a PPBl.-ban *patroh* alakot találunk, nagy kedvem volna ezt a szót is ide sorolni; nem is az első szótagban mutatkozó *o* megértése okoz nehézséget, hanem inkább a második szótagban található, a melylyel H.-nek az V. fejezetben kellett volna foglalkoznia, a mit azonban elmulasztott.

Ebben a kapcsolatban kívánom fölemlíteni a *porkoláb* szót is, a melyet az OklSz. 1398-ból *Parkolaab* alakban említ, és a *pozdorja* szót. Hogy a *pozdorja* szóban a második szótagban álló *o* régi *a*-ból lett olyan alakokban, a melyekben *á* következett (*pozdorját*, *pozdorjás*), az egészen kétségtelen, hogy az első szótagban álló *a* azután a második szótagban keletkezett *o*-hoz hasonulhatott, azt én igen valószínűnek tartom, csak bajos dolog itt arra hivatkozni, hogy *pazdorja* alak még ma is széltiben ismeretes, mert tót és szlovén vidékeken ez az *a* abból is magyarázható, hogy a szomszédos szláv nyelvben is a *pozdorja* megfelelője bizony-bizony *pa*- és nem *po*- szótagon kezdődik, a minek okát a szláv nyelvészet könnyen megadhatja. H. mintha ilyen hasonulást nem tartana valószínűnek, legalább a III. fejezetben a *nosilo*-ból lett *nyoszolyá*-nak első *o*-ját ugyan régibb *a*-ból hajlandó magyarázni, idézi is az OklSz.-ból a *naszolya* alakot, de magyarázás közben sajátságos ingadozást árul el, l. 126. l.

Egészen közel áll az utoljára tárgyalt esetekhez egy szó, a melyhez azért nehezebb hozzászólni, mert egyetlen egy helyen fordul elő, értem a *pokronta* szót. «Csak a Schlägli Szójegyzék-

*) «11 §. Seit dem 13—14. jh. ist das betonte *o* vor dem langen *o* der zweiten (bezw. dritten) silbe auf ziemlich grossem sprachgebiete in *a* (= *ä*) übergegangen: *olló* > *alló* MTsz.; *hordó* > *hardó* Moldau; *motóla* > *matóla* MTsz.» l. Die bulg.-türk. Lehnwörter in d. ung. sprache. Helsinki 1912, 147. l.

ből ismerjük a *pokronta* szót, mondja GOMBÓCZ 'A régi magyar ételnevek eredetéről' írt értekezésében, jelentése 'subcinerarium', 'hamuban sült kenyér'. Szláv eredetére (vö. cseh *pokruta*, lengyel *pokręta* 'fladen', 'kuchen') már Szamota rámutatott» l. MNy. 1 : 161. Meglehetősen bátorság kell ahhoz, hogy erre az egy adatra támaszkodva úgy tárgyaljuk a szót, mintha kétségtelenül ősrégi átvétel volna, pedig csak ha régi átvétel, szorul az első, itt szóban levő, *o* magyarázatra. De akkor sem látok semmi kényszerítő okot, hogy ezt az *o*-t okvetetlenül megőrzött régi *o*-nak tekintsük, megmagyarázhatnók elvégre a *pokronta* alakot a két egymásra következő hangzó kiegyenlítődése által **pakronta*-ból, a mely egy biztosan föltehető szláv **pokręta*-nak felelne meg. De minthogy a szó egészen magában áll és ételnevek könnyebben vándorolnak helyről-helyre, nem látok semmi akadályt, hogy a szót később lengyel forrásból származottnak tartsuk, hisz a most már szintén elavult lengyel *pokręta* szóból könnyen ki-magyarázhatjuk a *pokronta* alakot, csak föl kell tennünk, hogy a várható (**pokrenta* >) **pokranta* második szótagjában álló *a*-ból a többször említett dissimilatio következtében *á* előtt (**pokrantát*, **pokrantából* stb.) *o* lett, — az első szótagban álló *o* ilyen föltevés mellett magyarázatra egyáltalában nem is szorul, pedig bennünket ezúttal éppen csak ez érdekel.

Ha már azt a lehetőséget föl kellett vetnünk, hogy nem később átvett szó-e az annyira elszigetelt *pokronta*, önként e szempont alá kínálkoznak a *Borcsa*, *kondér*, *muszka* szavak.

A *Borcsa* nevet H. én rám hivatkozva, a tót nyelvből magyarázza, de a tót becézők, a melyek közé ez a *Borcsa* is tartozik és a melyekről a H.-tól idézett helyen említést teszek (l. Nytud. 1 : 34.), aligha szivárogtak olyan régi időben a magyar nyelvbe, hogy az *o* még *a*-vá változhatott volna, nem kell tehát arra hivatkoznunk, hogy a *Borcsa* alak a *Borcsát*, *Borcsának*, *Borcsától*-fele ragozott alakokban *á* előtt keletkezett *o*-s kiejtésnek könnyen érthető továbbterjedése lehetne, csak csodálkozásomnak adhatok kifejezést, hogy H. annyira meg nem bízható elemeket is kevert bele abba a lajstromba, a melyből azután azt a számarányt kiolvasta, a mely következtetéseiben és további fejtegetéseiben irányította.

A *kondér* szót is nyugodtan aránylag újabb időben a horvát-

szerb *kòndir* (régibb *kòndër*)-ból származottnak tekinthetjük, mindaddig, míg H. be nem bizonyítja, hogy ez az ürmérték már az Árpádok korában is ilyen nevet viselt a horvát-szerbeknél (eddig csak a XV. sz.-ból ismerjük) és hogy ez a név már akkor elterjedt a magyarokhoz.

A *muszka* szóról talán H. sem hiszi, hogy olyan nagyon régi átvétel; az első adat rá, a melyet H. forrása, MELICH, idez a XVI. sz. második feléből való, l. MNyv. 5 : 342.

A *palozsnak* szót H. helyesen egy szláv *položnik*-ből magyarázza, látszólag ez kitünően meg is felel annak az eredménynek, a melyhez H. jutott: a szláv *o*-nak itt mintha valóban nyílt szótagban *a*, zárt szótagban *o* felelne meg. Hogy a *palozsnak* mellett mutatkozó *polozsnak* alak fejlődését mikép képzei H., azt elmondja a 126. l. vagy voltaképpen nem mondja el, de ehhez itt nincs semmi közünk, nem is tartom annak az első szótagban is jelentkező *o*-nak a magyarázatát olyan nehéznek mint H. De vajjon a *palozsnak*—*polozsnak* második szótagjában hangzó *o* valóban azt bizonyítja, hogy a zárt szótagban álló szláv *o* megmaradt *o*-nak? Dehogy bizonyítja, hisz csak közelebb szemügyre kell a szót venni és menten az a gyanú merül föl, hát ha a *palozsnak*-ban a második szótag *o*-ja nem állt-e eredetileg — a harmadik szótagban, hisz a szláv *-nik* képzőbokornak rendszerint *-nok*, *-nök* felel meg a magyarban, nem pedig *-nak*, a *palozsnak* tehát hangátvetés következtében keletkezhetett egy a szláv *položnik*-kal szemben várható **palazsnok*-ból, vö. *palasnyok* Marosszék és Küküllő mell., l. MTsz. Egyébiránt nagyon érdekes szláv szempontból is, hogy a magyarban a *palozsnak* mellett van még *palozsna* és *polozs*, *palos* szláv eredetű kifejezés a fészekben hagyott tojás illetőleg üres tojáshéjra más-más földrajzi elterjedéssel, ámbár biztos határt nem lehet az egyes területek közt vonni.

Az *apostol* szót a legeslegelejen kellett volna említenem, annyira világos, hogy nem szól H. elmélete mellett, de mert szintén magában álló eset, a vége felé szorult. H. nem szól róla egy árva szót sem, mintha minden a legszebb rendben volna, pedig MELICH-re hivatkozik, a ki azt tartja, hogy a mai *apostol* régibb alakja *apastal* volt és a ki a következő módon foglalja össze véleményét: «Én tehát azt hiszem, hogy az

apostol-nak régi alakja: *apastal* s-e és a-ja alapján róm. kath. szlov. (jelen esetben is szlovén) átvétel. A mai magy. *apostol* o-ját a lat. *apostolus* élesztette életre» (SzlJöv. I₂: 225). Igazán érthetetlen előttem, hogy mi bírhatta rá H.-t, hogy szemben ezzel, de első sorban szemben azzal az el nem vitatható tény-állással, hogy nyelvemlékeinkben *apastal* alakot találunk, szó nélkül úgy tüntesse föl a dolgot, mintha az *apostol* szó második szótagjában egy megőrzött szláv o rejlének.

Hátra van még az *osztön* és az *osztorú*—*osztörü* szó.

El nem tudom képzelni, hogy H. mikép adott magának számot az *osztön* fejlődéséről, ha ugyan számot adott magának és nem nyugodott meg csak egyszerűen abban, hogy benne megtalálta az általa várt o-t, mert az első ö természetesen csak o-ból keletkezhetett. De hogy is válhatott volna az o ebben a szóban a-vá, ha még e hangfejlődés megindulása előtt az o a következő szótagban álló *ë*-hez hasonult (*ostъnъ* > **osztën* > *osztën* (l. NySz.) > *osztön*)? Az *osztön* szó igen szép bizonyíték SZINNYEI ellen, a ki azt állítja, hogy a szláv o-t azonnal a-val helyettesítette a magyar, de H. föltevését semmikép sem támogatja.

Az *osztorú*—*osztörü* szó származását MELICH éppen csak érintette (MNyv. 6: 445), de részletesen ki nem fejtette, annyira nem, hogy még azt sem lehet biztosan tudni, hogy a többjelen-tésű *osztörü* közül melyikre gondolt, azt azonban meg lehet már így is állapítani, hogy a kiinduló pont nem egészen helyes nála, és minthogy H. újat nem tud róla mondani, jobb ha egyelőre várakozó álláspontra helyezkedünk, semmiesetre sem döntheti el a vitás kérdést ez az egy szó.

Végig mentem H. anyagán és azt hiszem, sikerült nekem igen egyszerű eszközökkel az állandóan zárt szótagokban jelentkező o-kat kimagyarázni, sehol olyan erőszakos magyarázatokhoz nem kellett folyamodnom, mint H.-nek, a ki megtette az ellenkező kísérletet, a ki igyekezett minden ilyen helyen található a-t későbbi fejlődésnek kimutatni. H. nem tudja az *ablak*, *abrák*, *abrázat* (> *ábrázat*), *abroncs*, *abrosz*, *patvar*, *katlan*, *habarnica*, *paplan*, **aplény* (> *eplény*) és *akna* szavak első szótagjában hangzó a-t másképp kimagyarázni, mintha egészen új elméletet állít föl a szótagok elválasztására: «azt hiszem, mondja, hogy a szl. *oblokъ*, *obrokъ*, *obrazъ*, *obračъ*, *obrusъ*, *potvorъ*, *kotlina*,

hobotnica, *poplon*, **oplěň* és *okno* kérdéses o-ja magyar **o-blok*, **o-brok*, **o-bráz*, **o-broncs* stb. szótagolás következtében vált a-vá» és még folytatja: «Nyelvjárásilag még *pokrócz* és *potroh* mellett is találunk így magyarázható *pakrócz* (MTsz.) és *patroh* (NySz.) alakot» 133. l. Már magában az a körülmény, hogy H.-t az ő elmélete ilyen erőszakos következtetésekre kényszeríti, azt bizonyítja, hogy helytelen utakon jár, hogy végeredményéhez nem jutott higgadt, óvatosan lépésről-lépésre haladó következtetések alapján.

Nem tudom, milyen módon állította össze H. anyagát, meglehet, hogy véletlenül elkerülte figyelmét egyik-másik ide tartozó szó, meglehet, hogy készakarva is mellőzött egy-egy adatot, hisz oly szűkszavú sok tekintetben, hogy nehéz eljárásáról tiszta képet alkotni magának. Hogy elkerülte figyelmét p. o. a *pászta* szó, azt értem, hisz MIKLOSICH nem tud ennek szláv eredetéről még semmit; másrészt bizonyos, hogy egy *postatš*-ból lett magyar *pásztát*, a melyből a magyar, mert tárgyesetnek érezte, *pászta* nominativust vont le, arról tesz tanuságot, hogy az o állandóan zárt szótagban is a-vá vált, mert a mint H. az *ábráz(at)* szót egy még élő *abráz(at)*-ból magyarázza, ezt pedig *obrazč*-ból, úgy kell a *pásztát* is régibb *pasztát*-ból magyaráznunk. Nem változtatna a dolgon semmit, ha MELICHNEK volna igaza, a ki azt hiszi, hogy én hibásan magyaráztam a szót *postatš*-ból, és hogy az bolgár *posta* mása, l. MNyv. 8:153, akkor is csak azt vallaná a magyar szó, hogy de bizony nyiltabbá vált a szláv o zárt szótagban is; no de M. ezúttal is csak azt bizonyította, hogy nagy tudása mellett is gyakran egészen elemi kérdésekben sem tud eligazodni, a mint ezt a Nyelvtudomány novemberi füzetében majd ki fogom mutatni. Mondom, nem csodálkozom azon, hogy H. figyelmét elkerülte a *pászta* szó, a melynek a Nyelvtudomány I. kötetében külön czikkecskét szenteltem, de fölötte csodálkozom, hogy észre nem vette a *kom rnyik* szót, csodálkozom rajta és nagyon sajnálom, mert ez könnyen figyelmeztethette volna egy szempontra, a melyről értekezésében egészen megfélekezett. H. a III. fejezetben, a hol az «állandóan nyilt szótagban maradó szláv o»-ról szól, fölemlíti egyebek közt a szláv *komora*-ból lett *kamara* szavunkat, ha ehhez hozzá mérte volna a *komornyk* szót, önként fölvilan-

hatott volna agyában az a gondolat, hát ha a *komornyik* szóban nem csak a zárt második szótagban, hanem az első nyílt szótagban is azért maradt meg az *o*, mert később átvett szó! És ha egyszer ez a gondolat megvillant volna az agyában és a változatlanul maradt *-nik* (cseh és tót kiejtés szerint *-nyik*!) által megerősítést talált volna, akkor ez a gondolat nagyon is megtermékenyíthette volna H. fejtegetéseit, a melyekben hiányzik a kellő történeti perspectiva. Hisz H. arról, hogy egy-egy szóban az *o* megmaradt, mert a szó talán később került a nyelvünkbe, akkor, mikor az $o > a$ változás már be volt fejezve, egy árva szót sem szól, hanem az olyan szavakról is, mint *bosnyák, kondér, muszka, koszperd* (!), *pokronta*, úgy szól, mintha a kétségnek még árnyéka sem férne hozzá, hogy ezek a szavak egytől-egyig az Árpádok korában kerültek nyelvünkbe. Ez pedig már megint súlyos módszertani hiba.

Nincs se ráérkezésem, se kedvem, hogy az egész kérdést minden apró-cseprő árnyalatával, száz meg száz adatával, nyelvtörténeti és földrajzi variánsaival töviről-hegyire végig tárgyaljam, de erősen reménylem, hogy az újra fölvetett kérdés nem fog egyhamar nyugvóponthoz érni, akad talán H. álláspontjának védője is, MARIANOVICS p. o. «jeles» értekezésnek mondja H. dolgozatát, l. Nyr 41 : 238, és bizonyára hajlandó ezt az ítéletét meg is okolni, ha mások azt vitatják, hogy ez az értekezés alapján elhibázott. Bármennyire sajnálom, hogy H. kollégámnak, a kinek nyelvészeti értekezéseit mindig a legnagyobb figyelemmel és nem egyszer okulással olvastam és a kitől még sok jeles munkát várok, meg kellett mondanom, hogy ezt az értekezését elhibázottnak tartom, mégis csak jót reménylek ebből is. H. egymásután két nagyobb értekezést írt, a melyekben a szláv nyelvekből átvett magyar szavak főszerepet játszanak, mégsem restelli bevallani, hogy «szláv nyelvészeti ismereteim jóformán egyenlők a semmivel», sőt még élesebben hangsúlyozva azt mondja, hogy a most szóban forgó föladat megoldására «különösebb szláv nyelvészeti ismeretekre egyáltalán nincs szükségünk», 116. l. Az én legfőbb óhajomásom az, hogy H., ha már neki okvetetlenül meg kell én rám haragudnia azért, a mit a tudomány érdekében kötelességemnek tartottam itt kifejezni, az ő fényes tehetségeivel sajátítsa el egy bizonyos fokig a szláv

nyelvészet elemeit, hisz folyton-folyvást hasznát fogja venni az újonnan megszerzett ismereteknek. Ha pedig eddig meg nem győztem arról, hogy a világnak legjobb módszere sem óvhatja meg az embert a legnagyobb botlástól, ha a tényállást nem ismeri, engedje meg nekem, hogy egy apróságon megmutassam, hogy hová vezethet az annyira földicsért módszer, ha nem párosul kellő tárgyismerettel.

H. a III. fejezetben, a melyben ahhoz az eredményhez jut, hogy «állandóan nyílt szótagban maradó szláv *o*» a magyarban rendszerint *a*-vá változott, említi egyebek közt a *csóva* szót is, még pedig a lajstromban ilyen módon: «*čova* > *csóva* (Nyr. XIII. 365)», magyarázni pedig a magyar szónak a szlávhoz való viszonyát így magyarázza: «A szl. *čova*-val szembenálló mai *csóva* kétségkívül eredetibb **csova* alakból fejlődött (vö. a szabályos *csavál* alakot NySz.). Olyan hangsúly következtében való megnyúlás ez a **csova* > *csóva* fejlődés, a milyent pl. a *kokas* ~ *kókis*, a *próbdál*, vagy a jókora területen hallható *prótestáns*, *próteszszor* eseteiben is tapasztalhatunk»; 127. l. Ha H. csak egy kicsit járatos lett volna a szláv nyelvészetben, tudta volna, hogy vannak szláv nyelvek, a melyekben a hangzók lehetnek hosszúak is, és hogy a horvát-szerbben meg a szlovénben a közönséges írás a hosszú hangzót nem különbözteti meg a rövidtől, tudta volna azt is, hogy *é* szláv nyelvben *o* előtt nem keletkezhett sohasem, hogy tehát egy szláv *čova* szó csak egészen speciális viszonyok közt keletkezhett volna. Ha ehhez hozzá vette volna, hogy a forrás, a melyből ezt a *čova* > *csóva*-t vette, a lehető leggyanúsabb,*) legalább is érdeklődött volna, hogy hát voltaképp melyik szláv nyelvben találunk *čova* szót és miképp hangzik a szó a szláv nyelvben, hisz forrása még azt sem mondja meg, hogy miféle nyelvben kell azt a *čova* szót keresnünk. De mint-hogy e tökéletlen forrás elején azt olvassuk, hogy «a szláv alakok csaknem kizárólagosan a szerb és horvát nyelvekből valók», l. i. h. 313. l., első sorban horvát-szerb szótárban kellett volna

*) Az akkor (1884-ben) még nagyon fiatal MUNKÁCSI, egy másik értekezése számára gyűjtve anyagot, találmára kiirgatott szláv szótárakból magyar szavakkal összezsengő szláv szavakat és SZARVAS jónak látta, hogy ezt az egészen értéktelen összeállítást kinyomassa.

H.-nek a szót keresnie, ott meg is találta volna *čóva* alakban, azaz hosszú ó-val! Tehát kár volt olyan nagyon bajlódni ezzel az ide sem tartozó szóval és a szláv nyelvben meg sem található «rövid» o-ból olyan mesterkélt módon kimagyarázni a magyar hosszú ó-t. De nem csak hogy hosszú az o a szláv szóban, hanem egészen kétségtelen az is, hogy az elszigetelt szerb *čóva* szó, a mely magában a szerb nyelvben is igen ritka, más szláv nyelvben pedig merőben ismeretlen, semmi egyéb mint a magyarból átvett *csóva*, a mint ezt már SIMONYI, a ki a magyar szót rég megmagyarázta, l. Nyr. 32:477, helyesen sejtette — S. csak annyiban tévedett, hogy a szerb *čóva* szót hadikifejezésnek tartotta.

Végül még egy apróságot! H. elmondja egyebek közt az ő *o blok*, *o-kno*-féle «magyar» szótagolásának a védelmére, hogy «kénytelen voltam egykori magyar *No-vi-grád* ejtését föltételezni, mert *No-vig-rád* tagolásban sohasem rövidülhetett volna **Nov-grád* > *Nógrád-dá*», 133. l. Ha H. ismerné egy kicsit a szláv nyelveket, sohse törte volna a fejét azon, mikép juthat *Novi-grad*-ból egy magyar **Novgrad*-hoz, hanem mindjárt szláv *Novgrad*-ból indult volna ki, a melynek szakasztott mása a híres orosz *Novgorod* és a melynek, ha csak a melléknév alakját tekintjük, édes testvére — *Belgrad* neve.

ASBÓTH OSZKÁR.

Egy török-mongol hangtörvény.

A török-mongol nyelvviszonyt ma még csaknem teljes homály fedi. Meg nem okolt feltevések, a dilettantizmusnak is csak nagyon alacsony színvonalán álló nyelvészeti kísérletezések, hiányos és tökéletlen feljegyzések versenyezve járulnak hozzá ahhoz, hogy a ki elfogulatlanul s némi módszerességre törekedve fog a kérdés vizsgálatához, — nem szólva a részletkutatás egy-egy újabb nagybecsű termékéről, — a semminél is kevesebbet találjon maga előtt.

A török-mongol összehasonlító nyelvtudomány a finnugor mellett szégyenletesen hátramaradt. Nálunk FOGARASI ábrándos kísérletezései után és BÁLINT GÁBOR szerencsétlen kutatásaival egyidőben a fáradhatatlan BUDENZ igyekezett lerakni ezen a téren is az alapokat, a melyeken a török-mongol nyelvtudománynak kellett volna felépülnie. «Némely látszólagos képtelenségek a csuvas-török hangviszonyokban» (NyK. III.) című dolgozata a mongol nyelvészeti kutatásokat is közről érdekli s a NyK. XX. és XXI. kötetében közzétett mandzsu és mongol nyelvtani vázlatai ma is alapjául szolgálhatnak az ily irányú tanulmányoknak. A tungúz dialektusokat is szándékozott ismertetni, mint ez mandzsu nyelvtanának bevezetéséből nyilvánvaló; sajnos, ezt a szándékát nem valósíthatta meg. BUDENZ után megszűnt nálunk az érdeklődés a mongolság iránt, míg aztán legújabbán GOMBÓCZ ZOLTÁN foglalkozott a török-mongol nyelvviszonynyal s írta meg «Az altaji nyelvek hangtörténetéhez» című tanulmányát, mely a jelen dolgozatnak is sokképen volt segítségére.*)

*) A külföld munkássága sem mutat sokkal szebb képet. Vö. Gombocz Z. NyK. 35 : 242—3.

Pedig a mongol-mandzsú nyelvek tanulmányozása a törökség szempontjából elsőrangú fontosságú, mert a török nyelvtörténet legérdekesebb kérdéseire csak ezektől a tanulmányoktól várhatunk feleletet.

Rendkívül bonyolulttá teszi a török-mongol nyelvviszony problémáját az a kölcsönös érintkezés, mely a törökség és a mongolság között többször fennállott s a melyre valaha talán csak a hangtörténeti chronologia fog némi világot vetni. Nem vagyunk tisztában a mongol-mandzsú nyelvviszonynyal sem, s nagy a gyanú, hogy e két nyelvben levő közösségeknek pusztá átvétel az alapja.

Nagyon természetes, hogy a pontos felelet ezekre a kérdésekre elvész a prähistorikus kor homályában, s bizonyos fokon túl kénytelenek vagyunk az ősrégi átvételt, az ősrégi kultúrközösséget az ősrökönséggel, az ősrégi vérközösséggel egyenlőrangú tényezőnek venni a nyelvek és népek kialakulásában. Így vagyunk egyelőre a török-mongol viszony vizsgálatánál is.

Ilyen ősrégi időkre mutat vissza az a hangtörvény, melyet e dolgozatom fog kifejteni.

* * *

Forrásokul ugyanazokat a műveket használtam, a melyeket GOMBOCZ ZOLTÁN fennemlített tanulmányában. Rövidítéseim is ugyanazok, magyarázatuk ott (NyK. 35 : 244—7) megtalálható. Azoknak a jeleknek, melyek újabb művekből vett adataim mellett állanak és a melyek a fentemlített helyen nem találhatók, magyarázata a következő:

burjAIPodg. = alarski burját PodGORBUNSKIJ után (M. A. Подгорбунский: Русско-монголо-бурятский словарь. Иркутск. 1909.)

burjBPodg. = balaganski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjChPodg. = chorinski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjNUPodg. = nižne-udinski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjSC. = selenginski burját CASTRÉN után.

burjSPodg. = selenginski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjTPodg. = tunkinski burját PodGORBUNSKIJ után.

csuVPAas.: PAASONEN csuvas szójegyzékéből. NyK. XXXVII—XXXVIII.

csuVg. = GOMBOCZ ZOLTÁN: Csuvas szójegyzék. NyK. XXXVI.

- kazPAAS. = kazáni adatok PAASONEN csúvas szójegyzékéből
 khalPodG. = khalkha-mongol PodGORBUNSKIJ után.
 mandzsuHARL. = Manuel de la langue mandchoue. Par C. de HARLEZ. Paris. 1884.
 mandzsuIV. = A. O. ИВАНОВСКИЙ: Mandjurica. СПб. 1894.
 MNyv. = Magyar Nyelv (a M. Nytud. Társ. folyóirata).
 mongkelACHRUDN. = keleti mongol aru-chorčin dialektusa
 RUDNEV után (A. Рудневъ: Материалы по говорамъ восточной монголии. С.-Петербургъ. 1911.)
 mongkelDBRUDN. = keleti mongol durbut-bejse dialektusa
 RUDNEV után.
 mongkelORUDN. = keleti mongol ordos dialektusa RUDNEV után.
 mongkelTRUDN. = keleti mongol tumut-dialektusa RUDNEV után.
 oszmBdM. = Dictionnaire turc-français. Par A. C. BARBIER DE MEYNARD. Paris. 1881.
 óoszmVÁMB. = Alt-osmanische Sprachstudien von H. VÁMBÉRY. Leiden. 1901.
 tungSamGR. = samagerni tungúz GRUBE után.
 tungOch. = ochotski tungúz GRUBE után.

* * *

Régóta tudjuk, hogy a köztörök nyelvek szókezdő *t*-jével szemben az oszmanliban hol *t*-t, hol pedig *d*-t találunk, s e jelenség magyarázatáért a török nyelvekhez hiába fordulunk. Megpróbáltam a kutatást a mongol-mandzsu nyelvek területére is kiterjeszteni, s ez nem remélt sikerre vezetett. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az oszmanli szókezdő *t*-nek a mongolságban *č*-, a *d*-nek pedig következetesen *s*- felel meg, természetesen dialektikus eltérésekkel. A mongol irodalmi nyelv, mely meg lehetőszen régi nyelvállapotot őrzött meg, szabályosan ezt a megfelelést tünteti fel, megjegyezvén, hogy bizonyos hangtani helyzetben (*a*, *e*, *o*, *u*, *ü* előtt) a *č* helyett *c*-t találunk.

E hangtörvény bemutatására szolgálnak az alább közölt szóegyeztetések. Természetes, hogy e hangtörvény segítségével kutatás közben még számos új nyomra, sok új etimológiára fogunk bukkanni, éppen ezért az alábbi sorozattól mi sem áll távolabb, mint hogy csak megközelítőleg is kimerítő legyen. Arra sem lehetett gondolni, hogy az etimonokat a mongol-mandzsu nyelvterület minden egyes dialektusán végig kövessem s a szabályszerű megfeleléseket pontosan összeállíthassam. Fő-

oka ennek az, hogy a rendelkezésünkre álló tungúz anyagok a legprimitívebb követelményeknek sem felelnek meg. Igaz, hogy azzal sem dicsekedhetünk, hogy a mongol-mandzsú nyelvterület többi részéről tulságosan sok pontos feljegyzésünk volna.

Az etimológiákat olyan sorrendben közlöm, a mint azokkal hangtörvényemet a legvilágosabban bebizonyíthatom.

I. Oszm. *t-* ~ mongol-mandzsú *č-* (~ ktör. *t-*).

1. **taš.** oszmBdM. طاش *taš* 'pierre; pierre précieuse; marbre de toute sorte'.

~ orkh. ujg. csag. kturk. alt. tel. leb. sor. kacs. küer. kún, kazR. *taš* 'der stein, steinern' | kirg. sag. kojbr. *tus* 'der stein' || csuvPaas. *tšyl* id. || jakB. *tās* id.

~ mongSCHM. *čilaγun* 'stein, steinig' | mongKhRAM. *tš'ulw̄y*, *tšulū* id. | kalmJü. *čilōn* id. | burjC. *šuluy*, *čolū* id. | khalPodg. *čulūn* id. | burjSPodg. *čolū* id. | khalPodg. *čulūn* id. | burjSPodg. *čolū* id. | burjNUPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjTPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjChPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjAlPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjBPodg. *šošin* id. || mandzsúIv. *čoló* id. | mandzsúSolIv. *žoló* id. || tungManIv. *žoló*, *žoló* id. | tManMAX. *žolo* id. | tWilMAACK *žolo* id. | tČapKL. *žulo* id. | tOchGR. *žol* id. | tNerKL. *žaló* id. | tJakKL. *žoló* id. | tMangKL. *žöllo* id. | tOročPROT. *dčolo* id. | tOročČ. *žolo* id. | tOročLEON. *žolo* id. | goldGR. *žoló* id. | tung. LamKL. *žolá* id.

Vö. BUDENZ NyK. 3 : 243, RAMSTEDT Konjug. 97. l., GOMBocz NyK. 35 : 260.

2. **tala-** oszmZ. طالاق *tala-* 'mordre, piller' | طالان, تالان *talán* 'qui pille; pillage' | oszmBdM. طالاق *dala-* id.

~ az. kaz. kir. krm. karLT. alt. tel. leb. sor. szag. kojbr. kacsR. *tala-* 'zerreißen, abreissen, zerstören, vernichten, beissen; rauben, plündern; zanken, streiten, kämpfen' | jakB. *talā*, *talibin* 'etwas von jemand rauben, jemand berauben'.

~ goldGR. *čola-*, *čolo-*, *čoli-* 'stehlen, rauben' | tungOroč. LEON. *čooči*, *čoolahaŋe* 'воръ' | tOročPROT. *čooča* id. | žučGR. *táo-lü-mei* 'stehlen'.

Figyelemre méltó a BdM. *dala-* alakja, mely feltétlenül újabbkori alakulás (analogia, sandhi stb.; esetleg hibás feljegy-

zés). Megvan a RADLOFF szótárában is (III. 1633). Példáink között ezen kívül is több olyannal fogunk találkozni, a melyeknek az eredeti *t*-vel, illetve *d*-vel kezdődő alakjuk mellett *d*-vel, illetőleg *t*-vel kezdődő mellékalakjuk is van. De mindegyiknél világosan látszik, melyik az egészen új fejlemény.

BÖHTLINGK a jakut alakot összeveti a mongKow. *tala*- 'enlever, confisquer les biens' szóval, melyhez még hozzácsatolhatjuk a mandzsuGAB. *tala*- 'nehmen, sich aneignen, confiscieren' szót. Kétségtelen azonban, hogy mind a mongol, mind a mandzsu szó újabb átvétel a törökből. A már fentebb is említett többrendbeli kölcsönös érintkezés a törökség és a mongolság közt a szóegyeztetést zavarja főképpen. Kénytelenek vagyunk alakilag meglehetősen eltérő egyeztetéseket végezni, holott talán akármelyik szónak pontos mása is megvan a másik nyelvben. Az átvételek több rétegének hipotézise egyrészt nagy segítségünk a kutatásban, de másrészt rovására van az egyeztetések biztosságának.

Vö. Gombocz NyK. 35 : 261.

3. *tavuk*. oszmBdM. طاووق (var. طاغوق, طاووق) *tavuk* 'poule'.

~ ujgR. *taru* id. | altR. *taka* id. | tarR. *toka* id. | tel. leb. kumR. *tāk* id. | kar. kojB. *takiak, tākāk, tagak* id. | kirg. kaz. tob. csagR. *tauk* id. | csagR. *taruk, takuk* id. | oszmR. *tavuk* id. || csuvAnMunk. *čex* id. | csuvAnZ. *ciž* id. | csuvVirjMunk. *čere* id. | csuvVirjAsm. *tšir* id.

~ mandzsuGAB. *čoko* 'hahn, huhn' | tungOročProt. *čeko* 'курица' | goldGr. *čekó, čekžó, čoko* 'hahn' | tungAlAmMaack *tōoka* id. | žučGr. *t'i-huó* id.

Újabbkori török jövevényszó a mongSCHM. *takja* 'henne'.

Vö. Gombocz NyK. 35 : 261, MNyv. 3 : 367.

4. *toprak*. oszmBdM. طوپراق *toprak* 'terre, sole, territoire' (v. طيراق).

~ krm. csag. kir. kúnR. *toprak* 'Erde, Land, Territorium, Kontinent'. *kara toprak* (kir. oszmR.) 'die Schwarzerde, das Grab' || csuvPaas. *tāpra* (Szp. *topra*) 'por, föld' | csuvG. *tōpra* id.

~ burjNUPodg. *šabur* 'черная земля, грязь' | burjBPodg. *šabar* 'грязь' | burjTPodg. *šabar* id. | khalPodg. *šabar* id. | khal., burjT., Ch., BPodg. *šabartaj* 'грязный (о дороге)'.

Ez alakok szabályos megfelelőjének a mongolban *c*-vel kell kezdődnie. Zavarja a dolgot CASTRÉNNak egy adata a selenginski és chorinski burjátból: *šabar* 'Lehm'. A selenginskiben ugyanis *č*-vel kellene kezdődnie a szónak. Tekintettel azonban arra, hogy a selenginski *šabar* PODGORBUNSKIYNál nincs meg s CASTRÉNNál is esetleg tévedés lehet, ettől most eltekinthetünk.

A mongol **čamur* alakot annál inkább feltehetjük, mert van a törökség egy részében egy szó, a mely ennek pontos megfelelője, s a mely *e* szerint újabb mongol jövevényszó volna. Ez a csag. krmR. *čamur* = *čamır*, oszmR. *čamır* 'Ton, Schlamm, Schmutz'.

A *toprak* képzése világos (< **topur* + *ak*; vö. kumük *opurak* > *oprak* 'ruha, öltözet').

5. *tür.* oszmBdM. *تر* *ter* (var. *در*) 'sueur, transpiration, moiteur'.

~ ujj. csag. ktur. krm. alt. tel. leb. sor, kiz. küer. tarR. *tär* 'der Schweiss' | kazB. *tir* id. || csuvPAAS. *tar* id.

~ mongKow. *cer* 'humeur, flégame'.

6. *tün.* ujj. csag. ktur. tar. alt. tel. leb. sor, küerR. *tän* 'gleich, gleichartig; grade, genau; das Gleichgewicht, die Regel, die Richtschnur, die Ordnung, das Maass' | kir. kkir. sag. kojB. kaes. *teŋ* id. | kazB. *tiŋ* id. || csuvPAAS. *tan* 'egyenlő' || jakB. *tän* 'glatt, eben; gleich; Glätte, Ebenheit; Gleichheit'.

~ mongKow. *ceŋ* 'le prix, la valeur' | burjSPodg. *cän* 'цѣна' | burjNUPodg. *sän* id. | burjBPodg. *sän* id. | burjChPodg. *sän* id. | burjSPodg. *sägnäxü* 'цѣнить' | burjNUPodg. *sägnäxü* id. | burjTPodg. *sägnäxü* id. | burjBPodg. *sängäxä* id. | burjNUC. *sey* 'preis' | burjSC. *ceŋ* id. | burjNUC. *sejnenäm*, *segnenäm* 'schätzen' | burjSC. *cegenenep* id.

BÖHTLINGK a jakut alakot összeveti a mongKow. *teŋ* 'équilibre' szóval, melynek idetartozása nyilvánvaló.

7. *taŋak.* oszmBdM. *طالق* *taŋak* 'chose étonnante; prodige, merveille' | oszmBdM. *طامق* *taŋ* 'nier; s'étonner'.

~ kaz. krmR. *tiŋla* 'zuhören, vernehmen' oszm.: 'ein klingendes Geräusch von sich geben' | orchR. *tiŋlā* 'lauschen' | sagR. *tiŋnā* id. | ujjR. *tiŋlā* id. | leb. sor, szag. kojB. *tiŋna*

id. | kazR. *tigla*- id. | kazBÁL. *tiyna*- id. | alt. tel. soj. *tiyda* 'horehen, gehorchen' | karC. *taynärmen* 'hören'.

~ mongORUDN. *čingrina*- 'звучать' | mongKow. *čigna-γu* 'écouter, observer' | mongSCHM. id. 'horehen' | burjC. *šaynanam, šagnanam, čagnanap* 'hören, horehen' | kalmJü. *čignaxu* 'horehen, lauschen'. || mandzsuZACH. *čingilaku* 'колокольщикъ, звоноръ'.

Megvan: GOMBOCZ NyK. 35 : 261. Új az oszm. *tay* és a mongol *čingrina* idevonása. A ktör. *tigla*- eredeti jelentése 'hangzani' lehetett (**tiy* alapszóból -*la* képzővel) s ebből fejlődött a 'hallani' jelentés. A mongol *čingrina* és a mandzsu *čingilaku* idevonását mindenesetre zavarja az a körülmény, hogy a két szó erősen hangutánzó. Nem lehetetlen azonban, hogy az alapalak oly, a *č* hanghoz mindenesetre nagyon közel álló affricatával kezdődött, a mely a törökségben, mialatt a szó hangutánzó volta lassanként kiveszett a köztudatból, a többi ugyanilyen szókezdővel együtt *t*-vé fejlődött.

8. *tämiz*. OszmBdM. *تميز temiz* 'propre, net; pur, sans tache ni souillure; honnête, vertueux, d'une réputation sans tache'.

~ az. krmR. *tämiz* 'rein, fleckenlos, polirt, tugendhaft, von gutem Rufe'.

~ mongKow. *ceber* 'pur, propre, net, irréprochable' | mongDBRUDN. *šüwer* 'чистый'.

Az egyeztetés mind hangtani, mind pedig jelentéstani szempontból kifogástalan. Kérdés azonban, hogy viszonylanak e szóhoz azok az alakok, melyeket PAASONEN «Die türkischen lehnwörter im mordwinischen» cz. munkájában (p. 46) felhoz: mis. *čibär* 'hübsch, nett, schön' | kaz. *čilbär*, (OSTR.) *čibär* id. | csuv. *čiber* 'hübsch' | csag. *čeber* 'fink, geschickt (von frauen)' | alt. *čeber* 'reinlich, sauber'. Közvetlen kapcsolatban csupán az alt. *čeber* van a mi szócsoporthunkkal, a mely, mint jelentése is mutatja, újabb mongol jövevényszó. A többi alakok idetartozása azonban nem látszik előttem kétségtelennek (nb. kaz. *čilbär*), de feltéve azt, hogy a kaz. alak *č*-je anorganikus (a mit különben lehetne bizonyítani, ha igaz volna), akkor is nagyon valószínűleg gondolhatunk átvételre.

9. *törä*. oszmBdM. *تورا ou توره töre* 'coutume, loi coutu-

mière; règlement civil et criminel; en particulier le code édicté par Djenghiz-khan; titre donné aux princes et ministres'.

~ orkh. ujgR. *törü* 'die entscheidung des fürsten, die gewalt, die der fürst ausübt, die regierungsgewalt, das gewohnheitsrecht' | kirR. *törö* 'die gerichtliche entscheidung' | karR. *törä* 'das gericht, die gerichtliche sache, etc.' | ujg. csag. oszm. kúnR. *törä* 'die regel, das gesetz' oszm.: 'die sitte, das gebrauch'.

~ burjBPodg. *sübäri* 'судъ' | burjTPodg. *sübäri* id.

A balaganski és selenginski alakok megfelelője egy irodalmi **cübäri* lenne, melyet a török alakkal egyeztetni nem ütközik akadályba. Gombocz a török alakokat a mongKow. *türü* 'regierung, regierungsverwaltung' szóval egyezteti, de valószínűnek tartja, hogy a mongol *türü* újabb jövevényszó. Hogy a mandzsuGAB. *doro* 'regel, ordnung, sitte, handlungsweise, lebensart, beruf; grundsatz, prinzip, herrschaft, ceremonie' hogy viszonylik ezekhez a szókhöz, az egyelőre nem világos.

II. Oszm. d- ~ mongol-mandzsu s- (~ ktör. t-).

10. *dün.* oszmBdM. *دون* *dün* 'hier' | oszmZ. *دون* *dün* [gegenteil von *كون* *gün*] 'nuit; la nuit d'hier; hier' | krmR. *dün* 'nacht'.

~ orkhTn. *tün* 'la nuit' | ujgR. *tün* id. | szojR. *tün* 'nacht, gestern' | urjKAT. *tün* 'ночное время, ночь' | urjKAT. *tün* 'въ ночное время, ночью' (< *tünün* l. KAT. p. 292. d. 5.) | csag. ktur. tar. kir. kkir. alt. tel. leb. kacs. küer. szag. kojb. kúnR. *tün* 'die nacht' | kazB(L. *tön* id | baskPR. *tön* id. || jakB. *tün* id.

~ mongKow. *süni* 'nuit' | mongACHrudN. *sun(i)*, *sun* id. | mongTRUDN. *sun* id. | mongDBrudN. *tün* id. | burjSC. *söhe*, *söni* id. | khalPodg. *süni* id. | burjSPodg. *söni* id. | burjT. B. AlPodg. *gxüni**) id. | khalPodg. *gxüni* id. | burjNU. T. ChPodg. *gxöni* id. || mandzsuIv. *sun* id.

11. *dülki.* oszm. krmR. *دلکی, دلکو, دلکی* *dülki* 'der fuchs'.

~ ujg. csag. kturR. *tülki* 'der fuchs' | kún, alt. tel. tuba, sor, kirR. *tülkü* id. | csuvBG. *tile* id. | csuvMkarG. *tile* id.

~ mandzsuGAB. *solohi* 'zobel' | goldGr. *sóle*, *sóli* 'fuchs'

*) A *gx* hangértékével nem vagyok tisztában.

goldGR. (zwischen dem Geong-gebirge und dem Ussuri) *sole*; oberhalb des Ussuri: *solaki* | tungOlčaGR. *sull* id. | tungSamGR. *sole* id. | tungOročLEON. *sulaki* id. | tungBir. *solaki* id. | tungUds. MIDD. *solaki*, *šolaki* id. | tungKondCSEK. *sulaki* id. | tungAnad. *holi*, *holati* id. | tungOch. *χulican* id. | tungCASTR. *sulaki* id.

A török *dilki*, *tilki* és tungúz *sulaki*, *soloki* stb. szókat már GOMBOCZ ZOLTÁN egymás mellé állította (NyK. 35 : 277), de azt mondja a tungúz alakokról, hogy szókezdő *s*-hangjuk miatt nem illenek össze a török alakokkal. Bizonyításunk szerint éppen ellenkezőleg van a dolog, s inkább a fent említett helyen felhozott mandzsuGAB. *želken* 'eine art marder' stb. alakok szorulanak további magyarázatra.

12. *dūri*. oszmZ. *دري* *deri* 'peau, cuir'.

ujgR. *tāri* 'leder, haut' | urjKAT. *tārig* 'вооружение бора-тыря, шуба шамана' | kúnR. *tāri* 'leder, haut' | kojbc. *ter* 'haut' | alt. tel. leb. sor, küerR. *tārā* 'das leder, die haut, das fell' | krm. bar. kar. csagR. *tāri* id. || jakB. *tirī* 'haut, balg, fell, leder' || csuvPAAS. *tir* 'bőr'.

~ mongKOW. *sarisun* 'cuir, cuir colorié, peau de chagrain, maroquin' | mongKOW. *saɣari* 'peau de la main ou des pieds qui est dure; un cor, durillon; une escarre (d'ulcère); peau du derrière des ânes, des mulets, qu'on tanne pour en faire des bottes' | khalPODG. *sāri* 'кожа козловая' | mongORUDN. *sarisin*; *sarisin* *χamir* 'кожа на носу собаки, непокрытая шерстью' | mongORUDN. *sarisin* *borbo* 'мѣсто надъ пяткой у собаки, скудно покрытое шерстью'.

BÖHTLINGK az Über die Sprache der Jakuten Wb. 156. lapján a jakut *sāri* 'die haut vom ende des pferderückens; daraus verfertigte stiefel' s a *sarī* 'gegerbte renntierhaut' szókat egybeveti az oszm. MENINSKI *يغري* (*jaɣri*) 'clunes equi' s a mandzsu *sarin* 'chagrín, cuir' szóval. A mandzsu szóval való összevetés mindenesetre helyes, a másikat egyelőre figyelmen kívül hagyhatjuk. Vö. oszmR. *jaɣri* (ungebr.) 'das kreuz des pferdes, croupe de cheval' | csagKÚN. *jaɣir* 'wunde an der schulter des tieres; wunde durch reibung des sattels entstanden' | csagKÚN. *jaɣin* 'wunde auf dem pferderücken' | ujgR. *jaɣir* 'das schulterblatt'. L. GOMBOCZ NyK. 35 : 268.

A mongol *sāri* az irodalmi nyelv tanúsága szerint a *saɣari* alak összevonása. A jakut *sāri*, *saɣi* alakok pedig újabbkori mongol jövevényszók. Vö. jakB. *tiri* 'haut, balg, fell, leder'.

13. *dal-*. oszmBdM. *طالق* (var. *دالِق*) *dal-* 'plonger, s'immerger; s'enfoncer dans ses pensées, dans le sommeil; s'immiscer, s'ingérer; entrer brusquement' | oszm. krmR. *dal-* 'eingetaucht, versunken sein'.

~ tel. alt. sor, szag. kojb. kacs. kir. kkir. kaz. kún, krmR. *tal-* 1. 'ermüden, ermatten, schlaff werden', 2. 'so matt, schwach werden, dass man wie todt daliegt, in ohnmacht fallen, die besinnung verlieren'.

~ mongKow. *sula* 'faible, qui est lâche, qui n'est pas serré; vide, où il pourrait entrer qc.; oisif, libre, simple, sans charge, qui n'a aucun emploi, qui n'a point d'occupation déterminée' | mongKow. *sularaxu* 's'affaiblir, perdre ses forces, devenir infirme' | mongKow. *sulatxaxu* 'affaiblir, rendre meuble, rendre mou, élargir, rendre plus léger, soulager; laisser aller, délivrer, affranchir' | burjSPodg. *soldorxo* 'погружаться' | mandzsuHARL. *sula* 'vide, inoccupé; oisif; sans fonction, non cultivé, désert' | mandzsuHARL. *sulambi* 'laisser, abandonner' | *sula-bumbi* 'faire vider, abandonner, raccourcir, laisser pousser en liberté' | tungC. *sula* 'schwach'.

14. *dal*. oszmBdM. *دال* *dal* 'branche, rameau; jeune branche'.

csag. ktur. tarR. *tal* 'die weide, der zweig, der stamm; jeder lange, dünne körper (beim zählen)' | ujb. tel. alt. leb. sor, szag. kojb. kacs. küer. kir. kkir. kaz. tob. karR. *tal* 'die weide, das weidengestrüpp, (ujg.) eine rute, ein junger baum'.

~ mongKow. *salaya* 'rameau, branche; rejeton; le bras (d'une rivière), canal qu'on fait en saignant une rivière; les dents (d'une fourche etc.)' | mongKow. *salburi* 'branche, rameau, jet, fourchon, bras, carrefour'.

A *salaya* végzetét illetőleg vö. mongKow. *saxalaya* 'crins de cheval'.

15. **doxyak*. Az oszmanli alakot a szótárakban nem találtam.

~ csagVÁMB. تورغان (tozyak) 'die schilfblume'.

~ burjBPODG. surga 'ledum palustre' | burjPPODG. sorgo id.

16. *dani-*. Az oszmanliban ma többnyire *tani-* alakban használatos, de vö.: oszmBDM. دانشیق *daniš-* 'consulter' (voir طانشیق); طانشیق *daniš-* 'se connaître' etc.; طانیق et طانیق *donik* 'témoin' | oszmZ. id. | oszm. krm. azR. *daniš-* 'sich kennen, bekannt sein'.

Csaknem minden dialektus R. *tani-* 'kennen, wissen, er-kennen'.

~ mongKOW. *sanaɣu* 'penser, songer à, méditer, réfléchir, délibérer, faire une idée; se souvenir de, se rappeler' | mongO. RUDN. *sana-* 'думать' | mongDBRUDN. *san-*, *tan-* id. | burjSC. *sanâ* 'verstand' | burjSPODG. *sana* 'умъ' | mandzsuHARL. *sambi* 'voir, remarquer, savoir' | mandzsuGAB. *sandzambi* 'einander kennen' | mandzsuGAB. *sambi* 'sehen, einsehen, erkennen, merken, wissen' | tungC. *sâm* 'wissen' | goldGR. *sa-* 'wissen'.

17. *dat.* óoszmVÁMB. دَدَق dadak 'geschmack, genuss, süssigkeit' | oszmBDM. داد *dad* 'goût, saveur', voir طاد et طاد; طات *tat*,*) autrement *dat* ou *dad* | oszmR. *dat-* 'schmecken, kosten, mit vergnügen geniessen, an etwas geschmack finden; proben, versuchen; wohin geraten' | oszm. krmR. *datli* 'süss, wohlgeschmeckend' | csag. krmR. *dat* 'geschmack'.

~ ujrR. *tat-* 'probieren, kosten, schmecken' | oszm. krm. csag. tar. bar. tob. kir. kazR. *tat* 'der geschmack, die süssigkeit', tar.: 'das gefühl, die empfindung' | tel. alt. szag. kojB. kacs. küerR. *tāt* = *tat* || csuvPAAS. *tudâ* 'íz'.

burjSPODG. *sätzil* 'чубетбо' | khalPODG. *sätzil* id.

18. *diri.* oszmBDM. دیری *diri* 'vivant, vif, fort, dur, alerte' | oszm. krm. azR. *diri* 'lebend, lebendig'.

~ orkh. leb. sor, szag. kojBR. *tirig* 'lebendig' | ujr. tar. kar. csagR. *tirik* 'leben habend, beseelt, lebendig, lebhaft' | tel. sor, leb. szag. kojB. kacs. küerR. *tirgis-* 'beleben, ins leben rufen' || csuvPAAS. *tšara* 'élő, élénk'.

~ mongSCHM. *serikü* 'aufwachen, erwachen, wachsam

*) A mai oszmanliban ez az alak a gyakoribb.

sein' | mongKow. *serekü* 'éveiller, veiller' | burjSC. *serenep* 'erwachen' | burjSC. *serênep* 'wecken' || mandzsuGAB. *serehun* 'wachsam'.

BÖHTLINGK a mongol *serekü*-vel egyezteteti a jakut *sārāx* 'behutsam, auf der hut' szót.

19. *döš*. oszmBdM. دوش *duš*(?) 'côté; opposé, en face' | oszmR. *döš* 'die brust, der busen, die seite (bei den tieren), der widerrist (beim pferde)'.

~ alt. tel. leb. sor, küer. tar. kir. csag. kar. kúnR. *tös* 'die brust' || jakB. *tüös* 'brustbein'.

~ mongDzsR. *sūžī* (irod. *seguži*) 'бедро' | burjB. ТРодг. *sāži* 'грудь'.

* * *

Eredményeinket tehát a következőképpen foglalhatjuk össze:
altaji **l* ~ ktör. *t*, oszm. *t*, mong. *č*; altaji **δ* ~ ktör. *t*, oszm. *d*, mong. *s*.

Mindezek a tanúságok szebben és biztosabban állítják elénk az ősrégi török-mongol érintkezést, mint a legmegbízhatóbb történeti feljegyzés. Nem is szólva arról, hogy az a kor, a melybe e hangtörvény visszanyúlik, a történettudomány számára örökre elérhetetlen.

NÉMETH GYULA.

A votják nyelv szóképzése.

(Második közlemény.)

B) Névszóképzés.

a) Deverbális névszóképzés.

1. **-m** [WIEDEMANN 118 §; BUDENZ, UA. 204; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH ⁴ 80. és Fgr. Spr. 95]. A legsűrűbben használt votják igenévképző; alkalmazása is igen sokféle. Alakjai: *-em* és *-am*; az *e*-ben nincs jelentős elem, az *a*-ban a frequentativ *-al* képző lappang.

Az *-m*-képzős igenév használata a következő:

A) Állítmányul áll a mondatban cselekvő és szenvedő jelentésben egyaránt.

I. Cselekvő jelentésben.

a) Az esetek legnagyobb részében önállóan — minden rag nélkül — mint perfectum historicum szerepel 3. személyű alanyra vonatkoztatva: *verànî* 'sagen': *reram* 'er sagte' A. XIX. 122. G. — *vuijî* 'kommen': *solâdîrîz vuem* 'es war an der zeit' A. XIX. 122. G. — *vîlîî* 'sein, vorhanden sein': *odig jegit pi vîlem* 'es war ein junger knabe' A. XIX. 122. G. — *vetlîî* 'gehen, wandern, reisen': *vetlem* 'er reiste' A. XIX. 122. G. — *uttsànî* 'suchen': *uttsam* 'er suchte' A. XIX. 122. G. — *utîîî* 'verspielen': *utîtem* 'er verlor' A. XIX. 128. G. — *utîî* 'gewinnen': *utem* 'er gewann' A. XIX. 128. G. — *şultîî* 'einen pfiß tun': *şultem* 'er pfiß' A. XIX. 128. G. — *pîrîîî* 'gehen': *kuke şulesnîwa pîrem polomşeloie kâbaka-zî vina juîî* 'einmal ging ein waldgeist in die schenke des kirchdorfes Polom um branntwein zu trinken' A. XIX. 128. G. — *juîî* 'trinken': *juem* 'er trank es aus' A. XIX. 128. G. — *pukşîllîî* 'sich setzen':

no šikaṽnjos šisk̃ñi puksillam 'und die brüder setzten sich um zu essen' A. XIX. 144. G. — *lukiskill̃ñi* 'auseinandergehen': *no pijosiz lukiskillam* 'die söhne gingen auseinander' A. XIX. 144. G. — *lestill̃ñi* 'zurichten': *imust̃ñi šion lestillam* 'sie richteten weihnachtsspeisen zu' A. XIX. 144. G. — *kiskat̃ñi* 'drohen': *so ṽñiz pažás adamil̃i kiskatem* «*bodijen šukko!*» *šusa* 'der jüngere bruder drohte dem säemann und sagte: «Ich schlage dich mit dem Stock»' A. XIX. 144. G. — *kul̃ñi* 'sterben': *so b̃ĩre so pijoslen aiz̃i kulem* 'darauf starb der vater' A. XIX. 144. G. — *kutsk̃ñi* 'anfangen': *no kuskem šez̃i paž̃ñi* 'er fing an hafer zu säen' A. XIX. 144. G. — *l̃ikt̃ñi* 'kommen, gelangen': *no jalam pel̃ l̃iktem* 'er hatte immer gewinn' A. XIX. 144. G. — *sult̃ñi* 'stehen': *ṽñiz nuũñiezlen mesta šora-z-ik sultem bodijen* 'der jüngere bruder stand mit einem stock (in der hand), mitten auf dem felde des älteren bruders' A. XIX. 144. G. — *ul̃ñi* 'verweilen': *so ð̃t̃ñ ež̃et ulem* 'nachdem er daselbst ein wenig verweilt hatte' A. XIX. 144. G. — *vaj̃ñi* 'verschaffen': *so adami pijosizl̃i k̃išno vajem* 'dieser mann verschaffte jedem von seinen söhnen eine frau' A. XIX. 144. G. — *ṽl̃ñi* 'sein, vorhanden sein': *odig adamilen ṽlem k̃ik pĩez* 'ein mann hatte zwei söhne' A. XIX. 144. G. — *šuĩñi* 'sagen': *ta šudez šuem*: «*so zar̃i!*» 'dieser glücksgeist sagte: «Es (das aas) ist gold»' A. XIX. 145. G. — *uz̃irm̃ñi* 'reich werden': *ta-b̃ĩre ṽñiz jun uz̃irmem ni* 'jetzt wurde der jüngere bruder sehr reich' A. XIX. 145. G. — *pot̃ñi* 'aufwachsen': *potem dž̃etš šart̃š̃i* 'es wuchsen schöne rüben auf' A. XIX. 115. M.

Néha az -m-mel képzett igenév birtokos személyraggal van ellátva: *bert̃ill̃ñi* 'zurückkehren': *valjos bert̃illa-m̃z̃i gurtaz* 'die pferde kehrten nach hause zurück' A. XIX. 127. G. — *arall̃ñi* 'ernten': *sooslen šez̃iz̃i ar̃ñi vuem beraz soos aralla-m̃z̃i* 'als es zeit wurde, dass man den hafer erntete, hielten sie (auch) ernte' A. XIX. 144. G. — *tod̃ĩni* 'wissen, kennen, erfahren': *to-l̃ko udmurt-šai nimask̃is iñti giñe soven vuem doraz udmurtjoslen todem̃z̃i* 'die wotjaken kennen nur einen platz namens «wotjaken-friedhof» unweit seiner ansiedelung' A. XIX. 98. J. — *b̃ir̃ill̃ñi* 'verschwinden': *b̃ir̃illa-m̃z̃i* 'sie verschwanden' A. XIX. 134. J. — *pošt̃ĩni* 'abgenutzt werden': *kuskis putouen poštemez* 'der gürtel an der taille wird abgenutzt' A. XI. 57. MU. —

ortšini 'vergehen': *aikai no arlen ortšemez* 'ach das jahr vergeht' A. XI. 57. MU. — *sörini* 'zerbrechen, zerstören, vernichten': *söremed* 'du hast ausgestochen' A. XIX. 59. MU.

Néha az igenév *-in* instrumentalis-raggal van ellátva: *kulîni* 'sterben': *utš no pinalez* — *kulêmîn* 'sie untersucht das kind — es war tot' A. XIX. 150. G. — *uŝini* 'fallen': *no odi-gezlen kik kuîiñ tiliiez ullañ uŝemîn pe* 'von einer fielen zwei drei federn herab' A. XIX. 92. J.

b) Az *-m*-képzős igenévhez segédige járult s az így létrejött összetett alak bevégzett cselekvést fejez ki: *potîni* 'herauskommen': *eveñ potem* 'er kam nicht heraus' A. XIX. 160. G. — *ŝettîni* 'finden': *evel ŝettem* 'er fand keine u. s. w.' A. XIX. 122. G. — *bîgatîni* 'können, vermögen, im stande sein': *pinaljosse ŝudîni evel bîgatem* 'sie war nicht im stande ihre söhne zu ernähren' A. XIX. 125. G. — *vetîni* 'gehen, reisen, wandern': *vetleme evel* 'Ich bin da nicht gewesen' A. XIX. 130. G. — *pîrîni* 'eingehen': *evel pîrem* 'er kroch nicht hinein' A. XIX. 134. G. — *kîlîni* 'hören': *evel no kîlîlem saldat* 'der soldat bemerkte es nicht' A. XIX. 135. — *zorîni* 'regen': *evel zorêmîn* 'es hat nicht geregnet' A. XIX. 141. G. — *daltîni* 'gedeihen': *huvâizezlen ŝeziiez daltem a vîniñzen evel daltem* 'der hafer des älteren bruders gedieh, derjenige des jüngeren aber nicht' A. XIX. 144. G. — *ŝaklânî* 'meinen, denken': *evel ŝaklam vožo ŝarîš* 'er hatte die vožo's nicht im sinne' A. XIX. 134. J. — *isallânî* 'bântani, megbântani': *evel no i'sallam so saldatez* 'sie rührten den soldaten auch nicht an' A. XIX. 134. J. — *uŝtîni* 'öffnen': *uŝtem vâu* 'Ich habe geöffnet' A. XIX. 56. MU. — *kutîŝkîni* 'anfangen': *diŝ-kuten tubîni kutîŝkem viuem* 'er soll angefangen haben ganz angekleidet auf eine eberesche zu klettern' A. XIX. 97. J. — *uuiñi* 'leben': *mardan-atai džetš uuem viuem* 'Vater Mardan lebte glücklich' A. XIX. 98. J. — *daŝânî* 'készíteni, előre készíteni': *porjoslen mardan-ataiez uŝkitîni daŝam guzi viuem* 'die tscheremissen hatten eine fallgrube für vater Mardan in bereitschaft, um ihn in dieselbe stürzen zu lassen' A. XIX. 99. J. — *diŝini* 'lernen': *so ŝâua-vi doraz ŝâuaze oktîni pâyesmurt diŝem viuem* 'der waldgeist hatte gelernt, die haselhühner aus den schlingen zu nehmen' A. XIX. 85. J.

II. Szenvedő jelentésben.

a) Önállóan -in instrumentalis-raggal ellátva: *pītsànî* 'zumachen': *korkaiez pītsàmî* 'die stubentür ist zugeschlossen' A. XIX. 151. G. — *vandîî* 'erstechen': *utε no pinalez-vandèmî* 'sie untersucht das kind — es war erstochen, tot' A. XIX. 150. G. — *iekaltîî* 'lecsíp': *lud-kečlân bižiz iekaltämî* 'a nyúlnak farka le van csípve' VNpk. 119. K.

b) az -in instrumentalis-raggal ellátott igenévhez segédige is járult: *disànî* 'kleiden': *so ačsîz val disàmî* 'wie er selbst gekleidet war' A. XIX. 142. G. — *gožtîî* 'schreiben': *kuke val gožtèmî* 'als das buch geschrieben war' A. XIX. 147. G. — *šotîî* 'geben': *šotèmî* *nîlmurt vîlem nîrošurîš muket gurtε, o'lo kîtsî* 'ein mädchen aus nîrošur wurde irgendwohin nach einem anderen dorfe verheiratet' A. XIX. 149. G. — *ponîî* 'legen': *pinalez mučškajaz vîlem ponèmî* 'ihr kind hatte man in ihren tragkorb gelegt' A. XIX. 150. G.

B) A főcselekményhez fűződő mellékkörülmenyt fejez ki s különféle mellékmondatokat helyettesíthet.

1. Az igenév mint alany: *ulîî* 'leben': *nîrošurjos ađamîiez u'g-ke vando, ulemzî pε ug lu* 'man sagt, dass die einwohner nîrošur's nicht existieren können, wenn sie nicht einen menschen erstechen' A. XIX. 150. G. — *vandîlîî* 'levág': *sujjosiz vandîlämez šuoz* 'a ki a karjait levágta, az azt mondja' VNpk. 86. M. — *disànî* 'anziehen, kleiden': *vaškem beraz soŋen asleštîz diš-kutsε disamez luimε nî* 'nachdem er hinuntergekommen war, konnte er sich nicht mehr die eigenen kleider anziehen' A. XIX. 87. J. — *îžîî* 'schlafen': *«čšîk îžemε ug lu nî!»* 'ich kann gar nicht mehr schlafen' A. XIX. 89. J. — *uśîî* 'fallen': *minam kik kuîî tîlîiz ullaî uśemî* *luoz* 'von mir aber werden zwei oder drei federn herabfallen' A. XIX. 92. J. — *karîskîî* 'sich in etwas verwandeln': *si't,šε milam mardan-ataîlen kion gondîr no tîquo-burdo no karîškemez lue vîŋuem* 'auf solche weise konnte unser vater Mardan sich in einen wolf, einen bären oder einen vogel verwandeln' A. XIX. 99. J. — *berkilîî* 'hinterbleiben, zurückbleiben': *berkilēmez med dāutoz* 'mögen die hinterbliebenen gedeihen' A. XI. 125. MU. — *utîî* 'vereheren': *perešjosiz utem muze uz uśî* 'wer die alten verehert, fällt nicht zur erde' A. XIX. 6. MU. — *ađđîî* 'sehen': *vîstemlen gerîiez*

addžemez vilimte 'der narr hatte nie einen pflug gesehen' A. XIX. 78. MU. — *ulînî* 'leben': *uwemed uz lo* 'du kannst nicht leben' A. XIX. 84. MU.

2. Az igenév mint tárgy: *ponînî* 'helyezni': *addži mon kîtsî ponemde* 'láttam, hogy hová tetted' A. XIX. 125. G. — *šotînî* 'geben': *kîk pol umoi šotemze šedîsa* 'als er merkte, dass Gott zweimal glücklich regen gegeben hatte' A. XIX. 141. G. — *vetlînî* 'wandern': *kîldîšin dugdiz vetlemîs* 'kîldîšin hörte auf, auf den ackerrainen zu wandern' A. XIX. 143. G. — *šiîni* 'essen': *vožjaskîsa utškem gondîr adamileš tšabei-hân šiemze* 'neidisch sah der bär an, wie der mensch sein weizenbrot ass' A. XIX. 116. M. — *šiîskîni* 'eddegéltni, ebédelni': *šiîskemîs dugdem beraz šaitan îžnî vîdem* 'nachdem der teufel zu essen aufgehört hatte, legte er sich schlafen' A. XIX. 89. J. — *koškîni* 'wegfahren': *ta peres šodem koškemzes no ležem niļjossê nîsa* 'der alte merkte, dass sie wegfuhren und schickte seine töchter um (nach den fliehenden) zu jagen' A. XIX. 93. J. — *ponîni* 'setzen, legen': *pâuesmurtlen îmistîz šukî potnî kutîškem berê adami uškem no soyes kîze tîuî ponemze addžem* 'als der schaum aus dem munde des waldgeistes herauszukommen anfang, schaute der mann (den waldgeist) an und sah, dass er seinen finger in's feuer hineingesteckt hatte' A. XIX. 84. J. — *teškîltîni* 'friskázni': *kîttîšî teškîltemmê medad a'ddžî!* 'damit du nicht siehst, an welche stelle ich dir den schneller gebe' A. XIX. 86. J. — *veraškîni* 'sprechen, sich unterreden': *taoslen veraškemzes adami ves kîuîsa uwem* 'der mann hörte alles, was sie sagten' A. XIX. 89. J. — *vordîskîni* 'születni': *mardan-ataileš kîtin vordîskemze um to'dîškê* 'wir wissen nicht, wo vater Mardan geboren war' A. XIX. 98. J. — *ortšîni* 'vorübergehen': *dauîr ortšemde šodîd-a?* 'bemerktest du, dass deine lebtage vergehen' A. XI. 56. MU. — *minîni* 'gehen': *o'žî buš-vâuen minemze todsa porjos* 'die tschere-missen wussten, dass er so zu pferde reiste' A. XIX. 99. J. — *bördîni* 'weinen': *ludketš souî no veram mâ'ui bôrdemze* 'auch diesem erzählte der hase, warum er weinte' A. XIX. 108. J. — *užànî* 'tun': *obîda ôz-kê no addžî murtlîs mâu užamze* 'der waldgeist hat nicht gesehen, was der mensch getan hat' A. XIX. 56. MU.

3. Az igenév mint határozó: *kîškânî* 'fürchten': *a kabak-*

vožišez kiškamenîz evel potem 'der schenkwirt im furcht ging nicht hinaus' A. XIX. 128. G. — veranî 'sagen, sprechen, reden': veramziŋa ginε todîsko 'ich weiss es nur nach dem, was man mir erzählt hat' A. XIX. 130. G. — žall'anî 'megsajnálni, megszánni vkit': so·berε udmort rodñaosse žalamenîz kutskiz kurîni zorε sojoslen no keseg vîlaz 'aber da der wotjake mit seinen verwandten mitleid hatte, fing er an, auch für ihre landstriche um regen zu beten' A. XIX. 140. G. — valanî 'verstehen, begreifen': so udmortlen valamenîz kurîni kuažles kuaž šotiz zorε bides gurtezli so kes aren 'weil jener wotjake verstand, (auf diese gute weise) zu Gott zu beten, gab Gott in jenem dürren jahre dem ganzen dorfe seinen regen' A. XIX. 141. G. — vunenîni 'vergessen': so·bîre kehešîn poni·zi kalîk vunetemles vešâskonez 'da erwählten sie in einer ratsversammlung leute, welche die gebete nicht vergessen sollten' A. XIX. 146. G. — voš karîni 'weh tun, verletzen': viŋuze-tîrze voš karemiš «minîm no inmar gon med šotoz vâu!» susa kurem 'weil ihm der (ganze) körper weh tat, betete er: «Wenn mir doch Gott haare (auf den körper) gäbe!» A. XIX. 87. J. — wuîni 'sein, leben': at·šîz tuž kema wutemen uno kišnoŋi vutem 'da er sehr lange lebte, hatte er mehrere frauen' A. XIX. 98. J. — serttîni 'szétbont, szétvesz, szétszed': mardan-ataŋ ožmaškîkiz berpelese, serttîskemiš bordžasa leštem berpelese 'weil (einmal) die hintere öse seines bastschuhes während eines kampfes abgerissen wurde, bediente er sich (danach immer) geflochtener bastschuhösen' A. XIX. 100. J. — kwaškânî 'beomlani, ledölni, összedölni': luupu viž kuaškamiš luupu višez no kargisa keltem 'weil die erlene brücke einstürzte, verfluchtete er bei seinem tode auch solche brücken, welche aus erlenbaum gemacht sind' A. XIX. 100. J. — luîni 'werden, sein, möglich sein': tuŋis kuaž šunî luemen noš vunenε 'im frühling, wenn es schönes wetter wird, vergisst er es wieder' A. XIX. 6. MU. — d'ormîni 'übel angekommen sein, sich ängstigen': so·berε d'ormemenîz pedlo potîsa 'er ging bange hinaus' A. XIX. 75. MU. — kuštîni 'dobni, vetni': so kuštämânîz mužem-vîlîn iukjos-gopjos-no badžîn gurežjos-no kildîllam 'az által hogy [a szájából földet] dobott ki, a földön hegyszakadékok, völgyek és a nagy hegységek keletkeztek' VNpk. 49. Sz. — kwalîkjânî 'remegni': gondîr kwa-

lákjamäniz tätčämez-no ug lu-ni 'a medve remegtében ugrani sem tudott már' VNpk. 121. Sz.

4. Az igenév mint a főcselekmény egyik tagjának a jelzője.

I. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvésnek cselekvő alanya:

a) az alany a cselekvést a jelenben végzi: *ušini* 'fallen': *viuad ušem šuijed* 'die erde, die dir auf die wangen fällt' A. XI. 125. MU. — *džužanî* 'aufgehen': *džužam šundî pala* 'gegen die aufgehende sonne' A. XI. 147. G. (Igen ritka példák.)

b) az alany a cselekvést már a múltban végrehajtotta: *otčaskini* 'összegyülekezik': *otčaskäm-kalik* 'összegyülekezett nép' VNpk. 62. M. — *liktinî* 'jönni, megjönni': *liktem saldat* 'der heimgekehrte soldat' A. XIX. 134. J. — *liktinî* 'kommen, gelangen': *liktem kinoje-d-no koškoz* 'dein gast, der zu dir gekommen ist, geht weg' A. XIX. 3. U. — *kilîni* 'marad, fennmarad': *kiläm komakjos* 'a megmaradt poczok' VNpk. 1. O. — *vordkini* 'születni': *vil' toležä vordkäm pinalli* 'újholdkor született gyermeknek' VNpk. 9. O. — *vordinî* 'szülni': *nîl-pi vordäm kiš-nolän* 'gyermeket szült asszonyak' VNpk. 17. O.

c) a jelzett szó — a cselekvő alany — az igenévben kifejezett cselekvés végrehajtása által bizonyos állapotba jutott a következő példákban: *kulîni* 'sterben': *kulem murtiosli* 'den verstorbenen menschen' A. XI. 166. G. — *d'uîni* 'trinken': *d'uem murtlen kilîz saž murtlen kilîniž ug kelîš* 'die worte des betrunkenen stimmen nicht mit den worten des nüchternen überein' A. XIX. 2. U. — *višini* 'krank liegen, krank sein': *šim višem murt* 'szem-beteg ember' Chr. 42. U. — *toljini* 'telet': *limi-ulîn toljäm kudi* 'a hó alatt telet áfonya' VNpk. 2. O. — *kwašmini* 'kiszárad': *kwašmäm čagän kä* 'kiszáradt szilánkkal' VNpk. 23. O.

II. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya:

a) mozgást jelentő igék mellett: *kušini* 'werfen, wegwerfen, im stich lassen': *kuštem kut* 'einen weggeworfenen bastschuh' A. XIX. 117. M. — *keltini* 'hátra hagyni': *keltämjosiz čisto* 'ott hagyott tagjait' VNpk. 86. M. — *puktini* 'sitzen, legen, aufstellen, errichten': *bazarz no puktem vuz övny* 'nein, es sind keine in dem bazar zum verkauf aufgestellte waaren' A. XI. 72. J. — *kižini* 'säen': *kižem d'u med dāutoz* 'es gedeihe der gesäete same' A. XI. 123. MU. — *paltkini* 'ausstreuten': *paltkem d'u*

med dāutoz 'es gedeihe der ausgestreute same' A. XI. 123. MU. — *vožmatini* 'zeigen, anleiten': *so obida vožmatem puen* 'mit den vom waldgeist gefundenen deckeln' A. XIX. 56. MU. — *dašani* 'anrichten': *dašam šion-d'uoneniz* 'mit den angerichteten speisen und getränken' A. XIX. 57. MU. — *šorini* 'schneiden': *og šorem nañ ogaže ug kušili ni* 'einmal geschnitten wird das brot nicht mehr ganz' A. XIX. 2. U. — *vordini* 'szülni': *solän vordäm pinal* 'szült gyermeke' VNpk. 17. O. — *kurtčilini* 'harapni': *kurtčiläm nañ-palästä* 'beléharapott kenyérdarabot' VNpk. 17. O.

b) lelki tevékenységet kifejező igék mellett: *verani* 'sagen, sprechen, reden': *tšukna ze-m-ik veram kesegjos vilaz zoriz* 'am morgen regnete es in der tat auf alle erwähnten landstriche' A. XIX. 141. G. — *malpāni* 'gondol': *malpam adāmied* 'a gondolt ember' VNpk. 16. O. — *vočini* 'álmodni': *votam voted* 'álmodott álmod' VNpk. 11. O. — *verani* 'sagen': *obidāuen veram nināuaz* 'an dem vom waldgeist bestimmten tage' A. XIX. 56. MU.

c) állapotbeli változást jelentő igék mellett; az igenév a változás befejezését jelenti: *tordini* 'aufschwellen': *tordem iz* 'ein aufgeschwollenes schaf' A. XIX. 41. M. — *pōšatini* 'glühen': *no pōšatem tšiniženiz dongani kutiskem puklojez* '(der waldgeist) fing an, mit seinem geglühten finger den klotz zu stehen' A. XIX. 84. J.

d) az igenév oly cselekvést fejez ki, a mely által a jelzett szó létrejött: *leštini* 'machen, verfertigen': *bordžasa leštem berpelesez* 'er bediente sich (danach immer) geflochtener bastschuhösen' A. XIX. 100. J. — *leštini* 'machen, verfertigen': *imin leštem d'urt* 'ein mit dem munde gebautes haus' A. XIX. 17. MU.

e) a következő példákban az igenévben kifejezett cselekvés alanya is ki van téve; mindössze kevés ilyen esetet találunk, mégis érdemes azokat felsorolni az osztjakkal és a magyarral való egyezés miatt (vö. SCHÜTZ JÓZSEF: Az északi-osztják szóképzés, NyK. XL: 63): *šini* 'eszik': *šir šiām nañä* 'egér ette kenyerét' VNpk. 1. O. — *ēšjini* 'ütni': *Inmar ēšjäm puāz* 'az Inmar ütötte fát' VNpk. 6. O.

III. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés határozója: *pukšini* 'leülni, leülledni, leszállni': *soyen pukšem*

intije 'der platz, wo er sich ansiedelte' A. XIX. 98. J. — *išini* 'verloren gehen, verschwinden': *nju išem gurtε vuem* 'er kam in ein dorf, aus welchem ein mädchen verschwunden war' A. XIX. 88. J. — *birini* 'zu ende gehen, zu grunde gehen, verschwinden': *vu birēm aže vuem* 'er kam an einen ort, wo das wasser ein ende genommen hatte' A. XIX. 89. J. — *vetlini* 'jáři': *ulāp dērjaz vetlām intējosaz* 'élteben járt helyein' VNpk. 29. Ma.

C) Az -m-képzős igenév mint önálló főnév is szerepel. A példák egy része a B) 1., 2., 3. alattiakkal rokon, míg más részükben az igenév teljesen elvesztette igenévi értékét s az alapigével való összefüggését. Ilyen mintegy már megcsontosodott főnév csak kevés van.

a) a legtöbb esetben az igenév magát a cselekvést fejezi ki (nomen actionis): *ulīnī* 'leben': *ulemε* 'mein leben' A. XI. 97. G. — *žugiškīnī* 'schlagen, prügeln': *žugiškemez* 'der streit' A. XIX. 126. G. — *juīnī* 'trinken': *juemez* 'das trinken' A. XIX. 128. G. — *utīnī* 'ugatni, bellen': *punī-utemja* 'nach dem hundegebell' A. XIX. 156. G. — *vijānī* 'fliessen': *žolop-vu viiam* 'das fliessen des dachrinnenwassers' A. XIX. 42. M. — *utīnī* 'beschützen, sorgen': *utemedli* 'für diese pflege' A. XI. 125. MU. — *turnānī* 'mähen': *turiŋ-turnam* 'heuernte' A. XIX. 16. MU. — *koškīnī* 'fortgehen': *tuuijs vu koškem* 'die frühlingsflut' A. XIX. 19. MU. — *sinānī* 'kämmen': *sinam* 'das kämmen' A. XIX. 19. MU. — *guñdīnī* 'fuldoklani': *guñdāmez* 'fuldoklása' VNpk. 13. O.

Gyakran az ilyen főnév névutóval van ellátva: *šuiŋnī* 'sprechen': *kuaž ož šuem beraz koškem* 'nachdem Gott also gesprochen hatte, verschwand er' A. XIX. 125. G. — *juīnī* 'trinken': *vina juem ponnaz* 'für den branntwein' A. XIX. 128. G. — *vuīnī* 'werden': *sooslen šéžīzī arānī vuem beraz soos aralla-mzī* 'als es zeit wurde, dass man den hafer erntete, hielten sie (auch) ernte' A. XIX. 144. G. — *šišķīnī* 'essen': *šišķem bere nuuñāiez ežet korkaz pukem no koškem* 'nachdem der ältere bruder gegessen hatte, sass er (noch) eine weile in der stube und ging (darauf) weg' A. XIX. 145. G. — *gožtīnī* 'fölrni, leírni': *kniigaiez gožtemleš uallon kalīkjos tsem ez ni vetle vešāškīnī* 'schon bevor das buch geschrieben war, kamen die leute nicht oft zusammen um zu opfern' A. XIX. 146. G. — *bīgatīnī* 'kön-

nen, vermögen, im stande sein': *bīgatemleš vīlīš gožtīnī sīt.šē kīgaiez inmar baštiz podem-pus todemzes mare uallon sojos toā-lizī* 'damit sie (die wotjaken) ein gleiches buch auf's neue nicht mehr schreiben könnten, nahm ihnen Gott ihre frühere zeichenkenntnis' A. XIX. 147. G. — *lukaskīlīnī* 'sich versammeln': *lukaskīlemzī ponna* 'weil sie sich selten sammelten' A. XIX. 147. G. — *veraškīnī* 'plaudern': *o-ži verāškem berazī sojos iznī vidīllam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *verānī* 'sagen': *so-berē nimze veram beraz* 'nachdem er seinen namen gesagt hatte' A. XIX. 86. J. — *bittīnī* 'beenden, ein ende machen, vollständig machen': *sāuazes luksa bittēm berazī* 'als sie mit der verteilung der haselhühner fertig waren' A. XIX. 86. J. — *kosīnī* 'befehlen, heissen, gebieten': *kosem šamen* 'wie der waldgeist befohlen hatte' A. XIX. 56. MU. — *voldkīnī* 'kiterjeszteni magát': *ēušjalāz voldkām-dirjaz-kā adžid* 'ha a sündisznót szétnyúlva látod' VNpk. 1.

b) az igenév a cselekvés tárgyát v. eredményét jelenti (nomen acti v. objecti): *tođīnī* 'wissen, kennen, erfahren': *podem-pus todemzes* 'zeichenkenntnis' A. XIX. 147. G. — *kosīnī* 'heissen, gebieten': *kosemen* 'mit tat' A. XIX. 146. G. — *verānī* 'sagen, sprechen, reden, erzählen': *veramen* 'mit rat' A. XIX. 146. G. — *verānī* 'sagen': *veramiškiz* 'infolge dieser worte' A. XIX. 84. MU. — *podnī* 'den bienenstock zumachen': *podem* 'bienenstock' A. XIX. 59. MU. — *verānī* 'sagen, sprechen': *kurbon-verammes* 'unser opfergelübde' Chr. 40. U. — *mertānī* 'mérni, mérlegelni': *mertamez* 'súlya' VNpk. 22. O. — *surānī* 'mischen, umrühren': *surem* 'häckerling' G., 'spreu' J. Chr. 836.

c) ritkábban a cselekvő személyt jelenti (nomen agentis v. actoris): *kulīnī* 'sterben': *kulemšos* 'ihr verstorbene' A. XI. 166. G. — *baštīnī* 'nehmen, kaufen': *pervoi baštemez kuuem* 'die erste starb' A. XIX. 98. J. — *kilīnī* 'hinterbleiben': *kilemez* 'der hinterbleibende' A. XIX. 77. MU. — *kīlāmjosiz* 'a hátramara-dottak' VNpk. 14. O.

2. -*n* [WIEDEMANN 122 §; BUDENZ, UA. 208; AMINOFF 41; SZINNYEI, NyH.⁴ 81. és Fgr. Spr. 95]. Alakjai: (inf.) -*īnī* (glazovi és ufai), -*īnī* (malmyži, jelabugai, malmyž-urzsumi); az -*al* frequentativ képzővel ellátott igéknél -*ānī* és -*ānī*.

A képző előtti -*ī*, -*i* vocalisban nincs jelentős elem; az *ī*

és *i* egymással dialektusonként váltakozik, sőt olykor nyomuk vész.

i van mindig a glazovi és ufai dialektusban: *izîni* 'mahlen' Glossar 238. — *karîni* 'machen' Glossar 329. — *kelîni* 'übernachten' Glossar 355. — *kizîni* 'säen' Glossar 363. — *kurîni* 'bitten, verlangen' Glossar 464. — *lezîni* 'lassen' Glossar 514. — *luîni* 'sein' Glossar 525. — *mîni* 'gehen' Glossar 572. — *nuîni* 'tragen, führen' Glossar 610. — *ošîni* 'aufhängen' Glossar 646. — *pîrîni* 'eingehen' Glossar 716. — *ponîni* 'setzen, legen' Glossar 739. — *potîni* 'hinausgehen' Glossar 746. — *pukîni* 'sitzen' Glossar 758. — *sîlîni* 'stehen' Glossar 810. — *šîni* 'essen' Glossar 862. — *šotîni* 'geben' Glossar 877. — *tîrîni* 'füllen' Glossar 979.

A jelabugai dialektusban *-ini* és *-ni* egymás mellett fordul elő: *izîni* és *izni* 'schlafen' Glossar 238. — *kôlîni* és *kôyni* 'übernachten' Glossar 355. — *ujîni* és *ujni* 'verfolgen' Glossar 1101. — *viîni* és *vini* 'töten' Glossar 1201.

A malmyzi dialektusban a töszavakban *-ni*: *izni* 'mahlen' Glossar 238. — *karni* 'machen' Glossar 329. — *kelni* 'übernachten' Glossar 355. — *kizni* 'säen' Glossar 363. — *kurni* 'bitten, verlangen' Glossar 464. — *luni* 'sein' Glossar 525. — *minni* 'gehen' Glossar 572. — *nuni* 'führen, tragen' Glossar 610. — *ošni* 'aufhängen' Glossar 646. — *pîrni* 'eingehen' Glossar 716. — *ponni* 'setzen, legen' Glossar 739. — *potni* 'hinausgehen' Glossar 746. — *pukni* 'sitzen' Glossar 758. — *sîlni* 'stehen' Glossar 810. — *šîni* 'essen' Glossar 862. — *šotni* 'geben' Glossar 877. — *tîrni* 'füllen' Glossar 979; — a származékszavakban *-ini*: *sultîni* 'aufstehen' Glossar 810. — *pukšîni* 'sich setzen' Glossar 758. — *puktîni* 'aufstellen, errichten' Glossar 758; — némely alapszóban is *-ini*: *tordîni* 'aufschwellen' Glossar 995. — *utîni* 'besichtigen' Glossar 1139.

Az *-i*, *-j* elveszésére más szavakban is találunk példát: *tîros* és *tros* 'füll'; *trosêti* 'oft'; *trosges* 'mehr' Glossar 979. — *drak* MU. 'wahrlich, doch, ja' < *dîr-ak* Glossar 117, vö. *dîr* J. MU. 'vielleicht, wahrscheinlich' (tatár *dîr*); *-ak* G. M. J. MU. (verstärkungeneliticum) (csuv. *-ax*). AMINOFF (Votjakin äänne-ja muoto-opin luonnos 14. és 15.) számos példát idéz ezen kívül az *i* illetőleg *i* elveszésére. E példák nagy része kéttagú szó, a

hol a hangsúly az utolsó szótagra esvén, az első szótag *i*, illetőleg *i*-je elveszett.

Hasonló tüneménynyel van dolgunk talán az *i*, illetőleg *i* elveszésével az *-n* előtt.

A képző előtti vocalis tehát a tőhöz tartozik. Eredeti alak az *i*, ennek redukált alakja az *i* s végül a vocalis teljes elveszése.

Az igenév a főcselekményhez kapcsolt mellékkörülmenyt fejezi ki, a mely mellékkörülmény szerepelhet mint:

1. a főcselekmény alanya: *ošĩnĩ* 'aufhängen': *udmort ki-rossε ošĩnĩ vumurtlen tšĩrtĩĩaz ug vu* 'dem wotjaken ist die zeit zu knapp, um das kreuz dem wassergeist an den hals anzuhängen' A. XIX. 119. G. — *vĩžĩnĩ* 'átkelni': *soĩi lue val pĩdĩn vĩžĩnĩ* 'da konnte man zu fuss hinübergehen' A. XIX. 127. G. — *kižĩnĩ* 'säen': *šéžĩ kižĩnĩ vuem* 'es wurde zeit, dass man hafer säte' A. XIX. 144. G. — *tođĩnĩ* 'wissen, kennen, erfahren': *tođĩnĩ ug lu* 'man kann nicht wissen' A. XIX. 151. G. — *pĩrĩnĩ* 'eingehen': *pĩrĩnĩ ug lu* 'es ist nicht möglich hineinzugehen' A. XIX. 151. G. — *kelĩnĩ* 'übernachten': *noš kelĩnĩ vuĩllam đžũtšĩε* 'sie mussten noch übernachten (aber diesmal) bei einem russen' A. XIX. 159. G. — *uũĩnĩ* 'sein, leben, verweilen': *tain uũĩnĩ ug lo* 'das geht denn doch nicht' A. XIX. 111. J. — *kĩlĩnĩ* 'bleiben': *mĩneštĩm solĩ ižĩt kĩlĩnĩ kule val* 'er musste etwas hinter mir bleiben' A. XIX. 134. J. — *miskĩũĩnĩ* 'rutschen': *mĩnam korka jĩũtim miskĩũĩnĩ no lue* 'von meinem hausdache kann man sogar herabrutschen' A. XIX. 108. MU. — *karĩnĩ* 'machen, tun': *ižez ketš karĩnĩ ug lo* 'das schaf kann man nicht in eine ziege verwandeln' A. XIX. 2. U. — *šĩžĩnĩ* 'ein gelübde (bes. opfergelübde) tun': *šed taka šĩžĩnĩ kule* 'sötét kost kell áldozni' Chr. 40. U. — *kutĩlnĩ* 'fogdosni': *kutĩlnĩ kĩškĩt* 'félelmetes fogdosni' VNpk. 6. O. — *iėkaltĩnĩ* 'lecsíp': *bĩžza-gĩnā iėkaltĩnĩ vuām* 'csak a farkát csíphette le' VNpk. 119. K. — *pegžĩnĩ* 'elfutni, megmenekülni': *ođĩg lud-keč-pĩ-gĩnā pegžĩnĩ vuām* 'csak egy nyúl menekülhetett meg' VNpk. 119. K.

2. a főcselekmény tárgya: *ulĩnĩ* 'leben': *kaptšĩ kar natalalĩ ulĩnĩ* 'erleichtre Natalie das leben' A. XI. 163. G. — *mĩnĩnĩ* 'gehen': *so kĩtsĩkε medε mĩnĩnĩ* 'er will irgendwohin gehen' A. XIX. 120. G. — *berektĩnĩ* 'umkehren': *kosem berektĩnĩ* 'er hiess

umkehren' A. XIX. 127. G. — *ležinī* 'lassen, niederlassen': *uallō kosem vina ležinī stopkaiz* 'zuerst hiess er (den schenkwirt) brandtwein in ein glas einschenken' A. XIX. 128. G. — *kelinī* 'übernachten': *kunokaiez ležem kelinī* 'der hauswirt erlaubte ihm zu übernachten' A. XIX. 132. G. — *dugdīnī* 'aufhören, stehen bleiben': *zek vožo kosem vožojoslī dugdīnī urkare-mīs* 'der alte vožo hiess die vožo's zu tolln aufhören' A. XIX. 135. G. — *verānī* 'sagen, sprechen, reden, erzählen': *bīgatiliz verānī* 'er konnte antwort geben' A. XIX. 146. — *gožtinī* 'schreiben': *bīgatemles vīlīs gožtinī sīt šiz knigaiez* 'damit sie (die wotjaken) ein gleiches buch auf's neue nicht mehr schreiben könnten' A. XIX. 147. G. — *vandīnī* 'schneiden, schlachten, erstechen': *monz vandīnī medo* 'man will mich erstechen' A. XIX. 151. G. — *vednaškīnī* 'hexen': *odig murt mīnem vedunīs dišets-kīnī vednaškīnī* 'ein mann ging zu einem hexenmeister um hexen zu lernen' A. XIX. 152. G. — *kelinī* 'übernachten': *«ud-a lež kelinī?»* 'lässt du mich nicht über nacht hinein?' A. XIX. 157. G. — *vorttilinī* 'ausfahren': *minomz vorttilinī* 'lasst uns (darauf) (mit dem ochen) ausfahren' A. XIX. 117. M. — *puktinī* 'legen': *telmīrem kužoli, puktinī kossa džāzegz taka pužski* 'er flehte einen wirt (um nachtquartier) und hiess (den wirt) die gans zwischen die widder legen' A. XIX. 117. M. — *kelnī* 'übernachten': *lež monz kelnī* 'lass mich (bei dir) übernachten' A. XIX. 117. M. — *oktinī* 'sammeln, herausnehmen': *so sāua-vī doraz sāuazs oktinī pāuesmurt dišem vīuem* 'der waldgeist hatte gelernt, die haselhühner aus den schlingen zu lernen' A. XIX. 85. J. — *ustinī* 'kinyitni': *lud-kečles 'oži ustinī kosāmzā kion kilzām* 'egyszer meghallotta a farkas, hogy a nyúl így kinyitni parancsolt' VNpk. 118. K.

3. a főcselekmény határozója:

a) mozgást jelentő igék mellett azon cselekvés kifejezésére, a melynek véghezvitelére a főcselekmény alanya indul: *juinī* 'trinken': *sebre so mīnz praveñaz vina juinī* 'darauf geht er nach dem haus der amtsbezirksverwaltung um brandtwein zu trinken' A. XIX. 121. G. — *vičinī* 'warten': *pukšem vičinī nulesmurtez* 'er setzte sich um auf den waldgeist zu warten' A. XIX. 126. G. — *koškīnī* 'weggehen': *nulesmurt šotem robotūiklī koškīnī valjossz* 'der waldgeist gab dem knecht für die reise

seine pferde' A. XIX. 127. G. — *juīnī* 'trinken': *kuke nules nuha pīrem polom-seloje kabaka-zī vīna juīnī* 'einmal ging ein waldgeist in die schenke des kirchdorfes Polom um branntwein zu trinken' A. XIX. 128. G. — *korānī* 'hauen': *so pīosīz minillam tšattšaje pu korānī* 'diese knaben gingen in den wald um holz zu hauen' A. XIX. 131. — *kelīnī* 'übernachten': *so murt kelīni tubem polataz* 'der mann kletterte auf das bettregal hinauf um zu übernachten' A. XIX. 132. G. — *tettšānī* 'tanzen': *nuillam beršazī tettšānī korka* 'sie führten ihn mit sich um in der stube zu tanzen' A. XIX. 135. G. — *išīnī* 'schlafen': *kurbon sotoñnaz vīdem išīnī* 'nachdem er geopfert hatte, legte er sich (im walde) schlafen' A. XIX. 140. G. — *vožmānī* 'hüten, schützen, beobachten': *tabīreze vīnīz uīn mīnem nu-nāiezlen mesta vīlaz vožmānī* 'jetzt aber ging der jüngere bruder der nachts auf das feld des älteren bruders um zu beobachten' A. XIX. 144. G. — *šīškīnī* 'langsam essen': *no šīka-vīnjoš šīškīnī pukšillam* 'die brüder setzten sich um zu essen' A. XIX. 144. G. — *vožmānī* 'hüten, schützen': *so iz dorī ponīzī peres murtez vožmānī knīgaiez* 'an den stein stellten sie einen alten mann, um das buch zu hüten' A. XIX. 146. G. — *gurtānī* 'zu gaste sein': *ulīsa ulīsa līktem mumizhe no aīzhe no gurtānī* 'nach einiger zeit kam sie zu ihrer mutter und ihrem vater um bei ihnen zu gaste zu sein' A. XIX. 149. G. — *keltīnī* 'zurücklassen': *no so tšaklasa nuem keltīnī so nīlze* 'er führte sie in der absicht, diese seine tochter (im walde) zu verlassen' A. XIX. 156. G. — *ižnī* 'schlafen': *o-žī veraškem berazī sojos ižnī vīdillam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *bi-tšānī* 'pflücken': *okp. u odig murt nuweski pāuez bi-tšānī mīnem* 'einmal ging ein mann in den wald, um vogelbeeren zu pflücken' A. XIX. 87. J. — *uškītīnī* 'lebuktatni, ledobni': *porjoslen mardan-ataiez uškītīnī dašam guzī vīuem* 'die tscheremissen hatten eine fallgrube für vater Mardan in bereitschaft, um ihn in dieselbe stürzen zu lassen' A. XIX. 99. J. — *mīnīnī* 'gehen': *okp. u agaijosiz nuweske mīnīnī pešterazi nān ponillam vīuem* 'einmal sollen die älteren brüder in ihren ranzen brot eingelegt haben, um in den wald zu gehen' A. XIX. 78. MU. — *baštīnī* 'elragadni': *adamilān lulzā baštīnī o-žī vetlā* 'az embernek lelkét elragadni jár úgy' VNpk. 6. O.

β) kezdést jelentő ige után azon cselekvés kifejezésére, a melyhez a főcselekmény alanya hozzáfog: *vošáškîñî* 'beten': *soku so murt kutskem vošáškîñî* 'dann fing der mann an zu beten' A. XIX. 121. G. — *estîñî* 'heizen': *ta'bræ so kunoka korkazæ estîñî kutske* 'darauf fängt der wirt an die stube zu heizen' A. XIX. 132. G. — *pažànî* 'zerstreuen, säen': *kutskem šéžî pažànî* 'er fing an hafer zu säen' A. XIX. 144. G. — *tel'mirîñî* 'flehen': *kutskem pijosmurtli tel'mirîñî* 'er fing an einen mann zu flehen' A. XIX. 117. M. — *dongàñî* 'stossen, stechen': *dongàñî kutiskem puklojæz* '(der waldgeist) fing an, den klotz zu stechen' A. XIX. 84. J. — *potni* 'hinausgehen, herauskommen': *pâuesmurtlen imistiz šuki potni kutiskem beræ adami uskem* 'als der schaum aus dem mund des waldgeistes herauszukommen anfang, schaute der mann (den waldgeist) an' A. XIX. 84. J. — *ullànî* 'treiben': *kutskem ullànî* 'er fing an anzutreiben' A. XIX. 117. MU.

γ) lelki folyamatot kifejező igék után oly mellékcselekmény kifejezésére, a mely a lelki folyamat okának vagy céljának tekinthető: *kelîñî* 'übernachten': *so korkaz kelîñî juaşkem* 'er bat um nachtlager in dem haus' A. XIX. 132. G. — *utšškîñî* 'schauen, besichtigen': *saldat potem guršs guražæ utšškîñî turtskemzes* 'der soldat kroch aus dem ofen hinaus und setzte sich auf den herd, weil er anzusehen wünschte' A. XIX. 134. G. — *kurîñî* 'beten': *so udmortlen valameniz kurîñî* 'jener wotjake verstand zu Gott zu beten' A. XIX. 141. G. — *pellášškîñî* 'beschwören': *ug to'diški mon pellášškîñî* 'ich verstehe nicht zu beschwören' A. XIX. 153. G. — *kelîñî* 'übernachten': *juaşkæ so nîl ukno ulîñ kelîñî aizleš kîrdžasa taž* 'unter dem fenster (des elternhauses) fragt das mädchen ihren vater um nachtlager und singt also' A. XIX. 156. G. — *šini* 'essen': *gondir kionen šum potizî ošæz šini* 'der bär und der wolf freuten sich sehr darauf, den ochen fressen zu können' A. XIX. 17. M. — *kižni* 'säen': *adami noš etæ gondirez kižni* 'der mensch ladet wiederum den bären zum säen ein' A. XIX. 115. M. — *kižni* 'säen': *keheš karillam sojos valšæ šartšî kižni* 'sie verhandelten mit einander um gemeinsam rüben zu säen' A. XIX. 115. M. — *uwîñî* 'sein, leben': *mardan-ataj asliž uwîñî tuž džetš vir-intižæ utššam* 'vater Mardan suchte sich zum wohnplatz eine sehr schöne anhöhe'

A. XIX. 98. J. — *d'uiñi* 'trinken': *mi atailés no usto luim dassé kirdžasa d'uiñi* 'wir wurden noch geschickter als der vater fertiges singend zu vertrinken' A. XI. 37. MU.

4. Az igenév a főcselekmény egyik tagjának jelzőjéül is állhat.

Az 1., 2., 3. szám alatti példákban a *-n*-képzős igenévet infinitivusnak vehetjük, a most tárgyalandókban az igenév mint participium szerepel. Első pillanatra talán feltűnő a képzőnek ezen kétféle használata, mivel az infinitivus és a melléknévi igenév között nehezen gondolható átmenet. Mivel azonban az infinitivus és a participium képzője alakilag teljesen egyező, s eredetükre nézve sincs semmiféle okunk különféleséget feltenni: a kétféle functiójú képzőt mindenestül azonosnak kell tartanunk.

Az átmenetet így képzelem: a *-n*-képzős igenév mint infinitivus a főcselekmény állítmányához fűződő alanynak, tárgynak, határozónak fogható fel s így az egész főcselekményre — ezt egységesnek véve — vonatkozik; a jelen példákban az igenév — szórendi változás útján — a főcselekmény alanyához, tárgyhöz vagy határozójához fűződik, ezzel szorosabb egységet alkot s a nyelvérzék előtt mint jelző és jelzett szó tűnik föl.

Az igenévnek ilyenén használata csak igen csekély számú példában fordul elő: *arànî* 'ernten': *sooslen séžžî arànî vuem beraz soos aralla:mzî* 'als es zeit wurde, dass man hafer ern-tete, hielten sie (auch) ernte' A. XIX. 144. G. — *îmuštîñî* 'zum erstenmal nach den fasten fleischspeisen geniessen, mit dem fasten aufhören (bes. zur zeit der weihnachten)': *îmuštîñî šion leštillam* 'sie richteten weihnachtsspeisen zu' A. XIX. 144. G. — *koškîñî* 'weggehen': *no so'bre koškîñî dîrîz vuem* 'dann wurde es zeit, dass sie wegging' A. XIX. 149. G. — *girîñî* 'pflügen': «*girîñî potonez*» *bure vaiškom* 'wir gedenken des «pflügen gehen» festes' A. XI. 124. M. (*gerîñî poton* 'aufbruch zum pflügen, d. h. ein opferfest, das im frühling beim anfang des säens gefeiert wird').

3. *-i* [WIEDEMANN 117 §; BUDENZ, UA. 197; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH.⁴ 80. és Fgr. Spr. 94]. Alakjai: *-îš*, *-is* és *-is*; a frequ. *-al* képzővel ellátott igékből *-as*. SZINNYEI az *-i* képzőt a præteritum képzőjével tartja azonosnak, az *-s* utó-képzőt pedig a nomen possessi *š*-jével (l. Fgr. Spr. 94, 142).

Az *-i* mint igenévképző kizárólag a jelenben folyamatos cselekvés jelölésére szolgál, a *präteritum -i*-je pedig befejezett cselekvést jelöl. E körülmény azonban nem támaszthat kétséget a kétféle — homlokegyenest ellenkező — funkciójú *-i* azonossága iránt, mert úgy a votjákban, mint más finnugor nyelvekben is ugyanaz a képző egyaránt használható folyamatos és befejezett cselekvés jelölésére.

A képző használata a következő:

A) Az igenév mint jelző szerepel.

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya:

a) a jelzett szó élő lény: *pukîñi* 'sitzen': *so keher vilîn pukîš adami* 'der auf dem zaun sitzende mann' A. XIX. 130. G. — *mîñîñi* 'gehen': *mîñîš-murt* 'wandersmann' A. XIX. 132. G. — *pažânî* 'säen': *so pažas adami vuem doraz* 'der säemann kam auf ihn zu' A. XIX. 144. G. — *vetlîñi* 'gehen, reisen, wandern': *vetlîš murt* 'ein reisender mann' A. XIX. 151. G. — *dîšetškîñi* 'lernen': *dîšetškîš murtlî* 'er sagt dem lernenden menschen' A. XIX. 152. G. — *vajîñi* 'hoz, hord': *vu-vajîš nil* 'vizhordó leány' VNpk. 62. M. — *luēkaškîñi* 'lop': *luēkaškîš-vor* 'tolvaj' VNpk. 86. M. — *veraškîñi* 'sagen': *so azla veraškîš obida* 'der voraussagende waldgeist' A. XIX. 57. MU. — *liktîñi* 'jön': *doraz liktîš bakäüz adžam* 'hozzá jövő békát látott' VNpk. 77. Sz. — *vošânî* 'áldozni': *iž-vošas adamijaz* 'juhot áldozó embert' VNpk. 139. Sz. — *siťânî* 'szarni': *sitaš adamijaz* 'szaró embert' VNpk. 139. Sz. — *guñdîñi* 'fuldoklani, füladni': *guñdîš adamijaz* 'a fuldokló embert' VNpk. 13. O. — *vandîñi* 'vág, szel': *gogi-vandîš-mumid* 'köldökvágó anyád' VNpk. 17. O.

b) a jelzett szó élettelen tárgy, a mely az igenév által élőnek van föltüntetve: *tšilânî* 'glänzen': *tšilâš veš* 'eine glänzende perle' A. XIX. 39. J. — *potîñi* 'hinausgehen, herauskommen, hervorwachsen': *iž-šur-a vâua-šur-a ramen potîš luupui vižles jubojosse vandîuša tupatillam* 'sie schnitten die pfeiler der erlenen brücke, welche entweder über den iž-fluss oder den vâua-fluss führte' A. XIX. 100. J. — *palkkaškîñi* 'kicsordul': *palkkaškîš kotiräsän* 'kicsorduló kerékkel' VNpk. 149. Sz. — *liktîñi* 'jönni': *šuräs-vilti liktîš girlîjaz-kä* 'az úton jövő csengetyüt' VNpk. 16. O.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya:

nímaškini 'nevez': *to'ľko udmurt-šai nímaškiš ínti gine souen uuem doraz udmurtjoslen todemzi* 'die wotjaken kennen nur einen platz namens «wotjaken-friedhof» unweit seiner ansiedelung' A. XIX. 98. J. — *šuiškini* 'nevezni, hívni': *ľudjivož šuiš-kis vož* 'diese wiese, ľudji-vož genannt' A. XIX. 99. J.

B) Az igenév mint önálló főnév szerepel. Az igenév ezen használata az előbbi jelzős szerkezetekből jelentéssűrűsödéssel magyarázható. Az igenév magába olvasztotta a jelzett által kifejezett fogalmat is, s így a jelzett mint fölösleges elmaradt.

1. Az igenév a cselekvőt jelenti (nomen agentis):

a) Az igenév és az alapige közti összefüggés még erősen érezhető: *potĩnĩ* 'gehen': *proťš bersam aźam potĩš evel ug ní* 'es ist jetzt niemand da, der vor oder nach mir ginge' A. XI. 112. G. — *gĩrĩnĩ* 'pflügen': *jua pē so adami gĩrĩšles* 'der mann fragt den pflüger' A. XIX. 130. G. — *potĩnĩ* 'tetszeni, tünni, jól v. rosszul esni vkinek': *mĩlpotĩšjosľĩ dĩšetskĩnĩ* 'die es zu lernen wünschten' A. XIX. 146. G. — *vožmànĩ* 'hüten': *kńiga-vožmaš* 'der buchhüter' A. XIX. 147. G. — *vandĩnĩ* 'schneiden, schlachten': *vandĩšjos* 'die, welche (den geistlichen) erstechen wollten' A. XIX. 151. G. — *vuĩnĩ* 'jönni': *ulĩ-vuĩšľĩ* 'a serdülő nemzedéknek (tkp. alájövőnek)' VNpk. 61. M. — *utťšani* 'suchen': *ta val-utťšas pĩrem* 'der pferdesucher trat hinein' A. XIX. 92. J. — *pegĩzĩnĩ* 'weglaufen, entfliehen': *pegĩššjos* 'die flüchtlinge' A. XIX. 93. J. — *ujĩnĩ* 'jagen, verfolgen, einholen': *ujĩš-os* 'die verfolger' A. XIX. 93. J. — *malpànĩ* 'gondolni': *džetš mĩupašez* 'einen gutgesinnten' A. XIX. 108. J. — *viuĩnĩ* 'sein, vorhanden sein': *šures viuĩšen* 'auf dem wege (tkp. az úton lévővel)' A. XIX. 110. J. — *eskĩrĩnĩ* 'megnézni, megszemlélni, megfigyelnĩ': *eskerĩštemges* 'unvorsichtiger' A. XIX. 134. J. — *vožmànĩ* 'hüten': *šartšĩ vožmaš* 'die hüterin des rübenfeldes' A. XIX. 65. — *nuiĩnĩ* 'vinni': *kulām-murt-nuišān pumiškoz* 'halottvívő emberekkel találkozik' VNpk. 138. Sz. — *malpànĩ* 'gondolkozik': *malpašles* 'gondolótól' VNpk. 147. Sz. — *utĩnĩ* 'vigyáz, ügyel': *pudo-utĩšed* 'marhaőrző' VNpk. 1. O. — *važĩnĩ* 'hangot ad': *tuž važĩš* 'jó zengestű' VNpk. 6. O. — *ĩžĩnĩ* 'aludni': *ĩžĩš ud lu* 'nem alszol (tkp. nem lesz alvó)' VNpk. 9. O. — *čičaškĩnĩ* 'baszni': *čičaškiš* 'kurválnkódó' VNpk. 17. O. — *portmaškĩnĩ* 'kisért': *portmaškiš* 'csodaművelő (t. i. szellem)' VNpk. 24. O.

b) Az igenév elvesztette igenévi értékét, az alapigével sokkal lazább összefüggésben van, mint az előbbi esetben; önállóan szereplő névszó s állandó foglalkozást jelent: *vožinī* 'beschützen': *kabak-vožis* 'schenkwirt' A. XIX. 128. G. — *pellaskinī* 'fúni, ráfúni, igézni, varázsolni': *pellaskis* 'zaubarzt' A. XIX. 153. G. — *vaini* 'bringen, fahren, holen, abholen': *vištem pužiskem tavar-vaišen* 'dem dummkopf kam ein fuhrmann entgegen' A. XIX. 110. J. — *durini* 'schmieden': *duriskisli purt uz šurī* 'der schmied hat kein messer' A. XIX. 4. MU. — *peltinī* 'anhauchen, anblasen, beschwören': *peltiskis* 'zauberer' Chr. 40. U.

c) Az igenév élettelen tárgyat jelent, a mely élőnek van föltüntetve: *d'uinī* 'inni': *vm-d'uiš* 'der regenbogen', tkp. 'vízivó' A. XIX. 17. MU.

2. Az igenév magát a cselekvést jelenti (nomen actionis): *kuganī* 'schnattern, schreien': *kugaš* 'das schnattern' A. XI. 133. G. — *tšilānī* 'glänzen, schimmern': *limilen tšilāsez* 'das schimmern des schnees' (AMINOFF példája).

3. Az igenév a cselekvés eredményét jelenti (nomen acti): *kīnīnī* 'fölfordít': *kīnīs* 'stirn' A. XIX. 132. G.

4. **-on, -an** [WIEDEMANN 123 §; BUDENZ, UA. 188, 250; AMINOFF 41]. Alakja a legtöbbször **-on**, csak a frequentativ **-al** képzős igékből **-an**.

BUDENZ az **-o**-t illetőleg **-a**-t tartja a tulajdonképpeni nomen verbale-képzőnek, az **-n**-et pedig deminutiv végképzőnek veszi. Az **-o**-t illetőleg **-a**-t a fgr. nomen verbale-képző **-b** folytatójának tartja, éppúgy mint a nomen possessoris-képző **-o**-t illetőleg **-a**-t. SZINNYEI azonban a votják **-on** illetőleg **-an**-beli **-o**-t illetőleg **-a**-t nem sorolja fel a fgr. $\star-p \sim \star-\beta$ deverbális névszóképző folytatói között (NyH⁴, 77, 78). BEKE ÖDÖN az **-n**-et deverbális névszóképzőnek tartja (NyK. 39: 418).

A képző használata a következő:

A) Az igenév mint jelző szerepel:

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya (kevés ilyen példa van): *šijnī* 'essen', *d'uinī* 'trinken': *šion-d'uoṇ murjossē* 'die schmausfreunde' A. XIX. 84. MU. — *tšersini* 'spinnen': *tšerson-tšespriēz* 'die spindelscheibe' A. XIX. 53. MU.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya: *vōšanī* 'opfern, beten': *vōšan vōšiosmi van tātīn* A. XI. 50. MU.

— *kitkini* 'anspannen': *džétš kitkon valjostə sət* 'jól befogható lovakat adj' Chrest. 20. J. — *kiskini* 'ziehen, schleppen, reißen': *džétš kiskon iskalde sət* 'jól húzó teheneket adj' Chrest. 20. J. — *tšjškini* 'scheren': *džétš tšjškon izde sət* 'jól lenyírható juhokat adj' Chrest. 20. J. — *kitkini* 'befogni a lovat': *kitkon-valän* 'befogni való lóval' VNpk. 149. Sz. — *kiskini* 'fejni': *kiskon-iskalän* 'fejő tehénnel' VNpk. 149. Sz. — *čičkini* 'nyírni': *čičkon-izän* 'nyírni való juhval' VNpk. 149. Sz.

3. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés helyhatározója: *kelini* 'hálni': *kolon čumossä* 'hálókamráját' VNpk. 62. M. — *vetlini* 'gehen, wandern, reisen': *vuli vetlon sures* 'der weg zum wasserholen' A. XIX. 34. J. — *ponini* 'tenni, helyezni, rakni': *jirmä ponon-tijä-no oval-na* 'fejemet letévő helyem nincs' VNpk. 121. Sz. — *lobžini* 'repülni': *dukta lobžon vir-jilti koškom* 'fajd röpködő domb tetején megyünk mi át' VNpk. 256. Sz.

4. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés eszközhatározója a következő példában: *sinäni* 'kammen': *d'ir-sinän sinez* 'der kamm', tkp. 'fejet-fésülő fésű' A. XIX. 53. MU.

B) Az igenév mint önálló főnév szerepel.

1. Az igenév magát a cselekvést jelenti (nomen actionis): *kuräktini* 'búsulni, szomorkodni': *kurähton pumzä todsa* 'búsulásának okát megtudván' VNpk. 86. M. — *utššäni* 'suchen': *val utššan sain juromi* 'ich ging irre, als ich nach meinem pferd suchte' A. XIX. 92. J. — *vetlini* 'gehen, wandern, reisen': *juro-misa vetlon šainiz ruem odig pit,ši kqrka* 'als er da verirrt wanderte, kam er an ein kleines haus' A. XIX. 92. J. — *bertini* 'zurückkehren': *berton dirjazi* 'auf dem rückwege' A. XIX. 53. MU. — *šijnä* 'essen', *d'uñä* 'trinken': *šion-d'uon puškän-gäne iška-vün luoz* 'beim schmause findest du freunde' A. XIX. 3. U. — *kuñä* 'weben': *dera-kuon* 'das weben von leinwand' A. XIX. 11. U. — *kišnoaşkini* 'házasodni': *kišnoaşkon-dir* 'a házasodás ideje' VNpk. 77. Sz. — *kuštini* 'vetni': *dodž-kušton nunalä* 'a szán félretevésének napján' VNpk. 9. O.

2. Az igenév a cselekvés eredményét v. tárgyat jelenti (nomen acti v. objecti): *ulñä* 'sein, leben, verweilen': *ulon* 'das leben' A. XI. 163. G. — *imustñä* 'zum erstenmal nach den fasten fleischspeisen geniessen, mit dem fasten aufhören (bes.

zur zeit der weihnachten): *imuston dırja* 'zur weihnachtszeit' A. XIX. 130. G. — *siını* 'essen': *imustını sion lestitlam* 'sie richteten weihnachtsspeisen zu' A. XIX. 144. G. — *voşáškını* 'beten': *veşáškonez* 'die gebete' A. XIX. 146. G. — *kurıškını* 'beten': *kurıskon* 'gebet' Chrest. 464. G. — *vožını* 'halten, schützen': *tşag-vožon* 'kienspangestellt' A. XIX. 42. M. — *baştını* 'nehmen, kaufen': *ukšo baştone va i* 'ich habe etwas geld bei ihm (dem teufel) gut' A. XIX. 46. J. — *kıston karını* 'áldozatot hozni a halottaknak': *so kıston karonzi moţga-gurt dorın kińegşur dorın* 'diese opferzeremonie vollzieht sich im dorfe moţga, am flusse kińegşur' A. XIX. 100. J. — *kıştını* 'önteni, szórni': *mardan ataili vau şotisa kıston karo* 'sie bringen dem vater Mardan pferdeopfer' A. XIX. 100. J. — *sitını* 'szarni, notdurf verrichten, scheissen': *sitanad* 'in den after' A. XIX. 108. J. — *gažànı* 'lieben': *gažanez* 'der geliebte' A. XI. 22. MU. — *vuını* 'kommen': *kiıon džutşez gurt doraz vuon ażyn pottını kosem* 'bevor sie nach dem dorfe kamen, hiess der wolf den russen ihn herauslassen' A. XIX. 83. MU. — *ėužáktını* 'sárgulni, sáppadni': *ėužáktion* 'sárgaság' VNpk. 6. O. — *vişını* 'fájni, betegnek lenni': *vişonán* 'betegséggel' VNpk. 13. O. — *vuraşkını* 'megbirságotni': *tirişkon-vuraşkon* 'fizetés-birság' VNpk. 11. O. — *juını* 'ünnepelni': *juon-đırja* 'ünnep alkalmával' VNpk. 112. K. — *bitmini* 'véget ér': *duıja-betmon* 'a világ vége' VNpk. 29. Ma. — *kıştını* 'önt, szór, hint': *kıston* 'halottak sírjainál végzett áldozati szertartás' 173).

3. Az igenév a cselekvés eszközét jelenti: *suranı* 'mischen, umrühren, aufrühren, schüren': *gur-surán* 'schüreisen' A. XIX. 42. M. — *kuktşanı* 'hacken': *ta minam anaıewen turım-viži kuktşanez* 'das ist eine hacke, womit meine mutter die graswurzeln aufhackt' A. XIX. 53. MU.

4. Az igenév a cselekvés helyét jelenti: *pukını* 'sitzen': *pukon* 'stuhl' A. XI. 147. G. — *kelını* 'übernachten': *kelonni kunoka* 'der wirt der nachtherberge' A. XIX. 159. G.

C) Az igenév a főcselekményhez fűződő időhatározó mellékmondatot pótol néhány gyéren előforduló esetben: *vaşkını* 'leszállni, aláereszkedni, lefelé haladni, alásülyedni': *vaşkońnaz aúse* 'bei dem niederfallen fällt sie herab' A. XIX. 153. G. — *şotını* 'geben, gestatten, verheiraten': *kurban şotońnaz vıdem*

išîni 'nachdem er geopfert hatte, legte er sich (im walde) schlafen' A. XIX. 140. G.

5. **-ono, -ano** [BUDENZ, UA. 188, 274; WIEDEMANN 125 §; AMINOFF 41]. Összetett képző; elemei: *-on, -an* deverbális nomen-képző + *-o* nomen possessoris-képző. A képző használata a következő:

A) Az igenév mint a mondat állítmánya szerepel.

1. Önállóan.

a) Cselekvő értelemben oly folyamatos cselekvés kifejezésére, a melynek végbemenetele kívánatos vagy feltétlenül szükséges: *kutskîni* 'anfangen': *koť mar už bordî ognîn kutskono ní aslîm* 'jede arbeit muss ich selbst allein anfangen' A. XIX. 112. G. — *vandîni* 'schneiden, schlachten': *vandono* 'die muss ich schlachten' A. XIX. 122. G. — *vutskîni* 'erreichen': *vutskono* 'ich muss erreichen' A. XIX. 128. G. — *kelîni* 'übernachten': *ta'bre kelono ní kîtnke-no* 'jetzt musste er schon irgendwo übernachten' A. XIX. 132. G. — *viîni* 'ölni': *sojâ viono* 'öt meg kell ölni' VNpk. 62. M. — *koškinî* 'elmenni': *koškono* 'el kell mennem' VNpk. 109. M. — *ulîni* 'élni': *ulono kar* 'tedd, hogy élhessek' VNpk. 147. Sz.

b) Szenvedő értelemben: *estîni* 'heizen': *no korka estono* 'die stube muss geheizt werden' A. XI. 106. G.

2. Az igenévhez már segédige is járult, s ez összetett kifejezés a cselekvés szükségszerűségét fejezi ki: *šotîni* 'geben': *pijosmurtîz tšuhî šotono luem* 'der junge mann sollte ein füllen schenken' A. XIX. 74. MU.

3. Sajátságos kifejezések a következők: *sutîni* 'einholen': *sutono kađ luillam* 'sie waren darauf und daran (die flüchtlinge) einzuholen' (tk. 'utólérendőkhöz hasonlóak voltak') A. XIX. 93. J. — *birîni* 'zu ende gehen, zu grunde gehen': *so'bere kužmîz birono kađ luem* 'darauf schienen seine kräfte zu ende zu gehen' (tk. 'tönkremerendőkhöz hasonlóak voltak') A. XIX. 99. J. — *valâni* 'érteni': *valano-kađ* 'magától érthető' (tk. 'értendőkhöz hasonló') VNpk. 139. Sz.

B) Az igenév mint egy főnév jelzője szerepel:

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya: *girîni* 'pflügen': *girono vâumes* 'unsere pflügenden pferde' A. XI. 124. MU. — *vuîni* 'jönni, elérkezni': *vuono gužâm* 'beállónyár' VNpk. 1. O.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya: *jaratĩnĩ* 'lieben': *kuažlen jaratono murtez* 'der gñnstling Gottes' A. XIX. 140. G. — *jaratĩnĩ* 'lieben, gefallen finden an etw.': *jaratono mestajoz* 'beliebte plätze' A. XIX. 142. G. — *jarànĩ* 'taugen, gut genug sein': *ko't-kudiz jarano adami* 'jeder gesetzte mensch' A. XIX. 146. G. — *poštĩnĩ* 'abgenutzt werden': *poštono putz med poštoz* 'mag der gürtel abgenutzt werden, er muss doch abgenutzt werden' A. XI. 57. MU. — *užànĩ* 'dolgozni': *užano užmā* 'végzendő dolgomat' VNpk. 147. Sz.

3. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés eszköz-határozója: *gĩrĩnĩ* 'pflügen': *gĩrono gerĩmes* 'pflügenden pflug' A. XI. 124. MU.

6. **-mon** [WIEDEMANN 133 §; AMINOFF 41]. Összetett képző. Elemei: a mom. **-m** képző + **-on** nom. verb.-képző. Az igenév használata a következő:

A) Állítmányul áll oly cselekvés kifejezésére, a melynek beteljesülését óhajtjuk: *šuldĩrtĩnĩ* 'erfreuen': *kalĩklĩ šuldĩrtĩmon* 'mögen die menschen freude haben' A. XI. 133. G. — *vuzànĩ* 'verkaufen': *odig luketez vuzamon med lo* 'die eine hãlfte des getreides möge verkauft werden' A. XI. 147. G.

B) A főcselekményhez fűződő mellékcselekmény kifejezésére szolgál:

1. Az igenév mint alany: *tĩrĩnĩ* 'füllen, einladen, voll werden': *tĩrĩmon med lo* 'gebe es dann etwas, womit wir beladen können' A. XI. 146. G.

2. Az igenév mint tárgy: *šotĩnĩ* 'geben': *ekšeilĩ niũ-pĩ šotĩmon inmar šotsāũĩz-ke* 'wenn Inmar es so fügte, dass wir unsere söhne dem kaiser geben können' A. XI. 130. J. — *viť tĩrĩnĩ* 'steuer zahlen': *viť tĩrĩmon inmar šotsāũĩz-ke* 'wenn Inmar es so fügte, dass wir unsere steuer zahlen können' A. XI. 130. J.

3. Az igenév mint határozó: *tĩrĩnĩ* 'zahlen': *gosudarĩĩ kazna tĩrĩmon med šotoz inmar* 'zur zahlung des steuern dem guten herrscher, gebe Inmar' A. XI. 148. G.

4. Az igenév mint jelző: *vetlĩnĩ* 'járnĩ': *vetlõmon nunõ* 'oly gyermek, a ki tud járnĩ' (AMINOFF 41). — *leštĩnĩ* 'elvégezni': *leštõmon sež* 'oly munka, a melyet meg lehet tenni' (AMIN. 41).

C) Az igenév a következő példákban önálló főnévnek tekinthető: *orākčānĩ* 'megcsalni, rászedni': *pĩr vižĩjad ne-no-*

ku-no pinaláz oräkčamon šana četied med-az luilä-ni 'összes nemzetségeden át sohase legyen immár több mézed, mint a mennyivel gyermekeid csalogathatod' VNpk. 58. Sz. — *juini 'inni': jumon 'inni való'* VNpk. 139. Sz. — *šüini 'enni': šimon 'enni való'* VNpk. 139. Sz.

7. **-ontem, -antem** [WIEDEMANN 129 §; AMINOFF 41]. Összetett képző. Elemei: a deverbális nomen **-on** illetőleg **-an + -tem** fosztóképző [WIEDEMANN 236 §; BUDENZ, UA. 229, 277]. Használata a következő:

Az igenév mint jelző szerepel.

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya: *jaräni* 'taugen, gut genug sein, dienlich sein': *a gondirlen jarantem vižijosiz gine* 'der bär hatte nur die untauglichen wurzeln' A. XIX. 116. M. — *ortšini* 'vorübergehen': *ortšontem dauir lušä-u-ke* 'wenn die zeit nur nicht verginge' A. XI. 57. MU.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya: *jaratini* 'lieben, gefallen finden an etw.': *jaratontemze nälze* 'diejenige tochter, welche er nicht liebte' A. XIX. 157. G. — *vunätini* 'elfeledni': *ta vunätontäm bakatirjosleš užžaz* 'ezen felejtethetlen hősöknek tetteit' VNpk. 61. M.

3. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés határozója: *adžkini* 'látszani': *vumurt-pijos kartopka-muüz adžkontäm zarü pottilillam* 'Vu-murt fiak annyi aranyat hoztak elő, hogy a burgonyaföld láthatatlanná lett tőle' VNpk. 108. M. — *kinmini* 'frieren': *kišpu-kuar kinmontem intiez* 'eine stelle, wo das birkenlaub nicht erfriert' A. XIX. 98. J.

8. **-mtε** [WIEDEMANN 128 §; BUDENZ, UA. 229, 277; AMINOFF 41]. Összetett képző; elemei: deverbális nomen **-m** képző + **-tem** fosztó képző **-ε-vé** rövidülve. Használata a következő:

4) Az igenév mint állítmány szerepelhet s az alapigében kifejezett cselekvés meg nem történtét, be nem teljesülését jelenti: *addžilini* 'sehen': *addžilimte* 'etwas hat er nie gesehen' A. XIX. 8. G. — *adžilini* 'lát': *še-no-kinä-no adžilimtä* 'senkit sem látott' VNpk. 108. M. — *luini, luini* 'werden, sein, möglich sein': *vaškem beraz soen asleštiz diš-kutε dišamez luimte ni* 'nachdem er hinuntergekommen war, konnte er sich nicht

mehr die eigenen kleider anziehen' A. XIX. 87. J. — *jaratini* 'lieben': *kupetš lajt,šiz jaratimz* 'es war ein kaufmann, der seinen lohndiener nicht liebte' A. XIX. 88. J. — *viuini* 'sein, vorhanden sein': *šaitan soku doraz viuimz* 'der teufel war damals nicht zu hause' A. XIX. 89. J. — *uwillani* 'sein': *mardanlen pijosiz at,šiz kađ kužmo uwillamz ni* 'die söhne Mardans waren nicht mehr so stark wie er selbst' A. XIX. 98. J. — *todini* 'wissen': *bija-durak soiz todimz* 'das wusste Bija-durak nicht' A. XIX. 99. J. — *pirini* 'gehen, eingehen': *vāuez pirimz* 'das pferd ging nicht' A. XIX. 100. J. — *vāuani* 'verstehen': *kišnoiez kartezeš veramz vāuamz* 'die frau verstand die worte ihres mannes nicht' A. XIX. 102. J. — *viuini* 'sein, vorhanden sein': *tšet,ši kužo so'ku tšet,ši doraz viuimz* 'der besitzer des honigs war gerade nicht bei der honigkufe' A. XIX. 100. J. — *tirmini* 'voll werden, zureichen': *ukšoiez šlapajaz tirmimz* 'das geld füllte den hut nicht' A. XIX. 52. MU. — *oskini* 'glauben': *so sāydat ašla oskimz* 'zuerst glaubte der soldat es nicht' A. XIX. 61. MU. — *nuuini* 'führen, tragen': *pilesez nuuimzezi* 'den kahlkopf nahmen sie nicht mit' A. XIX. 65. MU. — *vilini* 'sein, vorhanden sein': *vištemlen gerižez addžemez vilimz* 'der narr hatte nie einen pflug gesehen' A. XIX. 78. MU. — *pogirani* 'leborul': *pid,jilištiz ožit-ginā pogiramtā* 'kevéš hja hogy le nem esett a lábáról' VNpk. 111. K. — *tirmitini* 'megtölteni': *tirmitimtā* 'nem töltötte meg' VNpk. 112. K. — *adžilini* 'lát': *adžilimtā-ni* 'nem látta' VNpk. 112. K.

B) Az igenév a főcselekményhez fűződő mellékcselekményt fejezi ki, a mely a főcselekmény ok- vagy módhatározója: *jaratini* 'lieben, gefallen finden an etw.': *jaratemežinž so nīzes vajiž vožo dīrja korka* 'weil sie ihre tochter nicht liebten, führten sie zur vožo-zeit in ein (verlassenes) haus' A. XIX. 137. G. — *addžillani* 'sehen': *minillam minillam addžillamz* 'sie fuhren unaufhörlich ohne (die flüchtlinge) zu sehen' A. XIX. 93. J. — *šöttini* 'finden, erforschen': *minillam minillam toos uisa no šöttillamz* 'sie (die verfolger) fuhren unaufhörlich jagend weiter, ohne zu finden' A. XIX. 93. J. — *pirini* 'gehen': *šöd vāuez pirimteš mardan-atai tšuž vāuez viuē pukšisa potini turtz viuem vu vamen* 'da das schwarze pferd nicht ging, setzte sich vater Mardan auf ein gelbes pferd und wollte

so über den fluss fahren' A. XIX. 100. J. — *važini* 'antworten': *važimteistiz dovgisa ležem* 'da sie nichts antwortete, gab er ihr einen stoss' A. XIX. 111. J. — *vormini* 'birni, im stande sein': *ad'ami uksoze vorminte no peri a tšiz nupijasa nuem* 'da der mann sein geld nicht zu tragen vermochte, so trug der teufel selbst (das geld) auf seinen schultern' A. XIX. 63. MU. — *tirmini* 'voll werden, zureichen': *so-berε souos d'ormillam virlen tirmimteijezli* 'dann waren sie übel angekommen, da das blut nicht ausreichte' A. XIX. 74. MU. — *addžini* 'sehen': *so murt ötšε addžimteziwi polmem* 'es wunderte sich, dass sie nichts sahen' A. XIX. 74. MU.

C) Az igenév mint jelző: *udaltini* 'tenyészni, dúsan nőni, sikerülni': *hān uddutimε aεε vuem* 'er kam nach einer gegend, wo die ernte fehlgeschlagen hatte' A. XIX. 88. J. — *liktini* 'kommen, gelangen': *mumiz ajiz liktimε saldatlen* 'die mutter und der vater des noch nicht heimgekehrten soldaten' A. XIX. 134. J. — *bördini* 'weinen': *bördimε nunjui noni ug šoto* 'man gibt nicht die brust einem kinde, welches nicht weint' A. XIX. 3. MU. — *kizini* 'bevet': *kizimtä ažiž* 'bevetetlen helye' VNpk. 22. O.

9. -et [WIEDEMANN 237. §; BUDENZ, UA. 220; AMINOFF 23]. BUDENZ szerint vegyes (ige+névszó) képző -t. frequentativ értékű előképzővel (UA. 22); a tulajdonképpeni nom. verb. képző a fgr. -j (-g) volt, a mely azonban lekopott (UA. 197).

1. Az -et- (MUNKÁCSINÁL -ät-)tel képzett szó a cselekvés tárgyat v. eredményét jelenti (nomen acti v. objecti): *kertti-* (Sz.), *kert-* (K.) 'kötni': *kerttät* (Sz.) 'kötés, kötelék' 146. — *kışjal-*, *kēsjal-* (K.) 'foltozni': *kışjät* (Sz.) 'falt' 157. — *kimal-*, *kēmal-* 'leborít': *kimät* 'fedő, fedél' 159. — *gerdžal-* (Sz.), *geržal-* (K.) 'összekötözni, bekötni, csomót, csokrot kötni': *gerdžät* (Sz.) 'kötés, csomó' 239. — *gožt-* 'fölni, leírni': *gožtät* 'írat, levél' 246. — *juk-* 'osztani': *jukät* 'rész' 282. — *jurt-*, *jurtti-* (Sz., G.) 'segíteni, támogatni': *jurtät* 'segítség' 287. — *čup-* (Sz.), *čup-* 'róni, rovátkolni': *čupät* (Sz.), *čupät* 'rovás, rovátka, rovat' 298. — *čup-* 'malom- v. halászgátat kötni': *čupät* (K.) 'gát' 298. — *teb-* (K.) 'pólyálni, begöngyölni': *tebät* 'pólya, pelenka' 348. — *tīm-* 'töltéssel, gáttal elrekeszteni a vizet': *tīmät* (Sz.) 'töltés, gát' 353. — *tijalt-* 'letörni, ketté szegni': *tijaltät* 'leszegett darabka'

360. — *suž-* (Sz.), *suž-*, *süž-* (K., J.) 'fűzni, fölszedni': *sužät*, *sužät* (K.) 'fűzer, fonat' 433. — *zir-*, *zër-* (K.) 'kenni, megdörzsölni, bemázolni': *zirät* (Sz.) 'zabliszt és tej keveréke, melyet vaj helyett a lepényre kennek' 442. — *süž-*, *suž-* (K.) 'fűzni, fölfűzni': *süžät*, *sužät* 'fűzer, fonat' 465. — *pën-* (K.) 'fonni': *pënät* (K.) 'fonat' 558. — *dumjini* 'binden, anbinden': *dumet* 'band' A. XIX. 15. MU. — *vönuđini* 'ausbreiten': *vönuđet* 'die decke' A. XIX. 53. MU.

2. A képzett szó a cselekvés eszközét jelenti (nomen instrumenti): *lipinî* 'befödni, betakarni, betetőzni': *lipetjos* 'dächer' A. XIX. 156. G. — *pidsal-* 'bezárni, lezárni': *pidsät* 'ajtóféle' 556. — *pik-*, *pëk-* (K.) 'támasztani, megtámasztani, rátámasztani': *pikät* 'támasztó (fa v. rúd), tetőoszlop' 551. — *kortnal-* 'fölszabolázni': *kortnät* (Sz., G.) 'szabolavas' 190.

10. **-os** [BUDENZ 189, AMINOFF 24]. BUDENZ az *-o*-ban látja a tulajdonképeni deverbális nomen-képzőt, az *-s*-et pedig utóképzőnek veszi (az *-o* azonos a nomen possessoris *-o* képzővel). A vele képzett szó a cselekvés tárgyát v. eredményét jelenti: *todmal-* 'megismer': *todmos* 'jel, jegy' 364. — *pikt-* (Sz., G.) 'földagad, megkel, fölpuffad': *piktos* (Sz.) 'daganat, dagadás' 552. — *pot-* 'támad, keletkezik': *potos* (Sz., K.) 'kelés, kelevény, kinövés' 574. — *pukt-* 'helyezni, tenni, állítani': *puktos* 'kévesor' 588. — *vat-*, *wat-* (G., U.) 'elrejtteni, eltitkolni': *vatos* (Sz.) 'rejtett, titkolt dolog' 643. — *vošt-* 'cserélni': *voštos* 'csere' 678. — *mertti-* 'ültetni': *merttos* (J.) 'ültetvény, kert' 711.

11. **-it** [WIEDEMANN 238. §; BUDENZ, UA. 213, AMINOFF 22]. BUDENZ szerint a fgr. *-d* deverbális képző folytatójának tekinthető, SZINNYEI azonban a fgr. deverbális **t ~ *d* képző folytatói közé nem veszi föl (NyH.⁴ 78, 79; Fgr. Spr. 92).

A képző mellékeveket képez igékből: *džužanî* 'aufgehen': *džužit* 'hoch' A. XIX. 142. G. — *koškämänî* 'félni': *koškämît* 'félelmetes' VNpk. 61. M. — *veškänî* 'genesen': *veškît* 'wohlgebildet' A. XI. 34. MU. — *ëoëkatini* 'egyenlővé tenni, egyengetni': *ëoëkit* 'sík, síma' VNpk. 49. Sz. — *paškitiñi* 'szélesíteni': *paškît* 'széles' VNpk. 149. Sz. — *kiškal-* (Sz., M., G.) 'félni, ijedségben lenni': *kiškît* 'félelmetes' 157. — *žokat-* (Sz.), *žekat-* (K.) 'szorítani, agyonszorítani, folytatni': *žokît*, *žokêt*, *žékêt* (K.) 'szoros' 300. — *žirdat-* (Sz.), *žërdat-* (K.) 'izzóvá tenni, izzí-

tani': *žirdit* (Sz.), *žěrdět* (K.) 'izzó, forró' 334. — *tupal-* 'illeni': *tupit* 'illő' 381. — *šurd-* 'rémülni': *šurdit* 'veszedelmes' 504. — *heb-* 'meglágyulni': *hebit* 'lágý' 526. — *lak-* 'ragasztani': *lakit* 'ragacos, ragadós, szurtos' 750.

12. -*sa* [WIEDEMANN 131., 132. §; AMINOFF 43]. Alakjai: -*sa*, -*ša*, -*isa* és -*asa* (a frequ. -*al* képzős igék mellett); az *i* és *í* nem jelentős elemek.

A képző használata a következő:

A) Az igenév az állítmánynyal egybeforrva sajátyszerű pleonasztikus összetett kifejezést alkot. Az igenév ilyenén való használata igen sűrű a votjákban: *kunojani* 'zu gaste sein': *ule n mumizni kunojasa* 'sie war eine zeit lang bei ihrer mutter zu gaste' (tkp. 'vendégeskedve élt') A. XIX. 149. G. — *joznani* 'szétvagdal': *joznasa dasallam* 'szétvagdalták' (tkp. 'szétvagdalva készítettek') VNpk. 61. M. — *kuštini* 'verlassen': *leštem gin kariošses kuštisa* 'da sie ja ihre nester verlassen' (tkp. 'készülnek elhagyni') A. XI. 85. J. — *pegdžini* 'weglaufen, entfliehen': *adami pegdžisa koškem* 'der mann floh davon' (tkp. 'elfutva element') A. XIX. 84. J. — *nuveskani* 'jagen': *vañ udmurtjos so nuveskin nuveskasa vetlo viuem* 'alle wotjaken sollen in diesen wäldern gejagt haben' (tkp. 'vadászva bolyongtak') A. XIX. 84. J. — *ponini* 'setzen, legen': *as intiaaz puklo ponsa wuem* 'er legte auf seine schlafstelle einen klotz' (tkp. 'helyező volt') A. XIX. 84. J. — *ibini* 'vetni, löni': *ipsa lešem* 'er schoss' (tkp. 'löve dobta') A. XIX. 86. J. — *kiwini* 'hören': *taoslen veraškemzes adami veš kiwisa wuem* 'der mann hörte alles, was sie sagten' (tkp. 'halló volt') A. XIX. 89. J. — *pottini* 'herausführen, herausbringen': *kišnojez adamijež pottisa lešem* 'seine frau führte den mann hinaus' (tkp. 'kivezetve engedte') A. XIX. 89. J. — *uini* 'verfolgen, nachjagen, einholen': *koškillam nošik uisa* 'wieder jagten sie fort' (tkp. 'üldözve mentek') A. XIX. 93. J. — *ibini* 'löni': *guťšín kuš dorišen ibisa vâua-viž dori vutte viuem* 'er vermochte von guťšín-kuš bis nach der vâua-brücke (den pfeil) zu schießen' (tkp. 'löve hozta') A. XIX. 98. J. — *bastini* 'nehmen, kaufen': *oží so uno kišno bastisa wuem* 'so hatte er in seiner lebenszeit mehrere frauen' (tkp. 'vevő volt') A. XIX. 98. J. — *ullani* 'treiben': *porjos gondirež ullasa miniki* 'während die tscheremissen den bären jagten' (tkp. 'üzve mentek') A. XIX.

99. J. — *bittini* 'beendigen, ein ende machen': *bija-durak porjosiz berloşjossz bittisa minem* 'Bija-durak schlug die hintersten (unter den verfolgenden) tscheremissen tot' (tkp. 'bevégezve ment') A. XIX. 99. J. — *kargini* 'verfluchen': *kargisa keltem* 'er verfluchte' (tkp. 'átkozva hátrahagyta') A. XIX. 100. J. — *vandiwini* 'vágni, metszeni': *vandiwisa tupatillam* 'sie schnitten ab' (tkp. 'vágva elrendezték') A. XIX. 100. J. — *şunani* 'schmelzen': *şunasa bîroz* 'es schmilzt weg' (tkp. 'olvadva tönkre megy') A. XIX. 108. J. — *gorini* 'aus vollem halse lachen': *aļi gorsa uuε vau* 'eben lachte sie laut' (tkp. 'nevető volt') A. XIX. 110. J. — *mişgani* 'mit der faustschlagen': *adamijos noş mişgasa leşillam* 'noch einmal schlugen die leute sie mit den fäusten' (tkp. 'ököllel ütve engedte') A. XIX. 111. J. — *urđini* 'lehnen, aufstützen': *anaize nörkorop bordi no-şik urđisa keltem* 'wieder lehnte er seine mutter an den flechtkorb' (tkp. 'támasztva hagyta') A. XIX. 111. J. — *vitini* 'warten': *vitisa uuε viutem* 'er soll gewartet haben' (tkp. 'váró volt') A. XIX. 56. MU. — *liktini* 'kommen, gelangen': *obida liktisa vuem* 'dann kam der waldgeist dahin' (tkp. 'jőve jött') A. XIX. 56. MU. — *nupiani* 'terhet venni magára': *nupiasa vajem* 'er warf es über die schulter' (tkp. 'terhet magára véve hozta') A. XIX. 62. MU. — *nupiani* 'terhet venni magára': *nupiasa vuttem* 'er trug' (tkp. 'terhet magára véve vitte') A. XIX. 62. MU. — *kuştini* 'werfen, schleudern': *peri so vuko-kőez so ad'ami şorε kuştisa leşem* 'der teufel liess den mühlstein auf den mann fallen' (tkp. 'dobva engedte') A. XIX. 63. MU. — *pirani* 'eintreten', *potani* 'weggehen': *pirasa potasa vetillam* 'sie gingen hinaus und herein' (tkp. 'belépve elmenve vándoroltak') A. XIX. 74. MU. — *borşani* 'zumachen': *borşasa ponem* 'er machte es zu' (tkp. 'becsukva helyezte') A. XIX. 79. MU. — *şiini* 'essen': *na-rak şiisa bittem* 'er ass alles auf' (tkp. 'megéve véget vetett neki') A. XIX. 79. MU. — *şalşini* 'köpni': *şalşisa kelti* 'köpj' (tkp. 'köpve hátrahagyd') VNpk. 11. O.

Néha az igenév nem az állítmányhoz, hanem más mondatrészhez csatlakozik: *şukkini* 'verni, ütni, csapdosni': *şukkisa vijam lučkaşkiş-vorlän şejiz van* 'egy agyonütött tolvajnak van itt a holt teste' (tkp. 'csapdosva agyonütött') VNpk. 86. M. — *uudżini* 'aufleben, auferstehen': *uudżisa suutemez ponna* 'um

seiner auferstehung willen' (tkp. 'feltámadva felállása miatt') A. XI. 130. J.

B) Az igenév a főcselekményhez járuló mellékkörülményt fejezi ki s mint ilyen különféle határozó mellékmondatokat pótol:

1. Az igenév mint módhatározó: *žigirtini* 'átkarolni': *sere soje potto džigirtisa* 'darauf umarmen sie ihn und tragen ihn weg' A. XIX. 121. G. — *ulini* 'sein, leben, verweilen': *ulisa ulisa lekos tros udmortjos žiliži* 'im laufe der zeit vermehrten sich aber die wotjaken überaus' A. XIX. 146. G. — *kurtčini* 'beleharapni, hozzáharapni, megharapni': *mon kurtčisa vožo mešokme* 'ich halte den sack mit den zähnen fest' A. XIX. 148. G. — *kotirtini* 'felforgat', *kwaštini* 'kiszárit': *soj ta tiž kotirtisa kwaštisa kutni odjaško* 'azt akarom én megfogni [úgyhogy] ezt a tavat felforgatom és kiszáritom' VNpk. 108. M. — *vetlini* 'wandern': *ta val-utšas so kišmoženiz oži vetliša tuž bažkem* 'als der pferdesucher nun also mit seiner frau herumwanderte, wurde er sehr reich' A. XIX. 94. J. — *potini* 'gehen': *vāya vamen potsa nure ušem* 'er flog über den vāya-fluss hin und fiel da in einen sumpf' A. XIX. 99. J. — *kutkini* 'kezd, hozzáfog': *žukna-ik kutkisa* 'reggeltől fogva' VNpk. 6. O. — *vuzani* 'elad': *vuzmä vuzasa šotām vitmä* 'árunk eladásával szerzett adónkat' VNpk. 152.

2. Az igenév mint állapothatározó: *berdini* 'weinen': *šuem berš berdisa berdisa gurtaz koškem starikež dor* 'nachdem sie also gesagt hatte, ging sie bitterlich weinend nach ihrem dorf zu ihrem manne' A. XIX. 150. G. — *kariškini* 'sich zu etw. machen, sich in etw. verwandeln': *šir-gōlik kariškisa tubem* 'er kletterte ganz nackt hinauf' A. XIX. 87. J. — *kujani* 'werfen, wegwerfen': *dišs-kutš važze-ik kujasa tubem* 'er warf alle seine kleider weg und kletterte hinauf' A. XIX. 87. J. — *bördini* 'weinen': *beriš ulin bōrdisa ulš* 'da sitzt sie weinend unter der linde' A. XIX. 94. J. — *pajmini* 'bámulni': *pajmisa koškem* 'er ging erstaunt weg' A. XIX. 99. J. — *džuani* 'brennen': *bides dužnš džuasa bitmoz* 'die ganze welt geht in flammen aus' A. XIX. 15. MU. — *utšani* 'suchen': *pijosmurt, vāuze utšasa, šai viue pirem* 'der junge mann kam, indem er nach seinem pferde suchte, auf den friedhof hinein' A. XIX. 74. MU. — *šilini* 'áll': *zor-ulin silsa*: *badžin budod* 'eső alatt állván nagyra nősz' VNpk. 6. O.

3. Az igenév mint időhatározó: *pukîñî* 'sitzen': *keñake pukîsa ñulesmurt berte* 'nachdem er eine zeit lang gesessen hatte, kommt der waldgeist zurück' A. XIX. 126. G. — *kîlîñî* 'hören': *kîlîsa so kunoka potε korkaš* 'als der hauswirt hört, geht er aus der stube' A. XIX. 132. G. — *šedîñî* 'merken': *kîk pol umož šotemze šedîsa kuašleš nožik ñuleskî mîñiz kurîñî zorze beš šejo-sîzlen keseg vîlaz no* 'als er merkte, dass Gott zweimal glücklich (regen) gegeben hatte, so ging er noch einmal in den wald, um Gott auch für die landstriche seiner nachbarn um regen zu bitten' A. XIX. 141. G. — *mîñîñî* 'gehen': *mîñîsa todmo kîšnomurtez addžo* 'auf dem wege sehen sie ein bekanntes weib' A. XIX. 159. G. — *addžîñî* 'sehen, ansehen': *soje addžîsa adami piš šăueniz ibem pâuesmurtez* 'als der mann das bemerkte, schoss er den waldgeist mit seiner flinte' A. XIX. 84. J. — *uuîñî* 'sein, leben, verweilen': *so-berε tuž kema uuîsa adamiñen pâuesmurt tšoš luillam* 'nach geraumer zeit trafen der mann und der waldgeist darauf zusammen' A. XIX. 85. J. — *killîñî* 'liegen': *ožit killîsa noš veram* 'nachdem sie eine weile gelegen hatte, sagte sie' A. XIX. 89. J. — *ötîñî* 'rufen, laden, einladen': *bija-durakez doraz ôtsa vožmatem* 'er lud den Bija durak zu sich und zeigte ihm (den schlägel)' A. XIX. 99. J. — *uttšâñî* 'suchen': *kuiñmož tšože uttšasa šettem muresli pu* 'nachdem er volle drei tage gesucht hatte, fand er (dienliches) holz zu den decken' A. XIX. 56. MU. — *uzîrmîñî* 'reich werden': *tuž uzîrmîsa kupešli potem* 'nachdem er sehr reich geworden war, wurde er kaufmann' A. XIX. 57. MU. — *piñ siskîñî* 'mit den zähnen knirschen': *siskîsa odig piñze-ik tšîgem* 'während des kauens zerbrach er sogar einen zahn' A. XIX. 63. MU. — *bördîñî* 'weinen': *tuž kema bôrdîsa kuñem* 'er starb, nachdem er sehr lange geweint hatte' A. XIX. 79. MU.

4. Az igenév mint okhatározó: *tšaklànî* 'meinen, denken': *at šîzes koški-zî, tšaklasa soje bîtto-zî vožojos šusa* 'sie gingen selbst weg, indem sie berechneten, dass die vožo's ihr ein ende machen sollten' A. XIX. 137. G. — *kožâñî* 'denken, meinen': *doygâñî kutîškem puklojez, adami kožasa* 'er fing an, den klotz zu stechen, in dem glauben, dass er der mann sei' A. XIX. 84. J. — *žalâñî* 'megsajnálni vkit': *adami žalasa ležem soje* 'aus mitleid liess ihn der mensch herein' A. XIX. 104. J. — *gažâñî*

'lieben': *inmared šotem gažasa* 'dein gott hat sie dir aus liebe gegeben' A. XI. 34. MU. — *luškānī* 'stehlen': *vor as ižize luškasa uatoz* 'der dieb stiehit und versteckt seine eigene mütze' A. XIX. 3. U. — *kinmīni* 'fázni': *kinmisa kulko-ug in* 'a hidegtől meghalok már' VNpk. 120. Sz. — *bordīni* 'sírni': *bordsa katā ovol-ni-no* 'a sírástól nincs erőm' VNpk. 138. Sz.

5. Az igenév mint célhatározó: *tsāklānī* 'meinen, denken': *no so tsāklasa nuem keltīnī so nīlze* 'er führte sie in der absicht, diese seine tochter (im walde) zu verlassen' A. XIX. 156. G. — *šiini* 'essen': *atšid veš adami šisa vetliškod* 'du streichst beständig herum, um menschen zu essen' A. XIX. 89. J. — *uini* 'verfolgen, nachjagen, einholen': *ležem nīljosse uisa* 'er schickte seine töchter um (nach den fliehenden) zu jagen' A. XIX. 93. J.

13. **-ki** [WIEDEMANN 134. §; BUDENZ, UA. 47; AMINOFF 43]. Alakjai: *-ikī*, *-iki*, *-īku*, *-iku*, *-aku*. A *-k-t* BUDENZ a fgr. *-ng* frequ. képző folytatójának tartja, SZINNYEI azonban ezt az egyeztetést nem fogadja el (vö. NyH.⁴ 58. és Fgr. Spr. 124). Az igenév a legtöbbször személyraggal van ellátva; használata a következő:

A főcselekménynyel egyidejű mellékcselekményt fejez ki:

1. Ha a főcselekmény jelenidejű, akkor az igenév is befejezetlen cselekvést jelent: *bertīnī* 'visszatér': *bertīkuz sojin tšotšša muket udmort* 'auf der rückfahrt schliesst sich an ihn ein anderer wotjake an' A. XIX. 119. G. — *ponīnī* 'setzen, legen': *šin ponīku gozižen kertīnī kulz* 'beim einsetzen des auges muss man (dich) mit dem stricke binden' A. XIX. 132. G. — *ižini* 'aludni': *koťkiži tuž ižikim-no pelmitiš širāz šo-diško-no* 'akármilyen erősen alszom is, a sötétből észreveszem az egeret' VNpk. 86. M. — *ižini* 'schlafen': *ton ižikid kiži ižiskod?* 'auf welche weise schläfst du, wenn du schläfst' A. XIX. 84. J. — *minam ižikim šinmi tšarka kađ lue* 'meine augen sind im schlafe einem branntweinglas ähnlich' A. XIX. 84. J. — *ibīwiškini* 'schiessen': *ibīwiškikiz noš guľšīn-kuš dori-sen ibisa vāua-viž dori vutte vīuē* 'beim schiessen (mit bogen) vermochte er von guľšīn-kuš bis nach der vāua-brücke (den pfeil) zu schiessen' A. XIX. 98. J. — *kimmini* 'frieren': *pūnuu toūāutē kimmikiz šue* 'im winter sagt der hund, wenn ihm

friert' A. XIX. 6. MU. — *bertîni* 'zurückkehren': *bertîkiz nules pala utšiskoz* 'bei der rückkehr blickt er nach dem wald' A. XIX. 12. U. — *mîni* 'gehen': *mînikiz gurt pala utšiskoz* 'beim hingehen blickt er nach hause' A. XIX. 12. U. — *pîrîni* 'eingehen': *pîrikiz sed pîroz* 'es geht schwarz hinein' A. XIX. 13. U. — *potîni* 'hinausgehen, herauskommen': *potîkiz ted potoz* 'es kommt weiss heraus' A. XIX. 13. U. — *settini* 'találni': *uksoáz settikid, sozijanid jotkisa, so-bordî taži šu* 'midön kincset találasz, ruhád előreszével megérintvén, így szólj hozzá' VNpk. 1. O. — *usîni* 'esni': *limi usîkiz, jurt-ger-bordî-kü lakiskü* 'ha a hó estében a ház[fal]hoz tapad' VNpk. 6. O. — *gudîrjani* 'mennydörög': *kwaž gudîrjaki, punidä korkad än vož* 'midön mennydörög, kutyádat ne tartsd szobádban' VNpk. 6. O. — *votâni* 'álmodni': *votakid vuä-kä usid* 'álmodban vízbe esel' VNpk. 11. O. — *potîni* 'menni': *nîriš-ik pedlo potikid, šit vilad šalžisa kelti* 'midön először kimész, köpj szarodra' VNpk. 11. O.

2. Ha a főcselekmény multidejű, akkor az igenév is befejezett cselekvést jelent: *etîni* 'rufen, laden, einladen': *a kabak-vožisez kîskamenîz uallo etîkuz evel potem* 'der schenkwirt wagte zuerst aus furcht nicht hinauszugehen, als der waldgeist ihn rief' A. XIX. 128. G. — *tšaklânî* 'meinen, denken': *tšaklakuz addžem kuž nîlpu* 'während sie dies überlegte, sah sie eine hohe edeltanne' A. XIX. 156. G. — *pukîni* 'sitzen': *tîuîsaz tîu dorî* *pukîkiz so dorî pâuesmurt pîrem* 'während er in der hütte am feuer sass, trat der waldgeist zu ihm herein' A. XIX. 84. J. — *mîni* 'gehen': *porjos gondîrez ullasa mînikî bîja-durak porjosiz berlošjossz bîttisa mînem* 'während die tscheremissen den bären verfolgten, schlug Bija-durak die hintersten (unter den verfolgenden) tscheremissen tot' A. XIX. 99. J. — *mardan-atai ta mînikiz jadi-pâuašse vunctem vîuem* 'vater Mardan hatte, als er sich auf den weg machte, seinen wundersäbel vergessen' A. XIX. 100. J. — *ožmaškîni* 'kämpfen': *mardan-atai ožmaškîkiz berpelesz serttîškemiš bordžasa lestem berpelesz* 'weil (einmal) die hintere öse seines bastschuhes während eines kampfes abgerissen wurde, bediente er sich (danach immer) geflochterner bastschuhösen' A. XIX. 100. J. — *potîni* 'hinausgehen, herauskommen': *odig džutšî gurt vamen potîkiz odig murt dorî kâuni pîrni kurîskem* 'ein fuchs wanderte durch ein dorf und bat sich

von einem manne ein nachtlager aus' A. XIX. 104. J. — *kelîni* 'übernachten': *mon addži šugez vukoîn kelîkum* 'ieh sah auf der reise schreckliche dinge beim übernachten' A. XIX. 134. J. — *kutkîni* 'kezd': *taži ti-kotirti bižilni kutkîkizi* 'midön így futni kezdtek a tó körül' VNpk. 112. K.

14. **-tož** [WIEDEMANN 135. §; BUDENZ, UA. 225; AMINOFF 43]. Alakjai: *-itož*, *-itož*, *-tož*, *-itož*. Az *i* illetőleg *i* nem jelentős elemek. BUDENZ a *-tož* képzőt vegyes (ige + névszó) képzőnek tartja; előrésze a momentán *-t*, utórésze *-ož* consecutiv rag.

A képző használata a következő:

1. Az igenév időhatározó mellékmondatot pótol:

a) A főcselekmény az igenévben kifejezett cselekvés beálltaig tart: *vuini* 'jönni': *od-kä bigati vožni mi vutož* 'ha nem bírod megtartani, a míg megjövünk' VNpk. 86. M. — *šwini* 'sagen': *šuižoē d'ui* 'bevor du sagst, trinke' A. XI. 15. MU. — *kuuini* 'sterben': *kuuitožad dišod* 'bis an den tod lernst du' A. XIX. 6. MU. — *vuiini* 'kommen': *peri atšiz diňaz vuižoē nu-pijasa nuem* 'so trug der teufel selbst (das geld) auf seinen schultern, bis sie nach hause gelangten' A. XIX. 63. MU. — *vuiini* 'kommen, reif werden, fertig werden': *ta puez tatišen kutškisa ukmišli vuižoē po'dma* 'mache in diesem baum, von hier an beginnend bis neun bienenstöcke' A. XIX. 59. MU. — *sosirmîni* 'megbénulni': *sosirmitožaz* 'a míg csak meg nem bénul' VNpk. 138. Sz. — *lizäktîni* 'kékülni, elkékülni': *tibiriz lizäktitož mižgaloz sojä* 'addig öklözi, míg bele nem kékül a háta' VNpk. 139. Sz. — *vuini* 'jönni, megjönni': *vil' ar vutož-kä sutid* 'új évig égetsz' VNpk. 9. O. — *čumolo puktîni* 'boglyát rakni': *gumijän čumolo puktitož šudid-kä* 'ha fűszár-sípval játszol az asztagrakás idejéig' VNpk. 22. O.

b) A mellék- és főcselekmény egy időben történik: *keškîni* 'aufschreien': *atažez keškitož pižez inme vuoz* 'während der vater schreit, erreicht der sohn schon den himmel' A. XIX. 31. J. — *poštîni* 'kochen': *anažez tšorig poštitož daskik iskeme piuaskîni vetlem* 'einmal wanderte er, zwölf werst um zu baden, während seine mutter fische (zu der mahlzeit) kochte' A. XIX. 98. J. — *ulîni* 'él': *van ultožaz kur-adžîni-no pumaz kulni kulä* 'egész éltén át kínlódni és végtére meghalni kell' VNpk. 52. Sz.

c) A főcselekmény az igenévben kifejezett cselekvés beállta után történik: *šini* 'essen', *d'uiŋi* 'trinken': *so šuitož d'uiŋitož obida pašpurt vajisa liktisa vuem* 'als er (der mann) gegessen und getrunken hatte, kam der waldgeist und brachte einen reisepass mit sich' A. XIX. 61. MU.

2. «A helyett hogy» kezdetű mondatlall fordítható az igenév a következő példákban: *bašini* 'vesz, elvesz': *udmurt-kalik kenakāz baštitož koto nilāz med baštoz* 'a helyett hogy votják ember ángyot vegyen el, vegyen el terhes leányt' VNpk. 62. M. — *kur adžini* 'kínlódni': *taži kur-adžitož* — *šūam* — «*šok, lučce jiri med birož*» '«a helyett, hogy így szenvedjek» — szólott» — «no, inkább a fejem vesszen!»' VNpk. 57. K.

15. **-tek** [WIEDEMANN 136. § ; AMINOFF 43]. Alakjai: *-itek*, *-itāk*, *-itek*, *-tek*, *-atek*; az *i*, *ī* és *i* nem jelentős elemek, az *-a*-ban az *-al* frequ. képző lappang (MUNKÁCSI szövegeiben *-tāk*-nek jelölve). BEKE ÖDÖN szerint összetett képző, a mennyiben az abessivusi rag és a *-k* (a fennebb tárgyalt *-ki*-ben lévő) deverbális névszó-képző összetétele (NyK. 39:418). Az igenév azt a mellékkörülményt fejezi ki, a melynek megtörténte nélkül mehet csak végbe vagy kell végbemennie a főcselekménynek: *užāni* 'arbeiten': *užatek kuāž ug šot* 'ohne arbeit gibt Gott nichts' A. XIX. 9. G. — *šini* 'enni': *parš suraltāmāz šitāk ug čidaski-ni* 'ha csak disznóhabarékot nem eszem, nem csillapodom meg' VNpk. 86. M. — *pottini* 'hoz': *so-minda zarhi pottitākadi mon ti-bordis ug kuēki* 'annyi aranyat míg elő nem hoztok, én ti töletek nem távoزم' VNpk. 108. M. — *šettini* 'talál': *popsä šettitāk popkišno noš-ik tatčl liktā ini* 'a papné nem találván a papot, most ismét ide jön' VNpk. 109. M. — *viržilini* 'sich bewegen': *soje tšik odig kurože no viržilitek juže kensi nułdi* 'trage das getreide in die scheuer, ohne einen einzigen strohhalm zu bewegen' A. XIX. 93. J. — *vormini* 'im stande sein, vermögen': *virđžitini no vormitek paīmisa koškem* 'er ging, da er (den schlāgel) nicht einmal bewegen konnte, erstaunt weg' A. XIX. 99. J. — *šotini* 'geben': *niūumurtiz deremže šotitek kuēm* 'das mädchen starb, bevor sie das hemd geben könnte' A. XIX. 74. MU. — *vitini* 'warten': *obidaiež vititek uštem* 'er öffnete (die bienenstöcke) ohne auf den waldgeist zu warten' A. XIX. 56. MU. — *todini* 'wissen': *agaijosiz marže sože toditek pešterzes nupijallam*

‘die älteren brüder warfen, ohne zu wissen, was es war, den ranzen über die schulter’ A. XIX. 78. MU. — *dugdiliñi* ‘megállani’: *śuanjosiz das nunal’ eőžä odig-no dugdiltäk śisa, jusa ulillam* ‘a lakodalmások tíz napnyi ideig szünet nélkül (tkp. egyet sem szünetelvén) ettek, ittak’ VNpk 77. Sz. — *adkiñi* ‘látszani, tűnni’: *adkitäk kot-küči pirämed luoz* ‘látatlanul akárhova bemehetsz’ VNpk. 2. O. — *kurtčiñi* ‘beleharapni’: *ėukna murtdorä řañ kurtčiťäk-kä potid: solän urod vomez ton vilä uőoz* ‘ha reggel máshoz mész a nélkül, hogy kenyeret haraptál volna: az ő rossz álma te rád esik’ VNpk. 11. O. — *piriñi* ‘bemenni’: *kuläm-berä murtlän lulėz guä pėrėtäk řıldon nēnal mužem-vėlėn vetlä* ‘az embernek a lelke halál után a nélkül, hogy a sírba menne, negyven napig a földön jár’ VNpk. 29. Ma.

16. Ritkán előforduló képzők:

a) *-ep* [WIEDEMANN 244. §; BUDENZ, UA. 189; SZINNYEI, NyH.⁴ 78 és Fgr. Spr. 91]. A fgr. $\ast p \sim \ast \beta$ erős fokát képviseli: *ulñi* ‘él’: *oőez ulep no kuez zoltiőkem* ‘der ochs lebt, aber seine haut ist ausgespannt’ A. XIX. 38. J. — *uläp dėrjaz vetläm intėjosaz* ‘éltében járt helyein’ VNpk. 29. Ma.

b) *-o* [BUDENZ, UA. 189]. Végképző nélkül való egyszerű *o*-t lát BUDENZ a következő példákban: *uőt-* ‘aufmachen’: *uőto* ‘öffnung, loch’. — *sural-* ‘mischen’: *suro* ‘gemischt’. — *ku-* ‘flechten’: *kuo-mučko* ‘haarflechte’. — Vö. *-on, -an*.

c) *-i* [BUDENZ, UA. 197]. Végképző nélkül való egyszerű *i*-t lát BUDENZ a következő példákban: *őund-* ‘leuchten’: *őundi* ‘sonne’. — *geral-* ‘ackern’: *geri* ‘pflug’. — Vö. a 3. sz. alatt tárgyalt deverb. nom. képzőt.

b) Denominalis névszóképzés.

1. Kicsinyítő névszó.

a) *-ka* [BUDENZ, UA. 246; AMINOFF 23; SZINNYEI, NyH.⁴ 87. és Fgr. Spr. 97]. Ritkán előforduló kicsinyítő képző: *nıl* ‘leány’: *nılka* ‘leányka’ 515. — *nunı, nune* K. ‘csecsemő, gyermek’: *nunėkaj* ‘fiúcska, leányka’ 521. — *varmaj* ‘após’: *varmaka* ‘anyós’ 651.

b) *-es* [WIEDEMANN 235. §; BUDENZ, UA. 237; AMINOFF,

25]. Elég sűrűn használt képző. Alakjai: WICHMANN szövegeiben *-es*, MUNKÁCSINÁL *-äs*. A képző előtti vocalis, a mely nem jelentős elem, néha kiszorult.

A képző használata a következő:

1. A származékszó az alapszóhoz hasonló fogalmat jelent: *kotir* 'környezet, környék': *kotiräs* 'kerek' VNpk. 37. M. — *pel* 'fül': *berpeleses* 'die hintere öse seines bastschuhes' A. XIX. 100. J. — *urd* 'oldalborda': *urdäs* 'oldal' 114. — *jil* 'vminek a teteje': *täl-jiläs* (Sz.) 'az erdőség legkiemelkedőbb része' 269. — *négeli* (K.), *nugili* (M., Sz.) 'golyó': *négeläs* (K.), *nugiläs* (Sz.) 'kerek' 511. — *pogili* 'gyapjából összezsömösölt labda': *pogiläs* (Sz.) 'gömbölyű, golyó alakú' 569. — *vuz* 'árú, portéka': *vuzäs* 'árú, eladnivaló holmi' 697.

2. A származékszó az alapszóval összetartozó fogalmat jelent: *pol* '-szer': *šurs-poläs* 'ezerszeres' VNpk. 98. M. — *pid* 'láb': *pidäsištiz* 'a fenekéről' VNpk. 39. K. — *tol* 'tél': *toläs* 'csikó' (az első tél, azaz év után) 365. — *tuj*, *tüj* (K.) 'nyírfakéreg': *tujäs* 'nyírfakéregből készült kosárka' 374. — *purt* 'kés': *purtäs* 'hüvely, tok, tokmány' 602.

3. A származékszó valamivel bírót jelent: *ar* 'év': *das-kik* *aräs* 'tizenkét éves' VNpk. 149. Sz. — *kisiri*, *kisëre* (K.) 'ránéz, redő': *kisiräs* 'ránézős, redős' 173. — *gon* 'szőr, tollazat': *gonäs* 'szőrös, tollazott' 246. — *nod* 'gondolat': *nodäs* 'megállapodott esztű' 518.

A képző előtti vocalis kiszorult a következő alakokban: *jil* 'valaminek teteje': *jilso* 'hegyes' VNpk. 17. O. — *jilsal* 'hegyez' 269. — *nir*, *nër* (K.) 'orr': *nirsal* 'orral túrni' 516.

2. Sorszám név.

Képzője *-eti* [WIEDEMANN 92. §; BUDENZ, UA. 247. és 253; AMINOFF 22; SZINNYEI, NyH.⁴ 90. és Fgr. Spr. 111]. Az *-e*-ben valószínűleg nincs jelentős elem, az *-i*-ben azonban BUDENZ deminutiv képzőt sejt s a zürjén *-ik* mellénevekhez járuló deminutiv képzővel egyeztetni (a képzőnek az *-eti* mellett *-eti* alakja is előfordul): *kik* 'zwei': *kiktètize* 'einen anderen' A. XIX. 125. G. — *šor* 'mitte': *šoretiz* 'der mittlere' A. XIX. 110. J. — *šizim*, *šizim* (J., M.), *šizëm*, *šizëm* (K.) 'hét': *šizimäti*,

šizimäti (G.), *šizēmäti* 'hetedik' 456. — *ukmīs, ukmēs* (K.) 'kilencz': *ukmīsäti* 'kilenczedik' 83. — *das* 'tíz': *dasäti* 'tizedik' 388. — *šu, šü* 'száz': *šuäti, šüäti* (G.), *šüäti* (K.) 'századik' 468.

3. Valamihez tartozót és vmivel bírót jelentő névszó.

a) **-es** [BUDENZ, UA. 257. és 266; SZINNYEI, NyH.⁴ 92. és Fgr. Spr. 99]. Az **-e** nem jelentős elem.

A képző használata:

1. A leggyakrabban valamivel bírót jelentő névszót képez: *iz* 'kő': *izes* 'köves' 50. — *uko* 'paszománt': *ukoēs* 'paszomántos' 82. — *ukšo* 'pénz': *ukšoēs* 'pénzes' 82. — *ušto* 'lyuk, nyílás': *uštoēs* 'lyukas, tele lyukkal' 99. — *ul* 'rügy, bimbó': *uleš* 'ágas, galyas' 104. — *ur* (Sz., G., M.), *ür* (K., U.): *ureš* 'genyedséges' 110. — *urbo* 'büdös féreg, poloska': *urboēs* 'poloskás, teli poloskával' 114. — *kom* (K.), *kum* 'hég': *komeš* 'hégjű' 198. — *kol'i* (Sz.), *kül'e* 'kavics, kövecske': *kol'ieš* 'kavicsos' 199. — *kud* 'mocsaras hely': *kudeš* 'mocsaras' 212. — *gěžlo* (K.), *gižlo* (Sz.) 'rüh, kosz, var, fekély': *gěžloēs* (K.), *gižloēs* (Sz.) 'rühes, koszos' 240. — *girk* 'odu': *girkeš* 'odvas' 243. — *jara* (Sz., K.) 'seb': *jaraēs* (Sz.) 'sebes, sebbel teli' 262. — *jol, džul* (K.): *joleš* 'tejes' 280. — *čer, čēr, čir* (K.) 'kór, betegség': *čereš* 'beteg' 313. — *tāj* 'tetű': *tāješ* 'tetves' 347. — *tuš, tüš* (K.) 'szakál': *tuseš* 'szakálás' 377. — *deri, derli* (G.) 'sár, pocséta': *derieš, derlieš* (G.): 'sáros, mocskos, piszkos' 392. — *sit* 'szar, ganaj': *siteš* 'szaros' 426. — *zim* (G.) 'szag, bűz': *zimeš* 'szagos, illatos, бүдös' 442. — *šuj, šüj* (J., K.) 'agyag, ragacsos föld': *šuješ, šüješ* 'agygos' 469.

2. Valamihez tartozó névszót jelent: *kar* 'város', *kareš* 'városi' 133.

b) **-o** [WIEDEMANN 234. §; BUDENZ, UA. 274; AMINOFF 22]. Alakjai: **-o**, néha (hiatustöltő *j*-vel) **-jo**, elvértve **-a**. BUDENZ e képzőben a fgr. **-b** képző folytatását látja, a mely több finn-ugor nyelvben ma is mint *nomen verbale* és *nomen possessoris* képző szerepel. SZINNYEI azonban ezt az egyeztetést sem a NyH.-ba, sem a Fgr. Spr.-ba nem vette föl.

A képző használata: a vmivel bírót jelentő névszó (nomen possessoris) legelterjedtebb képzője.

I. Magában áll s jelentésben a magyar -s nom. possessoris megfelelője: *gon* 'haare': *gono* 'behaart' A. XIX. 44. G. — *ket* 'has': *koto niláz* 'terhes leányt' VNpk. 62. M. — *uko* 'gold-od. silbertresse': *ukojo no dišiosiz vandini* 'mit ihr kann man gold-verbrämte kleider schneiden' A. XI. 77. J. — *dun* 'wert, preis, zahlung': *duno* 'teuer' A. XIX. 72. J. — *kultšo* 'ring': *kultšojo* 'mit ringen versehen' A. XI. 77. J. — *d'öu* 'milch': *kuuem skäu d'öuo lue* 'eine gestorbene kuh ist eine gute milchkuh' A. XIX. 5. MU. — *višis* 'beteges': *višišo ažiš* 'beteges helyről' VNpk. 13. O. — *ket* 'has': *koto kišno-murtlän* 'terhes asszony-nak' VNpk. 17. O. — *jil* 'valaminek a hegye': *jilso* 'hegyes' VNpk. 17. O. — *kin* 'hideg': *kinmo* 'hideg' VNpk. 17. O. — *šep* 'kalász': *kik-šepo žegaz-kä* 'két kalászos rozst' VNpk. 22. O.

II. Néha az ilyen nomen possessoris mint élőlény neve szerepel: *tili* 'toll', *burd* 'szárny': *tilo-burdojos* 'vögel' A. XIX. 93. J. — *pid* 'fuss': *pudoues* 'des viehes' A. XIX. 75. MU.

III. A képzett szónak jelzője van s jelentésben a magyar -ú, -ű-képzős melléknévvel egyezik: *ket* 'magen, bauch, herz': *džetš-keto vožojos* 'gutgesinnte vožó's' A. XIX. 137. G. — *nid* 'nyel, szár': *tuj-nido* 'réznyelű' VNpk. 62. M. — *šokit* 'nehéz': *das kik pud šokta illän sabläz* '12 pud súlyú téasztaszablyát' VNpk. 62. M. — *kil* 'nyelv': *parš-kiloez* 'disznó nyelvű' VNpk. 86. M. — *bay* 'wange, gesicht, fläche, blatt': *andan bayo* 'eine stählerne schneide' A. XIX. 77. J. — *šin* 'szem': *odig-šinmo murt* 'der einäugige mensch' A. XIX. 63. MU. — *nim* 'név': *Šunü nimo* 'Sunyi nevű' VNpk. 138. Sz. — *ki* 'kéz': *kapči-kijo murt* 'könnyű kezű ember' VNpk. 22. O. — *šokit-kijo murt* 'nehéz kezű ember' VNpk. 22. O. — *gon* 'szőr, tollazat': *gid-utšedli tupaštäm gono valáz-kä* 'ha istállóörző (istenségednek) nem tetsző szőrű lovat veszel' VNpk. 23. O.

c) **-jem** [AMINOFF 22]. Használata megegyezik az -o képzőével.

1. Valamivel bírót jelentő névszót képez (a magyar -s képzős nom. possessoris jelentésbeli megfelelője): *gon* 'haare, (am körper) gefieder': *gonjem* 'mit haaren versehen, behaart' A. XI. 146. G. — *šur* 'horn': *šurjem* 'mit hörnern versehen, ge-

hört' G. Chrest. 889. — *joz* 'bütyök, bog': *jozjem* 'bütykös, bogos' 275. — *tolež* (Sz., M.), *tolež*, *tolež* (G., J., K.) 'hónap': *toležjem*, *toležjem* 'hónapos' 365. — *šu*, *šü* (K.) 'száz': *šujem* 'százaz' 469. — *ar* 'év': *arjem* 'éves' 28.

2. Használata megegyezik az előbbeni esetekével, csak a legtöbbször magának is van jelzője (a magyar -ú, -ül képzős nom. possessoris jelentésbeli megfelelője): *biž* 'farok': *bižjem* 'farkú' VNpk. 37. M. — *vogri* 'apró vízhullámok': *niłdon vogri-jem* 'negyven hullámgyűrűjű' VNpk. 38. M. — *pid* 'láb': *nił pidjem* 'négy lábú' VNpk. 38. M. — *kart* 'férj': *kik kartjem* *kišno* 'két férjű asszony' 136. — *tus*, *tüs* (K.) 'festett kép, festmény, rajz': *palaš tüşjem* *béžo kižiłi* 'pallos alakú üstökös' 375. — *pum* 'vég, határ, hegy': *pumjem* 'végű, hegyű' 600.

4. Vmi nélkül valót jelentő v. vmit tagadó névszó.

Képzője **-tem** [WIEDEMANN 236. §; BUDENZ, UA. 277; AMINOFF 22; SZINNYEI, Fgr. Spr. 106]. Alakja: WICHMANN szövegeiben **-tem**, MUNKÁCSINÁL **-täm**. Összetett képző. Tagadhatatlanul összefüggésben van az abessivus ragjával (**-tek**), vö. SZINNYEI, Fgr. Spr. 107; BEKE ÖDÖN szerint (NyK. 39 : 418) az abessivusi rag s az **-m** deverbális névszóképző összetétele.

A származékszó használata a következő:

1. Határozóul áll a mondatban: *vis* 'was zwischen ist, zwischenraum, lücke': *vistem* 'ohne lücke' A. XI. 133. G. — *vi* 'erő': *vitäm* 'erőtlenné' VNpk. 62. M. — *kat* 'erő, tehetség': *kattäm* 'tehetetlenné' VNpk. 62. M. — *amal* 'furfang': *amaltäm* 'furfang nélküli' VNpk. 62. M. — *viz* 'verstand, klugheit': *vištem* 'dumm' A. XIX. 110. J. — *eskeriš* 'megnéző': *eskerištemges* 'unvorsichtiger' A. XIX. 134. J. — *odig* 'egy': *ačmä'os odigtäm* *birom* 'mi egytől-egyig ki fogunk veszni' VNpk. 54. Sz. — *ažo* 'tehetséges, szorgalmas': *ažtäm* 'lusta' VNpk. 138. Sz. — *šud* 'szerencse, boldogság, jólét': *šudtäm* 'szerencsétlen' VNpk. 1. O. — *zor* 'eső': *zortäm* 'esőtlen' VNpk. 29. Ma.

2. Jelzőül áll a mondatban: *niulesmurt* 'waldgeist': *niulesmurttem* *jarmagga ug lu'ł* 'es giebt keinen jahrmarkt, wo die waldgeister nicht anwesend wären' A. XIX. 119. G. — *vumurt* 'wassergeist': *vumurttem* *jarmagga ug lu'ł* 'es giebt keinen jahr-

markt, wo die wassergeister nicht anwesend wären' A. XIX. 119. G. — *oż* 'háború': *ożtām-dirja* 'háborútlan időben' VNpk. 61. M. — *nān* 'brot, getreide': *nāntem murtjos* 'die brotlosen menschen' A. XIX. 88. J. — *viz* 'verstand, klugheit': *vištem piiez* 'der dumme sohn' A. XIX. 110. J. — *kus* 'csípő, derék': *kustām kion* 'csípőtlen farkas' VNpk. 34. Sz. — *pidās* 'fenék': *pidüstām išlapazā* 'feneketlen kalapját' VNpk. 112. K.

5. Comparativus.

1. **-ges** [AMINOFF 29; BUDENZ, UA. 286]: *eskerištēm* 'unvorsichtig': *eskerištēmgēs* 'unvorsichtiger' A. XIX. 134. J. — *badžin* 'nagy': *siž-pileš badžingās-kad potā* 'nagyobbfelének tesz egy harkályfióknál' VNpk. 34. Sz. — *českit* 'édes': *českitgās* 'legédesebb' VNpk. 58. K. — *kuž* 'hosszú': *kužgās* 'kissé hosszú' 217.

2. **-gem** [AMINOFF 29; BUDENZ, UA. 286]: *žužit* 'hoch': *žužitgem* 'höher' A. XIX. 119. G.

6. Névmások.

a) **-n** [BUDENZ, UA. 288; SZINNYEI, NyH.⁴ 97]: *kin* 'quis'; *mon* 'én', *ton* 'te'.

b) **-d** [BUDENZ, UA. 289]: *mar* 'was', BUDENZ az *r*-et *d*-ből származónak veszi.

7. Ritkán előforduló denominális névszóképzők.

1. **-i (i)** [BUDENZ, UA. 244]: *vin* 'jüngerer bruder': *vinī* 'neffe'; *viltir* 'körper': *viltiri* 'glied' [BUDENZ példái]; *bam* 'arcz': *bami* 'arczoeska' 610. — *aj* 'atya': *aji* 'hím, kan' 4.

2. **-is** [BUDENZ, UA. 366]. Nomen possessi képzője: *ul* 'unter': *ulīs* 'der untere'. — *vil* 'oben': *vilīs* 'der obere'. — *nir* 'nase': *niriš* v. az *až-niriš* 'der erste' (tkp. 'elő-orri') (BUDENZ példái).

3. **-ok**: *biž* 'fark': *bižok* 'üstökös' 623.

4. **-oī (-oj)** [WIEDEMANN 242. §; AMINOFF 23]. WIEDEMANN szerint az *uj*, *ūj* 'éjszaka' szóból származik; szerinte az **-oī**-al képzett szók voltaképp összetételek.

A képző, számnévhez függesztve, bizonyos időtartamot

jelöl: *kuiñ* 'drei': *kuiñmoĩ t̃soʒe* 'volle drei tage' A. XIX. 59. MU. — *ñil* 'négy': *ñiløj* 'négy napnyi idő' 528. — *ñildon* 'negyven': *ñildonoj* 'negyven napnyi idő' 528.

5. -*aläs*: *gord* 'veres': *gordaläs* 'vörösös' 249. — *liz* 'kék': *lizaläs* 'kékes' 740.

6. -*la*: *gurtla* (-*pal*) 'kylänseutu (-puoli)' (AMINOFF 23).

7. -*is*: *šor* 'keski': *šoriš* 'keskimäinen' (AMINOFF 23). — *in*, *in* 'levegő, ég': *inmiš*, *inmiš* (K.) 'levegői, égi' 58.

8. -*ak*: *ken* 'miniä': *kenak* 'vanhemman veljen vaimo' (AMINOFF 23).

9. -*ik*: *myž* 'nyrkki': *myžyk* 'nyrkki' (AMINOFF 23).

10. -*da*: *kuž* 'pitkä': *kužda* 'pituinen'; *džužit* 'korkea': *džužda* 'korkuinen' (AMINOFF 23).

11. -*as*, -*os*: *ken* 'miniä': *kenas* (K.), *kenos* (Vj.) 'aittakaman' (AMINOFF 23).

12. -*sa*: *bid* 'koko': *bytsa* 'kokoinen' (AMINOFF 23).

13. -*lo*, -*lon*: *ažlon* 'voraus', *börlo* 'hintennach', *walo* 'vorher', *walon* 'zuerst' (WIEDEMANN példái 239. §).

C) Képzőszerű jelek.

1. A többesszám jelei: a) -*jos* (-*ios*) [BUDENZ, UA. 302, 307]. A főnevek többesszámát képezi. b) -*es* [BUDENZ, UA. 308]. Többesszámi alanyra vonatkozó állítmánybeli névszók veszik föl. c) -*i* [BUDENZ, UA. 308, SZINNYEI, NyH.⁴ 99. és Fgr. Spr. 111]: *mon* 'én': *mi* 'mi', *ton* 'te': *ti* 'ti'. d) -*i* (*j*) [SETÄLÄ 31 §]: a tagadó ige többesében: fut. 1. szám 3. személy: *uz baštĩ*, többes szám 3. személy: *už baště*; imperfect. 1. szám 3. személy: *ož baštĩ*, többes szám 3. személy: *ož baště*; imperat. 1. szám 2. személy: *en baštĩ*, többes szám 2. személy: *en baště*. Az *i > ě* hangváltozást SETÄLÄ szerint a már lappangásba jutott -*i* (-*j*) többesi suffixum okozta. e) -*i* [BUDENZ, UA. 308]: az egyesszámi személyragok: -*m*, -*d*, -*z*, a többes száméi -*mi*, -*di*, -*zi*; a többesszámi *i* végvocalisban BUDENZ többesszámi suffixumot lát.

2. Mód- és időjelek.

a) Indicativus.

1. Præsens.

α) az *-sk* præsenssuffixumról már szoltunk.

β) *-g* [BUDENZ, UA. 333; SETÄLÄ 30. § és 31. §]: tagadó igeragozás præs. egyes szám 1. személy: *ug baštiški*, 3. személy: *ug bašti*; fut. egyes szám 1. személy: *ug bašti* (SZINNYEI, Fgr. Spr. 140). BUDENZ az *ug*-beli *g*-ét a præs. egyes első személy ragjának tartja, SETÄLÄ azonban, mivel ez a 3. személyben is előjön, præsenssuffixumnak tartja. Eredetére nézve a fgr. **k ~ *ɣ* deverbális nomenképzővel azonos [SZINNYEI, NyH.⁴ 79, 100. és Fgr. Spr. 93].

γ) *-v* [SZINNYEI, Fgr. Spr. 141. és 90]: *e-, ɛ-, ö-* (tagadó ige): *evl, ɛvl, övl, ebv* 'nincs' (WICHM. Wotj. Chrest. 55). Eredetére nézve a fgr. **p ~ *β* deverbális nomenképzővel azonos.

δ) *-o* [BUDENZ, UA. 353; SETÄLÄ 42. §]: *karini* 'machen': ú. n. futurum: egyesszám: *karo, karod, karož*, többesszám: *karomi, karodi, karozi*. BUDENZ az *-o* deverbális nomenképzővel tartja azonosnak.

2. Præteritum [BUDENZ, UA. 355; SZINNYEI, NyH.⁴ 101. és Fgr. Spr. 143]. 1. *-i*, a mely gyakran a tövégi hangzóval olvad egybe, sőt olykor teljesen lappangásba jut, pl. a tagadó ige legtöbb alakjában, továbbá az *-l*-et elimináló igéknél. 2. *-z* (SZINNYEI, Fgr. Spr. 144): *ɛz* (tagadó ige egyessz. 3. szem.).

b) Conditionalis. *-sal*.

MEDVECKY KÁROLY.

Zürjén népköltészeti mutatványok.

(Második közlemény.)

Monda.

k a r n a n a n i v.

*olisni-vilisni peris gozja. nalen veli etik niv. mamis silen
kulis. bafis vajis med getires. its-in kutis nivse kedzovtni. ettsid
sijes vala istis. kor sije loktis gortas, kerkag sijes ez ledz. püksis
niv edzes dore, kutis sivni:*

*«its-inej, its-inej! ledz-te mene!
voj-telen teled, lun-telen bigede,
ji-zeroen zere.
keres vilin kejin omlale.
kerkagj vetttem, stenej ordestem.
ledz-te mene!»*

its-inis sijes ez ledz. niv kutis telisli vezjisi:

*«telisej, telisej, bost-te mene!
voj-telen teled, lun-telen bigede,
ji-zeroen zere.
keres vilin kejin omlale.
kerkagj vetttem, stenej ordestem.
bost-te mene!»*

*telis si vilin zalittsis, ledzsis i bostis sijes. i eni sije nilis
telis vilin karnana sulale.*

A víz hordó rúddal (álló) leány.

Volt egy öreg házaspár. Nekik volt egy leányuk. Annak az anyja meghalt. Atyja másik feleséget hozott (vett el). A mos-

tohaanya kezdte a leányt gyűlölni. Egyszer vízért küldte őt. Mikor haza jött, nem eresztette be a házba. A leány az ajtóhoz (ajtó elé, tkp. ajtó mellé) ült és énekelni kezdett:

«Mostohám, mostohám, ugyan eressz be!

Északi szél fúj, déli szél jár át,

jégeső esik.

A hegyen farkas üvölt.

Házamnak nincs födele, falamnak nincs oldala.

Ugyan eressz be!»

Mostohája nem eresztette be. A leány a holdnak kezdett könyörögni:

«Holdam, holdam, végy engem [magadhoz]!

Északi szél fúj, déli szél jár át,

jégeső esik.

A hegyen farkas üvölt.

Házamnak nincs födele, falamnak nincs oldala.

Ugyan végy magadhoz!»

A hold megkönyörült rajta, leszállt és magához vette. Az a leány most is a holdon áll vízholdó rúdjaival.

Jegyzetek: Ezt a mondát Michail Vaszilyevics Latkin közölte velem, a ki viszont egy Klykov nevű öreg vadásztól hallotta a mondát. A monda rövid tartalmát már a tanulmányutamról szóló jelentésemben közöltem (KSz. XII: 258—9).

karnana niv 'дѣвушка съ коромысломъ' | *olisni-vilisni* 'éltek-voltak; жили-были' | *its-in* 'мачиха'. Ez a szót, úgy látszik, ritkán használják. A *machixa*-nak rendszeren *tetka* a neve. Vö. LYTK. *i-tsaj* 'mostohaapa', *i-tsín* 'mostohaanya; nagynéne (anya testvére)'; WIED. *its-ai* 'Stiefvater', *its-en (in)* 'Stiefmutter, Tante (Mutterschwester)'; SZAVV. V. *i-tsen*, S. *i-tsín*; CZEMBER *i-tsín*; WICHM. Chr. 59. I. *its*: *its-ai* 'Stiefvater' ('kleiner Vater'). | *ke-dšovtni* 'ненавидѣть, презирать, пренебрегать, не почитать, не любить; gyűlöl, megvet, nem szeret' | *ledz-te* 'пусти-ка, пусти-же'. Vö. az V. dal 18. sorához való jegyzetet. | *voj-telen teleda*, *lun-telen bigede* 'сѣвернымъ вѣтромъ продуваетъ, обдѣваетъ, южнымъ вѣтромъ обезвѣчиваетъ, вывѣтриваетъ, румянецъ блекнетъ' ('elhalványít')*) | *stenei ordestem*

*) Vö. *voj-telis tele*, *ai ji-zeris zere?* 'сѣверный вѣтеръ качаетъ, или градомъ сбьетъ?' Роров, Зыряне 55. l.

‘стѣны не подбиты, не огорожены, домъ не огороженна стѣнами’ | *vezjisiñi* ‘проситься, отпроситься, предлагаться, насылаться, напрашиваться; kér, kéredzkedik, elkéredzkedik, fölkinálkozik, föltoalakodik’ | *si vilin žalittsis* ‘сжалилась надъ ней’.

E mondához vö. a MUNKÁCSITÓL közölt hasonló votják mondát (*toleżyn silis adami* ‘a holdban álló ember’) VotjNépk. 56—57. l. és WASILJEV, SUS. Toim. XVIII : 8.

Népmesék.

1. *diš ivan*.

olisni-vilisni gozja. nalen veli etik niv, šéssa etik pi. olisni, olisni, ainis nalen kuli. ajes gualisni, kujimen kolini. pi veli zev diš, en peris, niv-ne iťset-na. pi veli seťšem diš: pattšeršis ez tšettšiv, pir kuilis. olisni, olisni. iťset niv kuli, kolini kuš kiken: en, šéssa diš pi. pilen veli nimis ivan, enis šuis diš ivan en. diš ivan pir kuile pattšerin, enis eške zev jona vide: «miž kuilan, miž-ke uđžav». olisni, olisni, kor-ke diš ivan šue enišli: «enē, petški širtšān šert, ketš kiini kaila». en šue: «mem zev musa tai, petška, petška». en petškis. diš ivan pattšeris ledžšis (ledťšis), pondis vetšni širketš. kvaīt širketš vetšis diš ivan. šéssa kor-ke medis diš ivan rase kaīni širketšjas puktavni-oktini. rase kajis, širketš puktalis-oktis, kvaīt-sižimes. diš ivan gorte ber loktis rasiš, kajis bara pattšere, vodis, enli ninem ez šu. puktis-e ez-e ketš-širketšjas. diš ivan kuile-kuile, daške nin das-ñol lun pir kuile, ninem oz šu enli. enis šue nin: «kaīli nin, mun, širketšjaste kiini-vidlini, miž-ke šedis-e, ez-e». diš ivan pástāsis kor-ke, pondis kaīni rase širketšjas kiini. kajis, kor-ke vois širketš dine. etikes (eties) kijis, ninem abu pirema, medes kijis, ninem abu, koīmedes kijis, ninem abu, ñoledes kijis, ninem-na abu, vitedes kijis, ninem abu. tšoržis, lokmis diš ivan, bidsen-biden šelāše, med-berja širketš dine munni pondis diš ivan. med-berja širketš miž-ke šedema, tidale diš ivanli. diš ivan lovžis, munis širketš dine, ruťš šedema širketš. «ivan, ledž menē. zev iđžid bur kera tenid. ledž, bur mortēgi, mortanēgi, ledž, diš ivan!» diš ivan ruťšliš kivzis, ruťšes leđžis. ruťš tivk-tivk, diš ivan ruťšliš kuš bežse addžilis. diš ivan gorte loktis, zev šoga, zev muga piris. «mija me leđži

ruťšes, jeĭ jur-sadnam!» bara kajis pattšer-serege diš ivan, enli ĩnem ez šu etaras-medaras. użisni. askias en ĩuale diš ivan liš: «miĭ-ke-ne šedis, ez širke,ťšad?» diš ivan šue: «ťsev ĩn, enei, musa enanei. ruťš veli šedema, kuš zev jona veli kem-miše menim: ledž — šue — bur morteĭ. me jeĭ jur-saden bošti-ke le,đži.» — «ťsev, diš ivaneĭ, miĭa-ne te sijes le,đžin?» diš ivan šue: «zev i,đžid bur kesjis kerni.» — «ťsev, ruťš ponis ĩn bur kesjan boštni.» enis vidis, vidis diš ivanes. «enei, vid, kole-ke, en, me sijes le,đži ĩn.»

olisni, olisni, kor-ke riťin kod-ke goledťše. «ene, vošti, ruťšid daške lokte.» enis edjendžika voštini petis. voštis, vi,đžede: ruťš. «kesjisi, lokti.» enli zev musa loi. pi šue enišli: «vidan veli, so-tai loktis, eni miĭ kužan ker.»

ruťš pondis šuni: «ivaneĭ, użam ta-lun. aski-ne enťe isti-lam eksi-sar orde deńga-liđđana dozla.» diš ivan šue: «bur-ing.» użisni. seki askias enes isteni eksi-sar orde kert-asika dozla. en šue: «ťsev, kiftše-ne eksi-sar orde korisid me muna dozla!» ruťš šue: «kiftše isteni, mun tiķe, pir, šessa šu: «eksi-sar ajaneĭ! tenad purt, menam jur. deńga-liđđana dozte korla, jen šogisen kuš šetli.» en šue: «vetla inge.»

en munis, piris eksi-sar orde. kiđž ruťš veledis, sidž-ne šuis eksi-sar ordin. eksi-sar šue: «atte, kuťšem edje ozirmema ivanid. šelemiš šeta, kiđž on šet deńga liđđini.» eksi-sar doz šetis. «bošt, mun, nu.» en doz boštis, šekida verme vaini. vois gorte, žimgis: «nae».

ruťš šue: «ķen-ke abu-e kujim kujim-ur (kujim kujim-ura)?» en šue: «em.» «no-ko vaiĭi tattše.» en vajis kujim kujim-ura. ruťš kujim kujim-ur asik kostas šujis. «na šessa, peťše, ber nu, sar ordad pir, jona žimgebt, šessa šu: «atte kuťšema peris mortidlen mini, kuťšema uši», med asik-kostsid ĩlale.»

peťše munis. kiđž veledis ruťš, en sidž-ik keris. piris-ke, žimgis. eksi-sar šue: «atte, kuťšema ozirmema, biđsen tattše vajema, vi,đžed, ĩlali šemis. ivan edje ozirmiš loema, ivan edje ozirmiš šušas.» en šuis: «lešid» sarli, munis, gorte vois. «peťše, miĭ-ne šuis eksi-sarid?» peťše šue: «edje ozirmiš».

ruťš šue: «aski bara vetli sar orde, korášni». vois en sar orde. «sar, bur ajaneĭ, bur morteĭ, lokti me korášni». sar šue: «bur-ing, bur, lešedťšam, kiđž on šet ivan edje ozirmiš saje».

lešedťsisni, lun kezle jezen lokni, sar šue: «šéśśa gortad, peťťe, mun, korav jezes, sek džik lokteġ».

eň gorte vois, asliš zev musa, eňli, ruťśli viťtale peťťe, ruťś šue: «bur ine, bur, keşjiśis-ke ťetni niv i v a n e d ģ e o z i r m i ś saġe».

kad vois, kod lun kezle veli lešedťśema. kemášisni, pástáśisni, munni sar orde tśuň-ki,ťśášni. medisni eň, diś i v a n, šéśśa ruťś tśuň-ki,ťśášni sar orde.

veli kole vudźni ju, sar orde votedź. pukśisni piźe kujimen, šéśśa vež-aň, vež-aňli kole veli pukśini, kole veli vudźni, vudźni pondisni, va šeras himin voisni, ruťś piź-keja dore talťťsis, piź va šere putkiťťśis. ketášisni stavnis, šekida kuś vaiś vermisni petni, vaiś kor-ke petisni, pás-kem stavnislen tulge-vijale. sar orde kajisni, pirisni, ruťś šue: «bur aġaneġ, sareġ, tenad purt, mian ġur, so mi vudźni pondim vate, piźis roža velema, stavnim veġim. šekida verim petni, mian stav pás-kem, em-bur, miġ veli vajam šernimiś, kiťtis». sar šue: «ninem, miġ keran, páśteda, kemedá, si-ponda ninem nin gortedź vetlini. ilin pás-kem ponda veśkida vetlini.»

sar páśtedis-kemedis stavnise. diś i v a n li zev loi musa, miťśa pás-kemen pukale, bidsen šekġale. kor-ke seten dir-miśť pukśisni tśuň-ki,ťśášni. tśuň-ki,ťśášisni, e d ģ e š u e ruťś: «me šéśśa mededťśa gorte munni, pežavni itś-mon gozġali, ti gegerte viťśkoin. lokte stavnid, kopráśa, kora, bur veťťe, aġjas-eňjas, šéśśa miane gažedťśini, ġuni-šoġni». ruťś veledis diś i v a n e s, kiť lokni jeźli.

ruťś petis, munni pondis. munis, munis, i ž tśuker panid loi. i ž - v i , d ģ i ś l i ś ruťś ġuale: «kodli te i ž v i , d ģ a n ?» — «me v i , d ģ a s u l a n - s a r l i .» «te en šu s u l a n - s a r l i , šu - n e i v a n e d ģ e o z i r - m i ś l i . u n a j e z l o k t e n i , o n - k e t a d ģ š u , s t a v n i t e v i a s n i .» — «bur ine, bur — šue i ž - v i , d ģ i ś — i v a n l i , e d ģ e o z i r m i ś l i .» «so, sidź te šu».

ruťś bara vo d ģ e m e d i s . munis, munis, panid loi p o r ś t ś u k e r . «p o r ś - v i , d ģ i ś e , p o r ś - v i , d ģ i ś e , k o d l i t e p o r ś t e v i , d ģ a n ?» šue ruťś p o r ś - v i , d ģ i ś l i . p o r ś - v i , d ģ i ś šue: «s u l a n - s a r l i .» «te en sidź šu, šu - n e : i v a n e d ģ e o z i r m i ś l i .» — «k i d ģ v e l e d a n , s i d ģ š u a » p o r ś - v i , d ģ i ś šue.

ruťś bara vo d ģ e m e d i s . munis, munis, panid loi r e v - t ś u k e r . «r e v - v i , d ģ i ś e ġ , r e v v i , d ģ i ś , k o d l i t e r e v s e v i , d ģ a n ?» — «s u l a n -

sar li». ruťś śue: «ie en śu sidź, śu-ne: i van edje ozir-
mi śli. on-ke sidź śu, una jezjas lokten i, on-ke sidź śu, stavnite
viasni». vev-vi, dźiś śue: «bur-ing, bur, te-nog me śua».

ruťś bara vo, dźe medis. munis, munis, vois kik-suda zev
i, dźid kerka. po, tśes berdas saldatjas sulaleni. ruťś śue saldat-
jasli: «atte, zev una jezjas lokten i tianlañ, stavnite tianes viasni,
on-ke śue: taje kerkas i van edje ozir mi ślen.» bidsen zev
poz i śni. ruťś śue: «lokte, kole-ke dźeba». sula n-sar gozja edje
paśtaśisni, ruťś nuni pondis sula n-gozjaes. munisni, munisni,
vois zev i, dźid i, dźas-tega. eztis ruťś, settśe dźikedź soťtśisni
sula n-gozja.

ruťś munis kik-sudta kerkag; pueni, peźaleni seten i van edje
ozir mi śli. vi dťśisni pondisni jezes, ruťśjas, ottsaśisśjas, ve, tśisśjas.

geggertisni viťśko i n i van edje ozir mi ś-gozja, petisni
jezen i van edje ozir mi ś orde lokni, kole-ke kim i n vev-dod!
loktisni, loktisni. panid loi i ź-tśuker. sar juale i ź-vi, dźiśliś: «kodli
i źśe te vi, dźan?» — «me i ź vi, dźa i van edje ozir mi śli».
sar śue: «atte, minda i źis pirtem-pilen menam!» bara vo, dźe
medisni munni jezen. munisni, munisni, panid loi porś-tśuker.
sar juale porś-vi, dźiśliś: «te kodli porśśe vi, dźan?» porś-vi, dźiś
śue: «i van edje ozir mi śli». sar śue: «atte, mi d a porśis
pirtem-pigilen menam!» bara vo, dźe medisni jezen. munisni, mu-
nisni, panid loi eś-tśuker. sar juale: «eś-vi, dźiśe i, kodli te eś
vi, dźan?» — «me eś vi, dźa i van li, edje ozir mi śli». sar
śue: «atte, eśkiś minda pirtem-pilen menam!» bara vo, dźe me-
disni jezen. munisni, munisni, panid loi vev-tśuker. sar juale:
«vev-vi, dźiśe i, kodli te vevśe vi, dźan?» vev-vi, dźiś śue: «i van li,
edje ozir mi śli». sar śue: «atte, mi d a velis pirtem-pilen
menam!»

bara vo, dźe jezen medisni. munisni, munisni, vois kik-suda
kerka, bidsen po, tśes-śurjajasis zarnia. ruťś panid petis jezes
vajedni, jezes ledźni. pirisni jezjas kik-suda kerkag, puksisni
pizan saje itśmoñ-gozja juni-śo i ni, gaźedťśini, i van li musaid ku
pias, ku-pevasas oz ter. seni kurid-torjid, surid! bidsen li kuś
piťśkas tupl aś, varťťśi!

stavnis koddźisni, me sen-ne veli, gaźid ku, tśem veli! jui,
śoji, gaźedťśi, med bur vevśe menim sidź-ik-ne śelisni, gorte lokti,
naje-ne eni-na oleni-vileni zev bura.

ruťšes-ke addžis širkeťšis diš ivan, eni-na dolida ole, musaa, lešida, ez-ke ledž, eni-na kole-ke patšer vilin tuplase.

Lusta Iván.

Volt egy házaspár. Nekik volt egy leányuk, azonkívül egy fiuk. Éltek, éltek, az atyjuk meghalt. Az atyát eltemették, hárman maradtak. A fiú nagyon lusta volt, az anya öreg, a leány meg még kicsiny. A fiú olyan lusta volt: a kemenczéről nem kelt föl, mindig (ott) feküdt. Éltek, éldegéltek. A kis leány meghalt, csak ketten maradtak: az anya, azután a lusta fiú. A fiúnak Iván volt a neve, az anyja «Lusta Iván»-nak mondotta. Lusta Iván mindig fekszik a kemenczén, az anyja nagyon erősen szidja: «Mit heversz, dolgozzál valamit!» Éltek, éltek, egyszer lusta Iván mondja anyjának: «Anyám, fony huroknak való fonalat, megyek nyulat fogni». Az anya mondja: «Nekem ez nagyon kedves, fonok, fonok». Az anya font. Lusta Iván a kemenczéről leszállt, kezdett hurkot csinálni. Hat hurkot csinált lusta Iván. Azután egyszer lusta Iván elindult az erdőbe hurkokat felállítani. Az erdőbe ment, felállított hurkot, hatot-hetet. Lusta Iván az erdőből visszajött haza, megint felmászott a kemenczére, lefeküdt, anyjának nem mondott semmit se, hogy felállított-e nyúl fogó hurkot vagy nem. Lusta Iván fekszik, fekszik, talán már tizennégy napja folyton fekszik, semmit se szól anyjának. Az anya mondja már: «Menj már, menj, nézd meg (megnézni) a hurkaidat, akadt-e valami (beléjük) vagy nem». Lusta Iván egyszer felöltözött, elindult az erdőbe a hurokból kifogni (a mi bele akadt; tkp. a hurkot fogni). Ment, egyszer azután eljutott a hurokhoz. Kivette az egyiket, semmi se ment bele, kivette a másodikat, semmi sincs, kivette a harmadikat, semmi sincs, kivette a negyediket, még nincsen semmi se, kivette az ötödiket, semmi sincsen. Goromba lett, megharagudott lusta Iván, sőt ki is köpött, az utolsó hurokhoz kezdett menni lusta Iván. Az utolsó hurokba valami akadt, úgy látszik lusta Ivánnak. Lusta Iván föléledt, a hurokhoz ment, róka akadt a hurokba. «Iván, eressz el engem. Nagyon nagy jót teszek veled (tkp. neked). Erressz el engem, jó emberem, emberkém, eressz el, lusta Iván!» Lusta Iván hallgatott a rókára, eleresztette a rókát. A róka lábújjhegyen eltűnt, lusta Iván a rókának csak a

farkát látta. Lusta Iván haza jött, nagyon búsan, nagyon szomorúan bement. «Minek eresztettem el a rókát bolond eszemmel!» Megint felmászott lusta Iván a kemencze sarkába, anyjának semmit se mondott sem így sem úgy (sem az egyik oldalra, sem a másik oldalra, értsd: hogy fogott-e vagy nem). Aludtak. Másnapra az anya kérdezi lusta Ivántól: «Nos akadt-e valami hurkodba vagy sem?» Lusta Iván mondja: «Hallgass már most, anyám, kedves anyuskám. Róka akadt volt, csak hogy nagyon erősen könnyörgött nekem: eressz el — mondja — jó emberem. Én bolond észszel fogtam és eleresztettem.» — «Hallgass, lusta Ivánom, minek eresztetted el?» Lusta Iván mondja: «Nagyon nagy jót akart tenni.» — «Hallgass, a rókától akarsz már jót (jótéteményt) kapni!» Az anya szidta, szidta lusta Ivánt. «Anyám, szidj, akár ne, már én eleresztettem.»

Éltek, éltek, egyszer este valaki kopogtat. «Anyám, nyiss ki, talán a róka jön.» Az anya hamar kiment kinyitni. Kinyitotta (az ajtót), látja: a róka (az). «Én megígérttem, eljöttem.» Az anyának ez nagyon kedves lett (értsd: megörült neki). A fiú mondja anyjának: «Szidtál volt, íme hát eljött, most csinálj, a mit tudsz.»

A róka kezdte mondani: «Ivánom, ma aludjunk. Holnap meg elküldjük anyádat a czárhoz pénzolvasó edényért.» Lusta Iván mondja: «Jól van.» Aludtak. Akkor másnapra az anyát elküldik a czárhoz vasabroncos edényért. Az anya mondja: «Hallgass, hogyan (tkp. hová) megyek én koldusasszony a czárhoz edényért!» A róka mondja: «A hová küldenek, menj csak, menj be, azután mondd: «Czár atyuskám, tiéd a kés (hatalom), enyém a fej. Pénzolvasó edényedet kérem, az istenért, csak add ide!» Az anya mondja: «Megyek már.»

Az anya elment, bement a czárhoz. A hogy a róka kioktatta, úgy is beszélt a czárnál. A czár mondja: «Ejnye, milyen hamar meggazdagodott az az Iván! Szívből adom, hogyne adnám oda, pénztét megolvasni.» A czár odaadta az edényt: «Fogd, menj, vidd». Az anya fogta az edényt, nehezen tudja vinni. Haza jött, lecsapta: «Nesztek».

A róka mondja: «Nincs-e valahol három kopéka (három egy-kopékás)?» Az anya mondja: «Van.» «Nos hát, hozd ide.» Az anya hozta a három kopékát. A róka a három kopékát az

abroncsok közé dugta. «Nos azután, anyóka, vidd vissza, menj be a csárhoz, erősen csapd le, azután mondd: 'ejnye, hogy kiesett a magamfajta öreg ember kezéből, hogy leesett', hogy (a pénz) kiessék az abroncsok közül.»

Az anyóka elment. A hogyan a róka kioktatta, úgy is tett. Bement, földhöz csapta (az edényt). A csár mondja: «Ejnye, hogy meggazdagodott, sőt még ide is hozott (pénzt), nézd, kiesett a pénz. Iván hamar meggazdagodott; 'hamar meggazdagodott Iván'-nak fogják mondani.» Az anya azt mondta a csárnak: «Helyes», elment, haza jött. «Anyóka, hát mit mondott a csár?» Az anyóka mondja: «Hamar meggazdagodott (Iván)».

A róka mondja: «Holnap menj megint a csárhoz, a leányát megkérni.» Odajött az anya a csárhoz: «Csár, jó atyám, jó emberem, leányodat megkérni jöttem.» A csár mondja: «Jól van, jó, beszéljük meg a dolgot, hogye adnám a leányomat 'hamar meggazdagodott Iván'-nak!» Megállapodtak, hogy egy bizonyos napra jönnek (lakodalmas) néppel. A csár mondja: «Azután menj, anyóka, haza, hívd meg az embereket (a lakodalmas népet), azután pontosan jöjjetek.»

Az anya haza jött; neki magának, az anyának, (ez) nagyon kedves. A rókának elbeszéli az anyóka. A róka mondja: «Jól van, jó, ha megigérte, hogy 'hamar meggazdagodott Iván'-hoz adja a leányát.»

Eljött az idő, a melyik napra meg volt állapítva (az eljegyzés). Fölhúzták a cipőjüket, öltözködtek, hogy a csárhoz menjenek, az eljegyzést megtartani. Az anya, lusta Iván, azután a róka elindultak a csárhoz eljegyzésre.

Át kellett kelniök egy folyón, mielőtt a csárhoz értek. Beleültek hárman a csónakba, azután a nászanyának, a nászapának kellett beülni, kellett átkelni. Kezdték átkelni, körülbelül a víz közepéig jutottak, a róka rálépett a csónak szélére, a csónak a víz közepén (tkp. közepébe) fölfordult. Mindnyájan átáztak, nehezen tudtak csak a vízből kijutni. Valahára (valamikor) kijutottak a vízből, mindnyájuknak a ruhája csurom víz (csurog-folyik). A csárhoz mentek, beléptek. A róka mondja: «Jó atyuskám, csárom, tiéd a kés, miénk a fej, íme mi a folyón kezdtünk átkelni, a csónak lyukas volt, mind alámerültünk. Nehezen tudtunk kijutni, minden ruhánk, holmink, a mit ma-

gunkkal vittünk, elúszott.» A czár mondja: «Semmit sem lehet csinálni, adok ruhát, cipőt; azért nem érdemes (tkp. semmi se) már haza menni. Messze (volna) ruha miatt egyenesen (oda) menni.»

A czár mindnyájukat fölruházta, ellátta cipővel. Lusta Ivánnak ez nagyon kedves lett (nagyon jól érezte magát), szép ruhában (tkp. -val) ül, egyre mosolyog. Valamikor, hosszú idő múlva, leültek ott, hogy megtartsák az eljegyzést. Megtartották az eljegyzést, a róka hangosan mondja: «Én azután elindulok haza, főzni a mátkapárnak, ti forduljatok körben (értsd: esküd-jetek meg) a templomban. Jőjjetek mindannyian, könyörgök, meghívlak, tegyetek jót, férfiak-asszonyok, azután hozzánk vi-gadni, inni-enni.» A róka kioktatta lusta Ivánt, merre kell a (lakodalmas) népnek mennie.

A róka kiment, elindult. Ment, ment, juhnyájjal találko-zott (juhnyáj lett vele szemben). A juh-pásztortól kérdezi a róka: «Kinek őrzöd te a juhait?» — «Én a *sulan*-czárnak őrzöm (a juhait).» «Te ne mondd, a *sulan*-czárnak, hanem mondd: hamar meggazdagodott Ivánnak. Sok nép jön, ha nem így mondod, titeket mind megölnék.» — «Jól van, jó — mondja a juh-pásztor — hamar meggazdagodott Ivánnak (tkp. Ivánnak, a hamar meggazdagodottnak).» — «Lám, így mondd.»

A róka megint előre indult. Ment, ment, disznócsordával találkozott. «Disznópásztorom, disznópásztorom, kinek őrzöd a disznóit?» mondja a róka a disznópásztornak. A disznópásztor mondja: «A *sulan*-czárnak.» «Te ne mondd így, hanem mondd: hamar meggazdagodott Ivánnak.» — «A hogy tanítasz, úgy mondom», mondja a disznópásztor.*)

A róka megint előre indult. Ment, ment, ménessel talál-kozott. «Csikósom, csikósom, kinek őrzöd te a lovait?» — «A *sulan*-czárnak.» A róka mondja: «Te ne mondd így, hanem mondd: hamar meggazdagodott Ivánnak. Ha nem így mondod, sok nép jön, ha nem így mondod, benneteket mind meg fog-nak ölni.» A csikós mondja: «Jól van, jó, te szerinted fogom mondani.»

*) Itt a mese közlője kifelejtett egy részt: a gulyás kiok-tatását. L. lent (a hol a czár a gulyással is találkozik).

A róka megint előre indult. Ment, ment, jött egy kétemeletes nagyon nagy ház. A kerítés mellett katonák állanak. A róka mondja a katonáknak: «Ah, nagyon sok nép jön ide felétek, benneteket mind meg fognak ölni, ha nem mondjátok: Ez a ház hamar meggazdagodott Iváné.» Mindnyájan nagyon megijedtek. A róka mondja: «Jöjjetek, ha akarjátok, elrejtelek.» A *sulan*-czár és felesége (tkp. a *sulan* czár-pár) gyorsan felöltöztek, a róka kezdte a *sulan*-párt vezetni (elvinni). Mentek, mentek, jött egy nagyon nagy szalmakazal. A róka fölgyújtotta, a *sulan*-pár egészen odaégett.

A róka a kétemeletes házba ment; főznek, sütnek ottan hamar meggazdagodott Ivánnak. Várni kezdték a népet, a róka, a segítők, a készítők (tkp. a rókák, segítők, készítők).

Körüljártak (megesküdtek) a templomban hamar meggazdagodott Iván és a felesége, kimentek a néppel, hogy hamar meggazdagodott Ivánhoz menjenek, talán mennyi fuvar! (értsd: nagyon sok kocsival). Mentek, mentek. Találkoztak egy juhnyájjal. A czár kérdezi a juhásztortól: «Kinek őrzöd te a juhait?» — «Én hamar meggazdagodott Ivánnak őrzöm a juhait.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi juha van az én befogadott fiamnak (azaz: vőmnek)!» Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, disznósordával találkoztak. A czár kérdezi a disznópásztortól: «Te kinek őrzöd a disznóit?» A disznópásztor mondja: «Hamar meggazdagodott Ivánnak.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi disznója van az én befogadott fiamnak!» Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, ökörcsordával találkoztak. A czár kérdezi: «Gulyásom, kinek őrzöd az ökreit?» — «Én hamar meggazdagodott Ivánnak őrzöm az ökreit.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi ökre van az én vőmnek!» Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, egy ménessel találkoztak. A czár kérdezi: «Csikósom, kinek őrzöd te a lovait?» A csikós mondja: «Hamar meggazdagodott Ivánnak.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi lova van az én befogadott fiamnak!»

Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, jött egy kétemeletes ház, minden kerítés-karója aranyból való (aranyos). A róka elébük ment, a népet bevezetni, a népet beereszteni. A nép bement a kétemeletes házba, asztalhoz ült a mátkapár inni-enni, vigadni. Iván nagyon jól érezte magát (tkp. Ivánnak

kedves a bőrében), nem fér a bőrébe. Ott (volt) pálinka, sör! Mind akár hengereghettek, úszhattak volna benne!

Mind lerészegedtek, én ott voltam, milyen vígság volt! Ittam, ettem, vigadtam, a legjobb lovat nekem úgy (értsd: ingyen) adták, haza jöttem, ők azonban még most is nagyon jól élnek.

A rókát találta lusta Iván a hurokban, most is könnyen, kellemesen, jól él, (de) ha nem eresztette (volna) el, talán még most is a kemenczén hánykolódna.

Jegyzetek: *en* 'женщина; мать; asszony; anya' | *pattšer* 'верхъ печки; a kemence teteje, felső része, a hol feküdni is szoktak'; *pattšer-sereg* 'уголь на печкѣ; kuczkó, sarok a kemence tetején'; *vö. Wichm. pattšer-sereg* 'Ecke auf dem Ofen' FUF. III: 122 | *pir külis* 'все лежалъ' | *kuli* 'meghalt'; a *præt.* egyesszámi 3. szem. ragja rendesen *-is*, de néha *-i* is előfordul; *Wichm. (St. 25.)* szerint: «I. *-is*, *-ema*, U. V. *Peč. S. L. -is*, *-ema* (S. L. auch *-i*), P. *-is*, *-em.*» | *külini* 'maradtak' alakjához *vö. a IV. dal 1. sorához* tartozó jegyzetet | *enšis šuis diš ivan en* 'мать звала лѣнивымъ Ивановъ' | *eške* 'бы' | *širtššan šert* 'пряжа для петель'; *širtššini* 'hurokot csinál; дѣлать петли' | *širketš* 'петля для ловушки', *širkes* id.; *širkejššni* 'ставить ловушки' | *medis rase kašni* 'отправился въ чашу идти' | *puktarni* 'ставить' | *oktini* 'поставить ловушку; eine Falle aufstellen, mit Köder versehen' (Wied.) | *daške* 'можетъ быть' | *kijini-vidlini* 'словить-осмотрѣть' | *mij-ke šedis-e, ez-e* 'что-нибудь попало ли нѣтъ' | *ninem abu piremá* 'ничего не зашло' | *šoršis* 'очерствѣлъ, огрубѣлъ; goromba lett'; *lok-mis* 'разсердился; megharagudott' | *bidsen-biden šeláše* 'даже плюется'; *bidsen-biden* 'все, даже' | *tidale* 'видно' | *lovšis* 'ожилъ' | *kivzis* 'послушался' | *tivk tivk vagy triv-triv* 'скоро на цыпочкахъ' | *kuš* 'только' | *šoga* 'печально' | *muga* 'сумрачно, хмуро' | *jei jur-sadnam* 'глупымъ разумомъ; bolond eszemmel' | *ętaras-medaras* 'egyik (erre az) oldalra, a másik oldalra; въ ту и другую сторону' | *askias* 'назавтра; holnapra, másnapra' | *tšev* 'csöndben, csendesen; hallgass' | *kemmiše vęli* 'көңүргөтт; көнүрөг (көңүргө) vala; было умоляетъ'; *vö. Wied.² 202* | *bošti ke le, dži* 'я взялъ и отпустилъ' | *rutš poniš nin bur kesjan bošni* 'отъ лисы ужъ добро хочешь взять'; *ęppigy: te me poniš pelza bošan* 'te tölem hasznót, nyereséget kapsz' ('ты отъ меня пользу получаешь'); *te poniš ne-kutšęm pelza oz lo töled nem lesz semmiféle haszon* ('отъ тебя никакой пользу не будетъ') | *vid, kolę ke, en* 'ругай хоть нѣтъ'.

golędšę 'брякается, стучится' | *ędjędžika* 'поскорѣ' |

zer musa loi 'очень приятно стало' | *vidan veli* 'ругаешь было; szidsz vala'.

eksi-sar 'czár, fejedelem'; *eksi* csak népmesékben fordul elő; vö. WIED. *eksi* 'Herr' (SZAVV. *eksi* 'панъ, баринъ'), P. *iksi* 'Kaiser, Kaiserin' | *děnga liddana dozla* 'за счетнымъ ящикомъ, коробомъ' | *bur-ing* 'хорошо'; I. V. dal 18. sor (jegyzet) | *kittse-ne eksi-sar orde korišid me muna dozla* 'куда же къ царю нищая я пойду за ящикомъ' | *mun tike* 'menj', *munej tike* 'menjetek'. Egyik közlőm szerint a *tike* jelentése talán 'только; csak'. Vö. még *tikeš* 'nur', *med tikeš*! 'sei unbesorgt' WIED. Pl. *med tikeš loktas, a mi kužam nin siked vermašni* 'пусть только придетъ, а мы ужъ умѣемъ съ нимъ бороться' ('csak hadd jöjjön, mi már megbirkózunk vele, tudunk vele harczolni') | *tenad purt. menam jur* 'твой ножъ, моя голова' (азаз: 'tiéd a hatalom, meg is ölhetsz, ha akarod') | *jen šogiš, jen šogišen* 'ради Бога'.

atte 'ахти' | *edje, edjen* 'скоро' | *kidž on šet* 'какъ не дашь; hogyne adnád' az általános alany második személyivel van kifejezve; mintegy 'hogyne adná az ember; lehet-e, hogy ne adja az ember' | *šékida* 'тяжело, съ трудомъ' | *zimgis* 'брякнула, грохнула, бросила съ шумомъ, сильно' ('ledobta zajjal, erősen') | *nag*: itt a *na* indulatszóhoz a többesszámi imperativus jele járult, mintegy 'на-те' = 'берите, возьмите!'.
kujim ur 'három mokus': 'egy kopéka'; *šizim ur* 'кét kopéka, das ur 'három kop.' stb. Vö. votják: Sar. *šizim koni* 'кét kop.', *das koni* 'három kop.' stb. (MUNKÁCSI, VotjSz. 186). | *no-ko* 'ну-ка' | *asik kostas* 'az abroncsok közé, az abroncs alá, az abroncs és az edény közé' | *peťše* 'бабушка' | *zimgebtí* 'брякни объ полъ' | *mini* 'сорвалось' | *med. gilate* 'пусть выпадетъ; úgy dobd le, hogy a pénz kiessék az abroncs alól'.

bidsen itt 'даже' | *šušas* 'будетъ называться'.

korášni 'свататься' | *leşedťsam* 'сговоримся, будемъ уговариваться; beszéljük meg a dolgot' | *kidž on šet* 'какъ не дашь'; vö. fönt | *džik* 'непремѣно, точно'.

ťsun-kitťšani 'обручаться; eljegyezni egymást, egymás újjára gyűrűt húzni' (*ťsun-kitťš* 'gyűrű').

vež-añ 'крестная мать; посаженная мать'; 'keresztanya; nászanya, a ki az esküvőnél a fiatal pár mellett áll' | *šeras kimin* 'около середины' | *keja* 'край лодки' | *talťťsis* 'наступила ногой' | *putkiltťsis* 'опрокинулась' | *ťulge* 'течетъ съ шумомъ' | *em-bur* 'добро' | *veli vajam* 'было несли; viszünk vala' | *šeris, šerín* 'съ собою'; pl. *űiga me šeris, me šerín* 'a könyv nálam van' | *miž keran* 'általános alany; I. fönt.

stavnise, stavnisse 'mindnyájukat' | *edje* 'громко' | *pežavni* 'стряпать' | *itš-moñ gozjali* 'новобрачнымъ, жениху съ невестой' | *kopráša* 'кланяюсь'.

sulan-sar talán a szultán elferdítése? | *te nog* 'по твоему'.
kik-suda, -sudta 'двухэтажный' | *i džas-tega* 'стог соломы' |
vidtšisni, ЛУТК. *vittšisni*, WIED. *vittšisny* 'vární' | *ottsásisjas* 'по-
 мощники'.

kolę-ke kimin vev-dod! 'может быть сколько подвody!' |
pirtem pi 'приемный сын'; *befogadott fiu*, a vő, a kit a csa-
 ládba befogadtak | *ku-pias* 'bőrében' | *ku-pevsas* 'въ кожу; бō-
 реbe', *ku-pevsin* 'a bőrben; въ кожѣ' | *kurid-tor* ('keserű dolog':)
 'pálinka' | *bidsenli kuš pītškas tuplās* 'всѣмъ хотъ въ нихъ вал-
 яйся'; *tuplās, varttši* általános alany (imperativus) l. fönt.

ruťšes-ke addžis itt a *-ke* nem 'ha' jelentésű; talán csak
 erősítő, nyomatékosító szócska; vő. fönt is: *bošti-ke le dži*.

2. o k - o k - o k.

olis kor-ke krestānin. silen eti pi em. kor-ke bat silen i
kuli. mam zev jona šogše i kor-ke munis gu vile iťšet pišked i
šuuę: «miļa-pe bara batid kuli? kuťšem-ke remesle vile tene-pe
ešken kolę šetni. ok, ok, ok!» berddžas. o k - o k - o k i loktis settše
vila gu vilas. «miļa meng korin?» sije šuuas: «me-pe tene eg
kor.» — «te-pe šiūin: ok-ok-ok. me-pe i em o k - o k - o kis. kuťšem
remeslee kolę veledni pite, seťšeme-pe i veledam. kujim vo mišt
ber-vajam.» aski vajas pięs i bara «ok, ok, ok!» berddžas. «ta-
lun-pe pięs šeta, da šéssa addžila, og nin?» o k - o k - o k loktas.
o k - o k - o k loktis i pięs šetis.

kor-ke i kujim vo loi. gu vile munis mam da berddžis:
«ok, ok, ok! pięs addžila, og nin?» šéssa kor-ke o k - o k - o k loktis.
«pir-pe pijanid loktasni.» das-kik gulu loktisni. babali šiūis:
«kod-pe tejad, berji.» baba vi džedis, vi džedis, eties šuuę: «taje-
ke», medes šuuę: «taje-ke». o k - o k - o k šuuę babali: «lok kujim
vo mišt, gni-ke en ted».

kor-ke bara kujim vo kolni kutis. baba zev jona kemme.
med berja kepeikajasę puktale viťskojn jenli, med addžilas pięs.
kor-ke kujim vo tiri. baba munis gu vile. baba berddžis: «ok,
ok, ok! pięs addžila, og nin?» šéssa o k - o k - o k loktas settše.
«pir-pe loktasni pijan.» vi džede, lokteni das-kik džo džeg. baba
bara šuuę eti džo džeges «taje-ke-a», medes šuuę «taje-ke-a». bara
oz ted. «bara-pe kujim vo mišt voli. šéssa-ke-pe seki on ted, pite
on addživ.»

šéssa bara kujim vo tirni kutis. etšid mamid mune viťsko

sije o k-o k-o k id i nuuema vevte. kor-ke baba bara vitško dinti mune. nevesta-puis mune baba vodž vilas. serej vev seteni sulale vitško dinad. sije velid šuuas: «a n n a-pe, mentšim pe domes ledž.» a n n a boštas da domes i le, džas juršis. vev kutas pišjini. o k-o k-o k vелеma vitškojn. o k-o k-o k kažalas vev le, džemte. šéssa davaž sije vetšini si bersa. kor-ke kutas i suni. serej vev pertšišas ponje. o k-o k-o k pertšišas kejine. bara-na kutis suni o k-o k-o k ponjes. šéssa sije pon tupiltšas da log dzo, džeg. o k-o k-o k tupiltšas orole. vek sije suvede. voas more. dzo, džeg pertšišas jerše. o k-o k-o k pertšišas sire. ku, tšem-pe tsarskei dvoretš vestin sluga miškale kelui. kelui piiad jeršid tšettšištas da zeletej tšun-kiťš log. sirid ziredlas zev edjen da jeršid oz šur. slugaid povzas širsid. kелuіte boštas da gortas i kajas. sarli kutas vištavni: «me vile pe zev i, džid sir ziredlis.» sije kелuіte ešlini kutas. tšun-kiťšid sure kelui pišid. sije kutas sarli vištavni: «vi, džed-pe, miј va-jema menim širid.» sar šuuas: «ladne-pe, bošt-pe da tšuniad šui.»

šéssa kor-ke i dāde loktas settše. dādeid juualas: «tiian. nilidli-pe tai šurema tšun-kiťš da miј-pe korad, sije i šeta.» nivliš korenі tšun-kiťš. niv oz šet tšun-kiťšes. šéssa zev jona korni kutasni. niv skermas da dzo, džas laskas tšun-kiťšes. tšun-kiťš paš mune. tšun-kiťš-džin bašmak-kostas piras nilidli. dādeid pertšišas petuke. stavse kokalas tšun-kiťš-torte džodžšid. šéssa šuuas: «kodes-pe kesji, sije i šoji.» bašmak-kostšid tšun-kiťš-džinid petas, tupiltšas da variš loye. petukte i vartas varišid. varišid tupiltšas da molodetš loye. sar i povzas. sarli šuu: «vot, šuuas, me ki, dži ovli», vištavle. šéssa sarid šuu: «me-pe niles šeta, vai-pe.» — «m-pe og vai. me-pe geles kesjišli, geles-pe i vaja.» šojas, juuas da i mededšas gorte da šéssa getrašas. šéssa eni zev bura oleni.

o k-o k-o k.

Élt egyszer egy paraszt. Neki egy fia van. Egyszer meghalt az atya. Az anyja nagyon erősen bánkódik és egyszer elment kis fiával a sírra és mondja: «Minek halt meg megint az atyád? Valamiféle mesterségre kellene téged adni. Oh, oh, oh (jaj, jaj, jaj)!» kezd el sírni. ok-ok-ok el is jött oda lóháton (lovasul) a sírhoz (sírra). «Miért hittál engem?» Ő mondja: «Én nem hittalak.» — «Te azt mondtad: ok-ok-ok; és én vagyok az ok-ok ok. A milyen mesterségre kell a fiadat tanítani, olyanra fogjuk is

tanítani. Három év múlva visszahozzuk.» Másnap (tkp. holnap) viszi a fiát (fiút) és megint sírva fakad («jaj, jaj, jaj» kezd el sírni). «Ma odaadom a fiamat, és azután fogom-e már látni vagy nem?» *ok-ok-ok* jön. *ok-ok-ok* odajött és [ő] odaadta a fiát.

Egyszer elmúlt (meglett) három év. Az anya a sírra ment és elkezdett sírni. «Jaj, jaj, jaj, meglátom-e fiamat vagy már nem?» Azután valamikor megjött *ok-ok-ok*. «Rögtön jönnek a fiaid.» Tizenkét galamb jött. Az asszonynak mondotta: «A melyik a tiéd, válaszd ki.» Az asszony nézte, nézte, az egyikről (tkp. egyiket) mondotta: «talán ez az», a másikról mondotta: «talán ez az». *ok-ok-ok* mondja az asszonynak: «Gyere három év múlva, ha most nem tudtad (nem ismerted meg).»

Egyszer megint kezdett három év elmulni. Az asszony nagyon erősen imádkozik; utolsó kopékáit leteszi a templomban istennek, hadd lássa meg a fiát. Egyszer letelt a három év. Az asszony a sírra ment. Az asszony elkezdett sírni: «Jaj, jaj, jaj, meglátom-e fiamat, vagy már nem?» Azután *ok-ok-ok* odajön. «Rögtön — mondja — jönnek a fiaid (fiúk).» Nézi, tizenkét lúd jön. Az asszony megint mondja az egyik lúdról «talán ez az», a másikról mondja «talán ez az». Megint nem tudja. «Gyere megint — mondja — három év múlva. Ha azután akkor sem tudod, nem látod meg a fiadat.»

Azután megint kezdett három év eltelni. Egyszer az asszony elmegy a templom mellett. A templom mellett szürke ló áll. A szürke ló így szól: «Anyám, holnap jobb kéz felől a hatodik ló leszek.» [Ezt] jelentette (mondotta) az anyának. Az anya felvidult (tkp. az anyának vigabb lett). Másnap el is ment az anya a sírra. Azután el is kezdett sírni: «jaj, jaj, jaj». *ok-ok-ok* odajött. «Nézd csak, rögtön jönnek a fiaid», mondja. Nézi, tizenkét ló jön. A lovak mind egymás mellé (sorba) állottak. Az asszony jobb kéz felől megolvasta a hatodik lovat. Az asszony megolvasta a hatodik lovat és így szól: «Ez az.» Megfogta a ló kantárszárát (belefogódzott a kantárszárába) és elvitte. *ok-ok-ok* így szólt: «Ne bízzátok el túlságosan magatokat (ne emelkedetek fel nagyon túlságosan).» Egyszer a sír is elmaradt [mögöttük]. A ló kitepte magát az asszony kezéből (az asszonytól). Azután meghengeredett az oldalán. Tizennyolcz éves legény lett. Azután így szól: «Anyám, ezután fogunk [csak] élni.»

Egyszer azután vásár [volt]. «Én majd — mondja — lóvá változom át, te pedig adj el, anyám. A kantárszárat ne add oda; ha odaadod a kantárszárat, én el fogok veszni.» Egyszer volt is vásár. Ő nagyon szép szürke lóvá változott át. Az anya levitte (leveztette) eladni. Hozzá szólnak: «Sokat kérsz-e?» A csikó nagyon játszik az asszony körül. Az asszony így szól: «Ötszáz rubelt kérek. A kantárszárat nem adom oda. Nekem még két lovam van eladni[való].» Azután vette a kantárszárat és az asszony odaadta a csikót. Az asszony haza ment. Az istállóban zaj hallatszott: a fia volt. Az istállóban meghengeredett és megint ember lett. A kinek eladta [az asszony], annál a ló eltűnt. Semerre nem ment ki, és [mégis] eltűnt.

Azután megint másodszor [volt] vásár. A fiú megint szól: «Én majd pejlóvá változom át és adj el megint.» Ő megint eladta ötszázért a kereskedőnek és visszament haza. A kantárszárat megint nem adta oda. Azután megint haza ment. Megint zaj hallatszott az istállóban. Az asszony így szólt: «Megint jön már a fiam.» A fiú így szól: «Eladtál? Nekünk most ezer rubel pénzünk van. Azután jól fogunk most élni. Még egyszer adj el engem. Akkor azután megnősülök. Innen [értsd: a faluból] Annát veszem el.»

Egyszer azután harmadszor jön vásár [ideje]. Anyjának mondja a fiú: «Nagyon szomorú vagyok. Ne add oda megint (most se) a kantárszárat.» Megint lóvá változott át. A vásárra vitte az anya eladni. Odajöttek a kereskedők; a ló árát kérdezik. Ő azt mondja: «500 rubel.» A kereskedők beszélnek [egymással]: «Ettől — mondják — mi már vettünk lovat.» Egy nagyon kicsike, piros-öves ember jön. Odajött és kérdezte: «Drága-e a lovad?» Az asszony mondta: «500 rubel.» — «Adok is ötszázat.» Az asszony így szólt: «A kantárszárat azonban nem adom oda.» Az ember leolvasta a pénzt és szól: «Hogyne adnád (adod)?» A lovat a kantárszárral elvitte. A fiú megtiltotta, hogy odaadja a kantárszárral együtt. Az asszony ott elájult és elesett. A parasztok az asszonyt haza vitték. Azután valamikor az asszony magához tért. A fia nem jött meg. Azután nagyon erősen kezdett istenhez imádkozni, hátha megkerül a fia.

Az az *ok-ok-ok* elvitte a lovat. Egyszer az asszony megint a templom mellett megy el. A leendő menyasszony az asszony

előtt megy. Egy szürke ló áll ott a templom mellett. Az a ló így szól: «Anna, vedd le a kantárszáramat.» Anna fogja és a kantárszárat le is veszi a fejről. A ló elkezd futni. *ok-ok-ok* a templomban volt. *ok-ok-ok* észreveszi, hogy a lovat szabadon eresztették. Akkor nosza futott utána. Egyszer utól is kezdi érni. A szürke ló átváltozik kutyává. *ok-ok-ok* farkassá változik át. Újra kezdte *ok-ok-ok* a kutyát utólérni. Akkor az a kutya meghengeredik és lúddá lesz. *ok-ok-ok* meghengeredik [és átalakul] sassá. Mindig a nyomában van (utóléri). Tenger jön. A lúd átváltozik sérincezzé. *ok-ok-ok* csukává változik át. Valamilyen csári palotával szemben egy szolgáló ruhát mos. A sérincz beugrik a ruhába (ruha közé) és aranygyűrűvé változik át. A csuka nagyon gyorsan utána veti magát, de a sérincz nem kerül meg. A szolgáló megijed a csukától. Fogja a ruhát és haza megy. A csárnak kezdi elmondani: «Énrám — mondja — egy nagyon nagy csuka vetette magát.» A ruhát kezdi teregetni (aggatni). A gyűrűt megtalálja (a gyűrű megkerül) a ruhában (ruha közt). Kezdi a csárnak elmondani: «Nézd csak, mit hozott nekem a csuka.» A csár mondja: «Jól van, vedd és húzd az ujjadra (dugd az ujjadba).»

Egyszer azután [az] az ember is oda jön. Az ember kérdezi: «A ti lányotoknak gyűrűt találtak és a mit ti kértek, azt meg is adom.» A leánytól kéri a gyűrűt. A leány nem adja oda a gyűrűt. Akkor nagyon erősen kezdik kérni. A leány megharagszik és a padlóra dobja a gyűrűt. A gyűrű darabokra törik. A gyűrű fele a leány cipőjének egy hasadékába megy bele. Az ember átváltozik kakassá. Mind felcsipegeti a gyűrűdarabokat a padlóról. Azután így szól: «A kit akartam, azt meg is ettem.» A cipő hasadékából a fél gyűrű kijön, meghengeredik és ölyvvé lesz. A kakast meg is öli az ölyv. Az ölyv meghengeredik és ifjúvá lesz. A csár megijed. A csárnak mondja: «Íme, mondja, én hogyan éltem», elmondja. Akkor a csár így szól: «Én odaadom a lányomat, vedd el.» — «Én nem veszem el. Én szegény lánynak ígértem, hogy elveszem, a szegény lányt veszem el.» Eszik, iszik és haza indul és azután megnősül. Most azután nagyon jól élnek.

Jegyzetek: Ezt a mesét közlöm, A. A. CZEMBER, egy Маджа falvából (40 versztnyire Usztszisolszktól, a Vicsегда közelében) való legény elbeszélése alapján írta le magának:

gu vile 'на могилу' | *remesle* < orosz *ремесло* | *berddžas* 'заплачетъ' | *addžila og nin* 'увиджу нѣтъ ужъ'.

pijanid 'сыновья' | *etjes šuue*: «*taje-ke*», *medes šuue*: «*taje-ke*» 'одного скажетъ: «этотъ можетъ быть», другого скажетъ: «этотъ можетъ быть»'.

kujim vo kolni kutis 'три года стали проходить' | *med addžilas* 'пусть увидитъ' | *tiri* 'исполнились' | *taje-ke-a vacy taje-ka-a* 'этотъ, кажется'.

tamid, babaid 'аз аныа', *guid* 'а сир' stb. második személyű determinatio | *serei vev* 'сѣрая лошадь' | *mami raddžik loii* 'матери веселѣ стало' (szó szerint: 'az anyának vigabb, örvendesebb lett') | *ortšen* 'рядомъ, бокъ о бокъ' | *sorban*, egymás mellett 'oldal oldal mellett' | *povodas kuttšišis* 'взяла за поводья' | *en zev viyti vile kaje* 'не поднимайтесь очень высоко (не гордитесь)' | *ne tšišitšis* 'отдернулась' | *tupiltšis* 'покатилась, перевернулась'.

pertšiša 'сдѣлаюсь' | *dom* 'узда' | *tšelkevei* < orosz *пѣлковый* 'ezüstrübel' (tkr. 'egész') | *meiam pe jessze kik vev-na em vuzavni* 'у меня еще двѣ лошади есть продать' | *karta* 'хлѣвъ, скотный дворъ, закрытое помѣщеніе для скота и лошадей; istálló; az a földött hely, a hol a szarvasmarhát és a lovat tartják'; *karta-viv* 'соломенная настилка въ хлѣву, полъ въ скотномъ дворѣ; az istállónak szalmával behintett padlója; a ráhintett szalmaréteg'; *vev karta vilin vacy vev kartain* 'лошадь въ конюшнѣ' | *grun-gran, grun-gram* 'шумъ, стукъ'.

medis 'другой разъ' | *tšiš-tša* < orosz *тысяча* 'ezer' | *tás-pe an naes vaja* 'отсюда Анну возьму'.

zev loii šog 'очень стало грустно, печально' | *kušak* < orosz *кушакъ* 'öv' | *dade* < orosz *дядя* (обращение не съ родственникомъ, а съ постороннимъ; nem rokonsági név, hanem idegennek megszólítása: 'bácsi, ember') | *dom-povodte pe ved og šet* 'узду-то вѣдь не дамъ' | *kis-pe on šet* 'какъ не дамъ' | *ez tšekli domnad šetni* 'не велѣлъ съ уздой отдавать' | *jéimis* 'одурѣла, потеряла сознание' | *palalis* 'очнулась' | *gaške pi šure* 'можетъ быть сынъ найдется'.

ševesta-pi 'будущая невѣста' | *tune baba vodž vilas* 'идеть впереди бабы' | *domes ledž* 'узду сними' | *davaj vetšini* 'давай гнаться' | *tsarskei dvoretš vestin sluga miškale keluž* 'противъ царскаго дворца прислуга полощетъ бѣлье' | *keluž priad* 'въ бѣлье' | *žirędlas* 'погонится'.

bašmak-kostas 'въ щель башмака; а czipő basadékába' | *vartas* 'ударяетъ до смерти' | *me geles kesjišli, geles-pe i vaja* 'я бѣдную общался (взять), бѣдную и возьму'.

Fokos Dávid.

Kisebb közlemények.

Az osztják tagadó képzőről.

«A magyar tagadó képző» című tanulmányomban (NyK. XXXIX. 418—431) arra az eredményre jutottam, hogy a fgr. alapnyelvben éppúgy volt eredetileg tagadó ige képző, mint a török-tatár nyelvekben, s ez egy *t* vagy *ð* mássalhangzóból és egy magánhangzóból állott. Ebből azután úgy alakult tagadó melléknév-képző, hogy egy deverbális névszóképző járult hozzá (a legtöbb fgr. nyelvben *-m*, a vogulban és a magyarban *-l*). Erre azonban nem is volt mindig szükség, mert a tagadó képzővel ellátott igető maga is szerepelhetett tagadó melléknévként. Ezek a tagadó mellé knevek azonban nemcsak jelzőül állhattak a mondatban, hanem — minden rag nélkül — módhatározóul is. Később azután névszókra is áttérjedtek ezek a tagadóképzők, s határozói szerepükben csakhamar elhomályosodott képző voltuk, és — különösen az eredeti ige képzőt — ragokként kezdték fölfogni, s így jött létre az úgynevezett «abessivusi rag».

Mármost az a különös, hogy noha valamennyi fgr. nyelvben kimutatható a tagadó képzőnek főtebb említett alakja, az osztjákban egészen más hangalakban fordul elő. Ez annival is föltűnőbb, mivel egyrészt az osztják nyelv legközelebbi rokonai-ban, a vogulban és magyarban is megvan ez a képző, másrészt pedig az osztják tagadó képzőnek szakasztott az a szerepe, a mi pl. a vogulé. Hozzájárulhat ígéhez és névszóhoz is, képezhet közönséges mellé knevet és «abessivusi eset»-et is. (Példákat l. NyK. XXXIX. 418—419 és 426—427).

Említett értekezésemben, bármennyire egyezik is az osztják tagadó képző használatra nézve a többi fgr. nyelvek tagadó képzőivel, hangalakjára való tekintettel nem tarthattam velük azonosnak. Mindamellet nem voltam megelégedve ezzel az eredmény-nyel, tovább vizsgáltam a dolgot, s ma már kimondhatom, hogy az osztják tagadó képző is azonos a többi fgr. nyelvek eredeti tagadó (ige-)képzőjével.

Vegyünk elő két példát KARJALAINEN «Zur ostjakischen

lautgeschichte» cz. munkájából: DN. DT. Ni. *tē*-, Trj. *ti*-, V. *ti*-, Kaz. *te*-, O. *ti*- 'enni': DN. *tēpā*, DT. *tāpā*, Trj. *tāpāχ*, V. *tāpāχ*, Ni. *tētē*, Kaz. *te* *te* *te*, O. *ti* *ti* *ti* 'éhes, étlen' 167. || DN. DT. *sēm*, Trj. *sām*, V. Vj. *sēm*, Ni. *sem*, Kaz. *sēm*, O. *sēm* 'szem': DT. *sāmpā*, DN. *sēmpā*, Trj. *sāmāχ*, V. Vj. *sēmāχ*, Ni. *semtē*, Kaz. *sēmā*, O. *sēmli* 'vak' (tkp. 'szemetlen') 156.

A tagadó képző mássalhangzójának az egyes nyelvjárásokban levő megfelelések szerint **l*-nek kellene lennie, mivel ez esetben az északi-osztják nyelvjárások tartották fenn az eredeti hangot. Itt azonban a demjankai nyelvjárások alakjai felelnek meg a fgr. tagadó képzőnek, azt kell tehát gondolnunk, hogy most ezek őrizték meg a képzőt eredeti hangalakjában, az északi, tremjugani, vachi nyelvjárások *l*-je pedig analógiás úton jött létre. Úgy kell a dolgot értenünk, hogy ebben az esetben, mikor a fgr. alapnyelvben **δ*-hang volt, a nyelvjárások egy része nem tartotta meg az eredeti vagy ehhez közel álló foghangot, hanem ez átment azon szavak csoportjába, melyekben az északi nyelvjárások megőrizték az eredeti *l*-féle hangot, ellenben a déliek *t*, *d*-féle hangokra változtatták.

Hogy csakugyan így áll a dolog, bizonyítja egy másik alak-tani jelenség. A többszámúnak a fgr. nyelvekben előforduló **δ* képzője az osztjákban is megvan, mégpedig az irtisi és az északi nyelvjárásokban *-t* alakban, a szurgutiban azonban *-l*-féle hang van. Pl. *wont* 'hegy': *wonda* 'hegyek' | *kara* 'tér, alap': *kara* és *karaga* | *iki* 'öreg': *iki* | *kōs* 'csillag': *kōs* (A. CASTRÉN: Versuch einer ostjakischen sprachlehre². 60. §. 26. l.).

Ugyanez a *l* hang és zöngés párja, az *l* jelenik meg a birtokos személyragozás többes számában. Pl. *karam*, *karan*, *karal* 'terem, tered, tere': *karalam*, *karalan*, *karal* 'tereim, tereid, terei' | *āc* 'juh': sing. *ūžem*, *ūžen*, *ūžes*, plur. *ātām*, *ātān*, *ātā* uo. 90. §. (45–6. l.)

A birtokos személyragozásban a több birtokost jelölő képző azonban nemcsak a szurguti-osztjákban *-l*-féle hang, hanem az északiban is.*) Pl. Sing. 1. sz. *haurēmām*

*) FUCHS nem tartja ezt az *-l*-et azonosnak a *-t* képzővel (KSz. VII. 282), noha kétség sem merülhet föl. (L. MUNKÁCSI: Az altáji nyelvek számképzése. Budenz-Album 263. és BUDENZ, UA. 310.) Egy újabb értekezésében (*A vogul-osztják tárgyas ige-ragozásról*. NyK. XL. 402. s k. l.) meg azt akarja FUCHS bizonyítani, hogy ez az *-l* jel tkp. a 3. személyű birtokrag. Hogy azonban miképpen lett ez a többes szám képzője, azt nagyon nehéz elgondolni. Nézetem szerint sokkal valószínűbb a fentebb említett hangfejlődés, a mit támogat magának FUCHSNak néhány

'gyerrekeim' PÁPAY: NyK. XXXVIII. 127. | *ma mosajlām* 'az én holmiaim' XXXVI. 365. | *səmlām* 'szemeim' XXXVII. 166. | *iəzəylām* 'szavaim' 172. | *kur-nāṣṣārlām* 'lábdobozaim' 176. | *iṣrlām* 'fiaim' 182. | *iāslām* 'kezeim' 183. — 2. sz. *səmlān* 'szemeid' XXXVII. 75. | *iṣlān* 'fiaid' 182. | *ḥaurəmlān* 'gyerrekeid' 183. — 3. sz. *ḥullāl* 'halai' XXXVIII. 141. | *nāllāl* 'nyilai' 148. | *səmlāl* 'szemei' XXXVII. 63. | *punlāl* 'szőrei' 167. | *pollāl* 'fülei' 167. — Duális 1. sz. *pənlamən* 'kettőnk kezezhálói' XXXVIII. 117. | *keylamən* 'kettőnk kövei' uo. — Plurális 1. sz. *nəbət iəylu* 'őseink' XXXVIII. 122. | *āšilu* 'atyáink' XXXVII. 73. | *kur-nāṣṣārlu* 'lábkunk ezirbolyatobozai' 172. | *lillu* 'lelkeink' 172. — 2. sz. *ḡm-iṣylān* 'koporsóitok' 72. — 3. sz. *iəylāl* 'népeik' XXXVIII. 125. | *ḥāṣṣlāl* 'csónakjaik' 125. | *nāləmlāl* 'nyelveik' 127. | *nāllāl* 'nyilaik' 128. | *lṣṣārlāl* 'pánczéljaik' 128.

BEKE ÖDÖN.

Egy deverbális névszóképző a cseremiszbén.

Van a cseremiszbén néhány *-k*-végű névszó, melyeknek igei eredete egészen kétségtelenül megállapítható. Ilyenek a következők: nyK. *āṣək* 'krummheit, krümmung', *āṣə'-ḥār* 'ein krummer teil an etwas' (vö. *āṣəs* 'biegen, krümmen') RAMSTEDT: SUS. Toim. XVII. 6. | nyK. *ḥaṇḍžək* 'steg, kleine brücke' (vö. *ḥaṇḍžəs* 'über einen fluss gehen od. fahren' RAM. 10. kP. *ḥonžem* 'über ein wasser gehen od. waten' SZILASI, CserSz. 285) | nyK. *kātək* 'bruch', *kātək-tarən stopka* 'ein am rande zerbro-

adata (uo. 404. l.), melyek a szóban forgó mássalhangzóknak a hangtörvénnyel ellenkező megfeleléseit tüntetik föl. Azt hiszem, hogy ha nemcsak egymással vetnők össze az egyes osztják nyelvjárások idevágó adatait, hanem a vogullal is összehasonlítanánk, az esetek számát szaporítani lehetne.

Valószínűnek tartom, hogy a vogul birtokos személyragozásban előforduló *-n* többesképző is csak hangbeli változata a fgr. *t* ~ *-ḥ*-jelnek, sőt a többi fgr. nyelvbéli birtokos személyragok előtt álló s eredetileg szintén a többes számot jelölő *-n* is (ha ugyan ez azonos a szóban forgó vogul többesképzővel). Gondoljunk csak a vogul és az osztják egyesszámi 2. személyű birtokos és igei személyragra, a zürjén egyesszámi 2. személyű igei személyragra, a vogul és osztják egyesszámi 2. személyű birtokos névmásra, s a finn, mordvin és cseremisiz mutató névmások egyes- és többesszámi alakjainak szókezdő mássalhangzójára, s akkor egy *t* ~ *n* hangváltakozás nem fog oly lehetetlen-ségnek látszani, mint FUCHS hiszi (uo. 405).

chenes glas' (vö. *kātās* 'ein bisschen abschlagen, abreissen' RAM. 43. kP. *katem* 'losreißen, losspalten' SZIL. 70) | nyK. *kāmāk*, kP. *kumāk* 'um, umgewendet', pl. *kāmāk kiāš* 'liegen (mit dem gesicht nach oben)' RAM. 62. SZIL. 97. (vö. nyK. *kāma'laš* RAM. 61. kP. *kumalam* 'sich verbeugen') | nyK. kP. *komdāk* 'hanyatt' 'mit dem gesichte nach oben' RAM. 54. SZIL. 87. (vö. *komdāš* 'deckel' uo.) | nyK. *kuktā'nāzāk* 'zottig, verwickelt'; *šortā kuk-tā'nāzāk* 'das garn ist verworren' (vö. *kuktaš* 'verwickeln, verwirren' RAM. 58. kP. *kuktem* id. SZIL. 96) | nyK. *pi'žik* 'etwas klebriges und zähes' (vö. *pižām* 'kleben, klebrig sein') RAM. 101. | nyK. *pə'łškek* 'der stumpf, überhaupt etwas abgehauenes'; *preñā-βə'łškek* 'holzklotz' (vö. *pə'łškām* 'schneiden, einschneiden, hauen') RAM. 113. | nyK. *pöraök* 'die verkehrte seite' (vö. *pörtāš* 'drehen, wenden' RAM. 104. kP. *pörtem* 'umdrehen, herumschwenken', *pörtam* 'sich drehen, herumgehen' SZIL. 174. ~ finn *pyörii* 'forog', *pyörtää* 'forgat, körülforgat; esztergályoz') | kP. *pužāk* 'megbabonázás; hexerei': *jeñ oγeš kert-kāñ*, *pužāk tene kia-γāñ* 'wenn der mensch unwohl ist, behext krank liegt' GENÉTZ, SUS. Aik. VII. 53. (vö. *pužem* 'megront; verderben' SZIL. 187) | nyK. *šə'lək* 'ritze, spalte'; *zemlā'šə'lək* 'ein ritz im sumpfe, im moorgrunde' (vö. *šelām* 'erstechen, stechen; zerreißen, zerhauen') RAM. 129. | nyK. *šu'βāk* 'geschlechtsfolge' (vö. *šu'βaš* 'zusammenknüpfen' [elavult]; *sartaom šu'βaš* 'zwei fäden zusammenbinden') RAM. 136. | nyK. *u'ššk* 'fuge, ansatz'; *seōrā-u'ššk* 'die fugen der bodenbretter' (vö. *u'šem* 'anstückeln, ansetzen, anfügen, impfen'; *angam ušaš* 'an ein brett ein stück ansetzen') RAM. 160.

A mi mármost fgr. megfelelőit illeti, a következő rokon nyelvi képzésekkel egyeztethető:

mordv. *erams* 'él': *erak* 'eleven'

finn: S. *kastaa* 'nedvesít, megöntöz; keresztel': *kaste* ~ gen. *kasteen* 'harmat; kereszttség' (< *kastek* [dial.] ~ **kastejen*) | lúd *kaste* ~ gen. *kastegen* | liv *kastū'g* (analógiás *g*-vel) ~ gen. *kastū'g* | vepsz *kaste* ~ gen. *kastken* (< **kastegen*) || sitoo 'köt': *side* ~ gen. *siteen* 'kötelék' (< **sidek* [vö. ingriai *siek*] ~ **sitejen*) || puhuu 'beszél': *puhe* ~ gen. *puheen* 'beszéd' (< **puhek* ~ **puhejen*) | vepsz *puh'e* 'ráolvasás' ~ plur. *puh'ēged*.

lapp S. *tšállēt*, N. *tšállēt* 'ír': S. *tšāla* ~ gen. *tšállaka*, N. *tšālā* ~ gen. *tšállārā* 'írás, levél' | S. *tšulēstit* 'csókol': *tšulāsta* ~ gen. *tšulāstaaka* 'csók'

osztj. DN. *iōuār-*, Trj. *iāu,ār-*, Ni. *iōuār-*, Kaz. *iōuār-*, O. *iōuār-* 'drehen, wickeln, einwickeln u. a.', V. Vj. *iōrār-* 'verwickelt werden': DN. *iōurē*, Trj. *iāu,rē*, V. Vj. *iōrā*, Ni. *iōurā*, Kaz. *iōura*, O. *iōrā* 'schräge, schief' (KARJALAINEN, OL. I. 118).

magy. *meneh* (1055. okl.), *feleh*, *elleh*, *quereh* (1211.); *mezechtelen* (1270/1311), *mezejtelen*, *mezételen*, *mezítelen*; *robaj*, *zörej*, *moraj*.)
BEKE ÖDÖN.

*) A finn képzőre nézve vö. AHLQVIST, Suomen kielen rakennus 30—31; SETÄLÄ, ÄH. 62, 99, 213. A cseremiszen kívül a többi fgr. képző össze van már állítva BUDENZNél (UA. 194, 196, 197), de ő még egynek veszi őket a fgr. *-j képzővel, melytől csak SZINNYEI választja külön (NyH.⁴ 79. Fgr. Spr. 93).

Irodalom.

DONNER, KAI. Salmin murteen kvantiteettisuhteista. Helsinki, 1912. (Eripainos aikakauskirjasta «Suomi».)

Finnisch-ugrische Forschungen. XI. 3., XII.

KLEMM ANTAL. A mellérendelő és alárendelő viszony kifejezése az északi osztják és a votják nyelvben. (A pannonhalmi főapátsági főiskola évkönyve az 1911—1912-iki tanévre, 219—284. l.)

KOMONCZY GÁSPÁR. Idők, actiók, különös tekintettel a régi latin-ságra. Komárom, 1912.

KUJOLA, JOH. Äänneopillinen tutkimus Salmin murteesta. Helsinki, 1910. (Eripainos Suomi-kirjasta.)

MEDVECZKY KÁROLY. A votják nyelv szóképzése. Budapest, 1912. (Különnyomat a NyK.-ból.)

MUNKÁCSI BERNÁT. Emlékbeszéd Hunfalvy Pál fölött. Budapest, 1912. (Akad. Emlékbeszédek XV. k. 11. sz.)

OJANSUU, HEIKKI. Kotieläntemme suomenkielinen nimistö. Helsinki, 1912.

Suomi. Neljäs jakso. IX. (HÄSTESKO, F. A. Länsisuomalaiset tautien loitsut. — DONNER, KAI: Salmin murteen kvantiteettisuhteista.)

SZINNYEI, JOSEF. Ungarische Sprachlehre. Berlin und Leipzig, 1912. (= Sammlung Götschen 595.)

—, JOOS. Unkarin kielioppi. (Eripainos Suom. Kirjall. Seuran Toimituksien 131 osasta.) Helsinki, 1912.

WIKLUND, K. B. Anlautendes *ð*- im finnischugrischen. (Le Monde Oriental VI. 161—165.)



A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben.....	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálymik dana hangjegye.....	—,40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr.....	—,40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai.....	—,20
— Nyelvünk újabb fejlődése.....	—,40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat.....	—,60
— A mondat dualismusa.....	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében.....	—,60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázóit után.....	—,80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra.....	—,80
— Szórend és accentus.....	—,80
Budenz József. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről.....	—,30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet.....	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» című II. értekezésére.....	—,40
— Erdei- és hegyi-cseremisiz szótár. (Vocabularium cseremissicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremisiz szógyűjteményéből és az Ujtestamentom cseremisiz fordításából.....	1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugricis comparatæ.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
— Moksa- és erza-mordvin nyelvtan.....	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasználatára.....	—,20
Fábian István. Finn nyelvtan.....	1.—
Finály Henrik. A besztercei szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból.....	—
— Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes számúmatókat készített hozzá.....	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez.....	—,40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenzségi német nyelvjárás hangtana.....	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból.....	—,40
Goldziher Ignác dr. A buddhizmus hatása az iszlámra.....	—,80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről.....	—,20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál.....	—,60
— A pogány arabok költészetének hagyománya.....	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval.....	1.—
Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten.....	—,40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben.....	—,80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjeplogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta.....	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid keresendői lapp szójegyzékkel.....	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján.....	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok.....	—,60
— A M. T. Akadémia és a szuoimi irodalmi társaság.....	—,40
— A számlálás módja és az év hónapjai.....	—,40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről.....	—,30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve.....	1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről.....	—,80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez.....	—,60
— Ertsük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében).....	—,60
— Szórendi tanulmányok I. rész.....	—,60
— Ugyanaz..... II. rész.....	—,80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Vázy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. köteté.....	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal.....	—,90
— Tanulmányok az újabbkori perzsa irodalom történetéből.....	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék.....	2.—
— Kis-Ázsia török dialektusairól.....	—,90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szöveget gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta.....	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet.....	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban.....	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—80
— A sémi magánhangzókról	—75
— Adatok Krim történetéhez	—40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás	—90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—20
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	—20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	1,20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	1-20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	—60
Molnár Albert. (Szenezi-) naplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1,20
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medvénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medvéünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4. füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Péládák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Ápor-codex. — Kulcsár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Ersekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya	6.—

Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.